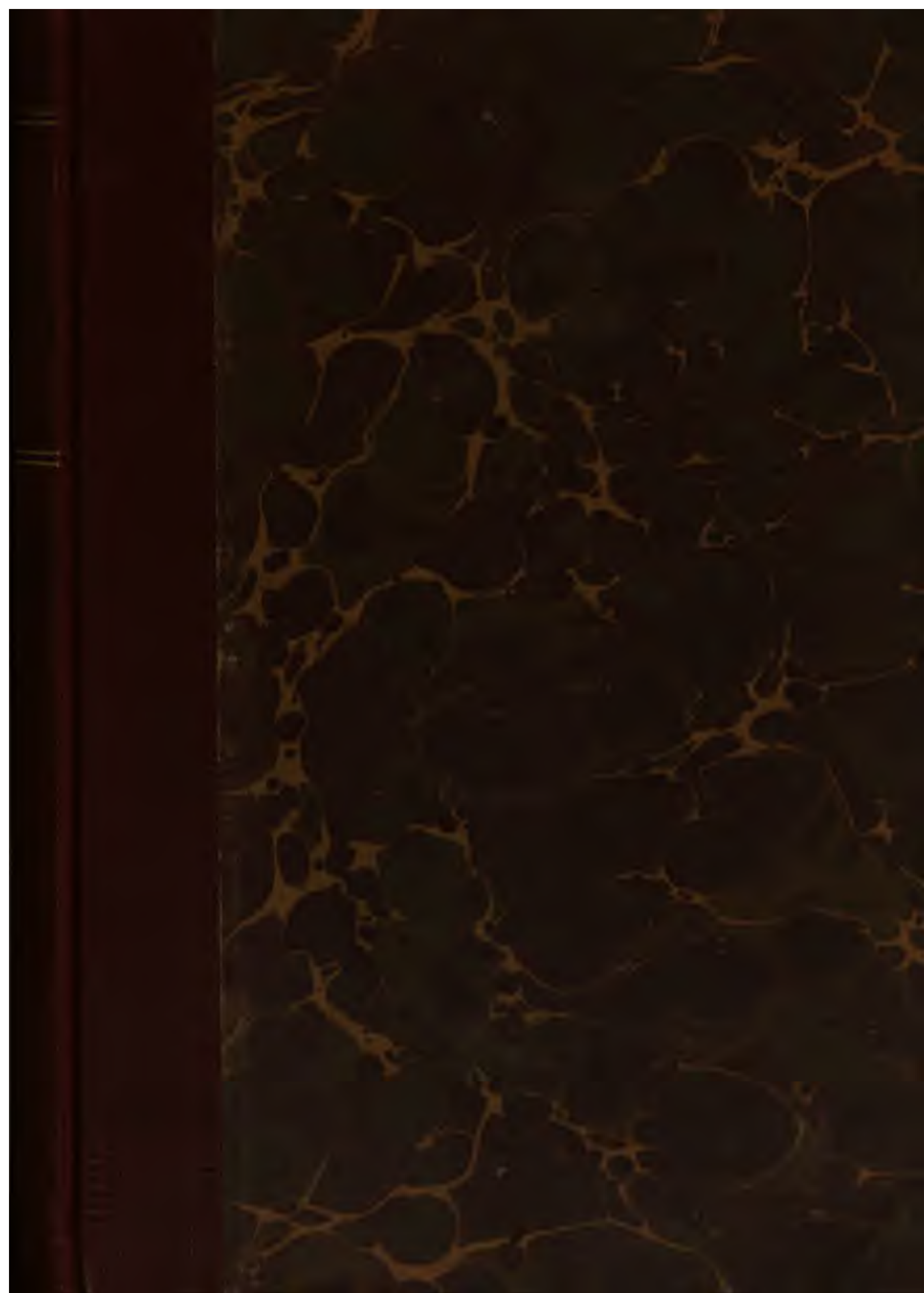
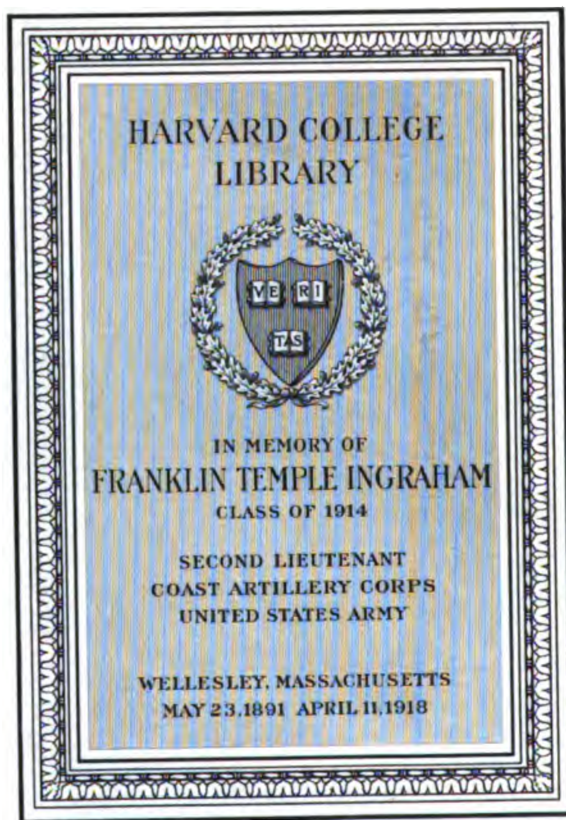

HARVARD COLLEGE
LIBRARY
VE RI TAS
IN MEMORY OF
FRANKLIN TEMPLE INGRAHAM
CLASS OF 1914
SECOND LIEUTENANT
COAST ARTILLERY CORPS
UNITED STATES ARMY
WELLESLEY, MASSACHUSETTS
MAY 23, 1891 APRIL 11, 1918

TIFFANY & CO.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE VLAAMSCHE ACADEMIE

VOOR

TAAL- EN LETTERKUNDE.

VERSLAGEN

EN

MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE

VLAAMSCHE ACADEMIE

VOOR

TAAL- EN LETTERKUNDE

1896

GENT

A. SIFFER

Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie

1896

Zitting van 15 Januari 1896.

Aanwezig de heeren Gailliard, bestuurder, baron de Maere, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Gezelle, Hiel, P. Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Hansen, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Bols, de Flou, Claes, werkende leden;

de heeren de Ceuleneer en Fr. Willems, briefwisselende leden.

Van de heeren Génard en Sermon, werkende leden, en Janssens, briefwisselend lid, is bericht gezonden dat zij verhinderd zijn de vergadering bij te wonen.

Na lezing van het verslag over de vorige zitting, hetwelk goedgekeurd wordt, deelt de bestendige secretaris de titels mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Bibliographie de Belgique 1895, nrs 22-24

Bulletin de l'Agriculture, 1895, nr 3.

Wallonia, 3e jaar, nr 12.

Door den heer S. DAEMS :
Des Priesters zege. Gent, 1896.

Door den heer GEZELLE :
ΛΟΚΡΙΣ. Siena, 1895.

Door den heer Arseen van der Schelden :
Hulde aen den zeer eerw. heer Benedictus de Decker... ter gelegenheid van het 25e jaer zijner inwijding als priester, door CH. VAN DEN NEST, pr. 1853.

Door den heer ISIDOOR ALBERT :
Boudewijn Hapkin, treurspel in vijf bedrijven.

Door het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde :
De Vrije Fries, 18e deel, 4e aflevering en 19e deel, 1e aflevering.

Door den eerw. Pr DE BECK :
Nieuw Liedt-Boeck ghenaemt den Maeghde-Krans, door JACOB DE RUYTER, 2e druk.

Door den heer CLOCKENER-BROUSSON, luitenant bij de Koloniale Reserve in Noord-Nederland :
Liederen-Bundel voor Janmaat en Soldaat.

Door de Société de Statistique de Marseille :
Répertoire des travaux de la Société. 1895.

Door den heer A. Siffer :
Het Belfort, 1896, nr 1.

Door de Uitgevers van *Biekorf*, 1895, nrs 23, en 24.

De heer Broeckaert vraagt het woord en maakt der vergadering bekend dat de Commissie van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie, in hare heden gehouden zitting, gekozen heeft tot voorzitter voor 1896, den heer Ed. van Even, en tot ondervoorzitter jhr. de Pauw.

De bestendige Secretaris deelt de lijst mede der dagen, op welke in het jaar 1896 zitting zal gehouden worden. Op verzoek van eenige Leden zal de vergadering der maand Februari den vierden, in plaats van den derden Woensdag, plaats hebben.

Ter beantwoording van de prijsvragen, uitgeschreven door de Academie voor het jaar 1896, zijn ingezonden :

TWEEDE VRAAG.

Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde.

Taalkundige studie over het middelnederlandsch Proza (Oost- en West-Vlaanderen), gelijk het voorkomt in ambtelijke bescheiden en andere

opstellen, die geene letterkundige strekking vertoonen, zooals : charters, diplomas, renteboeken, rekeningen, acten van allen aard...

Twee verhandelingen :

1° Kenspreuk : *Elc doet tsine oft hi mach.*

2° *Gheminde heren, God zi met joe altoes.*

DERDE VRAAG.

Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Geschiedenis van de Nederlandsche Taalkunde in de Zuidelijke Nederlanden van de XVI[e] eeuw tot het jaar 1886.

Twee verhandelingen :

1° Voerende tot kenspreuk :

Bataven! kent uw taal en leert haar overvloed.
(BILDERDIJK.)

2° *Maar zijt ge niet wat streng? — 't Is mooglijk. Doch*
Het zij de vraag voor alles : of ik waar ben.
(MULTATULI.)

VIERDE VRAAG.

Geschiedenis.

Welken invloed hebben de Zuidnederlandsche uitgewekenen van de XVI[e] eeuw gehad in Noord-Nederland op taal- en letterkunde, onderwijs, schoone kunsten, handel, nijverheid en staatkundige ontwikkeling.

Twee verhandelingen :

1° Kenspreuk : *Beide deelen van een door taal, aard en zeden, door kunsten, wetenschap en lettervruchten onverbroken geheel, draag ik ongescheiden en met voorliefde in mijn hart.* (J. NOLET DE BRAUWERE).

2° *De krachten vermeerderen met te gaan.* (KEIZER KAREL).

Buitengewone prijskamp.

VIJFDE VRAAG.

A.

Men vraagt eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den Timmerman. Zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen.

Drie antwoorden, voorzien van de kenspreuk :

1° *Studie baart kennis.*

2° *Werken en leeren.*

3° *Niets is verloren, Alles is verspreid.*

ZESDE VRAAG.

B.

Men vraagt eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den Metselaar. Zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen.

Drie antwoorden. 1° Met kenspreuk : *Voor taal en volk.*

2° *In alle Metserij, Past op u Loot en Rij.*

3° *Vakmanswelzijn.*

De heer H. Sermon zendt de levensschets van wijlen Lodewijk Mathot, bestemd voor het *Jaarboek.*

Mededeeling wordt gedaan door den heer Alberdingk Thijm nopens een bezoek, door hem namens de Commissie van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie gedaan bij den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, met last, de officiëele erkenning te vragen der twee nieuwe Commissiën. — De heer Minister heeft beloofd in korten tijd te zullen antwoord geven.

Dagorde.

Door de vergadering wordt overgegaan tot de kiezing van drie leden, die in 1896, samen met het bureel, de Commissie van Rekendienst zullen uitmaken.

Worden gekozen de heeren jhr de Pauw, Micheels en Obrie.

De heer Bestuurder verleent het woord aan den heer Dr. J. ten Brink, buitenlandsch eerelid.

Dr. Jan ten Brink, na de vergadering in heusche bewoordingen begroet te hebben, houdt eene voordracht over de vraag :

Wat leert de Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde omtrent het **gemeenschappelijk Volkskarakter** *in Zuid- en Noord-Nederland?*

Spreker herinnert er aan, dat ieder letterkundig kunstenaar gedurende zijne scheppingsdaad staat onder invloed van zijn ras, zijn bodem, zijn klimaat, zijn tijd. De kunstenaar kan aan die invloeden niet ontkomen. Dit staaft ook de Geschiedenis der Schoone Letteren in Zuid- en Noord-Nederland.

Zuid-Nederland schijnt boven het Noorden van ons vaderland begunstigd door gelukkige ligging van bodem, door milder natuur. Van daar sneller ontwikkeling in het Zuiden, waar handel, nijverheid, landbouw vroeger stoffelijke welvaart brengen dan in het Noorden. Stoffelijke welvaart — in elk opzicht een onmisbaar vereischte voor ontwikkeling van alle kunst — doet in de middeleeuwen het eerst zijn invloed gelden in de bloeiende steden van Vlaanderen, Brabant en Limburg.

Edelmoedige vorsten beschermen den zoogenoemden derden stand — de poorters en de dorpers. — Zoo werd Boudewijn V (elfde eeuw) en Karel de Goede (twaalfde eeuw) in Holland gevolgd door Willem II en Floris V (dertiende eeuw).

De rijke welvarende poorters der Brabantsche en Vlaamsche steden streven naar eene letterkundige

beschaving en een letterkundig genot, beide uitsluitend geschikt voor eigen kring. Van de Dietsche vertolkingen der Fransche *Chansons-de-Geste* willen zij niet weten : zij huldigen in Maerlant, in Boendale hunne burgerlijke poëten.

Met deze beiden begint de didactisch-ethische richting, die voordurend in nieuwen verschijningsvorm zich blijft openbaren, in den *Minnen Loep* van Dirc Potter, in het tijdvak der Rederijkers, in de gedichten van Hauwaert, Cats en Pater Poirters.

Na aangetoond te hebben, hoe deze ethisch-didactische richting zich gedurende heel den loop onzer letterkundige geschiedenis voortzet, wees de Spreker op een tweede verschijnsel in onze litteraire historie — de belangstelling in het comische, de sotternie, de boerde, de klucht, het blijspel, de humoristische schildering van het volksleven. Er wordt aangetoond hoe deze nationale zin voor het comische in nauw verband staat met de liefde voor didactiek en ethiek. Deze stelling werd met verschillende voorbeelden nader toegelicht. De oude Sotternie, de Boerden en de Esbattementen der Rederijkers vonden in het Noorden eene voortzetting tijdens de opkomst en bloei der Republiek van der geünieerde gewesten. Everaert wordt opgevolgd door Bredero, Coster, Starter, Ogier, Langendijk, Asselijn en Bernagie.

Zelfs bij een dichter, die door zijn genie zich een geheel eigenaardigen weg schijnt te banen,

zelfs bij Vondel, vindt men het zuiver nationale karakter terug in zijne hekeldichten, in zijn *Roskam*, zijn *Rommelpot*, zijn *Otter in 't bolwerk*.

Een derde karakteristieke trek onzer nationale letterkundige kunst wordt gevonden in het rijke lyrische element van ons Volkslied — het allereerst geboren op Vlaamsch-Brabantschen bodem, in het begin der zeventiende eeuw herklinkend in de vroolijke liederen van Starter, Bredero en Hooft, in onze dagen weer opbloeiend in heerlijke zangen van Ledeganck, Jan van Beers, Frans de Cort, Rosalie en Virginie Loveling, Pol de Mont en Hilda Ram, aan de ééne zijde, aan de andere door Bilderdijk, Beets, Ten Kate, Potgieter, Heye en de Génestet.

Het onderling verband dezer eigenaardige letterkundige verschijnselen werd door den Spreker met enkele grepen uit dichters of prozaschrijvers zooveel mogelijk gestaafd.

Na deze voordracht betuigt de heer Bestuurder aan den heer Dr. ten Brink den dank der vergadering voor zijne belangrijke rede.

De zitting wordt geheven te 4 uren.

VIJFJAARLIJKSCHE WEDSTRIJD

VOOR

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

IXe TIJDVAK (1889-1894).

Verslag van den Keurraad aan den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs.

Weledele Heer Minister,

Wij hebben de eer Ued. verslag uit te brengen over den vijfjaarlijkschen wedstrijd voor Nederlandlandsche letterkunde (IXe tijdvak 1889-1894.)

De keurraad, benoemd bij koninklijk besluit van den 12^n^ Januari ll., werd ingesteld door uwen achtbaren voorganger, den heer Minister de Burlet, den 28^n^ Januari 1895, en koos tot voorzitter den heer Dr C. Hansen en, tot secretaris, hoogleeraar Dr P. Alberdingk Thijm.

De prijs werd toegewezen, op 25 September.

Tusschen die twee vergaderingen hield de jury tien zittingen, te weten : op 8 Februari, 1 Maart, 13 Maart, 27 Maart, 5 April, 19 April, 3 Mei, 24 Mei, 19 Juli, 7 September.

Zij betuigt haren welgemeenden dank aan het Departement van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs voor de bereidvaardigheid, waarmede het elke vraag om inlichting heeft beant-

woord. Toen het bleek, dat er van sommige boeken geen voldoend aantal of zelfs geene exemplaren meer verkrijgbaar waren in den handel, werd door hem al het mogelijke gedaan tot vollediging en bevordering der werkzaamheden, die, ongelukkigerwijze, tweemaal zouden afgebroken worden, eerst door het schielijk overlijden van het hooggeacht jury-lid, onzen diep betreurden Lodewijk Mathot, en daarna door eene langdurige ongesteldheid van Dr P. Alberdingk Thijm, die, deswege, noodig achtte zijn ontslag te nemen als lid en secretaris, tot innige spijt van de jury. Hem zij nogmaals dank gezegd voor zijnen betoonden ijver en zijne gewaardeerde medewerking.

Na die herhaalde beproeving werd het schrijversambt waargenomen door den heer Frans de Potter, bestendigen secretaris van de Koninklijke Vlaamsche Academie.

Alhoewel het onderzoek van meestal de mededingende werken in eerste en tweede schifting reeds geëindigd was, heeft het U, weledele Heer Minister, behaagd de jury aan te vullen door de benoeming van twee nieuwe leden : de heeren hoogleeraar P. Willems, die, in vele vroegere vijfjaarlijksche prijskampen, gezeteld had als lid en als voorzitter, en Th. Coopman. Deze werd, in zitting van den 25n September laatstleden, bij algemeenheid van stemmen zijner medeleden, evenals in 1890, tot verslaggever verkozen.

***

109 werken werden den keurraad ter beoordeeling voorgelegd.

Uit de vergelijking van dit getal met den rijken oogst van het voorlaatste lustrum, dat niet minder dan 189 vruchten ter proeving uitstalde, leide men niet af, dat de werkkracht verslapt of de scheppende geest insluimert. Men bedenke toch dat, sedert de stichting der Koninklijke Vlaamsche Academie, de bedrijvigheid op het gebied der taalstudie levendiger is geworden; dat er nog even vlijtig gezocht wordt op de goudvelden van vaderlandsche *folklore* en geschiedenis; talrijke tijdschriften hunnen lezers verhalen, novellen en schetsen in dicht en ondicht te kust en te keur aanbieden, en de Antwerpsche *Vlaamsche School* (1), en de Lovensche *Dietsche Warande* (2), ze af en toe vergasten op merkwaardige kunstbeschouwingen; onze machtigste vereenigingen, het *Davids-Fonds* en het *Willems-Fonds*, hare persen doen zuchten, en er steeds op bedacht zijn, hare duizende leden en druk bezochte volksboekerijen met iets nieuws te gerieven. En wie nu, instemmend met Voltaire's meening : « Une preuve infaillible de la supériorité d'une nation dans les arts de l'esprit, c'est la

(1) *De Vlaamsche School.* Tijdschrift voor kunsten, letteren, oudheidkunde en kunstnijverheid. Antwerpen, J.-E. Buschman.

(2) *De Dietsche Warande.* Tijdschift voor schoone kunsten, letteren, zedegeschiedenis enz. Met platen. Gent, A. Siffer. — Amsterdam, L.-J. Veen.

culture perfectionnée de la poésie » (1), eene gedachte wijdt aan de meesters, die wij in de laatste jaren verloren hebben, en bezorgd in de toekomst blikt, luistere even, met vriendelijk geduld of vaderlijke hoop, naar den gonzenden zwerm onzer wordende dichters; — hij luike niet het oog voor de bezielde jeugd van *Nu en straks* (2), die, in dreunenden draf, voortsnelt in een' wolk van stuivend zand en zilverloovertjes; hij leene het oor: uit de groenende groeven stijgen *Zingende Vogels* (3) ten helderen hemel.

Dat zijn verheugende feiten en bemoedigende beloften.

In afwachting dat deze laatste bewaarheid worden, mag de keurraad het afgeloopen tijdvak niet te hoog tillen, al werd de roem onzer letterkunde gehandhaafd door eenige onzer beste schrijvers, die te goeder naam en faam staan: de Mont, Dr de Vos, Gezelle, Hiel, Loveling (met niet minder dan drie werken; *Een Winter in het Zuiden* behoort tot het voorlaatste tijdvak), Micheels, Hilda Ram, Dr M. Rooses, Dr Snieders, van Droogenbroeck.

Op het stuk van *Kinderliteratuur*, — ten onzent al te weinig beoefend! — werd, ditmaal, veel goeds

---

(1) Essai sur les mœurs, chap. VI.

(2) *Van Nu en Straks*. Tijdschrift zonder schoolstrekking der jongeren uit Zuid-Nederland. Brussel.

(3) *Zingende Vogels*. Oorspronkelijke bijdragen van Nederlandsche dichters, verzameld door Pol de Mont.

geleverd. Wij noemen, in de poëzie : van Droogenbroeck's *Dit zijn zonnestralen* en Hiel's *Liederen en Gezangen*, beide echt Vlaamsch van geest, beide echt nationaal; maar beide herdrukken, alhoewel met tal van nieuwere gedichtjes vermeerderd. In het proza : het bekoorlijke *Wonderland* der letterkundige zusters Hilda Ram en M. Belpaire; het uitmuntend gesteld *Klein Leven* van R. Stijns en de frissche schetsen van Callant's *Zwarte Willem*.

Met de eigenlijke *volksliteratuur* beleven wij minder genoegen, in weerwil der goede en te recht gewaardeerde pogingen van H. Staes (*Geesel onzer dagen*), Walgrave (*Gebroeders*), Vermandere (*Schetsen en Novellen*).

Op dat gebied zou het overige, — daar het, jammer genoeg! al te slordig geschreven is, zonder den minsten eerbied voor de Nederlandsche taal, zonder een ziertje schrijftalent, — geen letterteeken verdienen, indien het onze plicht niet ware, al zij het dan ook met deernis en droefheid te moeten wijzen op het verbreiden van eene soort van *achterbuurtliteratuurtje*, dat de ongerijmdste verhalen weeft, met moord en brand en allerhande euveldaad als schering en inslag; iets, dat, oneindig smakeloos, gezouten en gepeperd wordt met de onmogelijkste en gekste toevallen en toestanden, en geen ander doel schijnt te hebben dan eene ziekelijke nieuwsgierigheid aan te prikkelen, en aldus uit pondpapier geld te slaan.

In de fraaie letteren is er, over het algemeen,

vooruitgang waar te nemen in het opzicht van kunst, van taal en stijl; niet evenzeer in den zin van levendigheid, frischheid en natuurlijkheid.

Als meer dan welgelukte pogingen merken wij: *Jonge Harten* van Om. Wattez, *Fritz Fierens* en *Rollier* van Van den Bergh, het lieve, eigenaardige novelletje *Van kleine Menschen* van de Graeve, *Naar het Land van Belofte* van Is. Teirlinck en, behoudens de strekking, *In de Ton* van R. Stijns.

In de poëzie bond jonkheer K. de Gheldere zijne *Rozeliederen* tot een lief en dichterlijk, alhoewel niet zeer kleurig tuiltje te zamen. *Groote* kunst zal dit niet heeten; doch er zingt eene dichterziel uit menig meesterstukje.

Dat is eveneens het geval met den jongeren Arn. Sauwen: klein maar rein. Hij levert net afgewerkte tafereeltjes van den buiten; schrijft eene tamelijk goede taal en heeft veel gevoel voor rhythmus.

Melis dichtte lieve verzen, vol gevoel; zijn vorm is reeds keurig. Maar waarom ontsieren eenige grove taalfouten zijn lief bundeltje?

Wij zullen niet onderzoeken of de jeugdige V. de Meyere bij lamp- of zonlicht werkt, en hem in 't geheel niet hard vallen; want er schemert toch iets in zijne *Verzen*. Wilde hij maar begrijpen dat een kranige kerel niet meêdoen kan aan nieuw-modische Fransche dichterscholen, — of beter, zooals gezonde, Vlaamsche jongens het noemen, aan gekkemanspoëzie! — Dat sommigen, in grootere landen aan zoo iets tijd en zelfs talent verkwisten, heef

daar geen erg gevolg; maar wie, in Vlaanderen, schrijven of dichten wil, en niet inziet dat hij, met het oog op de toekomst van kunst en taal en volk, eene drievoudige roeping heeft te vervullen, schrijve of dichte niet, of beproeve het liever in het Belgisch Fransch.

Meer jongere dichters, de veelbelovende Du Moleyn en anderen, zouden wij kunnen, ja wellicht moeten aanhalen; doch, al getuigen hunne eerstelingen van aanleg, zij leverden meestal gedichtjes over alledaagsche, afgesleten onderwerpen. Van den vorm weten zij genoeg af om een zinledig vers zangerigjes te laten vloeien; maar hunne kennis is nog doorgaans ontoereikend om eene heldere gedachte ferm en zuiver te houwen uit beeldsteen.

Sommige van onze prozaïsten zijn op zoek naar eigenaardigheid; het nabauwen hebben zij eindelijk verleerd; de besten onder hen willen *iemand* zijn of worden. Met onze jongste dichterbent is het bijlange niet zóo gelukkig gesteld. Naar het algemeen gevoelen van den keurraad, is het duidelijk waar te nemen, dat zij zich vergapen aan hetzelfde model.

Wat dit model is, zal de tijd wel klaren; doch vast en zeker kan het de Mont's *Claribella* niet zijn, welke, laten wij ronduit spreken, een *tour de force* is van een *ultravirtuoos*, om, op een oud, bekend thema, dat enkel kan opgefrischt worden door innig en warm gevoel, in eindelooze variatiën door te vedelen.

Als oorspronkelijke vinding staan *Simon de*

Toovenaar van Karel Quaedvlieg en *De Diedrick's sage* van Lefere hooger; maar, als bewerking en vorm, ploffen beide loodzwaar in de diepte. Lefere's stoprijmen, zwakke en harde verzen, lappen, ondoorgrondelijke gewestwoorden en ondichterlijke uitdrukkingen, maken zijn werk onooglijk. Quaedvlieg is uiterst nevelig. Met al de stof, de opgaven en verwikkelingen, die hij opdolf uit historische en legendarische mijngroeven en, ongetwijfeld, verrijkte door eigen verbeelding, ware het hem mogelijk geweest, — indien hij, vooraf, de Nederlandsche taal en prosodie doorworsteld had, — een meesterstuk op te bouwen. Doch, jammer! tot die taak schijnt de schrijver, vooralsnu, niet opgewassen.

Den keurraad, gebonden door artikel 1 van het algemeen reglement, was het niet veroorloofd reisbeschrijvingen, critische opstellen en andere gewrochten, welke niet van zuiver letterkundigen aard zijn, voor den prijs in aanmerking te nemen.

Deze uitsluiting werd, derhalve, toegepast op vijf verdienstelijke werken, te weten :

1° Dr De Vos' *Een officier geworgd*, dat uitmunt door zoo wijd mogelijk gedreven keurigheid van taal; door zuivere, zoowel als overkwistige beeldspraak. Menige bladzijde is pittig geschreven en vol gloed. Wanneer *Wazenaar* verontwaardigd is, striemt hij geeselend, als een Juvenalis;

2° Gittée's *Bij onze Noorderbroeders*: zeker geen onaangename reisgezel voor den Vlaming,

die nader kennis wil maken met zijnen taal- en stamgenoot, en dezes handelsbedrijvigheid en kunstschatten, eigenaardige steedjes en landschappen bewonderen;

3° Micheels' *Prudens van Duyse:* een werk van groot belang in bio- en bibliographisch opzicht en tevens een keurig opgesteld taal- en letterkundig gewrocht;

4° Max Rooses' *Letterkundige studiën*: voor den ontwikkelden lezer van Noord en Zuid, nieuwe geloofsbrieven van Rooses' zeggingskracht en schilderachtigen schrijftrant;

5° Van Steenweghen's *In 't groote Duitschland:* een der beste reisverhalen, door Zuid-Nederlanders geleverd en dat waardig plaats neemt nevens zijn ouderen broeder *In Spanje*.

Onnoodig te zeggen dat ook deze jury, evenals de voorgaande, de verbanning van werken van dien aard ten zeerste betreurt. Immers, onze letteren snakken naar geleerde critiek, die nieuwe paden opspoort en aanwijst en den gezichteinder onzer schrijvers en dichters verruimt en kleurt door deugdelijke studiën. Of zouden de *Literarische Fantasiën* van Busken Huet en de critieken van Potgieter en van Hoogstraten misschien minder te huis behooren in het rijk der fraaie letteren, dan eene goed getroffen novelle of een net gegoten en fijn gevijld sonnet; minder kunstwaarde bezitten dan een heldendicht van Hoogvliet? Het reisverhaal is ook wel geene loutere

vrucht der verbeelding; doch, gesteld dat er een schrijver, geboren onder een gelukkig gesternte, een werk inzond als Göthe's *Reise nach Italien* of Sterne's *Sentimental Journey*, (waarvan J. Geel zulk eene voortreffelijke Nederlandsche vertaling leverde), welke jury zou aan zulk kunstgewrocht krans en kroon kunnen weigeren?

Mochten, voor de toekomst, de bepalingen van den wedstrijd in dien zin worden gewijzigd, geen twijfel of die hoogst nuttige vollediging zou, door iedereen, dankbaar worden begroet.

De werkzaamheden van den keurraad hebben aanleiding gegeven tot *vijf* stemmingen.

De boeken die, na de eerste lezing en bespreking, tot nadere beoordeeling werden aangewezen, zijn :

BUYSSE, C. — *Sursum Corda;*
Id. — *Het Recht van den Sterkste;*
CALLANT, AL. — *Zwarte Willem en andere vertellingen;*
DE GHELDERE, K. — *Rozeliederen;*
DE MEYERE, V. — *Verzen;*
DE MONT, P. — *Iris;*
Id. — *Claribella;*
GEZELLE, G. — *Tijdkrans;*
HIEL, E. — *Symphonieën;*
Id. — *Monodramen;*
Id. — *Liederen voor groote en kleine kinderen;*

LANKRIET. — *Droom van Koster Jan enz.*;
LEFERE. — *Diederick-Sage;*
LOVELING, V. — *Idonia;*
Id. — *Een Vonkje van Genie en andere novellen*;
Id. — *Een dure Eed;*
MELIS. — *Gedichten;*
QUAEDVLIEG. — *Simon de Toovenaar;*
RAM, HILDA. — *Nog een Klaverken;*
SAUWEN. — *Gedichten;*
SMITS. — *De Boer der Schranse;*
SNIEDERS, Dr AUG. — *Ryfka;*
Id. — *Dit zijn Sniderien;*
STIJNS, R. — *Klein Leven;*
Id. — *In de Ton*;
TEIRLINCK, IS. — *Naar het Land van Belofte*;
VAN DEN BERGH. — *Fritz Fierens;*
VAN DE WEGHE. — *Gedichten* (*twee deelen*);
VAN DROOGENBROECK, J. — *Dit zijn zonnestralen;*
Id. — *Spreuken en Sproken;*
VERMANDERE. — *Schetsen en Novellen, — Geheugenissen;*
WATTEZ, O. — *Jonge Harten.*

Het zou, waarlijk, al te veel oog geven, indien wij verzwegen dat er, onder die uitgekozen werken, minder goudgeld dan zilvergeld en kopergeld voorhanden ligt; doch, wij verhaasten ons, met

Potgieter, aan wien wij een deel van dit beeld ontleenen, er bij te voegen, « dat elke der drieërlei munten hare betrekkelijke waarde heeft. »

Menigen zilveren penning zouden wij nog graag op den steen laten klinken, indien wij niet vreesden dit verslag tot eene studie uit te zien dijgen. In afwachting dat wij naar de goudstukken zoeken, zij ons echter een vluchtige greep veroorloofd.

Naar het eenparig oordeel der keurders, is het reeds genoemde *Klein Leven* het beste, wat R. Styns tot heden te lezen gaf. Verscheidene dier schetsjes zijn bijzonder lief uitgewerkt, en boeien door eenvoud, of innigheid, of gevoel; — juist door al de hoedanigheden, wier gemis in zijn tweede werk betreurd wordt. Wel is waar zijn, naar het spreekwoord zegt, alle baksels en brouwsels niet gelijk, maar wat er *In de Ton* is, en ons daaruit getapt wordt, smaakt niet naar nog of meer. De schrijver kan het wellicht goed meenen; maar zijn werk laat eenen wrangen nasmaak, een ontmoedigenden, wanhopigen indruk na. De ontknooping is eene doorhakking en... troosteloos! Het einde, waaraan, bladzijden lang, maar geen einde wil komen, is terdege vervelend. De karakters van Willem, zijne ouders en Dina zijn ja erg *realistisch*, maar of ze « werkelijkheid » zijn? Ze zien er immers zoo buitensporig overdreven en onnatuurlijk uit, en konden, — naar het voorkomt, — onmogelijk zóo en zoolang volgehouden worden. Willem, om enkel

van dezen te spreken, moet schillen voor de oogen hebben om zich te blijven begoochelen in Dina.

Alhoewel er tegen taal en stijl nogal wat in te brengen valt, is echter, in den uiterlijken vorm, veel vooruitgang waar te nemen.

De *Fritz Fierens* van Van den Berg is, als schepping, tamelijk zwak, en zondigt evenzeer tegen de natuurlijkheid, net als een gewone *feuilleton-roman*. De karakters zijn te hoekig gesneden, en het slot zal weinige lezers geheel bevredigen. Door al te lang uitweiden over sommige bij-toestanden dreigt het verhaal meer dan eens op het droge te verzeilen; doch de schrijver krijgt het, zonder blijkbare krachtinspanning, weer vlot. Eenige « bijzonderheden » zijn zeer verdienstelijk bewerkt, en enkele tafereelen fijn gepenseeld; zij bevallen des te meer, daar zij aangenaam-verpoozend afsteken tegen andere, die al te schetterend gekleurd zijn.

Op de niet geringe waarde van taal en stijl, hebben wij, evenmin als op Van den Bergh's *Rollier*, weinig af te dingen.

Toen Is. Teirlinck sommige brokstukken van *Naar het Land van Belofte* schreef, zal hij stellig niet vergeten hebben dat belofte schuld maakt; maar, of hij, geheel of gedeeltelijk, de belofte vervuld heeft, welke de voorgaande keurraad onzen letteren in *Cilia* voorspiegelde, kunnen wij, ongelukkig genoeg, niet bevestigend beantwoorden.

Naar het Land van Belofte is, in zekeren

zin, weeral eene belofte, en niets meer; het bevat veel goeds, en tevens nog veel meer, dat ten volle afkeuring verdient.

Zijne al te ruwe teekening van karakters en steenharde schildering van toestanden nemen wij hem niet zeer euvel op : dat geweldig overdrijven schijnt nu toch eene algemeene ziekte te zijn of te worden; maar diep betreuren wij, in den begaafde, zijn nieuwen zin voor luidkeels schreeuwend *effect* en zijne jacht op plat *réalisme.* Dit moedigt ons niet aan tot ontleding van zijn werk. Evenwel zij gezegd, dat de rechterlijke dwaling, die in zijn onderwerp voorkomt, in strijd is met de waarschijnlijkheid, en het dubbel schot der « twee mikkers » even onnatuurlijk. De *episode* van Philus en zijne vrouw is overbodig bijwerk, zoo iets als een stoplap, wat de Franschman *remplissage* noemt.

Het oordeel over stijl en taal viel meer dan gunstig uit, alhoewel, hier en daar, de aandacht werd gevestigd op gallicismen.

Eenvoud en frischheid zijn het bijzonderste kenmerk van de *Jonge Harten* van O. Wattez. Deze is een aangenaam verteller. Niet alle stukjes mogen aanspraak maken op den naam van *novelle* ; maar de meeste zijn met lichte, doch bedreven hand geteekend en gekleurd; inzonderheid enkele natuurtafereeltjes verdienen inlijsting.

Laten wij hopen dat O. Wattez weldra uitgebreider onderwerpen zal aanvatten. Flink gewaagd is half gewonnen.

Tegen C. Buysse zouden wij duchtig willen uitrazen. De man heeft talent, veel talent, en hij misbruikt het. Met hem zou onze letterkunde eer, en misschien eenmaal roem, kunnen inleggen, indien hij zijne gulden pen doopte in den lichtstraal der waarheid, in stede van daarmede kunstig te modderen in den laster. Of is er één edelhartige zoon van den Vlaamschen buiten, om het even wat richting hij volge, welke denkwijze hij moge aankleven, die iets in te brengen heeft tegen het woord « laster » en durft beweren dat de schrijver van *Het Recht van den Sterkste* niet den slag der roede verdient, waarmede Ludovic Halévy, die toch de eerste de beste niet is, sommige reuzen en dwergen van het Fransch *réalisme* geeselde! — Of zou iemand, gansch onverwacht, ons tot de meening kunnen dwingen dat de kunstenaarstrots van Buysse, den volbloed Vlaming, die over alles beschikt, om, als hij maar ernstig wil, eens uit te steken nevens de besten, aangenamer zou gevleid zijn door het vooruitzicht, later ook voor zich te mogen nemen het kalm, maar vol verachting, uitgesproken woord : « Notre pauvre pays est en bien des points cruellement calomnié par certains romanciers, qui en font des peintures violentes et outrées » (1), — dan door de edele en

(1) Ludovic Halévy, de l'Académie française : *l'Abbé Constantin*, p. 44.

veredelende gedachte, die elken waren dichter bezielt, dat hij, beschavend, medewerkt tot de beschaving van zijn volk; dat er van zijne eigene scheppingskracht iets leeft of trillen zal in de opwassende kracht van dat volk?

Wij spreken aldus over C. Buysse, omdat wij de wording van zijn tot heden geleverd werk wijten aan eene, laten wij hopen, tijdelijke zinsbegoocheling

Naar men zegt, heeft hij het geluk gehad, — wat geen onzer schrijvers, op zijnen leeftijd, genoten heeft —, vreemde landen te mogen zien, het leven van grooter volkeren na te gaan en meê te leven. — Hij kwam terug. — Hij wilde schrijven. — Zou hij het beproeven, door het enge vensterraam van Vlaanderen, op de witgekalkte muren van zijn dorpje, de stralen zijner herinnering het prismabeeld te laten tooveren van de verbazendste weelde en de onmenschelijkste ellende, van de liefelijkste idylle en de grievendste tragedie, die hij aanschouwd had in de wereld van over den Oceaan? Voor onze letterkunde eene nieuwe milde bronaâr openen, overvloeiende van frisch en gezond kunstgenot voor ons volk?

Waarom hij het niet deed? — Bezat hij, wellicht, nog geene kunde en kracht genoeg om de schimmen te vatten, die, in bonte mengeling, vóor het oog zijns geestes wemelden, ze te belichamen en te bezielen? — Wij weten het niet, en willen ons niet afvragen, hoe het mogelijk werd dat een

bereisd man, belezen dichter tevens, — wiens blik niet meer beperkt is tusschen de visschershut, in het duin, en de huifkar, op de Kempische heide — het zijns waardig achtte de kleine wormsteken in den eeuwenouden eik van ons huiselijk, Vlaamsch leven, tot wijdgapende kuilen van zedeloosheid uit te diepen, en dan, met kunstenaarsernst, den Noord-Nederlanders, die zijn boek drukten, uitgaven en lazen, zonder gewetenswroeging als 't ware toe te roepen : « Ziedaar uw broedervolk ! »

Dát gaat onze verbeelding te boven !

Waarom wij dit schrijven ? — Omdat Buysse, — neen, omdat Zola roemen mag op nog een paar — en wel kleinkleuteriger — Vlaamsche navolgers; en het onze plicht is de veelbelovende jongeren te waarschuwen tegen die modderliteratuur, welke, overigens, zelfs bij onze Zuiderburen, veel van hare populariteit heeft verloren (1); omdat die literatuur noch met ons karakter, noch met onze zeden strookt; noch zedelijk, noch nationaal, noch Vlaamsch is; hare schilderingen, — hoeft het gezegd, — overdreven, valsch, onwaar zijn, en, omdat het laster en logen is ons volk als bedorven en

---

(1) Bewijzen genoeg liggen voor de hand ; doch, als Vlamingen en Belgen, willen wij enkel aanhalen, wat het Brusselsch-Fransch dagblad *le Petit Bleu,* in den loop van dit jaar schreef : « Aujourd'hui le réalisme tel qu'on l'entendait lorsque l'école de Zola triomphait, ce réalisme littéral qu'Eugène Delacroix déclarait stupide, est mort et enterré sans que personne songe à s'en plaindre. »

beestachtig uit te stallen. — Wel ja, ook ten onzent, in stad en dorp, in elken stand, in hoogeren en lageren kring, loopen of kruipen er dierlijke wezens onder den hoop in of door, — zedelijke monsters treft men overal, in het beschaafdste land, in de gezegendste luchtstreek aan; maar ons volk? — Neen, duizendmaal neen! Zoo is ons volk niet, Goddank!

Het slag van letterkunde, dat Buysse, Moortgat, Smits en anderen hier pogen in te voeren, wekt ernstige bekommering, èn om haren vorm èn om hare strekking. Zij is in strijd met de heiligste belangen van den Vlaming. Dezes vijanden, — die niets anders beoogen dan de verfransching van de Vlaamsche vrouw en de verbastering van het Vlaamsche kind, — durven nog immer beweren, « dat zijne taal eene onbeschaafde en onfatsoenlijke taal is, die niet te huis behoort in een deftig gezelschap »! — De straattaal, welke, bijvoorbeeld, Moortgat spreekt in zijn boek *Versleten*, voedt en sterkt dat venijnig vooroordeel. Zoodat, met de aanstekelijkheid van het slechte en den arglist van den alles uitbuitenden tegenstrever, langzamerhand, — want op dien weg valt niet te denken aan stilstaan of terugwijken, — de levenwekkende pogingen van de besten en edelsten, zoowel van hen, die hoopvol, het moede hoofd te ruste legden, als van hen, die nog sloven en slaven voor taal en volk, ten slotte zouden schipbreuk lijden tegen de roekeloosheid of de

verwaandheid van eene kleine letterbende, die niet eens tot hare verontschuldiging zou kunnen inroepen dat zij de taal verrijkt, iets nieuws, iets oorspronkelijks geschapen, of zelfs iets ten offer gebracht heeft op het altaar der kunst! — Of zou, misschien, de ware roeping der kunst daarin bestaan, dat zij ontzenuwt of nederslaat wat dient opgebeurd en gesterkt; haat zaait, waar deernis en liefde kunnen gedijen; levensgeesten doodt, in stede van ze op te wekken; dat zij niet vrij optreden mag in het volle licht, maar zich verschuilen moet als de jongeling voorbij gaat met zijne verloofde of de moeder met haar kind?

Er is eene kunst, die, hoogverheven, de baatzucht straft, den zwakke verdedigt, de heerschzucht geeselt. — Er is eene kunst, die, ernstig of vroolijk, met scherp vernuft of geestige scherts, eene vonk van wijsheid sparkelen doet uit den keisteen der dwaasheid; die, uit het onzuivere erts der menschelijke zwakheid en ondeugd, overal begeerde gedenkpenningen slaat, en tevens rozen strooit op het distelveld des levens. Maar welke kunst de Vlaamsche roman- of novellendichter kieze naar eigen geaardheid of lust, beoefene naar eigen mannelijke ziens- of denkwijze, die geen schipperen gedoogt met zijn geweten; hij vergete nooit dat er geene kunst bestaat, die iets vermag tot de verfijning van den smaak, tot de loutering van den kunstzin en het schoonheidsgevoel van ons volk, met het uitstallen van monsterachtige paddenstoe-

len, zorgvuldig gekweekt in den muffigen kelder van het onreine realisme.

Met het oog op de toekomst zouden wij nog meer moeten zeggen, indien wij het over ons hart konden krijgen, het mes te steken in het een of ander stuk van dien aard. Doch, wij zetelen als rechter, en de rechter verricht geen beulenwerk.

Den schrijver van *De Boer der Schranse* zullen wij niet vergelijken met dien van *Versleten* ; want Smits hanteert wel de taal, en zijn stijl is soms braaf verzorgd ; zelfs zit er pit en geest in meer dan één stukje van zijn *Uit het Leven*. Edoch, dit belet niet dat, ook in dit opzicht, de afstand tusschen hem en Buysse vrij aanzienlijk is. Dezes *tendenz* is ja oneindig overdrevener, gewaagder en ongezonder ; maar hoe hij iets opvatten en ontwikkelen, hoe hij beter *styleeren* kan !

Wij hopen en vertrouwen voor den begaafden jongen schrijver, dat hij zich verheugen mag in het bezit van ware vrienden, die hem, als Vlaming en kunstenaar, het verkeerde zijner richting zullen doen inzien. Waarom zou hij niet luisteren naar hunnen goeden raad, hij die, eenvoudig om den Noord-Nederlandschen lezer te believen, eene taal schrijft, waarvoor de tong van den tegenwoordigen Zuid-Nederlander niet gesneden is ! Zie maar zijn *Sursum Cordà* ! Hoe hij ons heerlijk Nederlandsch met bastaardwoorden verknoeit ! (1) Beseft hij niet

(1) Enkele aanhalingen : Blz. 8, « behoorlijke *illuzie* had zich *gepreciseerd*, *gematerialiseerd* ». — Blz. 9, « iets *vaags*, meer

dat hij, als Vlaming, ook plichten te vervullen heeft tegenover het Noorden? (1) Of is het er wetens en willens om gedaan? Of is het met zijne onverzadelijke zucht tot naäping van alles wat Fransch is, zoover gesteld dat er aan geene beterschap meer te denken valt? — In dat geval hebben wij onzen tijd verkwist, en mogen wij, met Göthe, zeggen, dat er geene onvruchtbaarder critiek is dan de critiek van het slechte. Maar hij en allen, die Buysse graag zouden willen nastreven, al ware het enkel omdat hij een beetje bijval geniet over den Moerdijk, mogen nog hooren en

---

een *symbool* dan eene *realiteit... obsedant... immaterieele atmosfeer... intieme* ». — Blz. 11, « iets *compleets*, *decisiefs*, de vaste kloeke *basis*, die het *succes* verzekert. » — Nog blz. 8, « *paroxysme* van volzaligheid », — « *troeblante vizioenen* ». — En nog blz. 11, « eene *immense*, ronde, hooge zaal », — « *gedecoreerde* en *geschamarreerde* heeren. » — Verder *interresseerde*, *passionneerde* zelfs (blz. 18); — « *mediocriteit* » (22), — *gedegouteerd* (23), *demoraliseeren* (22), de *fatale*, *tirannieke obsessie* (24); het twijfelachtig *embryo* van de *sociale* en politieke *synthesis* der toekomst (73); *gedetraqueerde fanatieken* (75) en honderd andere. Blz. 192 : *kwestie* van *actualiteit*... gestadig *perfectionneeren*... de *kolossale* hoeveelheid te *mobiliseeren* troepen en de *enorme* onkosten van zulke *mobiliseeringen... economische troebelen* enz., enz !

(1) « Met betrekking tot de vraag, of wij (Noord-Nederlanders) enkele vreemde woorden *nog* niet kunnen missen, vestig ik de aandacht op de werken der Zuid-Nederlandsche schrijvers. Deze zijn reeds gewoon aan 't gebruik van menig « dietsch » woord, dat in Noord-Nederland minder of in 't geheel niet in zwang is. *De invloed der Vlaamsche schrijvers op de Hollandsche taal zal steeds toenemen, vooral door hunne medewerking in veelgelezen tijdschriften.* » NEDERLANDSCHE STIJL, J. Heeringa, Gz. (blz. 16), Groningen bij J. N. Wolters, 1890.

weten dat zijne, hunne letterkundige richting sedert lang veroordeeld werd door gezaghebbende denkers, ofschoon deze, op elk ander gebied, tegenvoeters zijn. — Daar sommige onzer jongere Vlamingen liever den Zuiderbuur nahinken en, naar het schijnt, op het Fransch verslingerd zijn, zullen wij, — indachtig aan het geneeskundig stelsel van Dr Hahnemann, — ze onthalen op hetgeen een gevierde Franschman, Alex. Dumas fils, ergens schreef: « Toute littérature qui n'a pas en vue la perfectibilité, la moralisation, l'idéal, l'utile en un mot, est une littérature rachitique et malsaine, née morte. »

* * *

Na de tweede schifting door den keurraad treden wij in beperkteren kring, in uitgelezener gezelschap.

Werden uitgekozen :

DE MONT, P. — *Iris* (met 5 stemmen tegen 1) (1);

GEZELLE, G. — *Tijdkrans* (met algemeene stemmen) ;

HIEL, EM. — a) *Symphonieën*, b) *Monodramen* (met algemeene stemmen) ;

LOVELING, V. — *Een dure Eed* (met 5 stemmen tegen 1) ;

HILDA, RAM. — *Nog een Klaverken* (met 4 stemmen tegen 2) ;

---

(1) Zes leden waren aanwezig.

SNIEDERS, Dr AUG. — *Dit sijn Sniderien* (met 5 stemmen tegen 1);

VAN DROOGENBROECK, J. — *a) Dit zijn Zonnestralen,* b) *Spreuken en Sproken* (met 5 stemmen tegen 1).

Elke vergelijking gaat mank en wel vooral in een midden, waar iedereen *iemand* heeten mag, waar geen familietrek wordt opgemerkt, waar iedereen anders voelt en denkt dan zijn gebuur; zich uitdrukt op eene wijze, die hem min of meer eigen is, en iedereen overtuigend doen blijken heeft, dat hij ons gemeenschappelijk erfgoed van taal en kunst ridderlijk verdedigen kan.

Wanneer elke schrijver of dichter, op zich zelven beschouwd, aanspraak zou kunnen maken op den prijs, wordt de reeds lastige taak van eenen keurraad, dubbel zwaar en kiesch, en zal, misschien, bij de beoordeeling van menigen mededinger, de herinnering aan dezes vroeger geleverde gewrochten, onopgemerkt, hare rechten willen doen gelden; zoodat de vergelijking, of men wil of niet, doch onder een anderen vorm, toch binnensluipt.

In zitting van 7n September, na vollediging der jury en herhaalde bespreking, werd, bij eenparigheid van stemmen, beslist, dat de twee uitgekozene prozawerken voor de laatste proef zouden aanblijven; tevens dat er geene afdoende redenen bestonden om meer dan twee dichtwerken aan te houden.

De keuze onder de dichters gaf den volgenden uttslag :

DE MONT. — *Iris* bekwam 2 stemmen ;

GEZELLE. — *Tijdkrans* bekwam 6 stemmen ;

HIEL. — *Symphonieën ; Monodramen* bekwamen 2 stemmen ;

HILDA RAM. — *Nog een Klaverken* bekwam 2 stemmen ;

VAN DROOGENBROECK. — *Sproken en Spreuken* bekwam 6 stemmen.

Derhalve zouden om den prijs strijden :

PROZA :

Loveling's *Een dure Eed* ;
Snieders' *Dit sijn Sniderien.*

POËZIE :

Gezelle's *Tijdkrans ;*
Van Droogenbroeck's *Spreuken en Sproken.*

Den 25n September nam de ongebonden stijl, die in de drie laatste vijfjaarlijksche wedstrijden het onderspit had moeten delven, zijne weerwraak, en dit, naar het oordeel van twee leden der jury, op eenigszins ongebonden wijze, aangezien de meerderheid van den keurraad het onnoodig achtte nog eens te kiezen hier en nog eens daar, ten einde één prozawerk te stellen tegenover één dichtwerk. Volgens hare meening zou haar stelsel, — zelfs indien er meer dan vier gewrochten aangebleven waren, — een waarborg van onpartijdigheid te meer zijn, zoowel voor den mededinger als voor den rechter ; beide behoeden voor elke,

altijd mogelijke, alhoewel door niemand beoogde, verrassing; tevens de waarde van den prijs, zedelijkerwijze gesproken, nog merkelijk verhoogen.

De uitslag was, dat de gebonden stijl ditmaal onderbleef en *Een dure Eed* en *Dit zijn Sniederien* tegenover elkander stonden als allerlaatste kampioenen.

* * *

Emanuel Hiel is, om zoo te zeggen, opgewiegd en opgegroeid in den lof, inzonderheid van toonkunstenaars die, in hem, onderscheiden en begroeten den dichter, bedeeld met al de gaven — en misschien de minder goede hoedanigheden — welke er behooren om « gezongen » te worden. Die lof, hem menigmaal toegezwaaid door het zingende Vlaanderen, is en blijft de zijne, en wordt hem door niemand betwist, zelfs niet door den aandachtig lezenden « lezer », die met eenen dichter wil denken of droomen, of het meer opheeft met treffender beeldspraak en strenger vormenplastiek. Wie Hiel zijnen woordenvloed, welke soms ontaardt in grootspraak, ten laste legt, ontzegt hem daarom niet kracht en gloed. Met leedwezen mag men er op wijzen dat de dichter zijne taal niet genoeg kamt of kuischt; wel eens woorden smeedt tegen alle regels in, zondigt tegen de wetten der prosodie of taffelt met het rijm; men wordt niettemin meêgerukt door den bruisenden vloed van zijnen rhythmus.

Van de 247 bladzijden zijner *Symphonieën*, zijn er 109, die buiten het tijdvak verschenen, zooals *Schoonheidshymne*, *Bloemeken*, *Vrijheidshymne* en *Durmeliederen*, en menig uitgelezen stukje bevatten. Zijn *Graf van Rodenbach* is buiten kijf een goed, gezond en krachtig stuk. Minder ingenomen was de keurraad met *Breidel en de Coninc*, waarin het luidsprekend vaderlandsch gevoel, op enkele plaatsen, onderdrukt wordt door klinkklank. Van zijne *Wintersymphonie* is het eerste vertoog prachtig; het tweede van minder waarde; het derde tusschenbeide. Kortom, en streng geoordeeld, naast veel zwakke rijmelarij poëzie te over.

Hetzelfde geldt voor zijne *Monodramen* die, echter, wegens gebrek aan plan, door verschillende leden minder gunstig werden aangeteekend. Doch, wat de jury in Hiel bijzonder schat en wil doen uitschijnen, is het nationale, het vaderlandsche, het door en door Vlaamsche; het zijn de edele gevoelens, het opwekkende, het verbeterende, dat, als de ziel, huist in zijne laatste schriften. Hij is geen weekhartige droomer, geen letterkundige teringlijder. Zelfs in zijnen zwaksten wildzang leeft en zingt de Germaansche geest.

De rijkbegaafde dichteres van *Een Klaverken uit 's Levens akker* en van de bekroonde *Gedichten* bood ditmaal, op de haar eigen zedige wijze, *Nog een Klaverken*. En, in dit *Klaverken*, is er een blad, het stuk *Krukken-Mieken*, dat, om zijne nette bewerking, zijnen boeienden inhoud en roe-

renden toon, niet onderdoet voor het schoonste en beste, dat onze letteren reeds danken aan Hilda Ram.

De beide andere, werden, naar het voorkomt, wat te haastig geplukt. Nummer één: *Klaar*, is eene reeks van niet genoeg samenhangende tooneeltjes. Het metrum is niet dichterlijk genoeg en niet bijzonder verzorgd; nu drie, dan vier heffingen; nu strofen van vijf, dan van zes, dan van vier regels, zelfs al is de zin niet ten einde. En de rhythmus blijft niet zelden haperen aan een ondeugend spijkertje, daar het niet te weten is hoe men lezen moet, waar het *accent* valt. Werd *Klaar* als proza gedrukt, men zou wellicht, niet eens vermoeden, dat men verzen voorheeft... Dit is, immers, het groote struikelblok voor blanke verzen, die, als grillige kinderen, willen verzorgd en gekoesterd zijn.

Hoe het zij, en al is *Boer Balthus*, als vinding, in 't geheel niet gelukkig getroffen, de kleine bundel geeft nog altijd de beste blijken van de gunstige zijde onzer dichteres: de fijnheid van opmerking, het volhouden van de karakters, het, ten onzent, bijna gadeloos penseelen en, bovenal, Hilda Ram's frischheid van schildering.

« Ware genieën, zegt een voortreffelijk redenaar, hebben dit met koningen gemeen, dat zij hunne kunststukken, evenals gene hunne munt, alleen hun eigen beeld doen dragen... » — Dat schreef de voortreffelijke Potgieter, in zijn merkwaardig

opstel over Loots (1). — En, wij schrijven het hem na, omdat wij tot degenen behooren, die, vroeger, in de Mont, een ontluikend genie hebben begroet. De Mont is dichter, sedert lang op weg om een groot, een uitstekend dichter te worden. Wij weten het; iedereen weet het; maar hij schijnt het zelf te goed te weten, en meent daarom, dat er niets uit zijne pen vloeien kan, wat niet zijn merk, zijne beeltenis, laten wij, met den Franschman, zeggen, zijn « patte de lion » draagt; dat hij alles mag aangrijpen, alles wagen, in zake van opvatting, behandeling en vorm; dat hij verheven is boven de letterkundige wetten, of, eer wellicht, dat alles, wat hij doet of durft, *wet is*. — Met genieën heeft hij reeds dit gemeen, dat hij veel voortbrengt. De vraag is : of hij niet te spoedig werkt, te koortsig, te stout ? Hoe zouden wij anders, in eigen spraak kunnen antwoorden op het schot, dat er, in die overgroote hoeveelheid, zooveel af te dingen valt op de hoedanigheid ?

Iris is, in alle opzichten, een boek van gewicht. Het bevat brokken van het zuiverst gehalte, schoonheden van eersten rang : lieve beschrijvingen, meesterlijke, zooals bijvoorbeeld *Hoort gij wijd in 't bosch...* (blz. 25), of (blz. 40-41) : *Kent gij de maagd...*; verrassende en dichterlijke vergelijkingen

---

(1) Kritische studie, 1e deel — *Loots*, (geene biographie), bl. 117.

en beeldspraken, die, naast veel strass en glas, als edelgesteenten stralen; ook keurige vertellingen. En uit dit alles ruischt en suist eene zielbedwelmende muziek, walmt en wolkt een dronkenmakende bloemengeur omhoog als een lichte nevel, die gekleurd wordt door het begoochelendst regenbooggeschitter. Maar, in de Mont's gouden *Iris*, met al haren « pauwepronk », lezen wij nog niet wat ons uit J. Perck's *Iris* toegefluisterd werd :

« Ik ben geboren uit zonnegloren
En een vochtige zucht van de zee,
Die omhoog is gestegen, op wieken van regen,
Gezwollen van 't wereldsche wee;

en waarvan Willem Kloos, zeer te recht, getuigde dat ons, van achter deze *Iris*, « de tragœdie van een menschenhart wenkt (1) ».

Er klopt geen zuchtend of juichend menschenhart in de Mont's boek. Drift zit er in, zinnelijke drift vooral; maar geen echt, innig, roerend, meêslepend gevoel. Wie zou durven verklaren dat hij zich, onder de lezing, waarlijk geroerd heeft gevoeld! Niets is diep gegrepen; veel wel stout en ruw gegrepen; doch kan dit hetzelfde wezen? — De Mont zoekt nog immer *effect* te maken : hij wil bewonderd worden. Wij bewonderen hem; wij kunnen niet anders. Hij wil verbazen

---

(1) J. Perk. — Gedichten. — Inleiding II. Willem Kloos. Blz. 42.

door vreemde woorden, namen en vormen; verbluffen door het ten toon spreiden van geleerdheid; doch hebben wij ooit een traan gewischt bij het zien afsteken van vuurwerk? Van de kunst om tranen van wanhoop, haat of nijd op te wekken, of tranen van liefde, medelijden, bewondering, kent hij, ongelukkig genoeg, niets. Evenals een vingersnelle Paganini, is het hem te doen om het kunstmatig spel der klänken. Wanneer zal hij, eindelijk, het bewijs leveren, dat hij tevens is : een scheppende Wagner?

Wij, en iedereen, meenen het goed met den jongen meester, zoo goed als zijn vriend Max Rooses, die hem vroeger de les spelde. Alhoewel wij niet zoo vrijpostig zijn, mogen wij niet verzwijgen, dat wij graag, indien het mogelijk ware, gedurende een paar jaren, de deur van de schatkamer der buitenlandsche letteren, voor de Mont zouden toegrendelen; hem geene andere boeken laten opslaan dan het boek van zijn eigen hart. Hij leest te veel, of liever te ongeregeld, te grillig. Hij grijpt links en rechts, naar Zuid en Oost en West, overal. Een gedicht, dat hem boeit; een zin, eene gedachte, die hem treft; een vers, een beeld, die hij met zijne oogen verslindt, zijn voldoende om hem stift of penseel te doen opnemen. En zoo vergeet hij dikwijls, dat de wordingsgeschiedenis van een gedicht niet liggen mag buiten den dichter, maar wortelen moet in dezes ziel. Hij denkt niet aan het gevaar, dat hem bedreigt in de toekomst; niet eens aan Bilderdijk's vermaning :

Onsterflijk maakt de gouden Luit
Wie eigen wieken klepte.

In de poëzie is de vorm veel, oneindig veel. Naar men zegt, stelt de Mont den vorm boven alles. Dit is waar, te oordeelen naar zijne *Dansstudies*, die meestendeels niets anders zijn dan « vorm ». Maar het zal sterk betwijfeld worden door allen, die het oog niet luiken voor den losbandigen gang, welken onze dichter gaat met prosodie, rhythmus en maat. 't Is of hier vooral de Mont beweerde : « Zóo doe *ik*, en dus mag en moet het *zóo* zijn! » Tal van stukken zijn in blanke verzen van vijf jamben. Te meer, omdat ze blank zijn, moest de maat goed aangeslagen blijven. Evenwel is het, in die stukken, een immeraan horten tegen den rhythmus, door het aanvangen van verzen met den tegenvoeter van den jambus, den trochæus of den nagenoeg gelijkklinkenden, dalenden spondæus (— ⌣ of —́ —). Laten wij bekennen dat, in zulk geval, het « verzen maken », het « vormen », geene moeilijkheid meer oplevert, en proza en poëzie, uiterlijk ten minste, niet meer van elkander te onderscheiden zijn.

Ook zijne metrische verzen (als *Distelvink*) laten te wenschen over : ze zijn slordig bewerkt en zwak.

De verschijning van de Mont in onze letterkunde, werd begroet als de geboorte van een zondagskind. Wij hebben hem wellicht al te veel opgehemeld; niet genoeg afgekeurd, toen hij som-

wijlen wat knutselde. Wij leenden zelfs het oor, toen hij, heden, zulk begrip over kunsten en letteren, en, morgen, weêr een ander stelsel, altemaal elders opgeraapt, met aanstekelijke geestdrift verdedigde. Wij hielden het voor de gril van eenen jeugdigen, dichterlijken Cresus, toen hij voor de oogen onzer jongeren, penningen schitteren liet als zijn « Poëzie leeft niet van gedachten ! » — Wij konden niet voorzien dat hij, de rijk belezene, in en door zijne gewrochten loochenen zou, dat eene schoone gedachte, een verheven gevoel, gegoten in den passenden en beeldigsten vorm, vereenigd, het brons uitmaken van levende kracht en blijvende waarde. En nu zullen wij, misschien, de beschuldiging moeten hooren dat wij al te streng zijn, ja partijdig, omdat wij, die bewonderend staren op het uitmuntendste in *Iris*, innig durven betreuren dat hij, in datzelfde werk, aan nietigheden, brokjes, onafgewerkte stukjes, aan zeer gewone vertelseltjes of voorvallen, zijn koninklijk talent verkwist.

Guido Gezelle is wellicht, van al onze dichters, de eigenaardigste. Om hem ten volle te leeren kennen en waardeeren, leze men zijne gezamenlijke werken, waarvan *Tijdkrans* het mededingende vijfde deel uitmaakt. Dan eerst zal men begrijpen dat hij een dichter is bij Gods genade, een uitverkorene, voor wien alles, het oogenschijnlijk geringste, leven en ziel, « het lijzigste gefluister, ook een taal en teeken heeft » ; die het meezenvaârtje en het meezenmoêrtje

in den wulgentronk en hunne kleintjes bespiedt en bezingt; fantaseert met « Het Schrijvertje » – « het krinklende winklende waterding » ; het onvatbaarste vatbaar maakt; met zeldzaam geëvenaarde kleuren het leven en het einde schildert van « Het Kindeke van de Dood », of zich, in godgewijde zangen, verheft tot in de blauwe oneindigheid; tonen aanslaat, die men nooit heeft vernomen; die bekoort door zijne zangerigheid, die treft door de fijnheid van zijn gevoel, mederukt door de kracht van zijnen beeldenstroom. Wie voor waarheid houdt wat Leigh Hunt schreef: « Poetry is imaginative passion », ziet die waarheid, in hare reinste beteekenis, schitteren uit den gedichtenschat van Guido Gezelle.

In eenzaamheid leeft hij niet eenzaam te midden der natuur. Zijn hart is eene immer borrelende bron; zijn scheppende geest is rusteloos. Alles geeft hem stof tot dichten; alles is hem dichtenswaard: het ruischende, ranke riet, de tiktakkende klok, de kristallijnen dauwdrop, het vluchtig opvlammende en stervende sprankeltje vuur; hij doet de klanken, die zijn fijn gehoor treffen, natrillen in de golving der gesmijdigste alliteratie, en plukt, in het rijk der mystiek, bloesems en bloemen doorgeurd van den overtuigdsten godsdienstzin. Gedichten stroomen uit zijne pen; maar hoe jammer! ook versjes: zoete liederen en hard gerijmel; heerlijke tafereelen en nietige schetsjes; bezielde zangen vol hoop en troost en bemoediging, en onbepaalde, ijdele gemoedsuitdrukkingen; allerliefste « kleen-

gedichtjes » en naïeve « rijmreken » alles dooreengeworpen in het stof of het zand der gelegenheidsgedichten, waaruit goudkorrels u tegenblinken, evenals er een traan van poëzie druppelt uit menigeen zijner tallooze « zielgedichtjes » op doodprentjes.

Tijdkrans, de eenige bundel van de vijf, dien de keurraad mocht in aanmerking nemen, is de zwakste van Guido Gezelle. Dezes groote hoedanigheden staan er, over het algemeen, lager; zijne minder goede merkelijk hooger. Het boek vloeit over van stukjes en brokjes, gelegenheidsversjes en dergelijk berijmd strooisel, geknipt uit de lompen van eene hier al te ver gedrevene gewestspraak; van naïeve dingen, die ons bijna zouden doen twijfelen aan den gelouterden smaak van den door de Poëzie zoo mild bedeelden ziener, indien, bij het meewarig aanschouwen van die mengeling snippers en klatergoud, onze aandacht soms niet geboeid werd door overschoone juweeltjes; ons hart en onze geest niet ontrukt werden aan veel wat onbeduidend, alledaagsch is, en opwaarts gevoerd door veel, wat wij waarlijk dichterlijk mogen noemen; als gevoel en gedachte zóo verheven dat aan *Tijdkrans*, bij de voorlaatste keuze, evenals aan Jan van Droogenbroeck's *Sproken en Spreuken*, drie stemmen werden toegekend voor den prijs.

Neemt Guido Gezelle, in onze letterkunde, eene hem gansch persoonlijke plaats in, ook Jan van Droogenbroeck bewandelt, op het gebied van

het schoone, zijn eigen pad, door eigen kracht gebaand. Put de eerste, voor het beste deel, zijne bezieling uit de frisch-ruischende bron van het idealisme, de andere kneedt en vormt of beitelt uit aardscher stof zijne zinrijke, plastische gewrochten, waarin hij de stralen drijft en opvangt der helderste kunst. Is gene grooter lyrische dichter, deze is grooter *kunstenaar*. Beiden zijn meesters; doch wee hem, die het spoor wil drukken van Gezelle; van hem, die de volledigste en hoogste uitdrukking is van den West-Vlaming, in wiens omgangsspraak de naklank zweeft van de taalmuziek der middeleeuwen, wier dichtvormen hij op de gelukkigste, soms op de verrassendste wijze aanwendt, wanneer hij zingt in zijn verfijnd West-Vlaamsch, dat hij, door geduldige studie, voor eigen gebruik geschapen heeft; doch, zulks is niet het geval, wanneer hij zingt in het West-Vlaamsch van den dagelijkschen omgang, dat al te zeer en wel de beste van zijne gedichten duister en ongenietbaar maakt voor al degenen, welke den zin van gewestelijke woorden niet vatten of niet ingewijd zijn in de betrekkelijke schoonheden van elders verouderde uitdrukkingen. Behoort Gezelle tot eene enkele gouw en, zelfs in zekere mate, tot het Dietsch verleden, van Droogenbroeck, hij, is te huis overal, waar het Nederlandsch gesproken wordt : hem is het te doen om de beschaving onzer letterkunde, om de toekomst onzer taal. Wars van alle verknoeiing en verbastering, wil hij onze taal gespierd

en gelouterd. Dat is het levensdoel van den man « die zijne edele moedertaal en den ouden kunstroem zijns stammes liefheeft » en schreef :

« De zucht naar taalkennis — en de haat veur taalschennis, — dreef mij steeds naar verstandigen — en weg van onhandigen ; — want ik bemin het Dietsch om zijne waardigheid ; — Dietsch te spreken met vaardigheid — en aardigheid, — is mijne eenigste hoovaardigheid. — Mijn vriend is hij, die het recht spreekt ; — mijn vijand, die het slecht spreekt. — Wel hem, die veur de tonen dezer schoone eene lans in het gevecht breekt ! — Wee hem, die veur accoorden uitheemscher woorden met haar den echt breekt !

Als leermeester der poëzie leverde hij een *Algemeen Overzicht der in het Nederlandsch mogelijke versmaten*, ook een *Rijmwoordenboek*, met eene beknopte, doch leerrijke *Inleiding*. In zijne met goud bekroonde *Verhandeling over de toepassing van het Grieksch en Latijnsch metrum op de Nederlandsche poëzie* gaf hij ons de volle maat zijner kennis.

Onzes erachtens is het wel hier de plaats, in dit vijfjaarlijksch verslag, vooral nu de gelegenheid als vanzelf zich daartoe aanbiedt, om onzen jeugdigen dichtkunstbeoefenaren te wijzen op die werken, op hunne bedoeling en verdienste. De machtspreuk « dat een dichter niet gemaakt wordt, maar geboren », wordt immers ten onzent te zeer naar de letter en alzoo in bekrompen zin, ja

zelfs verkeerd opgevat. Niet alleen op den dichter, maar op allen kunstenaar is deze, wel begrepen, van toepassing. Een schilder, toonkunstenaar, beeldhouwer wordt evenmin « gemaakt ». Wie geen kunstenaar « geboren » is, zal het nooit worden; doch wie zou durven beweren dat de « begaafden » noch lessen, noch studie, noch oefening noodig hebben, om tot de hoogte te stijgen, waar hun genie hen roept? Is het niet vooral de brandende dorst naar kennis, de jagende drift naar uitgebreider wetenschap, de onverwinbare zucht en lust tot schetsen, pogen, werken, hernemen, verbeteren, scheppen, die den echten kunstenaar onderscheidt van zijne medemenschen? — Bij de jongeren mag deze moed, zoo niet als een zeker, dan toch als een veelbeduidend teeken hunner « kunstenaarsgeborenheid » beschouwd worden, en het staat vast, dat hij, wien de moed ontbreekt de geheimen der kunst na te speuren, geen geboren kunstenaar is.

Wel is waar is kennis nog geen kunst; het behendig spelen met rijm en woord, bijlange nog geene poëzie. Wel is waar zal, bijvoorbeeld, de ervarenste muziekschrijver, die doordrongen is van al de regels der harmoniek, al is hij een wonder van geleerdheid in contrapunt en fuga, geene heldenkroon verwerven in het rijk der toonkunst, indien hij niet bedeeld is met het heilig vuur; doch even waar is het, dat Bach en Beethoven geene onstoffelijke, goddelijke gewrochten zouden gescha-

pen hebben zonder de grondigste kennis van de eischen en wetten, de volledigste heerschappij over het stoffelijke hunner kunst. En hij, de dichter, zou ernstig werk kunnen leveren zonder ernstige studie! hij, onbehoorlijk voorbereid, zou bekwaam wezen zijne teederste gevoelens, zijne edelste denkbeelden te uiten met fijnheid en reinheid, klaarheid en waarheid, met zwier en kracht, glans en pracht? - Hij zou, zonder gestadige oefening, hetzij als Bilderdijk de volste en breedste, hetzij als Vondel de kleurigste en roerendste akkoorden ontlokken aan het machtig orgel der Nederlandsche taal!...

De eenvoudige, die nog in den waan verkeert, dat de dichter evenmin het dichten leert als de nachtegaal het zingen, leze met aandacht de voorrede welke M. C. Vosmaer schreef voor de *Gedichten* van den betreurden Jacq. Perck; hij zal daaruit vernemen hoe deze uitverkorene, door vlijt en toewijding, zijne aangeborene gaven ontwikkelde en zich degelijk bekwaamde, vooraleer hij ons zijne wonderzoete liederen en bekoorlijke sonnetten schonk.

Uit Perck's nalatenschap werd den meestervertaler van *De Ilias van Homerus* een schrift toevertrouwd. « Ik zie daar namelijk — schrijft Vosmaer — tal van aanteekeningen, zelfgevondene, over de taal, de woordenkeus, reeksen van synoniemen of rijmen, over den dichterlijken kunstvorm, over klank en « taalmuziek », in welke hij

de kracht van klinkers en medeklinkers, het spel der klanken in verschillende, ook oude, talen ontleedde, de muziek der letters en der alliteratie naspeurde; ik vind daarin ook dichtregels met muzieknotaties en voetmaten. « Allen spreken — teekende Perck ergens aan — in meerderen of minderen graad juist; het is dus een van de moeilijkste zaken in het spreken uit te munten. » In de dichtkunst zag hij « de hoogste kunst : zij verschaft een middel van vooruitgang, zij biedt uitstorting van zieleleven »...

In dien zin, doch breeder en dieper, was en is onze van Droogenbroeck werkzaam. Als leermeester gold het voor hem het architectonische van den versbouw te ontleden, dezes kunstig gestel bevattelijk te maken, zijne talrijke sieraden ter bewondering uit te stallen voor hen, die, hunner roeping als dichter bewust, in die overtuiging het geduld en de kracht putten om, tot eigen volmaking, zich eerst te wijden aan die moeilijke, doch dankbare studie. Tevens wilde hij aan vriend en vijand bewijzen dat, in het nog soms zoozeer verongelijkte Nederlandsch, « alle vormen der poëzie kunnen gebeeld worden, zoo volmaakt en zoo schoon als in eenige taal ter wereld! »

Schenkt hij ons, in geleerde lessen, de vruchten zijner ondervinding en kunde, hij eerbiedigt steeds, met de meeste gestrengheid, — de besten onzer zangers tot prijzenswaardig voorbeeld, — regel en wet in zijne eigene gedichten, hetzij hij den be-

valligen gang van het fiere, klassieke metrum schildert, of, door kunstig spel met staf- en eind- en binnenrijm, der « Arabesken grillig gekringel » in de *makame* nateekent ; hetzij hij gelijkluidende klanken dooreenmengelt en met fijne schakeeringen, klinken laat in de zoetvloeiende *ghazele*, of eene volkswijze nadeunt in de schalksche *ritornelle* ; hetzij hij zijne gevoelens lucht geeft in de zangerige, edele *tersine* of in het eenvoudig en krachtig Vlaamsche lied. En, daar bij hem de studie van de muziek gepaard gaat met de studie van het woord, de letter en het vers, smeedde hij zich eene taal, die glanst als zilver en klinkt als brons.

De zuiverheid zijner meters, de welluidendheid zijner taal, die hij plooit zooals het hem lust, bewonderen wij eens te meer in *Sproken en Spreuken*, zijne jongste proeven van Oostersche poëzie.

Hij sla dit boek niet op, die in eenen dichter eene zusterziel zoekt, welke instemt met eigen verzuchting of tot het licht opwekt 't geen verholen sluimert in 't gemoed ; — door beelderige uitdrukking, genoten heil nogmaals genieten doet, of het verarmd en schier verdord gevoel verfrischt door weelde van weedom ; — den geest, tijdelijk en lijdelijk, van het aardsche ontvoert op de vleugelen der verbeelding ; - boeit door de schildering van bruisenden hartstocht of zalft met woorden van troost en sterkt met hope's zegening. Niets van dit alles biedt dit boek hem aan ; het gunt hem zelfs geen vluchtig kijkje in het tooverpaleis

van *Duizend en éene Nacht.* Kalm verwittigt de dichter den bezadigden Lezer :

Wie parels wil schatten,
Wege ze ;
Wie spreuken wil vatten,
Overwege ze.

Hij is, op zijne reis door 't Morgenland, de Derwischen nagegaan, en, toen ze vertoefden aan de poort des kaliefen Al-Raschid of zich vermeidden in het lommer, in afwachting dat de Muezzin hen ter bede riep, heeft hij vernomen hoe zij, als om strijd, wellicht tot verpoozing na zware inspanning, hunne beschouwingen over mensch en dier, over vorst en slaaf, of hunne bespiegelingen over deugd en ondeugd, over Schepper en schepsel, samenvatten in kernrijke zinnen, tintelend van vernuft, of in schalksche vertelsels, vol levenswijsheid. Niet enkel om deze heeft hij die *Sproken en Spreuken* « den Zangers en Kloosterlingen der Oosterlingen afgeluisterd en nagefluisterd », — onze Vlaamsche vaders hebben er ons, immers, even wijsgeerige nagelaten ; — maar wel het meest om het gansch eigenaardige van taal en uitdrukking ; zoodat het snoer zonnig-oostersche paarlen, waarmede hij zijn dichterlijk juweelenschrijn verrijkt heeft, vooral den kieskeurigen welkom wezen zal, die, moedig strevend naar vormen-volmaaktheid, met den dichter mogen zeggen :

« De kleinen vangen nimmer aan :
— Zij vreezen hindernissen ;
De middelmatigen staan stil,
Bij de eerste hindernissen ;
De grooten, echter, houden vol
Trots duizend hindernissen ! »

Wie nu den Vlaamschen en gemoedelijken van Droogenbroeck nog niet kennen mocht, leze zijne *Gedichten voor de Jeugd* : « Dit zijn zonnestralen. » Hij zal ze herlezen. Ze werden gedrukt en herdrukt, in België en Nederland, met of zonder plaatjes ; in groot formaat en klein formaat ; sommige vertaald in het Hoogduitsch, het Fransch, het Engelsch. « En ook zij zijn vol kunst ; want kunst is het en groote kunst, steeds zoo juist den toon te treffen, zoo bevattelijk voor de kleinen te wezen, en tevens zoo eigenaardig, zoo verschillend van de andere kinderdichters (1). » — Geen Vlaamsche onderwijzer of hij bezit ze : zij hebben in onze school en letterkunde de plaats verworven, die Friedrich Güll's voortreffelijke en gevierde *Kinderheimath* in Duitschland bekleedt. Zooeven — Mei 1895 — werd de *achtste* uitgave van de *Gedichten voor de Jeugd* door de Koninklijke Academie van België bekroond(2) Edoch, onze keurraad mocht ze niet in aanmerking nemen, daar het boek reeds vroeger beoordeeld werd en de dichter, vooralsnu niet gemeend

(1) Kanunnik S. D. Daems, in *De Vlaamsche School*, 1887.
(2) De Keyn-prijs.

heeft zijn lieven bundel met zooveel nieuwe en frissche bloemen te versieren als de bepalingen van den vijfjaarlijkschen wedstrijd voorschrijven — en kleine en groote kinderen van hem verlangen

Vrijgeviger is de begaafde prozaschrijver, die, in de voorlaatste keuze, *vier* stemmen won en, eindelijk, *drie* voor den prijs. Waarom hij milder is?

« De gelukkigste oogenblikken in de beoefening der kunst » — zegt hij — « heb ik steeds gevonden in de schepping, in de wording en verder in de meêdeeling der afgewerkte bladen aan mijnen kleinen huiskring. Dit gedaan zijndê, zou ik volgaarne mijne schetsen weer in de portefeuille hebben gestoken, ware er niet een Vlaamsch publiek geweest dat, nooit lezensmoê, evenals het nieuwsgierige kind, tot den verteller zegt : « Nog, nog! »

Deze vrijmoedige en hartelijke bekentenis staat te lezen in de *Opdracht* van : *Dit zijn Sniderien, dat is Loef-ende Beeltwerc die hevet gheteikent ende ghesneden Dr August Snieders.*

Inderdaad, Dr Aug. Snieders heeft zijne verbeelding en zijne pen nooit kort in toom gehouden : hij gaf alles wat hij vermocht te geven, en zelfs met kwistige hand. Sedert zijn optreden in onze letterkunde is er ruim eene halve eeuw vervlogen. In dat lange tijdverloop schonk hij ons meer dan honderd kleine en groote vertellingen. Wel zeker zal onlangs, op den heuglijken dag, toen hij door duizenden vrienden en vereerders te Antwerpen

gehuldigd en gelauwerd werd, de schepper van zoo menig lieflijk beeld gedacht hebben aan Göthe's woord : « Der Lorbeerkranz ist... ein Zeichen mehr des Leidens als des Glücks » ; doch zijn loon is zijn werk, en 's volks dankbaarheid ; zijne kroon 's mans eigen getuigenis : » Mijne beelden heb ik de zending opgelegd den eigen landaard te doen beminnen, dezen te ontwikkelen en aan te moedigen. Dat is mijn geluk. Ik heb geen enkel beeld de wereld ingezonden waarover ik te blozen heb ».

In die woorden ligt het fier besef van den mannelijk volbrachten kunstenaarsplicht en tevens een genot, eene weelde, die geen lof of lauwer vermag te schenken.

Dr Aug. Snieders behoort tot de vruchtbaarste, die warmte en beweging hebben gebracht in ons letterkundig leven en wier werklust en -kracht eerder toe- dan afneemt met het klimmen der jaren. Twee nieuwe bundels van hem werden den keurraad voorgelegd ; twee werken, voor het grootste deel van zulken onderscheiden aard en vorm, dat daaraan wellicht hunne ongelijke waarde te wijten is. Wel zal de gewone, trouwe lezer van Snieders, dezes *Ryfka*, *Antwerpen in het midden der* XVIIIe *eeuw*, verkiezen, omdat de fabel, al is ze zwak en weinig ingewikkeld, ruimer spel verleent aan zijne verbeelding. Hem hindert het niet dat hij, in een zoogezegd historisch verhaal, toestanden beleeft die evengoed in zijnen tijd mogelijk zijn of gebeuren, en kennis maakt met menschen, die, al

zijn ze fraaier en bonter uitgedost, denken en spreken en handelen als zijn XIXe-eeuwsche dorps- of stadsgenoot., Wel integendeel : hij heeft ze er te liever om. Dit hoeft geen nader betoog. Doch de ontwikkelde, scherpzinnige of fijner gevoelende lezer, die, in zijne jeugd, dweepte met de bekoorlijke helden en heldinnen van den onvergetelijken Walter Scott; — na bekomen verzadiging, lust vond en leering in de boeiendste scheppingen van de Nederlandsche meesters in het vak; — op rijperen leeftijd, dank aan het vernuft en het genie van Scheffel, Hamerling, Ebers en dezer volgelingen, in de doorwrochte en machtige schildering van vervlogen tijdperken en verdwenen volkeren, als 't ware nieuwe werelden ontdekte; hij stelt den schrijver van historische romans of novellen hoogere eischen, en zal, derhalve, gretiger grijpen naar *Dit sijn Sniderien* van Dr August Snieders.

Reeds die eigenaardige titel zegt iets. Hoe groot of hoe gering de verdienste van eenen gelukkig gevonden titel ook wezen moge, deze heeft voor velen iets aantrekkelijks; maar de verrassing, die hij, schijnbaar, belooft, is niet voor die liefhebbers, welke nu ook ten onzent hunnen zin hebben gezet op het kneuterig knutselen van etsjes en schetsjes, of zich verkneukelen om die fijntjes geflikte, gelikte en gestrikte *niemendalletjes*, waarmede onze letterkunde, sedert eenigen tijd, in gebonden en ongebonden stijl, overstelpt wordt. Geen nood! In *Dit sijn Sniderien* is Snieders gebleven de

beste Snieders van vroeger, die rusteloos denkt en dicht, verhalen verzint en spint, en smakelijk vertelt, zonder er eens op bedacht te zijn of hij, volgens den eisch van den ouden, pruikerigen schoolmeester, naar de letter spreekt; wiens meer dan vijftigjarige pen, waarop nog geen roestvlekje kleeft, immer maar schrijft en doorschrijft, innemend, al spat ze soms; bevattelijk, al struikelt ze nu en dan over een onnauwkeurig woord of een gallicisme; los en zwierig, al wordt ze wel eens, door een ongewettigden vorm, voor een oogenblik gestuit in hare vlucht naar het doel, dat zij, evenals die van Conscience, najaagt uit liefde voor het volk, dat meer en meer om boeken bidt, gesteld in die zangerige Nederlandsche taal, die het gulden midden houdt tusschen het al te preutsch en geknutseld « Hollandsch » en het al te slordig en verbasterd « Vlaamsch »; — de Snieders, die nog steeds in de goede meening verkeert, dat 's volks honger naar kennis niet gestild wordt met gebakjes uit het poffertjeskraam, zijn dorst naar het dichterlijke niet gelescht met een vingerhoedje « zoet » of een slokje prikkelend « 'k weet-niet-wat »; maar dat zijn lezer eerst en vooral noodig heeft eene smakelijke bete broods voor den geest en een frisschen teug bronhelder gevoel voor het hart.

Wel zeker is er *tendenz* in D[r] Aug. Snieders; en maakt ze soms eene klad op zijn werk, hij tracht ze, naar zijn beste kunstenaarsvermogen, uit te wisschen; hij stalt zijne *tendenz*, in elk geval, niet

uit; hij verdedigt geene bepaalde *thesis* buiten die algemeene, welke, volgens zijne overtuiging, de verbetering en veredeling van zich zelven beoogt en van de maatschappij.

Sniderien bevat twaalf stukken, groote en kleine. « Freule Faasheim » werd beschouwd als eene poging tot gezond *réalisme* en als diep gegrepen in den innigen aard der moederliefde; deze toch wordt krachtiger belichaamd met al hare teederheid en zelfopoffering in die wilde en woeste, wraakzuchtige en geweldige vrouw, die voor geene zachtere gewaarwordingen vatbaar schijnt en niettemin al de onstuimigheid harer moederdrift ten offer brengt voor het geluk van haar kind, dan in de deugdzame, verfijnde karakters der moeders van Conscience's « Wat eene moeder lijden kan » en « Moederliefde ». De typen dezer novelle zijn hoekig afgeteekend, en de schrijver heeft tamelijk goed partij getrokken uit de opgaven van de dievenkronijken der XVIIIe eeuw.

« Judas » staat in alle opzichten lager. Wel zijn Dirk en Rika figuren, die men ziet leven; maar de « ontwikkeling » is zwakker en de « gebeurtenis » zondigt tegen de waarschijnlijkheid : indien de ontknooping, dit is de onwettelijkheid van de uiterste wilsbeschikking, als geldig kan worden beschouwd, dan drong ze zich op van den beginne, en viel er daar, immers, zoolang niet op te zoeken.

« Den Prince » gaat mank aan het euvel van de meeste onzer *historische novellen*; maar zal, door menigeen, gelezen en herlezen worden.

Van de zes *Penteekeningen* mag vooral de aandacht worden gevestigd op « 't Is beter zoo » en «Klein Vrouwke ». Dit zijn wel degelijk pareltjes.

Doch de titel van het boek wordt meest gewettigd door « Karakters en Silhouetten ». Deze zijn eene verrassing voor degenen, die, in den volksschrijver den breed borstelenden of los boetseerenden Snieders kennen en waardeeren. Zij zullen zich niet afvragen of die *karakters* eigenlijk geen recht hebben op den naam en de hoedanigheid van *karaktertrekken*, welke vaster lijn en welsprekender uitdrukking verleenen aan de *silhouetten;* maar den « snider » loven, die, uit het krachtig eikenhout onzer taal, « beeltwerc » heeft gesneden, en hem dank betuigen omdat hij, op zijne beurt, eens te meer de algemeene belangstelling heeft opgewekt in het leven en streven van sommige Vlaamsche mannen, wier aandenken, in stede van te verzwakken, met den tijd aan verfijning en dichterlijkheid wint.

Inzonderheid de « Karakters en Silhouetten », ook « Vlaamsch Leven » pleit voor Snieders' opmerkingsgave en eigenaardigen verhaaltrant. In die stukken, evenals in menig ander, treffen wij tafereelen aan, die fiksch en kleurig geschilderd zijn, al schijnen ze meermaals maar met eenige lijnen geteekend. Over het algemeen is zijn stijl levendig en golvend. De karakters zijn doorgaans, scherp en kernachtig uitgebeiteld, en daar zijn er menige onder, die men zoo licht niet vergeten zal. De schrijftrant sleurt niet; de samenspraken zijn natuurlijk en vlotten.

Doch, hoe groot de verdiensten van het boek ook wezen mogen, het is geene schepping van een afgerond, volkomen geheel; het is — zooals de titel het meldt — eene verzameling van « Loef- ende Beeltwerc », en, in dit opzicht, moet het wijken voor Mej. Loveling's *Een dure Eed*, waaraan, achtereenvolgens, 5, 4 en 4 stemmen en, derhalve, de prijs werd toegekend.

Van de drie beoordeelde werken van Mejuffer Virginie Loveling: *Een Vonkje van Genie* en andere novellen, *Idonia*, *Een dure Eed*, is dit laatste, voorzeker, het volledigste en beste. Al de voortreffelijke hoedanigheden, die de meeste gewrochten dezer vruchtbare schrijfster kenmerken, treffen wij in dit boek aan, op de gelukkigste wijze vereenigd; de fijne opmerkingsgave, den zin voor natuurschoonheid, de juiste beschrijving, de klare gedichte, de kernachtige en heldere uitdrukking. De zwaarmoedigheid van vroeger is nog niet geheel en al, als de nevel voor de zon, geweken voor milder beschouwing; maar de lijn is leniger, de trek zwieriger, de kleurige toets wat warmer geworden. Wel wordt nog steeds de edele waarheid, zelfs in het geringste, eerlijk en trouw gehuldigd; doch de nauwgezette, bijna angstige zorg voor het vatten en weergeven van de werkelijkheid onderdrukt niet langer meer het gevoel, dat thans vrij en kristalhelder opborrelt: de menschenkennis wordt verteederd door de menschenliefde.

Een dure Eed is de schildering van het Vlaamsche, landelijk leven: de dagelijksche bezigheden onzer buitenlieden op de hoeve en op het veld; hunne zeden, oud-vaderlijke gebruiken in herberg en kerk, op markt en kermis; hunne gevoelens bij het kraam- en ziek- en sterfbed; hunne geneugten, hun kommer en slommer van huis en haard; kortom, hun levenslief en -leed vast en bont dooreengewerkt; alles met zienersoog afgekeken en aangeteekend tot in de fijnste schakeering; met weemoed of met lust verteld, zooals alleen een ontvankelijk gemoed, dat alles heeft meêgeleefd, het vermag : het prozaïschte op de dichterlijkste wijze, het dichterlijke waarheidsgetrouw, geheel natuur!

Landschap, akker, hoeve en aard zijn gepenseeld met de hun eigenaardige kleuren en tinten, hun groen en bruin, hun licht en schaduw, hunne drukte of eenzaamheid, en wel immer vol en zacht, nooit schetterend, hetzij de bloemrijke lente of de gouden oogst, hetzij de vernielende storm wordt gemaald of de lange, eentonige winter.

Wij beleven, in die tafereelen, den werkdag, den zondag, den feestdag, met dezer afwisseling in bedrijvigheid of uitspanning Vollediger en treffender beeldenrij van den Vlaamschen buiten, gevat in de gulden lijsten der kunst, kan men zich moeilijk voorstellen. En hoe de toon, die uit al die tafereeltjes spreekt; de indruk, dien zij maken op het gemoed, in overeenstemming zijn met de

drijfveeren of de gevoelens van de voorgestelde, handelende of denkende, juichende of lijdende menschen! — Voorwaar, wie dát kan, zooals de schrijfster van *Een dure Eed*, is eene ware kunstenares, eene dichteres in den vollen zin des woords.

En welke menschen treffen wij hier aan?

Geene poppen; geene verdichte wezens; geene vruchten eener ziekelijke verbeelding, die dweept met boerenonschuld; maar menschen, zooals de buitenlieden, door den band, zijn ten onzent: ingetogen of overlevendig, in de jeugd; — krachtig en rusteloos labeurend en slameurend, in den mannelijken leeftijd; kleingeestig, zoo gij wilt, maar eerlijk inhalig; niet veranderlijk of wispelturig, maar door en voor den strijd om het leven gedwongen nuttigheidsproevers, zelfs in gevoelszaken; — ietwat treuzelig en traag, zeer eigenzinnig, maar toch degelijk, in den gezegenden ouderdom; — allen kerngezond, mistrouwig en geloovig, eenvoudig en goedrond; menschen, die elkanders hoedanigheden niet overschatten; maar hunne eigene gebreken niet kunnen verbergen; meestal goede zielen, doorbrave harten in weerwil van hunne menschelijke zwakheden; — kleurig voor den schilder; bekoorlijk voor den denker; aantrekkelijk voor den onverwijfden of onverwaterden stedeling, die nog oog en oor heeft voor het kloeke buitenleven en hart voor het volk.

Laten wij, terloops, wijzen op de *Hanebalken*, op *baas Leo* uit *de Klokke*, op het verkeer en het

spel in de herberg, op *Peetje* en *Meetje*, het onvergetelijke paar, om niet te gewagen van een aantal andere figuren en tooneelen, Teniers overwaardig. Zooals zij daar geschilderd zijn, hebben wij die lieden gezien, met hen gesproken. Zij staan daar voor ons, in merg en been. Den fijngevoelende, die, zelfs in den gewonen buitenmensch, niets anders ziet of zoekt dan het *ideale*, zullen zij wellicht tot weemoed stemmen; maar zóo natuurgetrouw als de schrijfster ze geteekend heeft, kennen wij ze of hebben ze gekend in vroegere jaren. En alles wat zij vertellen is heel natuurlijk; en iedereen, die iets te zeggen, te doen of te laten heeft, zegt, doet of laat het te juister ure, om mede te werken tot de opluistering van het boeiend hoofdfiguur; om het nu eens in het half licht, dan weer in het volle licht voor onze oogen te tooveren.

Het onderwerp is een vaste greep uit het leven; eene gelukkige vinding, eenvoudig en waar; bewerkt door iemand, die de menschen kent, de kunst eerbiedigt en beide lief heeft. Rijk is het onderwerp, doch rein tevens.

Twee meisjes, twee vondelingen, wier karakter treffend geschetst wordt, zelfs door de kleedjes, welke ze droegen, toen ze te vondeling werden gelegd. Beide groot gebracht in zorgelijke omstandigheden. De eene, behaagziek, maar geen gedachteloos menschenkind; lichtzinnig, en evenwel geen zieltje zonder zorgen; want zij wil, kost

wat kost, zich verheffen uit haren staat van minderheid : weinig of geen warm gevoel ; veel koele berekening ; kortom, en ondanks hare schoonheid, het beeld der alledaagschheid. — De andere, bekoorlijk door haren stillen, vriendelijken ernst en zachten glans der huiselijkheid ; innemend door hare aangeboren goedhartigheid en belanglooze welwillendheid : een edel gemoed, een onbaatzuchtig wezen, vol zelfopoffering.

Deze, — al mag zij zich niet eens verheugen in de geringste betuiging van wedermin of goedheid, — bemint gene, die het zich zelfzuchtig laat gevallen, als eene zuster, voor dewelke zij de hartelijkste genegenheid overheeft.

Beide leggen eenmaal, te zelfder ure, den avond vóor de afreis van de twee broeders die zij liefhebben, eene plechtige belofte af : eenen eed van liefde en trouw. Een der broeders sneeft ver van huis. De overlevende wordt door zijne vriendin al spoedig vergeten : zij breekt hare belofte en huwt, zonder eenen zweem van wroeging, uit winstbejag, eenen bejaarden weduwnaar. De andere wil hare belofte getrouw blijven, zelfs tegenover eenen doode. Voor haren « duren eed » speent zij zich van al de genoegens der jeugd. Zij vereert de gedachtenis van den overledene door de liefde, die zij zijne stokoude en hulpbehoevende grootouders toedraagt en voor dewelke zij zich opoffert, als ware zij hunne eigene dochter.

Onverwachts keert hun kleinzoon terug uit het

verre land. Zijne geliefde van vroeger is weduwe geworden. Zij lokt hem aan door alle mogelijke middelen. Is er verzoening mogelijk? Het schijnt alsof de jongeling het soms, stilzwijgend, laat vermoeden. En toch heeft hij alleen oog en hart voor de kloeke maagd, die de zaken van « Peetje en Meetje » beredderde, zonder het minste loon, zonder hoop op eenige vergelding; die, ongevraagd en onopgemerkt, hare weinige, eenmaal zuur verdiende penningjes, bij dat liefdewerk inschiet; — voor het meisje, dat alle deugden in zich vereenigt : rechtschapenheid en getrouwheid, onschuld en moed; dat doof en blind blijft voor zijne teedere gevoelens, ook dan als haar, in den levende, het reeds half verkleurde beeld van zijnen verloren broeder voor den geest schemert; ook dan als zij met ontzetting, gewaar wordt dat de handelwijze en de plannen der « zuster » haar ontstellen en grieven Hare gestrenge begrippen van plicht maken haar « den duren eed » tot eene doornenkroon; maar in die trouw wordt 's meisjes ziel gelouterd, omdat zij voor die trouw lijdt en strijdt tegen al de verzoekingen, die haar bestormen. Die gelofte zou zij gestand blijven tot in het graf, indien hare schoone, milde en veerkrachtige natuur haar niet eindelijk den lang onderdrukten kreet der wederliefde ontrukte.

« Een dure eed » is, zonder ingewikkelde toestanden, een boeiend levensdrama in het hart van een eenvoudig landmeisje, dat zich bovenmensche-

lijk inspant om, na de uiteenspatting van hare jeugdige droomen, alle hoop op verder geluk met werken en weldoen ter ruste te brengen; — een drama, waarin alles wat *Reine* omringt, het bezielde en het onbezielde, onverpoosd medehelpt tot de vertroosting of de foltering, immer tot de verfijning en de zeldzaamste ontwikkeling van het gemoedsleven der heldin.

« Een dure eed « is een werk, dat, in menig opzicht, de nieuwe goede richting, door Hendrik Conscience dikwerf gewenscht, hier te lande opent en dat onzen jongeren schrijvers tot voorbeeld dient gesteld.

« Wat er komen en worden moet? » — antwoordde 's volks grijze lieveling meer dan eens op de vraag zijner vertrouwden, die wisten hoezeer hij bezorgd was om de toekomst onzer vaderlandsche letteren. « Dat kan ik, natuurlijk, niet met zekerheid zeggen. Maar het staat bij mij vast, dat onze schrijvers dieper, veel dieper dan ik zullen moeten dringen in 's menschen hart, en karakterstudiën leveren, zonder evenwel daarom den Vlaamschen eenvoud en de Vlaamsche reinheid prijs te geven. Doen zij dit niet, — de smaak verandert immers met de behoeften van den tijd, — dan vrees ik dat zij, alhoewel toegerust met meer taalkennis dan wij, ouderen, den machtigen zuiderbuur zullen willen naäpen, en niet beseffen dat, waar deze de eigenschap bezit de nietigste onbeduidendheid door fijnheid van toets aantrek-

kelijk te maken, of de misselijkste onzedelijkheid in gaas of klatergoud te hullen, zij, krachtens hunne Germaansche geaardheid, óf overdreven flauw óf plomp en grof, enkelen wellicht kunstig vuil, en daardoor, in elk geval, ongenietbaar zullen worden voor de groote menigte. Om ons tooneel, dat met groote schreden vooruitgaat, hoeven wij ons niet te bekommeren: zoolang de werkman en de kleine burger onbedorven blijven, is zedelijkheid de eerste levensvoorwaarde van onzen nationalen schouwburg; evenmin om onze dichters, waarvan sommigen naar het hoogste streven; maar, ongelukkig genoeg, nog niet door geheel ons volk gelezen of begrepen worden. Dat volk, wiens leeslust met den dag stijgt, vergt boeiende *Vlaamsche* romans en novellen, dagelijksche lectuur voor huis en haard. Krijgt het ze niet, dan zullen gewetenlooze fabrikanten er hem andere verschaffen uit het Fransch vertaald, en, zeker en vast, het buitensporigst overdrevene eerst en vooral; daarna het slechtste, het verderfelijkste voor den geest en het hart onzer jeugd. »

Wat Conscience, tijdens de laatste jaren van zijn leven, vooruitgezien en gevreesd heeft, is reeds gedeeltelijk waarheid geworden: de doorgaans al te onvlaamsche feuilleton van het overal toegang vindende centenblad wordt dagelijks verslonden in stad en dorp, en met onooglijke prentjes en plaatjes versierde afleveringen van uit het Fransch overgezette dolle romans worden wekelijks, in de

Vlaamsche gewesten, met karrevrachten rondgevent en onzen leesgierigen en leergragen jongens en meisjes, dochters en moeders, tegen een matig prijsje, als zondagslekkernij voorgedischt. Zij, welke die winstgevende zaakjes drijven, weten wel hoe het gesteld is met ons volk : om het niet af te schrikken, halen de vertalers de voor zijn oor al te kwetsende uitdrukkingen en volzinnen door, en bladzijden, die fonkelen van geilheid, verven ze mat ; doch de geoefendste schaar knipt niet uit dat lapwerk den heilloozen geest, die onzen schrijvers reeds den toegang tot den hoogeren, verfranschten kring verspert en die hun thans, langzamerhand, de plaats betwist waar ze tot heden als vrienden van den huize welkom zijn en als vertrouwde vrienden worden gevierd.

En daarom mogen wij, dubbel dankbaar, de verschijning van een boek als « Een dure Eed » begroeten, dat opgevat en bewerkt is volgens de nieuwere eischen, met inachtneming van de Vlaamsche reinheid en zedelijkheid.

Wat is *Reine?* — Een edel figuur. Zij denkt luidop. Haar hart ligt open voor den lezer : geen hoekje blijft in het duister; elke plooi wordt glad gestreken. Wij leven het leven dier eenvoudige, schoone ziel mede. Wij zien en gevoelen de trilling van elke zenuw. Wij weenen en juichen met haar; hopen of wanhopen met haar. Er komen oogenblikken dat wij, om haar vasthouden aan het gegeven, heilig woord, *Reine* zouden willen berispen,

omdat wij niet zóo deugdzaam zijn, den moed niet hebben, die haar bezielt; ons, in dezen tijd van zwakheid en zelfzucht, moeilijk een denkbeeld kunnen vormen van zooveel plichtbesef en zelfopoffering.

Wij verademem als, ter bekroning van 's meisjes deugd, in eene roerende stonde, — voorwaar, een dichterlijk geschetst tafereel! — het stervende Meetje haren trouwring aan den vinger van Reine steekt en deze beloven doet, dat zij de gade worden zal van den broeder van den betreurden doode; doch zijn weder teleurgesteld als Reine, sidderend, geschokt tot in het diepste der ziel, omdat zij voor eene nieuwe belofte staat, die haar ditmaal werd afgeperst, op Marcellien's vraag: « Wat grootmoeder haar beloven deed vannacht? » met stille, vaste, neerslachtige stem antwoordt: « Dat ik goed moet zorgen voor beesten en menschen. » — En toch bewonderen wij dat antwoord, en voelen onze bewondering gaandeweg stijgen, zelfs als Reine heen wil, voor immer heen uit het huis; zelfs als zij, gestoken door den scherpen angel der jaloerschheid, tegen Marcellien tot schelden overgaat, en eindelijk, als zij, overwonnen, haar hoofd op den schouder van den beminden en beminnenden man laat zinken.

Ongetwijfeld zijn er lezers, die, evenals enkele leden van den keurraad, met deze zienswijze niet instemmen, daar de ontknooping hen niet bevredigen kan. Voor sommigen verliest Reine veel bij

het einde, omdat hetgeen, naar hunne meening, hare getrouwheid aan de nagedachtenis van den doode den genadeslag toebrengt, een zeer leelijk ding is, dat hunne bewondering voor het meisje uitermate moet verminderen: de jaloerschheid. Anderen, ter vergoêlijking wellicht, verdenken Marcellien van die jaloerschheid heel « politiek » in haar te hebben opgewekt. Hoe het zij, voor deze en gene lezers blijft de eindindruk ten nadeele van Reine, die — na lang dralen en heldhaftig strijden — *toch ongetrouw wordt*, en bijgevolg dien stralenkrans verliest, welke, gedurende gansch het verhaal, trouw en zelfverloochening haar hadden om het hoofd getooverd.

De optimist zal verder gaan en de levensbeschouwing der schrijfster eene pessimistische noemen, waar geene eeden heilig, geene gevoelens (zelfs niet die diepst geworteld schijnen) duurzaam voor zijn. Volgens hem mag Reine tegenkampen zooveel en zoolang zij wil : de drang der omstandigheden overheerscht haar, en zij kan niet anders dan er zich onder gewonnen geven. Dus : ofwel verliest zij van hare waarde als karakter, indien zij wetens en willens ongetrouw wordt aan haren eed, — ofwel zij wordt eene lijdelijke persoonlijkheid onder den dwang van het noodlot, en dan, bij de ontknooping, ontbreekt de bevrediging zoo voor den lezer, den ontgoochelde, als voor haar, de overwonnene.

Dit alles zou mogelijk wezen of waarheid bevatten, indien er, in Marcellien's houding en genegen-

heid, iets loensch te bespeuren en het niet zóo duidelijk als de dag bewezen ware dat Reine hare getrouwheid *niet wil* opofferen ; — indien wij, in de uiting van haar gevoel, iets konden ontdekken wat niet klinkklaar is, of, uit haren vlekkeloozen handel en wandel, niet wisten, dat zij is een zonnestraal van goedheid en deugd, die alles verlicht wat haar omringt en zelfs de bekrompenen en kleingeestigen koestert ; — indien de schrijfster, door de geringste toegeving aan ziekelijke overgevoeligheid, ons veroorloofd had in hare heldin iets anders te zien en te waardeeren dan een uitgelezen menschenkind, dat, zielkundig gesproken, door de natuur beproefd, gehard en gelouterd wordt tot het volbrengen van de verhevenste zending der vrouw, die moederweelde putten zal uit moedersmart, en dat wij, als menschen, moeten bewonderen en vereeren, evenals Marcellien ze bewonderde en vereerde toen hij « zijne wang op hare wang legde... Hij kustte haar niet, hij zou het niet gewaagd hebben, evenals hij zich niet onderstond den arm, die om hare heup leunde, hooger om hare lenden te slaan en haar aan zijn hart te drukken ; die overgave was zoo nieuw, zoo vreemd, dat het ontzag voor haar hem zelfs in dit volzalig oogenblik overheerschte. »

« Reine, het is de liefde ! » fluisterde hij.

Die fluistering is de bezegeling harer onschuld voor hem en voor haar. Voor ons, die, als menschen, menschen beoordeelen, zijn die woorden Reine's zege en zegening.

Over den smaak valt niet te twisten, en wij zijn derhalve niet zoo vermetel, onze zienswijze iemand op te dringen. Evenwel hopen en wenschen wij dat ze, met het boek, zal besproken worden, zooveel en zoolang mogelijk: wellicht vloeit, uit die bespreking, iets nuttigs voort voor onze letterkunde, die broodnoodige behoefte heeft aan onpartijdige en gezonde critiek. Doch, naar het oordeel van de meerderheid van den keurraad, staat bepaald vast, dat *Reine* is: eene volledige gemoedsontleding, eene doorwrochte zielkundige studie, zooals er tot heden, in onze Zuidnederlandsche letteren, op geene even scherp geteekende en kleurig geschilderde kan gewezen worden.

Geen twijfel, of Conscience zou *Reine* tot eene heilige, in den hemel van het fijnste *romantisme*, opgetroond, — een discipel van Zola haar verlaagd hebben tot eene veile deern in het hol van het grofste *realisme*. V. Loveling heeft de rijke, veelomvattende stof, die te harer beschikking lag, kiesch bewerkt; het menschelijke in Reine gezalfd en geheiligd door dezer lijden en strijden, door dezer kuisch gevoel en verhevenheid van gedachte; zoodat menig meisje haar tot zuster mag wenschen; menige jongeling haar als bruid zou willen winnen; menige moeder overgelukkig zou zijn haar als dochter aan het hart te drukken.

Het boek heeft ook minder goede hoedanig-

heden en ja gebreken. Zoo schort er menigmaal iets in de samenspraken, welke, in opzicht der natuurlijkheid, dien echten stempel missen, welken Mej. Loveling drukt op alles wat ze vertelt en beschrijft. Laten wij hopen, dat zij, ter algeheele ontwikkeling harer buitengewone gaven, zich eens wagen zal aan de beoefening der tooneelletterkunde, welke haar spoedig zal doen inzien hoe de juistheid van toon een der geheimen is van het ongedwongen mondgesprek. Tevens mogen wij haar niet verzwijgen, dat leden van den keurraad geenen vrede hebben met hare zucht tot al te zeer overladen van hare schilderijtjes. Zij beschrijft en schildert zóo gemakkelijk en graag, dat zij, hier en daar, den goedwilligsten lezer ontstemt door toemaatjes of *hors-d'œuvre's*, welke het verhaal nutteloos rekken en zijnen gang verlammen. En die kwistigheid is te onaangenamer, daar zij elders soms ingekrompen wordt tot overdreven zuinigheid, vooral op plaatsen, waar zij de waarschijnlijkheid bevorderen zou en de natuurlijkheid levendiger doen uitschijnen. Doch het grootste bezwaar, — niet van éen, maar van meer leden der jury, — tegen haar gewrocht, geldt taal en stijl. Mej. Loveling bekommert zich niet om het afronden van hare volzinnen, die meermaals mank loopen of niet eens voltrokken zijn. Het gebrek aan gloed, dat men zoo dikwijls in haar heeft betreurd en hier insgelijks op sommige bladzijden werd aangestipt, is, wellicht, te wijten aan hare taal. Er is nog te weinig afwis-

seling, te weinig golving, niet genoeg muziek in die taal : eenlettergrepige woordjes in overmacht naast elkander ; risten van werkwoorden en hulpwerkwoorden ; idiotismen zonder tal, die dikwijls, tot stoornis en ergernis van den Zuidnederlandschen lezer, tusschen haakjes onmiddellijk verklaard worden, als hadde hij te doen met een woordenboek. Ter verontschuldiging kan echter ingeroepen worden, dat het werk eerst verschenen is en afgedrukt werd in 't Noorden. waar talrijke oude en goede Nederlandsche uitdrukkingen, die wij bewaard hebben, in het ongereede zijn geraakt. Voor den proeflezer, die verantwoordelijk is voor meer dan éene taalfout, valt niet te pleiten.

Doch dit alles vermag niet den ontvangen indruk van V. Loveling's schepping te verflauwen. Voor vlekken en vlekjes, voor het minder aanbevelenswaardige in de bewerking, worden wij rijkelijk vergoed door het Vlaamsch karakter van het boek. Vlaamsch is de schildering ; Vlaamsch zijn de optredende personen : Vlaamsch hunne zeden en gewoonten, even Vlaamsch als de hoedanigheden en gebreken van het werk.

Geen wonder dat, toen het eindelijk aankwam op besluiten, voor *Een dure Eed*, die met *vier* stemmen tegen *drie* den prijs won, ook dit Vlaamsche in de waag werd geworpen, omdat wij vast overtuigd zijn, dat het nationale, om vele gewichtige redenen, en meer dan ooit, moet deel uitmaken van het innig wezen onzer letterkunde.

Een nieuwe tijd breekt aan, en, naar deze keurraad het insgelijks heeft opgemerkt, ook voor onze letteren. Daarom is hij streng geweest voor de jongeren, die elders nieuwe paden zoeken; dankbaar en lovend voor de ouderen, die volhouden, omdat ook zij gevoelen, dat er iets nieuws komen moet, en hunne beste krachten inspannen om den weg voor dat onbekend nieuwere langzaam voor te bereiden, opdat het nieuwe gegriffeld zij op het verleden; de schakel tusschen hetgeen was en is en worden moet niet meer afgebroken worde; het nieuwere waarlijk nieuw weze: geen onbewust afkijken, geen kunstig nabootsen van het vreemde; wel eene vrucht van eigen bodem; iets dat ons eigen is; geheel en al aan het volk van Vlaanderen behoort, zóo innig als het kind aan de moeder!

Aldus voorgelezen, goedgekeurd en onderteekend, in zitting van den 10n December 1895.

De Keurraad:

Leden der Koninklijke Vlaamsche Academie;

De Secretaris, F. DE POTTER,

De Voorzitter, C. HANSEN.

De Leden:

P. WILLEMS, S. DAEMS, J. BOLS, ALF. JANSSENS.

De Verslaggever:

TH. COOPMAN.

VERSLAG

bij de *Koninklijke Vlaamsche Academie* ingediend door KAREL DE FLOU en EDW. GAILLIARD, werkende leden der Academie, houdende opgave en beschrijving der handschriften door hen, op last van het Belgisch Staatsbestuur en op aanzoek van gezegde Academie, in Engeland onderzocht, ten jare 1895.

MIJNE HEEREN,

Door nieuwe beslissingen van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs en van de Koninklijke Vlaamsche Academie, zijn de Ondergeteekenden gelast geweest hunne opzoekingen naar Middelnederlandsche en andere handschriften, in Engeland berustende, voort te zetten op gelijken voet als in hun eerste verslag van den jare 1894 vermeld geweest is.

Dit jaar nu werd hunne tweede zending volbracht in de veertien dagen, die den 27ⁿ Mei van den 11ⁿ Juni afscheiden, en weder mocht de uitkomst van hun onderzoek niet zonder vrucht blijken. Het zeventigtal onderzochte handschriften kan men ten naasten bij indeelen als volgt :

a) Bijbelteksten	3
b) Godsdienstige schriften	2
c) Getijdenboeken	16
d) Gebeden en Oefeningen	21
e) Literatuur (poëzij)	9
f) Woordenlijsten	1
g) Genees-, heel- en natuurkunde. .	6
h) Werken van historischen aard . .	10
i) Id. van gemengden aard . .	2
Samen :	70

Hetgeen daaruit in de volgende bladzijden medegedeeld wordt, zal den vakkundige in staat stellen om over de waarde dier handschriften te oordeelen.

K. DE FLOU.

EDW. GAILLIARD.

Brugge, Juni 1885.

BESCHRIJVING

VAN

MIDDELNEDERLANDSCHE

EN ANDERE

HANDSCHRIFTEN

DIE

IN ENGELAND BEWAARD WORDEN

Nr 1. — British Museum, Cahier nr 34392, stuk 59.

BIJBELFRAGMENT (Boek Job). — Cahier nr 34392, die uit allerlei fragmenten bestaat, behelst, onder nr 59, een half blad klein folio, middenin van boven tot onder uit twee reepjes aaneengenaaid; geschrift van de eerste helft der XIVe eeuw. Op twee zijden beschreven, indiervoege dat van het oorspronkelijke folioblad, uit de rectozijde de eerste en uit de versozijde de tweede kolom bewaard is. Op de rectozijde is bovenaan het schrift wat uitgesleten.

Recto (*Boek Job*, cap. xxxviij, vers 8-32) :

« -licheit ghecomen hadde. doe ik diin wolke hare tot enen goede gaf. ende icse om ...nt ...nter (?) de ... als min ... kijntschen doeken. Ic omsetse mit minen terminen ende leyder ameyden ende doren vore ende seide hare : Tot hier selstu comen ende niet vorder

gane. ende hier selste zacken dine heffende vloet. Hevestu van sijnre gheboorten die dagheraet bevolen? Ende heefstu der morghenstont gewijst hare stat? Heefstu stotende die einden vander werlt ghehouden. en heefstuer die quade wt verdreven? Men sal dat teyken weder setten als modere ende het sal stane als ene cleet. Vanden quaden sal men haer lichte nemen. ende den hoghen arme salmen breken. Heefstu ghegane in die diepheit vander zee. ende heefstu ghewandelt int eynde vanden afgronde? Hebben di die poorten der doot ontdane gheweest. ende heefstu die donckerachtighe doren ghesiene? Heefstu gemerct die wijtheit vander werelt? Sech mi oftuut al weetste in wat weghe wonet tlicht. ende welc is der donckerheyden stat. Dattu elken te sinen lande leiden mogheste. ende dattu verstane mogheste die weghe siins huus? Wistu doe dattu gheboren werden soudste. ende wistu tghetal van dinen daghen? Heefstu gheweest in des snees tresoren. of heefstu ghesien die trisoer des haghels, Die ic bereet heb in des vyants tyde. inden daghe sghevechts ende des strijts? Dore wat weghe spreyt hem tlicht. ende sceyt hare die hette boven der eerden? Wie heeft den sterken reghen loep ghegheven. ende den wech dien (?) hi denden come. Dat hi reghenen soude opt lant der en ghene mensche en is inder wildernisse. der en ghene sterfelic mensche en lettet. Omme dat twoeste lant, der en gene wech en leyt, vervullen soude ende dat hi tgroyende cruut soude doen wassen. Wie is des reghens vader. of wie heeft ghemaect die droeple van den douwe? Wt wies buuc is dat ys ghecomen. ende wie heeft die vorste vanden hemele ghewonnen? Die watere werden verhert in die ghelikermisse (sic) van stene. ende 't bovenste vanden afgronde verstijft te gader. Selstu moghen te

gader brenghen die blinckende sterren vander seven sterren. of selstu moghen ghesceiden den omloepe van Achiro? Brengstu die dach sterre wt re- ... »

Verso (*Boek Job*, cap. xl, vers 25-28 en cap. xlj, vers 1) :

- ghe di mit scoenheden. ende werde opgheheven int hoghe. ende wes gloriose. ende doch scone cleder aen Verderve den hoverdighen in dinen toren. ende veroetmoedighe elken overmoedighen der dune sieste. Besich alle die hoverdighe. ende bescaemse. ende doch die quade tonder in hare stat. Verberchse te gader inden ghemul. ende duke haer aensichte in die graft. ende ic sal lyen dat di diin rechter hant sal moghen behouden. Sich Beemoth. bemoth dats die duvel. dien ic mitty ghemaect hebbe. die sal hoy eten als ene osse. Sijn stercheyt is in sinen lendenen. ende siin machte is in die navele van sinen buke. Hi went sinen stert als cederhout. die zenuwen van sinen gegaden siin door crompen. Siin beenre siin pypen van copere. dat onderstot van sinen naseloken is als yseren platen. Hi is tbeginsel van Gods weghen. diene maecte sel siin sweert voort brenghen. Die berghe draghen desen cruut. alle die beesten vanden ackeren spelen. daer hi slaept onder die scaduwe. int heymelike vanden riede. ende in wacken steden. Die scaduwen bedecken siin scaduwe. die wilghen vander lopender rivieren sellen omme hem stane. Siet, hi sel een riviere verslinden. ende hi en sals niet verwonderen. ende hi heeft betrouwen dat die Iordane in synen mont vloyen sal. In sinen oghen sel hine vane mit enen henghel. ende mit eltsenen sal hi siin naselocken dore boren. Selstu Leviathan wt moghen trecken mit enen anghel. ende selstu siin tonghe biinden mit eenre

coorden? Selstu enen rinc doene in sinen naselocken. ende selstu mit eenre armillen siin wanghe dore boren? Sal hi die bedinghen te di wert menichfoudighen. ofte sel hi saefte ofte teder dinghen segghen? Sel hi mitti belofte of hulde maken. ende selstune ontfaen tot enen eweliken knechte? Selstune bespotten als enen voghele. of selstune bynden mit dinen ioncwiven? Die vriende sellen houwen te stucken. die cooplude sellen deylen. Selstu die cleynen vervullen mit sinen velle. ende enen vischkorf mit sinen hoefde? Lech diin hant op hem. ghedencke vanden stride. ende en doechger niet mere toe te sprekenne. Sich, siin hope sel dy honen. ende hi sel neder gheworpen werden. daert alle creaturen siene sellen. *Capittel* .xli.

Ic en sal en niet wecken als oft ic... »

Nr 2. — British Museum, Hs. nr 10044.

VAN MAERLANTS RIJMBIJBEL (1e exemplaar). Perkament. Folio-formaat, op twee kolommen. Dubbele miniatuur op de eerste blz. : de eerste verbeeldende de schepping der dieren, de tweede Gods verbod van den boom van goed en kwaad. Aanvangsletters om de beurt rood en blauw. Geschrift van het begin der XIVe eeuw. Samen 210 folios.

Van folio 94 vo, 2e kol., schrijven wij, ter vergelijking met andere teksten, een stuk uit Tobias' geschiedenis over :

Thobias was van Neptalim
Geboren, lesen wi van hem,
Dats ene port in Galilee,
Ende adde die name, in weets nemmee,

Ontfaen van enen Iacobs sone.
Neptalim soe hiet de gone.
Van hem was Tobias geboren,
Als ander lieden hen lieten verdoren
Datsi gingen anebeden,
tHare groter onsalicheden,
Die guldene calvere, des God was gram,
Die de quade Jeroboam
Maken dede als gi hier voren
Inder ieesten mocht verhoren.
Thobias ginc niet met hem,
Maer hi quam te Iherusalem;
Daer anebedi Onsen Here
Ende gaf daer, dor sine ere,
Beide hantgifte ende tiende
Daer men hilt Gods vriende.
In sine ioget onbesmet
Ende ne brac niet Ons Heren wet.
Doen hi gewan manlic lijf
Nam hi van sinen geslechte .i. wijf:
Anna so was hare name.
Alst Onsen Here was bequame,
So wan hi an hare enen sone:
Thobias hiet na hem de gone.
. . . .

Fol. 97 r°, 2e kol.:

Van den ouden willen (1) wijt laten.
Die ionge ginc wech sire straten,

---

(1) Hs. *willet*.

Met hem dingel die sijns wachte.
Ende si lagen den iersten nachte
Op eene riviere, die Tigris heet,
Die uten paradise geet.
Die ionge Tobyas soude gaen
Ten watre sine voete dwaen;
Ende daer hise wasschen soude
Quam een groot visch, diene woude
Verswelgen, ende dat kint riep sere:
« Hi verbijt mi, lieve here ».
Dingel sprac: « trec te di waert ».
Thobias deedt ter vaert
Ende hi trackenne op tlant.
Die visch sterf al thant
Ende spartelde vor sine voete.
Dingel sprac met goeder moete:
« Ontoe den visch met alle;
« Hout herte, levere ende galle.
« Si sijn ter ersaterie goet ».
Thobias es diet gerne doet.
Hi maectene scone al geheel
Ende briet van den vissche .i. deel.

Fol. 97 v°, kol. 1:

Dat aten si onder hem beiden daer,
Datter bleef silten si daer naer.
Dat voerden si met hem in der straten,
Om dat sijt in den wech aten.
Al daer si in den wech te samen
Henen gingen in Gods namen,

Sprac die ionge Tobias,
« Lieve geselle Azarias,
« Sech mi die baete ende die gewelt
« Van dattie van den vissche helt ».
Dingel seide, dus lesic :
« Nem van deser lever een stic
« Ende legse op enen viere;
« Die roec daer af sal sciere
« Alrande duvele verdriven ».
Ende dan es geen wonder als wi scriven,
In waren boeken, nu nemes goem,
So wast noch selkerhande boem,
Als men berrent, dattie rooc
Die duvele verdrivet oec.
Oec vintmen preciose stene,
Die duvele verdriven gemene.
Doe vragede vort Thobias :
« Segt, geselle Azarias,
« Waer selen wi te nacht rusten wel? »
Doe sprac dingel Raphael :
« Hier woent een, hiet Raguel, bi
« Ende na maech so es hi,
« Die ene dochter heeft allene.
« Si es dijn ende al haer goet gemene ».
Thobias die antworde dan :
« Men segget dat si .vij. man
« Genomen heeft, alsmen hort,
« Die alle een duvel heeft vermort ».
Raphael antworde weder :
« Lech al sulke sorge neder.

« Op onsuver liede allene,
« Die Gode ontsien groot no clene,
« Optie mach die duvel comen.
Maer alstuse heefs genomen

Fol. 97 v°, 2e kol.

« Te wive, wats so gesciet,
« In .iij. nachte so en genaect haer niet.
« Ter ierster nacht seldi sere
« Beide bidden Onsen Here
« Ende van den vissche suldi mede
« Die levere bernen daer ter stede.
« Bi uwer beden so sal wesen
« Die duvel verdreven bi desen.
« Ter ander nacht sal u gesterken
« God in huweleke der patriarken,
« Ende dan suldi Onsen Here
« Bidden dat hijt daertoe kere.
« Ter derder nacht suldi daer naer
« Die benedixie ontfangen, swaer,
« Dat kindere van u moeten comen
« Gans ter Gods eren ende te vromen.
« Ter vierder nacht seldise ontfaen
« Ende metter vresen Gods bevaen
« Ende meer ontfaen in dinen sinnen
« Om kindere an har te winnen,
« Dan om dijns bequame
« Also datti met Abrame
« Al selke benedixie mede
« Ontfangen moets als hi dede
. . . .

De *Rijmbijbel* eindigt op fol. 210 v°, 2e kolom, als volgt :

Die Romeine na dien, te waren,
Dat hem ontvloen die mordenaren.
In die port setten si sciere
Omtrent den tempel menege baniere
Ende riepen lude al openbare,
Dat daer Tytus die keiser ware.
Het was al roefs sat gemeenlike,
Want die tempel was so rike,
Maer die tyranne die in die stede
Ontvloen waren sagen mede
Dat si m..... mochten ontvlien
Ende daden ontbieden mettien
Om Tytus te sprekene mede
Hi, dor menschelichede,
Hadde gerne behouden die port;
Oec hordi secgen vort
Dattie dieven dit sochten.
. . . .

Nr 3. — British Museum, Hs. nr 10045.

VAN MAERLANT'S RIJMBIJBEL (2e exemplaar). — **Folio-formaat. Perkament. Geschrift van eene andere hand dan nr 10044; van het laatste der XIVe eeuw (1). Op twee kolommen, met 7 grove miniaturen op fol. 1 en 2 ro en vo. Samen 176 folios.**

Daaruit nemen wij over :

Fol. 77 ro, 2e kol. :

Tobias was van 'Neptalym
Gheboren, lesen wi van hym,
Dats .j. porte in Galyle
Ende hadde die name, en weets niet me,
Ontfaen van ene Jacobs zone.
Neptalym so heet die gone.
Van hem was Thobyas gheboren.
Als tander volc hem liet verdoren
Dat si ghingen anebeden,
Te haren groten onsalicheden,
Die gouden calvere, dies God was gram,
Die de quade Iheroboam
Maken dede als ghi te voren
Inder jeest mocht horen,
Thobyas en ghinc niet mit hem,
Maer hi quam te Iherusalem

---

(1) Zooals blijkt uit de slotnota op fol. 17 › :

Dit boec wart vol ghescreven
Int jaer ons heren . m. ccc. xciij .
Des donre daghes na onser
Vrouwen dach te lichtmisse.

Ende aenbede Onsen Here.
Ende hi gaf, doer sijn ere,
Beide hantghifte ende tiende
Daer men mede helt Gods vriende.
Jonc so was hi onbesmet
Ende en brac nie Ons Heren wet.
Doe hi ghewan manlic lijf
Nam hi van sinen gheslachte .j. wijf.
Anna so was haer name.
Alst Onsen Here was bequame,
So wañ hi an hare enen zone.
Thobyas hiet hi na hem die gone
. . . .

Fol. 79 r°, 2e kol.:

Vanden ouden wille wi laten.
Die jonghe ghinc wech sire straten
Mitten engel, die zijns acht.
Ende si laghen den eersten nacht
Op een riviere, die Tygres heet,
Die vten paradise gheet.
Die jonghe Thobyas soude gaen
Ten water sine voeten dwaen.
Ende daer hise wasschen soude
Quam .j. groot vissch ende woude
tKint verzwelghen; het riep sere :
« Hi verbijt mi, lieve here ».
Die enghel sprac : « trecken tot di waert ».
Thobyas deet mitter vaert,
Ende hi toechen op dat lant.
Die vissch starf alte hant

Ende spartelde voer sine voete.
Die enghel sprac mit goeder moete :
« Ondoe den vissch al mit alle;
« Hout die lever, herte ende galle,
« Si sijn ter arsaterien goet ».
Thobyas is diet gherne doet.
Hi maecten scone al gheheel
Ende briet van den vissch een deel,
Ende atent onder hem beiden daer.
Datter bleef, helden si daer naer
Ende droeghent mit hem inder straten,

Fol. 79 v°, 1e kol. :

Om dat sijt inden wech aten.
Aldaer si inden wech te samen
Henen ghinghen in Gods namen,
Sprac die ionghe Thobyas,
« Lieve gheselle Azarias,
« Sech mi die bate entie ghewelt
« Van dat ic van den vissch helt ».
Die enghel seide, dus lese ic :
« Nem vander lever .j. stic
« Ende lecse in enen viere.
« Die roec daer af die sel sciere
« Alrehande duvelen verdriven ».
Ende dan is gheen wonder als wi scriven
In waren boeken, nu neems goom,
So wast noch sulkerhande boom,
Alsmen bornt, dat die roec
Die duvelen verdrivet ooc.

Oec vint men presiose stene
Die duvelen verdrivet gheme (*sic*).
Doe vraechte voort Thobyas :
« Sech, ghesselle Azarias,
« Waer sel wi te nacht rusten wel »?
Doe sprac die engel Raphael :
« Hier woent een heer Raguel bi,
« Dijn na maech so es hi,
« Die ene dochter heeft allene.
« Si is dijn ende haer goet gemene ».
Thobyas die antworde dan :
« Men seit dat si .vij. man
« Ghenomen heeft, alsmen hoort,
« Die alle die duvel heeft vermoort ».
Raphel antwoerde weder :
« Lech al sulke sorghe neder.
« Op onsuver liede allene,
« Die Gode en ontsien groot no clene,
« Op die mach die duvel comen.
« Maer alstuse heves ghenomen
« Te wive, wat soes ghesciet,
« In drien nachten en genaker haer niet.
« Ter eerster nacht so suldi sere
« Beide bidden Onsen Here
« Ende van den vissch saltu mede
« Die lever bernen daer ter stede.
« Bi uwer beden so sal wesen
« Die duvel verdreven bi desen.
« Ter ander nacht sal u ghestarken
« God in huwelic der patriarken

« Ende dan suldi Onsen Here
« Bidden dat hijt daer toe kere.
« Ter derder nacht saltu daer nare

Fol. 79 v°, 2° kol. :

« Die benedixie ontfangen daer,
« Dat kinder van u moeten comen
« Te Gods eren ende tuwer vromen.
« Ter vierder nacht saltuse ontfaen
« Mitter vresen Gods bevaen
« Ende meer ontfaen in dinen sinnen
« Om kinder an haer te winnen,
« Dan om dijns vleyschs bequame,
« Also dattu mit Abrahame
« Alsulke benedixie mede
« Ontfangen moghe als hi dede »
. . . .

Miniatuur op fol. 137, 2e kol., alwaar het *Boec vander Wraken* aanvangt. De gerubriceerde letters zijn oningevuld gebleven.

Dit exemplaar van den *Rijmbijbel* eindigt, op fol. 176 v°, 2e kolom, met de woorden :

« Vrouwen dach te lichtmisse ».

Daarop volgt de tafel, in geschrift van de XVe eeuw.

Nr 4. — British Museum, Hs. nr Egerton 677.

GODSDIENSTIGE VERHANDELINGEN, enz. — Geschrift van het einde der XVe eeuw. Papier. Samen 211 folios. Formaat : 14 ctm. hoog op 10 ctm. breed; geschrift : 9 ctm. hoog op 6 1/2 ctm. breed.

De eerste acht folios werden bijgevoegd in den loop der XVIe eeuw. Fol. 1 draagt aan 't hoofd de melding : « Maria vā Locquēghien tot Jhericho ».

« *Hier beghint devote letanien ter eere der zaligher moeder Ons Heeren....* »

Fol. 7 v° : « *Hier beghint den dinst der glorioser maghet sinte Berbelen, welcke men beghinen sal op sinte Clemens dach tot op Onser liever Vrowen dach concepcie ende dat es den lesten dach dat men lesen sal...* »

Fol. 9 r° : « *Hier beghint een croene des loofs der salegher maghet Marien, dicwile haer devotelijc offerende haer devote vrienden meest in haren feesten* ».

Daarin (fol. 11 r°) :

« Tot haren hoefde : Ghebenedijt si dijn reverende ende weerdeghe hoeft, o alder scoenste ende alder suetste boven allen wiven, dat welke blinckende es vanden gulden vlechten dijns haers, ende dat welcke ghecroent es met eenen cranse van .xij. sterren, ende dat ghesiert es metten keyserlijken hoode des hemelrijcs. *Hubertinus.* Di. o alder suetste maghet, heeft ghemijnt die coninc God die drievuldicheyt, onder alle wiven, dat es boven alle wiven. Ende hi heeft

die croene des hemelrijcs gheset op dijn hoeft. Ende woude dattu coninghinne waers. Dit (fol. 11 v°) es die dyademe der scoenten, ende die croene der glorien daer du mede ghecroent werdes. Op dattu toter ontoeganckelijker verborghentheit ende toter ghenueghelijcheit der godlijker persoenen, ende in midden der glorien der alder salichster drievuldicheit toe gheleydt, meer begheres, ghevueles ende ghebruykes dan alle andere puere creaturen te samen. Daer om, o alder glorioeste maghet, die boven al minnes, ende minlijc best, ende oec ghemint best, soe verslinde mi dijn aerme deernken, ende besluyt mi met al den ghenen die di met deser benedixien ghebenedien ende eren selen inden afgront dijnre glorien, ende metten ghenen die dijn glorie verbeyden. Soe sluyt mi inden scoet dijnre moederlijker ghenaden ende troests. Dat biddic di..... »

Daarop volgen andere gebeden in denzelfden trant, tot Marias *oghen*, *oren*, *monde*, *tanden*, *halse*, *borste*, enz., ook *tot hare suvere inghedoempte*, *beenen*, *knyen*, *voeten*, *substancien*, enz.

Fol. 37 v° : « *Dit sijn die letanien vander hoegher glorioser coninghinnen der weerder moeder Gods Marien* ».

Fol. 41 v° : « *Dit es den Te Deum van Onser liever sueter Vrouwen, der moeder Gods ghebenedijt* :

« Dy moeder Gods loven wi. Dy Vrouwe belyen wi. Die tempel des eeweghen vaders eert al eertherijke. Die slaepcamer des soens Gods verwondert dat hemelsche hof. Die sacristie hevet in reverencie alle

gheesten. Heyleghe, Heyleghe, Heyleghe, ende onbevlecte moeder Gods.·. Cherubin ende Seraphin bekinnen in di beter gaven dan si hebben. Die dominacionen eeren di, vrouwe der ynghelen. Alle cherarchie lovet di, edele woeninghe der heylegher drievuldicheit. Dijn graciose aensicht vervult hemel ende eerde met glorien. Di volghen die ioncvrouwen verciert met croenen die aureola heet. Die heyleghe kerke over al die werelt suchtet tot v vol tranen. O moeder der onghemetender goedertierenheit. Wi eeren dinen sone die di ghemaect heeft verwonderlijc. Ende den troester den heyleghen gheest die di vervult heeft, behouden dinen maeghdom.·. Du best een coninghinne der hemelen ende vrouwe der ynghelen. Du best een vroede scultdraghersse der ghenaden ende der eeren. Du best een gloriose scat daer des oversten sone in gherust heeft. Du hebs ghedraghen den vader der eeuwigher werelden. Du hebs ghesoecht den ynghel des groeten raets. Du hebs Jhesum suetelic doen slapen die daer sittet inden glorien des vaders. Du best onse voirbiddersse ende onse gunsteghe voirsprekersse. Daerom bidden wi, comt te hulpen dinen dienerssen die verlost sijn metten dierbaren bloede dijn soens. Laetse begavet werden met sinen Heyleghen in de eeweghe glorie. Make ghesont Yeuen kinderen, wedermakersse der verlorender. Ende regeer ons alsoe ende verhueghe ons op dat wij hebben dijn luchter hant der gaven des tytelijken onderstans onder dat hoeft, ende ombevanghen werden metter rechter hant der loven ende der eewegher glorien. Alle daghe moeten wi vervult werden metten borsten dijnre troestinghen. Op dat wi dinen name loven moghen in eewicheit, die wi eeren des oversten Gods moeder te wesen. Ghewerdeghe ons, oversuete ioncvrouwe, Gods moeder,

Maria, in desen teghenwoirdeghen stride te troesten. Onthout ons inder ghenaden, fonteyne ende oerspronc der goddiensticheit. Dine ontfermherticheit moet, vrouwe, werden op ons, op dat wi dijnre saechtmoedicheit ontfanckelijc moghen sijn.˙. In di, Vrouwe, hopende moeten wi ghebruken dijn minlijc aensicht in die eewicheit. Amen. » (Fol. 43 r°.)

Fol. 43 v° staat het volgende gedichtje :

« In Jhesus name, nemt contfoert,
Als u beyeghent eenich wort
Daer af beroert woert uwen moet.
Dinct toch op Jhesus verdraghen soet,
Alsmene sloech soe menichfout,
Ende hoe hij sterf aent cruce hout.
Tes dbequaemste sijnre minnen,
Datmen leert om hem verwinnen.
Pijnt te lijden verduldichlijck :
Hets naest den wech tot hemelrijck. »

Fol. 44 r° : « *Hier beghint sinte Augustin des hoegen doctoers Vermaninghe oft manuael* ».

Fol. 77 v° : « Van eender sueter ende corter contemplacien die eens op eenen tijt hadde onse lieve vader Augustinus ».

Fol. 77 v° : « Hoe blidelic si van hier sceyden die Cristum in eenen doeghdelijken leven navolghen ».

Fol. 78 r° : « Hoe quaet dat es te dansen ende ander lieden daer toe te trecken ».

Fol. 79 r° : « Hoe anxtelijc het es dat een mensche willens eenen quaden biechter kiest ».

Andere beschouwingen van gelijken aard volgen daarop, steeds door een « exempel » toegelicht.

Van fol. 81 v° tot 84 r° komt een gedicht voor, waarin over eenen zaligen dood gehandeld wordt.

Fol. 85 r° : « Een mirakel hoe dat die heyleghe maghet Katherina inder uren der doot voert tvonnesse Gods te hulpen comt die haer dienen ».

Nog andere mirakelen door dezelfde heilige bewerkt volgen op dit eerste.

Gebeden tot Ste Katharina op fol. 111 r°, 112 r° en v°, 113 r°, 114 v°, enz.

Fol. 126 r° : « *Dit es der minnen boec metter gloesen, die die wijse Salomon maecte* ».

Fol. 173 r° : « *Hier beghint die spieghel der zielen meester Heynric van Hassia. Ende ierst hoe die ziele oerspronc heeft vander woestinen des nyets* ». Explicit fol. 202 v°.

Fol. 203 r° :

« *Die goede prioer van Groenendale Ruysbroeck.* Des menschen volmaecte salicheyt leghet daer aen dat hi na desen corten ellinde verheven worden met ziele ende met live in die glorie Gods, ende Gode claerlijc bekinnen, minnen ende besitten mach in een eewich ghebruken. Want boven alle dinc soe es onse weselijke loen God, dien boven al gheloeven ende betrouwen, ende daer wi al onse doechden om wercken. Ende als wi dien loen vercri-

ghen ende besitten, dan sijn alle dinghen int hoechste, ende int edelste volbracht. Want dan selen wi Gode eewelijc bekinnen ende met vierighen loste minnen. Ende sonder vermoeyen dancken ende loven. Ende yeghelijc heyleghe sal hebben sinen sonderlinghen loen, na sijn weerde ende na sijn heilicheit. Maer sijnen toevalleghen loen sal alsoe menichfuldich sijn als daer menich heylich sijn sal. Want elc sal hem verblijden van des anders salicheit als van sijns selfs, mer die menichfuldicheit der loenen ende der blijscapen die yeghelijc hebben sal in hem selven ende in alle dandere, dat bekint God alleene. Ende hij maecht vertoenen dien hi wilt. Daer sal sijn alle wijsheit, want wi selen connen ende weten al dat wi begheren. Ende daer sal sijn alle macht, want wi selen sijn coninghen ende Gods knechten, ende doen alle dat wi willen. Daer sal sijn·rijcheit ende die sal ons overvloeyen boven al dat wi begripen moghen. Eeweghe scoenheyt die niet vergaen en mach. Ende eeweghen vrede die nyemant verstoeren en mach. Daer sal sijn een overvloeyen alder rijcheyt ende invloeyen alder welden, ende een toevloeyen van allen goede, ende een yonghe yoghet sonder sterfelijcheit. Daer en sal niet sijn dat yemene verdrieten mach, mer al dat verblyden mach. Ende die blijscap ende vrouden ende overvloedeghe salicheit, die sal alsoe groet sijn ende alsoe menichfuldich ende afgrondich, datmense ghetellen, noch ghemeten, noch in gheender wijsen ghethoenen en can. Want si es meerdere dan wi met hopen ocht met begherten ocht met allen onsen crachten ghevaen moghen. Want God selve die sonder mate es ende onbegripelijc, hi wilt onsen loen sijn, onse blijscap, ende onse vroude. Ende hi sprect: Goet knecht ende ghetrouwe, ghanc in die vroude dyns Heren, die

sonder mate ende sonder gront es. Ende daer in selen wi ons verliesen, ende nochtan weselijc blijven, in een eewich ghebruken, ende wi selen in ons selven staen yeghelic in sijnen staet, ende in sijn ordene, ende in Xpo selen wi sijn op gherecht tot onsen hemelschen vader met eewegher eeren ende met eeweghen love. Onder ons selen wi hebben scoenheit des hemels, ende der eerden, ende alle der elementen die gheciert selen sijn naden lesten dach. Ende wi selen hebben in onsen gloriosen lichame een levende ziele gheciert met allen doechden. Ende onse lichamen selen..... »

Fol. 209 v° :

« ...Ende inden daghe des ordeels sal die helle ontfaen alle die verdoemde waer si sijn. Ende daer toe alle den stanc ende onreynicheit der werelt. Ende si sal boven toe ghesloten worden, ende nemmermeer en sal daer duvel noch mensche wt ontcomen, maer si selen sijn boven bestopt ende bedect als een pot daermen in stoeft. Ende overmids die ghiericheit Gods ende haer quaetheit, selen si alsoe sieden ende braden sonder ynde.·. Ende hier om segghic u allen die noch hier sijt inder tijt der gracien, dat ghi u dat beste kiest ende dat archste vliet. Want een van beyden moet u gheboren na desen tijt. God gheve ons allen dat beste te gheraken. Amen. »

Daerop volgt :

« Een gruwelijc exempel van eenen yonghelinc » en op fol. 210 v° « Noch een gruwelijc exempel », hetwelk, op fol. 211 v°, het boek besluit.

Nr 5. – British Museum, Hs. Harl. nr 2444.

BEDUYTNISSE VANDER HEYLGER MISSEN. **In den catalogus vermeld als : « *Explanation of the Book of Devotion, in Dutch, with some music* ». — 12°-formaat. Perkament. Geschrift van het einde der XVe eeuw. Samen 29 folios.**

Voorop 5 bladen muziek op Latijnschen tekst.

Op fol. 7 r° : « Dit is dat beduytnisse vander heylger missen. *Als der priester an den elter kumpt, ee he die miss an heefft, so nyget he sich tzo ter eerden.* Dat beduydt dat nygen dat sich der hemelsche vader nygeden in also groisser mijnen inde oitmoidicheit tzo dem armen bedroiffden sunder in den yemerlichen dal der ellendicheit... »

« *Dar na spricht der priester die gemeyne byget...* Dat beduyt dat der priester lutter ende clair sal sijn... ».

Fol. 11 v° : « *Dar na wesschet der priester syn hende* ».

Fol. 15 r° : « *Dar na spricht der priester drywerff : Agnus Dei.* Dat beduyt... ».

Fol. 18 r° : « *Hy begint die doigden der heilger missen* ».

Fol. 19 v° : « *Dyt is Salve regina tzo duytsche* ».

Fol. 20 r° : « *Hic sequitur ewangelium sci Johannis* ».

Na fol. 22 komen nog 15 bladzijden muziek op Latijnschen tekst.

Zooals men ziet, is het boekje, niet « Dutch », maar wel Nederduitsch, en moet zijn ware titel zijn : *Beduytnisse vander heylger Missen.*

Nr 6. — British Museum, Hs. nr Harley 2954.

GETIJDEN VAN O. L. VROUW. — 8°-formaat. Perkament, in leder gebonden. Geschrift van het einde der XVe eeuw. Samen 67 folios.

Op fol. 2 r°, begint de *Kalender.*

Kl. Januarius.	viij.	f.	*Dertiendach.*
»	x.	g.	*Sinte Ponciaen.*
Kl. Maert.	xv.	a.	Joseph Marien hoeder.
»	xvij.	b.	Ons Heren verrisenis.
Kl. Mayus.	x.	g.	*Sinte Pancraes.*
		g.	*Sinte Servaes.*
	ix.	d.	Rogaciaen, b'.
Kl. Junius.	ij.	g.	Kyliaen, mr.
Kl. Augustus.	ij.	b.	Overforminge Xpi.
Kl. November.		b.	Twee Ewalden.
»		d.	Alle heiligen.
»	xiij.	e.	Alle zielen.
»	xviij.	c.	Williboert.

Tegenover fol. 15, eene vrij grove miniatuur, voorstellende Maria boodschap.

Op fol. 15 r° :

« *Hier begint die Vrouwe getide.* Domine. Here, du selste op doen mijn lippen. Ende mijn mont sel voertkundigen dijn lof. God, wilt dencken in mijn

hulpe. Here, tot mi te hulpen haeste. Glorie si den Vader ende den Soen ende den Heiligen Geest. Alst was in den beginne, nu ende altoes ende ewelijck sonder einde. Amen. *Invitatorium.* In der eerlijcheit der alre salichster maget Marien laet ons volherttelike bliscap hebben ten Here. »

Fol. 40 r° :

« *Hier begint die seven salm. David.* Here, in dijnre verbulgentheit in (*sic*) straffe mi niet ende in dinen torn en beruspe mi niet. Ontferme di mijnre, Here, want ic cranck bin, make mi gesont, want alle mine gebeente sijn mede gestoert. Ende mijn siel is alte seer gestoert, mer du, Here, hoe lange.... »

De Litanie van Alle Heiligen gaat van fol. 46 r°, tot fol. 49 v°.

Fol. 51 r° : « *Hier begint die H. Cruus getide* ».

Fol. 54 r° : *Hier begint een gebet van Onser liever Vrouwen.* O, alre liefste moeder Cristi, die alsoe volstandich bleefste in den ghelove, doe di geminde soen alsoe iammerlijc ende alsoe bitterlijck aenden cruce sterf. Coemt mi te helpen als ic bin inden stride der doot, op dat ic in alre karsteliker waerheit salichliken sterven moet. Amen ».

Fol. 54 r° : « *Van dijn ingel* » en andere gebeden volgen tot op fol. 56 r°.

Fol. 57 r° : « *Hier beginnen de vigilien.* Mi hebben omme bevangen die suchten des doots. Die droevige leer (*sic*) der hellen hebben mi ombevangen. Coemt, laet ons seer vervroechden ten Here, laet ons iubileren Gode onsen heiligever sijn aensicht, laet ons mit salmen tot hem hebben volhertelike bliscap.... ».

Eindigt op fol. 67 v°, met het volgende gebed :

« God, die ons vader ende moeder gebods te eren, ontferme die sielen mijnre ouderen ende gif hun verlatenisse van haren sonden ende al die mi bevolen sijn ende die mi goet of quaet gedaen hebben, daer ic sculdich ben voir te bidden, laetse an sien inder bliscap der ewiger claerheit. By Onsen Here Ihesum.

Nr 7. — British Museum, Hs. nr Harl. 1662.

« HOURS OF THE VIRGIN MARY, IN DUTCH. » — Perkament, 12°-formaat, verbonden in blauw leder. Geschrift van de XVe eeuw. Samen 205 folios. Versierd met vele aanvangsletters en fraaie miniaturen.

Fol. 1 is een blad uit eenen Kalender van het einde der XIVe eeuw, meldende de feestdagen : « Octava Sinte Steven, Octava Sinte Johan, Octava Alrekinderen, Sinte Pouwels heremiet, Sinte Fabiaen ende Sebastiaen, Sinte Agneten jonffer ».

Op fol. 4 r°, vangt de Kalender aan, die eigenlijk tot het Getijdenboek behoort.

Kl. *Loumaent*. a. Jaers dach.
f. Dertien dach.

Kl. d. *Sporkelle*. Onse Vrouwen lichtmisse.

Merte....

Aprijl....

Gerstmaent (September).

Saetmaent (October).

Slachtmaent (November). d. Alre Heiligen dach.
e. Alre Sielen dach.

Horemaent (December).

Fol. 18 r° : « Here, duet op mijn lippen ende minen mont sal voirt kundigen dinen lof. God wilt dencken in min hulpe. Here, tot mi te helpe, haeste ».

Fol. 27 v° :

« Ontferme di, Heer, ontferme di onser. Gescie din ontfermherticheit, Here, aver ons als wi gehaept hebben in di. In di, Here, heb ick gehaept ende ick en werdt niet geconfundeirt in die ewicheit. *Versikel.* Godt sall hair helpen mit sijnen ainschin ende in mids hoir sal God onbeweget bliven. *Laude.* »

Fol. 62 v° : *Hyr beginnen die seven getiden van Onsen lieven Heren Ihu Xpe, secr oirberlic gelesen. Ten yrsten die metten* ».

Fol. 64 r° :

« Lieve Here Ihesu Criste, doir dat verveerlic aintasten dat u die Ioden mijt nijdicheit aintasten doe si u vingen ende bonden ende weech leiden als enen mijsdedigen mensche, ende brochten u tot Annas ende Pilatus huis ende pinichden u alle die nacht mit spotten, mit slagen, ende mit lasterliken woirden, ende alle u vriende van u vloen inder groter noit, verleen mij, lieve here, als alle mijn vriende mij laten sullen in die ure mijns doits, dat ic van u alsulken troest moet verwerven uit uwen bitteren doit, dat ic een salich einde moet verkrigen in dat ewige leven. Amen. »

Fol. 66 v° : « *Hyr beginnen die seven getiden van Onser liever Vrouwen. Ten yrsten die metten* ».

Fol. 69 r° : « *Hyr beginnen die seven psalmen* ».

De Litanie van Alle Heiligen gaat van fol. 80 v° tot fol. 87 v°.

Fol. 89 r° : « *Hyr beginnen die seven getiden vander ewigher wisheit. Die metten* ».

Fol. 111 v° :

« *Manificat* (sic). Min siel grote den Here. Ende min geest hevet hem hoge vervrouwet in God, minen heil. Want hi hevet aingesien die oitmoedicheit sinre deernen. Siet dair van sullen mi salich heiten alle gebuerten. Want hi hevet mi grote dingen gedaen, die machtich is ende sin heilge naem. Ende sin bermherticheit is van geslechte tot geslechte dien die hem ontsien. Hi hevet macht gedaen in sinen armen, hi heeft verstroit die hoverdigen van gedancke sinre herten. Hi hevet afgesat die mechtigen vanden stole ende hevet gehoget die oitmoidigen. Die hongerigen heeft hi gevullet mit guede ende die rike liet hi idel. Hi heeft ontvangen Israhel sin kint, hem gedachte sinre bermherticheit. Als hi gesproken hevet tot onsen vaderen Abraham ende sine geslechten van beginne. Glorie si », enz.

Fol. 117 r° : « *Hyr beginnen die lange Cruisgetiden. Die metten* ».

Fol. 144 v° : « *Hyr begint die vigilie.* Mi hebben ombevangen die suchten des dodes, die droevige seer der hellen hebn mi ombevangen... »

Fol. 163 v° :

« Die mensche geboren vanden wive levet corte tijt ende wort vervult mit voel iameren. Die als een bome voirt comet ende wort te wreven ende gheet en wech als die scheme ende en blivet nimmermere in enen state. Endu du holdes voir weerdich dat du op dusdane oplukes din ogen ende toe leiden hem mitti

int gerechte. Wie mach reine maken die ontfangen is van onreinen sade dan du di allene bist? Cort sin die dagen des menschen ende dat getalle der maende is bi di. Du hevest gesat min termine die niet vordair (*sic*) gaen en mogen. Dair omme van (*sic*) gaet van hem en wenich op dat hi ruste hent dat come sijn gewenscheden dage als eens huirlings. *Respons.* »

Fol. 184 v° : « *Een ynnich gebet vanden sueten name Ihesus* ».

Daarop volgen meer andere gebeden, als : « Dit salmen lesen alsmen boirt Onsen lieven Here; — Een schoen gebet; — Dit gebet salmen lesen alsmen dat cruce Ons Heren siet; — Dit gebet is vanden .v. wonden Ons lieven Heren; — Pater noster; — Dit nae volgende gebet sijn die .vij. woirde Ons lieven Heren Ihu Xpi, die hi sprack aenden galgen des cruces; — Dit gebet salmen lesen alsmen gaet ten heiligen Sacrament; — Een scoen gebet van Onser Vrouwen, » enz., enz.

Het boek sluit met een gebed tot de heilige Barbara (fol. 206 v°).

Nr 8. — British Museum, Hs. nr 31839.

HORÆ. — Perkament. Geschrift der XVe eeuw, 12°-formaat. (13 1/2 ctm. hoogte op 10 ctm. breedte.) « *Ex libris Willielmi Burges, anno Dni : mdccc liij.* »

Vooraan (fol. 1 v°) de Kalender.

Fol. 14 r° : « *Incipiunt horae de passione Domini nostri Ihesu Xpristi.* Ad matutinas... »

Fol. 157 : « Hier na volghet de veranderinghe vanden ghetide alzomen dat lezen zal inden advent. Men leest die zelve psalmen die voren staen ghescreven, maer men zeit die antiphonen, capiteelen ende versiculen, collecten ende responsen ende lessen die hier na volghen. Den eersten zaterdach vanden advente te vesperen beghint men aldus : Deus in adjutorium meum intende... »

Meest alle rubrieken zijn in het Vlaamsch geschreven aan 't hoofd van de Latijnsche teksten der gebeden en oefeningen. Men zie fol. 158, 166, 208.

Op fol. 175 r° wordt de tekst zelf Vlaamsch :

« *De Oracien van S. Gregorius.* O heere Jhesu Xpriste, ic aenbede di in den cruce hanghende ende een doornen crone op dijn hooft draghende. Ic bidde di dat dijn cruce mi verlossen moet vanden slaenden inghel. Pater nr. Ave maria.

« O heere Jhesu Xpriste, ic aenbede di inden cruce ghewondt, met galle ende edic ghelaeft. Ic bidde di dat dine wonden moeten zijn een salvinghe mijnder zielen. »

Enz. tot fol. 176 r°, alwaar begint :

« Met desen naervolghenden ghebede machmen vercryghen ende verdienen alle dat aflaet van Roome, van Cuelne ende van Triere, alsmen dat leset met innegher devoter herten. De xij^e^ paeus van Roome Benedictus die gheeft daer toe alzo vele jaren aflaets als Xps wonden ontfinc in sinen ghebenediden lichame,

dat was .vj. duust .vj^c. ende .lxvj., zonder zijn .v. wonden. »

Dit gebed eindigt op fol. 179 v°, alwaar een ander gebed aanvangt :

« Dit naervolghende es een vriendelic ghebet daermede datmen quiten mach de purgatorie, alzo diversche exemplen ghetughen ende zijn de .vj. gulden pater noster ghenaemt.

« O Here Jhesu Xpriste, de ghedijnckenesse dijnder bitter passien ende overvloedighe uutstortinghe dijns dierbaer bloeds moet ons zijn een zalighe medecine ende boete onser zonden... »

Fol. 182 r° : « *Devote oracie van S. Baerbelen* ».

Fol. 184 v° : « Hier naervolghen drie pater noster diemen leest als yement in zijn uterste leit. In deser manieren. Een eersten pater noster zuldi zegghen aldus : Gheminde Here, duer die bitter vreese die ghi hadt als ghi in dat hoveken waert, zweetende water ende bloed, so biddic hu dat ghi dat offeren wilt uwen hemelschen vader voor die stinckende zonden, die dese aerme mensche tieghens hu heeft mesdaen... »

Het op fol. 186 r° aanvangende Latijnsch gebed draagt den volgenden titel : « *Eene devote oracie an dat weerdich sacrament van den aultare*, dat zalmen lesen inder messen om gracie te vercrighene an ziele ende an lijf ende omme beschermt te zine ieghen de pestilentie. »

Op fol 208 r° : « *Hier beghinnen de ghetiden van Sente Marien Magdalenen* ». (Latijn.)

Op fol. 241 r° : « *Van Sente Geneviven* ».

Op fol. 262 v° : « Dit naervolghende es tlof van Onser liever Vrauwen, gheordoneert om de Religieusen van sente Augustijns ordene naer complien ».

Het boekje gaat tot fol. 265, doch is niet volledig.

Nr 9 — British Museum, Hs. nr 2692.

« HORÆ BEAT. MARIÆ VIRGINIS. » — Perkament. 8°-formaat. Geschrift van het midden der XVe eeuw. Met beginletters en 13 fraaie miniaturen. Samen 150 folios.

Fol. 2. Kalender : *Sporckle* : Sinte Amant.
Mey : Helich Bloet dach. D.
Sinte Ewout.
Wedemaent : Sinte Bonifacius.
Wijnmaent : Sinte Donaes dach.
Slachmaent : Sinte Ledenaert.

Fol. 15 r° : « *Incipiunt hore Sancte Crucis. Ad matutinas*.. . ».

Fol. 19 r° : « *Incipiunt hore de Sancto Spiritu* ».

Eerst op fol. 128 r° vangen de Vlaamsche gebeden aan :

« Ic bidde di, vrauwe sinte Marien, moeder Gods, goedertierenhede alder vulst, dochtere des uppersten conincs, moeder vul glorien, moeder der weesen, troost der ghenre die ontroost zijn, wech der dolender, zalicheit alle der gheenre die in di hopen. Maghet voor die dracht. Maghet na die dracht. Fonteine der

ontfaermicheit. Fonteine der gracien ende der zalicheit.... »

Gaat tot op fol. 131 v°, alwaar een soortgelijk gebed tot Jesus aanvangt met de volgende woorden : « Ic biddu, heere Jhesus Cristus, doer die minne die du hads tot allen meinschen, dattu my bistaes in allen nooden, also waerlike als du hincs ant cruce... »

Andere gebeden en aanroepingen volgen, van fol. 132 v° tot 133 v°, alwaar het volgende gedicht tot Maria begint :

« Maget Maria, ic roupe an hu,
Als een groot sondare, hoort my nu.
Van minen sonden in alre stont,
Werde Maria, ic doe hu cont,
Dat ic my kenne zeere mesdadich;
Moeder ende maghet, sijt mijns ghenadich.
Staet my in staden in alre tijt;
Bidt uwen suene ghebenedijt
Dat hi mijns ghenadich zij,
Maria, edele maghet vrij.
O edele fonteyne, o edele blomme,
Bidt uwen suene dat hi niet en domme
Mine ziele huut zinen rijke.
Maria, vrauwe sonder ghelijke,

Fol. 134 r° :

Ic biddu dat ghi soeninghe maect,
Ghi sijt maghet ende wel gheraect,
Tusschen huwen suene ende mie.
Duer die scaerpe naghelen drie,

Diemen huwen kinde dede
Duer sine ghebenedide lede.
Sprect mine tale, vrauwe scone,
Duer die scaerpe doorne crone,
Diemen huwen kinde arde onsochte
In zijn hooft slouch, daer hi ons cochte
An een cruce, daer hij an starf,
Om allen menschen, dies ons bedarf
Vrauwe sijt in mijn helpe nu
An hu kint, dies biddic hu,
Want hi alle mine sonden weet,
Ic biddu ghenade, duer dat zweet
Dat hij zwette in sine pine,

Fol. 134 v°.

Daer hi doghede sine carine
Anden cruce met ootmoet.
Ic biddu ghenade duer dat bloet,
Dat hi sturte huut sine .v. wonden,
Die hij ontfinc dor onse sonden.
Noch biddic ghenade, edele vrauwe,
Ic roupe ghenade an u met trauwe.
Ay edele moeder Gods, ghenade!
Werde Maria, staet mi in stade;
Helpt mi die helsche pinen verweeren,
Duer die scerpe ghebenedide spere,
Daermen uwen suene mede stac,
In sijn herte, datso brac,
Ende scueren moeste van groter pinen.
Ghenade, edele vrauwe fine,

Staet mi in staden duer die doot

Fol. 135 r° :

Die Xps. leet duer onse noot.
Helpt mi verbidden uwes kints rike,
Daermen in levet eewelike,
Ende hem allen die hu anebeden,
Waer sij sijn ende in wat steden.
Met deser edelre bedinghen
Ende met allen goeden dinghen,
Moety mi altoos beraden
Ende van alder quaetheit ontladen.
Maria, vrauwe sonder doren,
Ihesus was van hu gheboren,
Versoent ons u kints toren,
Dat wij niet en bliven verloren. Amen. »

Weder volgen andere aanroepingen in proza. Alzoo fol. 144 r° :

« O lieve mensche, alstu best in vernoye, zo comt te my, daer ic sta an mijn cruce, ende bepeinst ende besiet mijn vernoy ende mine passie die ic ghedoecht hebbe om uwen wille; dijn vernoy sal werden ghesocht biden vernoye dattu suls sien an my, ende staet ende besiet of eenich vernoy mach sijn biden minen. O lieve mensche, alstu best in vernoye ende in pinen, zo ben ic di alre naest, willet ghi verdraghen in goeder verduldicheden. O lieve mensche, anroupt mire liever moeder, ende miere ontfaermeliker moeder, de welke es vul van ghenaden; anroupse met berauwenesse, zo werstu gheroupen voor mijn ansichte in mijns vaders rike. Ende hebstu berauwe-

nesse, ic vergheve di dine mesdaet. O lieve mensche, ic en begheere niet huwe doot, maer ic begheere dat ghi leeft ende dattu di beters van dinen sonden. Amen »

« Ic gheloove an Gode den vader, almachtich sceppere hemelrijcs ende eerderijcs, ende in Ihesum Cristum.... »

Het laatste stuk is weder op rijm :

Fol. 149 r° :

Verblijt mi Christoforus, martelare, here,
Verblijt my so lanc so meere
. . . .

Nr 10. — British Museum, Hs. nr Harl. 7359.

« HORÆ B. MARIÆ P. P. » — Perkament. 12°-formaat. Geschrift van het einde der XVe of het begin der XVIe eeuw. Met 10 miniaturen. Samen 60 folios, met de oude nummering der katerns onderaan.

Fol. 1 v° : *Kalender*. De maanden met de *Latijnsche* namen.

Fol. 13 r° : « O alle ghij Adams kinderen, die verladen sijt met sonden. O ghi cleynmoedighe vallende kerinen der menschelijker naturen. Ghij sondaren, out ende ionck, en wilt niet meshopen, want onser es raet ende medecijn verleent in veel manieren.... »

Fol. 17 r° : « Hier volght een ghebeth oft oratie ».

Van fol. 18 r° voort leest men het verhaal van de Passie, hier en daar onderbroken door een *Pater noster* en *Ave Maria*, of ander gebed.

Nr 11. — British Museum, Hs. nr 2. A. 1.

« FLEMISH PRAYERS *at end* » (*Latin hours*). — Perkament. 64°-formaat. Geschrift van de XVe eeuw. Samen 113 folios.

Zooals het in den catalogus opgegeven wordt, is dit handschrift een Latijnsch Getijdenboekje. Alleen op het achterste schutblad komt, en dat nog wel in geschrift van de XVIe eeuw, een in het Nederlandsch gesteld gebed voor, aanvangende met de woorden : « O heilige gebenedide Goeds lam, gebenedijt sy dijn.... »

Het alles is zeer onbeduidend, en wij hebben er alleen melding van willen maken, om bij anderen, wien de woorden « Flemisch prayers at end » eene goede verwachting konden doen koesteren, allen twijfel nopens de beteekenis van dat toevoegsel weg te nemen.

Nr 12. — British Museum, Hs. nr Burn 339.

GETIJDENBOEK. — Perkament. Klein 16°-formaat. XVe eeuw. Met schoone hoofd- en beginletters. Samen 89 folios.

Incipit fol. 1 r° met deze woorden :

« O Here Ihesu Criste, ic aenbede di inden cruce hanghende ende een doernen croen in dinen hovet draghende. Ic bidde di dat dijn cruus mi moet ver-

lossen vanden enghel die slaende is. Amen. Pater noster. Ave Maria.

« O Here Ihesu Criste, ic aenbede di inden cruce ghewont ende mit galle ende mit edic ghelavet. Ic bidde di dat dine wonden moeten sijn een medecine mijnre sielen. Amen. Pater noster. Ave Maria.

« O Here Ihesu Criste, ic aenbede di inden grave geleit ende mit mirre ende mit costelike welrukende salve gesalvet. Ic bidde di dat dijn doot moet sijn mijn leven. Amen. Pater noster. Ave Maria.

« O Here Ihesu Criste, guede harder, behoude den rechtvaerdigen, maec rechtvairdich die sondaren, allen gelovigen wes barmhartich ende ons, arme sondige menschen, ghenadich. Amen. Pater noster. Ave Maria.

« O Here Ihesu Criste, ic bidde di, overmits die bitterheit dijnre passien, die du gheleden hebste inden cruce, ende alder meest doe dijn ghebenedide ende alre edelste siele versceide van dinen heiligen lichaem, ontfarme di mijnre sielen in haer versceidinge. Amen. Pater noster. Ave Maria. »

Daarop volgt de Kalender, die gaat tot op fol. 11 v°, en waaruit wij het volgende noteeren :

Januarius : Octave van Dertienendach.
Prisca, ioncvrou.
Emerenciana ende Macharius.
S[e] Jan guldemont.
Aldegunt, ioncvrou.

Februarius : Aechte, ioncvrou.
Eulalia, ioncvrou.
Eucharius, confessoer.
lxxix martelaren.

Maerte :	Swidbertus, biscop.
	Focas, biscop.
	Gheertruut, ioncvrou.
April :	Gaey, paus.
	Jorys, ridder.
Mey :	Gangolf, martelaer.
	Beda, priester.
Junius :	Olof, confessoer.
Julius :	Vrederic, biscop.
	Germaen, biscop.
Augustus :	Steven, martelaer.
	Barnaerd, abt.
October :	Remijn ende Baef, confessoren.
November :	Alre Heiligen dach.
	Alre sielen dach.
	Vier gecroenden mr.
	Lebvijn, confessoer.
December :	Loy, biscop.

Bovenaan de aposteldagen en de andere groote feestdagen der H. Kerk, staat telkens het woord « *Botvast* », dat « Geboden vastendag » beteekent.

Op fol. 12 r° beginnen « *Die seven psalm* » in dezer voege :

« Here, in dijnre verbolgentheit en straf mi niet ende in dinen toorne en beresp mi niet.

« Ontferm di mijnre, Here, want ick cranc bin, maec mi gesont, want alle mijn gebeente sijn mede gestoert.

« Ende mijn siel is alteseer gestoert, mar du, Here, hoe lange?

« Keer di om, Here, ende trec wt mijn siele, maec mi gesont om dine ontfermherticheit ». Enz.

Dan komt, op fol. 20 r°, de volgende antiphone :

« Gesontmaker der werlt, make ons gesont; heilige Gods moeder, geheilichde maecht, bidde voir ons. Ende, overmits die gebeden der heyliger apostelen ende alle der martelaren, ende der confessoren, ende der heiliger ioncvrouwen, bidden wi di oetmoedelic, dat wi van allen quaden moeten worden verlost ende alle gueden nu ende ewelic moeten gebruken ».

Vervolgens hebben wij, op fol. 20 v°, de litanie van Alle Heiligen, waarin zich de volgende bijzondere namen van Heiligen voordoen : « Sinte Clement, Sinte Cornelijs, Sinte Lourijs, Sinte Gangolf, Sinte Alexander, Sinte Ponciaen, Sinte Lambert, Sinte Blasius, Sinte Herasmus, Sinte Aerian, Sinte Bonifaes, Sinte Victor, Sinte Gereon, Sinte Mauricius, Sinte Dionisius, Sinte Remijn, Sinte Baef, Sinte Leo, Sinte Amandus, Sinte Willibroerd, Sinte Lebvijn, Sinte Olof, Sinte Aelbert, Sinte Galle, Sinte Ewout Hubert (*sic*), » enz.

Op fol. 28, met eene prachtige beginletter **M**, vangen « *Die ewighe wysheit getide* » als volgt aan :

« Mine siele hevet di begeert inder nacht ende in minen geest inden innersten mijns herten so heb ic vroe gewaket totti. O alre claerste ewige wijsheit, ic bidde di dat dine begeerde tegenwoirdicheit moet verdriven alle vreemde dingen wt mijnre herten ende dat dine genade moet doerstorten die ynnerste camer mijns herten ende crachteliken ontsteken in dijnre

minnen. Ende nu, o alre soetste Ihesu Criste, soe stae ic op inder dageraet ende gruete di vander ynnerster begeerten mijns herten. (Fol. 28 v°.) Ende dusent dusent hemelsche scaren der geenre die di dienen die moeten di grueten van mijnre weghen. Ende tienwerf dusent hondert dusent der geenre die di bi staen die moeten di van mynre wegen glorificieren. Ende alle die clare reine begheerten alre Heiligen die moeten di van mijnre wegen eren. Ende alle die soete sanc alre creaturen moeten di van mijnre wegen loven, ende bidden om enen gueden doot, om volcomen vergevinge der sonden ende om een ewich leven. Amen. *Versikel.* Salicheit der sielen ende des lives gheve ons Ihesus Xpus, die wijsheit des Vaders. Amen.

« *Metten.* Here, du salste op doen mine lippen. Ende mijn mont sal voertkundighen dijn lof. (Fol. 29 r°.) God, wilt dencken in mine hulpe... » Enz.

Dit stuk gaat tot op fol. 48 r° en is onmiddellijk gevolgd door : « *Dit gebet les alstü ten Heiligen Sacramente wilste gaen* » en, op fol. 51, door : « *Dit gebet les alstu dat Heilige Sacrament ontfangen hebste* », dat eindigt op fol. 51 v°.

Het eerste dier twee gebeden luidt als volgt :

« Overste priester ende ghewaer biscop, Here Ihesu Xpe, die di selven offerste Gode dinen vader, een rein ende een onbevlecte offerhande, opten outaer des Heiligen Cruces, om ons arme sondaren, ende ons ghegheven hebste dijn heilighe vleisch te eten ende dijn heilige bloet te drincken, ende insetteste dit heilige sacrament tot eenre ghehoechnisse dijnre passien, ic bidde di, om die ghehoechnisse dijns

dueren bloets, ende om die wonderlike minne daer du ons so sere mede mindeste, dattu ons wasschen woudste van onsen sonden in dinen duerbaren bloede, dattu mi arme sondige mensche, dien du soe langhe verdragen hebste in sonden, niet (fol. 48 v°) om mine verdienste, mer om dine grote ontfermherticheit leren wilste, mitter genaden des Heiligen Geestes, dijn gebenedide lichaem tontfaen mit also groten anxte, mit also groter minnen ende wairdicheit als ick sculdich bin te doen ende di wel betamet. Ghif mi, lieve Here Ihu Xpe, overmits dijnre gracien, dat heilighe sacrament vastelic te geloven, te dencken ende te spreken dattet di ontfanclic si ende mijnre sielen oerbaerlic. Sende mi, Here Ihesu Criste, dinen heilighen gheest die mi doe verstaen die waerheit des heiligen sacramentes, want dat onbegripelic is ende gaet boven alle natuerlike reden. O, mit hoe groten rouwe, mit hoe bitteren tranen, mit hoe groter ynnicheit ende wairdicheit salmen dit heili-(fol. 49 r°) -ghe sacrament ontfangen, Here Ihu Xpe, daermen warachteliken dijn gebenedide lichaem etet ende sonder twivel dijn bloet drincket! Hoe mochte ymmermeer mensche te vollen wairdeliken ontfangen, du en makedesten wairdich allene, daer dat hoechste mitten nedersten vergadert wert wonderlic ende onsprekelic, daer die engelen tegenwoerdich sijn, ende du selve, Here Ihesu Criste, priester ende offer biste. Ic weet dat waerliken wel ende gheve mi des schuldich dat ic niet waerdich en bin tot dinen outaer te gaen ende dinen heiligen lichaem te ontfangen, want ic mit menigen swaren sonden bevlect bin. Ende ic gelove van al mijnre herten dattu almachtich God biste, mijn scepper ende mijn behouder ende mi, onwaer-(fol. 49 v°) -dighe mensche, mogheste waerdich maken ende reine van alle

mine sonden, want van niet makedestu hemel ende eerde, ende van sondaren heilige menschen. Wanttu dat allene vermoghes, so bidde ic di dattu mi gheves dat hemelsche broet tontfangen mit anxte ende mit bevinghe ende berouwe van minen sonden, mit ynnigher herten ende mitter fonteinen der tranen. Vervolle mijn herte mit gheesteliker bliscappen, also dat ic des ghewaer moet werden. Ic bidde di oec, Here Ihesu Criste, om die wairdicheit dijns vleisches ende dijns dueren bloets, daer wi dagelics mede werden ghespijst ende ghelavet in der Heiligher Kercken, daer wi dine godheit mede deelachtich werden, verdrijf van mi alle saken die mi (fol. 50 r°) scheiden moghen van di, ende ghif mi te leven na dinen wille ende na dinen gheboden, dat mi dijn heilige lichaem moet werden tot salicheit an siele ende an live. Wanttu sprakeste tot dinen iongheren : « dat broet dat ic sal gheven, dat « is mijn vleisch ende sel wesen een leven alder werelt. « Die ghene die mi eten, sullen leven ewelic, want si « wonen in mi ende ic in hem. Ic bin dat levende « broet, dat vanden hemel ghecomen is ». Ay, hemelsche broet, du biste een spise der enghelen, die mijn siel levendich maken moechste; com in mijn herte ende besitte dat vriliken, ende make dat reyn ende vri van alle vlecken der sonden. Ay, soete broet, minnentlike broet, scone broet, ghif mi dat ic geen dinc buten di minnen moet, noch (fol. 50 v°) gheen scoenheit buten di begeren en moet. Com in mijn herte ende behout mi binnen ander sielen ende buten anden lichaem. Verdrijf van mi alle mine vianden, so dat ic vrilike totti comen moghe sonder enighe lettenisse ende eweliken bi di bliven, dair ic di mach sien claerlike van oghe tot oghen. Daer selstu mi alsoe droncken ende verweent maken mitter soeticheit

ende mitter claerheit dijns liefliken aenschijns, dat ic honghers ende dorstes al vergheten sal. Daer helpe mi toe die ghene die sonder beghin is ende sonder einde, amen. »

Fol. 52 r° : « *Hier begint Onser liever Vrouwen getiden in Duutsch* ».

Gaat tot op fol. 82 v°, en is gevolgd, op het einde van dien folio, door : « *Dit sijn Mechteldis drie gebeden tot Onser liever Vrouwen, die Onse lieve Vrouwe haer leerde* ».

Op fol. 84 r° hebben wij : « *Een suverlic gebet tot Onser liever Vrouwen* », dat gaat tot aan het einde van fol. 84 v°.

Fol. 85 r° : « *Soe wie dese navolgende gebeden leest in gewide plaetsen, verdient so menige dach oflaets als dair menich mensce leit begraven, gelijc te Rome, in Sinte Pieters kerc, aftert hoge houtaer staet gescreven, ende oec te Parijs in veel kerken. Ende heeft gegeven die .xij. paeus Johannes.* »

« *Gebet.* Weest gegruet alle gelovige sielen, dien hore lichamen hier ende overal in Cristo rusten ende inden gemulle. Ihesus Xps, die u verlost heeft mit sinen alre edelsten bloede, gewaerdige hem u vander pinen te verlossen.... » enz., tot op fol. 86 v°.

Vervolgens :

Fol. 87 r°, doch zonder titel, een gebed tot de Heilige Maagd, « een benkende (sic voor : blenkende, blinkende) dageraet, een morgensterre, een snelle aerne », dat op fol. 87 v°-88 r° eindigt als volgt :

« O soete Maria, een keiserinne mijns herten, een paradijs mijnre sielen, hondert dusentwerf begeer ick di te groeten in elker ure des dages ende in elken ogenblic des tijts, ende alle dat lof dat ye heilich van dijnre wairdicheit denken of spreken conde, dat hondert dusent werf gedubbelt mit een (Fol. 88 r°) mit een (sic) bondekijn van rode rosen, witte lelien ende fiolen te samen geknoft, sende ick di te love, o hemelsche coninginne. Amen. »

Fol. 88 r° : « *Een suverlic gebet tot Gode den Vader* », en fol. 88 v° : « *Dat Pater noster ende Ave Maria mit een suverlike glose* ».

Het geheele Hs. explicit fol. 89 v° als volgt :

« O alre minnentlicste Here Ihesu Criste, ick bidde di, wil mi arme sundige mensche aensien mitten ogen dijnre bermherticheit, mitten welke du ansaechste Sinte Pieter inden hove, Marie Magdalene inden werscap ende den moirdenair inden galge des Cruces. Ende verlien mi dat ic mit Sinte Pieter mijn sunden wairdelic bescrien moet, mit Maria Magdalena di volcommelic minnen moet, ende mitten moirdenair inden hemelscen paradise di ewelic bescouwen moet. Amen »

Nr 13. — British Museum, Hs. nr 15267.

ONSER LIEVER VROUWEN GHETIDE IN DUUTSCHEN, **of liever : GETIJDENBOEK in het algemeen. — Perkament. Vierkantig klein 8 -formaat. Met 13 miniaturen, doch van geringe waarde in het opzicht van teekening. Samen 205 folios. Schoon en groot gothisch geschrift van de XVe eeuw, met fraaie hoofd- en beginletters. Eenige bladzijden, alsook de miniaturen, zijn van zeer nette omlijstingen voorzien.**

Op het schutblad, in modern geschrift : « Horæ Beatæ Mariæ Virginis, cum variis officiis Ecclesiæ Romanæ, Belgicè. Sæc. XV », met potlood geschreven.

Op fol. 1, dat papier is : « Die getide van Onsen Lieve Vrouwe » ; en wat lager : « Purchased at the D. of Sussex's sale, 1 Augt 1844, Lot 186 ».

Fol. 2 is wit.

Op fol. 3 r° tot en met fol. 14 v°, komt de Kalender, waaruit wij de volgende bijzonderheden aanstippen :

Loumaent . S. Neraert, bisscop.
S. Ponciaen, mr.
Sullemaent : S. Walburch, ioncfrou.
Merte : Op den 27en : Ons Heeren verrisenis.
Hoeymaent : S. Freric, bisscop.
Oegstmaent : Onser Vrouwen opvaert.
Evermaent (September).
Wyntermaent : S. Loey, bisscop.

Fol. 16 r° : « *Hier beghint Onser liever Vrouwen ghetide in Duutschen* ». Dit stuk gaat tot op fol. 76 r°.

Wij schrijven ervan, als proeve van taal en van stijl, de eerste les af :

Fol. 22 v° : « *Die eerste lesse.* Heileghe Maria, ioncfrouwe alre ioncfrouwen, moeder ende dochter des conincs der coninghen, sende in ons dinen troest, op dat wi, overmits di, verdienen moeten te hebben dat loen des hemelschen rikes ende mitten Goods vutvercoren eweliken regnieren moeten. Mer du, Heere, ontfarme di onser. Gode segghen wi danc. *Respons.* Heileghe ende onbevlecte maghedom, ic en wet niet wat love ic di voert spreken moghe, want dien die hemelen niet begrijpen en mochten hevestu in dinen scoet gheleit. *Vers.* Ghebenedijt bistu onder allen wiven ende ghebenedijt is die vrucht dijns bukes... »

Fol. 78 r° : ***Hier beghint die Cruus ghetide in Duutsche. Ende voir elc ghetide een sonderlinghe collecte.*** » Gaat tot op fol. 87 v°.

De eerste collecte luidt als volgt :

Fol. 79 : « Here Ihesu Xpe, des levendeghen Goods, der enghelen scoenheit, bliscap ende vriheit, die, om ons te verlossen, woudeste werden bespoghen mitten speekel der quadien, si sloeghen di onder dijn zuete kinnebacken, si bonden di mit harden banden; omme dien (sic) glorie dijns ghebenedediden names, soe wille ons, arme sondaren, ontbinden van allen banden der sonden, ende om die oetmoedicheit waer doer die leelicheit woudest liden, ghif ons dat wi verblidet moghen weerden in die hooghe versameninghe dijnre zalicheit. Die leves ende regneers in eenicheit des Heilighen Gheests, een God ewelic sonder einde. Amen. »

Fol. 89 r° tot en met 100 v° : « *Die .vij. psalmen in Duutsche* ».

Fol. 101 r° tot 108 v° : « *Die letanien* » : « Bi dijnre ontfanghenis ende bi dijnre gheboorten....; Bi dijnre heilegher opverstandenissen ende verclaerder eerliker hemelvaert..., verlos ons Here ».

Fol. 110 r° : « *Hier beghint die Wijsheit ghetide* ». Vangt aan als volgt :

« Mine ziele hevet di begheeret inder nachte ende in minen gheest; in den innersten mijns herten soe heb ic vroech ghewaect tot di. O alre claerste ewighe wijsheit, ic bidde dat dijn begheerte teghenwoerdich moet verdriven alle vremde dinghen vut mijnre herten. Ende dat dijn ghenade moet doerstorten die innerste camer mijns herten ende crachteliken ontsteken mit dijn-(fol. 110 v°)-re minnen. Ende nu, alre suetste Jhesu Xpriste, soe stae ic op tot di inder dagheraet ende groete di vander inderster begheerten mijns herten. Ende dusent hemelscher scaren der gheenre die di dienen, (*sic*) die di grueten moeten van mijnre weghen. Ende tienwerven dusent dusent hondert der gheenre die di bi staen, die moeten di van mijnre weghen glorificeren. Ende alle die claer reyne begheerten alre Heileghen, die moeten di van mijnre weghen eeren. Ende alle die sueten sanc alre creatueren moeten di van mijnre weghen loven ende bidden di om eene goede doot, ende om volcomen verghevinghe der sonden, ende om ewich leven. Amen. »

Fol. 115 r° :

« *Die eerste les.* Ewighe wijsheit, schinsel der glorien ende figuere der substancien des oversten

Vaders, du die alle dinc van nyete hebste ghescapen, ende om dattu den mensche mochtes neder leiden totter bliscap des Paradijs, soe clommestu neder in desen dale der onsalicheiden. Ende overmits dijnre aldersuetster wanderinghe, soe hevestu hem bewijst den wech ten paradise weder te gaen, ende, om vol te doen voer alle menschen, soe woudstu gheoffert werden dinen Vader inden cruce alse een onnoesel lammekijn. Luke op mine herte, overmids dijnre duerbarer doot, op dat ic di altoos aensie een coninc der coninghen, den heere der heeren, mitten oghen des gansen gheloeven; sette mijn minne der wijsheit in dinen wonden; sette mijn wijsheit in dinen teiken der pinen, ende dat ic voert aen moete wanderen in di, du die bist alleen een boeck der minnen. Ende dat ic moet vorderen in bedenckenissen dijnre doot, ende dat ic moet versmaden allen wandelbaer dinghen, alsoe dat ic niet en verghete, mer du in mi ende ic in di wi bliven moeten eewelik mit enen onsceideliken bande der minnen. Mer du, Heere, ontfarme di onser. God si gheloeft. *Respons*..... »

Dit stuk eindigt op fol. 139 v°.

Fol. 141 r° : « *Hier beghint die Heileghen Gheest ghetide* ». Gaat tot op fol. 175 r°.

Wij nemen uit dit stuk, tot proeve van taal en van stijl, de « Omelia Gregorij » over :

(Fol. 144 r°.) « Lieve broeders, het ghenoeghe die woerde des heileghen ewangelijs cortelijc over te lopen, op dat daer na gheoerlovet si langhe te merren in die bescouwinghe soe grooter feesten. Want huden is die Heileghe Geest ghecomen mit grooten ghelude ende heeft die herten der vleescheliker menschen ver-

wandelt in sijnre minnen..Want, dat vuerighe tonghen van buten schenen, sijn van binnen gheworden brandende herten. Want doe si Gode ontfenghen in ghesichte des vuers, doen branden si saeftelijc in sijnre minnen. Want die Heileghe Gheest is die minne. Hier om die God begheert mit ganser minnen ende herten, te hant hevet hi dien hi mint. Mer du, Heere, ontferme di onser Gode segghen wi danc. *Respons.* Die (sic) vervult waren die daghe van Pinxten, doen waren si alle te gader ende spraken alleluya .... »

Fol. 177 r° : « *Hier beghinnen die vigilien in Duutsche* ». Eindigt op fol. 205 v°.

« *Die eerste lesse* » luidt als volgt :

(Fol. 189.) « Spaer mi, Heere, want mine daghe en sijn niet. Wat is die mensche dattu hem groot makes, of waer om settes du dijn herte weder hem? Hoe langhe en spaerstu mi niet, noch en laetstu mi niet, dat ic slinde minen speekel! Ic hebbe ghesondicht! Wat seldi doen, o herde der menschen? Waer om hevestu mi gheset contrarien weder di ende bin mi selven swaer gheworden? Waer om en draghestu niet mine sonden ende waer om en afnemes du niet mine boosheit? Sich, nu slapic inden ghestubbe, ende, soecstu mi vroe, ic en sal niet blivende sijn. *Respons.* Here, die dine dieneers ghescapen heves, ontfarme haers, ende wat si lasters, in dien datse die viant bedroghen hevet, vergadert hebben, die of wassche mit verghiffenisse, du die biste milde ende barmhertich. *Veers*..... »

Explicit fol. 205 r° in dezer voege :

« *Collecte.* Neyghe di, Heere, dine oren tot onsen ghebede, daer (fol. 205 v°) dine dienres dine

barmherticheit mede bidden, dat die zielen dijnre dieneeren ende dienerssen, die du van desen eertrike heves heiten gaen, willes setten int lant des vreden ende des lichtes, ende gonnen wilste gheselscap dijnre Heileghen. Overmits Onsen Heere Jhesum Xpm, dinen Soon, die mit u levet ende regniert in enicheit des Heileghen Gheests, een God ewelike sonder eynde. Amen. Heere, ghif hem die ewighe ruste ende dat ewighe licht mote hem lichten. Alle gheloevige zielen moeten rusten in vreden. Amen. »

De miniaturen komen voor op folios 15, 27, 39, 45, 50, 55, 60, 69, 77, 88, 109, 140 en 176.

Nr 14. — British Museum, Hs. nr Harl. 2434.

MANUALE PRECUM BELGICE. — Perkament. Klein vierkantig 16°-formaat. XVe eeuw. Samen 147 folios, met gekleurde hoofdletters en prachtig versierde beginletters.

Fol. 1 en 2 wit.

Op fol. 3 begint de Kalender. Wij noteeren er de volgende bijzonderheden uit :

Januarius, Loemaent : Dertienden dach.
» » Octave van dertienen.
» » *Op den 11en* : Die drie Coningen.
» » Ponciaen, mr.
Februarius, Zulle : Brigida, ioncfer.
Walburch, ioncfer,

Mertius, Meerte : Heribrecht, bisscop.
Joseph, Marien hoder.
Gutbrecht, bisscop.
Guttermyn, conf.
Op den 27[en] : Ons Heren verrissinge.

Aprilis, Aprille : Gay, paeus.
Jorijs, ridder.

Maius, Meymaent : Hilich Cruus dach.
Godehart, bisscop.
Johan inden oly.
Beda, priester,

Julius, Hoymaent : Op den 4[en] : Merten scuddecorf.
Kiliaen, martel.
Joseph de gherechte.

September, Pietmaent : Bartijn, abt.
Hilich Cruus dach.
Wenselay, coninc.

October, Herfstmaent : Remyn, bisscop.
Leodogar, bisscop.
Twier Ewalden.

November, Slachtmaent : Alle Gods Hilighen.
Alre Sielen dach.
Meerten, bisscop.

December, Wintermaent : Oetmont, coninc.
Lucie. Sancte Ioest.
Willibalt, bisscop.

Fol. 15 is wit.

Op fol. 16 begint het Gebedenboek, met het volgende uit den psalm « *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo* » :

« Aldus sal ic di benedien in minen leven ende sal in dinen name verheffen mine hande.

Als mit smeer ende mit vetticheit werde vervult mine siele ende mijn mont lovet di mit lippen hoger vrolicheit.

Aldus was ic dijns ghedachtich op minen bedde; in di wil ic vro iersten dencken, wanttu mijn hulper heves ghewest.

Ende onder die deckenisse dijnre vloghele wil ic hoechlike vervrouwen nae die aenhenc mine siele, dijn rechterhant ontfenc mi.

Mer si sochten mine siele to vergheves; ingaen moten si in dat nederste der eerden; gegeven werden si in die hande des sweerdes. Si solen werden der vossen deel.

Die coninc sal sich verbliden in Gode; alle die in hem sweren sullen ghelovet werden, want bestopt is die mont der gheenre die quaet spreken. *Psalmus.* (Fol. 16 v°.) God ontferme hem onser, ende benedie ons syn aensichte, inlichte hi op ons ende ontferme onser...

Fol. 18 v°, in den psalm « *Lovet den Heren ghi vanden hemelen, lovet hem inden hoghen* », treffen wij de volgende vs. aan :

« Ionghen ende megheden, olden mitten ionghen, moten loven den name des Heren, want syn name allene verhoget is.

Sijns weerdeliken beliens dat is boven hemel ende eerde, ende sijns volcs hoern hevet mi verhoget.

Lovesanck alle sinen Hilighen den kijnderen van Israhel, den volke dat hem genaket.

Singhet den Heren nyen sanc, sijn lof is inder Hiliger vergaderinghe... ».

Op fol. 19, een « Ymnus » ter eere van de Heilige Maagd, luidende als volgt :

« Gloriose Vrouwe, boven den sterren hoge, die di voersiende schoep, den sokestu mit dijnre hiliger borst. Dat ons Eva drovich nam, dat gavestu weder mit hoger vrucht, op dat si dien men bescreit in hoecheit gaen, soe bistu ghemaect een hemels vinster. Du, des hoghen conincs doer, du des lichtes blenckende poerte, ghi verlosede volc vervrouwet w om dat leven dat ons overmids haer is ghegheven. Glorie si di Heer, die gheboren bist vander ioncfrouwen, mitten Vader ende den Hiligen Giest, in eweliker ewicheit. Amen. »

In dien trant gaat het geheele stuk voort tot op fol. 39, alwaar het met het volgend gebed eindigt :

« Here Ihesu Criste, die alre glorioseste maghet Maria die bidde voer ons, nu ende inder stonde ons dodes, tot dijnre guedertierenheit, welke alre hilichste siele inder tijt dijnre pinen ende dijns bitteren dodes dat sweert des rouwen doerghinc. Die leves ende regniers in enicheit des Hilighen Ghiestes, een God, in ewicheit der ewicheiden. Amen. »

Fol. 39 v° is wit.

Op fol. 40 r°, met eene schoone beginletter en met eene zeer fraai geteekende omlijsting, komt het volgende stuk :

« *Hier beghint die Hilighe Gheest getide* ». Dit stuk gaat tot op fol. 72 v°.

Wij nemen er den lofzang « *Veni Creator Spiritus* » uit over :

(Fol. 48 r°.) « Com, scepper, ghiest vande dijnre, dienre inwendicheit vervulle mit hemelscher gracien die herten die du ghescapen heves.

« Du biste ghenoemt een troester ende een gave des alre hoechsten Gods, een levende fonteine, een vuer, een godlike minne ende een gheestelike salvinge.

« Du sevenvoldich in gaven, du vinger der rechterhant Gods, du makes ghesaetliken de kelen rike mittes Vaders voerghelovede redene.

« Ontsteke dat licht in die sinne, inghiete die minne in die herten ende veste de crancheiden ons lichams ewelic mit crachte.

« Verdrijf verre den viant ende ghif to handes vrede; in dien dattu ons, aldus voergaende, leides, soe vermide wi alle scadelike quaet.

« Ghif dat wi vermids di moten weten den Vader ende kennen den Soen ende alle tijt gheloven di dattu bist Ghiest beide Vaders ende Soens.

« Lof si den Vader mitten Sone to gader mitten Hilighen Ghiest, ende ons moet die Sone senden anname gave des Hiligen Ghiestes. Amen. »

Tusschen fol. 72 en fol. 73 ontbreekt een folio of meer, zijnde het begin van de « *Godvruchtige overweging der Passie* », die wij op fol. 73 tot en met fol. 92 aantreffen.

Van die « overweging » schrijven wij de « ierst lesse » over. Zij luidt als volgt :

(Fol. 75 v°.) « Pilatus taste Jhesum aen ende gheiselden, ende die ridders vlochten een crone van doerne ende setten sie op sijn hovet ende omslogen mit enen pellen clede ende quamen tot hem ende seiden : « Wes ghegruet, coninc der Ioden ». Ende sie bedecten sijn begheerlike aensichte ende si gaven hem kinnebacken slaghe. Ende si spieghen in hem ende namen een riet ende sloghen sijn hovet. Mer du, Here, ontferme di onser. Gode seggen wi danc. Die olders der volke makeden enen raet op dat si Jhesum mit verradenisse holden mochten ende doden. Mit sweerden ende mit stocken ghingen sie wt als tot enen moerdenaer. *Vs.* Die bisscoppen ende die phariseen vergaderden enen raet op dat sie Jhesum mit verradenisse holden mochten ende doden. Mit sweerden ende mit stocken ghingen si wt als tot enen moerdenaer. Here, heit gheven die benedictie. Overmits der doghet des Hiligen Cruces moet ons die Here to leiden totter blysscap des ghewaren lichtes. Amen.

Het stuk eindigt als volgt op fol. 91 v°-92 r° :

« *Collecta.* Here Jhesu Criste, des levendigen Gods sone, die ter lester vren des daghes rustedes inden grave ende van dijnre alre drovighester moder ende anderen wiven wordes beweent ende bescreit, wi bidden di ghif ons toe overvloieit mit tranen dijns lidens ende mit alre ynnicheit des herten to bescreien ende dijn liden altoes versch mit bernender begheerten te holden. Die leves ende regniers mit Gode den Vader in enicheit des Hiligen Giestes, een God in ewicheiden. Adieu, Here, verhore mijn ghebet. Ende mijn ropen come totti. Benedie wi den Here. Gode seggen wi danc. Alle ghelovige sielen moten rusten in vreden. Amen. »

Op fol 93 r° -100 r°, « *Die seven psalme* ».

Fol. 100 : « *Letanie* », of de litanie van Alle Heiligen. Wij nemen er het volgende uit over

«.... Alle hilige onschuldige kijnderen, die ghedoet worden om Cristo van Herodes...

Alle hilige ioncfrouwen ende weduwen en alle die hem ontholden hebben in reynicheit van leven .

Van duncken dat wi yet guedes wt ons selven hebben...

Vanden dat wi ons meer guedes toegeven ende myn quades dan wi hebben...

Vanden dat wi ander lude doget ende guede werken niet soe en verhogen ende weerdighen, noch soe en mynnen ende breiden ende loven als wi solden....

Van alre achtersprake yemens quaet to breiden of yemens guet to verminren....

Van allen toerne ende toernicheiden...

Van nyde ende van hate ende bitterheiden ende alle mismogen (sic) op onsen even menschen, verlos ons, Heer... »

Gaat tot op fol. 108 v°.

Tusschen fol. 108 en fol. 109 ontbreekt nog eens een folio of meer. Het stuk, dat wij hier aantreffen, is het *Officium defunctorum*, dat gaat tot op fol. 139 r° en waaruit wij de « Ierste lesse » overnemen :

(Fol. 116.) « Spaert mi, Here, want mine daghe en sijn niet. Wat is die mensche, dattune groetmakes of waer om settestu dijn herte weder hem? Du vandest oen inder dagheraet ende haestelic provestu oen. Hoe langhe en spaerstu mi niet noch en lates mi niet dat

ic slijnde minen spekel? Ic hebbe ghesondicht! Wat sal ic di doen, o hierde der menschen? Waer om hevestu mi ghesat contrarie weder di, ende ic bin mi selven swaer gheworden. Waer om en vandraghestu (sic) niet mine sonden ende waer om en afnemestu niet mine boesheit? Sich, nu slape ic inden ghestubbe, ende, suekestu mi vro, ic en sal niet blivende sijn. »

Fol. 140 r° : « *Van Sancte Anna een ghebet* ». Daarop volgen : Fol. 140 v° : « *Vanden Hilighen Cruce, gebet* »; fol. 142 r° : « *Van Sancte Gheertruud* »; fol. 142 v° : « *Van Sancte Herasme* »; fol. 144 r° : « *Van Sancte Katherine* »; fol. 144 v° : « *Van Sancte Barbare* »; fol 145 r° : « *Van dinen engel* »; fol. 145 v° : « *Van Sancte Anthonijs* »; fol. 146 r° : « *Van Sancte Margricte, ioncf.* »; fol 147 : « *Een ghebet van Sancte Iacob apostel* »; en eindelijk fol. 147 r° : « *Van allen Sielen* », met welk gebed, dat luidt als volgt, het boek op fol. 147 v° sluit :

« Wes ghegruet alle kesten ghelovighe sielen, die hoer lichame hier ende over al in Cristo rusten. Ihesus Cristus, God, onse Here, die ons allen verlost hevet mit sinen ghebenediden edelen hiligen blode, die verlosse w van allen pinen ende van schult God, Vader, Sone ende Hilighe Ghiest, die genadige w ende verlosse w ende troeste w. Maria, lieve moder Gods, ontfermt w over die sielen ende bidt God dat hi sie verlose van pinen ende van schult. Alle Gods Hilighen, ontfermt w over die sielen ende bidt God dat hi sie verlose van pinen ende van schult. Ende ic bidde, alle salige sielen, ontfarmt ons ende bidt God voer ons. Amen. »

Nr 15. British Museum, Hs. Nr 17354.

GETIJDENBOEK. — Perkament. Vierkantig klein 16°-formaat. Samen 162 folios, in geschrift der XVe eeuw. Met schoone gekleurde hoofdletters en net versierde beginletters.

Op het schutblad, in modern geschrift : « Horæ Beatæ Mariæ Virginis, cum variis officiis Ecclesiæ Romanæ, Belgicè. Sæc. XV ».

Op fol. 1 r° : « Purch. at a sale at Puttick's, 23 June 1848. Lot 141. Formerly Sussex ». En op fol. 1 v°, als het voorgaande, in hedendaagsch geschrift : « W. Maskell. This is not a missal, but a *Prymer* in the vulgar tongue. I have seen them in French, and Spanish. The latter printed. They are all scarce, and valuable ».

De Kalender gaat van fol. 2 tot en met fol 13. Het schijnt ons toe, dat wij hier nagenoeg denzelfden kalender voor oogen hebben als dien van het Hs. nr 2434. « Ons Heren verrisinge » komt er ook op den 27en Maart in voor. Benamingen als « Hilich Cruus dach » in Mei en September, worden er « Cruus vonden wert » en « Cruces dach ». Zoo ook hebben wij op 8en September : « Vrouwe boren wert ».

Fol. 14 r° : « *Hier beghint Onser Vrouwen tide* ». Dit stuk gaat tot op fol. 48 v°.

Wij schrijven, als proeve van taal, het « *Te Deum* » (fol. 20) af :

« Dy, God, loven wi; di, Here, belien wi.
Alle eertrike eert di, ewige Vader.

Alle enghelen, hemelen ende alle potestaten.

Cherubin ende Seraphin ropen to di sonder aflaten mit deser stemmen : Heilich, Heilich, Heilich, Here God der Heren.

Vol sin die hemelen ende die eerde des heerliken gewoldes dijnre glorien.

Dat gloriose choer der apostelen,

Dat lovelike ghetal der propheten,

Dat blenckende heer der martelaren loven di.

Die Hilige Kerke over alle die werlt belyet di :

Vader onghemetenre gheweldiger heerlicheit,

Ende dinen eerbaren (sic) waren enighen Sone,

Ende den troester den Hilighen Ghiest.

Du Xpriste, coninc der glorien,

Du biste des Vaders ewige sone.

Doestu om te verlossen den menschen, hem annemen woldes, ontsaghestu niet der ioncfrouwen buyc.

Alstu verwonnes den anghel des dodes, so opdedestu den ghelovighen die rike der hemelen.

Du sittes tot Gods rechterhant in die glorie des Vaders.

Men ghelovet di to wesen tocoemende richter.

Daer om, bid wi di, help dinen dienren, die du mit dinen dueren blode heves verlost.

Laetse begavet werden mit dinen Hilighen in die ewighe glorie.

Here, maec ghesont dijn volc ende benedie dine erfnisse.

Ende berichtse ende verhoghe si tot in ewicheden.

Alle daghe benedie wi di. Ende wi loven dinen name ewelic ende ummermeer.

Gheweerdighe, Here, di ons to behoeden desen dach sonder sonde.

Ontfarme di onser, Here, ontfarme di onser.

Dine barmherticheit gheweerdighe op ons als wi in di ghehopet hebben.

In di, Here, heb ic gehopet, en laet mi niet scandelic confuus staen in ewicheit. »

En tot vergelijking met de taal van het bovengemeld Hs. nr 2434, laten wij hier de vertaling volgen van den psalm « *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo* », met een deel van welken het gemeld Hs. aanvangt :

« God, mijn God, van dien dattet yerst beghint to lichten, wake ic to di.

Mine siele dorste in di, woe menichvoldelic begheerde di mijn vleisch.

In den woesten lande, inden onweghe dair ghien water en was, versceen ic di als in hilighen begheerten, op dat ic sage dine cracht ende dine glorie.

Want beter is dine barmherticheit boven leven, mine lippen soelen di loven.

Aldus sal ic di benedien in minen leven, ende sal ic in dinen name verheffen mine handen.

Als mit smeer ende mit vetticheit werde vervolt mine siele ende mijn mont love di mit lippen hogher vrolicheit.

Aldus was ic dijns ghedachtich op minen bedde; in di wil ic vroe yersten dencken, want du mijn hulper heves gheweest.

Ende onder die deckenisse dijnre vloghelen wil ic hoechlike vervrouwen na di an henc mine siele, dine rechterhant ontfenc mi.

Mer si sochten mine siel to vergheves; ingaen moten si int nederste der eerden; ghegheven werden si in die hande der sweerdes. Si moten werden der vossen deel.

Die coninck sal sich verbliden in Gode; alle die in hem sweren soelen ghelovet werden, want bestopt is die mont der gheenre die quaet spreken. »

Fol. 49 r° : « *Hier beghint die Cruces ghetide* ». Vangt aan in dezer voege :

« Here Ihesu Criste, wi aanbeden di ende benedien di, wanttu overmids dinen hilighen Cruce die werlt verlost hevest. Ontfarme di onser, die ghepassijt biste omme ons. *Domine.* Here, du salte opdoen mine lippen ende... »

Fol. 5o v° komt het volgende « Ymnus » :

« Dits ymnus. In dat liden des Heren, daer den menscen salicheit in ghegheven wort, daer mote sijn onse vercoelinghe ende die begheringhe ons herten.

« Laet ons dragen in onser ghedachten die pine ende versmadenisse Xpi, die doerne crone, sijn cruce, sijn naghelen, sijn speer ende die alre hilichste wonden die alles loves weerdich sijn, die galle, asijn ende die bitterheit sijns dodes.

« Alle dese moten ons versaden ende soetelic droncken maken ende moten ons vervollen mit doechden ende mit gloriosen vruchten.

« Wi oeffenen di, ghecruuste, ende bidden di van al onsen herten dattu ons wilste toevoeghen den scaren der Hilighen inden ewighen leven.

« Glorie si di, Here, die daer hengeste anden cruce ende al ropende dinen ghiest opgaves ende verlossedes die verloerne werlt.

« Lof ende ere si Cristo, vercoft ende verraden mit enen teiken des vreden, ghepassijt ter doet sonder sake voer dat volc in die versmade galghe. »

Fol. 53 r° : « Die yerste lex (sic) : Pylatus taste Ihesum an ende gheiselden, ende die ridders vlochten ene crone van doerne ende setten sie op sijn hovet. Ende omsloeghen mit enen pellen clede ende si quamen to hem ende seechden : » Wes ghegruet, coninc der Ioden », ende si bedecten sijn begheerlike aensichte ende si gaven hem kinnebacken slaghe. Ende si spoeghen in hem ende namen een riet ende sloeghen sijn hovet. Mer du, Here, ontfarme di onser. Gode segghen wi danc. Respons... »

Fol. 71 r° : *Hier beghint di Hilighe Ghiest tide* ». Dit stuk gaat tot op fol. 87 r°.

Fol. 76 r°, het « *Veni Creator Spiritus* » :

« Ymnus : Com scepper, Ghiest vande dijnre, dienre ynwendicheit vervolle mit hemelscher gracien die herten die du ghescapen heves.

« Du biste ghenoemt een troester ende een gave des Alren hoechsten Gods, een levende fonteine, een vuer, een godlike minne ende een ghiestelike salvinghe.

« Du sevenvoldich van gaven, du vingher der rechterhant Gods, du makes ghesaetlic die kelen rike mit des Vaders voergheloveden redenen.

« Ontsteke dat licht in die sinne, inghiete die minne in die herten ende veste die crancheden ons lichams ewelic mit crachte.

« Verdrijf verre den viant ende ghif to hants vrede, in dien dattu ons, aldus voergaende, leides, so vermide wi alle scadeliken quaet.

« Ghif dat wi, vermids di, moten weten den Vader ende kennen den Sone ende altijt gheloven di, dattu bist Ghiest beide Vaders ende Soenes

« Lof si den Vader mitten Soen to gader mitten Hilighen Ghiest ende ons moet die Sone senden anname gave des Hilighen Ghiestes. Amen. »

De « *Magnificat* » (fol 83 v°) luidt als volgt :

« Mijne siele grotet den Here, ende mijn ghiest hevet sich hoghe vervrouwet in God, mijn heil.

« Want hi hevet anghesien die oetmodicheit sijnre dienren, siet daer van soelen mi salich heten alle ghebuerten.

« Want hi hevet mi grote dinghe ghedaen de machtich is ende sijn hilige name.

« Ende sine barmherticheit is van gheslachten tot gheslachten dien die hem ontsien.

« Hi hevet macht ghedaen in sinen armen, hi hevet verstroyt die hoveerdigen van ghedancke sijns herten

« Hi hevet afghesat die machtigen van den stole ende hi hevet ghehoget die oetmodigen.

« Die hongherighen hevet hi vervolt mit guede ende die ryken liet hi idel.

« Hi hevet ontfangen Ysrahel syn kijnt, hem ghedachte sijnre barmherticheit.

« Als hi ghesproken hevet tot onsen vaderen, Abraham ende sinen gheslachte van beghinne.

« Glorie... »

Fol. 88 r° : « *Hier beghint die Wijsheits ghetide* ». Gaat tot op fol. 108 v° en vangt aan als volgt :

« Myne siel hevet di begheert inder nacht ende in minen ghiest inden indersten mijns herten so heb ic vro ghewaect to di, o alre claerste ewighe wijsheit. Ic bidde di dat dine begheerde teghenwoerdicheit moete verdriven alle vreemde dinghen wt minen her-

ten ende dat dine ghenade moet doerstorten die inderste camer mijns herten ende crachteliken ont- (Fol. 88 v°)- steken mit dijnre minnen Ende nu, alre suetste Ihesu Criste, so sta ic op to di inder dagheraet ende gruete di vander inderster begheerten mijns herten. Ende dusent dusent hemelsche scaren der gheenre die di dienen, die moeten di grueten van mijnre weghen Ende tienwerf dusent hondert dusent der gheenre die di bistaen die moten di van mijnre wegen glorificieren. Ende alle die clare reine begheerten alre Hilighen die moten di van mijnre weghen eren. Ende alle die soete sanc alre creatueren moet di van mijnre weghen loven ende bidden om enen gueden doet, om volcomen verghevinghe der sonden ende om ewich leven. Amen. »

Fol. 109 r° : « *Hier beghint die seven psalme* ».

Fol 117 v° : « *Letanien* ». Onder de namen der Heiligen treffen wij de volgende aan : « Sancte Cornelijs, Laurens, Vincent, Sancte Dionijs mit dinen gesellen, Sancte Victor mit dinen ghesellen, Sancte Gereon mit dinen ghesellen, Sancte Maurijs mit dinen ghesellen, Sancte Bonifaes, Vijt, Lambert, Albaen, Kiliaen, Jorijs, Jvo, Remigius, Germaen, Vedast, Bavo, Wilbrort, Dominicus, Hubert, Cumbert, Servaes, Lebvijn, Ludger, Odulf, Robrecht, Arnulf, Ansbert. — Sancte (sic) Agnes, Dorothea, Walburch, Gheertruut, Affra, Ursula, Brigida, Katherina, Kunera, Aldegond, Helisabeth ».

Fol 128 r° : « *Hier beghint die langhe vigilie* ». Gaat tot op fol. 162 r° en vangt aan met deze woorden :

« My hebben ommebevanghen die suchten des dodes. Die drovighe sere der hellen hebben my ommebevanghen Venite exultemus. Coemt, laet ons seer vervrouwen ten Here... »

Fol 136 v° : « *j lex :* Spaert mi, Here, want mine daghe en sin niet. Wat is die mensche dattu hem groet makes, of waer om setstu dijn herte weder hem. Du vandest hem inder dageraet ende haesteliken proefstu hem. Hoe langhe en spaerstu mi niet... Ic hebbe ghesundicht! Wat sal ic di doen, o hierde der menschen? Waer om en vandraghestu niet mine sonden ende... Sich, nu slaep ic inden ghestubbe ende, suecstu mi vroe, ic en sal niet blivende sijn ».

Fol. 137 r° : « *Anderde lexe* : Mijnre sielen verdriet mijns levens. Ic sal mine sprake laten gaen weder mi. Ic sal spreken in die bitterheit mijnre sielen. Ic sal segghen Gode : « En wilt mij niet verdoemen... »

Explicit fol. 161 v°-162 r° in dezer voege :

« *Collecte.* Neighe, Here, dine oren to onsen ghebeden, daer dine dienre dine barmherticheit mede bidden, dat die sielen dijnre dienre (ende) dienreschen, die du van desen eertike heves heten gaen, wilst setten int lant des vreden ende des lichtes ende ghunnen wilst gheselscap dijnre Hilighen. Bi Onsen Here Jhesum Xpristum, dinen soen, die mitti levet ende regniert in enicheit des Hilighen Ghiestes, een God, in ewicheden. Amen. Here, ghif hem die ewighe ruste ende die ewighe licht mote hem lichten. Si moten rusten in vreden. Amen. »

Nr 16. — British Museum, Hs. nr 17467.

GETIJDENBOEK. — Perkament. Vierkantig klein 16e-formaat. Geschrift van het midden der XVe eeuw. Met 15 nette miniaturen en met zeer fraai geteekende begin- en hoofdletters. Samen 277 folios.

Op het schutblad staat in modern geschrift : « Purchased of Jos. Lilly, 14 Oct. 1848 ».

De Kalender begint enkel met « Mey ». Juni ontbreekt. In « Hoymaent » hebben wij op den 7en : « S. Thomaes hoechenis ». Dan volgen « *Oegstmaent, Gheerstmaent, Evemaent, Slachmaent* » en « *Horemaent* », deze laatste met « Sinte Loys dach, Sinter Claeus bisscop, Keerstdach », waaruit blijken mag dat door *Horemaent* bepaaldelijk December verstaan werd.

Onderaan fol. 7 v° : « *Een schoen ghebet eermen ten verdighen Sacrament gaet* », in zeer slordig geschrift van het einde der XVIe eeuw. Gaat tot op fol. 9, doch is onvolledig.

Fol. 11 r° : « *Hier beghint Onser Vrouwen misse.* Et introibo ad altare. Ic sal in gaen totten altare Gods, tot Gode die blide maect mijn ioncheit... »

De « *Gloria* » (fol. 13 v°) luidt als volgt :

« Glorie si Gode inden oversten hoghen, ende in eertrike vrede den goetwilleghen menschen. Wi loven di. Wi ghebenedien di. Wi aenbeden di. Wi glorificeren di. Wi dancken di, om dine grote verclaerde eer. Here God, hemelsche coninc, God, Vader almachtic.

Here, eengheboren zoen Ihesu Xpriste alre overste Here God, Lam Gods, sone des Vaders, eerstgheboren zoen Marien der maghet ende moeder, die draghes die zonden der werelt, ontferme di onser; die draghes die zonden der werelt, ontfanghe onse bede; die sittes totter rechter hant dijns Vaders, ontferme di onser. Want du bist alleene heilich Marien heilich makende; du bist alleene heere Marien regerende; du bist alleene die alre overste Marien cronende, Jhesu Xpriste, mitten Heileghen Gheeste inder glorien Gods dijns vaders. Amen. »

Fol. 14 v° :

« *Collecte*. Verleene ons, Here God, dinen dienaren, des bidden wi di, dat wi verbliden van ghesontheit ziel ende lives, ende dat wi, overmids glorioser bede der zaligher Maghet Marien, moeten weerden verloest van deser teghenwoordegher droefenisse ende ghebruken eweliker bliscap. Overmits Jhesum Xpristum, dinen zoen, onsen Here, die mitti levet ende regneert in enicheit des Heileghen Gheest, ewelike zonder eynde. Amen. »

De « *Onser Vrouwen misse* » eindigt fol. 22 v°.

Fol. 22 v° : « ***Hier na beghinnen twee sequencien van Onser Vrouwen, welc, men wille, machmen lesen inder missen of daer naer*** ». Eindigt op fol. 27 r°.

Fol. 29 r° : « ***Hier beghint Onser liever Vrouwen ghetide in Dietsche.*** Te mettenen.... Die morghen love (fol. 43).... Te priemen (fol. 57).... Te tercitide (fol. 65).... Te noentide (fol. 77). Te vespertide (fol. 84).... »

Twee folios zijn uitgerukt.

« *Die eerste lesse* » (fol. 37) luidt als volgt :

« Heilighe Maria, ioncfrouwe alre ioncfrouwen, moeder ende dochter des conincx ende der coninghinnen, sent ons dinen troest op dat wi, overmids di, verdienen te hebben dat loen des hemelrijcs ende mitten Gods vutvercoren ewelike regneren moete. Mer du, Here, ontferme onser. R. Heilighe ende onbevlecte maghedom. ic en weet niet met wat love ick di voert spreken moghe, want dien die hemele niet begripen en mochten, dien hevestu in dinen scoet gheleghet. *Veers.* Ghebenedijt bistu. .. »

Deze « *Ghetide* » gaan tot op fol. 102 v°.

Fol. 104 r° : « *Hic incipiunt septem psalmi penitenciales* ». Deze psalmen zijn in 't Latijn geschreven. Eindigt fol. 119 r°.

Fol. 121 : « *Hier beghinnen die vigilien in Duutsche, diemen leset over die doode* ».

« Hier beginnet die vigilien in Duutsche, die gheordineert is te helpen den ghenen die van henen ghevaren sijn inder vrienscap Gods int vaghevier. Ende zonderlinghe oec te helpen den levenden diese lesen, op dat hem inghedruct weerden die zeker toecomende dinghen. Ende om (fol. 121 v°) dat zi gheloeven, hopen ende minnen die dinghen inder glorien ende hem daer toe bereiden, naken ende pinen al die wile dat haer daghe lopen. Ende op dat zi vreesen, anxten ende gruwelen ende beven vore die menichfoudighe pine, anxt ende onsalicheit, die den boosen toecomende zijn. Ende daer om te arbeiden al haer leven, dat hier uterlike cort is, om die te ontgaen. Ende soe een mensche dese dinghen, beide goet in

minnen ende quaet in anxte, bet aensien can, ende (fol. 122 r°) kennen ende dencken, soe hi bat bidden can ende meer begheeren ende meer mint te bidden voer die ghene die int vaghevier zijn, om haer corte verlossenisse. Ende zonderlinghe om te vermeeren die ere Gods ende te vervullen dat toecomende rijc alre gheminder, daer God in regneren sal ende si in hem ewelike. Aldus helpet dat bidden der levender den dooden. Ende tbidden vore die dooden helpt den levendighen bereiden ten dode. Want alsoe scheen die miracle ende (fol. 122 v°) openbaringhe als een mensche starft, dicwile meer om der levender wille dan om der dooder wille, het zi in goeden of in quaden manieren. Ende zonderlinghe soe salmen dese salmen trecken altoes na den sinne der antifenen. Ende die zinne der antifenen salmen, sonderlinghe inden salmen, merken in desen tiden ende in allen tiden. Daer bi ist goet datmen beide vroe ende spade spreke die antifenen ende scrive. *Invitatorium.* Mi hebben ombevanghen die zuchten des doodes. Die droevighe zeer der hellen hebben mi ombevanghen. *Ps. Venite, exultemus Domino.* Coemt, laet ons...

Fol. 137 r° : « *Die eerste lesse vut Job. Parce michi, Domine.* Spaer mi, Here, want mine daghe en sijn niet. Wat is die mensche dattu hem groot makes, of waer om setstu dijn hert weder hem? Du vandes hem inder dagheraet ende haestelike proevestu hem. Hoe langhe en spaerstu mi niet noch en laets mi niet, dat ick slinde mijn speekel?... »

De fol. 146-154 behooren niet tot dit stuk. Zij behelzen immers onderscheidene gebeden, waaronder « Van Sinte Barbelen een goet ghebeth », — « Vander

heilegher glorioser maghet Sinte Barbaren een goede bedinghe », — « Vanden .xi. dusent Magheden een goet ghebeth », — « Van Sinte Dignen een antiffen », — « Van Sinte Gheertruden een goet ghebeth », — « Vander heilegher maghet Sinte Appolonien een antiffen », evenals voor Sinte Digne met « veers » en « collecte », — enz.

Ook is fol. 154 niet de onmiddellijke voortzetting van fol. 145. Er bestaat dus eene leemte in het Hs. Wat er van zij, de « *Vigilien* » eindigen op fol. 188 v°.

Daarop volgt :

Fol. 189 r° : « *Hier beghinnen die .ix. corte lessen, die men lesen mach in die vigilien wanneer men wille* ». Dit stuk eindigt op fol. 195 v°.

Fol. 197 r° : « *Dit sijn goede bedinghen vander weerder Heilegher Drievoldicheit* : O du, hemelsche Vader, almachteghe God, ontferme di over mi arme sondersse ende vergeeft mi alle mine mesdaet. Ende ghevet mi cracht ende macht te wederstane alle sonden. Ende verlene mi heden nieuwe ghenade voren te gane in allen doechden, om dijn almachtighe godlike ghewelt. *Aen den Sone... Aenden Heileghen Gheest ..* »

Van fol. 198 v° tot en met fol. 277 v°, doen zich verschillende gebeden en christelijke oefeningen voor, waarvan het te lang ware al de titels op te nemen. Wij noteeren echter de volgende :

(Fol. 227 r°.) « *Soe wie die Veronica aensiet met devocien*, hi heeft vanden paeus van Rome .iij^c. daghe

aflaet. Ende hi en sterft binnen dien daghe niet quader noch onversiender doot. Ende soe wat vrouwen diese aensiet, die in arbeide gaet van kinde, si sal verblijdt ende vertroest weerden, ende haer pine sal minderen ende sal haer al te goede vergaen metter hulpen Gods ».

Tegenover dien fol. 227 r° treffen wij eene miniatuur aan, verbeeldende een doek van Veronica en onderaan een wapenschild met eenen « band ».

Fol. 256 r° : « *Van Sinte Jheronimus den heileghen vader* ».

Fol 267 r° : « *Vanden heileghen gloriosen martelare Sinte Erasmus* » Op die plaats vinden wij eene miniatuur, die den marteldood van den heiligen Erasmus aanschouwelijk maakt.

Het werk is onvolledig. Het breekt op fol. 277 v° af met de volgende woorden, die in rooden inkt geschreven staan :

« Dese groete maecte Onse Vrouwe doen si ghinc int gheberchte om te visenterene Sinte Lijsbetten, Sinte Jans Baptisten moeder, der hi in gheheilicht wert in sijnre moeder lichaem ende hem verblide vander toecomste sijns sceppers, die besloten lach inden lichame sijnre liever moeder, sprac si tot... »

Nr 17. — British Museum, Hs. nr Harl. 2943.

GETIJDENBOEK. — Perkament. Klein 8°-formaat. Laatste helft der XVe eeuw Samen 157 folios. Met zes fraaie miniaturen, begin- en hoofdletters, alsook zeer lieve omlijstingen.

Voorop vindt men den Kalender. (Fol. 1-12.)

Fol. 13 r° : « *Dit gebet selmen lesen als men wil gaen totten Heiligen Sacrament te ontfanghen* ». Tot vergelijking met dit zelfde gebed uit het Hs. nr 339, schrijven wij er hier eenige regelen van af :

« Overste priester ende gewaer biscop, Here Ihesu Criste, die di selven offerste Gode, dinen vader, een reine ende een onbevlecte offerhande, opten outare des Heiligen Cruces, om ons arme sundaren, ende ons gegeven hebste dijn heilige vleisch te eten ende dijn heilige bloet te drinken, ende insetteste dit heilighe Sacrament tot ene gehuechnisse dijnre passien, ic bidde di, om die gehuechnisse dijns duerbaren bloets ende om die wonderlike minne daer du ons soe sere mede mindes, dattu ons wasken woudes van onsen sunden in dinen duerbaren bloede.... Daer selstu mi also dronken ende verweent maken mitter sueticheit ende mitter claerheit dijns liefliken aenscijns, dat ic hongers ende (fol. 15 v°) dorstes al vergeten sal. Daer help mi toe die gene die sonder begin is ende sonder einde. Amen. »

Daarop volgt : « *Dit sprec alstu gaeste* : Here Ihesu Criste, ic en bins niet wairdich dattu coemste in mijn arme sundige lichaem, mar sprec alleen mitten woerde ende mijn siel sel gesont worden ».

Waarna : « *Dit gebet seltu lesen alstu dat Heilighe Sacrament ontfangen heves* ». Eindigt op fol. 16 r°.

Fol. 18 r° : « *Hier begint Onser liever Vrouwen getide* ». Dit stuk gaat tot op fol. 48 r°.

« *Deerste lesse* » (fol. 22 r°) luidt als volgt :

« Heilige Maria, ionfrouwe alre ionfrouwen, moeder ende dochter des conincs van allen coningen, sende in ons dinen troeste op dat wi, overmits di, verdienen te hebben dat loen des hemelschen rijcs ende mitten Gods wtvercoren ewelic regnieren moeten Mar du, Here, ontfarme di onser. Gode seggen wi danc. *Respons.* Heilige ende onbevlecte magedoem, ic en weet niet mit wat love ick di voertspreken moge, want dien die hemelen niet begripen en mochten, dien hevestu in dinen scoet geleit. *Veers.* Gebenedijt bistu onder allen wiven ende gebenedijt is die vruchte dijns buucs.... »

In de omlijsting van fol. 18 r°, alwaar het stuk aanvangt, staat in kleine letter te lezen : « Spierinck 1486 ».

Fol. 50 r° : « *Dit is die getide vander ewiger wijsheit* ». Vangt aan als volgt :

« Mine siele hevet di begeret inder nachte ende mit minen geeste inden binnensten mijns herten, so heb ic vroe ghewaect totti. O alre claerste ewige wijsheit, ic bidde di dat dine begeerde tegenwoerdicheit moet verdriven alle vreemde dingen wt mijnre herten, ende dat dine genade moet doerstorten die innerste camer mijns herten ende crachtelike ontsteken mit dijnre minnen. Ende nu, alre soetste Here Ihesu Xpriste, soe stae ic op totti inder dageraet ende gruete di vander ynnerster begeerte mijns herten. (Fol. 50 v°.) Ende, o alre suetste (*sic*) Here Ihesu Xpriste, dusent

dusent hemelsche scaren der geenre die di dienen moeten.... Ende alle die suete sanc alre creaturen moet di... ende bidden om enen gueden doet ende om volcomen vergiffenis ende om ewich leven. Amen. »

Fol. 54 r° :

« *Die .ij. les.* O mijn alre soetste ende alre salichste wijsheit, een woert des Vaders, een beginne ende eynde alles wesens, ick bidde, sich an mit guedertieren ogen, want ic stof bin ende vleisch, ende dat hi niet en vermach van hem selven die lopende is of willende. Ic bidde, ghedenke dijnre alre bitterster doet, die du om mi, onwaerdige sundersche, liden woudes, ende den gueden wille dien du in mi begonnen heves, dien moetstu behoeden. O mijn ontfermherticheit, en wil mi niet laten! O mijn toeverlaet, en wil niet van mi gaen! O mijn verlosser, aendenc in mijn hulpe, ende begrave mi mitti in dinen grave, also dat ic doet moet wesen deser werlt. Ende behoede mi van alle lagen der vianden, also dat noch leven, noch doet, noch gheen aventuer mi en versceide van di, mar onse minne moet bliven in ewicheit starker dan die doet.. »

Het geheele stuk eindigt op fol. 67 v°.

Onderaan de miniatuur (fol. 49 v°), die tegenover fol. 50 r° geplaatst is, staat een wapenschild, door eenen knielenden engel gehouden, dat grootendeels uitgewreven is, doch waarin men nog herkennen kan een recht gevierendeeld schild, 1 en 4....; 2 en 3 eenen klimmenden leeuw van goud in een veld van keel. — In de omlijsting van folio 50 r°, komen ook twee wapenschilden voor, door eenen zittenden leeuw ge-

houden, maar die totaal zijn uitgevaagd. — Eindelijk hebben wij in de omlijsting van fol. 58 v°, een gevierendeeld wapenschild, 1 en 4 eenen leeuw van .... in een veld van keel, 2 en 3 ..... Dit schild is gehouden door eenen staanden leeuw, met eenen brandenden smeerpot in den linkerpoot.

Fol. 69 r° : « *Dit is die lange Cruus ghetide* ».

De « *Prologus* » luidt als volgt :

« Here Ihesu Criste, des levenden Gods sone, ick danke ende ic love di, bi wes gracie ick bin dat selve dat ick bin, bi wes ontfermherticheit ic leve ende ontstae. Gewairdige mi di te loven ende dinen alre guedertierensten name begeerlike love te singen. Gif mi cracht tegen dine ende mine vianden, die leves ende regniers eewelic sonder einde. Amen. » *Metten*. Here, du selste op doen mine lippen ende mijn mont sel voertkundigen dijn lof....

Fol. 72 v° :

« *Die eerste les*. Pylatus taste Ihesum an ende geselden ende die ridders vlochten een crone van doerne ende settense op sijn hoeft, ende ommeslogen mit enen pellen clede ende quamen tot hem seggende : « Wes gegruet, coninc der Ioden ». Ende si bedecten sijn aensichte ende gaven hem kinnebacslagen ende spogen in hem ende namen een riet ende sloegen sijn hoeft. Mar, du Here, ontfermedi onser. Gode seggen wi danc. *Respons*.... »

Het stuk gaat tot op fol. 88 r°.

Al den linkerkant der miniatuur (fol. 68 v°), die tegenover fol. 69 r° geplaatst is, staat een wapenschild

met helm, verbeeldende een houten kruis op een veld van zwart; langs den eenen kant van het kruis, drie manshoofden, naar de natuur, met gekleurde muts (groen of bruin), en langs den anderen kant, twee gelijke hoofden. — In de omlijsting van fol. 69, staat ook een wapenschild,... in een gouden veld, gehouden door eenen staanden arend, met open vleugelen, en daaronder : « Spierinck 1486 ».

Fol. 90 r° : « *Hier beghint die Heilighe Geest getide* ». Dit stuk eindigt op fol. 111 v°.

Het « Ymmen » (fol. 91 v°), of *Veni Creator Spiritus*, luidt als volgt :

« Com scepper, geest vande dijnre, dienren inwendicheit vervolle mit hemelscher gracien die herten die du ghescapen heves.

« Du biste ghenoemt een troester ende een gave des alre oversten Gods, een levende fontein, een vuer, eene godlike minne, een geestelike salvinghe

« Du sevenvoudich in gaven, du vinger der rechterhant Gods, du makes gesatelike die kelen rijc mit des Vaders voirgeloefde redene.

« Ontsteck dat licht inden sinnen, ingiete die minne inder herten ende veste die crancheden ons lichaems ewelic mit crachte.

« Verdrive veer den viant ende gif te hant vrede, in dien dattu ons, dus voirgaende, leides, so scuwen wi alle scadelike quaet.

« Gif dat wi overmits di moeten weten den Vader, ende kennen den Soen ende alle tijt geloven di dattu biste Geest beide Vaders ende Soens.

« Lof si den Vader mitten Sone te gader mitten Heiligen Geest, ende ons moet die Sone senden an name die (sic) gaven des Heiligen Geests. Amen.

Verder schrijven wij nog uit dit stuk, als proeve van taal, « *die Omelie* » van den H. Gregorius over :

(Fol 93 r°.) « Die bedudinge is Sinte Gregorius. Lieve broeders, tgevoecht die (sic) die woerden der lessen des ewangelijs cortelic over te lopen, op dattet dair na geoerloft si te langer te marren in die bescouwinghe so groter feesten. Want huden is die Heilige Geest gecomen mit enen haestigen gelude opten discipulen ende heeft die herten der vleisceliker menschen verwandelt in sijnre lieften, ende die vuerige tongen, die van buten scenen, sijn van binnen bernende herten. Want doe si Gode ontfingen in gesichte des vuers, doe barnden si sachtelic bi sijnre minnen. Want die Heilige Geest is die minne. Hier om die God mit ganser herten begeert, te hant heeft hi dat hi mint. Mar du, Here, ontferme di onser. Gode seggen wi danc. *Respons*. Doe vervolt waren die dagen van Pinxteren, doe waren si... »

Fol. 113 r° : « *Hier begint die seven psalme in Duutsch* ».

Daerop volgen, fol. 120 r°, « *die Letanien* ». Uit dit laatste stuk schrijven wij de volgende plaatsen over:

« Van allen lagen des viants, verlosse ons, Here.
« Van enen quaden eynde, v. o. H.
« Van den ewigen doet, v. o. H.
« Van den haestigen ende onversienen doet, v. o. H.
« Van onsalicheit ende honger. v. o. H.
« Vander pestilencien ende gadoet, v. o. H.

« Vander geesteliker ende waerliker hoverdien, v. o. H...

« Dattu ons vergifnis ende verlatenis al onser sunden geven wilste, wi bidden di, hoir ons.

« Dattu ons wilste verlienen tijt des levens ende warachtiger penitencie...

« Dattu onse dagen in dijnre vreden scicken wilste...

« Dattu ons maticheit van weer ende van winde verlienen wilste...

« Dattu onse herten totter hemelscher begeerten oprechten wilste, wi b. d. h. o. »

Eindigt op fol. 126 r°.

Fol. 128 r° : « *Hier begint die lange vigelie voir die sielen* ». Gaat tot op fol. 156 r°.

« *Deerste lesse* (fol. 135) : Spaer mi, Here, want mine dagen sijn niet. Wat is die mensche, dattu hem groet makes, of waerom settestu dijn herte weder hem? Du vandes hem inder dageraet, ende haestelic so proevestu hem. Hoe lange en spaerste mi niet noch en lates mi niet, dat ic slinde mijn spekel? Ic hebbe gesundicht! Wat sel ick di doen, o harder der menschen? Waerom hebstu mi geset contrarie weder di, ende bin mi selven swaer geworden? Waerom en dragestu niet mine sunden ende waerom en ofneemstu niet mine boesheit? Sich, nu slaep ic inden vuylnis ende suekestu mi vroe ic en sel niet ontblivende sijn. »

Op fol. 156 r°, komt, in geschrift der XVIIe eeuw, een stuk in het Hoogduitsch, getiteld : « † B. Aug. cap. 18. Soliloq. ». Het begint aldus : « O mein erlöser, ich bin ein son deiner magdt, lass mich mit disen

meinen armen bekantnussen, dir danckbar sein, von gantzen meinen hertzen, vnd zu gedechtnus... », en het eindigt met de volgende woorden, op fol. 157 v° : « Mein gantzes leben, das sonst verdorben war in meinem ellend, ist wider auferweckt worden in deiner barmhertzigkeyt, dan du bist ein genediger vnd barmhertziger Gott gegen vil tausenten die deinen namen lieben ».

Nr 18. — British Museum, Hs. nr Harl. 2954.

GETIJDENBOEK. — Perkament. Laatste der XVe eeuw. Samen 67 folios. Eene miniatuur, gekleurde begin- en hoofdletters, doch alle van zeer geringe waarde. Op het schutblad staat, in geschrift der XVIIIe eeuw : « The Mary psalter, in low dutch ».

Fol. 1 is wit.

Van fol. 2 r° tot en met fol. 13 v°, de Kalender.

Fol. 15 r° : « *Hier beghint die Vrouwe getide* ». Dit stuk eindigt op fol. 39 v°.

De eerste les (fol. 18 v°) luidt aldus :

« Heilighe maget Maria alre mageden, moeder ende dochter des conincs alre coninghen, sent in ons dinen troest, op dat wi, overmits di, verdienen te hebben den loen des hemels ende mitten Gods wtvercoren ewelijck regneren moeten. Mair du, Here, ontferme di onser. God si geloeft. *Respons*. Heilege ende onbevlecte magedom, ic en weet niet mit wat love ic di voertspreken moge, want dien die hemelen niet begripen en mochten, dien hebstu in dinen scoot geleit. *Vers*. Ghebenedijt bistu boven allen wiven ende gebenedijt is die vrucht dijns bukes... »

Fol. 40 r° : « *Hier begint die seven salm David* ».

Fol. 46 v° : Litanie van Alle Heiligen.

Fol. 51 r° : « *Hier begint die Heilige Cruus getide* ». Eenige folios ontbreken. Het stuk eindigt op fol. 55 v°-56 r°, in dezer voege : « Tot die heilige vijf wonden Ons Heren Jhesu Cristi :

O heilige gloriose vijf wonden,
O ghebenedide side, in allen stonden,
Ghi sijt ons vten hemel gesonden
Uwe heilicheit en can niemant gegronden.
Bescermt ons voir die helsche honden,
Want ghi hebt ons allen ontbonden
Vanden banden der sware sonden.
Des wort u lof ende eer geseit,
Al hier ende inder ewicheit. Amen ».

Fol. 57 r° : « *Hier beginnen die vigilien* ». Gaat tot op fol. 67 v°. Wij nemen er « *Die jrste les* » (fol. 63 r°) uit over :

« Spaer mi, Here, want mine dagen en sijn niet. Wat is die mensche dattu hem groot makes, of waer om setstu dijn hertte weder hem? Du vandes hem inder dageraet ende haestelijc proeveste hem. Hoe langhe en spaerstu mi niet, noch en laetste mi niet, dat ic slinde minen spekel. Ick hebbe ghesondicht! Wat sal ic di doen, o harder der menschen? Waer om hebbeste mi geset contrari weder di ende bi (sic) mi selven swaer geworden. Waer om soe en dragestu niet mine sonden, ende waer om soe en ofneemstu niet mine boesheit? Sich, nu slape ick inden ghestubbe ende soecstu mi vroech, ick en sel niet blivende sijn. »

Nr 19. — British Museum, Hs. nr Harl. 11432.

GETIJDENBOEK. — Perkament. Klein 16°-formaat. Geschrift der XVe eeuw. Samen 191 folios. Met nette gekleurde begin- en hoofdletters.

Op het schutblad staat in modern geschrift: « Joannes Dillon, 1825 ». Dan het talmerk « 13 » en in gothisch geschrift, doch van eene moderne hand, « A° MCCCC eñ xxvij ». — Wat lager: « Purchased at Evans's, 27 July 1838. Lot 1238 ».

Op het achterste schutblad, in geschrift der XVIIe eeuw: « Dit Boeck hoort toe op heden 1661 (handteeken) J. Spoors, ende t'is gekomen van mijn huijsvrous vader Jacob Pietersz. Ouwegeers, zaliger memorie, dewelcke tot zijn eerste wijf getrout heeft de suster van den E.W. heer pastoor Mr. Frans Pietersz: gebort Burger ende pastoor der Stadt Purmerent, etc. 1630.

« Dit boeck op wit parckement, is van de Rooms Catholijcken Munnicken geschreven (soo ick meen), het welcke op heden 1661 meer dan omtrent 234 jaren verleden is, ofte wel 290 jaren.

« N. B. Want de boeck-druck is niet eer in Europa bekent geweest als in't Jaer ons Heeren 1428. Doen wiert se eerst tot Haerlem gepractiseert door een Magestraets persoon, genaemt Lourens Jan soon Koster. Siet in Petrus Schriverius boeck Out Batavia en in ander auteuren, Pater Mutsaert, Kerck-historen, op het jaer 1428, etc. ».

De aanteekening, als ware het Hs. in 1427 geschreven, is voorzeker onjuist. Het boek dagteekent

zienlijk van het einde der XVe eeuw. Voorzeker verkeerde de schrijver van bedoelde aanteekening in den waan, dat, na het uitvinden der boekdrukkunst, dus na 1428, geene dergelijke handschriften meer gemaakt werden. Doch, waarom hij juist « 1427 » aanwees, zou wel moeilijk zijn uit te leggen.

Voorop (fol. 1-12 v°) komt de Kalender. Wij noteeren de volgende bijzonderheden :

Loumaent :	Sinte Ponciaen.
	Aldegondis, ioncfrou.
Sulmaent :	Helena, conincghinne.
	Dorothea, ioncfrou.
	Eulalie, ioncfrou.
	Faustine, ioncfrou.
Maertmaent :	(25) Onse Vrouwen verholen.
Aprilmaent :	Peternelle, ioncfrou.
Hoeymaent :	(2) Visitatio Marien.
	Sinte Martijn verheven.
Oestmaent :	Onser Vrouwen opvaert.
Arselmaent :	Sinte Remige ende Bave.
Smeermaent :	Alle Gods Heilighen.
	Alle Sielen.
Hoermaent :	Eligij, confessoer.
	Ons Heren gheboert.
	Thomas van Cantelberch.

Fol. 13 r°, figuur, met het volgend opschrift : « Bi dese figuere vintmen altoes wilc dat die Sonnendaechs letter is ».

Daarrondom :

« Die paeus ende die bisscoppen der Heiligher Kerken hebben van ouden tiden gheset, datmen Paesschen nymmermeer voer Sinte Benedictus noch naer Sinte Marcus houden en sel. Ende die mane iongher dan .xv. noch ouder dan .xxi. wesen en sel op Paesschen. Men sel weten dat die mane prijmt op dat gulden ghetal, dat hier na indes figueren bewijst staet hoe dat ment vinden sel. Mar vier daghen voer dat si prijmt ontfaet si. Soect die eerste nye maen na Dertienendach (fol. 13 v°), ende telt van daer tien daghen, den eersten Sonnendach daer na so leitmen Alleluya. Ende die hiet men Septuagesima ».

Daaronder eene figuur met dit opschrift : « Bi dese figuere vintmen altoes wilc dat gulden ghetal is ».

Fol. 15 r° : « *Hier beghint die ghetide van Onser liever Vrouwen* ». Dit stuk eindigt op fol. 57 v°.

« *Die eerste les* » (fol. 19 v°) luidt als volgt :

« Heilighe Maria, ioncfrouwe alre ioncfrouwen, moeder ende dochter des (fol. 20 r°) conincs van al, sent in ons dinen troest, op dat wi overmits di verdienen te hebben dat loen des hemels rijcs ende mitten Gods wtvercoren eweliken regnieren moeten. Mar, du Heer, ontferme di onser. Gode segghen wi danck. *Respons.* Heilighe ende onbevlecte maghedom, ic en weet niet mit wat love ic di voerspreken sal. Want dien die hemelen niet begripen en mochten, dien hevestu in dinen schoet geleit. *Veers.* Ghebenedijt bistu onder den wiven ende ghebenedijt is die vrucht dijns buucs... » — Fol. 20 v° : « *Dat anderde les...* » — Fol. 21 r° : « *Dat derde les...* ».

Nog noteeren wij o. a. uit dit stuk :

(Fol. 30 r°.) « *Ymnus*. O gloriose Vrouwe, boven den sterren hoghe, die di voersiende schoep, den sokestu mit dijnre heiligher borsten.

« Dat ons Eva drovich nam, dat gavestu weder mit hogher vruchten, op dat si die men bescreit in hoecheit gaen, soe bistu ghemaect een hemels venster.

« Du des hoghen conincs doer, du des lichtes blenckende poerte, ghi verlossede dat volc, vervroechdi omt leven dat ons overmits hoer is ghegheven.

« Maria, moeder der ghenaden, moeder der ontfermherticheit, bescherme ons voer den viant ende inder stont des doots ontfanghe ons ... »

(Fol. 50 r°.) « *Capittel*. In allen dinghen heb ic rust ghesocht ende in des Heren erve sel ic wonen. Doe gheboet ende seide mi die scepper alre dinghen : « die mi schoep die rust in minen tabernakel ». Gode segghen wi danck. *Resp*. Alre liefste Maghet Xpi, wercster der duechden, brenc hulp den onghevallighen. Help, Vrouwe, dien die altoes totti ropen ».

(Fol. 55 v°.) « *Capittel*. Als caniel ende balsaem ghevende soete roeck, al soe gaf ic roke ende als wtvercoren mirre gaf ic roke der soeticheit.... Nae dien dattu een kint wonnestu, blevestu maghet onbevlect... »

Fol. 58 r° : « ***Hier beghint die ghetide vander ewigher wijsheit*** ». Gaat tot op fol. 82 r°.

Het stuk vangt aan als volgt :

« *Metten tijt*. Mijn siele heeft di begheert in der nacht ende in minen gheest inden innersten mijns herten, so heb ic vroe ghewaket totti. O alre claerste

ewighe wijsheit, ic bidde dat dijn begheerte (sic) teghenwoerdicheit moet verdriven alle vreemde dijnghen wt mijnre herten ende dat dijn ghenade moet doer storten die inner- (fol. 58 v°) -ste camer mijns herten ende crachtelike ontsteken mit dijnre minnen. Ende nu, alre soetste Here Ihesu Xpriste, so stae ic op totti inder dagheraet ende groet di.... »

Op fol. 63 v° komt « *Die anderde les* » :

« O mijn Ihesu, alre soetste, alre salichste (fol. 64 r°) wijsheit, een woert des Vaders, eynde ende beghinsel alles wesens, ic bidde, sich aen met goedertieren oghen, want ic stof bin ende vleische, ende dat hi niet en vermach van hem selven, die lopende is of willende is, ic bidde ghedencke dijnre alre bitterster doot, die du om mi, onwaerdighe sondaer, liden woutste, ende den goeden wil die du in mi begonnen hebste, die moetste behoeden. O mijn ontfermherticheit, wil mi niet laten. O mijn toeverlaet, wil niet van mi gaen. O mijn verlosser, aendencke in mijnre hulpe ende begrave mi mit di in dinen grave, also dat (fol. 64 v°) ic doot moet wesen deser werelt, ende verhude mi van allen laghen der vianden, also dat leven noch doot noch gheen aventuer mi en verscheide van di, mar onse minne moet bliven in ewicheit starcker dan die doot. Du Heer, ontferme onser. God si gheloeft. »

Fol. 83 r° : « *Hier beghint die langhe Cruijs ghetide* ». Eindigt op fol. 108 v°.

(Fol. 88 v°.) « *Die eerst les.* Pilatus tasten Ihesum aen ende gheselden. Ende die ridders vlochten een crone van doerne ende setten op sijn hoeft, ende omsloeghen mit enen pellen clede. Ende si quamen

tot hem ende seiden : « Wes ghegruet, coninc der Ioden ». Ende si decten sijn begheerlijc aensichte ende si gaven hem kinbacslaghen, ende si spoghen in hem ende namen een riet ende sloeghen sijn hoeft. Mar, du Heer, ontferme di onser. Gode segghen wi danc. »

Laat ons nog terloops noteeren :

(Fol. 90.) « Namaels, doe Ihesus wiste dat te hant alle dinc vervullet warden, doe seide hi : « Mi dorste ». Ende si namen een sponghe... ende vuldense mit edic ende gavent hem voer sinen mont Ende doe Ihesus den dranc ghenomen hadde, doe seide hi : « Het *(sic)* vervult ». Ende mit gheneygheden hovede gaf hi sinen gheest. »

(Fol. 93 r°.) « *Capittel.* Hier om wilt decke *(sic)* over dencken den Heer Ihesum Xpristum, hoedanich weder spreken hi gheleden heeft vanden sondaren, op dat ghi niet moede en warde in uwen ghemoede ontblivende. »

Fol. 109 r° : « *Hier beghint die ghetide vanden Heilighen Gheest* ». Gaat tot op fol. 126 v°.

« *Die eerste les* », of de Homelie van den H. Gregorius, luidt als volgt (fol. 111 r°) :

« Lieve broeders, tvoecht die woerde der lessen des ewangelijs cortelijc te overlopen, op dattet daer na gheoerloft si te langher te merren in die bescouwinghe so groter feest. Want huden is die Heilighe Gheest ghecomen mit enen haesteliken gheiude op den discipulen ende heeft (fol. 111 v°) die herten der vleischeliker meinschen verwandelt in sijnre herten, ende die vuerighe tonghen, die van buten schenen, sijn van binnen gheworden brandende herten. Want

doe si Gode ontfinghen in ghesichte des vuers, doe barneden si sachteliken bi sijnre minnen, want die Heilighe Gheest is die minne. Hier om die God mit ganser herten begheert, te hant heeft hi dat hi mint. Mar du, Heer, ontferme di onser. God si gheloeft. *Respons*. Doe vervult waren die daghe van Pinxteren, doe waren si alle te gader ende spraken.... »

Fol. 127 r° : « *Hier beghint die seven psalm in Duutsche* ». Daarop volgen, fol. 137 v°, de « *Letanyen* », of Litanie van Alle Heiligen. Wij noteeren er uit :

« Alle heilighe onsculdighe kinderen, die ghedoot worden om Jhesum van Herodes, biddet voer ons.

« Sinte Barnaert, bidt voor ons.

« Sinte Wilboert, b. v. o.

« Sinte Mataerne, b. v. o.

« Sinte Cunibert, b v. o.

« Sinte Adelbaert, b v. o.

« Sinte Rabbout, b. v. o.

« Sinte Aensbaert, b. v. o.

« Sinte Lodowijck, b. v. o.

« Van enen quaden einde ende vanden gae dode ende vanden onversiende dode, verlos ons, Heer.

« Van allen quaden behaghen ons selfs of onser goder wercken, v. o. H.

« Van duncken dat wi yet goets van ons selven hebben, v. o. H.

« Van dien dat wi ons meer goets toe gheven ende min quaets dan wi hebben, v. o. H.

« Vandien dat wi ons trecken over onsen ghelijck, of gheliken ons den hoghen, of dat wi ons enighe mensche ghelijck trecken of houden in duechden, v. o. H.

« Van dien dat wi ander lude doghet ende goede wercken niet soe en verhoghen ende waerdighen ende minnen ende brieden ende loven als wi souden, v. o. H.

« Van alre after sprake yemants quaet te brieden, of yemants goet te verminren, v. o. H.

« Van allen hoghen smaken of hoghen weten boven dan ons noet is, v. o. H...

« Van allen hartwillicheit ende onghelatenheit ons eyghens willen, v. o. H...

« Van nide, van hate ende van bitterheit ende van allen mismoghen op onsen even mensche, v. o. H.

« Van ydel ghebare ende van ydelen schine mit leven, of mit cleder, of mit goede, of mit woerden, ende van allen dinghen die gheen nutte in Gode brenghen, v. o. H... »

Fol. 150 r°: « *Hier beghint die vigelie van ix lessen* ». Met dit stuk eindigt het Getijdenboek op fol. 191 v°.

« *Die i les* » (fol. 160 r°) : Spaer mi, Heer, want mijn daghe en sijn niet. Wat is die (fol. 160 v°) mensche dattu hem groet makeste of waer om settes du dijn herte weder hem? Du vandeste hem inder dagheraert (sic) ende haestelijc proefstu hem Hoe langhe spaerstu mi niet?... Wat sel ic doen, o hoeder der menschen?... »

Terloops schrijven wij nog uit dit belangrijk Getijdenboek eenige korte zinsneden af :

Fol. 161 r° : « Mijnre sielen verdriet mijns levens. Ic sel mijn sprake laten gaen weder mi... »

Fol. 161 v° : « Dijn handen hebben mi ghemaect ende hebben mi te mael gheformet... »

Fol. 162 r° : « Alstu comes te gherechte, en wil mi niet verdoemen, op dat die viant niet en verblide op mi in dijn aensichte. »

« Dijn handen hebben mi ghemaect ende hebben mi te mael gheformet al om ende om... »

Fol. 162 v° : « Ic bidde, ghedenc Heer, dattu mi als slijc makeste ende dattu mi selste weder brenghen in ghestubbe... »

Fol. 167 v° : « Antwoerde mi, hoe veel boesheden ende sonden heb ic; mijn quaetheden ende mijn achterlatenissen toen mi... »

Fol. 168 r° : « Heer, ontbinde hoer sielen van allen banden der sonden, op dat si inder glorien der opverstandenisse waerdich wesen moeten dat si opverwect warden onder dinen Heilighen. »

Fol. 176 r° : « Verlosse vander pinen der hellen, die te braecste die metaelsche poerten ende vandeste die helle... »

Nr 20. — British Museum, Hs. nr Add. 18214.

GETIJDENBOEK. — Perkament. 16°-formaat. In schoon en klaar geschrift der XVe eeuw. Met zeven miniaturen van geringe waarde, doch met nette beginletters en schoone hoofdletters. Samen 164 folios.

Op het schutblad staat : « Purchased at Sotheby's. 6 July 1850. Lot 202 ».

Fol. 1 r° tot en met fol. 10 v°, de Kalender : 19n Marcius : « Joseph Marien behoder ». — 2n Julius: « Onse Vrouwe vandinghe »; — 15n Julius : « Apostelen verscheidinghe ».

Op folio 12 r°, doch zonder titel, beginnen de *Getijden van O. L. Vrouw*, die gaan tot op fol. 40 r°.

De « *j lessen* » (fol. 16 r°) luidt als volgt :

« Heilighe Maria, ioncfrouwe alre ioncfrouwen, moeder ende dochter des coninx alre coninghen, sende ons dijn troest, op dat wi overmits di verdienen te hebben dat loen des hemelschen rikes ende mitten Godes wtvercoren ewelijc regnieren moeten. Mer du, Here, ontfarme di onser. Gode segghen wi danc. *Respons.* Heilighe ende onbevlecte maghedom, ic en weet niet mit wat love ic di voer spreken mach, want dien die hemelen niet begripen en mochten, dien hevestu in dinen scoet gheleit. *Versus.* Ghebenedijt bistu boven alle wiven ende gebenedijt is die vrucht dijns bukes... »

Fol. 40 v° : « *Hier beghinnen die ghetiden vander ewighe wijsheit* ». Gaat tot op fol. 56 v° en vangt aan in dezer voege.

« Mine ziele heeft di begheert in der nacht ende in minen gheest, inden innersten mijns herten, soe heb ic vroe ghewaket totti. O alre claerste ewighe wijsheit, ic bidde dat dine teghenwoerdicheit verdriven moet alle vreemde dinghen wt mijnre herten, ende dat dine ghenaden moet doerstorten die ynnerste camer mijns herten ende crachtelike ontsteken mit dijnre minnen. Ende nu, alre suetste Here Ihesu Xpriste, soe sta ic op totti inder dageraet ende gruete di vander ynnerste begheerte mijns herten... »

(Fol. 44 v°.) « *ij les* : O mijn Ihesu, alre soetste, alre heilichste wijsheit, een woert des Vaders ende een beghinsel alles wesens, ic bid, sich an mit goedertieren

oghen, want ic stof ende vleisch bin, ende dat hi niet en vermach van hem selven die hopende is of willende is. Ic bidde, ghedenke dijnre alre bitterste doot, die du om mi, onwaerde sonder, liden woudest, ende den goeden wille, die du in mi begonnen hebste, die moetstu behoeden. O mijn ontfarmherticheit, wil mi niet achterlaten. O mijn toeverlaet, wil niet van mi gaen. O mijn verlosser, aendenke in mine hulpe ende begrave mi mit di in dinen grave, alsoe dat ic dooet (*sic*) moet wesen der werelt, ende verhude mi van alle laghen der vianden, also dat leven noch doot, noch gheen aventuer mi en verscheide van di, maer onse minne moet bliven in ewicheit starker dan die doot. Du, Here, ontfarme di onser. Gode segge wi danc. *Respons.* O Here, ghif mi die wijsheit, die een besitser (*sic*) is dijnre stolen ende en wil niet mi werpen van dinen kinderen, want ic bin dijn knecht ende een zoen dijnre diernen... »

Fol. 58 r° : « *Die langhe Cruus getide* ». Gaat tot op fol. 74 v°.

De *Prologus* luidt aldus :

« O Here Ihesu Xpriste, des levendighen Godes zoen, ic danke ende love di, bi wes gracien ic bin dat selve dat ic bin, bi wes ontfarmherticheit ic leve, beroert werde ende ontfae (*sic*). Gheweerdighe mi te lovene di ende dinen herden goedertieren name begheerlike love te singhen. Ghif mi cracht teghen dine vianden ende die mine, die leves ende regniers ewelic sonder eynde. *Die metten.* Here, du salte op doen mine lippen... »

(Fol. 61 r°.) « *j les* : Pylatus taste Ihesum aen ende gheiselden ende die ridders vluchten enen crone

van doernen ende settense op sijn hovet ende ommesloghene mit enen pellen clede ende quamen tot hem segghende : « Wes ghegruet, coninc der Ioden ». Ende si bedecten sijn begheerlike aenschijn ende gaven hem kinnebac slaghen ende speghen in hem, ende namen een riet ende sloghen sijn hovet. Mer du, Here, ontfarme di onser. Gode segghen wi danc. »

Fol. 74 v° : « *Hier beghinnen die Heilighe Gheest ghetiden* ». Eindigt op fol. 88 r°.

Fol. 88 v° : *Hier beghinnen alre Heilighen ghetiden* ».

Het stuk vangt aan met : « Alle Godes Heilighen, biddet voir onser alre salicheit. Amen. Here, du salte opdoen mine lippen... »

Op fol. 91 r° komt de volgende « *Ymme* » :

« Criste, verlosser alre menschen, behoede dine dienren, versoent mi mit heileghe ghebeden der salighet (*sic*) maghet Marien.

« Ende ghi, heilighe scharen der hemelscher gheesten, verdrijf die voerleden, teghenwoerdighe ende toecomende quade.

« Ghi, propheten des ewighen rechters ende apostelen des Heren, devotelic begheren wi behouden te werden mit uwe bedinghen.

« O gloriose martelaren ende clare confessoren, voert ons mit uwe bedinghen in den hemelschen rike.

« O choer der heiligher magheden ende alre moniken, te samen mit alle Heilighen, maect ons deelachtich Xpristi.

« Glorie si den Vader ongheboren ende sijn eengheboren Zoen te samen mitten Heilighen Gheest in ewigher ewicheit. »

Fol. 92 r° :

« *j les* : Du biste te mael suver ende ghene vlecke is in di, Iherusalem, heilighe stat Godes. Want dine muren sijn van costelen (*sic*) ghestienten, dine poerten vanden besten mergarieten, dine straten vanden alre puersten goude, in welken datmen singhet dat vrolike Alleluya. Dijn woninghe sijn wel ghefondiert met viercante stienten, ghefiniert mit saphieren, ghedecket mit gulden teghelen. Die coninc der coninghen, die heer der heren is inden middele van di ende sine kinderen sijn in sinen ommeganc. Daer is die moeder der gracien, die winster des levens, die maghet Maria. Daer sijn die lofsinghende choren der enghelen. Daer is die suete hoechtijt alle der gheenre die weder comen van deser drovigher pilgrimmaedse tot dine blijscappen. Totti ropen onse suchtinghe, o heilighe stat Godes, totten gheselscap dijnre salicheit begheert onse ziele te comen. Mer du, Here, ontfarme di onser. Gode segghen wi danc ».

Fol. 107 v° : « *Hier beghinnen die seven psalmen* ». Daarop volgt, fol. 114 v°, de « *Letanie* » :

« Van dinen toern, verlos ons, Here,
« Vanden haesten onversienen doot, v. o. H.
« Vanden ewighen doot, v. o. H.
« Van plaghe ende starfte, v. o. H.
« Van alle onreynicheit ziels ende lijfs, v. o. H. »

Vervolgens hebben wij :

Fol. 120 r° : « *S. Jan ewangeli* ».

Fol. 121 r° : Gebed « *tot dinen enghel* ».

Fol. 122 r° : « *Dit is dat Confiteor in Duutsche* ».

Fol 122 v° : « *Hier beghint Onse Vrouwe misse* », welk stuk op fol. 126 r° eindigt.

Fol. 126 v° : « *Van onsen Here Ihesum Xpristum, alsmen dat Heilighe Sacrament op boert ende dat derde Agnus Dei singhet, een ghebet* ».

Fol. 127 v° : « *Dese bedekijns plach Sinte Franciscus te lesen ende na elke ghebedeken leset een Pater noster* ».

(Fol. 129 r°.) « *Merct wel.* Een lerer seit : Swighen is een gheestelike rust. Swighen is des Heilighen Gheestes toevlucht. Swighen is een licht eenre claerer consciencien. Swighen leit God inder zielen. Swighen behout God inder zielen. Swighen is een slotel der reynicheit. Swighen is een oefninghe der doghet. Swighen is een ghelijc der enghelen. Swighen is een behoeder der onscult. Swighen is een fundament eens waerachtighen ende gheesteliken levens. Amen ».

Fol. 131 r° : De *Vigilien*. Eindigt fol. 156 v°.

(Fol. 137 r°.) « *Eerste les.* Spaer mi, Here, want mine daghen en sijn niet. Wat is die mensche, dattu en groet makes of waer om setstu dijn herte weder hem? Du vandest hem.... Ic heb ghesondicht! Wat sel ic di doen, o herder der menschen?... Waer om en vandrachstu niet mine sonden ende waer om en ofneemstu niet mine boesheit? Sich, nu slaep ic inden ghestubbe, ende, soecstu mi vroe, ic en sel niet blivende sijn... »

(Fol 156 v°.) « *Alsmen ten Heiligen Sacrament gaen willen, soe machmen dit lesen.* Overste priester ende waer biscop, die di selven gheoffert heveste Gode, dinen Vader, inden outaer des Heilighen Cruces, een onbevlecte reyne offerhande voer ons, arme sondaren; die ons ghevest dijn vleisch te eten ende dijn bloet te drinken, ende heveste dit sacrament gheset inder cracht des Heilighen Gheestes, segghende : « Dit doet wanneer ghijt doet in mijnre ghehuechnisse », ic bidde di, overmits dat duerbaer bloet, daer onse salicheit mede coft is, ic bidde di doer die onghemeten ende onsprekelike minne in welken du ons, onsalighe mensche, alsoe seer ghemint heveste dattu ons ghewasken heveste van onsen sonden in dinen bloede, ontfarme di mijns, onweerdighe sondighe mensche, die beghere te gaen totten Heilighen Sacramente, lere mi biden Heilighen Gheest dit grote sacrament te ontfaen ende te behueden tot salicheit mijnre zielen, mit sulker reverencie, eer ende innicheit als behoerlic is. Ghif mi dat ic bi dijnre gracien alsoe ghelove ende verstae, ghevole, denke ende spreke van den sacramente als di behaechlic is ende... »

Fol. 159 r°, een soortgelijk gebed. En fol. 160 v°, een gebed « *Alsmen dat Heilige Sacrament ontfanghen hebbe* ». Waarop volgt, fol. 161 r°: « *Een suverlic gebet van dat liden Ons Heren Jhesu Xpristi* ».

Het boek eindigt, fol. 164° v°, met het volgende:

« Onse lieve Here Jhesus Xpristus openbaerde Sinte Gregorius, op een tijt als hi misse dede te Rome, onder die ghedaente sijns lidens; als hi dat

sach wart hi mit ynnicheit beweghen; ende gat alden ghenen die buten doot sonden waren ende voer den wapenen Xpristi mit gheboghen knyen ynnichlic leset dese seven ghebedekijn, die hier na ghescreven sijn, mit .vij. Pater noster ende Ave Maria, ende diese niet lesen can, die sel lesen .xv. Pater noster ende Ave, die verdient .xlvj. dusent jaer ende .xl. daghen aflaets..... »

Nr 21. — British Museum, Hs. nr Add. 19371.

GETIJDENBOEK. — Perkament. Groot 16°-formaat. Schoon en kloek geschrift der XVe eeuw. Met eene nette miniatuur. Sommige folios met fraaie omlijstingen. Geillustreerde beginletters en keurig gemaakte hoofdletters. Samen 162 folios.

Op het schutblad staat: « Purchased of Mess. Boone, 12 Aug. 1854. Sale at Philipps's in July. Lot. 64 ».

Fol. 3-12, de Kalender. Op 2en Julius: « Onser Vrouwen Visitacie ».

Fol. 13 r°: « *Hier beghinnen die ghetiden van Onser Vrouwen* ». Gaat tot op fol. 45 v°.

Fol. 46 r°: « *Hier beghint des Heiligen Cruus lange ghetide* » Eindigt op fol. 67 v°.

Fol. 68 r° - 89 v° : *Hier beghint des Heiligen Geest ghetide* ».

Fol. 90 r° - 108 v°: « *Hier beghinnen die ghetide vander ewigher wijsheit* ».

Fol. 109 r°: « *Hier beghint die seven psalm* ».

Fol. 117 r°: « *Letania* »: « Vander gadoot ende onversienen doot; Van oevel ende dootslach; Van torne ende hate...., verlost ons, Heer. »

Fol. 124: Gebed aan Jesus « hanghende aenden cruce ».

Fol 124 v°: « *Een devote bevelinghe tot Onse liever Vrouwen, daer hem Sunte Barnardus mede te bevelen plach Onser liever Vrouwen* ».

Daerop volgen, fol. 125 v°, een gebed « van *uwen enghel* »; — fol. 126, « van *Sinte Mychiel* »; — fol. 126 v°, « van *Sunte Pieter* »; — fol. 127, « van *Sint Ian evangelist* »; — fol. 127 v°, « van *Sinte Anthonius* »; — fol. 128, « van *Sunte Sebastiaen* »; — fol. 128 v°, « van *Sinte Agniet* »; — fol. 129 v°, « van *Sint Katherina* »; — fol. 130 r°, « van *Sinte Barbara* een ghebet ».

Fol. 131 r° « *Hier beghint die Lange Vigelie* ». Gaat tot op het einde van het boek.

Nr 22. — British Museum, Hs. Add. nr 24332.

GETIJDENBOEK. — Papier. Klein 16°-formaat. Slordig geschrift van het einde der XVe eeuw. Gekleurde begin- en voorletters. Samen 487 folios.

Op het schutblad r° staat: « Received from the Department of Prints, 12 Dec. 1861. Purchased of M Tross, of Paris ». — En v°: « Mem. The missing leaves, initial letters, etc., had been cut out before this volume was transferred to my Department. J. M. ».

Fol. 1-24 v°, de « *Calengier* », met aanhangsels.

« *Loemaent* : Genufeva.
Gudoele,

« *Sporkelle* : Onser Vrouwen Liechtmis
Peters setelinge.

« *Mey* : (2) Elisabeth hervoeringe.

« *Junius, Braemaent*: Die vij Slepers.

« *Hoeymaent* : Deilinghe der apostelen.

« *September, Evenmaent* : Ghielis.

« *October, Ruselmaent.*

« *November, Slaechmaent* :
Alre Heiligen,
Alre Zeelen,
Maria Presentacie.

« *December, Horenmaent* :
Maria Ontfenkenis,
Der onnoesel kinder dach.

Fol. 26 (oorspronkelijke paginatie fol. v) tot en met fol. 45 v° (oorspr. pag. fol. xxxiij), onderscheidene gebeden, doch met talrijke leemten.

Fol. 47: « *Evn ghemein colect op elcke ghetide vanden Cruys ghetijde* ». Gaat tot op fol. 59 (oorspr. pag. fol. lxxxviij).

Fol. 60, 61, 62 (lxxxix, xc en xcj) wit. Op fol. 63 (xcij) komt het vervolg van de O. L. Vr. Getijden, waarvan het begin ontbreekt. Het stuk gaat tot op fol. 104 v° (fol. cxxxiij).

Fol. 104 v°: « *Hier beghinnen die seven psalmen Davids van penitencien* ».

Fol. 118. (cxlvij), de « *Letanien* »: « Van eynen quaden eynde, vander ghee doot ende vander onversiender doet, verloes ons, Heer ». Eindigt op fol. 134 r° (clxiij).

Fol. 134 r°: « *Tercie vanden Heilighen Gheist* ».

Fol. 144 r° (clxxiij): « *Sexte van Onser Vrouwen* ». — Fol. 148 v° (clxxvij) : « *Noen vanden Heilighen Gheist* ». — Fol. 150 v° (clxxix) : « *Noen van Onser Vrouwen* ».

Hoe dit Hs. samengesteld is, mag vrij zonderling heeten. De eene Getijden loopen door de andere. Zoo hebben wij, op fol. 94 v° (cxxiij v°), tusschen de Getijden van O. L. V., de « *Priem vanden Heilighen Gheist* ». Dan volgen, zooals men hierboven gezien heeft,. de Boetpsalmen en de Litanie van alle Heiligen, terwijl daarna de Getijden van O. L. V. en die van den Heiligen Geest beurtelings hernemen.

Het zal wel niet noodig zijn eene verdere beschrijving van het Hs. te geven. Enkel achten wij het goed, als proeve van taal, ettelijke woorden en wendingen hier en daar uit het boek over te nemen :

Fol. 13 v° : « Paesdach, — Penxdach, — Hiemelwaerts dach ».

Fol. 14 r° : « Eyn wisinghe om te vinden dat hier nae volcht in deesen boeck ».

Fol. 15 v° : « Vanden Heilighen diemen wiert (viert) ».

Fol. 21 r° : « Op Sacramensdach ende di octave doer alle daghe maechdi die vij kerken versoeken omgaens ».

Fol. 23 r° : « Ende die sondach daer nae is Papen vastelavont ende heitet Quinquagesima. Ende des goensdachs daer nae iest Asgonsdach, ende des Sondachs daer nae eest groet Vastelavont... »

Fol. 23 v° : « Des Vridachs nae beloken Paessen iest des Heilighen Spersdach ende vanden waepen Ons Heeren ».

Fol. 24 r° : « Des Donnersdach Ons Here hiemelwaertsdach ».

Fol. 24 r° : « Maria opvaerts avont, Alre Heilghen avont, Keerstavont, vastmen ter vestlijker spijsen ».

Fol. 45 r° : « Dien sy in eenen witten ende purperen cleyde bespotten... Dien sy alre wreedelijcts met doernen croenden ende met ghebuechden knyen in spotte aenbeeden. . Dien sij metten alre scandelijcsten doot verdoemden... ».

Fol. 47 r° : « Ende die ewighe rast den ghelovighen doden ».

Fol. 47 v° : « Ende schendelick ghebonden, ghetoghen, gheslagen ende ghestoten (vanden Ioeden)... (spr. van Jesus)... ».

Fol. 48 v° : « Dye gottelijke hulpe .. ».

Fol. 54 r° : « Ende hi gaf op sijnen gheist. Dy ridder di met eynen speer sijn syde doerstaeck. Die eerde dy beefde. Di stein di spleten. Dy son verduisterde... »

Nr 23 — British Museum, Hs. nr 16999.

« **PSALTERIUM LATINUM.** » — **Perkament. 8°-formaat. In kalfsleder verbonden. XVe eeuw.**

Ofschoon de inhoud aan den titel blijkt te beantwoorden, komen in dit Psalmboek ook Fransche teksten voor; de hoop ook Nederlandsche aanteekeningen erin aan te treffen werd teleurgesteld. Het is een boek van ongemeene pracht, vol fijne miniaturen en aanvangsletters, dat wij niet nalaten wilden aan te stippen.

Nr 24. — British Museum, Hs. nr 20729.

GEBEDENBOEK. — « **Manual of Prayers. Dutch.** » **Perkament. Formaat 19 ctm. hoog op 12 ctm. breed. Geschrift van omstreeks den jare 1500. Samen 146 folios, gebonden in leder. Versierd met 86 schoone miniaturen, ter grootte van de geheele bladzijde, omlijst met bloemen, beesten en insecten.**

Onderaan op het binnenste van het berderen deksel staat de naam van : *Gulleelmo de Dene.* De miniaturen achten wij eene niet geringe waarde voor de oudheidkunde te hebben. Bouwtrant, meubelen, kleederdracht zijn het nagaan overwaardig; tweemaal troffen wij er de H. Drievuldigheid in aan, uitgebeeld door een God met drie aangezichten; ook tweemaal O. L. V. met de voeten op den wassenaar.

Op fol. 2 r° leest men :

« *Dit is dat prolooch van dit boecxkijn daer in dat ghi bekennen moghet waer om dattet gemaect is, hoe dattet gheoerdyneert is, ende waer toe dattet*

profitelic is. Die prolooch. — Inden naem des Vaders, des Soens, ende des Heilighen Gheest. Amen. Die gracie ende hulp Ons liefs Heren wil ic, nu ende tot allen tijden yn dat werc, dat ic hier beghin, ende in allen anderen godliken wercken, te baten roepen, want hi selve int heilige evangelio seit tot sinen discipulen : « Sonder mi en moechdi niet doen ». Niet. Dat is sonde, als sinte Jan int eerste capittel van sijn evangelij boec seit : « Sonder hem is niet gemaect, daer om soe wanneer dat wi wat, dat sijn goede wercken, woerden off gedachten, hebben, of doen, of spreken sullen, dat moet ons van God almachtich ghegheven worden, om dat wijt van ons selven niet en hebben. » Helpet ons dan, o zoete Jesu, dat wi..... »

Op fol. 6 r° is eene zeventiendeeuwsche gravure, op gele zijde gedrukt, en verbeeldende « S. Petrvs » te midden een bergachtig landschap, op het perkament geplakt.

Fol. 7 r° : « *Hier beghint een devoot exercicie ende ghetijde vander weke.* Ten eersten hoe ghi u oeffenen selt ende tot compunctij brenghen des maenendaechs ende hiet die ghetijde vander doot. Aldus beghynnende.... »

Fol. 11 r° : « *Des manendaechs ghebet.* Die eerste psalm vanden seven penitencij psalmen ».

Fol. 13 r° : « *Dit sal tghebet of collect sijn des manendaechs an die Heilighe Drievoudicheit* ».

Vandaar voort staat op elk blad eene miniature en daartegenover een passend gebed. Zoo, tegenover de afbeelding van Adam en Eva, die de verboden vrucht eten, leest men :

« O, levende leven, ic aenbede di ende love di met ser (*sic*) soeter ordinancien alle dijnre wercken, want ons wedersaec die duvel is ghecomen inder serpenten gelike, benidende onse salicheit ende heeft bedroghen dat wijff ende dat wijff den man, ende sijn beroeft van alre onnoselheit. O, almachtighe ewighe God, ic offer di die ghehoersaemheit ende minne dijns eenyghen soens, die hy volbrocht totter doot des crucen ende heeft af ghedaen die misdaet die anden hout ghesciet is voer die onghehoersamheit dat ic heb dorren doen dat verboden was, ende dijn inspreken ende vrese afterwaerts gheset. Hier om bid ic, ghenadighe God, dat ic, overmits sijnre heyliger passien, moet ghesterct worden inden crachten mijnre zielen met maticheit ende langmoedicheyt ende ghedoechsaemheit ende starcheit te wederstaen die bedrieghenisse des viants, ende, soe weder ghecleet metter onnoselheit, den boom des levens mach om gripen. *Amen.* »

Fol. 21 r° :

« Hier beghint die eerste psalm vanden seven penitencij psalmen ghetoghen wt Onser liever Vrouwen souter tot love Marien, der moeder Goods; welke psalm men lesen sal des manendaghes, ende den anderen des dinxdaghes, ende also voert op elcken dach in die weke een sonderlinghe psalm, ghelijck ghi hier nae op elken dach ghescreven sult vynden. »

Fol. 39 r° : « *Een ghebet van dat vlyen Christi in Egiptenland* ».

Fol. 42 r° : « *Dit is die andere penitency psalm uten souter Marie, die salmen des dinxdaechs segghen* ».

Fol. 61 r° : « *Die derde penitency psalm wt Marien souter des woensdaechs....* »

« Hier na leset die seven ghebeden totter wapen Ons Heren, ende dat ghebet van Allen Heylighen dat in die ghetide van den manendach staet. »

Fol. 62 r° : « *Des donredaghes sal die oefeninghe ende ghetide wesen van die liefte ende ghiften die God ons bewesen ende ghedaen heeft :*

« Goede religiose menschen sullen die liefte die God totten menschen mit veelrehande gaven bewesen heeft overdencken ende voir oghen hebben op dat si alsoe moegen ontsteken werden mitten brant sijnre godliker lieften ende minnen, ende oeck verwect tott allen goeden wercken willich ende neerstich te sijn. O mijn lieve suster ofte broeder, wilt dan ansien wat profiteliker ghiften ende gaven dat gy van Gode ontfanghen hebt ende weest danckber. Ten eersten denckt dat w God van niet gescapen ende gemaect heeft na sijn eyghen forme ende gelikenisse ende heft u niet mitten anderen beesteliken creaturen sonder verstant gemaect.... »

Fol. 82 r° : « *Hier beghint die vierde penitency psalm wt Onser liever Vrouwen souter, die men des donredaghes lesen sal.* Miserere mei, Deus.... »

Fol. 83 r° : « *Des vridaghes sal u oefeninghe wesen van dese ghetiden. Van die passie Ons liefs Heren Ihu Xpi :*

« Dicwijl suldi oeck overdencken, mijn alre liefste, die passie Ons liefs Heren, dair alle onse salicheit in geleghen is, want hoe wel dat wi altesamen

vander doot verlosset sijn eens; nochtans, want wi deghelix weder sondigen ende den ewighen doot alsoe weder verdienen of verdient hebben, welke scult wi selve niet betalen noch voldoen en moeghen, om datse ewich is ende wy tytlicken sijn, soe ist van node dat wi ghaen totter kisten ende totten schat der Heyliger Kercken.... »

Fol. 106 r° : « *Des saterdaghes sal u ghetide ofte oefeninghe wesen van die ondersoekinghe uwer consciencien ende van die biecht* ».

Hier en daar komt in dit proza het rijm doorschemeren, als bijv. fol. 108 r° :

« Wanneer ghi dan te bedden wilt *gaen*, suldy u oghen al omme *slaen*, vair dat u ondersaten legghen, wilt dat niet henghen van wyen si *sijn*, datse bi nachten *lopen*, want dair na volcht die helsche *pijn*. Ende ghi soutet mede moeten *becopen*. Daer om hebt hondert *oghen* ende dwinct u *ondersaten* dat si quaet *laten*, na doechden *pogen*. Soe wanneer ghi in u slaepcamer sijt soe leert silencium houden, becruystet bedde, seghent u *lijf*, beveelt Gode kint ende *wijf*, ende wacht datter niet en gheschiet dat Gode mishaecht, want wat men denct of doet, hi siet ende wraket ten lesten met ewighe pijn. »

Fol 116 r° :

« Ic ghebedy ende danck u, goedertieren Here Ihu Criste, waerachtighe rust der minnender zielen, voer dijn ontfermlike begravinghe van dine gheminde vrienden, die di met groter reverencien ende waerdicheit ende met medeliden begroeven, salvende u doerwonde lichaem met seer costelicker salve, ende

bewijnden in een schoen costelic wit cleet ende een doecxken op u heilighe aensicht legghende.... »

Op fol. 118 v° komt de *Litanie van O L. Vrouw.* Daarin vindt men, o. a. :

« Sancta Maria, bequaem rose des meys. Bidt.

« Sancta Maria, ioncfrouwe van den Heilighen Gheest beswaert. bidt voir ons.

« Sancta Maria, ioncfrouwe der ioncfrouwen teyken draechster. Bidt.

« Sancta Maria, huys van cypressen. Bidt.

« Sancta Maria, veynster Goeds van cristalle. Bidt.

« Sancta Maria. dagheraet des ewighen lichts. Bidt.

« Sancta Maria, der weelden Goods koken meester. Bidt.

« Sancta Maria, wairdighe reventer Cristi. Bidt.

« Sancta Maria, een borste der cleyner kinder. Bidt.

« Vander scadeliker wanhopen. Verloes.

« Vander sonde des (*sic*) ghulsicheit ende der bevlecter overvloedicheit. Verloes.

« Op dattu die schipluden die haven, den pelgrijm twedercomen, den siecken ghesontheit, den bedructen troest, den ghevanghen verlossinghe ghi gewaerdighes di te vercrijghen. Wi bidden di hoer ons. »

Fol. 122 r° : « *Des sonnendaechs suldi u oefenen ende tot dijnen ghetiden hebben ende houden van die ewighe blijscap ende vroechde der hemelen* ».

Fol. 144 v° : *Een schoen ghebet van die soete naem Jhesus.* Ende soe wie dit ghebet daghelicx leset met vijff Pater noster ende vijf Ave Maria, met Credo

in Deum, die sal sonderlinghe gracie van God ontfanghen. »

Fol. 146 r° : « Dit navolghende ghebet was ghegheven byden enghel Goods den heilighen ende seer devoten leeraer sunte Bernaert, een sonderlinghe liefhebber der moeder Goeds Maria. Ende hem wert vertoent dat dit ghebet is Marien boven anderen ghebeden ontfanclicste ghelijc, dat gout boven allen metael dat costelste. »

Eindigt op fol. 146 v°.

Nr 25. — British Museum, Hs. nr Harl. 2441.

« PRECES *etc.* BELGICE ». — **Perkament, in-12° (14 ctm. hoog op 9 ctm. breed). Geschrift van het laatste der XVIe eeuw. Met enkele beginletters, op cartouchen en schilden, en drie miniaturen ter grootte van de geheele bladzijde. Tegenover fol. 129 is eene gekleurde kopergravure, dragende het merk van den graveerder : A B., ingevoegd. Zij stelt het bezoek van Maria aan hare nicht Elisabeth voor. Samen 131 folios.**

Op het schutblad staat nog te lezen : «... hoort desen boeck toe. Anno 1596 ». Wat op de lijn daarboven stond is te verre afgeschrood om het nog te kunnen ontcijferen.

Fol. 2 r° : « *Een prologhe om wel ende profijtelijck te bidden* ».

Fol. 6 v° : « *Hier eijndet de prologhe.* Een scoone wtlegginge op den Pater noster ».

Fol. 20 v° : « *Een gebeth tot God den Vader,* daer den Pater noster oock cortelijc in begrepen is, schoon om lesen ».

Daarop volgen allerlei gebeden en oefeningen, die, in het opzicht van taal of schrijftrant, van geen beduiden zijn.

Nr 26. — British Museum, Hs. nr 17526.

« LIBER PRECUM . — Perkament, vierkantig 12°-formaat. Einde der XVe eeuw. 5 miniaturen en 10 omlijstingen. Samen 96 folios.

Op fol. 1 r° staat geschreven : « Ex libris Gerardi Vaenij. A° 1671 ».

De Kalender vangt aan op fol. 2 r°. De maanden zijn met hunne Latijnsche namen aangeduid

Januarius :	Ponciaen, martelaer.
	Agniet, ioncfrouwe.
Junius :	Bonifaes, biscop.
Julius :	Onser Vrouwen visitacie.
November :	Alder Heyligen dach.
	Alder zielen dach.
	Willebroet, biscop.
December :	Onser Vrouwe ontfange.
	Alle onnoselre kinderen.

Fol. 11 v°, onderaan : « *Hier beghinnen ende naevolgen Onser Vrouwen ghetijden in duytsche.* Here, du selste op doen minen lippen. Ende mijn mont sel voertkundigen dijn lof... »

Fol. 42 v°, onderaan : « *Hier beginnen die seven Psalmen* ».

Fol. 51 r° : « *De litanie van Alle Heiligen* ».

Fol. 55 r° : « *Hie na volgen die metten voer die overledene* ».

Fol. 74 r° : « *Hier beginnen die corte Cruce getiden.* De metten tijt vanden Cruce ».

Fol. 78 v° : « *Dat beginsel van Sinte Jans heilich evangeli* ».

Fol. 79 v° : « *Sinte Gregorius ghebeden*, die seer verdientelick sijn te lesen ende daer veel oflaten toe gegeven sijn, xvj^{m} iaer, xij iaer ende xl dagen ».

Andere gebeden volgen daarop; het laatste is « *Een groetenisse tot Sinte Annen* ».

Nr 27. — British Museum, Hs. nr 17445.

GEBEDENBOEK — Perkament. Klein 8°-formaat. Midden van de XVe eeuw. Samen 84 folios, met 26 kleine miniaturen.

Fol. 1 en 2 zijn van eene jongere hand dan het overige van het boek. De aanvang luidt : « *Hier begijnt een schoen gebet vander passien Ons lief Heren Jhesu Xpi*, is geheite die gulde offerhande des levens ende der passie Jesu Xpi ».

Fol. 3 r°, Kalender :

Januarius : Den heiligen iaersdach.
Februarius : S. Peter ten setel.
November : Alreheiligen dach. (Rood.)
Alresielen dach. (Zwart.)
Sunte Lenarts dach.
December : Maria ontfenckenis.
Alder kijnder dach.

Fol. 13 : « *Te laten, ende laxative te nemen. Die planeten inden leden* :

» Aries. Thoeft ende aensicht.

» Aries. *Maers huys.*

» Taurus. Keel, hals, neck.

» Taurus. *Venus huys*, » enz.

Zoo worden verder opgenoemd : « Thart ende sijn camer, — ingedoemt, — tfundement ende die heimelike leden ».

Fol 13 r° : « *Item, wanneer gi in die kerck comet, so spreket die navolgende gebet* ».

Fol. 13 r° : « *Soe wie leest voer die wapenen Ons Heren met berou van sinen sunden dees negen gebeden hier na*, die verdient.... ».

Fol 16 r° : « *Hier na volgen* XV *gebeden vander Passien Ons liefs Heren Jesu Christi....* ».

Fol. 20 r°, onderaan : « *Hier na volget dat Cruus getide* », etc.

Fol. 24 v° : « *Hier begint Onser liever Vrouwen rosen crans* ».

Fol. 33 r° : « *Een schone bedinghe van Godt almechtich gebenedijt, die die alre heilichste ende devoetste vader Sunte Franciscus plach te bidden* ».

Fol. 34 r° : « *Die acht verssen van Sunte Bernaert* ».

Fol. 37 r° : « *Dit gebet salmen lesen alsmen ten Heiligen Sacrament geet* ».

Daarop volgen allerhande gebeden en aanroepingen tot verschillende heiligen, wier beeltenissen in kleine miniaturen de randen versieren.

Fol. 48 v° : « *Dit is een schoen bedinge op die seven psalmen ende litanien die die Suete Augustinus gemaect heeft ende is goet gelesen voer die sielen* ».

Allerlei kleine gebeden volgen

Fol. 59 v° : *De litanie van Alle Heiligen*, doorschoten met bijzondere gebeden. Deze gebeden komen na de namen van S. Lucas, alle heilige martelaren, confessoren en alle heilige jonkvrouwen en weduwen.

Fol. 64 v° : « *Een devoet gebet voer een siel ofte voer veel sielen daer ment vor begert* ».

Fol. 66 v° : « *Dees drie Pater noster ende navolgenden gebeden salmen lesen voer een siel* ».

Fol. 69 v° : « *Dit navolgende gebet heeft gemaect die heilige paeus Sunte Gregorius*, doen die sterffelike plage den Romeren also iammerlijck overgegaen was ende gaf daer toe allen den genen die dit gebet spreken met aendacht totten heiligen .v. wonden, .v. hondert daech aflaets. Totten cruce Ons Heren.... ».

Fol. 70 v° : « *Dit sijn schone grueten totten leden Ons Heren, daer toe groten aflaet is gegeven* ».

Op fol. 72 r° begint, van dezelfde hand als op fol. 1 en 2, « *Een bevelinge seer goet om lesen* ».

Eene nog jongere hand (XVIe eeuw) heeft nog enkele gebeden bijgevoegd, die loopen tot op fol. 81 r°. Vandaaraf tot aan 't einde des boeks (fol. 84 v°) staan gebeden van twee of drie andere handen, namelijk : « Een gebet ende bevelynge tot der heiliger Drievoldicheit; een schoon gebet tot heyliger Drievoldicheit om syn selven te bereiden tot die getyde ende gebet »; enz. Het tweede dier gebeden besluit met den uitroep : « Bidt voor den translatuer ende schryver, Anno 1595 ».

Het einde van die bijvoegselen ontbreekt echter.

Nr 28. — British Museum, Hs. nr Burn. 338.

« MISSALE BELGICE ». — Perkament. 12°-formaat. Einde van de XVe eeuw. Met eenige beginletters. Samen 118 folios.

Fol. 1 r° : « *Hier beginnen die gebeden vanden vijf en tsestich artikelen der passien Ons lief Heren....*

Heer Jhesu Xpi, des levendigen Gods soen, die te metten tijt voer mi arme sondaer ende voer alder werelt verlossinge, doe die tijt dijns lidens aenstaende was, woudeste bedruct ende bedroevet wesen.... »

Fol. 17 v°, onderaan : « *Dit is een croen Ons liefs Heren Jhesu Xpi voer die doerne croen sijns gebenediden hoeftdes* ».

Fol. 29 r° : « *Dit gebet heeft die heilige lere S. Bernaerdus op een tijt gesproken voer dat crucefix, ende dat beelt Xpi omhelsde hem* ».

Fol. 36 v° : « *Dese nagescreven bedingen sel men eyschen wtten wonden Ons Heren Ihesu Xpi.* Ende is genoemt dat scoelsche pater noster. Nu valt den hemelschen vader te voeten. Ende spreect oetmoedelic : Pater noster, qui es in celis... »

Fol. 44 r° : « *Hier begint een scoen gebet vander passien Ons liefs Heren Jhesu Xpi* ».

Fol. 49 v° : « Dit navolgende gebet heeft gemaect die honigvloeyende lere S. Bernaerdus tot dat herte Onser liever Vrouwen Maria : Ic spreke tot dijnre herten, O Maria, ende aenbede dat als een heilich tempel Gods.... »

« *Letanien* » op fol. 52 en 53.

Gebeden tot Maria op fol. 54 en volgende.

Fol. 57 r° : « *Hier begint dat prologes van Onser liever Vrouwer souter* ».

Fol. 115 v° : « *Onser Vrouwen lethanien* ». Deze litanie is onvolledig; zij breekt af (Fol. 118 v°) met de woorden : « Van den verveerliken anxt des dodes, vl.... ».

Nr 29. — British Museum, Hs. nr Harl. 914.

« MANUAL OF PRAYERS IN HIGH DUTCH » — Papier. 12°-formaat. Einde der XVe eeuw. Samen 200 folios.

Fol. 1 r° : « *Van Korsavent.* Verblijt dy ende vervrouwe dy, dochter van Syon, went die almachtighe Heer seyde : « Siet ic sal comen ende sal wonen int midden van dy.... ».

In dit Gebedenboek komen al de gebeden voor tot de heiligen, en voor de feestdagen, van het geheele jaar.

Fol. 55 v° : « *Een ghemeen gebet* ».

Fol. 57 r° : « *Voer die sieken. — Om eendrachticheit* ». — Enz., enz.

Fol. 62 r° : « *Hier beghinnen die corte preces* ».

Fol. 63 r° : « *Die langhe preces* ».

Fol. 71 r° : « *Dit is Manasses des conincs bedinghe die hi tot Gode dede* ».

Fol. 72 r° : « *Hester der coninghinnen ghebet* ». Nog andere gebeden van dat slag volgen, als : « Dat ghebet der heiligher vrouwen Yudit, — Saraen ghebet ». — Gebeden van de heilige vijf wonden, « Sinte Barnardus ghebet van der heyligher Drievoudicheit », enz.

Fol. 87 r° : « *Vanden seven ghetiden der Heylighher Kerken* ».

Fol. 96 r° : « *Een ghebet totten wonden Ons Heren op die* .xv. *pater noster* ».

Fol. 105 r° : « *Een cort ghetideken van Onser Vrou....* ».

Fol. 109 v° : « *Hier beghint een ghetideken van die* xj*m* *maechden* ».

Fol. 114 r° : « *Die paeus Innocentius maecte dese oracien* op die seven ghetiden der Heyligher Kerken ende gaf daertoe voeel offlaets ende indulgen-

cien alden ghenen die se daghelicxs hilden ende veel boeken ende cedelen houden, die ic ghesien hebbe, dat die mensche daer mede of leyt sijn ghebroken penitencien ».

Fol. 117 r° : « *Dit is Sunte Ambrosius ghebet* ».

Fol. 121 r° : « Die vijfte paeus Urbanus ghift een yghelic mensche die dit naghescreven besclaghen (*sic*) Sinte Bernaerts van die passie Ons Heren lest ij dusent iij^{c} ende lxxx iaer ende lxx daghen oflaets van ghesetter penitencien.... ».

Fol. 131 r° : « *Een ynnich ghebet wander passien Ons Heren ende sijnre heyligher vijf wonden.* Ende hoe wi ons waerdich of medeformich sullen maken sijns heylighen lidens ».

Fol. 134 r° : « *Een goet ghebet van Onsen Heren Jhesu Cristi* ».

Fol. 135 r° : « *Hier beghinnen vijf ghebeden die Sincte Franciscus ghemaect heeft* ».

Fol. 137 v° : « *Sinte Ambrosius ghebet vanden Heylighen Sacrament* ».

Fol. 141 v° : « *Dit sprac Sinte Thomas van Aquinen totten H. Sacrament, doe hi op sijn verscheyden lach* ».

Andere gebeden van geringen omvang volgen.

Fol. 168 r° : « *Hier beghint Onser soeter Vrouwen crens* ».

Fol. 176 r° : « *Een devote gedenckenisse vander passien Onses Heren* nae die seven ghetiden vanden daghe ».

Op fol. 200 r° eindigt het boek met de woorden: « Dat ons allen gunnen moet die Vader, die Soen ende die Heilighe Gheest. Amen ».

Fol. 200 v° staat : « Dit boeck hoert Alijt, Claes Stansens dochter ».

Nr 30. — British Museum, Hs. nr Sloane 2601.

« PRAYER ». — Papier. Einde der XVe eeuw 12°-formaat.

Vangt aldus aan :

« Dat was een heilich eensedelinck, die sat in sijnre cellen ende bad Onsen lieven Heren van ynnyghen herten, dat hie hem wolde bewijsen soe welck dienst hem alre bequemelikest weer.... »

Fol. 2 volgt niet op dit eerste blad en is overigens van eene andere, jongere hand geschreven.

Fol. 3 is weer van 't eerste geschrift en volgt dan ook niet op fol. 2.

Het eerste geschrift komt weer te voorschijn op fol. 59 en 65.

De tekst is eer Nederduitsch dan Nederlandsch :

Fol. 29 v° : « Dit ys Unser leyven Vrouwen claghe tho ende dey sey hadde do Unse leyve Here Jhesus Cristus ghecruceget wart ».

Zonder veel waarde voor de taal.

Nr 31. — British Museum, Hs. nr Burn. 337.

GEBEDENBOEK. — Perkament. Geschrift van het midden der XVe eeuw. Klein 8°-formaat. Samen 88 folios.

Fol. 1 : « *Hier beghint Sinte Bernts prekel der minnen.* Laet ons kersten luden Jhesum nazarenum, die onnoselic vanden Ioden verordelt waert, vanden heyden aenden cruce geslagen was, mit godliken diensten eren....

« Het is behoerlic, het is salichlic, het is eerlijc, dat wi, die Xpm toe behoren, ons verlossers menselike natuer weerdeliken eren, minnentlike ombevanghen ende sterkeliken volghen. Want dit sijn crachtige instrumenten, daer die cracht des gheens die almachtich is, ende die onbegripelike wijsheit Gods die wedermakinghe der werlt mogentlike mede vermect heeft ende huden des daghes werct.... »

Fol. 27 v° : « *Vanden leven ende van der passien ende liden Ons liefs Heren Jhesu Cristi, een dancbarich loff* ».

Fol. 51 r°, onderaan : « *Dit is ghenomen wt Sunte Bernaerts eenlike Sprake* ».

Fol. 70 r° : « *Vander Heiligher Drievoudicheit* ».

Fol. 73 r° : « *Dit is een ymnen vander Gheboerten Ons Heren Jhesu Xpi* ».

Fol. 79 v° : « *Innocentius die pawes heeft dese oracien ghemaket op die seven ghetiden* ».

Fol. 88 r° : « *Een goede leer* ».

Explicit, fol. 88 v° : « Sunte Bernaerde seit : Die godtelike minne is also verweent dat si mit geen ander creatueren minne ghemenget en wil wesen ».

N^r 32. — British Museum, Hs. n^r Ar. 316.

« FLEMISH ENTRY IN CALENDAR. XV. Officia sacra. »

Dit Latijnsch officieboekje heeft niets anders Nederlandsch dan de aanteekeningen van vroegere bezitters, die op het voorste en het achterste schutblad voorkomen.

Fol. 1 v° : « Item dit boeck hoert toe Jofvrow Helena van die Werf. Die dit boeck vint, die geffet huer veder om Goeds vlle (*sic*). Sij sal him een hoit penninc geven ».

Fol. 144 r° : « Anno 1592, op den 4 dach van Maert is ghestorven inden Heer joeffrou Soet van Schoten, joncheer Lisbrant van Schoten dochter. Zalighe clachten. Sij was een joeffrou van Leevenhorst, geprofesside, out 77 iaer; in den Heer moetse rusten. Amen.

« Dit boecken (*sic*) heb ick Gherart van Schoten onfanghen tot een testamen van ioeffrou van Vlijet, mijn nichte van Bronckhorst, van weghen van ioeffrou Soet van Schoten mijn nichte zalijg gedachten ».

N^r 33. — British Museum. Hs. n^r 31915.

GEBEDENBOEK. — Perkament. Vierkantig 16°-formaat. Einde der XVe eeuw. Samen 138 folios, met gekleurde hoofd- en beginletters.

Op het schutblad staat : « Purch^d of W. H. J. Weale Esq., 27 Mar. 1882 ».

Voorop vindt men den Kalender.

Tusschen den Kalender en fol. 13 zijn twee folios uitgerukt geweest. Het begin van het Officie, waarmede het boek aanvangt, is daarmede verloren.

Fol. 13 vangt aan met de volgende woorden :

« beden ende laet ons voer Gode neder vallen, laet ons screyen voer den Here. Want hi is onse Here ende onse God, ende wi sijn sijn volc ende scapen sijnre weyden. Inder eerlicheit, etc. Of ghi huden hoert sine stemme, verhart niet v herte ghelijc dat u vaderen mijn vertoernden inder woestinen, daer si mi becoerden ende proefden ende saghen mine werken. Laet ons. Viertich iaer was ic naest desen gheslachte ende sprac altoes : « Dese dwalen inder herten ende « si en bekenden niet mine weghen », ende ic swoer hem in minen toorn dat si niet en souden gaen in mijn ruste. Inder eerlicheit. Glorie si den. Laet ons vol. *Psalm.* (Fol. 13 v°.) O Heer, onse Heer, hoe wonderlic is dijn naem over al aertrike... »

Dit officie komt ook — doch nogmaals zonder het begin — aan het hoofd van het *Manuale precum Belgice*, dat wij hierboven onder n^r 11 (2434) beschreven hebben.

Tusschen fol. 52 en fol. 53 is opnieuw een blad uitgerukt. Hier hebben wij, naar allen schijn, de « *Getide* » *van de* « *Ewighe Wijsheit* » uit het Hs. n^r 12 (339) hierboven. Begin en einde van dit stuk ontbreken.

Wij schrijven de volgende « *Collecte* » af :

(Fol. 54 r°.) « O God, du die, overmits dijnre ewigher wijsheit, den menschen woudeste maken doe

hi niet en was, ende doe hi verloren was woudeste ontfermeliken wedermaken, wi bidden di, verleen ons dat die wijsheit moet in gheesten in onsen herten, dat wi mit al onser sielen di, Here, moeten minnen ende mit al onser herten totti moeten lopen. Overmits Ihesum Xpm, dinen soen, die mitti levet ende regniert in enicheit des Heilighen Gheests, een God, ewelic sonder eynde. Amen. »

Tusschen fol. 66 en fol. 67 zijn twee bladen uitgerukt, bevattende het einde van het voorgaande stuk en het begin van eene soort van godvruchtige overweging der Passie J. C. Uit dit laatste schrijven wij, als proeve van taal, de onderstaande « *collecte* » over :

(Fol. 67 v°.) « Here Ihesu Xpe, levende Gods soen, sette dine pine, dijn cruus ende dinen doot tusschen dijn oerdeel ende mijn siel, nu op dese tijt ende inder tijt als mijn siel van minen lichaem scheiden sal, ende ghif, lieve Here, ghenade ende ontfermherticheit den levenden ende die ewighe ruste den ghelovighen die ghestorven sijn, vrede ende eendrachticheit der Heiligher Kerken ende ons, arme sondaren, dat ewighe leven. Amen. »

Fol. 67 v° tot en met 83 r°, de zeven boetpsalmen. Twee bladen zijn uitgerukt.

Daarop volgen, fol. 83 v°, de « *Letanien* ».

Tusschen fol. 87 en fol. 88, twee bladen uitgerukt. Het stuk, dat zich hier voordoet en dat tot fol. 110 v° gaat, is het *Officium defunctorum*. Wij laten ervan « *Teerste lesse* » volgen :

« Spaer mi, Heer, want mijn daghen sijn niet. Wat is die mensche, dattu hem groet makes, of

waerom settestu dijn hert weder hem. Du vandeste hem inder dagheraet ende haesteliken proevestu hem. Hoe langhe en spaerstu mi niet ende en laetstu mi niet, dat ic slinde minen spekel. Ic heb ghesondicht! Wat sal ic doen, o herder der menschen? Waer om hebstu mi contrari gheset weder di, ende ic bin mi selven swaer gheworden. Waer om en draghestu niet mijn sonden ende waer om en ofnemestu niet mine boesheit? Sich, nu slape ic inden stubbe ende, soekestu mi vroe, ic en sal niet ontblivende sijn. »

Tusschen fol. 110 en fol. 111, twee bladen uitgerukt.

Fol. 111 : « *Een ghebet* ».

Fol. 111 v° : « *Een ghebet voerden Cruce* ».

Fol. 114 : « *Alstu ten Sacramente wilste gaen een ghebet* ». — Fol. 115 : « *Een ander ghebet* ». — Fol. 116 v° : « *Als ghi tSacrament ontfanghen hebt, leest dit* ».

Fol. 117 : « *Van Onse Vrouwe een guet ghebet* ».

Tusschen fol. 119 en fol. 120, een blad uitgerukt.

Fol. 120 tot en met fol. 127 v°, de *Gebeden voor de Heilige Mis*. Het « *Epistola sapiencie* » ervan luidt als volgt :

(Fol. 121 v°.) « Van aenbeghinne ende voer die werlt bin ic ghescapen. Ende hent totter toecomender werlt en sal ic gheen eynde nemen. Ende inder Heiligher woninghe diende ic voer hem. Ende aldus bin ic ghevest in Syon, ende in die heilige stat heb ic ghelikerwijs gherust, ende in Iherusalem is mijn macht. Ende ic heb ghewortelt in dat gheeerde volc,

ende inden deelen mijns Gods is des volcs erffenis. Ende in volheit der Heilighen is mijn onthoudinghe. »

Fol. 127 v° : « *Dese versen plach Sinte Bernaert daghelixs te lesen* ».

Fol. 129 r° : « *Een ghebet des Sonnendaghes van Sinte Herasmus mr.* ».

Daarop volgen nog, fol. 130 v° en fol. 133 v°, twee gebeden, zonder verdere aanduiding dan « *Ghebet* ».

Fol. 135 r° : « *Dit sijn die woerden die Onse lieve Vrouwe sprack* ».

Fol. 136 r°, in een vrij zwaarder gothisch geschrift dan het overige van het boek :

« *Soe wie dat dese naeghescreven oracie alle daghe leeset, die verdient . c . duysent iair oflaets ende . xc . karenen.* Ende alsoe dicke alst een mensche leset, zoe verdient hij dat selver oflaet voirscreven. Ende daer toe leet Sinte Jan guldemont ende seit, soe wie dattet alle daghe leest, die en sal nemmermeer sterven zonder warachtich biecht, noch zonder sacrament, noch sonder dat heilighe Olysel. Ende hi mach des seker wesen dat hij byder ghenaden Gods behouden sel zijn. Ende nemermeer van Gode ghesceyden te worden. Amen. »

Explicit fol. 138 v° : « Ende dyn alre bitterste doot soe reynet my van alle myn sonden. Ende brenghet my bij dinre gracien ende ghenaden ten ewighen leven. Amen ».

Nr 34. — British Museum, Hs. nr Harl. 2850.

GEBEDENBOEK. — Perkament. Vierkantig klein 32°-formaat. Fraai geschrift van de XVe eeuw. Met vijf miniaturen van zeer geringe waarde. Gekleurde hoofd- en beginletters. Samen 95 folios.

Fol. 1-12, Kalender. De volgende bijzonderheden verdienen aangestipt te worden :

Loumaent : (15) Den sueten Name Ihesus.
Sinte Aldegunde, maegt.
Sporkille : Sinte Amant, bisscob.
Sinte Victoer.
April : Sinte Leeu, paus.
Sinte Jorijs, martelare.
Mey : Theylich Cruys dat vonden was.
Sinte Servaes, bisscob.
Sinte Dympne.
Hoymaent : Translacie S. Merten.
Translacie S. Goelen.
Oegstmaent : S. Ian Baptisten onthoofdenisse.
September : Sinte Gielijs, abt.
Theylich Cruys dat verheven was.
October : Sinte Gummaert, confessoer.
Sinte Rombout.
November : Alder Heylighen.
Alder Zielen dach.
Sinte Willebrordt, bisscob.

Fol. 14 r°, incipit met : « *Hier beghint tHeylichs Cruys ghetide in Dietsche* ». Dit stuk gaat tot op fol. 17. « Te priemen », « Te tercien », enz., luiden als volgt :

(Fol. 15 r°.) « *Te priemen.* Te priemtijt, Heere Ihesus Xps, sidi gheleyt tot Pylatus, met vele valscher ghetuyghen hebben sy u ghewroeghet. Si leydden u ghebondender hant ende sloeghen u in uwen hals. Ende si spouden in u heilighe aenschijn, nochtan dat ghi dlicht des hemels waert. »

« *Te tercien.* Te tercien tijde riepen sy : « Cruusten! Cruusten! ». In spotte daden sy u ane een purperen cleet. Op u hooft wronghen zy een doorne croone ende sloeghen u... »

(Fol. 15 v°.) « *Te sexten.* Te sexten tijde soe waerdi, Heere Ihesus Xpus, aen den cruce ghenaghelt ende met twee mordenaren gheacht ende ghehangen aen den cruce. Ende in dien aerbeyt ende pine, die ghij goedertierlijc van minnen voer ons leet, soe dorste u. Ende sy saetten u met edick ende met gallen. »

Fol. 18 r° : « *Hier beghinnen die .vij. salmen van penitentien, in tDietsche, metter glosen* ». Gaat tot op fol. 32 v°.

Fol. 32 v°-36 r°, de *Litanie van Alle Heiligen.*

Fol. 36 r° : « *Dit es Pater noster in Dietsche, die Ihesus selve ghemaect hevet* ».

Daarop volgen :

Fol. 36 v° : « *Ave Maria* ». — « *Dit es dat Heyleghe kersten gheloove. Credo.* »

Fol. 37 v° : « *Magnificat* ».

Fol. 38 : « *Nunc dimittis* ».

Fol. 39 r° : « *Dit sijn de .x. gheboden Gods* ». — « *Dit sijn de .vij. dootsonden.* »

Fol. 39 v° : « *Die vij. sacramente* : ... Dat derde, Penitentie, dat is warighen rouwe, biechte ende voldoen... Dat sevende is dat Heylige vterste Olisel ».

Fol. 39 v° : « *Dit sijn die vij. werken der ontfermherticheyt* ». — Fol. 40 r° : « *De vij. gheestelike werken der ontfermherticheyt* ».

Fol. 40 r° : « *De vij. gaven des Heylichs Gheests* ».

Fol. 40 v° : « *Dit sijn de viij. salicheyden der zielen* ».

Fol. 41 r° : « *Dit sijn de . ix . vremde sonden* ».

Fol. 42 r° : « *Die sijn de . iiij . stomme sonden* : Die eerste es dootslach oft groote bloetstortinghe. Die andere es de sonde teghen natuere. Die derde es onthouden aerbeyt. Die vierde es bedruckinghe van weduwen, weesen, armen oft alyndighen menschen, oft datmen yemande foortse oft ghewelt doet. »

Fol. 42 v° : « *Dit sijn de .vj. sonden inden Heyligen Geest* ». — « *De .iij. crachten der zielen* : Memorie, verstennisse ende wille. »

Fol. 43 r° : « *Een goede oracie op den Pater noster* ».

Fol. 45 v°. « *Een salich ghebedeken* » :

Criste, dijn passie, cruys, naghelen ende doot,
Speer, gheeselen, tranen, wonden root,
Sweet, water, bloet ende pine groot,
Moet ons troest sijn ter lester noot. Amen.

Fol. 46 r° : « *Een oracie van Sinte Annen* ».

Fol. 47 r° : « *Een goede leeringhe* » :

My es leet,
Dat ic my weet
In sonden groot.
Want nyemant en weet
Den tijt ghereet
Van sijnder doot.
Yeghen de doot en es gheen scilt.
Daer om leeft alsoe ghij sterven wilt.

Fol. 48 r° : « *Dit sijn die .xv. Pater nosters van Sinte Birgitten ende sijn al te zeer goet* :

« In allen steden der heerlijcheyt Ons Heeren Ihesu Xpi bevele ic mijn ziele den Heere. Ic dancke dy, Heere Ihesu Xpe, van welcks ghenaden ic ben dat selve dat ic ben, by wiens ontfermherticheyt dat ic leve ende beroert werde ende onthouden. Ghewerdicht dat ic dy love... »

Fol. 60 r° : « *Een ghebeth vander heyligher vrouwen Sinte Birgitten* ».

Fol. 60 v° : « *Een ghebeth vander heyligher maegt Sint Dympne* ».

Fol. 61 v° : « *Een ghebeth vander heyligher maegt ende bruyt Xpristi Dorothea* ».

Fol. 62 r° : « *Een devote offerande tot den hemelschen vader, te lesen inder missen met vieregher begheerten* ».

Fol. 64 v° : « *Dit ghebeth plach Sinte Bernaert te lesen in die eere van Onser liever Vrouwen* ».

Fol. 65 r° : « *Item, soe wie staet inden staet van gracien, dat is buten dootsonden, ende spreckt devotelijc op sijn knyen dese navolghende ghebedekens, met .v. Pater noster ende .v. Ave Maria, dien wort ghegheven vander macht des stoels van Romen aflaet, die somme van .xlvi*m*. jaer ende .xii. ende .xl. daghe* ».

Fol. 66 v° : « *Hier na volghen drie punten vut welken datmen merken ende hopen mach oft een mensche staet inden staet van gracie of verdoemenisse* ».

Daarop volgen verschillende andere gebeden, waaronder, fol. 70 v°, de « *Oracie* » die Sint Bernardinus « daghelijcx plach te lesen op sijn knyen, ter eerweerdicheyt den sueten Name Jhesus » ; — fol. 78 r°, « Een ghebeth totten heylighen apostel Sinte Jan ewangeliste » ; — fol. 78 v°, « Een ghebeth vander heyligher maegt ende coninghinne Sinte Katherinen » ; — fol. 80 r°, « Vanden heileghen Sinte Cristoffle, martelaer » ; — fol. 82 r°, « Een ghebeth totter heylegher ioffrouwen ende martelarsse Sinte Barbele » ; — fol. 91 v°, « Dit salmen lesen als men Onsen Heere heft, — als men den kelct heft », en eindelijk, fol. 92 v°-95 v°, gebeden « om werdelic ende vruchtbaerlijc ten Heyligen Sacrament te gane ende sijn leven te beteren ».

Explicit fol. 95 r°-v° aldus :

« Ic gruete ende dancke dy, alder goedertierenste Heere Ihesu Xpe, dattu my hebs vercoren deelachtich te maken dijns alre heylichste sacraments. Ic dancke

dy, alre suetste Heere God, dattu my ghespijst hebt met uwen preciosen heylighen bloede. O mijn lieve Heere, om dattu my aldus vutvercoren hebs sonder mijn verdienste, moetti ewelijc gheloeft ende ghedanct sijn inder ewicheyt. Amen.

« Lof den almechteghen God ».

Nr 35. – British Museum, Hs. nr Add 28686.

GEBEDENBOEK. — Papier. Klein 16°-formaat. Kalender en folios 83-205 in een nog al slordig geschrift der XVIe eeuw; fol. 13-82, in geschrift van het laatste der XVe eeuw. Samen 205 folios, met roode hoofd- en beginletters.

Voorop (fol. 1-12 v°) de Kalender. Op 2en Julius : « *Onser Vrouwen wandinghe* ». Op 4en Julius : « *S. Martins overvoeringhe* ». — Op 1en Augustus : « *S. Peters vangenis* ».

Fol. 132 r° : « *Hier beghinnen sommighe ynnighe ghebeden, te lesen voer die ghelovighe sielen, mitten seven psalmen* ».

Het eerste dier gebeden luidt in dezer voege :

« Here Ihesu Criste, die daer niet en versmaedste die begheerten ende ghebeden der oetmoedigher, jc offer di oetmoedelic ende devotelic desen navolghende seven psalmen, een cleyn offerhande, op dattu die daer biste verghiflic ende goedertieren over die boesheit, vergheve goedertierlic alle die versumenissen ende sonden die dese ziele ende alle ghelovighe zielen ghedaen hebben van der doepe totter vren hoerre verscheydenisse, ende dattu se ontbindes van allen pinen ende drucke, daer si toe gheordineert

sijn, ende dattu se wilste setten in die scoenheit des paradises, op dat si moeten ontgaen dat oerdel der wraken, ende (fol. 13 v°) vander gracie dijnre goetheit ewelic moeten ghebruken die salicheit der rusten ende des ewighen lichtes, die daer leves ende regniers en (*sic*) God, ewelic sonder eynde. »

Eenige woorden en wendingen verdienen aangeteekend te worden :

Fol. 13 v° : « Dat suchten des berouwighen herten. — Doer dine heylighe godheit ende menscheit ende doer dijn alre oetmoediste wanderinghe, bidde ic di (Here Ihesu Criste) oetmoedelike, en berespe niet desen zielen.... »

Fol. 14 r° : « Ende doer die binnenste bedruckenisse dijns herten, doe du, van groter drucke, wtstortes voer zweet dropelen bloets... ».

Fol 15 r° : « Here Ihesu Criste, onser sonden een goedertieren verghever, doer die smadelicheit ende die gheselinghe, die du gheleden heves.... ».

Fol. 15 v° : « Op dat dese ziele ende alle ghelovighe zielen mit dijnre vandinghe ende troostinghe vervult werden... ».

Fol. 16 r° : « Here Ihesu Criste, alre soetste sachtmaker onser tribulacien, doer die wtspreydinghe dijnre armen ende die wtreckinghe alle dijnre zenen (sc. op het kruis).... ». Enz., Enz.

Deze gebeden gaan tot op fol. 28 v°

Daarop volgen :

Fol. 28 v° : Gebed « *als een mensche leghet ende stervet* ». Waarna, fol. 29 v° : « *Hier beghinnen*

drie ende .xxx. ghebeden diemen lesen sel voer die doden, ende op elken gebedeken een Miserere ». Eindigt op fol. 46 v°.

Nog enkele woorden en wendingen aangehaald :

Fol. 30 r° : « O lieve Here Ihesu Criste, ic bidde di doer...., dattu deser zielen ende alle ghelovighe zielen niet en laetste ontghelden mine menichvodighe sonden, ende wilt dit ghebet verhoren van my, arme sonder... ».

Fol. 30 v° : « Tot een voerspreecster twischen ons, arme sonders, ende dijnre grondeloser barmhertichеit.... ».

Fol. 31 r° : « O du, ewighe vroechde ende gansen troost alre mynnender herten, jc vermane u des laetsten avontmaels dattu dedes mit dinen iongheren... »

Fol. 33 v° : « Ic vermaen u, lieve Here, der gro ter banghicheit, die ghi willichliken an naemt, doe du knyeldeste opten berch van Oliveten.... Vader, macht sijn, soe nym desen kelc van my, nochtant niet als ic wil, mer als du wilste.... Ende ghingheste efter anden berch ende badeste noch langher, ende seydeste : « Vader, mi gaet noot an, en keer di niet mit dinen aensichte van dinen kijnde, want ic bedroeft bin ... ».

Fol. 34 v° : « Ende hoe si u ye in allen dien, daer si toe verbonden waren nae horen staet, ye onghehoersamich gheweest hebben. Ende doer dijn eernstinghe ghebet si (*sic*) sich an den eernste mijns herten ende verhoer mijn ghebet.... ».

Fol. 38 r°: « Doe sprac Pylatus: « Ic en vijnde ghien sake des doots in hem ». Doe riepen die Ioden dat ghi waren (*sic*) een verstoerer der ewen ende di selven hiets die soon Godes.... »

Fol. 40 r°: « Doe sat Pylatus neder ende dwoech sijn handen ende seyde... ».

Fol. 47 r°: « *Dese nae volghende ghetide selmen lesen mit ynnicheit, inder eren der verrissenisse Ons Heren Ihesu Xpristi, alleen des Sonnendaghes* ». Gaat tot op fol. 62 v°.

Fol. 62 v°: « *Hier beghint die ghetide vanden Maechden* ». Wij schrijven een deel van het *Te Deum* (fol. 66 v°) af:

« Di, God, loven wi. di, Here, belyen wi.
« Alle eertrike eert di, ewige vader....
« Cherubin ende Seraphin ropen tot di sonder oflaten mit deser stemmen....
« Vol sijn hemel ende eerde des heerliken ghewoudes dijnre glorien...
« Dat blenckende heer der martelaren...
« Vader onghemeten gheweldighe heerlicheit....
« Doestu aennemen woudste den menschen om hem te verlossen, du en ontsagheste niet der ioncfrouwen lichaem....
« In di, Here, heb ic ghehopet: laet mi niet scandelike confuust staen inder ewicheit. »

Deze « *Ghetide* » eindigen op fol. 82 r°.

Nu hebben wij het deel van het boek, dat van de XVI[e] eeuw dagteekent. Dit deel is vrij slordig ge-

schreven. Het begint (fol. 83 r°) met « *Een ghetide van die toecoemst Ons Heren Ihesu Xpristi* ».

Als proeve van taal en stijl schrijven wij daaruit de volgende plaats af :

(Fol. 85 r°.) « *Dat eerste les Ysayas*. In dien daghe sullen si van den aensichte der bedruckers roepen totten Here en hi sal hem senden enen behouder ende enen voervechter, diese verlossen sel. ende die Here sal van Egipten bekennet werden. Ende die van Egipten sellen den Here kennen in dien daeghe ende si sullen oefenen in offerhande ende in ghiften, ende si sullen den Here loften loeven ende betaelen. Ende die Here sal Egipten sclaen mit plaghen, ende hi salse ghesont maeken, ende si sellen weder keren totten Here. Ende hi sal hem sacht werden ende God, onse Here, salse ghesont maeken. Dit seit God, die Here : « Wart tot my bekeert, ende ghi sult behouden wesen ». Deo gratias. O Bethlehem, stat des oversten Gods, wt di sal gaen die Here van Israhel, ende sijn wtganc is alst van beghin der daeghen ende (*sic*) der ewicheit gheweest heeft, hi sal groet ghemaect warden inden middel der ganser eerden, ende vrede sal wesen in onser eerden als hi coemt. »

Het geheele stuk eindigt op fol. 136 r°.

Fol. 136 v° : « *Hier beghint die ghetide van die Verrisenisse Ons Heren Ihesu Xpristi* ».

» *Dat i les* » (fol. 138 r°) luidt als volgt :

« Lieve broders, het waren twie levene, vanden welcken wy dat ene kennen, ende dat ander en kennen wy niet. Want dat ene is starflike ende dat ander onstarflike. Die een is van ghebreclicheden, ende die

ander is van onghebreclicheden. Die een is der doet, die ander verrisenisse. Mer du, Here, ontfarme di onser. God segghen wy danc. *Resp.* Die enghel des Heren daelde vanden hemel ende toegaende keerde hi omme den steen, ende hi sat op hem, ende seyde den wiven : « En wilt niet ontsien, want ic weet dat ghi den ghecruusten soect; te hant verrees hi; coemt ende siet die stede daer die Here gheleit was. Alleluia. *Versus.* Voerwaer die enghel des Heren sprac den wive segghende : « Wien soect ghi, of soect ghi Ihesum? Tehants verrees hi; coemt ende siet die stede daer die Here gheleit was. Alleluia. »

Het stuk gaat tot op fol. 171 r°.

Fol. 171 r°: « *Hier beghint een ghetide van Heilighe Sacrament* ». Wij schrijven eruit « *Dat eerste les* » (fol. 174 v°) af:

« Die onghemetene goede gaven der godliker miltheden, die ons ghegheven sijn, den kersten die gheven hem grote weerdicheden, want daer en is, noch daer en was, noch nie, alsoe grote gheboerte of ghesclachte, die Goede alsoe nae bi hem hadden, alsoe als Onse God ons nae bi is, want die eengheboeren zoen Gods, die ons deelachtich woude maken sijnre godlicheden, an nam onse nature, op dat hi die mensche godlic makede die mensche ghewörden is. Ende hier en boven dat hi om ons an nam, dat hevet hi ons allen ghegheven tot salicheden, want om ons te verlossen hevet hi gheoffert Goede den Vader sijn lichaem anden outaer des cruces, ende hi hevet sijn bloet ghestort in een coep ende in een doepsel, op dat wy verlosset souden warden van der onsaligher knechtelicheden ende ghereynighet van onse sonden.

Ende opdat die ghehuechnisse alsoe groten werkes stadeliken in ons bliven soude, soe hevet hi after ghelaten den ghelovighen menschen sijn lichaem tot eenre spise, ende sijn bloet tot eenre dranc, onder die ghedaente des broets ende des wijns. Mer du, Here, ontfarm di onser. God segghen wy danc. »

Deze « Ghetide » eindigt op fol. 194 v°.

Fol. 195 r° : « *Een goet ghetide van Onser Vrouwe*. Dit sijn die ghetide seven, - daer wy Marien lof in gheven ; — die metten hoe si wort ontfaen, — daer ons grote salicheyt leyt aen ».

Explicit fol. 205 r° : « Hier eynt dese corte ghetide van Onser liever Vrouwen, aldus ghesettet in Duutsche. God si gheloeft ».

Nr 36. — British Museum, Hs. nr Add. 17524.

GEBEDENBOEK. — Perkament. Schoon en groot geschrift van de eerste helft der XVe eeuw. Vierkantig 16°-formaat. Met twee miniaturen (andere zijn uitgesneden), nette omlijstingen en zeer fraaie begin- en hoofdletters. Samen 206 folios.

Op het schutblad staat : « Purchased of Ho. Rodd. 11 Nov. 1848 ».

Voorop de Kalender, die gaat van fol. 1 r° tot fol. 12 v°. Het einde der maand December ontbreekt. Op 23en van « Aprilmaent » : « *Sunte Iorien, ridder* ». — Op 2en « Juliius » : « *Onser Vrouwen vandinge* ». — Op 12en November : « *Rumbeert, confessoer* ».

Incipit fol. 13 r°, met deze woorden :

« Here, du salte opdoen mine lippen, ende mijn mont sal voertkundighen dinen lof. *Deus in adjutorium*. God wilt dencken in mijn hulpe. Here, tot mij toe helpen haeste. Glorie sij den Vader ende den Soen ende den Hei- (fol. 13 v°) -lighen Gheeste. Alst was inden beghinne ende nu ende alletoes ende eweliken sonder einde. Amen. »

Uit het vervolg blijkt genoeg, dat wij hier de Getijden van O. L. Vrouw voorhanden hebben Ter vergelijking met soortgelijke stukken uit andere Getijdenboeken, schrijven wij nogmaals de eerste « les » over :

(Fol. 19 v°.) « *Dierste lexie*. Heilighe Maria, ioffrouwe alre ioffrouwen, moder ende dochter des conincs van alle, seint in ons dinen troest, op dat wij, overmits dij, verdienen toe hebben dat loen des hemelschen rikes ende mitten Godes wtvercoren eweliken regnieren moten. Mer du, Here, ontfarme dij onser. Gode segghen wij danc. *Respons*. Heilighe ende onbevlecte maghedom, ic en weet niet mit wat laven (*sic*) ic dij voertspreken moghe, want dien die hemelen niet begripen en mochten, dien hevestu in dinen schot (*sic*) gheleghet. *Versus*. Ghebenedijt bůstu (*sic* : de eerste *u* is ů geteekend) onder den wiven ende ghebenedijt is die vruchte dijns bukes. Want... den (*sic*) hevestu in dinen schoet gheleghet. Here, heit gheven die benedictie. Die heilighe Godes moder si altoes onse hulperster. Amen. »

Wij nemen nog uit dit stuk het volgend « *Ymnus* » over :

(Fol. 30 r°.) « O gloriose Vrouwe, boven die steernen hoghe, die dij voersiende schiep, den sokestu mit dinen heilighen borsten.

« Dat ons Eva drovich nam, dat hevestu weder ghegeven mit hogher vrucht, op dat sij die men beschreiet in hoecheit gaen, soe bůstu (*sic*) ghemaket een hemels vinster.

« Du des hoghen conincs dore, du des lichtes blenckende poerte, ghi verloseden. Volc vervrouwet u om dat leven dat ons overmits hoer is ghegeven.

« Glorie sij dij, Here, die vander ioffrouwen gheboren biste, mitten Vader ende mitten Heilighen Gheeste in eweliker ewicheit. Amen. »

Op fol. 52 r°, de *Magnificat*, die luidt als volgt :

« Mine siele maket groet den Here. Ende mijn gheeste heeft sich hoghe vervrouwet in God minen heile.

« Want hij heeft aen ghesien die oetmodicheit sijnre deernen Siet daer van sullen mij salich heiten alle gheslachten.

« Want hij heeft mij grote dinghen ghedaen, die mechtich is, ende sinen heilighen name.

« Ende sijn barmherticheit is van gheslechten tot gheslechten den die oen ontsien.

« Hij heeft afghesat die mechtighen vanden stoele ende hij heeft verhoghet die oetmodigen.

« Die hongherighen heeft hij vervult mit Gode ende die riken liet hi ydel.

« Hij heeft ontfanghen Israel, sijn kijnt, hem ghedachte sijnre barmherticheit.

« Als hij ghesproken heeft tot onsen vader Abraham ende sinen gheslechte van beghinne.

« Glorie sij... »

Fol. 60 r°, komen de *Heilig Kruis Getijden*. De titel, die op de miniature fol. 59 v° zal gestaan hebben, ontbreekt evenals die miniature zelve.

Zooals hierboven laten wij nog eens de *eerste les* volgen :

(Fol 65 r°.) « *Dierste lexie*. Pylatus tasten Ihesum aen ende gheiselden oen, ende die ridders vlochten een croene van doernen ende setten se op sijn hoeft ende sloghen hem om een pellen cleet, ende quamen tot oen, ende spraken : « Weest ghegruet, coninc der Ioden ». Ende sij bedecten sijn begheerlike aensichte ende sij gaven hem kennebacken slaghen ende sij spoghen in hem ende namen een riet ende sloghen sijn hovet. Mer du, Here, ontfarme dij onser. Gode seggen wij danc. *Respons*. Die olders des volcks maecten raet op dat sije Ihesum mit verradenisse holden mochten ende doden. Mit sweerden ende mit stocken ghinghen sie wt als tot enen mordenar. . »

Dit stuk gaat tot op fol. 87 r°.

Fol. 88 r° beginnen de *Getijden van den Heiligen Geest*, waarvan de titel nogmaals ontbreekt.

Een « *antifen* » luidt als volgt :

(Fol. 91 v°.) « Com, Heilighe Gheeste, vervulle die herten der gheenre die in dij trouweliken gheloven, ende ontsteke in oen dat vuer dijnre minnen, du die die heidene ende alre tonghen menichvoldicheit vergadert hebste in eenheit des gheloven. Lovet (1) blideliken den Here. Lavet blideliken den Heren.

---

(1) Op fol. 98 v°-99 r° staat : « Ende ontsteket in hem dat vuer dijnre lieften, du die die heidene in alre tonghen menichvoldicheit vergadert hebste in enicheit des gheloven. Lavet... »

Here, verhoer mijn ghebet. Ende mijn ropen come totti, bidden wi. *Collecta.* God, die die herten der ghelovigher mit inverlichtene des Heilighen Gheestes hebste gheleert, verleent ons inden selven Gheeste ghestrechte (*sic*, voor : gherechte) minne te smaken ende ons altoes van sinen troeste te verbliden. Overmits Onsen Here Ihesum Xpristum, dinen sone, die mitti levet ende... »

Op het einde van fol. 109 r° : « *Hier beghinnen die ghetide vander ewigher wijsheit. Die metten* ».

Op fol. 109 v°, eene miniature.

Het stuk vangt aan als volgt op fol. 110 r° :

« Mine siele heevet dij beegeert (*sic*) in der nacht, ende mijn gheeste inden binnensten mijns herten, soe hebbe ic vroe ghewaket totti. O alre claerste ewighe wijsheit, jc bidde dat dine begheerlike teghenwoerdicheit moet verdriven alle vremde dinghen wter mijnre herten ende dattu dine ghenade moetste doerstorten in die binnenste camer mijns herten ende crachteliken ontsteken mit dijnre minnen. Ende nu, o mijn alre suetste Ihesu, soe stae ic op tot dij inder dagheraet ende grute dij.... »

Op fol. 116 r° komt « *Dander lexie* » :

« O mijn alre suetste ende alre salichste wijsheit, een woert des Vaders, een eynde ende een beghinne alles wesens, ic bidde, sich aen mit goedertieren oghen, want ic stof ende vleische bim ende (*sic*) niet en vermach van hem selven die lopende is of willende is, ic bidde dij ghedencke dijnre alre bitterste doet, die du om mij, onweerdighe sundersche, liden woldes ende den goden wille die du in mij begonnen hebste, dien motestu behueden. O mijn ontfaermherticheit, en wilt

mij niet laten. O mijn toverlaet, en wilt niet van mij gaen. O mijn verloser, aendencke in mijn hulpe ende begravet mij mitti in dinen grave, alsoe dat ic doet moet wesen deser werlt, ende behuede mi van alle laghen der vianden, alsoe dat leven noch doet, noch ghen (*sic*) creature mi en verscheide van dij, mer onse minne mote in ewicheit bliven sterker dan die doet. Mer du, Here, ontfarme dij onser. Gode segghen wij danc. »

Fol. 137 r° : « *Hier beghinnen die seven psalmen van penitencie, teghen die hoeft sunden* ».

Daarop volgt, fol. 149 v°, « *Die Letania* », waaruit wij de volgende plaatsen overnemen :

« Vander haestigher ende onvoersienre doet, verloest ons, Here.

« Van pestilencien ende van doeren tiden, v. o. H.

« Bij dien dattu van Maria gheboren wordste ende mensche wordeste, v. o. H.

« Wij sunderen, wi bidden di, hoert ons.

« Op dattu ons gheveste gherechte biechte, waren rouwe, verghiffenisse ende aflaet van alle onsen sunden, w. b. d. h. o.

« Op dattu den pawes ende alle gheestelike staet der Heiligher Kerken in heiligher gheestelicheit bewaren wilste...

« Op dattu ons wilste geven tidich weder ende water....

« *Collecta*. O Here, verhore die bede der ynnigher menschen, lidet mitten sunderen der gheenre die di belien ende biechten, op dattu godertielick ons gheveste verghiffenisse toe gaeder ende vreede.

« Here, diet eigenlic toehoeret tontfarmen ende toe sparen, ontfanget onse ghebet ende die godertie-

renheit dijnre barmherticheit ontbinde die banden onser sunden.

« Toent ons, Here, godertierliken dine onsprekelike ontfarmherticheit, op dat wi toe samen van alle onsen sunden moten werden ontblotet ende van allen pinen, die wij overmidts hem verdienen, moten werden verloset, overmits Onsen Here Ihesum Xpristum... »

Fol. 157 r° : « *Die vigilie* ». Gaat tot op fol. 205 r°. Vangt aan in dezer voege :

« Mi hebben ommebevangen die suchten des dodes, die drovighe sere der hellen hebben mi ombevangen. *Venite*. Coemt, laet ons sere vervrouwen ten Heren, laet ons iubilieren Gode onse heileghever .. »

Fol. 169 v° : « *Hier beghint die ierste lexe.*

(Fol. 170 r°.) Spaert mi, Here, want mine daghen en sijn niet. Wat is die mensche dattu sijns ghedachtich buste (*sic*) ende dattu oen groet makes. Of waer om settestu dine herte weder oen? Du vandeste oen inder dagheraet ende haesteliken provestu oen. Hoe langhe en spaerstu mij niet, noch en laetstu mij niet, dat ic slijnde minen spekele Ic hebbe niet (*sic*) ghesundiget. Wat sal ic doen, o hirde der menschen? Waer om hevestu mij ghesat contrarie weder dij ende ic bin mij selven swaer gheworden? Waer (fol. 170 v°) omme en draghestu niet mine sunden ende waer om en afneemstu niet mine boesheit? Sich, nu slape ic inden ghestubbe ende, suecstu mij vroe, ic en sal niet blivende sijn. *Respons.* Here, die dijne dienre ghescapen heves, ontfarme hoere, ende wat sij lasters, inden dat si die viant bedroghen heeft, vergadert hebben, die afwassche mit vergiffenissen, du die buste (*sic*) milde ende barmhertich ».

Op fol. 205 v°-206 v° komt het *Evangelie van Sint Jan* : « Inden beghinne was dat woert... », hetwelk sluit met de volgende woorden, met rooden inkt geschreven : « Overmids die woerden des heighen (*sic*) ewangelijs, moeten verdelighet werden alle onse sonden. Amen ».

Nr 37. — British Museum, Hs. nr Add. 20859.

GEBEDENBOEK. — Perkament. 32°-formaat. Geschrift van de tweede helft der XVe eeuw. Met acht nette miniaturen, begin- en hoofdletters. Samen 89 folios.

Op het schutblad staat : « Purchased at Lord Stuart de Rothesays sale. June 1853. Lot 1003 ».

Fol. 1-18, de Kalender, met verschillende aanhangsels. Op 2en Julius : « *Marien vandinge* ». Op 1en Augustus : « *S. Peter wten banden* ».

Fol. 20 r° : « *Hier beghinnen die seven psalmen van penitencien* ».

Fol. 29 v° : « *Die Letanien* » : « Vanden gaedoot ende onversienen doot, verlos ons, Heer (fol. 34 r°) ».

Fol. 41 r° : « *Dit is die gulden rosencrans van Onser liever Vrouwen* ».

Fol. 50 r° : « *Onser liever Vrouwen getide* ».

Fol. 67 r° : « *Dit sijn die seven Weden van Onser liever Vrouwen* ».

Fol. 63 v° : « *Hier na volghen die neghen gebedekijns voer die wapen Ons Heren Ihesu Xpristi* ».

Fol. 66 v° : « *Die seven woorden Ons Heren* ».

Fol. 70 v° : « *Totten vijf wonden Ons Heren Ihesu Xpristi* ».

Fol. 74 v° : « *Dit sijn Sunte Franciscus gebedekens* ».

Fol. 77 r° : « *Van Sunte Anna, ghebet* ».

Fol. 81 r° : « *Quinque gaudia* ».

Fol. 82 r° : « *Van Sunte Iacob apostel* ».

Fol. 83 r° : « *Van Sunte Iorgen, gebet* ».

Fol. 83 v° : « *Een ghebet van Sunte Sebastiaen* ».

Fol. 84 v° : « *Van Sunte Anthonius, ghebeth* ».

Fol. 86 r° : « *Een ghebet van Sunte Katherina* ».

Fol. 86 v° : « *Van die heilige ioncfrou S. Barbara* ».

Fol. 87 r° : « *Dit salstu lesen voer dijns vriendes ziel* ».

Nr 38. — British Museum, Hs. nr Add. 31002.

GEBEDENBOEK. — Perkament. Klein 16°-formaat. Geschift van het laatste der XVe eeuw. Met gekleurde begin- en hoofdletters. Samen 179 folios.

Fol. 1-17, de Kalender met aanhangsels.

« *Hoymaent.* (2) Maria Visentacie ».

« *September, Evenmaent* ».

« *October, Ruselmaent* ».

« *November, Slaechmaent* : Maria Presentacie ».

« *December, Haertmaent* ».

Fol. 17 v° : « *Een antiffen vanden Advent Ons Heeren* ». — Fol. 18 r° : « *Noch inder toecoempst Ons Heren Ihesu Xpristi een antiffen* ».

Van fol. 18 v° tot en met fol. 65 r°, onderscheidene gebeden, namelijk « *Vander heiligher vasten, van dien dat Onse lieve Heer drij daghe verloren was* », — dan gebeden ter eere van de Passie, — « *Een ghebeet vander kerckwydynghe* », — « *Een ghebeet tot Ons Heer op kermisdach* », — « *Op des Heilighen Speers daech* », — « *Alsmen der kellyck op houft, ghebeet* », enz., enz.

Fol. 65 v° : « *Hyer beghynnen seven grueten van Onser liever Vrouwen, die zeer schoen syn...* », waarna, tot op fol. 84 v°, verschillende gebeden ter eere van Maria.

Fol. 85 r° : « *Hijer beghynnen die seven ghetijden vanden Heilighen Cruce* ». Gaat tot op fol. 96 r°.

Fol. 96 r° : « *Hijernae volghet metten van Onser liever Vrouwen* », met tusschenin deelen uit de Getijden van den Heiligen Geest, en vice versa, tot op het einde van het boek.

Daartusschen, fol. 119 r° : « *Hijer beghijnnen die seven psalmen* ».

Waarna op fol. 128 v° « *die Letanien* » : « Van eenen quaeden eijnde ender vander ghee doot ende vander onversyender doot, verloest ons, Heer ».

Het boek is onvolledig.

Nr 39. — British Museum, Hs. nr Add. 15525.

GEBEDENBOEK. — Perkament. Klein 16°-formaat. Geschrift van de tweede helft der XVIe eeuw. Met 100 miniaturen, doch zeer onbeduidend als opvatting en teekening. Samen 110 folios.

Op de schutbladen staat, in geschrift van den tijd : « Desen boek... hoert toe Marie... tot Belle, anno 1585 ». « Desen boeck behoort toe aen (handteeken) Duchasteau, 1721 ». En : « Purchased of H. Cleri, 5 Jun: 1845 ».

Op de miniature fol. 71 vindt men het volgend wapen : een zilveren keper in een blauw veld, met een vrij kwartier voerende eenen zwarten gaanden leeuw in een veld van goud, en dwars over het heele schild een basterdband van keel.

En op de miniature fol. 79, het volgende : een veld van goud met een zwart meerltje boven, en langs onder twee zwarte doorgesneden krukken met drie blauwe ringeltjes (1).

Rechtover elke miniature staat er een kort gebed, dat in betrekking met de miniature staat. Wij schrijven het eerste dier gebeden af :

« O bermhertich Vader, die daer wuent int alderhoochste, de begheerte van uwen dienaren, hier noch als woorkens op deerde cruypende, verhoort, de welcke ghy duer u ongrondelycke liefde hebt weer-

(1) De naam van de zich hier voordoende heraldieke figuur is ons niet bekend. In Rietstap komt zij ook niet voor. Zij gelijkt op een gebroken T, die onder geankerd is. De schikking der figuren is de volgende : •⁻| • |⁻•

dich ghemaect te heeten de kinderen Gods, sturtende in hemlieden uwen heilighen gheest, op dat zy met een vast betrouwen tot hu souden muechen roepen : Abba pater. Och Vader, wij bidden u, o Vader, laet uwen naem gheheel de weerelt duer bekent zyn ghelyc hy es inden hemel. Amen. »

Fol. 15 v° :

Jesus.
Huut rechter liefden, weest ghegroet,
Jesus, Davids zone ghepresen,
Die my ghecocht hebt met hu bloet,
Ende van sonden ooc ghenesen.

Noch een drietal dichtjes van den zelfden aard doen zich in het Hs. voor.

Nr 40. — British Museum, Hs. nr Add 29728.

GEBEDENBOEK. — Papier. 32°-formaat. Geschrift van de tweede helft der XVe eeuw. Met gekleurde begin- en hoofdletters. Samen 282 folios

Op het schutblad staat : « Purchased of M. Heidenhem, 13 July, 1874 ».

Fol 1-12, de Kalender :

Lomaent : Dorteendach.
Hoeymaent : Onser Vrouwen Visita(cie).
Gerstmaent : Gelys, abt.
Wynmaent : Remey, confessore.
Aerselmaent : Onser Vrouwen Ont(fanghenis).

Aer wordt hier door een eigenaardig verkortingsteeken uitgedrukt. Verleden jaar (zie ons *Verslag* van

1894, blz. 55) hebben wij ditzelfde woord door *Aerselmaent* verklaard, ofschoon ieder wel weet, dat *Aerselmaent* overeenkomt met *October* en niet met *December*. Evenwel is er van gezegd teeken niets anders te maken dan : *Aer-*. Ook *Ruselmaent* is *October*.

Fol. 13 r° : « *Hier begynt vander gebuerten Ons Heren Ihesus Xpristus* : Huden is Xpristus geboeren, huden hevet hem die gesontmaker geapenbaert.... »

Daarop volgen verschillende gebeden, o. a. :

Fol. 18 r° : « *Op der besnijdinghen Ons Heren* » ;

Fol. 19 r° : « *Op den heileghen Doerteendach* » ;

Fol. 21 r° : « *Op den heiligen Palmdach* » ;

Fol. 23 r° : « *Op den gueden Vridach* » ;

Fol. 44 r° : « *Op den heiligen Pynxter dach, dat hij den Heiligen Geest sande* » ;

Fol. 57 v° : « *Alst gewide keermis is* » ; enz.

Fol. 63 r° : « *Dijt salmen lesen als men dat Heilige Sacrament ontfanget* ». — Fol. 67 v° : « *Dit gebet salmen lesen voer der ontfenckenisse des Heiligen Sacraments*, ende het hevet Sancte Ambrosius, die bisschop, ghemaect. Gebeth : Overste priester ende gewaer bisschop, Here Ihesus Xpristus, die dy selven offerdes Gode, dijnen vader, eyn reyn ende een onbevlecte offer op den altaer des... » — Andere gebeden van den zelfden aard volgen, te lezen « *Voer* » en « *Nae der ontfenckenisse* ».

Fol. 108 r° : « *Dijt sijn die gulden ghetijden Onser liever Vrouwen, der moeder Godes* », gevolgd door verschillende gebeden ter eere van Maria, namelijk « *Die vif magnificat* » en « *Die seven psalmen van Onser liever Vrouwen* ». Eindigt fol. 187 v°.

Fol 188 r° : « *Dit is Sincte Bernardus contemplacie vanden Zueten Name Ihesus* ».

Fol. 192 r° : « *Dit sijn die lxxij namen Onser liever Vrouwen, die worden gegeven vanden Heiligen Geest* ».

Fol. 194 r° : « *Hier begynnen die getijden van Allen Heiligen* ».

Fol. 239 r° : « *Hier begijnnen die getijden vanden xj dusent meegden* ».

Fol. 248 r° : « *Hier begijnnen die getijden van Sancta Agneta* ». Waarna, fol. 256, eene godvruchtige oefening ter eere van de H. Barbara.

Fol. 269 r° : « *Hier begijnt Sancta Anna crans der heiliger weduwe* ».

Het boek is onvolledig.

Nr 41. — British Museum, Hs. nr Harl. 5323.

MANUALE DEVOTIONIS TEUTONICE. — Papier. Klein 32°-formaat. Geschrift van het laatste der XVe eeuw. Gekleurde begin- en hoofdletters. Samen 237 folios.

Begint met geestelijke bedenkingen op de Passie J. Ch. : « Here Jhesus Xpristus, des levendigen Gads

soen, jc onwerdige sundige creatuere, begeer nu dyn conynclike hoeft ynnychlicken te grueten ende te aenbeden, dat om mynen wylle gewondet, bespegen ende geslagen was, ende ic begerdy te laven, ende te dancken voir alle die pyne die du.... ».

Daarop volgen onderscheidene gebeden met betrekking op de Passie, zooals folio 20 r° : « *Die doerne croene Ons lieven Heren* », — fol. 33, « *Eyn suverlicke roesen crensken vander dorne cronen* », — fol. 47, « *Die seven waerde die Xpristus sprac inden cruce hangende* ».

Fol. 53 r° : « *Soe wie dese gebede lest in noeden sijns of sijnre vrienden, die sal haepen sijn bede te vercrygen* ».

Fol. 59 r° : « *Hier begynnen die gulden letanye* vanden leven ende passie Ons lieven Here, gelick als Got die selven geapenbaert heeft tot heil ende salicheit alre menschen ».

Op fol. 78 r° begint eene godsdienstige oefening van *Sante Brygijta, vorstynne van Mercien* », over de « *heilige wonden Xpristi* ». Gaat tot op fol. 97 v°.

Fol. 98 r° : « *Hier begijnt S. Augustinus Salter*. Ende desen maecte die hoge werde leere in sijnen doet ende in sijnen lesten tijden ».

Op fol. 110-134 v°, verschillende gebeden.

Fol. 135 r° : « *Dijt is eijn schoen gebet vander ontfenckenisse des Hilligen Sacraments. Daer voer:*

Overste priester ende gewaer bysschop.... ». Met andere gebeden van denzelfden aard, en fol. 151 v°, een gebed « *nae der ontfenckenisse dez Hilligen Sacramentz* ».

Fol. 152 r° : « *Dit is eyn schoen gebet van Onsen lieven Heren Jhesum Xpristum*, van alle sinen heiligen leven, ende is genoemt Ons lieven Heren mantel, en is gedeilt dorch die boeck en is seer suverlich : ... Der Manendach ... Dijnsdach ... Goedesdach (fol. 170 v°) ... Sonendach ... ». Dit stuk gaat tot op fol. 201 v°, doch is niet volledig.

Dan volgen oefeningen van minderen omvang en zonder titel, waarvan eenige door eene andere hand — ook van het einde der XVe eeuw, — geschreven.

Nr 42. — British Museum, Hs. nr Add. 14042.

GEBEDENBOEK. — Papier. Klein 16°-formaat. Geschrift van de eerste helft der XVIe eeuw. Met tal van gedrukte platen, die overgeschilderd zijn, alsmede gekleurde begin- en hoofdletters. Samen 407 folios.

Op fol. 2 en 3 staat : 1°) in geschrift van de XVIe eeuw : « Joffr. Dorothea vander Steghen hoert dit boeck toe » ; — « Sophia van Broeckhoven ; » — « Suster Geertruijt van Oosterwijck » ;

2°) In modern geschrift : « Purchd of Rodd, 11 March 1843 », en « An exceedingly rare and valuable Manuscript of various Rosaries, etc., illustrated with a number of cuts from ancient woodblocks and a few from copper. It is superfluous

to observe that block cuts and the early impression from copper plates are of very rare occurence. These cuts are on general coloured and some few illuminated ».

Fol. 5 r° : « *Hier begint dat prologus oft voerreden op Onser liever Vrouwen*, der hemelscer coninginne ende der weerdiger maget ende moeder Gods Maria gebloemde Paradijsscen Souter, ter eeren haren lieven soen ende haere synder liever Moeder, die gebenedijt moeten sijn inder ewicheit der ewicheit. Amen ».

Fol. 7 r° : « *Hier begint den Paradijsscen Souter der glorioser hemelscer coninginne ende moeder Gods Maria*. Pater noster. Ave Maria. Bliscap der bliscappe ende vroude der vrouden, si u eerwerdige moeder Gods, int middel der Heilige Drievoldicheit. Eija, wilt u gewerdigen, o ghebenedide Vrouwe ende moeder Gods, mi arm creatuer weerdich te maken u te loven.... ».

Fol. 62 r° : « *Hier begint een suverlic prieel van roosen ende menigerleij bloemen des levens, des lifdes ende duechden der hemelscer coninginne Maria*, om bloemkens daer wt te lesen ende onser coninginne een hoedeken te maken op elc van haren hoochtijden. Ende inden iersten enen rosencrans, te lesen op dat hoochtijt haerre ontfenckenis... ».

Fol. 67 r° : « Enen schoon roosen crans van Onser liever Vrouwen op dat hoochtijt haerre geboerten, geordineert op die vijf letteren vanden sueten name Maria... ».

Fol. 74 r° : « Enen schoonen roosen crans, te lesen ter eeren der glorioser presentacien Maria tot haren drie jare inden tempel... ».

Fol. 78 v° : Dit sijn Bernadus (*sic*) grueten, diemen lesen sal ter eeren dat Maria die XV trappen op ginc doen si iij jaer out was .. ».

Fol. 82 r° : « Enen schonen rosenkrans opten hoochtijt der boetscappen Maria, ende oec inden Advent, oft oec wanneer men wil... ».

Fol. 91 r° : « Enen schoonen roosen kranss, te lesen opten hoochtijt der Visitacien onser hemelscer coninginne Maria... ».

Fol. 99 r° : « Enen schoonen roosen krans vander glorioser geboerten Ihesu in Bethleem opten Kerstnacht... ».

Fol. 113 r° : « Eenen schoenen rosen krans opt hoochtijt Onser liever Vrouwen Lichtmisse... ».

Fol 118 r° : « Eenen schonen rosen krans tot Maria, te lesen ter eren haerre gloriose hemelvaert... ».

Fol. 123 r° : « *Hier beginnen drie roosen cranscen, te lesen ter eren den druc Onser liever Vrouwen.* Ende men salse lesen sonderlinghe des Vrijdaechs ende inder vasten, alsmen tijt heeft. Ende oeck alsmen wilt bidden voer sonderlinge saken, daermen mede in noode oft in lijden is. Die ierste roosen hoet ter eren alden druc die Maria hadde van Witten donner dach savonts tot dat haer lieve sone Jhesus aenden cruce genagelt was... ».

Hiertusschen loopen talrijke godsdienstige oefeningen en gebeden, die alle met de hierboven aangeduide algemeene oefeningen in verband staan.

Fol. 167 r° : « *Hier na volcht Onser liever Vrouwen seven psalmen* ». Daarop volgen onderscheidene gebeden ter eere van Maria.

Fol. 179 : « *Prefacie voer die Crone van die lxxij namen Maria* ». Met gebeden daarop volgende.

Fol. 188 v° : « *Hier beginnen ij^c groeten tot Onser liever Vrouwen Maria*, ende is geheiten Onser liever Vrouwen cleijn psalterken zeer ghenuechlicken....». Met talrijke gebeden en oefeningen.

Fol. 221 v° : « *Hier begint Onser liever Vrouwen corten Roosenkrans des levens ende der passien ende verrisenissen Ihesu Christi seer schoon*. Ende op elck artikel een peticie gheseet, om die sumen te beter ter aendacht te houden... ».

Fol. 239 r° : « *Soe wie dat gecroonde hooft Ons Heren Ihesu Xpristi* allen sondage gruet ende eert..... ».

Fol. 246 r° : « *Hier beginnen ter eeren Gods die gulden letanien vanden leven ende lijden Ons liefs Heren Ihesu Xpristi....* ».

Fol. 274 v° : « *Hier nae volcht enen sconen lof oft prijs totten Heiligen Sacrament, die Sancte Franciscus gemaect heeft...* ».

Fol. 282 v° : « *Hier begint een schoon suverlic kransken ter eere den gloriosen honichvloeijenden name Ihesus....* ».

Enz., tot op het einde van het boek.

Nr 43. — British Museum. Hs. Cahier nr 34392, stuk 3.

VAN SUNTE PETRUS BENDE. **Middelnederduitsch fragment van twee bladen of vier zijden kwarto. Perkament op twee kolommen. Geschrift van de XIVe eeuw.**

Fol. 1 r°, kol. 1 :

. . . .
Em ton eren vt geleit,
Dat men den dach noch begat
Alse de iartijt entstat,
Dat Petrus in de bende quam,
Dar van en Godes hulpe nam
Em to erliken vromen,
Alse gi hebben alhir vernomen.
Noch is ene ander saken,
Alse ik jw kunt wil maken,
Dorch wat de reyne cristenheit
Petri dach heft up geleit
Van den banden genant.
Id was, also ik beschreven vant,
Allexander, en pawes gut,
De mit groter demut
De soste pawes na Petro was ;
Den geloven Godes he las

Hir unde dar den luden,
Den he mit willen to duden
Plach des hemmels straten.
Dit dreff he in der maten,
Went em sometit wart gehat;
Dorch Got he cleine des entsat,
Wente he gink de rechten vart,
Hir mede he ok gevangen wart
Unde in den kerkener gheleit.
In der sulven erricheit
Vink men ok den heren grot,
Den man ok gevangen beslot,
Dorch dat he Cristum nande,
Unde mit geloven bekande
Dar ane he en wol erede
Alse en de pawes lerede.
Dar up he gentzlik was irwant.
Hermes was he genant.
Quirinus, en vorste heet,
De se do wol besmeden heet,
Wo doch nicht bi enander.
Hermes unde Allexander
In twen kerkenern legen sus.
Nu quam to enem male Quirinus,
Dar Hermes gevangen lach;
Mit em he sulker rede plach :
He sprak : « gi eddele man,
« Wo dorlik on hefft gedan
« Unde doch wijs genomet bist,
« Dattu dorch enen valschen Crist

« Gelovest an en ander leven
« Unde dar umme hest begeven
. . . .

Kol. 2 :

. . . .
« Dat beste gut meynde ik wesen
« Men is dar werlik ane ungenesen
« Got make ok my ient bekant. »
Do sprak Quirinus altohant :
« Machstu my orkunde geven
« Dat icht si en beter leven
« Na deme tode wenne dit
« Ik wil in des geloven crit
« Mit gantzeme willen keren.
« Des mach di beth geleren
« Allexander, de Godes bode,
« Den dines knechtes knode
« Bestricket unde gevangen hat;
« Willet hebben sinen rat :
« He wiset an Got dinen sin. »
Do sprak Quirinus wedder in,
Went he was tornisch dar umme :
« Du wilt in ener crumme
« Des ik di gemoyet han
« My wyset an den valschen man
« Den ik dorch sine bosheit
« In den kerkener hebbe geleit
« Des en sin Got nicht mach bevreden.
« Nu wil ik di unde en besmeden

« Under twevalder bant;
« Unde wert nu beth an jw bekant
« Dat jwe Got jw mach gevromen
« Unde gi to samene moget komen
« To hant ik van di scheide
« Na diner gereide,
« Alle mynen gelonen
« Den wil ik becronen
« Unde volgen diner wisheit ».
Dit wart deme pawese geseit,
Went he ok mer bevestet wart,
In aller dogentliken art
Droch he dorch Got dat ungemak.
Sin gebet he do to Gode sprak,
An unsen leven heren Got,
Van des hilligen gebot.
En lichter engel to em quam
De en van allen banden nam
Unde brochte en hen dar iene lach.
Do id quam uppen lichten dach,
Unde Quirinus dat gesach,
Welk en wunder hir geschach,
Id duchte en seltzen genoch
Wat en to deme anderen droch
. . . .

Fol. 1 v°, kol. 1 (1) :

. . . .
pawes id also schickede

(1) De voorste letters zijn afgeschrood.

t sik myn son erquikede
gentzlik was gelegen dot
uirinus em sin antwerde bot:
hebbe ene dochter, he sprak,
lidet grot ungemak;
ent er ere hals geswullen ist.
ach er gehelpen jwe Got Crist,
sole gi werlik geloven mir
at ik ummer wil mit ir
der lere volgen na.
s sprak de pawes alda:
m dine dochter, unde ge.
ar ik lach gevangen ee
ente Crist, de ware Godes son,
ach sine hulpe er wol don.
o sprak Quirinus: wor tho
al se dar komen; sint dat du
ort nicht bist, sunder hie,
eroke di bringe ok sie
n my du nicht tuilen (l. tuivlen) salt:
e my her brochte mit gewalt,
e sal my bringen wedder.
it vullen gink allent sedder
ent he en in huten vant
e dochter veel vor en tohant,
or sine hilligen vote;
re andacht was vil sote,
er se do wol geluste;
e bogen se do kuste,
ar ynne man en liggen sach.

llexander do to er sprach :
o des nicht, leve dochter myn,
altu wol gesunt syn
o lat an reynen synnen
e bogen di gewynnen,
ar sunte Peter ynne lach,
at vor gaen is mannich dach,
o siner Nero gevangen plach.
lse hi er hulpe beiach
achstu bevinden wol dar an
an leet do balde henne gan
nde sochte went men de keden vant.
e kuste dar up, unde alto hant
as er de hals wol gesunt.
lse em wart dit teken kunt,
e gevangenen leet he alle vri,
nde dede den ungeloven bi
. . . .

Kol. 2 v° :

. . . .
Noch is der sulven sake mer :
Wen ik hebbe gesproken er,
Dat men den dach der keden begat,
Do de milde Godes rat
Den vorsten Petrum losede,
Unde wol mit hulpe trostede.
En keyser was genomet sus :
Cesar Octavianus,
De mit erliker craft
Droch der erden herschaft,

Wente se em was under dan.
Anthonius, en ander man,
Also grot en vorste was,
Dat en de keyser ut las
Unde sine suster eme gaf.
De rike up Osterlant her af
Heet he alle under en.
Anthonius de vor do hen,
Unde was en koning harte grot.
To hoch sin bose herte schot :
Des swageres truwe he vorgat,
De em sin koningrike mat
In erliken witten.
Sine suster leet he sitten
An eeren gar vorhowen
Unde nam ene ander vrowen,
De koning (*sic*) Cleopatra genant,
Eene vrowe over en grot lant
Was. Unde dar ane alse em misse tam (*sic*).
Alse de keyser sus vernam
De schande unde de unere,
Moyede en vullen sere
De em sus was verboden.
He wolde losen dessen knoden
Unde wolde id richten mit der hant.
Vil schire wart van em gesant
Mannich ritterliker man,
Do he en grot dat her gewan
He togede tegen (1) Anthonio,

(1) *Kegen* werd op het hs. in *tegen* veranderd.

De ok mit siner vrowen do
En schone her besande
De keyser up en rande
Mit synre here unde streit
An also groter hardicheit,
Dat beide he unde walstat
Mit vrowden up dat rike trat.
Anthonius unde Cleopatra
Gevangen beide worden da
. . . .

Fol. 2 r°, kol. 1 :

. . . .
Dat in den . . . . . (1)
De mit werliken handen
Sik hadden kegen hem gesat
Were mennige rike stat
De he van gude roven leet,
Des men ok sere vele geneet,
Unde brochtet gar to Rome hin.
Syn wise koninglike sin
Also to Rome vor huf de stat
Dat se mit eren up trat
Vele mer wen so vor was :
Den Keyser men do ut las
Unde nande en dorch ere alsus
Mit deme namen Augustus,
Alse noch de keysere sin genant.
Ok wart mit namen do vorwant

(1) Afgesneden.

En man in des iares trit
De wart geheten dorch dit
Augustus unde alse en gelach
Des sulven mannes te hovet dach
De an em is dat begin
So quemen to Rome hin
Der lude vele unde vil.
Hochtijt, vrowde unde spil
De Romere aldar dreven.
Dar ane se dorch den keiser bleven,
Die mit so groter werdicheit
Sik an deme dage der streit
Nu seet desse gewonheit
Toch sik hen unde wart breit
An se unde an ere kindes kint.
Overlange tijt dar na sint
Van Cristus dode al vorwar
Wol umme veerdehalf hundert iar.
Do to Rome en keyser was
De em den rechten wech ut las
Van des geloven reynicheit
De van Xpo wart geseit
Wortelen in deme herten leet
Eutoxoia sine dochter heet
To Gode, ene iuncvrowe harde gut.
Seet de gewan alsulken mut
Des herten ane wedder were.
Se wolde varen over mere;
Unde Cristus graf beschowen
De wille an der vrowen

Vullen gink sunder sparn
Se quam to Iherusalem gevarn
. . . .

Kol. 2 :

. . . .
Unde sprak to er : « o vrowe,
« Nym hen unde beschowe
« De keden, unde hebbe se di,
« Du salt vorwar geloven mi,
« Dat Petrus mit en was behaft,
« Do en droch de leste vientschaft
« Herodes in den kerkener warp. »
Der vrowen lene wart vil scharp
Uppe dessen hogen prisant
Wat er y ganc wart gesant
Se achtede er nicht iegen de keden
Do se an unses heren steden
Gewas in dogentliker art,
Do kerede se an de henne vart,
To Rome in eres vaders lant.
Nu id quam alse ik vor han bevant
De hochtijt an Augusto
Eudoxia de wart vil vro,
Dat men so grote werdicheit
Hadde lange tijt geleit
An Augustum den heiden.
Se wolde gerne scheiden
Dat volk van dem bosen seden,
Unde begunde also to beden
Den pawes Pelagium,

Dat he hulpe keren um
De ere in sunte Petrus namen.
Seet, do wart van der lovesamen,
Unde dar to van Pelagio,
Dat volk loefliken do
Dorch ere selicheit gebeden,
Dat se wolde umme treden
Ander benomeden hochtijt.
Alse men dor valschen rom plijt
Spreken se den vorsten loven
De ungelovich is vorschoven
Sus sal man umme keren
Unde mit der hochtijt meren,
De vorsten de de cristenheit
Na Xpo heft an uns geleit
Unde is en salich vullemn̄t (*sic*) [vullemunt]
An dem volke wart unkunt
Dat se vul nu volge heden.
Do nam Eudoxia de keden
Unde wisede se den luden.
Se begunde en allen to beduden
Wo se weren dar gekomen.
Seet do wart ok hir vor genomen
. . . .

Fol. 2 v°, kol. 1 : (1)

. . . . unde (?) blot
kede sik to der anderen schot
egentlik in een haft

---

(1) De voorste letters zijn afgeschrood.

enes smedes meisterschaft
vesen were dar under
tekenlike wunder
veel dem volke also wol
se wurden vrowde vol
e vorbat ummer mere
unte Peters ere
hochtijt wol entfingen
se vor begingen
ugustus werdicheit.
hir tome ersten is geseit
so wat craft an dessen keden si,
dat sole gi merken ok hir bi
e sik eyne wol entslot
ser Otto, en vorste grot,
de enen leven ritter
et den bestunt so bitter
duvel went he en besat
en sin arge also mat
t he wart groflik donen
n vestede en in enen clonen
moch men en nowe behelt
wor he sines sulves gewelt
t beet he unste unde reet
s he sik stedeliken vleet
me duvele to eme spotte.
et sprak keyser Otte :
ret en to dem pawese hen.
biddet dat he up en
nte Peters keden legen

hope dat sik moge irwegen
duvele unde wiken
n eddelen schat den riken
t he io vorleen vil unvro
n ritter brochte men do
den gewyeden steden
wurden bracht de keden
de in sunte Peters namen
hink men em up den lichamen,
r de duvele ynne was,
s de mynsche nicht genas
keden alse ander ysen
nde wol bewysen
t se nicht hoger doget heten
brochte men de rechten keten
. . . .

Kol. 2:

. . . .
Twar he nerne des entsuf
Dar he hopede an gewin
Dar warp he samen hin,
Ik meyne Godes lere,
In harde wyser lere.
Eynen Got he lerede.
To ener stat he kerede,
Anthiochia genant,
Dar was en vorste overt lant,
Theophilus was sin name.
Petrus de bode lovesame
An gotlikeme synne scharp

Der dogede samen ut warp
An hilliger predikate,
Unde bat na synne rate
An Jhesum Cristum geloven.
Doen wolde gar bedoven
Des landes voget Theophilus,
Unde sprak to em mit torne sus:
« Petre, van welken saken
« Wiltu myn volk maken,
« Dat se te vromder lere komen? »
Do sprak Petrus: « Id geit to vromen
« So wat dorch Godes ere
« Treden in myne lere,
« Went ik se wyse an rechtet leven;
« Ok wil ik di den rat geven
« Dattu wendest dinen mut
« In des hemelrikes gut,
« Dat di is werlik open
« Of du ok willest hopen
« Unde dinen geloven setten dar an ».
Theophilus in thorne bran,
Dorch desse nye leren :
Petrum leet he uneren
Unde in den kerkener besmeden,
Went he wolde sik bevreden
Van sulker predikate.
Petrus lach in unrate
Na des vorsten willen,
De en gedochte villen,
Unde deme gesinde gar vorbot

Dat wedder water noch brot
Em nemant dar in brechte.
Do he in sulker hechte
Der macht des lives vele verlos,
Unde en de werlt so gar vorkos,
. . . .

De rest ontbreekt.

Nr 44. — British Museum, Hs. Cahier nr 34392, stuk 49-53

FRAGMENT. — Perkament. Geschrift van de XIVe eeuw.

Dit, niet te rangschikken, reepje uit een gedicht vertoont nauwelijks meer dan het volgende, dat door geolied papier gedekt is:

*A*ldus
*W*as si
U loen
*M*er en
*G*hieri
.... m
.... ugh
....
M....
Om
.... d
Hy sp.

De aanvangsletters van elken regel zijn met rooden inkt doorstreept; de grootere O, waarmede de tiende versregel aanvangt, is rood.

Nr 45. — British Museum, Hs. Cahier nr 34392. stuk 54.

FRAGMENT VAN EEN PROZAVERHAAL VAN CHRISTI KRUISDOOD. — Perkament. Geschrift van de XIVe eeuw. 12°-formaat.

Dit fragment, of beter gezegd de drie aaneengenaaide reepjes, onder geolied papier ingelijst, houdt wat volgt:

Fragm. A, voorzijde:

w. . . . . . . bloets ende
des w[aters?] dat u wtliep. Ic

Fragm. B, voorzijde:

. . . . die gi
drie . . . . . . sinē ontseen...
her . . . . hen screyde biden
vijf . . . . gruweliken
won [den?] . . . [m] aechdeliken

Fragm. C, voorzijde:

die. . . . . inghe sijns
gh . . . . bloett bider u...
. . . . der sonnen eñ
d . . . . enige der

Fragm. A, keerzijde:

sijn ziel . . . . han-
-de beual en . . . . eenliken

Fragm. B, keerzijde:

een gheest uut . . . . ee d'[er]
doet voer on[s] . . . . [ar]me
sonders gaf . . . . . bid'[er]
sceydinghe sijns . . . . van

Fragm. C, keerzijde:

te vergheten en[de]. . . . een
-liker neygin [ghe] . . . . ver-
-moyden hoeft . . . . . in-
-ghe sijnre g. . . . . . liden

Nr 46. — British Museum, Hs. Cahier nr 34392, stuk 55.

FRAGMENT. — Een reep in de breedte gesneden uit een folioblad, van 31 ctm. breed op 5 1/2 ctm hoog, houdende aan beide zijden vier kolommen, waarvan elke nog van 8 tot 10 versregels draagt Perkament. Geschrift van de eerste helft der XIVe eeuw; waarschijnlijk van dezelfde hand als het fragment van *Wisselau* en het fragment De Flou van Maerlants *Spiegel historiael*.

1e zijde, 1e kol.:

Ende ic sal lonen die zake.
Hoghe clymmen, hoe soet gaet,
Dats der hoverden staet.
Hoe hoghe si clymmet, nochtan soudsi
Hogher clymmen, mocht si.
Die goede Job spreect hier omme :
Al wert dat hoverde clomme
So hoghe na haer ghenoeghe
. . . .

1e zijde, 2e kol. :

Scade hebben ende verdriet
Ende nemmer es hi gram ghemoet
Dan om sijne evenkerste voerspoet.

Seneca maect ons ghewes,
Dat nydicheit anders niet en es
Dan haet ende bedroefthede
Om eens anders salichede,
Ende also hi verblijt sere
. . . .

1e zijde, 3e kol. :

Si is nochtan sorghelic sere
' In bekeren tonsen Here.
Want wi in live alst is aen scijn
Ons lijfs niet seker en sijn.
Dat abijt, noch heylighe stede
Den mensche niet salich en maect. *lxxx iiij*
VEle liede willen in cloester gaen,
Om dat sijt houden sonder waen
Datmen daer blijft behouden bat (1)
. . . .

1e zijde, 4e kol. (2) :

Na sijn beste versinnen
Ende hem selven haten,
Dit sijn pointe van baten,
Die God bediet werlike
Daar men mede coemt te hemelrike.
Van miltheden en de van maten. *lx*... (3)
MEt dogheden ende met goeden...
Salmen ziel ende lijf vert...
. . . .

(1) De letters ten halve doorgesneden.
(2) Bovenaan staat het talmerk .*xl*.
(3) Afgesneden.

2e zijde, 1e kol. (1) :

rste geeft binnen
ontslaet ende ontnayt
t dat herte is verdrayt
...oec palueren also
...sonen niet horen toe
mē dits een dwaes
. . . . (2)
...ielheyt ghehoude can
sine een wisen man (3)

2e zijde, 2e kol. :

Van herten altoes blide wesen
Ende hem selven eendrachtich
Ende in weldoen voerdachtich
Ende ghetroestelic sijn van moede,
Ja oec met goeder voerhoede,
Niet wanckelsinnich ende dan
. . . . (4)
¶ Waar om die mensch niet allen sal sijn.*lxxxvij*
Die mensche, heb ic ghelesen,
. . . .

2e zijde, 3e kol. :

Ende besmetten den mensche zere.
In dewangelie spreect Onse Here :
Datmen inder meninghen siet

---

(1) 't Voorste is weggesneden.
(2) Regel uitgeschrapt.
(3) Letters ten halve doorgesneden.
(4) Regel uitgeschrapt.

Dat en besmet den mensche niet;
Mer dat wt quader herten gaet
Besmet den mensche, dat verstaet.
Alse Xps . . . . (1)
Dierste valsche orconde also wel
Ende menighe quaetheit, dat wet (2)
. . . .

2[e] zijde, kol. 4 (3) :

Want den hoverdighen donct dat hi
Alder eren wel werdich si,
Ende en wilt oec waerlike
Hebben en gheen ghelike;
Waer hi coemt hem donct des
Dat hi die beste van den hope es.
Ja . . . . wel dat
Hoverde hem ieghen Gode vermat
Ende woude hem gheen vordel gheven (4).
. . . .

---

(1) Regel uitgeschrapt.
(2) De letters half doorgesneden.
(3) Bovenaan staat het talmerk *xxx*.
(4) De letters half doorgesneden.

Nr 47. — British Museum, Hs. Cahier nr 34392. stuk 56.

***LOF VANDEN HEYLIGHEN SACRAMENTE*, door ANTHONIS DE ROOVERE. Fragment. Geschrift van het einde der XVe eeuw. Blad in kwarto-formaat.**

Dit fragment, waarvan tekst en spelling nogal wat afwijken van die der gedrukte uitgave, levert ons, langs de voorzijde, die alleen beschreven is, eene halve en eene geheele kolom verzen. Elke strofe vangt met eene roode kapitaal-letter aan. Het perkament is zeer zwart, alsof het langen tijd in schoorsteenroet gelegen hadde, en met bleeken inkt beschreven. Ter vergelijking deelen wij ook het daarmede overeenkomende stuk uit den weinig bekenden gedrukten tekst mede :

1e halve kolom :

acrament.
elsche discretie
tot men v boghen
e onder de specie
voerts betoghen
elike oghen

Tekst van de *Rhetoricale Werken van Anthonis de Roovere, Brugghelinck, Vlaemsch Doctoor ende gheestich Poete.* (Rés. 537a ter boekerij van de Gentsche hoogeschool.)

Lof, wonderlijck ghebenedijdt Sacrament.

O leuende broodt, o hemelsche discretie,
Door seuen wonderen, alle knyen u booghen
Eerst vleesch ende bloedt zijnde, onder de specie
Van broode ende wijne, door tswoords betooghen,
Volmaect God ende mensche, onse sterffelijcke ooghen

root en sien
ach niet gedogen
lick engien
ke claerheit geschien.
eliken lucht
inden in dien
odliker vrucht
. . . . . ducht
. . . . . schent
t sacrament

. . . . ficie deden
derlic om weten
steden
. . . . ghespleten
. . . gheseten

Doch niet el, dan broodt ende wijn en sien
Beyde ons sterffelijcke ooghe, mach niet gedoogen
Die sonne te siene, een sterffelijck engien;
Hoe soude ons die onsterffelijcke claerheyt geschien
Te siene dan, in onse sterffelijcke lucht.
Wy souden versmachten, verblenden in dien.
Soe hooghe, soe claer is die goddelijcke vrucht
Dus mach ons ghelooue, wel sonder ducht
Dy minlijck groeten, die den duuel schent,
Lof, wonderlijck ghebenedijdt Sacrament.

—

Dat alle de Priesters sacrificie deden
Op een ure, dits wonderlijck om weten
Alle de Sacramenten van allen steden
Souden een Godt zijn, elck onghespleten
Exemple daer veel volcx is gheseten

. . herten gheuloten
. . vergheten
schoten
. . . mi besloten
. . . sijn breedere
. ders herten ghesproten
ghans niet scheedere
ons allen bereedere
synen vader omtrent
acrament.

2[e] kolom :

Lof, wonderlyc ghebenedijt Sacrament.
Behout dei (*sic*) (l. der) werelt, o hoghe misterie,
Wiens cracht ons siens onmogelijc si,
Wiens groote gracie, wiens diepe materie
Siele ende lijf doet beuen in my.

Mijn woordt coempt wt mijnder herten geuloten
Tot in mijnen mont, ende sonder vergheten
Door v ooren, in v herte gheschoten
Nochtans blijuet ghedencken in my besloten
Ende ghy alle moghet dwoordt zijn breedende.
Aldus coempt Christus wt tsvaders herte gesproten
Onder tspriesters handen, nochtans niet scheedende
Van hem, maer als woordt, ons allen spreedende
Sijn gratie, altoos zijnen vader ontrent.
Lof, wonderlijck ghebenedijdt Sacrament.

—

O, behoudt der werelt, o hooghe misterie,
Wiens cracht ons zijns onghelijck sy
Wiens groote gratie, wiens diepe materie
Siele ende lijf doet beven in my.

Lof uwer miraclen, waer af dbely
So groot es dat my tbegryp ontuecht.
[De backige] te Romen gheloefder by,
So ons Gregorius selve seeght.
Hughe van Victoers, Gods knecht,
Sach van .U. groot wonder te Parys :
Ghij voert vut des abts handen te hemel ghe[recht]'.
Ende Hughe volgde v int paradys.
Van alle tonghe hebt lof ende prys,
Die ons deelachtich maec der inghelen co[nvent].
Lof wonderlijc ghebenedijt Sacrament.

En arm ruyt sondare ic
Roepe om troost van myne mesdaden
[I]s di nu mesproken woert, lettre oft stic,
Van u hier in ic roepe ghenade
(o)pent myn siele in sulc beraden

Lof uwer miraculen, waer af dbely
Soe groot is, dat my tbegrijp ontuecht :
De Backege te Roome, gheloofder by
Soe ons Gregorius seluer seeght.
Hugo van Sinte Victoris, Gods knecht,
Sach van v groot wondere te Parijs
Ghy voert wt des Abts handen ten hemel recht
Ende Hugo volchde v int Paradijs
Van allen tonghen hebt lof ende prijs
Die ons deelachtig maeckt der Enghelen convent.
Lof, wonderlijck ghebenedijdt Sacrament.

—

Een aerm ruudt sondaer, ick
Roepe ghenade van mijne misdaden
Is by my missproocker, woordt, letter oft stick
Van v hier in, ick roepe ghenaden
Opent mijn siele in sulck beraden

Reverencie u doende dach ende nacht
Ende so hertelic in uwer minne b[aden]
Dat ic u te mynder salicheyt ontsach.
(s)alich lam Gods, sent sonder verdrach,
In my tghelove ghedurich staende
(n)a dit leven wilt gheven der inghelen [beiach]
Ons als scaepkens in uwer weyden hier g[aende]
(.) en loven van my wilt sijn ontfaende.
Nu danckelijc wien ic hier gruet pr[esent]
(a)ls wonderlijc ghebenedijt Sacrament.

Nr 48. — British Museum, Hs. nr Egert. 2324.

DIETSCHE LUCIDARIUS. — SPIEGHEL DER SONDEN. — HUGHE VAN TYBERIEN, **enz.**
8°-formaat. Geschrift van J.-F. Willems.

Op het 1e schutblad staat : « Verkooping Willems, nr 4763 ». Op het 2e : « Purchased of Mons. J. Oliver (l. Olivier), 13 Dec. 1873 ».

Fol. 2 r° : « *Die Dietsche Lucidarius, Die Spieghel der sonden of Nieuwe Doctrinael van Jan de Weert, Hughe van Tyberien, door Hein van Aken, en andere oude Gedichten* ».

Reuerentie v doende nacht ende dach
Ende hertelijck in uwer minnen baden
Dat ick v te mijnder salicheyt ontfanghen mach,
Salich Lam Gods, seyndt sonder verdrach
In my ghelooue gheduerich staende
Nae dit leuen, wilt gheuen der Enghelen beiach
Ons als schaepkens in uwer weyde hier gaende
Dloven van my, wilt zyn ontfaende.
Nu dancke ick v, wien ic hier groete in dit allendt
Als wonderlijck ghebenedijdt Sacrament.

Fol. 3 r° : « Gekopyeerd naer een handschrift der XV° eeuw, behoorende tot de Bibliotheek van den heer Van Hulthem, op papier, elk cohier met een perkementen blad, formaat langwerpig in-folio (halve bladzijden). Te samen 119 bladen of 238 bladzijden en op elke zijde 50 à 56 regels. Vooreerst staat het handteeken C. van Hulthem, 1811. Het schrift schijnt van voor of omtrent den jare 1400. Doch hoe dit overeen te brengen met hetgene in Huydecopers Proeve, II, blz. 45, gezegd wordt, dat namelyk Jan de Weert zyn gedicht naer het latyn eindigde in 1451 (misschien moet er gelezen worden 1351) ? ».

De tekst van den *Lucidarius* vangt aan op folio 5 en eindigt op folio 91. Hij bevat ongeveer 6100 verzen.

Incipit :

Helpt, Maria, edel coninghinne,
Ende verclaert mine sinne,
Jhesu Christo ics oec vermane,
Vrouwe, uwen heilighen sone,
Die verloste den sondare
Met sijnre passien sware,
Doen hi aenden cruce staerf.
. . . .

Explicit :

Mensch, peinst om dine sonden hier,
Dattu niet besitte thelsche vier,
Dat nemmermere sel te gane

Teniger stont sonder waen.
Mit cleenre pinen in dit leven
Machstu blusschen dat zware sneven.
Marien kint, die Gods sone,
Die alre doechden es gewone,
Moet ons bringen daer sijn die sine
Ende verde ons van der hellen pine
Na dit arme corte leven,
Ende moet houden sonder sneven.
Des jonne ons die hemelsche Vader.
Nu segt Amen alle gader.

Op fol. 92 r° : « *Hier beghint een goet boec van den vij dootsonden ende vanden .x. gheboden* ».

Gode biddic in mijn beghin,
Dat hi verclare minen sin
Ende crachte, dat ic volcomen
Te dichten dat ic heb an ghenomen
In dutscher talen uten latine.
Al eist een cleyn werc in schine,
Ic hope dat icker in sal setten
Daer ic die sonden mede sal beletten,
Ende die ghene ter doget keren
Die volgen sullen mijnre leren,
Om Gode te dienen ende sijnre moeder,
Die onse wech is ende onse sterroeder (*sic*),
Ende van gracien riviere :
Haer biddic dat si mi sciere
Van hare gracien een deel,
Dat ic volmaken moet gheheel,

Sulc werc daer si in si gheheert.
Dat biddic van Ypere Jan die Weert.
. . . .

Op fol. 107 r°, vangt aan : « *Dits van Augustijnkens sceepkene* ».

Mi dunckt mi wesen wael gheleert
Die sijn ghenuecht in duechden keert,
Want sonder ghenuecht in desen leven
Es luttel yemant vrolyc bleven.
Doch reine ghenuechte ende vrolecheit
En is den goeden niet wederseit,
Wils hem ghehenghen die nature,
Maer elc menschelike figure
Die sal met reden sijn ghenuecht
Eerlijc voeghen in die duecht.
. . . .

Explicit fol. 108 r° :

Ic dachte mocht mi wel ghescien
Ic soude die scoenheit binnen sien
Mijn scepkijn, enz.

« Zie voor het vervolg de verzameling Minnedichten, Allegorien en Fabels. »

Fol. 109 r° :

Wie soe der wijsheit wille volghen
Ende wille bliven onverbolghen
Ende met rechten reden leven,
Die moet sijn herte daer toe gheven
Te voerpensen ende te voerweghen
Al dat hem mach comen ieghen

Ende alle dinc hebben waert
Na der rechter naturen aert
Ende niet na der liede tale
Want het bereit dicwile quale.
. . . .

Explicit fol. 129 r° :

Die vroede en wil niemen bedrieghen
Noch niemen en mach wachte (*sic*) lieghen.

Op fol. 130 r° begint :

« [*Van het getal zeven*]. »

O Heylige Gheest, Vader ende Sone,
Die een God es in drie persone
Een ewech wesen, dat tuucht mijn sin,
Voir al die werelt een beghin.
. . . .

Explicit fol. 132 r° :

Leeft bi maten, het wert u goet.
Niet mestroostich en sijt in liden,
In liden suldi u verbliden
Ende leven in verduldecheit
Dit es tfolc der drivoldicheit.

(« Bevat 300 regels. »)

Fol. 133 r° : « ***Dit is van vj vaerwen ende xij outheyden deen metten anderen bediedt*** ».

Van dit stuk werd de tekst niet gegeven (1); alleen de volgende aanteekening :

---

(1) De tekst ervan komt voor in ons Verslag van 1894, blz. 163-170.

(« Zie dit stuk met de aanteekening der varianten en het vervolg in mijn exemplaer van Bilderdijk's Nieuwe verscheidenheden, deel IV. »)

Fol. 133 r° : « *Dit is een expositie van den viere vingheren ende vanden dume* ».

Daer staet ghescreven : Invenite...

Explicit fol. 137 r° :

Soe saltu leven emmermee.
In manus ejus sunt omnes fines terre.

(« Bevat ruim 200 regels. »)

Fol. 137 r° : « *Dit es sinte Jans ewangelium alsoet Augustynken gheexponeert heeft* ».

Sinte Jan ewangeliste,
Die met Gods gracien wiste
Vander godliker verholentheit,
Die heeft ghescreven ende gheseit

. . . .

Explicit fol. 140 r° :

Des biddic hem dat hi ons gheve
Macht ende wille dat worde an schijn
Dat wi doen den wille sijn.

(« Bevat ruim 1000 verzen. »)

Op dit stuk volgt : « *Dit is van her Hughen van Tyberien, hoe hi den coninc Saladijn riddermaecte, doen hem die coninc ghevanghen hadde in sijn lant* ».

Het es goet aen den vroeden leren,
Want mer alle wijsheit an verstaet.

Die hem ter vroetheit wilt keren
Alle wijsheit hi begaet;
Ende siet men an dese grote heren
Eneghe dinghen doen, die hem mestaet,
En es haer bate niet noch haer ere;
En es niemant wijs in dommer daet.
Eens was een coninc, hiet Saladijn,
In heidenesse, een rike Soudaen
. . . .

Explicit fol. 151 r° :

Dit heeft gedicht, te love ende te eren
Allen ridderen, Hein van Aken.

Daarop volgt nog : « *Hier gheet uiit van her Hughelyn van Tiberien* ».

Fol. 151 r° : « *Hier beghint den A. B. recht ende averecht op elc lettere een vers* ».

Aensiet dese vrouwen hoe si gaen,
Besiet hoe haer tuten staen,
Claer dat si hen blanketten,
Die cleeder soe lanc dat si hem letten
Ende sleypen hen nae al op die eerde.
. . . .

Explicit fol. 153 r° :

Die arbeyder moet al betalen.
Coept hi notorft, hi moet halen
Bier, broet, vleesch, visch ende wijn.
Aldus verliest de arbeyder tsijn.

Nr 49. — British Museum, Hs. nr 11664.

« JOH. GERSON, *TRACTATUS THEOLOGICI.* »
Klein 4°-formaat. Perkament.

Op fol. 1 begint een Latijnsch gedicht, geschrift van de XVIIe eeuw.

Fol. 3 r° : « *Incipit tractatus theologie mystice magistri Jo. Gerson.* » XVe eeuw. Gaat tot fol. 86 v°.

Aldaar begint, in geschrift der XVIe eeuw :

Hier volcht een geestelyck refereyn.

O menschelycke natuere, brooscher dan scerven,
Vliet ertsche genuchte en leert v sterven,
Want tes al idelheit haer aen cleven.
Ghy moetse laten, ghy moetse niet erven,
Sy en mach u niet versaden, dus wiltse derven,
Het eynde alder juecht es suchten en beven.
Salomon van Gode hoochlyck verheven
Heeft in syn leven
Vele vruechden bedreven ;
Boven ander in wysheit seer excellent,
Heeft hy hem tot allen consten ghegeven,
Wonder bescreven
Hy hevet al beseven,
Dat geschien mach onder tfirmament.
Veel peerden, veel knechten waren hem ontrent.
Ten eynde hy hem selven ecclesiasten hiet;
Maer nochtans ten lesten hefti bekent,
Dat alle eere, vruechde en rycdom es een idel riet :
God eest alleene, want alle dinck es niet.

—

Alle dinck es niet, bewysen ons scriftueren,
Want tes verganckelyck, ten mach niet dueren :
Dus eest al niet datmen eens moet laten.
Waer syn nu die weeldighe schoone figueren,
Die hier voermaels leefden sonder trueren?
Sy songhen, sy speelden, sy droncken, sy aten,
Sy ligghen inder eerden, vol wormen, vol gaten,
Van God verlaten.
Wat maecht u baten
Wellusticheit, eere off triumpheringhe,
Steden, borghen, casteelen, veel ondersaten,
Croonen, ducaten,
Of gulden vaten?
Och, tes al ijdelheit, niet dan tromperinghe,
Een schyn sonder syn, een crancke funderinghe,
Een blase vol wyns (l. wynts), een stroomende vliet :
Dus stelt in God al u contempleringhe,
Die u ziele ghescapen heeft van niet tot iet :
God eest alleene, want alle dinck es niet.

—

In Gode wilt al u betrouwen setten.
Alle creatueren syn stricken en netten
En soo ons die wyse man ontbint,
Diet peck wilt raken sal hem besmetten.
Doen David ginck op creatueren letten,
Liet hem van Betsabee omsetten, God vreesende vrient.
Inder figuren men ook bescreven vint
Dyna Jacobs kynt
Waert ontscaeckt, ghescheynt,

Als si ginck die creatueren bescouwen.
Die conink Salomon, wys ghesint,
Wert soo seer verblint,
Aenbiddende afgoden doer die vrouwen.
Dwaes synse die in creatueren betrouwen,
Want (*sic*) sijn besmettelijck soo men siet.
Maer mint God en wilt syn gheboden houwen,
Want ic singhe noch eens mijn oude liet :
God eest alleene, want alle dinck es niet.

—

Alle dinck es niet : ic wilt noch bewysen;
Want ten mach die ziele versaden noch bewysen (*sic*),
Ende in alle solaes es bitterheit geminct.
Dus machmen alle vruecht voer niet prysen.
Sot synse, die nae niet seer loopen en bysen;
Want die nae niet loopt, niet thuys en brinct.
Siet hoemen bancketteert, hoveert ofte drinct,
Hoe vrolyck dat mer singet,
Speelt, danst oft springhet.
Alst al verby es, soo moet herte clachtig wesen.
Och, die werelt meer galle dan honincxs scinckt!
Altyt hier op dinckt,
U selven bedwinckt,
Soect troost in God, die sal u zeer crachtich wesen.
Sint Jan seit : en wilt niet deelachtig wesen
Der ghenuchten der werelt; wat u ghesciet
Scheyt u daer af en wilt voerdachtig wesen,
Want ic seg weder om mijn eerste bediet :
God eest alleene, want alle dinck es niet.

Amen.

Mint God boven-al.

Dit gedicht, zonder naam van den schrijver, eindigt op fol. 87 v°.

Op fol. 127 v° vangt het volgende aan :

Veni, Sancte Spiritus
et emitte celitus lucis tue radium :

O Heilighen Geest, myn God, myn heere,
Een scepper almachtich, een gottelyck wesen,
Gelyck in glorien, in macht, in eere,
Met God den vader ende Christum ghepresen.
O licht der lichten, o suyver fonteyne,
Van allen gratien een levende adere,
Het alder soetste inder gotheit reyne,
Die hooghelijcke gave van God den vadere.
Coempt, vader der armen, vol charitaten,
Coempt, alder salichste licht der herten,
Coempt, ghever der gaven, milt boven maten,
Coempt, saechte gheneser van allen smerten.
Coempt, alderbeste trooster van binnen,
Coempt, soete vercoelinghe in quader wellusten,
Coempt, lieffelyck gast der zielen vol minnen,
In swaren arbeit een volle ruste.
Coempt, manna verborghen, der zielen aes,
Coempt, dalder ghetrouste advocaet der armen,
In weynen, in scheyden, een troostelyck solaes :
In uwer liefden doet my verwermen.
Coempt, vierighen brant der godlycker minnen,
Die allen Heylighen van den werelts beghin
Den viant soo vromelyck hebt doen verwinnen.
Ende om God te dienen ghegeven den sin.

Hoe schoon van lichaem, hoe ryck van goede,
Hoe teer van complexien, hoe jonck van jaren,
Hoe cranck van natueren, hoe edel van bloede,
Weer mannen, weer vrouwen, hoedanich dat sy waren,
Als ghi haer herten metten brant der minnen
Verwermden (*sic*) ende ontstaect, sy werden terstont
Soo sterck van geeste, soo vroem van binnen,
Dat syt al versmaden vuyt herten gront :
Braggeren, hoveren, dansen en springhen,
Ryckdom, ghemack, des vleesch wellust,

Fol. 128 r° :

Ghenucht hanteren, spelen en singhen,
Het was haer een pyn ende groot onruste.
Maer veel te vasten, te bidden, te waken,
Ghenucht te derven, dlichaem castyen,
Te schreyen, te kermen, was haer vermake,
Ende Jhesum ter eeren veel te lyen.
Hoe svaerder pyn, hoe meerder lyden
Dat sy verdroeghen om Jhesus wille,
Hoe sy hem meer inden Heer verblyden,
Tot dat sy den doot smaeckten al stille.
Armoede, ghebreck, beschaemtheit en druck,
Slaghen, tormenten, scade ende scande,
Was haer een vruecht, spys en gheluck,
Tot dat sy haer leven lieten te pande.
Sy ginghen ter doot met blyde gemoede
Oft sy ter bruyloft hadden gheloopen,
Hoe dat sy arbeiden, sy en werden niet moede.
Het was hem al soet om den hemel te coopen.

Dit syn u wercken, seer wonder om lesen,
  O Heylighen Geest, om dencken, om hooren,
  Die ghy hier voermaels dick hebt bewesen
  In allen Heylighen van God vuytvercoren.
O crachtighen brant der vierigher minnen,
  Die in die Santen dit hebt ghewracht,
  Wilt my toch gunnen om eens te beginnen
  Een ander leven [door?] u godlycke cracht.
Een voncke van dien vier soo crachtich,
  Een strale van uwer gratien soet,
  Die es veel beter, en die acht ic, [*o Godt almachtich*] (1).
  Boven allen scatten en tijdelijck goet.
Coempt gottelyck vier, van Jhesum gesonden,
  Om die menschen tonsteken in synder minnen,
  Wilt toch purgeren den roest mynder sonden,
  Wilt my verwermen ende verlichten van binnen.
Ic ben soo slap in allen mijn dinghen,
  Soo coudt in liefden, soo traech tot duechden,
  O Heer, hoe mocht ic eens vromelijk beginnen
  Wat goets te doen met viericheit en vruechden?
Coempt levende water, coempt coel fonteyne,
  Wilt in my bluschen alle vrempt vier,
  Van quader begerten van liefde onreyne,
  Der creatueren ende swaer dangier.
Wilt toch begieten als een groen weyde
  Metter devotien wateren soet
  Myn ziele, die dorre is als een droech heide,
  Om altyt te haken naer dat opperste goet.

---

(1) Van eene andere hand bijgeschreven.

Coempt, crachtighen balsem, coempt, termentyn soet,
  Wilt toch ghenesen myn diepe wonden,
  Ic ben soo doorcranck ende traech tot goet,
  Maer seer gheneycht tot alderlei sonden.
Coempt, salvinge des geest, seer crachtich in wercken,
  Dat herte versterckt door u soet invloeyen,
  Wilt my inwendich alsoo verstercken,
  Dat ic in allen deuchden mocht groeyen.
Ic ben soo crygel in allen myn opset,
  Soo styf nae iemants raet te leven,
  Mijn eyghen voernemen behaecht my al bet
  Dan tgoet onderwijs dat dander my geven.
Coempt toch, en boocht aldat in my styf es,
  Wilt temmen die sinnelyckheit der redenen weerspanich,
  Wilt temperen en scicken dat in my ongescickt es
  Ende maken dat vleesch den geest onderdanich.
Coempt, leydtsman getrouwe ter rechter vanen,
  Coempt sekeren toevlucht van allen die dwalen,
  Wilt my ter duecht soo stieren en manen,
  Dat ic mocht houden die rechte palen,
Eylacen, ic gaen al cruepel en manck,
  Ic wandel soo dicwils die cromme straten,
  Wilt toch recht maken voortaen mynen ganck,
  Dat ic allen vuytweghen mocht ganselyck laten.

Fol. 129 r° :

Coempt, opperste meester, coempt, hemelsche doctoer,
  Coempt daldersekerste ende beste leeraer,
  Doet ons altyt u gheven ghehoor
  Ende u soet inspreken wel nemen waer.

Hoe salich syn sy die ghy inwendich
  Het rechte verstant der geboden leert
  En tot deuchden soo sydt behendich
  Dat sy tot God syn heel toe ghekeert.
Coempt, alder salichste licht der lichten,
  Diet al verlicht in die werelt ront,
  Wilt alle kersten menschen verlichten
  Tot inden binnensten haers herten gront.
Sonder u goddelyck licht van werden
  Eest al met svaerder duysterheit bevaen,
  Tis al onreyne dat heeft opder erden
  Dit cort ellendich leven ontfaen.
Coempt, licht der lichten, wilt onderwysen
  In allen dinghen ons plompe sinnen,
  Wat dat wy doen sullen oft wat misprysen
  Wat hopen, wat vreesen, wat haten, wat minnen.
Wy als die onwetende hoe wy den Vader
  Best mochten bidden seer luttel bevroeyen,
  Maer ghy, die alderwyste berader,
  Doeghet hert der menschen in devotien vloeyen.
Ghy helpt ons cranckheit, ghy maeckt ons condt
  Wat dat wy biddende sullen begeren,
  Ghy doet ons versuchten vuyt therten gront
  Om bystant tseghen die helsche beeren.
Nu om te sluyten dit simpel dicht,
  Wilt onse dorstige sielen laven,
  O aldersoetste ende salichste licht,
  Met u seven godlycke gaven.
Gheeft ons der duechden verdienste soet,
  Verleent ons een salich eynde mede,

Gondt ons taenscouwen dat opperste goet
En dat te ghebruycken in deeuwighe vrede. Amen.
Lof, Heilighen Geest, vuyt God den vader,
Vuyt God den soen inder ewicheit geresen,
Den bant der liefden cnoopende te gader
Den hemelschen Vader ende Jhesum ghepresen.
Lof, Heilighen Geest, myn God, myn heer,
Myn scepper almachtich, een godlyck wesen
Ghelyck in glorien, in macht, in eeren
Met genen. . . . .

ARNO WAGHEMANS.

Omnis propria que non est Deus meus mihi summa inopia est.

Daaronder het handteeken van Waghemans en zijne viermaal herhaalde paraphe.

Onderaan, op folio 129 v°, staat nog :

Jhesus.

I Innicheit oft devotien behoort toe den geestelycken staet,
E Eendrachticheit den huwelycken staet,
S Soberheit den weudelycken (1) staet,
V Wysheit den maechdelycken staet,
S Saechtmoedicheit der heeren staet.

---

(1) Eerst stond : *maechdelijcken. Weudelijcken* staat voor *Weduelijcken.*

N° 50. Britsch Museum, Hs. 11,575.

DE SPIEGHEL SMENSCHEN BEHOUDENESSE.
— Perkament. Kwarto-formaat (26 1/2 ctm. hoog op 19 ctm. breed). Geschrift van het begin der XIVe eeuw, op twee kolommen. Versierd met vele gekleurde en genummerde penteekeningen tusschen den tekst in. Samen 102 folios.

Dit prachtig en merkwaardig gewrocht is geheel in den trant van Maerlants beste didactische schriften : zelfde stijl, zelfde zwier en meesterschap over taal en rijm. Is het geen werk van den grooten dichter zelven, — zooals wij het echter blijven vermoeden, — dan toch komt het in vele opzichten, en wel het meest door geschrift en wijze van illustratie, wonderwel met andere afschriften van Maerlants werken overeen : vooral de teekeningen schijnen ons toe door den zelfden kunstenaar gemaakt te zijn als die, welke het exemplaar der *Naturen Bloeme* uit het British Museum opluisteren; het geschrift trekt sterk op dat van eenen der beide aldaar bewaarde *Rijmbijbels*. Jammer genoeg, werden niet minder dan 20 bladen uit het boek weggerukt of uitgesneden, namelijk deze genummerd : 11, 12, 13, 15, 22, 43, 44, 62, 64, 66, 71. 84, 87, 93, 108, 109, 113, 114, 117 en 118 (oude folieering). Daarmede verdwenen 36 van de 198 teekeningen, die eenmaal het werk versierden. Enkele van die, welke ons nog bewaard zijn gebleven, vooral op het einde van het boek, werden moedwillig, door wrijving, zooniet geheel onduidelijk gemaakt, dan toch erg beschadigd. De teekeningen, die koningen, ridders en geharnaste krijgslieden voor-

stellen, wijzen op de laatste jaren der XIII° of het allervroegste der XIVᵉ eeuw.

Het boek werd in Duischland ingebonden en hoorde vroeger toe aan Georgius Kloss, M. D., te Frankfort a/d Mein. De 5 eerste folios zijn ingenomen door eene in het Hoogduitsch geschrevene inhoudsopgave van moderne hand; ook op fol. 12 r° komen aanteekeningen in dezelfde taal voor.

De Spieghel smenschen behoudenesse is eene berijmde vertaling van een werk, door een onbekend schrijver, naar het schijnt een benedictijnermonnik, in den loop der XIIᵉ of XIIIᵉ eeuw in Latijnsche verzen opgesteld en, zoowel in de voorrede als bij den aanvang van het eigenlijke werk, betiteld als *Speculum humanæ salvationis*. Broeder Jan, uit St.-Ulrichs- en St.-Affre's klooster, maakte er eene Latijnsche verkorting van, die ook in verschillende Europeesche talen overgezet werd. Een XVeeuwsch afschrift van den oorspronkelijken « Speculum » wordt o. a. te Brugge, in de stedelijke boekerij bewaard. De Fransche vertaling ervan is bekend onder de benaming van *Miroir du Salut*, waarvan tot heden zes drukuitgaven, alle met houtsneeplaten, teruggevonden zijn; een dier gedrukte exemplaren berust op de Bibliothèque nationale, te Parijs; het bestaat uit 63 bladen, die opgeluisterd zijn met 58 printen, voorstellende onderwerpen uit de Gewijde Geschiedenis. De zwitser Heinrich Laufenberg zette het Latijnsch werk in het Hoogduitsch over, ten jare

1437; doch uit de XIVe eeuw is, onder vier handschriften en een wiegedruk, een Middelnederduitsche tekst van den *Spegel der mynschliken behaltnisse* bekend, die te Kopenhagen bewaard wordt, benevens fragmenten van eenen Middelnederlandschen tekst van hetzelfde werk, eveneens aan de XIV[e] eeuw toegeschreven. Mochten deze fragmenten ons in staat stellen om het ontbrekende van den Londenschen tekst aan te vullen!

Hier laten wij nu de geheele inleiding volgen, met den aanhef van de eerste reeks vertoogen en zalige beleeringen, die den *Spiegel smenschen behoudenesse* uitmaken :

Fol. 6 r° :

In allen beghinne, eist goed of quaet,
Zalmen an roupen daert al an staet :
Marien, der hemelscher coninghinne,
Dat zoe ghewerde van dien beghinne
Te stichtene enich ende goet.
Ende alsmen dit niet ne doet,
Zo mach men wel dat ende vresen.
In historien hebbic ghelesen
Van enen dief, die groot betrouwen
Hadde up Marien, onser vrouwen,
Ende altoes als hi stelen woude,
Ende huut ziere wuensten steppen zoude,
Stont voor hem in ene passage
Onzer zoeter Vrouwen ymage
Voren an een huus ghevielt.

Devotelike hi voor hare knielt
Ende sprac : « Vrouwe mijns ghenaden,
« Ic bem nu huut om quade daden
« Te doene ieghen Gods ghebod;
« Maer lacen, al bem ic nu dus zot
« Dat ic dustane dinghen doe,
« Ic hope, Vrouwe, quaemt der toe
« Dat mijn tijt zal zijn vervult,
« Dat ghi voor mi bidden zult
« Uwen lieven zuene, minen here,
« Dat hi mijn herte also kere
« Ter duecht, dat ic dit laten moete ».
Dus plach hi voor dit beelde zoete
Te laten menighen heeten traen.
Zo teenre tijt wart hi ghevaen
Openbare met dieften bloot
Ende wart gheiugiert ter doot.
Hi die was in vreesen, in rouwen,
Riep altoos up Onser Vrouwen
Ende sprac hare devote woorde,
Zo dat zoene ten laetsten hoorde
Ende halp hem dat hi te live bleef.
Met rechte hi grote bliscap dreef
Dat hi zo comen was van dan,
Ende ewelike bleef hi goed man
Also langhe als hi levede.
Dus, al waert dat yement snevede,
Hine zal wanhopen niet, no laten
Der fonteynen van caritaten

Kol. 2 :

Tanroupene, want zoe ons van Gode
Verbidden mach in alre node.
¶ Ende zalmen ooc yet goeds beghinnen,
Om dat zo wankel zijn onse zinnen,
Zo zalmen mense (*sic*) altoos roupen an,
Want men niets goeds vulcomen can
Zonder biden toedoene van haer,
Want wi leven, ende hets waer,
Dat wij nemmermeer vulbrachten
Eene inckel dueghet bi onser machten,
Ne waere de gracie Gods niet mede:
Zo groot es onse ghebreclijchede
Die ons houd in der zonden mul.
Ende Maria es der gracien vul,
Also die inghel Grabriel (*sic*)
Als hise groette zeide wel,
Ende dat de Here met haer ware
Zeide haer die inghel openbare,
Ende es God dan waer zoe zij,
Ende zoe met ons, hi es ons bi.
Nu biddic deser coninghinnen
Dat zoe ghewerde mine .v. zinnen
Met haere gracien zo te verlichten,
Dat ic dit vraylic moete dichten
Ende in dietsche bringhen voort
Zonder loghenlike woort.
Des biddic u, vrouwe Maria,
Want ict up uwen troost besta.

Het es voor Gode groote weldaet,
Dat men den mensche te weten laet
Of enigherhande dueghet leert,
Daer hi hem mede ter weldaet keert,
Als ons orcond tlatijnsche glose :
Qui ad iusticiam erudinat multas (*sic*)
Fulgebunt quasi stelle in proprietes eternales (*sic*).
In Dietsche dit te zecghen es :
Zo wie vele lieden wille be....
Ter gherechticheit en.....,
Die zullen als die sterre claer
Blecken ende scemeren voorwaer
In de ewighe erfachtichede,
Daer boven in de hoghe stede.
Ende hier bi ic stichten woude
Desen bouc, om dat mer in [soude?]

Fol. 6 v°, 1e kol. :

Leeren duechdelike ghewerken
Ende hier ute enighe weldaet merken.
Den mensche, also ment vint bescreven,
En es niet beters in dit leven
Dan dat hi een kennen heift
Van Gode, die hem twesen gheift.
Dit es boven allen sticken goet.
Maer die van lettren zijn vroet,
Willen zij met herten der na poghen
Zij zullen huut scrifturen moghen
Comen wel te Gods kennesse
Bider scrifturen beteikenesse.

Maer die leeken die tbediet
Vanden lettren ne weten niet,
Die moeten in de leeke bouken
Ons Heren kennesse zouken.
Der leeken bouken over waer
Dat zijn beilden, die hier ende daer
Zijn ghepingiert ende ghescreven,
Daer men hem bi te kennen mach gheven
Hystorien van menighen dinghen.
Ende hier bi ic voort wille bringhen
Al te voren ter Gods eere
Ende ooc mede ter leeker leere
Desen bouc, die ic in dichten
Met Gods gracie zal verlichten.
Eerst meenic te toghen al
Lucifer ende ziere ghesellen val,
Dien God om hare hoverde groot
Stac in de ewelike dood.
Ende daer na mijn vermoghen
Zal ic den zwaren val toghen
Van Yeven ende van Adame
Ende van hem allen die na hem quamen.
Ende daer na hoe Gods moghentheit,
Met haere groter ontfermicheit,
An nam die vorme menschelijc
Ende dor (*sic*) ons staerf ghewillichlijc,
Ende hoe hi, bi ziere dueghet groot,
Ons verlossede met ziere doot,
Die hi voor ons wilde wilcueren.
Ende voort bi wat figuren

Dat hi, voor zine gheboorte, liet weten
Zine toecomst biden propheten.

Kol. 2.

Hier in dan zo zullen wi merken,
Dat in desen cleenliken werken
Vele hystorien zijn ghetast,
Die de scrifture heift ghepast
Ende wel staen te haren acoorde,
Al eist dat zij van woorde te woorde
Niet en zijn gheexponeert;
Want wat een exponituer begheert
Mach hi bedieden van allen dinghen,
Wille hijt te zinen propooste bringhen
Up dat te ziere materien doocht.
Ende es zijn herte niet gheboocht
Om zomeghe dinghen te verclaren,
Hi mach dat wel laten varen
Ende nement huut alsoot best voucht
Ende ziere herten best genoucht.
Zo, om te betere verstannesse,
Zo bringhicker toe ghelikenesse,
De welke wel es horens waert,
Want zoe hier af ghelijc verclaert.
  Het gheviel up enen tijt,
Dat eene eeke groot ende wijt
In eene abdye ghewassen stont
Met haren wertelen in den gront.
Ende dese dede hem cranc profijt,
Zo dat die moneken teenre tijt

Worden vindende in haren rade,
Dat goed ware dat mense huut dade.
Als dit was over een ghedreghen,
Die eeke wort ter neder ghesleghen
Ende gheroodt al uter erde,
Ende elc nam dat hi begherde
Ende dat hem dochte in zinen moet,
Dat te ziere officien was goet.
¶ Die meester vander smessen quam,
Die tsinen bouf den tronc of nam
Om te zettene teere steiden
Daer hi up den tronc zoude smeiden.
¶ De hudevettere quam ooc mede
Ende gaderde de scurtsen ter stede,
Die hi in sticken malen woude,
Daer hi zijn leder mede vetten zoude.
¶ Die de zwijnen hadde te verwaren
Die nam ooc na zijn begharen

Fol. 7 r°, 1e kol.

Die eekelen, die hi zoude gheven
Den zwinen, daer zij bi zouden leven.
¶ Die meester van den temmerlieden
Die nam ooc, hoordic bedieden,
Vander eeke eenen dicken stake
Daer hi enen balke of zoude maken,
Ende dien lecghen daert hem ghenoughde
Ende wel te zinen profite vouchde.
¶ Die visscher quam ooc ten bome
Ende nam vanden gruese ghome,

Dat buten an de bomen wast,
Om daer mede te voughen vast
Die sceipen, dat zij niet zouden leken
Ende te noder zouden breken.
Die meester vander muelne quam,
Die de wertelen te hemwart nam,
Om dat hi vaste wilde maken
Die muelne, datse niet ne braken.
Ende die daer ooc plach te backen
Die quam ende gaderde die tacken
Ende bracse of onder ende boven,
Om der mede te heetene den hoven.
Die coster quam ooc der bi staden
Ende gaderde die groene bladen,
Ten welken bladen hi vant stede,
Want hi bestacker de Helighen mede.
Die scriver quam ende nam met allen
Van dien eekebome die gallen,
Die hi zoot ende zo bedreef
Dat ingt wart, daer hi mede screef.
Die wijnwaerder quam ooc daer
Ende nam sbooms bultseringhe vorwaer,
Daer hi vaten af maken dede
Ende zom onder zine vaten leide.
¶ Ten laetsten quam een der cocs
Ende nam al thout ende al de stocs
Ende al dat hi ghescrapen mochte,
Ende ter cuekene hijt al brochte.
Hi beseghedet ende leit an tvier.
¶ Dese selve maniere zal ic hier

In dese hystorien houden al,
Als icse exponeren zal,
Elc leerre of exponituer .
Of van hystorien doctuer

Kol. 2.

Van allen jeesten te nemen doocht;
Dat hem te zinen propooste doocht
Ende dat hire in can voughen wel,
Dat zal hi nemen ende niet el,
Alzo zijt vanden bome namen
Elc dat hem dochte tsiere vramen.
Ende dat den eenen niet en dochte,
Die ander dat wel beseghen mochte.
¶ Dus nam elc na zijn engien,
Recht ghelike dat die bien,
Die vanden bloumen nemen niet el
Dan dat hem ghenoughet wel,
Twelke veredelt in hare nature
Ende huenich word in corter ure.
¶ Die coppe comt ooc ter selver stede
Ende neemter of haer voetsel mede,
Niet dat zoet neemt als de bie,
Mer dat haer best dinct neemt zie.
Entie bye diere eerst an quam
Ende hare huenich der af nam,
Ooc an dat selve bloumekijn
Neemt die coppe haer venijn.
¶ Aldus zo zal ic in dit werc
Allene lecghen minen merc

Te nemen dat mi best ghenoucht,
Dat best te miere hystorien voucht.
Niet dat ic vertrecken sal
Die hystorien van al tal,
Want die dit lesen of lesen hoorden
Zouden verdrieten al der woorden
Ende het zoude hem dinken quaet.
Ende om dat in de bible staet,
Nu moghen wij merken dat de scrifture
Es ghelike den wasse pure,
Twelke na elken zeghel
Mach nemen zine vorme wel.
Want wij zien ende ons es bekent,
Staet in enen zeghel geprent
Een leeu ende men daer in
Dat was prent, meer no min,
Zo ziet men dat dat was ontfaet
Den leeu die inden zeghel staet.
Ende es in eenen andren dan
Een aern gheprent ende men der an
Stappans prente dat selve was,

Fol. 7 v°, 1e kol.

¶ Dat anden andren zeghel was,
Dan ziet men in waerre dinc,
Twas, dat den leeu ontfinc
Vanden eersten zeghel, dat sal
Des aerns sceppenesse hebben al
Ende altemale zine figure.
Aldus eist ooc vander scrifture.

Een dinc houd wel bedieden inne
Diversheit na diversen zinne.
Een dinc heift wel beteikenesse
Van goede na eenre verstannesse
Ende na een andre, zonder waen,
Machmer quaet bi verstaen.
Wine sullen ooc hier in
Wonder hebben meer no min,
Want na des menschen diversche daden,
Zom van goeden, zom van quaden,
Machmen die hi heift ghedaen
Diversche dinghen bi verstaen.
Want als David hoerdom dede,
Ende als hi was manslachtich mede,
Doe was bi hem wel bediet
Die dievel, mer onse here God niet,
Maer als hi minde zinen viant
Ende hem Gode minne daer toe bant
Dat hi ziner vianden dede
Duecht met groter ontfermichede,
Ende als hi hielt Gods ghebode,
Zo mach men bi hem verstaen Gode.
Ten es ooc te blameeren niet
Wat onder wilen es bediet
God onse here bi eenen man,
Die den dievel bediet nochtan.
Ten es gheen wonder alsmen ziet
Van haren werken dat bediet.
Al waest ooc dat Absaloen
Zinen vader woude mesdoen,

Als hire hem ieghen meenteneerde
Ende aerghelike persequeerde,
Nochtanne had hi beteikenesse
Gods om zome ghelikenesse,
Niet om dat hi sinen vader
Persequeerde als een verrader,

Kol. 2.

Maer om dat hi was zo scone
Beteikendi Gode vanden throne,
Ende omdat hi de dood ontfinc
An enen boom daer hi an hinc,
Want God was die scoonste man
Die ye ter werelt lijf ghewan,
Ende hi was over ons ghevanghen
Ende inder crucen boom ghehangen,
Daer hi ten laetsten ooc an staerf.
Men leest dat Sampson enewaerf
Quam in de stede van Gasa
Ende sliep met ziere amye daerna;
Zine vianden dat vernamen,
Te dier steden datse quamen
Ende sloten vaste binnen de stat
Om dat zij wel meenden, dat
Zij hem nuchtens, alst began daghen,
Zouden hem endelijc hebben verslaghen.
Sampson die dit heift verwacht,
Die stont up ter midder nacht
Ende droech die poorten ziere vaerde.
Daer hise te draghene beghaerde.

Ende als Sampson daer na mesdede
Met ziere amyen in die stede
Ende verbrac daer Gods ghebod,
Nochtan zo was bi hem God
Beteikent, niet omdat hi sonde
Bedreef, ende hoerdom te diere stonde,
Maer om de redene, des zijt vroet,
Dat hi ter middernacht up stoet
Ende brac die poorten van der stede
Ende drouchse ziere vaerde mede
Met ziere gheweldigher crachte,
Ende Xpus ooc ter middernachte
Up stont, also wij gheloven bloot,
Van zinen slape, dats van zire dood,
Ende hi doe ter hellen trac
Ende al der hellen poorte brac
Ende leedde zine vriende mede
Uter hellen, dats uter stede.
Ende bi redene ic dit doe
Dat ic dese notabel bringhier toe :
Vondemen iemen diet niet dochte goet
Zo mach hijs hier bi wesen vroet.

Fol. 8 r°, 1e kol.:

O zoete Jhesu, verleene mi
Dat ic moete, ter bede van di,
Dit werc maken in desen brieve
Zoe vray dat het di ghelieve
Ende dat de lieden daer bi leeren
Wel te doene te diere eeren,

Ende mi make di bequame.
Nu beghinne ic, in Gods name.

Hier beghint swaerre lesse :
De Spieghel smenschen behoudenesse (1)
Inden welken men vinden zal
Des viands ende des menschen val,
Ende hoe de mensche bi Gods doot
Was weder brocht ter glorien groot.
In desen speghel machmen mede
Merken hoe de Drievoudichede
Den mensche sciep ende om wat zaken.
Dese spieghel zal ooc vraylijc maken
Openbare ende elken bekant
Hoe de mensche biden viant,
Mids ziere boosheit ende loghen,
Jamerlike was bedroghen,
Dat hi vanden paradise neder
Was ghesteken, ende hoe hi weder
Wart ghebrocht ter zaligher stede

Fol. 8 r°, 2e kol. :

Bi Ons Heren ontfarmichede.
Nu zullen wi weten van Lucifere
. . . .

Fol 28 v°, kol. 1.

Nu zullen wi alle weten wel,
Dat dit voorscreven doopsel

---

(1) « Prohemium cuiusdam incipit novae compilationis.
Cuius nomen et titulus est : speculum humanae salvationis. »

Behoort in watre ghedaen te zine,
Niet in melc, in biere, of in wine :
Niet dan in watre maecht wesen.
Van deser metalinre zee wi lesen,
Datse was ghegoten in vreemder wisen
Van also ghedaenre spisen,
Daer die meesters toe daden wale
Alle maniere van metale.
Ende ons es bediet daer bi
Dat in wat talen dat het si,
Eist walsch, griex, vlaemsch of latijn,
Dat doopsel mach ghegheven zijn.
. . . .

Fol. 84 r°, kol. 2.

Dese werde helighe upvaert
Van Onser Vrouwen es mi verclaert,
Daer ic of hebbe ghedeclareert.
Dese was ons ghefigureert
Wilenere in vreimden doene
Biden coninc Saelmoene
Ende ooc bider moeder zijn,
Also mi orcond dat latijn,
Daer ic voorwaer in las
Dat als hi coninc woorden was
. . . .

Tusschen fol. 84 en 85 ontbreekt een geheel blad, dat voortijds, met potlood, 93 gemerkt was.

Het eerste boek van het werk eindigt op fol. 95 v°; de voorrede van het tweede vangt aan op fol. 96 r°, met de volgende woorden :

In desen bouc, die hier voor gaet,
Daer in wel ghescreven staet
Hoe God sciep die menschelichede
Ende sette in ere weelden stede,
Daer hi Gods ghebod verbrac

. . . .

Voort hoe dat Onse lieve Here
Hier up hadde zo grote dere,
Dat hi zinen enighen zone
Zende huut des hemels throne,
Die hem liet passien ende doden
Om ons te lossene uten noden.

. . . .

Voort zo hebbic wel bediet
Hoe Marie Gods grammelichede
Bluscht jeghen die menschelichede.

. . . .

Voort hebbic ghegheven kennesse
Van Gods utersten vonnesse,
Hoe hi noch tot ons sal comen
Die levenden ende die doden doemen.
Daerna seide ende began tellen
Vander pinen vander hellen,
De welke es zere vreeselike,
Ende vander glorien van hemelrike.

. . . .

Nu pine ic met al minen zinnen
Dit ander deel sboucs te beghinnen
Ende te bringhen te goeden hende.

. . . .

Dat ander deel, dats waerheit fijn,
Zal verclaren van .vij. rouwen
Van Gods moeder, Onser Vrouwen.
Dat darde deel zal openbaren
Van .vij. bliscepen ende verclaren
Van Onser zoeter Vrouwen voorseit.
. . . .

Daarop volgen zeven *Ghetiden* (fol. 96 v°), die in een volgend kapittel « *Vander dankelijcheden .vij. vout* » genoemd worden. Een stukje of twee uit het eerste Getijde :

Ic danke nu ende talre tijt,
Edele Here ghebenedijt,
Jhesus Kerst, hemels drochtijn,
Want du bist die behoudre mijn
Ende mijn werde God, die mi
Maecte, na de voorme van di.
Dies ghi van mi ghelovet zijt
Here, Ghi die te verspertijt
Hebt ghetoocht mi, aerme zondare,
Dine helighe minne openbare.
. . . .
Die du mi toochdes haerde wale
In den voorseiden aventmale
Ende in dat helighe communioen,
Daer du mi minne wildes doen,
Want du mi, arem keytive,
In minen cranken broosschen live
Gaefs te nutten in een spise

Dinen lechame in vreimder wise
Ende mi, aerme zondare,
Diet niet werdich tanzien ware,
Te drinkene dijn werde bloet,
Ende noch alle daghe doet
Vanden priesters ten outare
. . . .

Daarop volgen, in gelijken trant, de :

.vij. scone groetenessen,
Die wi zullen Onser Vrouwen
Zecghen voer .vij. bitter rouwen,
Die zoe leet, also ic vinde,
Dor die passie van haren kinde.

De bladen vroeger 113 en 114 gemerkt ontbreken :

Op fol. 101 v° :

Hier beghint dat leste deel
Van desen laetsten bouc gheheel
Ende spreict van bliscepen .vij.
Die Marie hadde in dit leven.
. . . .

Op fol. 102 v°, 2e kol , eindigt het boek als volgt :

Ons Heren Jhesus moeder goet,
Verblijt ende weest ghegroet,
Die bider zonne bediet es,
Want dijn helighe lijf vul es,
Van bliscepen, reyne beilde.
Ende ooc mede van groter weilde.
¶ Maer, werde moeder, ic weet albloot
Dattu hads ene bliscap groot,

Als ghi uwer nicht Elyzabeth
In uwen aerme naemt altemet
Ende zoe ooc bevrucht was dan
Met haren zuene Sinte Jhan,
Ende dat kint van vruechden bequame
Verblijdde in ziere moeder lechame.
Dine helighe ziele magnificeerde
Gode menichfout ende eerde,
Ende dijn gheest die verblide
In dinen God te zelven tide
Dijn ghebenedide mont
Zanc van bliscepen te diere stont.
Dijn zuver lechame was een vat
Van balsamen, ic weet wel dat,
Daer God onse Here, dats waerheit,
Zine hemelsce balsame in had besteit.
¶ Du bes, Vrouwe, die vierighe doren,
Daer ic of zeide hier te voren,
Dat hi vul van viere was
Ende nochtan groene bleef, als ic las.
Ende du droecns Gode, nochtan daerom
Verloorstu niet dijn maghedom.
¶ Du bes dat besloten hovekijn
Daer alle die goede crude in zijn.
Dijn sloteldragher was el gheen
Dan die drievoudich es ende een.
¶ Een zuver wijf heift di bediet,
De welke Nabygail hiet,
Die in haren scoot David
Queecte ende bleef onbesmit.

Ende ghi queecte, dats ware dinc,
Neghen maenden shemels coninc
In uwen helighen lechaem dan,
Ende ghi bleeft onbesmit nochtan
Altoos, ende zuver maecht,
Hoe dat ghine ontfaet ende draecht.

. . . .

(Explicit.)

Nr 51. — British Museum. Hs nr 10369.

LIJST DER VOORNAAMSTE DICHTERS, WELKE VAN DE XIIIe TOT HET EINDE DER XVIIIe EEUW IN ONS VADERLAND GEBLOEID HEBBEN. 29 bladzijden. Papier. Geschreven in het begin der XIXe eeuw. Op den rug : « FLEMISH POETS ».

Daarin worden vermeld :

XIIIe-XVIIe eeuw : Melis Stoke, Jacob van Maerlant, van Heelu, van Velthem, de Clercq, Jacob Vilt (1), Andries de Smet, Anna Bijns, Matthijs de Casteleyn, enz., enz., tot aan Jan de Haes, Jacob Zeeus en Lucas Schermer.

XVIIIe eeuw : H. C. Poot, Pieter Langendijk, H. Snakenburg, Laurens Steversloot (2), Jan van Braem, Corn. Boon van Engeland, enz., tot aan

---

(1) « Goudsmit te Brugge, schreef eene dichterlijke vertaling van het werkje van Boëthius over de vertroostingen der wijsbegeerte, in den jare 1485 te Gent gedrukt. »

(2) « In den jare 1672 te Montfoort geboren, is de maker van eene Dichterlijke Uitboezeming van Jonas. »

Elizabeth Wolf, Agatha Deken, Cynthia Leenige, J. Bellamy en Pieter Nieuwland.

Uit deze lijst, die voor den druk bestemd schijnt geweest, is niets nieuws noch bijzonders te vernemen.

Nr 52. – British Museum, Hs. nr Sloane 345.

LIJST VAN VLAAMSCHE KRUIDENNAMEN ENZ. — Papier. 4°-formaat. Geschrift van de XVIe eeuw.

Van deze namenopgave, waarvan wij in ons Verslag van 1894 het bestaan hebben vermeld (nr 89), hebben wij thans al de tweetalige benamingen overgeschreven; de kruiden en gewassen, die er enkel met hunnen Latijnschen naam werden in opgenomen, meenen wij onverlet te mogen laten.

Taal en spelling zijn geheel en al Oostersch gekleurd, en vele namen zien er ook deerlijk verminkt uit. Op meer dan eene plaats is het bleek geschrift moeielijk te ontcijferen.

Fol. 79 : « INCIPIT VOCABULARIUS HERBARUM. *Et primo de herbis, que incipiunt per A* ».

Abrotanum,	Averude.
Absynthium,	Aelse.
Agacia.	Sleen.
Appium,	Eppe.
Arthimesia,	Byvoet.
Aristologia rotunda,	Hoelwortel.
Anetum,	Dylle.
Alnus,	Else.

Anacetum,	Reynvaen.
Agrymonia,	Agrymoen of Bowortel.
Anysum,	Annys.
Ancha,	Schinkel.
Aloen,	Spansgroen.
Acorus,	Geel lelie. Geel swerdelen.
Atuia,	Swerdelblommen.
Acalisa,	Heydernetel.
Aerdula,	Scoerkel.
Affrodissa,	Swerdel.
Allium,	Loke.
Alcania,	Erd appel.
Asterpela,	Melde.
Amarusta,	Hontsribbe.
Ambra,	Amber, Sperma celi (*sic*).
Augura,	Scel wortel.
Athanasia,	Reynwaen.
Aristologia,	Rode·holwortel.
Anaglossa, Arvaglossa,	Brede wege.
Acetosa,	Sulker
Armomorancia,	Bevenelle.
Ardema,	Netelsaet.
Artinga,	Wolfsdystel.
Asarum,	Haselwortel.
Avorisia,	tCuyswortel.
Anasticia,	Hasenwortel.
Allogallia,	Ganciaen.
Azorches,	Huysloeck.
Agacia,	Santhoelwortel.

Ancusa,	Avelye.
Amphoba,	Id.
Anabula,	Sprinckwortel.
Anagallus,	Bevenelle.
Amarantus,	Bevender.
Anagallatum,	Vinighen.
Anagalla,	Manenblommen.

De littera B.

Buboglossa,	Basentonghe.
Brigula,	Hundestonghe.
Bullus,	Cypolle.
Bibenella,	Pipenelle.
Berula,	Leetbonghe.
Bracteus,	Sevenboem.
Brasica,	Wiltcolle. (Wilde kool.)
Bruscus,	Steenbrecke.
Bolus armenicus,	Rode eerde.
Bademonia,	Lever wortel.
Barba Jovis,	Huysloeck.
Balsamum,	Balsem.
Burdana,	Hoefledic.
Battus laurj,	tSaep van bekek'boem.
Bongula,	Wondencruyt.
Buglossa,	Wilde Barnadseofhunstong
Bogula,	Wyrouch.
Botania,	Ysenbaert.
Betha,	Beeth.
Branca ursina,	Berenclau.
Brunellula,	Brunewortel.

Bugiltum,	Suigegroen.
Bismalva,	Heemse.
Baselica rotunda,	Doerwortel.
Buxus,	Huls- of Bysboem.
Bedegar,	Hegelentyr.
Betonica,	Betony.
Bombax,	Boemswelle.
Bleta,	Roomsch kolen.
Borago,	Bernage.
Bursa pastoris,	Tessencruyt.
Balsamita,	Rute.
Bofrago,	Scarley.
Bugilla,	Hůnstonge.
Butracion,	Viltmerck.
Broma,	Havere.
Berberus,	Wersilz.
Baselica,	Baselick.
Brionia,	Witte wingert.

De littera C.

Cicorea,	Hemelslotel.
Calamentum,	Steen můnte.
Centaurea,	Dusentgulden of honds krut of gaet heder.
Cartamus,	Wilde seffraen.
Cinoglossa,	Honstonghe.
Camomilla,	Camillen.
Camepitheos,	Groet gainandte.
Capillus Veneris,	Steen ruet.
Cepe,	Onyuin.

Coriandrus,	Coriander.
Cuscuta,	Wrange.
Cyperus,	Wilt Galien.
Celidonia sive sit major sive sit minor,	Sceel wortel of Golt wortel.
Cathapucia,	Sprincwortel.
Cucumer,	Couvorden of Vleschensaet
Calamus silvestris,	Wylt riet.
Canapus,	Kemp.
Camamilla,.	Camillenblommen.
Caprifolium,	Wedewynde.
Custica,	Ceterduder.
Camphora,	Beylgheyle vūɔ.
Canna,	Riet.
Cocilido,	Witwortel.
Cofus,	Cost.
Columbina,	Verbena.
Coccamum,	Queden.
Cardus benedictus,	Cruyswortel.
Cardiopica,	Everwortel.
Cardamus,	Wylde keerse.
Cicuta,	Scaerley of Scherning.
Capuderum,	Cabuyscolen.
Codium,	Manknoppe.
Calendula,	Goltblommen.
Cucumer,	Eertappel of cuckucs loec.
Crassula a^{or},	Druswortel.
Crassula b^{or},	Steenpeper.
Castorium,	Bevergheyle.
Cronica,	Drakenwortel.

Carvi,	Gartblommen.
Carpillum,	Wenekoel.
Costa,	Ribbenwortel.
Clavus Veneris,	Grinsing.
Centimodia,	Weghebrede.
Colandrum,	Colgras.
Colocasia,	Distel.
Carduus,	Distel.
Catuna,	Silver scume.
Carpurgium,	Huyswortel.
Canguinaria,	Stelwortel.
Cerifolium,	Keerwel.
Cervasa,	Blywitte.
Calofolam,	Grex pec.
Consolida b^or^	Manenblommen.
Cocodilla,	Serpentijn.
Cocomdium,	Kellerhals.
Clitamen,	Eerdappel.
Celtica,	Heertstonge.
Colutaria,	Naderwortel.
Coloquintida,	Ruerwortel.
Codium,	Wytmaen.
Codion,	Maencop.

De littera D.

Daucus creticus,	Vogel nest.
Diptamus,	Diptam of Peper cruyt, of Mente.
Draguntea,	Serpentijn.
Dictamnum album,	Repercrut.

Demetria,	Yserenhart.
Dictamnum,	Witwortel.
Discoppella,	Stelwortel.
Deridicula,	Pepere.
Deo equo,	Mos.
Didinama,	Hasenoren.
Digitus Veneris,	Hundestonge.
Decrecium,	Konele, kneel.
Datali,	Dadelen.
Damascinium,	Kersse.
Dicalosa,	Betonie.

De littera E.

Esula minor,	Cleyn sporie.
Esula maior,	Wolfsmelck.
Endivia,	Adivie.
Eupatorium,	Bolkens cruyt of Wilt saly.
Enula,	Alant.
Epatica,	Levercruyt.
Elleborus albus,	Wyt nies cruyt.
Elleborus niger,	Swart nys cruyt.
Ebulus,	Adic.
Edera terestris,	Onder have.
Edera arborea,	Vueche.
Equimenta,	Rosmente.
Euruta,	Hederic.
Eurentila,	Wyt senep.
Erumdinia,	Sceelwordel.
Eruca,	Wilt senepe.
Euforbium,	Hoveswortel.

Eurugia,	Matere.
Enula campana,	Alant.

De littera F.

Finix,	Alant.
Fragula,	Eertbesen.
Filipendula,	Steenbreke of Vijf ackley.
Fumus terre,	Grisecom of eertgalle.
Feniculus,	Feennekoel.
Fragaria,	Eertbesen cruyt.
Fraxinus,	Eschen.
Fison,	Steenbreke of Wyt aceley.
Formella,	Sichwortel.
Filix,	Varen.
Febrifuga,	Maters.
Festuca,	Acoleye.
Fragia,	Wyt wortel.
Fracia,	Vringwortel.
Fenesta,	Breme.
Faba lupina,	Vilder bonen. l' Vilt.
Fiola flos,	Fiol.
Fraga,	Eertbesen.

De littera G.

Grana solis,	Steenbrec.
Gallet'cum, quod alio nomine dicitur sceptris galli.	Scarlaeck.
Garioffilata,	Garioffilaet qui jam Benedicta dicitur.

Genciana,	Enciaen.
Genesta,	Brempt of Breme.
Gramen,	Gres.
Galla,	Eest eycken appel.
Granoïta,	Heider netel.
Gladiolus,	Suerdele.
Gariofilus,	Groffels nagels.
Galanga,	Galigaen.
Gelicia,	Nasewortel.
Glitida,	Pionie.

De littera H.

Hermodatulus,	Tidelosen.
Hedera,	Wedewynden.
Herba zalixis,	Dauwe.
Herba fiolancia,	Violetten cruyt.
Herba Ruberti,	Tranēber.

De littera I.

Juniperus,	Geneuter (*sic*) of Bakeler.
Jusquiamus,	Belsen.
Jerus,	Rute.
Ysopus,	Ysope.
Yreos l'Yris,	Suuertelwortel.
Yris l'Eos,	Wyt roede.
Yrios,	Meerdestel.
Iringus,	Cruysdistel.

De littera K.

Kalendula,	Ringhele.
Krosa,	Sproncwortel.
Kymi,	Boene.

De littera L.

Lilium,	Lelien.
Luppulus,	Hoppen.
Lappacia acuta,	Partike.
Lactuca,	Lactick.
Levisticus,	Levesche.
Lavendula,	Lavendel.
Labium Veneris,	Onser Vrouwen distel.
Lappacium,	Ledick.
Lata,	Veghebrede.
Latencela,	Soghendistel.
Lacaricia,	Covele.
Lutubum sibaaticum,	Ringhele.
Limphes,	Grinsing,
Lactandia,	Springwortel.
Libonias,	Bakeler.
Laurus,	Laurenboem.
Lauribacce,	Loerberen.
Lappa maior,	Roet ledic.
Lentus,	Popelboem.
Lentia,	Fiolen.
Leporina,	Stendelwortel.
Lingua cervana,	Herstonge.
Lupum,	Wyt bonen.
Lentopiperis,	Lancpeper.
Linolium,	Lynoli.
Laurea,	Zuetbast.
Lingua canis,	HontstongeofVogelstong
Lilifagus,	Scaerley.

Lolium,	Dolke.
Linaria,	Vilt flaes.
Linotices,	Mercuriael.

De littera M.

Melissa,	Melisse.
Millefolium,	Garbe.
Malua,	Malue.
Menta,	Munte.
Matricaria,	Maters l'Arthimesia.
Mellilotum,	Mallote of Stenklever.
Maiorana,	Maseleine.
Marubium,	Maelrovie of Duvels beete.
Moracelsi,	Moerbesien.
Mercurial,	Mercuriael.
Mandragora,	Doel uuortel of Alrune.
Maratrum,	Venecoel.
Martilium,	Wytboen.
Mastic,	Coperroet.
Marubrium nigrum,	Duvels beyte.
Marubrium album,	Brunad.
Malamatranus,	Holtappelen.
Malaciconia,	Queden.
Melliba,	Mente of Maters.
Mentastrum,	Ros meente.
Mircus,	Peris.
Milium,	Kersse.
Milleborbia,	Cruyswortel.
Mora celi,	Moeerberen.
Murelia,	Nasschade.

Mirobasis,	Breembesen.
Mulsus,	Vyn ende honich.
Mulsa,	Mede ende byr.
Mulsum,	Vyn ende mede.
Morellus,	Moerbesen.
Morus,	Morberenboem.
Macia,	Muschaten bloem.

De littera N.

Nasturcium ortularij,	Kersse.
Nasturcium aquaticum,	Vater kersse
Nigella,	Balsem.
Nenufarus,	Zeebloemen.
Napeum narciscus,	Helt lilie akeleye.
Nenupeta,	Zebloem.
Napes,	Flos Raepe.
Neptamerge,	Spaer.

De littera O.

Origanum,	Wilde maseleyne.
Ostanes,	Bivoet.
Olibanum,	Wyt wiroek.
Orobus,	Wycke.

De littera P.

Piretrum,	Beertram.
Pyonia,	Byonie.
Petrosilium,	Petersilie.
Polipodium,	Wilt varen of Steen varen.
Paritaria,	Paridane.

Portulaca,	Porceleyne.
Polegium,	Puley.
Poreum,	Biesloeck.
Pentaffilon,	Vive bladeren.
Pipenella,	Bevenelle.
Papaver,	Oelsaet of Mankopsaet.
Populus,	Papelboem.
Pastinaca domestica,	Hofpasterne.
Palmes,	Wynstock.
Pampinus,	Wynblat.
Passorium,	Gods vergeten.
Pandonia,	Beetbunghe.
Pedero,	Kervel.
Pentebornia,	Byony.
Papirus,	Beseemde.
Plantago,	Veghebladeren l'...
Persicaria,	Rudic.
Persicus,	Pirriken.
Pentadactilus,	Papenbloem.
Philatrum,	Sepe,
Piganum,	Wilderutte.
Plerites,	Wildt loeck.
Pilafella,	Illuse vortel.
Pentensilla,	Grinsinc.
Pilogema,	Weghende.
Polictum,	Steenbreke.
Portulaca,	Borghele.
Porrocasti,	Astloeck.
Porrum,	Poerloeck.
Policaria,	Wytwortel.

Potentilla,	Valeriaen.
Pusca,	Honich ende edich.
Phiscus,	Coriander.
Perinula (*sic*) veris,	Hemelslotel.
Propoleus,	Wytwat.
Popismus,	Scedel wortel
Paratella agrestis,	Besunge saet.
Pericaria,	Nacht ende dach.
Puma,	Keen appel.
Prissium,	Wyt wakemye.
Pigma,	Wonde cruyt.

De littera Q.

Quinque folium,	Wyfwinger.
Quinque nerva,	Wyfribben.
Quercula nigra,	Camander.
Quercula b^or,	Camanderbloem.

De littera R.

Rosa,	Roese.
Raffanus,	Radys.
Radix et herba,	Mirretich.
Ruta,	Rute.
Rosmarinus,	Rosemarine.
Rapa,	Raepe
Ribes,	Aelbesen.
Rubea tinctorum,	Meede of wede.
Raprinus,	Huls.
Reubarbarum,	Reubarber.
Rapacaulis,	Rapengras.

Rosa francina,	Beionien.
Raphanus,	Redic.
Rapistrum,	Heyderick.
Reumatica,	Kranenbec.
Rostrum porcinum,	Soeghen diestel.
Rubea a[or],	Clevere.
Rubea b[or],	Roedele l' clette.
Rumika,	Kerckloef.
Rumbrus,	Brantstorch.
Rosa camnina (*sic*),	Wilde roesen.
Romeum,	Redic.
Ramnus,	Hulsen boem.
Rumex,	Braem.
Ramis,	Wedewynde.
Rubus,	Egelentyer.

De littera S.

Sanguinaria,	Gensekerse.
Saxyuna,	Wilt kervel.
Solateum,	Nachtscade.
Spinathia,	Spinagie.
Siler montanum,	Wilt comyn.
Sinapis,	Mostertsaet.
Sinapismus,	Id.
Squinantum,	Kamelgras (1).
Serpentaria i. draguntea,	Serpentine.

(1) Eerst stond er Kemelgras.

Satirion,	Hasen cullen.
Scicados citenium,	Motten cruyt.
Scicados arabicum,	'Scicades van Arabien.
Spargus,	Spargen.
Savina,	Savelbloem.
Semper viva,	Dondebaer of Husloeck.
Squilla,	Squille.
Sambucus,	Vlier.
Salix,	Wilghe.
Saxifraga,	Steenbreck.
Scolopendria,	Herst tonge.
Scabiosa,	Hasen oren.
Salvia,	Salvie.
Spicanardi,	Spicanard.
Spica celtica,	Roomsche spica.
Serpillum,	Onser Vrouuen beedstroe.
Saturegia } id. of Sarynna }	Wilt kervel.
Saurion,	Scondel wortel.
Sertotolla, gumma l'	Covele.
Sana munda,	Cruyswortel.
Serpentina,	Slanghen tonghen.
Sarrata,	Betonie.
Sicla,	Bete.
Solorago,	Grinsinc.
Suber,	Bast.
Scamotra,	Scamonie.
Septrucida,	Weghenbrede.
Solseqium,	Medesaet.
Spuosa folis,	Ringhele, Matelieve of Sakareye.

Scorich,	Coperrot.
Scardion,	Wilt knoflock.
Scelopenda,	Herts tonge.
Sicados,	Wyntbloem.
Scariola,	Scaerley.
Satropia,	Kervel.
Salisgemma,	Nachtscade.

De littera T.

Taxus barbatus,	Vuolle.
Termentilla,	Termentil of Tremoers.
Tanacetum,	Reynwaen.
Tartarus,	Wynsten.
Tombra,	Welt koeuele.
Trifolium,	Clever.
Tota bona,	Lantsheren.
Timiama,	Tymiaen.

De littera V.

Viola,	Violen.
Virga pastoris,	Kaerden.
Urtica grenāīca,	Heydel netel.
Urtica,	Netel
Valeriana,	Valeriaen.
Usnea,	Moes.
Vepres,	Braeme of dornen.
Valentina,	Byvoet.
Veriamnium,	Ringhele.
Virperma,	Nader wortelen.
Ungula caballina,	Hoefledicke.

Umbelicus Veneris,	Wyt wortel of duven quaet
Vva lapina,	Nachtscade.
Ustilago,	Wolfsmelck.
Vitistella,	Hoppe.
Verbena,	Yserenhart.
Ulmus,	Elsen boem.

De littera Y.

Yperiton,	Welthoppe.
Ysopus,	Ysop.
Yrcos,	Swerdel albi coloris.

Item de littera a. b. c. xc.

Aristologia longa,	Hoeluortel.
Aristologia rotunda,	Sarasine.
Atriplex,	Milde of Melde.
Aaron,	Aron.
Auricula muris,	Muysoren.
Ambrosiana,	Wilde salvie.
Affodillus,	Hondert hoyen.
Agnus castus,	Water wilghe.

Nr 53. — British Museum, Hs. nr 11390.

DER NATUREN BLOEME van _Jacob van Maerlant_. Perkament. 4°-formaat, op twee kolommen. Geschrift van het begin der XIVe eeuw. Versierd met talrijke gekleurde afbeeldingen tusschen en nevens den tekst. Samen 94 folios, in arabische cijfers gemerkt. — Op drie kanten afgeschrood, inzooverre dat sommige figuren geschouden zijn.

Op het schutblad lezen wij de volgende aanteekening : « Zie wegens dit werk van J. van Maerlant mijne voorr. voor MAERLANTS *Sp. histor.*, blz. 39 en volgg. Wanneer ik die voorrede in den jare 1783 geschreven hebbe, was ik nog geen bezitter van dit Hs. en was ook deszelfs aanwezen mij geheel onbekend, als hebbende hetzelve eerst in den jare 1795 ten geschenke ontvangen, wanneer ik weder over dit zeldzaam stuk gehandelt hebbe in mijne voorrede voor den *Teuthonista* bl. (niet ingevuld) en not. ».

Bovenaan fol. 1 r°, staat het handteeken van « J. A. Clignett, 1795 ».

Incipit : DER NATUREN BLOEME. *Natura rerum. Beestiaris. Hier sijn in dertiene boeken.*

Jacob van Merlant die dit dichte,
Om te sendene tere ghichte,
Wille dat men dit boec nome
Jn dietsch der naturen blome,
Want noch noit in dietschen boeken
Negheen dichter wilde roeken,
Hiet te dichtene van naturen,
Van so menegher creaturen,

Alse in desen boeke staen.
Niemene ne hebbe dies waen,
Dat ic die materie vensede
Als dan ic die rime pensede.
Die materie vergaderde recht
Van Colne broeder Alebrecht,
Ut desen meesters die hier na comen.
Die ic v sal bi namen nomen.
. . . .

Explicit fol. 94 v°, 1e kol. :

« *Explicit Beesteiaris versen* .xvijm. vic en . xl . folia . xciiij . ».

2e kol : Hier sijn vers weetmen wale
Seuentiene duset bi ghetale
Ende . vic . en . xl . mede,
Na dat ic weet die warede.

Verder nog in geschrift van de XIVe eeuw :

† Biden cruce dat hier steet,
Doe ic enen dieren eet
Dien ic wale sal houden
Onghelachtert ende onghescouden,
Dat ic dit boec sal weder gheven
Of het ghebreict an mijn leven.

Daaronder, ook in geschrift van de XIVe eeuw, de nota :

Abstetrix : Heifmoeder

Nr 54. — British Museum, Hs. nr Ar. 268, nr 13.

« TRACTATUS VARII. » Groot 8°-formaat. Perkament. Geschrift van de XIVe eeuw.

Op fol. 67 r° begint : « In nomine Domini nostri Jhesu Chisti. Incipit Tractatus de spera sosolida (*sic* voor *solida*), sive de astrolabio sperico, compositus a. Magistro Johanne de Harlebeke, medico. Anno Domini . 1303 . Parisius ».

Deze Jan van Harlebeke moet dezelfde zijn als waarvan Li Muisis in zijn *Chronicon* (II, 306) den lof maakte als sterrekundige en voorzegger van toekomstige gebeurtenissen; hij beleefde de tweede helft der XIIIe en het begin der XIVe eeuw.

In dit zelfde boek troffen wij een tractaat van de XIIIe-XIVe eeuw aan, geschreven op papier zoo glad als het beste perkament, en waarin zeer onduidelijke merken, iets als twee AA in een krans, voorkomen. Vakkundigen dienden wel den tijd te bepalen waarop dit papier vervaardigd werd.

Nr 55. — British Museum, Hs. Cal. A. XV.

« EXORCISMI ALIQUOT. » Latin-Saxon.

Dit werk is onderzocht geworden met het inzicht er Middelnederlandsche of Oudsaksische teksten in aan te treffen; doch te vergeefs.

Dezelfde aanmerking geldt voor :

Nr 56. — British Museum, Hs. nr Sloane, 2579.

« TRACT. VAR. CHYMICI ET PHILOSOPH. » 8°-formaat. 117 folios.

Het boek behelst alleen Latijnsche en eene enkele Angelsaksische verhandeling.

Nr 57. — British Museum, Hs. nr 2507.

« MEDICAL AND SURGICAL RECEIPTS. » Klein-folio.

Daarin eene XVIIeeuwsche kopij van Lanfranco's « *Antidotarium* ». Zonder waarde.

Nr 58. — British Museum, Hs. nr 26106.

« ARS CHIRURGIAE LANFRANCO (*sic*). » Folioformaat. Perkament. Geschrift van de XIIIe eeuw.

Fol. 1 r° : « *Incipit Compendium Magistri Lanfranci, de Mediolano, de Cyrurgia* ».

Al de folios dragen aan het hoofd der kolommen : « Lan. + Med. + P. + Cy. ».

Fol 12 v° : « *Explicit Cyrurgia magistri Lanfranci medyolanensis* ».

Fol. 13 r° : wit; v° : jongere aanteekeningen.

Fol. 14 r° : « *Incipit Cirurgia magistri Lanfrandi* (sic) *mediolanensis, que Ars completa cyrurgie intitulatur* ».

Daarop volgen nog drie andere Tractaten over Chirurgie.

Het boek draagt vele marginale aanteekeningen, meest van de XIIIe eeuw en van weinig later; geen Middelnederlandsch komt er echter in voor.

Nrs 59-62. — British Museum, Hs. nr 33953.

Nr 1 : « Tax ende settinghe » of the contribution assigned to Antwerp of a levy of 12,000 footsoldiers imposed on Brabant, by an ordinance of 21 Oct. 1521. Fol. 3.

Volgen andere oorkonden in het Latijn en Fransch.

Nr 9. « Register van den Rechten ende Privilegiën van Antwerpen bij oordene van A. B. C. » Fol. 46.

Nr 11 : « Chronijck van Brabant ende ander omliggende landen int dichte, ende meest van Antwerpen », geschreven door Joannes Gevaerts, advocaat († Antw. 1613). Deze kroniek loopt tot het jaar 1557.

Daarop volgt :

Nr 12 : « Dagelijckse geschiedenissen van den Nederlanden », meest betrekkelijk tot de stad Antwerpen, van 1569 tot 1576. Fol. 113.

Nr 63. — British Museum, Cahier 34392, nr 11.

« ORDNUNG DER MAURER UND HAFNER », (zu Augspurg). — Groot 4°-formaat. Geschrift van de XVe eeuw.

« Wollicher oder wolliche sich ouch hye zu Augspurg zu hauss setzen und gesollen recht kauffen

wollte, dem sol das zu kouffen geben werden, nemlich umb vier gulden rinisch, ain pfund pfenning, ain pfund wachs und dem knecht acht pfenning.

« Item es hat gemaines hantwerck der maurer und hafner und ziegler ainhellichlich erkent das man nun hinfurs dehainem wie die zunst ez sey maisterrecht oder gesellen recht geben sol dann umb bongellt und umb die obgenomen sint.

« Item kampt aber her in disze statt ain wandergesöll der ledig ist, oder ainer do ain weib hatt und wandert, desgleichen von dem sol man nemen ain gulden rinisch berait, und sol den ungenarlich wurcken laussen ain jar.

« Alle vor geschriben ordnung ist angangen ze hallten, am nechsten tag nach Sant Michells tag, Anno Dni etc. m°cccc°lxvij°. »

Nr 64. — British Museum, Hs. nr 34269.

REGISTER OF THE MONASTERY OF GROENENDALE. Groot folioformaat. Papier.

De meeste oorkonden zijn in het Vlaamsch geschreven; enkele in 't Latijn. Dit Cartularium werd samengesteld ten jare 1401. Het werd voor het British Museum aangekocht in 1851 aan « Mr Smith, bookseller, Old Compton street ».

Fol. 2 r° : « Vander conduten ende den borre ligghende inne ende op dnaeste erfve ter porterien waert, van onser herberghen in die Riemstraet.

« Vanden erve dat Art van Ruysbroeck houdt gheheten tGroenewout ».

Fol. 2 v° : « Vanden tween husen geleghen te Bruecele inden steewech ».

Fol. 3 r°, wit.

Fol. 3 v° : « Van sommeghen deele vercreghen op smachiaensteen ».

Fol. 4 r° : « Hoe wij een onse ghedeelte vanden woninghen op die Spyeghelbe te erve ghegeven hebben ».

Fol. 9 r°, wit.

Fol. 11 v°, 11 bis, r° en v°, en 12 r°, zijn wit.

De opgave van de bezittingen des kloosters loopt tot fol 16 r°.

Daarop volgen, fol. 16 v°, de « *Quitantien* ».

Fol 19 v° : « Vanden mannen onser leengoeden, die wij houden uyt den hove van Brabant ».

Andere naamlijsten volgen daarop.

Op fol. 26 v° vangt, per parochie, de alphabetische lijst der rechten, lasten en verplichtingen van het klooster, in verschillende steden, aan.

Samen 155 folios.

Vele bijschriften en aanvullingen loopen tot in de XVI[e] eeuw.

Nr 65 — British Museum, Hs. nr 30716.

« STAATSSTUKKEN. » Papier. Folio. XVIIIe eeuw.

Dit lijvig folioboek bevat niets dan Fransche en Latijnsche afschriften van staatsakten en diplomas, betrekkelijk tot Vlaanderen, Brabant, Artois, enz.

Nr 66. — British Museum, Hs. nr 30719

« STAATSSTUKKEN. » Folioformaat. Papier, 200 folios.

Daarin worden akten van 1340 vermeld. De titel luidt : « Pays-Bas obéissant au Roy d'Espagne : Flandre, Artois, Gueldre, etc. ».

Nr 67. — British Museum, Hs. nr 17396.

CARTULARIUM ABBATIÆ S. LAURENTII IN CIVITATE LEODIENSI. 1142-1219. Onvolledig. Perkament. Octavo-formaat. Origineel.

Dit cartularium is onderzocht geworden met het oogwit, hetzij Middelnederlandsche akten, hetzij belangrijke teksten of benamingen daarin aan te treffen; doch niets van dit alles mochten wij erin vinden.

Nr 68 — British Museum, Hs. nr 17369.

« TURBEN ENDE PRIVILEGIEN DER STADT VAN ANTWERPEN. *Practycke criminel der stadt Antwerpen. — Formularia notariatus apostolici.* » Folioformaat. Samen 333 folios.

Het eerste gedeelte van dezen foliant bevat de alphabetische lijst van den inhoud van 't eerste deel

der *Turbeboeken*; gaat van fol. 3 tot fol. 50 v°; van fol. 51 r° tot fol. 106 v° vindt men de tafel van de « *Turben der stadt van Antwerpen*, Tweede deel »; met fol. 107 r° vangt het derde deel dier tafel aan, die op fol. 122 v° ten einde loopt.

Daarop volgen, fol. 123 r° : « *Privilegien der stadt Antwerpen*, 1e deel »; het 2e deel begint op fol. 192 r°.

Met fol. 201 vangt aan : « *Index van de Placcaeten der stadt van Antwerpen, de anno* 1538 *usq. ad aum* 1610 ».

Fol. 233 r° : « *Extract uijtten Inventaris vande stucken overgelevert bij Nicolaes vanden Avoort, procureur der stadt van Antwerpen inden Raede van Brabant*, 16 *Maij* 1625 ».

Fol. 235 r° : « *Extract uijtte stucken opgesocht ende overgelevert aen den greffier van Ommel, om te leggen op de librarije deser stadt*, 8 *Meert* 1625 ».

Fol. 238 r° : « *Practijcke crimineel der stadt Antwerpen* ».

Fol. 252 r° : « *Varia curiosa formularia notarius Apostolici, congregata studio et operâ I. F V.* » (Johannes-Franciscus Verbruggen, zooals blijkt uit het overgeschreven Imprimatur, dd. 29 Julii 1723).

Explicit fol. 333 r°.

Nr 69. — British Museum, Hs. nr 16952.

CARTULARIUM S. BAVONIS (De boekbinder liet bij misslag « _Baronis_ » stellen). _GANDAVI._ — Perkament. Klein-folioformaat. Samen 53 folios. De fol. 8 v° tot en met fol. 36 v° in schoon en groot geschrift der XIIe-XIIIe eeuw, met titels in rooden inkt en prachtige voorletters in rooden, groenen en zwarten inkt. Hier en daar kantteekeningen en bijvoegsels van lateren tijd. — Op fol. 1 v° tot en met fol. 8 r°, alsmede op fol. 37 tot en met fol. 52, treft men het afschrift aan van onderscheidene oorkonden van verschillende dagteekening, in geschrift van de XIVe tot de XVIe eeuw.

De eerste bladzijde is wit; zij draagt de volgende aanteekening : « Purchased of Ho. Rodd, 22d May, 1847 ».

Eerst een kortbondig overzicht van het deel van het hs., dat van de XIIe-XIIIe eeuw dagteekent, met opname van ettelijke plaatsnamen, voornamen, familienamen, uitdrukkingen, enz., die, in het opzicht van geschiedenis en van taal, belang kunnen opleveren :

Fol. 8 v° : « _De decima de Rodenborch et de Cadesand_ ». Charter van Philips, graaf van Vlaanderen, gegeven te Brugge ten jare 1167 : « Decima « de Cadesanda, scilicet de Nova terra .... — .... « totam decimam de Rodenborch, de Wlpa et de « Cadesanda, tam de morlant quam de werplant, « tam de nova quam de antiqua terra... ».

Fol. 9 : « _De .c. mensuris terre, quas Leonius dedit S. Bavoni in Cadesant_ ». Charter van graaf Philips, gegeven te Male, in Maart 1189 : « Leo« nius de Caiant. — Vbi autem predicta terra sita

« sit, ne qua in posterum ambiguitas possit oriri, « propriis dignum duxi denotare vocabulis. Sita « igitur est in Sudpolre, super Dondelins vliet. « Via super Grot vliet, binorden Ouden werve. « Ad hanc terram pertinet vtdic, id est incremen- « tum (incremtum). Super wel. in Taruuedic. in « husmet. Super Wertvliet. In ostende de Wert- « vlit. In Culant. in kerpolre bosthalf. in sudpolre bosten merke.... ».

Fol. 9 v° : « *De illis qui decimas suas apud Rôdenborch et Ostborch iniuste detinent* ». Charter van gezegden graaf Philips, zonder dagteekening.

Fol. 10 : « *De terra Walteri et Alardi* ». Charter alsboven : « In Cadesanda ... xx mensuras sci- « licet super val. et super Grotenflit et in kerc- « polre. et strinc. et Bertenhuc. et sumpel....; « x mensuras... scilicet in Comet. et super Dum- « bins fliet...; lx mensuras inter oppidum de Axla « et Suanewerva ».

Fol. 11 v° : « *De theloneo de Rupelmunde* ». Charter ut supra, van den jare 1181.

Fol. 12 r° : « *De Watrelos* ». Charter, ut supra, van den jare 1190. — « *De prato Walteri Mors* ». Id., van den jare 1181 : « Walterus Mor de Wissengem ».

Fol. 12 v° : « *De hominibus de Axla ad Sanctum Bavonem pertinentibus* ». Id., zonder datum : « ... quod Gummarus et Wiuerin de Axla, et filij « eorum scilicet Jordanus, Adam, filieque Vor-

« chiardis, Columba, Gerthrudis, Bertildis..... ». Onder de namen der getuigen, treffen wij dien aan van « Dirkin de Barbevelde ».

Fol. 13 v° : « *De decima de Stenlant* ». Charter van Boudewijn, graaf van Vlaanderen en van Henegouwen : « anno Dominice incarnationis. m°. c°. ic°. » : « Apud Willemskerca et Stenlant ». Onder de namen der getuigen : « Rogeri de Stenbeca; Brien de Sewerghem; Wlvini...; Gerardi Waniart »

Fol. 14 r° : « *De curia de Lathem* ». Charter alsboven, zonder datum.

Op fol. 14 v°, doch zonder titel, komen de brieven van bovengemelden graaf Boudewijn, van het jaar 1199, tegen de woekeraars voor.

Tusschen fol. 15 en fol. 16 is een blad uitgetrokken geweest.

Fol. 16 r° : « *De wostina de Evergem* ». Charter van Diederik, graaf van Vlaanderen, zonder datum.

Fol. 16 v° : « *De decima de Wevelswale et Boters'* ». Brieven van « Walterus de Tenremundis », zonder datum : « pro decima quam apud
« Wevelswale sive Bottershande iure feodi de me
« tenuit .... — Recepitque a predicta ecclesia quan-
« dam decimam ecclesie de Evergem, ex parte orien-
« tis adiacentem scilicet de Elslo, de Gerscure, de
« Thorensele, cum quadraginta mensuris terre in
« Addendike .... ».

Fol. 17 : « *De piscatione de Everghem* ». Brieven van « Razo de Gavera », van 1196. Onder de getuigen : « S. Bernardi de Rosbais. S. Balduini « preconis de Lokerna. S. Symonis de Farnewic. « S. Arnoldi de Lilar. S. Ebbini, fratris eius. S. Gi- « sellini de Lylar... ».

Fol. 17 v° : « *De personatu de Rodenborch* ». Brieven van den bisschop van Doornik : « Actum Tornachi », 1159.

Fol. 18 v° : « *De altari de Waterlos* ». Brieven van Simon, bisschop van Doornik en van Noyon, zonder datum.

Fol. 19 r° : « *De altari de Rodenborch et capellis de Wlpa* ». Brieven van « Rabbodus, Noviomensium seu Tornacensium episcopus », zonder datum : « ... altari de Rodenburg cum capellis que sunt in insula nomine Wlpa ... ».

Fol. 19 v° : Zonder titel, brieven van « Lambertus, Tornacensium ac Noviomensium episcopus », zonder datum, houdende vergunning van zekere « altaren » aan die van St.-Baafs : « Alta- « rium autem nomina subsignavimus : Haspera, « Singhem, Lathem, Dorla, Venderhout, Canen- « ghem, Grammine, Pocsela ».

Fol. 20 v° : Zonder titel, brieven van « Baldricus », bisschop van Noyon en van Doornik, zonder datum, houdende vergunning ut supra : « Ut altare de ecclesia que Xpikerca dicitur, et « altare de Heckerghem cum appendente capella

« Sancti Michaelis, altare quoque de Everghem et « altare de Rondeslo ... ».

Fol. 21 r° : *De personatu de Bergine* ». Brieven van Everard, bisschop van Doornik, zonder datum : « Altare de Berghines ».

Fol. 21 v° : « *De personatu de Cobbengem* ». Brieven van Burchardus, bisschop van Kamerijk, zonder datum : « Altare de Cobbengem prope Bursellam ».

Fol. 22 r° : « *De commutatione cuiusdam allodij inter nos et Hafflig'* ». Brieven, zonder datum : « Allodium ... apud Berchem et Colroit ».

Fol. 22 v° : « *De Selleca et Cobbengem* ». Brieven van « Gerardus, abbas Ninivensis, Egbertus, abbas Grembergensis, Hildebrandus, abbas Iectensis », zonder datum : « De capellis Seleca et Cobengem ».

Fol. 23 r° : « *De libertate quam habemus in terra Colon. archiepiscopi* ». Brieven van Philips, aartsbisschop van Keulen, zonder datum.

Fol. 24 r°, wit.

Fol. 24 v° : « *Cognitio Ostonis* ». Brieven van « Samson, Remorum archiepiscopus », zonder datum.

Fol. 25 r° : « *De curia Lathem* ». Brieven van « Margareta, castellana Curtracensis », zonder datum, bijna geheel doorgehaald.

Fol. 25 v° : « *De Gotverdenghem et Lathem* ». Brieven van « Alardus, Cameracensis electus », zonder datum, doch, naar een bijvoegsel van eene latere hand, van den jare 1176 : « Duas capellas Gotfertenghem et Lathem ... ». Onder de getuigen : « S. Huwardi ».

Fol. 26 r° : « *Confirmatio ecclesiarum Cameracensis epicopatus* ». Brieven van Odo, bisschop van Kamerijk, zonder datum : « Altare scilicet de « Bucolt in Rien; altare de Wilrice; altare de « Selleca cum appendicijs suis Netherselleca iuxta « Bursellam; altare de Holthem; altare de Flit- « hersela cum appendicijs suis, scilicet Bavenghem, « Papengē; altare de Sualma, cum appendicijs suis « scilicet Bocle et Thenberghe; altare de Roden ». — Onder de getuigen : « S. Thancradi, abbatis de « Eham. S. Snellardi, abbatis de Geroldi monte ... « S. Mazelini, canonici. S. Gualtelmi, prioris de « Jetha. S. Oilardi, prioris de Lembecha... S. Livini, « regularis canonici de Burnehen ».

Fol. 27, r° : « *Confirmatio de Escha* ». Brieven van « Burchardus, bisschop van Kamerijk, zonder datum : « Altare de Esca ». — Onder de getuigen : « S. Erlebaudi, decani. S. Offridi, Mascelini, Hugonis, Guerinboldi, canonicorum ».

Fol. 27 v° : « *Concordia inter abbates videlicet S. Petri et S. Bavonis* ». Brieven van Wouter, bisschop van Doornik, zonder datum.

Fol. 28 r° : « *Confirmatio de Gentbrugghe* ». Brieven van Niklaas, bisschop van Kamerijk, zonder datum : « Robertus, decanus de Bella, bene credens « elemosinis peccata redimi, capellam Ghintbruge « nominatam, quam diu tenuerat... ».

Fol. 28 v° : « *De Landescoutra* ». Brieven alsboven, zonder datum : « De Landescultra capellam « liberam et in elemosinam ecclesie Sancti Bavonis « dedimus et sine persona... ».

Fol. 29 v° : « *De altari de Waterlos* ». Brieven van « Giraldus », bisschop van Doornik, zonder datum.

Fol. 30 r° : « *Confirmatio allodij de Bochout* ». Brieven van « Godefridus, dux Lothariensium », zonder datum : « Hoc allodium infra parrochiam « Bocholt, que villa est S. Bavonis, certis est distinc- « tum terminis ». — Onder de getuigen : « Wede- « ricus, decanus; Fromoldus, Idesboldus, presbyteri; « Rodulfus de Melna; Wallewainus; Raco filius eius; « Elewoldus; Godefridus de ultra Leiam; Willelmus « Baginhc; Gosuinus de Slota; Machelinus, subad- « vocatus; Walkerus; Walterus, decanus Broselle; « Rubbertus, decanus; Henricus, clericus de Wides- « cate; Johannes de Anderlecht; Reinerus de Gate; « Gualterus de Meltbruc; Gualterus de Gelmere; « Guillelmus de Birbeca; Gualterus de Crainham; « Gualterus filius Gerardi Hunradis; Reinzo de « Thildunc ».

Fol. 31 r° : « *Confirmatio privilegiorum Sancti Bavonis* ». Brieven van « Rodulfus, Remorum archiepiscopus », zonder datum.

Fol. 31 v° : « *Concordia de sepultura Gand'* (i. e. « *parrochianorum Gandensium* ») ». Brieven van Hugo, abt van St.-Pieters en van Betto, abt van St.-Baafs, zonder datum : « Tandem judices hinc « inde viros religiosos abbates videlicet... Gisel- « bertum Heihamensem, Walterum Winciniensem « elegimus. — Eckerghem; Gundelghem. — Quam « terram ab Everboldo Craglin xxxii marcis in par- « rochia de Ostburch comparavi ».

Fol. 32 v° : Zonder titel, brieven van « Godefridus, dux Lotharingie », zonder datum; houdende vergunning van vrijheid van tol « in Brussella », voor de « curtis sancti Bavonis de Bettenchem ».

Fol. 34 r° : « *Confirmatio libertatis quam habemus in terra jmperatoris* ». Brieven van Hendrik, Roomsch keizer, van 1193.

Fol. 35 v° : « *De altaribus sigillo Alexandri pape confirmatis* ». Brieven van paus Alexander de III[de], « Datum Anagnie .iiii. idus Octobris » : « ... Altare de Haspera; Altare de Gremina; altare « de Dorla; altare de Pocsela; altare de Caninchem; « altare de Vinderhort; altare de Xpi Kerca; altare « de Rondeslo; altare de Danchenhan; altare de « Morsleka; altare de Sualma; altare de Holthem; « altare de Escha; altare de Rothen; altare de Fle- « thersele; altare de Selescha; altare de Cobben

« them; altare de Bocolt; altare de Frunethe; altare « de Wilrech: altare de Gemburghe ».

Fol. 36 r° : « *Confirmatio Celestinj pape* ». Brieven van paus Celestinus, « Datum Laterani, kalendas Julij, pontificatus nostri anno sexto ».

Al die oorkonden zijn in het Latijn geschreven.

Het ware te lang hier al de oorkonden op te geven, welke tusschenin de hierbovenstaande, alsook op de fol. 1 v°- 8 r° en op de fol. 37-53, voorkomen. In het geheel zijn er 64, in het Vlaamsch, Fransch of Latijn.

Het Hs. is in goeden staat en netjes ingebonden. De band, alhoewel vermeld als zijnde van de XVe eeuw, schijnt ons modern toe.

Op het achterste schutblad, dat perkament is, leest men een fragment van eene rekening betrekkelijk tot uitgaven gedaan ten dienste van Isabeau de Portugal. Begint met : « lieu de Hesdin, pour lui aidier « a deffrayer dicelle ville et soy retourner audit lieu « de Portugal, xx lb. »; en eindigt als volgt: « A « Johannes de Meaux, clerc de ladite chambres des « comptes à Lille, q. ».

Wij nemen nog uit dit blad de volgende bijzonderheden op :

« Et à mess. Pietre Vasques, à la fourande, che- « valier, natif dudit pays de Portugal, duquel jl se « partj pour ce quil lui convient tenir en autres « marches, que madite dame lui a donné pour vne « fois, xx lb.

« Touttes lesquelles parties de vaissiele... mon-
« tent ensemble à ..., comme appert par vng man-
« dement de madite dame ... donné à Brusselles le
« iiij^{e} jour de Mars lan de grace mil cccc xlviij... ».

Nr 70. — British Museum, Hs. nr 25048.

« NÉGOCIATIONS DU CONCORDAT. » Klein folioformaat. Papier.

Dit boek bevat niets wetenswaardigs; de stukken en notas die er in opgenomen zijn, staan in andere verzamelingen en zijn overigens van algemeene bekendheid.

Nr 71. — British Museum, Hs. nr 25698.

« MINIATURES FROM A BOOK OF HOURS. *XV Cent.* » Klein kwartoformaat. Perkament.

De tekst is Fransch.

De miniaturen zijn waarschijnlijk van de hand van denzelfden teekenaar als die, welke voorkomen in het handschrift nr 20729, hierboven onder nr 24 beschreven : zelfde soort van bloemen en insecten op de lijsten.

INHOUDSTAFEL.

GEBEDEN EN OEFENINGEN.

I. — TITELS.

II. — INHOUD :

GESCHIEDENIS.

GETIJDEN.

I. — TITELS.

II. — INHOUD.

Heiligh: Cruus Getiden :

Eeuwighe Wijsheits Getiden :

GODSDIENST.

GRAVUREN.

KALENDERS.

LETTERKUNDE.

I. — DICHTWERKEN.

II. — PROZA.

MINIATUREN.

MUZIEK, 102.

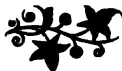
NAMEN.

PERSONEN EN SCHRIJVERS.

VROEGERE BEZITTERS VAN HANDSCHRIFTEN.

WAPENSCHILDEN, 154, 155-156, 224.

WETENSCHAP.

Zitting van 26 Februari 1896.

Aanwezig de heeren Gailliard, bestuurder, baron de Maere, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Gezelle, Hiel, P. Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Hansen, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, Bols, de Flou en Claes, werkende leden;

de heeren de Ceuleneer, Janssens en Segers, briefwisselende leden.

Schriftelijk verontschuldigen hunne afwezigheid de heeren Génard en van Droogenbroeck.

Na lezing en goedkeuring van het verslag over de voorgaande zitting, deelt de bestendige secretaris de lijst mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering:

Ons Volksleven, 7e jaar.

Iets over het Socialisme, door een waren Volksvriend. St-Truiden, 1895.

Bulletin de l'Agriculture, 1895, n° 4.

Bibliographie de Belgique, 1896, nrs 1, 2 en 3.

Carte topographique de la Belgique, uitgave in kleurendruk, 4e aflevering.

Annuaire de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1896.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1895, n° 12 en 1896, nr 1.

Mémoires couronnés et autres mémoires, publiés par l'Académie. Tomes 48 et 49 (8°).

Affidavits and depositions, par A. BEVERNAEGE.

Door Z. M. den Koning van Siam :

Phra Tripitaka. Pali. 39 deelen, 8°.

Door den heer J. BROECKAERT :

Iets over het oude Straatlied.

Door den heer J. van Droogenbroeck :

Lofspraak der Polders, door C. DUVILLERS. 1839.

De Voedstervader, Rijmkens .... ter eere van Petrus Josephus Bollinckx. 1867.

Door den heer G. GEZELLE :

Eenige oude straatliederen, gezongen te Kortrijk.

Door den heer A. de Ceuleneer :

Ernest Staes, door TONY. 4e uitgave.

Kerk en Staat onder de Frankische Koningen der VIe eeuw, door ALF. SERESIA.

De Nederlanden onder Keizer Karel, door PAUL FREDERICQ. (1e deel.)

Door den Oudheidkundigen Kring des Lands van Waas :

Annales. XVe Deel, 3^e aflevering.

Door de Uitgevers van *Biekorf*, de 1^e, 2^e en 3^e afleveringen van 1896.

Door de Hoogeschool van Upsala :
Två svenska biografier från Medeltiden.

De heer Bestuurder leest eenen brief, hem toegezonden door de heeren P. Blok, voorzitter, en Em. Seipgens, secretaris van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden, waarbij namens deze vereeniging wordt aangedrongen op het voltooien van Stallaert's *Glossarium van verouderde rechtstermen*, door de heeren de Flou, Gailliard en van Droogenbroeck ondernomen.

Na eene korte bespreking gelast de vergadering het bestuur, maatregelen te nemen om zonder verder vertoef in het bezit te komen van de door de Academie aangekochte boeken en handschriften van wijlen K. Stallaert.

Dagorde.

De vergadering gaat over tot de benoeming der keurraden voor de letterkundige wedstrijden dezes jaars. Worden benoemd :

Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde: de heeren de Flou, P. Willems en Gailliard.

Nieuwere Taal- en Letterkunde: de heeren Coopman, Claes en Micheels.

Geschiedenis : de heeren Coopman, van Even en Broeckaert.

Kunst- en Vakwoorden (ambacht van den Timmerman): de heeren Coopman, de Vos en Janssens.

Kunst- en Vakwoorden (ambacht van den Metselaar): de heeren Coopman, de Vos en jhr de Gheldere.

De heer Gailliard leest eene verhandeling over het aloude woord *Gadoot.* — Op voorstel van den heer onderbestuurder, baron de Maere, die namens de vergadering den heer Gailliard dank zegt voor zijne belangrijke mededeeling, zal deze in de *Verslagen* gedrukt worden.

Namens den heer Génard leest de heer Segers, briefwisselend lid, eene nota over de taalkundige vormen der eigennamen. Ook dit stuk zal in de *Verslagen* medegedeeld worden.

De zitting eindigt te 4 uren.

Lezingen.

Iets over het woord « GADOOT ».

Veel is er, tot nog toe, over het zonderlinge woord « GADOOT » geschreven, en dit inzonderheid door mannen, die wij gaarne onze meesters in het vak heeten.

Misschien zullen wij dan ook geene, of liever weinig nieuwe gedachten of onbekende uitleggingen in het midden te brengen hebben. Doch wij willen het beproeven de gegevene verklaringen eenigszins te verduidelijken en die, waar het noodig zijn kan, zooveel doenlijk door teksten toe te lichten.

Met de samenstelling zelve van het woord hebben wij ons weinig in te laten. Alleen zij gezegd dat het bijvoeglijk naamwoord *Ga*, dat het eerste deel ervan uitmaakt, *Snel*, *Schielijk*, beteekent. Over dit woord *Ga* en over die, welke daarvan afstammen, wordt overigens breedvoerig gehandeld in den *Taal- en Letterbode* van Dr. Verwijs en Dr. Cosijn, tweede jaargang (1871), blz. 270 en volgende, alsook in Dr. Verdam's *Middelnederlandsch Woordenboek*, v° *Ga*. Die schrijvers verwijzen naar de verdere bronnen, die daaromtrent kunnen geraadpleegd worden.

* * *

GADOOT doet zich in vrij verschillende vormen voor. Op enkele daarvan moet op bijzondere wijze de

aandacht gevestigd worden, omdat zij zich van den oorspronkelijken en eenvoudigen vorm *Gadoot* meer of min afscheiden.

Zoo hebben wij in Kiliaan, GAYE DOOD, ook GAYCHLICKE DOOD, of *Subita mors*, waarin het adjectief duidelijk op zich zelf staat.

In het *Mittelniederdeutsches Wörterbuch* van Dr. Schiller u. Dr. Lübben treffen wij GA DOT en GOYE DOT aan, met de genitiefvormen GAES DODES en GHAEN DODES, alsook met de accusatiefvormen GHOGEN DODE en GOYEN DODE.

GÆHER TOD, *Mors subita*, komt in Wachter's *Glossarium germanicum*, v° *Gach*, voor.

* * *

Dr. Verdam kent alleen aan het woord de algemeene beteekenis toe van *Plotselinge*, *Schielijke dood*, en bepaaldelijk die van *Beroerte*. « Apoplexia het to dudesche de *Goye dot* edder slach » staat te lezen in het *Bok der arstedie* (*Promptuarium medicinæ*) van 1484, door Dr. Schiller u. Lübben aangehaald.

Schielijke dood zal wel de meest gebruikelijke beteekenis zijn geweest. En aldus mag ons woord GADOOT, althans met die beteekenis, als synoniem beschouwd worden van de latere uitdrukking HAESTIGHE DOOT, of de « haestighe doot... sonder siechede te hebbene voren », welke in het *Leven van Sint Amand*, II, vers 5350, wordt aangetroffen. (Dr. Verdam, *Wdb.*, v° *Haestich*.)

In het eerste deel van zijnen *Spiegel historiael*, VIIe boek, kapittel 81, verhaalt Maerlant, dat op zekeren dag, « ij quade man » een « wivekijn aerm sere » voor een O.-L.-Vrouwebeeld geknield vindende, de schamele vrouw en tevens het vereerde beeld deerlijk aanvielen, en hoe een van de twee booswichten, die op het beeld eenen steen geworpen had, plotseling door de « *gadoot* scaerp », d. i. door den schielijken dood, getroffen werd :

Nu waren daer . ij . quade man,
Die dat wijf verspraken dan,
Ende spraken grote lelijchede
Ghenen gebeelde daer toe mede;
Maer alleene den beelde niet,
Maer hare, die dat beelde bediet.
Van dienen tween so warp deen
Up dat beelde eenen steen,
Ende gheraecte dat steine kint
So, dat den aerm af brac tghint,
Ende beede aerm ende hant
Neder viel in dat sant,
Ende daer vte liep dat bloet,
Alset vten mensche doet.
Ter selver stont, die den steen waerp
Viel neder van der gadoot scaerp.

Met dezelfde beteekenis van *Schielijken dood* hebben wij het woord in zeker fragment eener Nederduitsche vertaling van den roman van Barlaäm en Josaphat, door Mathias de Vries uitgegeven (*Taalkundig Magazijn*, van A. de Jager, IV, 45). De dichter zegt wat Antichrist al doen zal, « hoe dat

« Enoch ende Helyas disputeren zellen iegen hem « ende hoe hise doden sal ». Wanneer nu God al het kwaad zal zien door Antichrist gesticht,

Dan sal Onse Here ten selven stonden
Mitten geest van sinen monden
Antkerst, in haesten groet,
Doden mitter gadoet.

Subitanea mors uit het boek *De naturis rerum* van den beroemden Albertus Magnus, « si hominem « videris subito in cadendo vel in claudendo aut « evertendo oculos quidem ad subitaneam mortem « disponi... », wordt in Jacob van Maerlant's *Naturen bloeme*, I[e] boek, vers 108, door GADOET vertaald (1) :

Jof du sies dat enich man
Ter gadoet spoet, so nem dan
Een mes, ende maec int oer een gat;
Ende oftu sies tijt ende stat,
So doe hem laten die mediane,
Want dbloet doet hem na minen wane.

Nogmaals moet GADOET uitgelegd worden door *Plotselijken dood* in Maerlant's beschrijving van den *Pirofilus*,

---

(1) Moltzer en te Winkel, Biblioth. van Middelnederlandsche letterkunde. Jacob van Maerlant's *Naturen bloeme*, uitgegev. door Dr. Eelco Verwijs, I, blz. 11.

...... dats een steen,
Daer Esculapius over een
Tote Augusten Octaviaen
Dustane dinc of doet verstaen (1),

« de quo fertur », naar den Latijnschen tekst uit *De naturis rerum*, « quod hominem a subitanea morte « defendat .... quamdiu genus istius lapidis portet « in manu » (2) :

Ende die steen heet Pirofilus,
Die hevet sonderlinghe macht;
Want hi sinen man bewacht
Van donre ende van blixeme mede,
Ende maect lantshere talre stede
Seghevri altoes te sine,
Ende seker van venine,
Ende hi besceermet die gädoet,
Want wien in die hant hevet bloet,
Hine rijt nemmermeer, sonder waen,
Die steen en si van hem gedaen.

Eene variante, door Dr. Verwijs aangehaald, luidt GEDOET. Die variante zullen wij verder onder den vorm GHEE DOOT weder ontmoeten

Van *Schielijken dood* alleen zal ook in de onderstaande plaats van Jacob van Maerlant's *Sinte Franciscus leven* spraak zijn. Men lette hier op den vorm GAYDOOT, die, zoals wij hooger gezien hebben, bij Kiliaan GAYE DOOT luidt :

---

(1) *Naturen Bloeme*, III[e] boek, vers 977.
(2) Moltzer en te Winkel, ut supra, I, blz. 227.

Doch syn si ter tafle geseten,
Ende als dandre begonden eten,
So starf de waert selve zaen,
Als hem Fransoys dede verstaen,
Want hi *gaylike* tleven liet.
Aldus so es het gesciet,
Dat die gastrie verdiende,
Als Jhesus spreict an sine vriende :
Die profete met hem doet gaen,
Hi sal profeten loon ontfaen;
Want bi des goets mans profecie,
Die goede hovesce rudder vrie
Wart vor die *gaydoot* vorsien,
Want hi hem bewaerde mettien
Met penitencien, met berounessen,
Dat hi der eweliker verdomenessen
Ontvlo ende hi, bi miraclen,
Clam in deweliker tabernaclen.

Eindelijk zij gezegd, dat in de vertaling der aanroeping « *A subitanea et improvisa morte, libera nos, Domine* », uit de Groote litanie, die wij ten huidigen dage de Litanie van Alle Heiligen noemen, *Subitanea mors* altijd door GADOOT weergegeven wordt.

Ziehier ettelijke voorbeelden :

« Vander *gadoot* ende onversienen doet, verlos ons, Heer. » (British Museum te Londen, Hs. Add. 24332, fol. 117 v°.)

« Van eenen quaeden eijnde ende vander *gheedoot* ende vander onversyender doot, verloest ons, Heer. » (Id., Hs add. 31002, fol. 128 v°.)

Nu volgen drie voorbeelden, waarin GAEDOOT, dat tot nu toe als zelfstandig naamwoord van het vrouwelijk geslacht voorkwam, integendeel van het mannelijk geslacht is, evenals in « Ocht si hadden *gadoets* gestorven », uit Ruusbroec, I, 190, dat wij aan Verdam's *Woordenboek* ontleenen :

« Vanden *gaedoot* ende onversienen doot, verlos ons, Heer. » (Id., Hs. add. 20859, fol. 34 r°.)

« Van enen quaden einde, ende vanden *gae dode* ende vanden onversiende dode, verlos ons, Heer. » (Id., Hs. Harley 11432, fol. 127 r°.)

« Van enen quaden eynde ende vanden *gaendode* ende vanden onvoersienen dode, verloes ons, Here. » (Tekst uit een Limburgsch Getijdenboek, der XVe eeuw, door Karel Stallaert in zijn *Glossarium*, v° *Ga*, aangehaald.)

« Van enen quaden eynde ende vanden *gadode* ende den onversienden dode, verlos ons, Here. » (« *Ghetiden boec* », door Dokter Karel de Gheldere uitgegeven, blz. 141.)

In de vertaling van Boëtius, *De consolatione*, n^r^ 1 der Nederlandsche handschriften berustende ter Nationale Boekerij te Parijs, staat op fol. 11 v°, betreffende het sterven van Theodoricus, koning der Oost-Gothen, als volgt te lezen :

« So dat hi ten hende, ontfanghende na zijnre ghewercken loon, metter *gayer doot* ghesleghen wart. »

Clignett, welke dien tekst naar een ander handschrift in zijne uitgave van den *Spiegel historiael* opnam, schreef daaromtrent : « Dit komt hier zeer « wel te stade, daar Theodoricus, gelijk de geschiede- « nissen ons leeren, verscheiden gruweldaden plee- « gende, in het midden derzelver door eene hevige « ontsteltenis, in zware krankheid viel, en, na weinige « dagen den geest gaf ».

Onzes inziens zou hier « *metter gayer doot* » beter door « Met den schielijken dood » uitgelegd worden. Die uitlegging zal dan ook meer overeenkomen met de uitdrukkingen GHALIKE DOOT BLIJVEN en GHALINGE STERVEN, die beide *Plotseling sterven* beteekenen, en met de uitdrukking GALIKE of GALLIKE DOOT, welke op den *Schielijken dood* wijst, en waarvan wij de volgende voorbeelden uit den *Taal- en Letterbode*, l. c , overnemen :

Des xxx daghes ginc al gesont
Die bisscop slapen in der nach stont
Ende es *ghalike* bleven doot.
Sp. III[7], 48, 51.

Ende alle die ghene, die dat rieden,
Storven *ghalinge* van den lieden;
Want hem haer geweide uutscoot
Ten fondemente ende bleven doot.
Sp. III[6], 38, 23.

Du sagest heden neven di
Galinghe sterven twee of drie,
Waenstu starker sijn dan die?
Hs., aang. bij Clignett, Bijdr. 61.

Van deser werelt tlange leven
Waer met hem een cort beweven,
Ende ene wel *gallike doot.*

D. Lucid. 6241.

Heilich Cruce, bescermt mi desen dach
Van alder quader aventure,
Ende van alre viande wederstoet,
Ende vander *galiker doet.*

Rumb. Avondst. 24.

Wij voegen hierbij den volgenden tekst, door Dr. Verdam medegedeeld, waaruit verder blijken mag, dat het Heilig Kruis tegen de GADOOT aangeroepen werd :

« Dat Heilighe Cruus moet dy beschermen voer hoeftsonden, ende voer scamelike scanden, voer moert, voer verradenisse, voer toverye, voer verghiffenisse (vergiftiging), voer manslachte, voer *gadoot*, voer vrese dijns lijfs ende dijnre zielen. »

Tot op den huidigen dag is het woord GADOOT in den mond van ons Westvlaamsch volk levend bewaard gebleven. Zoo heeft het mijn vriend Karel de Flou in zijn boekje getiteld : *Woorden en vaktermen in West-Vlaanderen* opgegeven; hij hoorde het meermalen gebruiken, doch steeds met de stemzate op *dood.*

***

Bij de hiervoren besproken beteekenis van *Schielijken dood* of *Beroerte* kan zich evenwel die

van ons woord GADOOT niet bepalen. Zooals Clignett, in de reeds gemelde uitgave van den *Spiegel historiael*, het zegt, wordt b. v. in ettelijke teksten door dit woord eene *Groote sterfte* bedoeld.

Of echter in de hieronderstaande plaats van een rijmwerk uit de eerste helft der XIVe eeuw, door J.-H. van Dale uitgegeven, door GADOOT, *Pest*, d. i. *Besmettelijke ziekte*, ofwel *Schielijke dood* dient verstaan te worden, ware ons moeilijk om vast te stellen :

Als van den jare den eersten dach
Comt upten zondach
. . . .
Comt hi sdisendaghes, so merct, dat jare
Die winter sal wesen sterc;
Die lentin waeyhende ende wac;
Die zomer reynich, ende onghemac
Salmen van tempeesten doghen.
Ende die eerst zal zeere droghen.
Die taerwe zal vele verderven,
Der wiven zullen vele sterven,
Ende vele volx sterven van der gadoot.
Scepe zullen ebben noot.....
(Bijdr. Zeeuwsch-Vlaanderen, I, 57.)

In elk geval kan, onder andere, in de volgende plaats van den *Spiegel historiael*, door Dr. Verdam aangehaald, van *Plotselingen dood* alleen geen spraak zijn :

In den somer wart plage groot
Drie maent achtereen vander gadoot.
Sp., III8, 34,77.

Evenmin in het volgend verhaal van den strijd door de Cartaghers in Sicilië gevoerd :

Naer hem quam Acculyoen,
Die stoutelike ane greep dit doen,
Ende dat here in Cycile
Verscaemdem in cortere wile,
Ende hevet hem, bi zeuwe ende bi lande,
IJ. wighe gewonnen inde hande.
Doe quam eene gadoot int here,
Dat tfolc doot bleef sonder were,
So vele, datse in dien stonden
Die levende niet gegraven conden,
So dat hi met cleender scaren
Te lande weder moeste varen.

Sp., I, III, XXXVI, 29-40.

Ongetwijfeld wordt in de twee aangewezen plaatsen op eenige « *plage groot* » gewezen, op *Pest* namelijk, of op *Besmettelijke ziekte*, of liever, naar de samenstelling zelve van het woord GADOOT, op *Haastige ziekte, daar haastige dood na volgt.*

HAESTIGHE SIECTE, zoo heette immers in vroegere tijden de *Pest.*

Eene verordening, op 12 April 1473 (n. s.), door de schepenen van Loven, uitgevaardigd, en waarbij allerhande maatregelen voor het bestrijden der pest waren voorgeschreven, was aldus getiteld « Ordinancie ghemaect vander haestigher siecten ». (Serrure, *Vaderl. Museum*, II, 132.)

AESTIGHE ZIECTE staat er ook in de rekeningen der stad Brugge te lezen :

« Betaelt Maertine Jan Nys wyf ende Jaquemyne s'Rudders, over den dienst by hemlieden ghedaen by laste van der wet, an zekere menichte van vrauwen bevrucht met kinde ende ziec gheweist hebbende van der aestigher ziecte... » (Uit de rekening over het jaar 1489-90, aangehaald door L. Gilliodts-van Severen, *Inventaire des Archives de la ville de Bruges*, VI, 335.)

Elders luidde dit ZIECTE VAN DER AESTICHEDE :

« Gheaccordeirt met X., de welke 't last ghenomen heift te latene alle de ghone zullen hebben de ziecte van der aestichede, waervooren hy alle weke hebben zal x s. gr..... » (Uit de Feriebouc-ken der stad Brugge, van de jaren 1511-1526, in *La Flandre*, 1868-69, blz. 306)

Of eenvoudig HAESTICHEDE :

Archief der stad Brugge, Register Hallegeboden, 1513-30, fol. 401 v° : « Voort, daer yemende vander haestichede ghestorven es of sterven zal... »

HAESTIGE ZIECKT en PESTILENCY waren overigens synoniemen :

« Wordt gecondicht, alsoe dicwijl zieken van buten inder stede gebrocht worden, die vander haestiger zieckt besmet sijn, soe gebieden die goede luden, dat niemant enige sieken, vander pestilency besmet, en ontfange in sijn huys... » (Verordening der schepenen van Dordrecht, van 25 September 1469, in Fruin, *Oudste rechten van Dordrecht*, I, 327.)

De HAESTICHEYT, of de HAESTIGHE SIECKTE is bij Plantin, *Thesaurus Theutonicæ linguæ* (1573) : « *Maladie soudaine, Peste; Subitaneus morbus, Pestis* ». In zijn *Promptuaire François-Flameng* (1592), geeft Mellema dezelfde uitlegging.

Voor Kiliaan is echter de HAESTIGHEYD, *jam* HAESTIGHE SIECKTE, enkel en alleen de *Morbus præceps, celer, acutus, pernicialis, subitus, subitaneus*, of, zooals Dr. Verdam zegt : Eene ziekte met een snel verloop en doodelijken afloop.

In elk geval wijzen al die verschillende uitdrukkingen enkel en alleen op *Besmettelijke ziekte.*

Zoo vinden wij in de « Letanie », of litanie van Alle Heiligen, op fol. 114 v° van het Getijdenboek nr 18214 uit de boekerij van het British Museum te Londen, tegelijk de aanroeping « *Vanden haesten onversienen doot, verlos ons, Here* », waardoor *Schielijke dood* wordt bedoeld, en de aanroeping « *Van plaghe ende starfte, verlos ons, Here* », waardoor wellicht op *Gadoot* zal gewezen zijn.

En dat dan ook in het volgend gebed ter eere van Sint Sebastiaan, dat wij uit een Nederlandsch *Getijdenboek*, van het begin der XVe eeuw, overnemen, GADOOT in den zin van *Haestighe sieckte* moet verstaan worden, is vast en zeker :

« O Heilighe Sebastiaen, groot is dijn ghelove;
« bidt voer ons an Onsen Here Ihesum Cristum dat
« wi verlost worden vanden suucten ende vander
« *gadoot*. Amen.

« Bidt voer ons, Heilighe martelaer Sebastiaen, « dat wi waerdich worden te ontgaen den suucte ende « der *galiker doot* ende dat wi behouden moeten « Cristus beloefnisse.

« Almachtighe ende ewighe God die, om ver- « diente Sinte Sebastiaens, dijns gloriosen martelaers, « heveste wedergheropen eenrehande suucte daer die « menschen of sterven, verleen ons so wie dit ghebet « an hem draghet of in sijnre woninghe hevet, om « sulke plaghen, suucte ende *gadoot* te verdriven ende « om sulken troest an di te ropen, dat si, om sijnre « bede ende verdienste, verlost worden vander suucte « ende plaghe des *gadoots* ende van alre droefheit « ende anxt. Bi Onsen Here Jhesum Cristum. Amen. » (Openbare boekerij der stad Brugge, Handschriften, Nr 334, fol. 94 v°.)

Welnu, het is bekend dat de H. Sebastiaan nooit tegen den schielijken dood aanroepen is geweest. Die Heilige integendeel is een der pestpatronen en staat overigens als zoodanig op eene schilderij van Maes, in Sint-Gilliskerk te Brugge, afgebeeld.

De *Acta Sanctorum* bevestigen verder ons gezegde In 680, schrijft ook Paulus Diaconus in zijn boek *De gestis Langobardorum*, VIde deel, IIde hoofdstuk, was in Lombardije eene schrikverwekkende pest uitgeborsten, die zich weldra over berg en dal uitbreidde en tot in Rome toe tal van slachtoffers maakte. Door Gods ingeving werd echter geopenbaard, dat de pest enkel staken zou, wanneer in de basiliek van Sint-Pieters-Banden een altaar ter eere van Sint Sebastiaan zou opgericht zijn. En nauwe-

lijks, aldus schrijft Paulus Diaconus, was de wil Gods volbracht of de pest hield op.

In gelijken zin van *Pest* treffen wij het woord *Gadoot* in het *Boec van der wraken* aan. Zonderling genoeg heeft professor Verdam er niet op gelet, dat aldaar ook het woord den bepaalden zin van *Schielijken dood* of *Beroerte* niet hebben kan.

Men oordeele :

Eerst verschijnt *Gadoot* in het kapittel van gemeld boek, welk onmiddellijk op datgene volgt dat « *Van vele plaghen van groten sterfte in meneck lant* » getiteld is en waarin de dichter van de schrikkelijke pest spreekt, die

In Gods carnatioen vor waer
Als men screef xiij^{c} jaer
Ende tusschen xl ende l met,

geheel de wereld door heerschte :

Ene sterfte, in ware dinc,
Die herde wide ende verre ghinc,
Dat soe vele volcs starf dan
Dat men niet ghesegghen en can
Noch ghesommeren en conste.

De pest berst in Hongarije uit. Wat doet de koning? Hij roept

Alle sine wise lude te samen
Clercken ende leke mede
. . . .
Doen droeghen si des overeen,

Dat beter raet en waer gheen,
Als dat men Gode aenriepe :
. . . .
Si wouden haer vede legghen ave,
Ende elc anderen sijn mesdaet vergave,
Ende te penitencien oetmoedelijc vaen,
Van al dat daer waer mesdaen.
God en soude moghen laten niet
Hine soude hens ontfarmen yet.

Zóó ontstonden de Kruisbroeders. De dichter leert ze ons nader kennen, hoe zij namelijk « penitencie maecten » :

Ghene aelmoesene en mochten si ontfaen,
Mar si mochten eten gaen
Metten gene dies hem bade.
. . . .
Een hoyke, als die meneghe weet,
Dat was sijn overste cleet;
Enen caproen aenghedaen,
Daer op enen velten hoet ghestaen,
Daer op ghenayt een cruce root.
Dit was emmer wonder groot.
Alsi penitencie wouden doen,
Daden si ute cousen ende scoen.
. . . .
Gheselen hadden si doen maken,
Daer scarpe naelden in staken,
Daer si hem met sloeghen soe diep,
Datter troede bloet wtliep.
In Dietsche hadden si enen sanc,
Wel ghemaect, redelijc lanc,

Die op Gode riep met ernste groot,
Dat hise hoede van der *gadoot*.

Van de pest, dus.

Hier kan toch *Schielijke dood* niet bedoeld zijn. In de volgende verzen, welke verder in hetzelfde kapittel van de Kruisbroeders voorkomen, zal zulks ook wel het geval zijn.

De dichter vertelt hoe in zekere streek van Hongarije, alwaar de sterfte zoo buitenmate groot was geweest dat op eene bevolking van 40.000 man, « starc, vrome ende coene », er nauwelijks 2000 waren overgebleven,

j stedeken stont daer an den kant,
Daer tfolc doot was al ghemene,
Sonder die prochie pape allene,
Die bleef in groter noot,
Want al sijn vriende waren doot.

De priester vlugt in een woud :

Ende maecte op enen boem thant
Een huysken met sire hant,
Daer hi hem soude onthouden wel
Jeghen welde beesten fel.

Doch, na korte dagen, moet hij het woud in, op zoek naar voedsel; en zie, daar ontmoet hij

Enen ouden man van bloede roet
Ende hadde een dornen crone op thoet,
Met enen aenschyn zere verbolghen,

gevolgd door twaalf mannen en door « ene conin-

ghinne alte scone ». Maria, — want zij is de koningin, — spreekt den priester aan : Die man, zegt zij, is mijn zoon; zoodanig is hij op zijn volk, om dezes euveldaden, verbitterd, dat hij gezworen heeft het te verdelgen :

Soe moeten wine vervolghen
Bi daghe ende bi nachte,
Om sinen moet te doen sachten.
Van sire groter gramhede.

Welnu, gaat Maria voort, lees, in de kapel, die ginder staat, eene mis :

Wi selen u messe comen horen.

De priester gehoorzaamt aan het bevel der Moeder Gods :

Daer soe wert den goeden man
In die misse vertoent dan,
Hoe ende in wat manieren
Men penitencie soude hantieren
Jeghen die felle *gadoot*,
Die onder tfolc was soe groot.

In het *Vaderlandsch Museum* van wijlen prof[r] Serrure, V[de] deel, blz. 325 en 331, vinden wij de twee volgende gebeden :

Sente Bertelmeus, Here,
Ic bid wilt bidden seere
Gode vor mi, den Heere groot,
Ende bescerme voor onversiene doot;

Ende mine vrienden ende magen
Wilt bewachten alle van plagen,
Ende vander *gay doot* ooc mede
Spare ons God hier te stede.

O maertelare Sinte Adriaen,
Laet van mi de *gay doot* gaen,
Dat ic verlost si bi huwer bede
Van haestelike te sterven mede.

Sint Adriaan (1) is ook een der pestpatronen en staat op reeds gemelde schilderij, benevens Sint Sebastiaan, afgebeeld. Wat de Heilige Bartholomeus betreft, die niet als pestpatroon aanroepen wordt, het is mij onbekend of hij eertijds tegen den schielijken dood vereerd is geweest.

* * *

Uit al het voorgaande mag genoeg blijken, dat de uitlegging van GADOOT door *Schielijken dood*, en bepaaldelijk door *Beroerte*, vast en zeker onvoldoende is. Door de « PLAGHE DES GADOOTS » uit het gebed ter eere van Sint Sebastiaan, en door die « FELLE GADOOT, *die onder tfolc was soe groot* »,

---

(1) Uit Alsemberg ontvang ik vanwege mijnen achtbaren vriend pastoor J. Bols, werkend lid der Koninklijke Vlaamsche Academie, het volgend afschrift van eenen plakbrief, ter gelegenheid van eene plechtigheid in de kerk van Boendaal (Februari 1896) te houden, rondgezonden :

« *Parochiekerk van Boendaal bij Brussel. Plechtige feest*
« *van* S. ADRIANUS, *martelaar, beschermheilige der kerk*....
« Hij wordt bijzonder aanroepen als beschermer tegen pest
« en andere besmettelijke ziekten ».

uit het Boec der wraken, moet iets meer bedoeld worden, en wel inzonderheid « *Epidémie* », d. i. ons verouderde « *Landsuchte* » of Landziekte, of eene van buiten aangekomen ziekte, die voor een zekeren tijd in een land heerscht en tal van slachtoffers maakt.

Natuurlijk wordt door GADOOT, in de laatst aangehaalde teksten, geene bepaalde besmettelijke ziekte aangewezen. En aldus mogen wij met den schrijver van het *Bocc van der wraken* alleenlijk besluiten :

Dit onghemac, alsic versta,
Es gheheten Epyduyma :
Dat deen vanden anderen sterft,
Als hi die locht van hem verwerft.

* * *

Het zal niet ongepast zijn hier de volgende plaats uit het boek *De levende taal*, door A.-W. Stellwagen (1), over te nemen, omdat er aldaar spraak is van twee woorden, — van *Geeuwhonger* namelijk en van *Gadoop*, — welke met ons woord *Gadoot* verdienen vergeleken te worden :

« Een niet oneigenaardig woord is ook *geeuwhonger*. Zijne beteekenis zal ieder u zeggen; het is

---

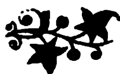
(1) Blz. 81-82. Het boek is getiteld : *De levende taal*. Een boek voor gymnasia, hoogere burgerscholen en jonge onderwijzers, uit Nassau's geschriften verzameld en bewerkt door A.-W. Stellwagen, leeraar aan 't Gymnasium te 's Gravenhage. Te Groningen, bij J.-B. Wolters, 1895.

een honger, die den lijder op een oogenblik onpasselijk maakt, hem buiten kennis brengt en hem in dien toestand naar alles doet happen. Wie eenmaal zulk een lijder gezien heeft, en over het woord *geeuwhonger* nadenkt, verbaast zich, dat men niet liever van haphonger gesproken heeft, want happen doet de man, geeuwen niet.

« Slaat men nu het etymologisch woordenboekje open, dan vindt men, dat *geeuwhonger* eigenlijk staat voor *geehonger*, *gahonger*, een plotseling opkomenden honger. *Gee* voor *ga;* men denke aan *gauw*. Weet men verder ook, dat dit *gee* of *ga* weleer tevens den zin van sterk, hevig had, dan wordt *geeuwhonger* = spoedig opkomende aanval van hevigen honger. Vreemd, denkt men, dat er niet nog andere samenstellingen zijn met dit *gee* of *ga*. Maar in Noord-Brabant, en misschien ook elders, komen een paar woorden voor, die onze bevreemding wegnemen. Vooreerst spreekt men hier en daar van een *gadood* en bedoelt dan eene beroerte; een *gadood* is een hevige, snelopkomende aanval des dood. En een *gadoop?* In Katholieke streken, waar de godsdienst het leven beheerscht, vreest men niets zoo zeer dan zonder doopsel iemand te laten sterven. Het doopsel is ter zaligheid noodig, leert de Kerk, en daarom moet een pas geboren kind, dat naar 't oordeel des dokters niet vele oogenblikken leven zal, *terstond* gedoopt worden. Zeker, *alle* kinderen moeten terstond na de geboorte ter kerk gebracht worden om door den priester gedoopt te

worden; maar er zijn bloedjes, die de reis naar de kerk niet eens kunnen doen, die dus in de kraamkamer gedoopt worden, oogenblikkelijk; deze kindertjes ontvangen dan den « *gadoop* ». Daar de woorden *gadoop* en *gadood* slechts weinig gebruikt worden, behielden ze hun oorspronkelijken vorm; maar *geehonger* is overal gangbaar en zoo was er aanleiding voor de volksetymologie, die niet rust of ze moet zich zelve begrijpen, om voor *gee*, dat men niet verstond, *geeuw* te zetten; dit beteekende althans iets, al beeldt het de handeling happen niet af. Het gebeurt meer, dat de spraakmakende gemeente, hare oude woorden niet begrijpende, aan 't beitelen en omvormen gaat, ten einde zich te verstaan. »

EDW. GAILLIARD.

Over de vorming

VAN

EENIGE VLAAMSCHE EIGENNAMEN.

Sedert ik mijne *Aanteekening over de verbuiging der eigennamen* in de *Verslagen* der Koninklijke Vlaamsche Academie vermocht uit te geven (1), heeft men te allen kanten de echtheid mijner nasporingen erkend. O. a. schreef mij de diepbetreurde Dr de Vries : « Ontvang mijn besten dank voor de vriendelijke toezending van een present-exemplaar uwer verhandeling *over de oude verbuiging der Nederlandsche eigennamen;* eene proeve van taalkunde, die ik met groot genoegen las, en die dubbele waarde heeft, omdat zij zoo geheel op authentieke oorkonden berust. »

In onze Middeleeuwsche taal hadden de eigennamen, benevens hunne verbuiging, ook andere eigenaardigheden, die tot nog toe weinig werden opgemerkt, ofschoon zij onze hoogste belangstelling verdienen. Zoo wel met het oog op de geslachtkunde als op dat dèr diplomatiek, past het, dat wij er al onze aandacht aan wijden.

1° Bij eenige namen, die met het woord *maker* eindigen, werd dikwerf deze vorm in dien van

---

(1) Jaargang 1890.

man veranderd. Zoo zegde men : *de Waghemakere* of *Wagheman ; Spillemakere* of *Spilleman ; de Boeckmaker* of *Boeckman.* (1)

2° De namen, die in den 4[de] naamval voorkomen, werden soms zonder partikel geschreven. Aldus zegde men : *Cornelis Kiel*, in de plaats van *Cornelis van Kiel* (2) ; *Joost Vondel* in plaats van *Joost van den Vondel*, en insgelijks bij verkorting *Vervondelen*. Het schijnt, dat dit gebruik in Holland nog niet is verdwenen ; zoo zegde mij de begaafde *van Lennep*, dat men hem te zijnent *Lennep* noemde ; *van Beers* werd in Holland gewoonlijk *Beers* genoemd, naar hij mij zelf mededeelde. Beide namen zijn aan localiteiten ontleend.

3° De vorm *van de*, in den 4[den] naamval, werd veeltijds veranderd in *Ver ;* zoo werd *van der Linden, Verlinden ; van der Poorten, Verpoorten ; van der Braecken, Verbraecken ; van der Buecken, Verbuecken ; van der Eycken, Vereycken ; van der Bruggen, Verbruggen* en honderd anderen meer (3).

---

(1) *Liggeren der Antwerpsche St-Lucasgilde*, 1510-1511.

(2) De ware naam dezes befaamden mans was, volgens de oorspronkelijke bescheiden, Cornelis *Abts* van *Kiel*. De naam *van Kiel* schijnt hier dien eener plaats te zijn. Zie mijne *levenschets van Cornelis van Kiel*, 2° uitgave.

(3) Soortgelijke naamwoorden vereischten, in het Latijn vertaald, den *ablatief* ; zoo schreef men *a* of *de* LITTORE, *van den Werve* ; *a* LAPIDE, *van den Steene* ; *de* CASTRO, *van der Borgh* ; *de* VINEA, *van den Wyngaerde* ; *de* MOLENDINO, *van der Molen* ; *de* SPECULO, *van den Spiegele* ; *de* of *ex* CURIA, *Uten Hove* ; *de* ALNETO, *van der Elst* ; enz.

4° Sommige namen in den 4[den] naamval het partikel *Uten* (of *Uyten*) aan. Zoo kent men de familie *Wten Limminghen*, *Uten Hove*, *Uten Dale*, *Uten Weghe*, *Uten Boghe* (1) enz. Te Gent leefde in de middeleeuwen de familie *Uter Volrestrate*.

5° Andere nog met het partikel *met*, in den datief, zooals : *met den Gelde*, *metten Penninghen*, *metten Eye;* ook met het voorzetsel *ter*, zooals : *ter Linden*, *ter Bruggen*, *ter Vooren*, en *ten Voorden*, *ten Kate*, *ten Grootenhuizen* enz. (2)

6° Sommige afstammelingen van voorname geslachten zetten vóór hunnen familienaam, aan eenen voornaam ontleend, zooals *Claes*, *Wouter*, *Gysel*, *Roelof*, *Vranc*, *Aert*, het woord *Ser :* (verkort woord van *Heer* of *'s Heeren*); aldus heeft men de geslachtsnamen : *Serclaes*, *Serwouters*, *Sergysels*, *Serroelofs*, *Servrancx*, *Seraerts*, enz.; deze geslach-

(1) Wij vinden in het archief der Cathedrale van Antwerpen eene belangrijke acte, waarin verscheidene eigennamen verbogen voorkomen :

« Wi Willem Sprongh ende Claus van Hoboken, scepenen in Antwerpen, maken cond, dat voor ons quam *Arnoud Utenboghe*, sone wilen *Arnouds Utenboghe*, ende bekende, dat hi om ene somme gelds, die hem als es vergouden, vercocht heeft wettelike joufvrouwen *Iden Drakinne*, die wettelic wyf es *Jans des Bucs*......

M. C. C. C. ende veertich in Sente Andries daghe des apostels. » ......

(*Capsa* 19 *Capellanorum*.)

(2) Na jaren studie zijn wij tot de overtuiging gekomen, dat *al de partikels* bij eigennamen in het Vlaamsch, met eene *kleine* letter hoeven geschreven te worden.

ten maakten min of meer aanspraak op adeldom; het woord *Ser* was vooral eigen aan de zeven staken van Brussel. Te Gent (werd ons door ons medelid de Potter medegedeeld) bestonden de aanzienlijke familiën ser Sanders, ser Braems, ser Simoëns, ser Juris, ser Thomas, ser Wauters, ser Lippens, ser Justaes, ser Claeys, ser Maechelins, ser Pieters, ser Seyssone, ser Volkers enz.

7° Andere woorden komen somwijlen voor met een gansch bijzonder *artikel*, vóór de namen geplaatst. B. v. de groote beeldhouwer, die te Lier het doksaal der St.-Gommaruskerk beitelde, werd *Frans Myns Heeren* genaamd; hij heette eigenlijk *Frans de Heere*, oorspronkelijk van de groote kunstenaarsfamilie *de Heere*, van Gent.

8° Sommige namen zijn weleens op eene zonderlinge wijze verkort : zoo wordt een der stichters der Antwerpsche St.-Lucasgilde in 1453 nu eens *Scuermoke* geschreven, en dan weleens *Scuermoecx*, (wellicht in den *genitief*,) dat zooveel moet beduiden als *Schuurhamer;* op dezelfde wijze zou de naam van verscheidene oude familiën, eindigende in *moecx*, eenvoudig *hamer* beteekenen. In het grondwoord *maecx*, *moecx*, meenen wij den stam van het nieuwe woord *moker*, *groote hamer*, te vinden.

Ik durf verhopen dat deze bijzonderheden belangrijk genoeg zijn om de welwillende aandacht mijner geleerde collegas te wettigen.

P. GÉNARD.

Zitting van 18 Maart 1896.

Aanwezig de heeren Gailliard, bestuurder, baron de Maere, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gezelle, Hiel, Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Hansen, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, Claes, werkende leden;

de heer Janssens, briefwisselend lid.

Verontschuldigen hunne afwezigheid de heeren Génard en Snieders, werkende leden, en Segers, briefwisselend lid.

Na lezing en vaststelling van het verslag over de voorgaande zitting, legt de bestendige secretaris de lijst neder der

AANGEBODEN BOEKEN:

Door de Regeering :

De Vlaamsche Kunstbode, 1895.

De Maasgouw, 17e jaargang.

De Vlaamsche Kunstbode, 25e jaargang, 1895.

Simon de Toovenaar, door KAREL QUAEDVLIEG.

Etudes sur le contrat de travail, par MICHEL BODEUX.

Le contrat de louage de services et la question des accidents du travail en Belgique et à l'étranger, par J. LEGRAND.

La main-d'œuvre aux Colonies. Tome I.

Institut colonial international. Règlement. — Statuts. — Compte-rendu des séances tenues à Bruxelles en 1894.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1895, nr 2.

Compte rendu des séances de la Commission royale d'Histoire. 1895, 6e en 7e aflev.

Faune de Belgique, par AUG. LAMEERE.

Bibliographie de Belgique, 1896, nr 4.

Revue néo-scolastique, 3e jaar, nr 1.

Door den heer P. GÉNARD :

Het Testament van Aalbrecht Rubens. 1896.

La première épitaphe de Rubens. Une question d'histoire. 1896.

Door den heer Dr. C.-J. Hansen :

Dietschthum in Vlaamland, door Dr. THEODOR JAENSCH.

All Dietsch und all-Deutsch, door denzelfde.

Door den heer G. SEGERS :

De familie de Meulenaere. Een verhaal. 1896.

Door den heer W. DE VREESE :

Bijdragen tot de kennis van het leven en de werken van Jan van Ruusbroec, uitgegeven en toegelicht door Dr. W.-L. DE VREESE. Gent, 1896.

Nonfortse, (taalkundige bijdrage) door denzelfde.
Gewezen, » » »

Door de *Académie d'Archéologie :*
Annales, 48e deel, 4e aflevering.

Door mejuffer MARIA DUCAJU :
De verbreiding der instellingen van vooruitzicht. 1896.

Door het Hoofdbestuur van het Davids-Fonds :
Jaarboek dier vereeniging. 1884-96.

Briefwisseling.

Bij brief van 14 Maart j.l. laat de heer L. de Bruyn, minister van Landbouw en Openbare Werken, weten, dat hij den beeldhouwer Braecke gelast heeft met de vervaardiging des borstbeelds van de Vlaamsche dichteres Maria Doolaeghe, en dat dit beeld bestemd is voor de Koninklijke Vlaamsche Academie.

Den 5 Maart is aan de Academie bericht gezonden van het overlijden des heeren Frans Willems, briefwisselend lid der Academie.

Mededeeling wordt gedaan van eenen brief, der Academie toegestuurd door eenen mededinger in de letterkundige wedstrijden dezes jaars, nopens de door hem begonnen maar niet voleindigde studie over de eerste, onbeantwoord gebleven prijsvraag, en strekkende om deze vraag voor eenen volgenden wedstrijd

aan te houden. — De vergadering beslist, dit schrijven mede te deelen aan de Leden, die in Juli zullen geroepen worden om nieuwe onderwerpen voor de wedstrijden vast te stellen.

De heer Bestuurder herinnert volgenderwijze het nieuw verlies, dat de Academie heeft getroffen :

Mijne Heeren,

Eene droeve mare, die van het te vroegtijdig afsterven van den heer Frans Willems, is ons uit Antwerpen toegekomen. Nogmaals heeft dan de onverbiddelijke dood ons eenen van onze beste, van onze ijverigste leden ontrukt.

Tot mijne innige spijt was het mij niet mogelijk de lijkplechtigheden van onzen diepbetreurden vriend bij te wonen en mij alzoo van den droeven plicht te kwijten hem, in naam van ons allen, een laatste vaarwel te zeggen.

Ons achtbaar medelid, de heer Sermon, heeft dien last bereidwillig op zich genomen. De Academie zal er hem dankbaar voor zijn.

De heer bestendige Secretaris vertegenwoordigde het Bestuur bij de treurige plechtigheid en is reeds bij de achtbare familie Willems de tolk geweest van onze gevoelens van deelneming in het zoo bitter verlies, dat zij ondergaan heeft.

Daarna verleent de heer Bestuurder het woord aan den heer Sermon, die de redevoering leest, door hem in het sterfhuis uitgesproken :

Mijnheeren, nogmaals treft een zware slag de Koninklijke Vlaamsche Academie; haar geacht medelid Frans Willems wierd haar dinsdag avond door den dood ontrukt. Vóór eenige dagen zagen wij hem nog vol hoop, vol levenskracht, vol arbeidslust, en nu ligt hij daar voor ons uitgestrekt, krachteloos, levenloos. Wat zijn de wegen der Voorzienigheid toch ondoordringbaar!

Frans Willems wierd in 1839 te Oolen geboren. Op zestienjarigen ouderdom wierd het hem gegund, de leergangen der Normaalschool van Lier te volgen en in 1860 verliet hij dat gesticht, na zijn exaam met de grootste onderscheiding afgelegd te hebben.

Over zijne loopbaan als onderwijzer zullen wij niet spreken; anderen, hiermede beter bekend dan wij, zullen dit doen; maar op letterkundig gebied heeft Willems werken geleverd, die hem het lidmaatschap der Vlaamsche Academie verwierven en hem overleven zullen.

Zoo gaf hij in 1864 eene prachtige vertaling uit, in metrische verzen, van Goethe's *Hermann en Dorothea*, welke zeer gunstig beoordeeld werd.

In 1870 verscheen van hem een werk van eigen schepping : *De Heiland, dichterlijke bespiegeling op Jezus' leven, leer en lijden*, en de Vlamingen begroetten in hem een Christen dichter, die de verhevene taal van Milton, Vondel en Klopstock nastreefde.

Ondertusschen wierd zijne aandacht getroffen door de schaarschheid, die er toen heerschte, in liederen, welke der schooljeugd konden aangeleerd

worden; hij wist dat Duitschland een grooten schat van zulke liederen bezat; hij vertaalde er een deel van en gaf ze met de muziek in het licht.

In 1881 verscheen het eerste deel van zijn *Stijl en Letterkunde*, een handboek voor het beoefenen der Nederlandsche letteren. Hij gaf hierin vooreerst de regelen der kunst van schrijven en daarna voorbeelden in proza.

In 1890 verscheen er het tweede deel van met voorbeelden in poëzij. Dit werk vormt eene der beste bloemlezingen, welke de Nederlandsche letterkunde bezit.

Met P. A. DE VOS gaf hij een werk uit dat ten titel draagt : *Bijdragen tot opvoeding en onderwijs.*

Willems schreef ook eene Nederlandsche Spraakleer met oefeningen. Verder was hij lid der Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde en in de Vlaamsche Academie van de Commissie voor het vaststellen der Terminologie in de Nederlandsche spraakleer.

De *Verslagen en mededeelingen* der Academie bevatten verscheidene lezingen, welke hij aldaar hield.

Verder schreef Frans Willems een groot getal gelegenheidsdichten, cantaten, levensbeschrijvingen, enz. Hij was medewerker van vele weekbladen en tijdschriften, aan letterkunde of aan onderwijs en opvoeding gewijd.

Frans Willems was een noeste werker, die 't meest op zichzelven rekende; ook was hij een man

van overtuiging en niettegenstaande de zachtaardigheid zijns karakters zette hij steeds zijne meening vooruit en verdedigde ze met klem; veel heeft hij te strijden gehad en moedig heeft hij den kamp volgehouden; wat hij hierom geschreven heeft zou nog een groot boekdeel uitmaken en dit, gevoegd bij zijne met de uiterste nauwgezetheid volbrachte plichten in het vak van onderwijs, heeft wellicht zijne gezondheid gekrenkt.

Frans Willems is niet meer voor zijne vrienden en vooral niet meer voor zijne geliefde familie; maar zijne gedachtenis zal voortleven, en het goede zaad, dat hij gestrooid heeft, zal en moet vruchten dragen.

En nu, vaarwel Willems, in naam uwer collegas der Academie, vaarwel tot in een ander leven!

Op aandringen van den heer Bestuurder zullen geleverd worden voor het *Jaarboek* :

de levensschets van Frans Willems, door den heer Daems; die van H.-E. Moltzer, buitenlandsch eerelid, door den heer Alberdingk Thijm; die van W.-J.-F. Nuyens, ook buitenlandsch eerelid, door den heer Sermon.

Dagorde.

Sedert lang wordt de uitgave te gemoet gezien van het vervolg van het bekroonde werk des heeren Prayon over de *Taalwetten*. Aan den Schrijver is, herhaaldelijk, gevraagd om het tweede en het derde deel dezes werks, in den hem aangeduiden zin, te wijzigen en te volledigen. Andermaal zal bij den heer Prayon hierop door het Bestuur worden aangedrongen.

De heer Hiel, ingeschreven voor het lezen van een gedicht, draagt dit stuk voor, getiteld : *Opdracht*, waarna de zitting geheven wordt.

Lezing.

OPDRACHT.

Gedicht

door EMANUEL HIEL.

O Gravinne, schoone Vrouwe,
Toonbeeld, ja, van liefde en trouwe,
Toonbeeld, ja, van eer en deugd!
Moedige, eedle, milde moeder,
Naast den Graaf, den heilbehoeder,
Hij, de stichter uwer vreugd,
Hoor mijn zangen.

. . . .

Diep verheugd
Ben ik, mag ik waarheid zingen,
Diep verheugd, vol vlammenvloed.
Wen ik luid mag hulde bringen
Als der lente morgendgroet,
Aan uw Hoogheid.

. . . .

'k Ben verblijd,
Wen ge diep gelukkig zijt,
Boven alles rein en goed!
Boven alles lief en zoet!

. . . .

Kon ik droefheid onderdrukken,
Wen ik van uw kroon zag rukken,
In zijn frisschen lentetijd,
Eenen parel, 't land gewijd?
Eenen parel, glans en gloed,

Rein, als 't borlend blakend bloed.
Weenend zuchtte dan mijn hert,
Lijdend met des landes smert.
Moeder, gij, de diepbedrukte,
Onder 't noodlot, diepgebukte,
Die nog d'eersten zoon beschreit,
Schoon getroost door Gods beleid,
Hef het eedle hoofd nu weder,
Voor uw andre kindren teeder,
Hel beglansd door Majesteit!

. . . .

Hohenzollern-Sigmaringen!
Zonder God niets! Ik wil zingen :
U, uit d'ouden stam gesproten,
Die, als trouwe bondgenooten,
Heldendeugd en moed en kracht,
Overal ten strijde bracht ..
Met de schoonheid overgoten,
Als de schoonste hemelloten.
Hohenzollern-Sigmaringen!
Zonder God niets! ik wil zingen :
Uwe toekomst, heerlijk lot!
Met de Coburgs trouw verbonden,
Hebt ge in deze spreuk gevonden,
Troost en waarheid tegen spot :
Geenen zegen zonder God!

. . . .

Stam der Coburgs, stam der wijzen,
Gansch de wereld moet u prijzen!
Eeren moet u, Belgenland,

Minnen moet u, Belgenland,
Van de Maas tot 't Noordzeestrand,
Als des vredes heilig pand,
Als der vrijheid steun en stand.
. . . .
Minnen ze ook niet 't vaderland,
't Hoogste, dat men eeren moet?
Met hun hert en rein verstand,
Sparen zij noch moed, noch goed
Voor ons heilig vaderland.
. . . .
Was het wreed uw bitter lijden,
Daadlijk volgde 't mild verblijden,
Diepe moederliefde als loon,
Liet u dochters engelachtig,
Liet u, krachtig, machtig, prachtig,
Eenen tweeden kloeken zoon,
Drager eens der Belgen kroon!
Deze kroon, zoo roemrijk schoon,
Als het zinnebeeld van vrede,
Als het zinnebeeld van vrijheid,
Blinkt, bij België's vrome bede,
Steeds vol liefde, weelde en blijheid!
. . . .
Vlaandrens dierbre Rijksgravinne,
Mild gelijk de Koninginne,
Met de ziel vol vredelicht,
De edelheid in 't fier gezicht,
Trouw aan eer en vorstenplicht!
Heil! gelijk de Koninginne!
. . . .

Vlaandrens dierbre Rijksgravinne,
Kloek van geest en vroom en vroed,
Blijf voor 't volk steeds even goed;
Min de wakkre brave Belgen,
Als de moeder hare telgen,
Schenkend ons uw liefde zoet;
Zijnde steeds vol warm erbarmen
Voor de lijders, schamele armen,
Troostend werkers in den nood,
Stillend hunne droeve klachten,
Jagend henen sombre nachten,
Als het gloeiend morgendrood.
Door het weldoen mild en groot!
. . . .
o, Mij dunkt 'k zie u verschijnen,
In 'nen krans van gloedrobijnen,
Door de kracht des volks gedragen,
Door zijn liefde t'allen kant,
Stralend over 't gansche land —
Hier, aan Vlaandrens zingend strand,
Waar de zee bruischt over 't zand...
Ginds door bosschen, over bergen,
In het nijvrig oord der Walen,
Dit uit mijnen schatten halen,
Om als werkers recht te vergen,
En terwijl ze 't land verrijken,
Menschlijk minnen huns gelijken.
Wijl met kunstnaars hoogste gaven,
Vlamings België's glorie staven...
In hun rijke moedertaal

Zingend, als de nachtegaal,
Waarheid! uwe zegepraal!
. . . .
Walen, Vlamings, broeders samen
Geven u de liefste namen,
Door den geestdrift opgetogen!
Daar, door liefde trouw bewogen,
Gij hebt kindren opgebracht,
Met hun ouders beeld voor de oogen,
Schittrend in der deugden pracht!
Hohenzollern-Sigmaringen
U verwachten zegeningen
Door uw frisch en lieflijk kroost!
Ziet : hun zon in 't Oosten bloost...
En die schoone zon zal rijzen
In hun kalmen blauwen hemel,
En het volk, in vreugdgewemel,
Zal hun deugden luide prijzen.
. . . .
Heil! niet lang is het geleden
Dan mocht blij in de echtkoets treden
Uwe dochter minlijk schoon,
Met een dappren Duitschen zoon.
Blij heb ik dan luid gezongen,
Met mijn dichterlijk gevoel,
't Heilig feit zoo fier voldongen,
Dat ons wees een heerlijk doel.

Lied.

Bij het Huwelijk harer Koninklijke Hoogheid,

PRINSES JOSEPHINA VAN BELGENLAND,

met zijne Doorluchtigheid

PRINS KAREL VON HOHENZOLLERN-SIGMARINGEN

Brussel, 28 *Mei* 1894.

De lentezonne zendt heur zoetste stralen
In 't rein gemoed van 't frissche vorstenpaar,
Daar, waar zij ook in liefde mogen dwalen,
In trouwe blijven zij steeds bij elkaar.
En later, wen zij aan het volk verhalen,
Hun edel streven, — o, de Volkren schaar
Zal eeuwig op den roem der Coburgs wijzen,
En Belgenland en Duitschland minnend prijzen.
Dank God!

Zoo schenkt het huwlijk onzen Vorsten zegen,
Vereenigd met den Hohenzollern stam,
Tweemaal vereenigd, alsof straalt hen tegen
Door sterkte en goedheid, Godes vredevlam...
Laat beide volkren strooien op hun wegen
De schoonste bloemen... Want het offerlam
Der liefde is glansend, lievend, goedvol, krachtig
Zoo volksbemind, als deugdzaam, engelachtig.
Dank God!

En langs den Rijn, langs Elbe, Maas en Schelde
Juicht toe het volk, door hart en geest verwant,
Als ooit een zegen kindren vergezelde,
Dan is 't de zegen beider volkren hand :
Indien ooit 't Paar een onheil dreigde of kwelde,
Dan rees voor hen ons beider Vaderland !
Wil Hohenzollern Coburgs min bekronen?
Een talrijk kroost moet hunne liefde loonen.
Dank God!

En heden ziet de toekomst gloren,
In haren vreugdevollen glans,
't Geluk is weer uw huis beschoren
In 't echtverbond met d'Orleans.

Bij het Huwelijk Harer Koninklijke Hoogheid,

PRINSES HENDRIKA VAN BELGENLAND,

met zijne Koninklijke Hoogheid

PRINS EMANUEL D'ORLEANS.

Brussel, 12 *Februari* 1896.

Hendrika en Emanuel, volschoone namen,
Zich voegend in den reinen liefdeband te zamen :
Ter eer van 't Belgisch Volk, tot roem van 't Vaderland !
O, Dat heur kloeke moed ons immer blijv' bezielen.
God zij met ons! terwijl we diep aandachtig knielen,
En storten voor het paar, ons hert in liefde ontbrand,

o God van goedheid, eene vrome zielebede :
Vergun ze in trouwe liefde steeds den zoeten vrede,
Tot heil van 't vreedzaam en weldadig oudrenpaar;
Vergun ze een kindrenschat, die, als de reinste rozen,
Uit Coburgs fier geslacht, ja, zonder doornen, blozen,
En blikken, puur van geest en hert, ten hemel klaar.
Ze bloeien naast de moeder op, in heldren deugdenglans,
Ze bloeien naast den vader op, ter eer van Orleans.

Welaan, met moed op God betrouwd,
Op 't goede Volk, de brave Belgen,
Gij, die op waarheid 't leven bouwt,
Gij, die met liefde 't Volk beschouwt,
Men zal uw heil niet meer verdelgen!
En heerscht door waarheid niet de vrede?
En heerscht door vrede niet het heil?
En juicht daarom het volk niet mede?
Ja, 't heeft voor u zijn herte veil!
Gij, moederbeeld vol minne,
Gij, Vlaandrens Rijksgravinne,
Hoort 't Volk loven, hoort 't Volk loven :
Coburg, boven! Coburg boven!
't Beeld des vaders, kloek en fier,
Hij, der moeder schoonste sier.
Prins Albert, der oudren pracht,
Prins Albert, der Belgen wacht!
Hij juicht ook uit volle kracht :
Eendracht baart der Belgen macht!
o Gravinne, laat mij zingen,
Luister naar mijn blij vertoog :

Hoog! Hoog!
Coburg hoog!
Hoog! hoog! hoog!
Hohenzollern-Sigmaringen!

Zonder God niets. Nichts ohne Gott. Kenspreuk der Hohenzollern. Opdracht voor den Bundel Gedichten, getiteld : *Feestzangen, Hymnen, Liederen en andere Gedichten.* — Deze Bundel, thans onder pers, is, met hare Hooge welwillende toestemming, opgedragen aan de Gravinne van Vlaanderen.

Emanuel. Wil zeggen : God met ons.
Hendrika. Beduidt : Kloekmoedige.

Zitting van 15 April 1896.

Aanwezig, de heeren Gailliard, bestuurder; de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Génard, Gezelle, Hiel, Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Hansen, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, Claes, werkende leden;

de heeren de Ceuleneer, jhr. de Gheldere en Segers, briefwisselende leden.

Verontschuldigen hunne afwezigheid de heeren baron de Maere, werkend lid, en Janssens, briefwisselend lid.

De bestendige sscretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk wordt goedgekeurd, en deelt vervolgens de titels mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland, door WITTKAMP.

Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle, 1895-1896.

Histoire du Séminaire du Bruges, door A.-C. DE SCHREVEL. Brugge, 1893 en 1895, 2 dln.

Bibliographie de Belgique, 1896, Nr 6.

Histoire des Grands Baillis de Hainaut, par G. GONDRY.

Door den heer DAEMS :

Kanselstoffen. Eerste boekdeel. Eeuwige Waarheden 1896.

Door den heer GÉNARD :

Levensschets van den zeer eerw. heer Peeter-Jozef Visschers.

Door den heer J. VAN DROOGENBROECK :

Wetten van het Nederduitsch Tael- en Letterkundig Genootschap te Brussel. Brussel, 1847.

Reglement van het Tael- en Letterkundig Genootschap te Brussel. 1842.

Maetschappy « de Leeuw van Vlaenderen », te Kortrijk. 1853.

Wetten van de Antwerpsche rederykkamer « den Olyftak ». 1836.

De Keltische tongvallen in verband met de Nederduitsche taal, door D. DE HAERNE. 1880.

La guerre des langues ou la germanisation de la Belgique, par P. VERMEIRE. 1880.

Archieven van Antwerpen. Reglement. 1864.

Concours de poésie française et flamande. 1855.

Comité central flamand. Traduction du Rapport sur le Projet de loi concernant les écoles agricoles. 1894.

Lierzang op het ontydig afsterven van Z. E. den heer Baron Anton-Reinhard Falck. 1844.

Koninglyke Maetschappy van Schoone-Kunsten en Letterkunde te Gent. Reglement. 1842.

Door den heer GEZELLE :

Eenige marktliederen uit de laatste jaren.

Door de heeren EDW. ADRIAENSEN en G. SEGERS :

De collegiale kerk van de H. Katharina, tè Hoogstraten. 1895.

Door den heer W. DE VREESE :

Nieuwe Middelnederlandsche Fragmenten. VI. Fragment van eene berijmde Romeinsche geschiedenis.

Door den heer Dr. F. BUITENRUST HETTEMA, te Zwolle :

Taal en Letteren. 1896. Nr 2.

Door de Koninklijke Bibliotheek, te 's Gravenhage :

Catalogus van de Pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek aldaar. 4 dln. kl.-4°.

Verslag van de aanwinsten der Koninklijke Bibliotheek. 1879-1894, 8°.

Door het *Historisch Genootschap* te Utrecht :

Rekeningen der stad Groningen uit de XVIe eeuw, uitgegeven door Dr. P.-J. BLOK.

Door de Hoogeschool van Upsala :

Les Enfances Vivien. Chanson de geste, publiée par CARL WAHLUND en HUGO VON FILITZEN. Upsala, 1895.

Recueil de mémoires philologiques présenté à Mr Gaston Paris, par ses élèves suédois. Stockholm, 1889.

Door den heer Arseen van der Schelden :

Telemachus. Uit het Fransch in Nederduitsche vaerzen overgebragt, door S. FEITAMA, 1763.

Door den heer A. Siffer :

Dit zijn Vlaamsche Wondersprookjes, het volk naverteld door POL DE MONT en ALFONS DE COCK. Gent, 1896.

Biekorf, 1896, nrs 5, 6 en 7.

Belfort, 1896, nr 4.

De Vlaamsche Kunstbode, 1895.

Bibliographische aanteekening.

De geschiedenis der Vlaamsche gemeenten wordt hoe langer hoe meer met goeden uitslag beoefend. De taak, onder anderen, door twee onzer achtbare medeleden, de heeren DE POTTER en BROECKAERT, met zoo veel ijver als kunde sedert meer dan dertig jaren begonnen, heeft eene nieuwere schaar van vaderlandsche schrijvers met hetzelfde doel, in andere streken van het Vlaamsche land, doen opstaan.

Dezer dagen zijn alweder drie boekdeelen verschenen, betrekking hebbende met het verleden van

drie gemeenten der provincie Antwerpen : *Antwerpen's Sint-Willebrordskerk sedert hare stichting tot heden*, door J.-B. STOCKMANS, *met eene beschrijving der nieuwe kerk* door JAAK HENDRICKX; *Geschiedenis der gemeente Hingene*, door LEOPOLD MEES, en *De collegiale kerk van de H. Katharina te Hoogstraten*, door ED. ADRIAENSEN en GUSTAAF SEGERS.

Deze drie voortreffelijke werken verdienen de algemeene aandacht; over het laatste zij het mij toegelaten eenige woorden te zeggen, mij voorstellende in eene aanstaande zitting hetzelfde voor de twee eerste te doen.

Onze achtbare Collegas kennen allen de belangrijke voormalige Vrijheid van Hoogstraten, sedert 1516 verheven tot den rang van graafschap ten voordeele van Antonis de Lalaing, echtgenoot van de schatrijke Elizabeth van Culemborg, vrouw van Culemborg, Hoogstraten enz.

Antonis de Lalaing was een schrander en een hoogst begunstigd hoveling. Omtrent het jaar 1480 geboren, had hij, in hoedanigheid van kamerheer, den aartshertog Philip den Schoone vergezeld in dezes reis naar Spanje, waar hij bezit van zijn koninkrijk ging nemen; raads- en kamerheer van hertog Karel, was hij tot de hoogste ambten gestegen, en bekleedde hij geruimen tijd de plaats van gouverneur en stadhouder in Holland, Zeeland en Utrecht.

Wanneer Antonis de Lalaing den titel van

graaf van Hoogstraten bekwam, vormde hij het ontwerp om, met behulp der ingezetenen, van zijne nieuwe heerlijkheid, een echt vorstendom te maken; hij omringde zich van de voornaamste mannen zijns tijdvaks, en stelde zich voor, zijne Vrijheid met gebouwen te verrijken, die haar in een kunstjuweel zouden herscheppen.

De geschiedenis schrijven van het graafschap Hoogstraten is dus ook de geschiedenis schrijven van al de kunstvoorwerpen, die deze gemeente versieren; inderdaad graaf de Lalaing bouwde ter eere Gods eenen prachtigen tempel, voor de bevolking een heerlijk stadhuis, en voor zich zelven een sterk kasteel, dat als een model in zijnen aard mag beschouwd worden.

In eene verhandeling, ten jare 1891 *Over eenige kunstwerken der oude collegiale kerk van Hoogstraten* uitgegeven, hebben wij, wij hopen het, eenige bijzonderheden van dezen vermaarden tempel doen kennen; aan twee inboorlingen der gemeente, den heer Edw. Adriaensen, gemeente-secretaris, en den heer Gustaaf Segers, thans onze collega der Vlaamsche Academie, de taak overlatende, in een bijzonder werk de volledige geschiedenis der hun zoo dierbare plaats te verzamelen.

Beide schrijvers hebben thans hun werk voltooid dat, wij zegden het reeds, in menig opzicht aller aandacht waardig is. Hun opstel is verdeeld in eene *inleiding*, waar zij hun vaderlandsch gevoel doen kennen; daarna volgt een hoofdstuk over de *graven*

en gravinnen van Hoogstraten, verder kapittels over den *bouw- en de bouwmeesters der kerk*, de *versiering des tempels*, de *godsdienstoefeningen*, het *kapittel en zijne zegels*, de *naamlijst der dignitarissen*, de *graf- en gedenkschriften*, waaronder men die van een aantal verdienstelijke mannen aantreft.

Ons troffen vooral de hoofdstukken betrekkelijk den *bouw* en de *versiering* der kerk ; vooreerst zien wij er in optreden den grooten bouwmeester ROMBOUT KELDERMANS, van Mechelen, die aan zijne zijde had HENDRIK LAMBRECHTS ; beide kunstenaren maakten hier van roode karreelen gebruik om, merkwaardig feit, eenen *versierden* Gothischen toren te bouwen.

De tempel is, gelijk men weet, met een aantal prachtige glasramen versierd ; de zeven vensters van het hooge koor zijn, volgens de ontdekkingen der schrijvers, het werk van ANTOON WORMS, een kunstenaar, wiens naam hier voor de eerste maal, en op eene schitterende wijze, te voorschijn komt.

Het groote glasraam in den kruisbeuk aan de noordzijde der kerk, dat wereldberoemd is, werd door de Staten van Holland in 1535 geschonken ; eene aanteekening van dien tijd bevestigt het belangrijk feit, doch doet geenszins den naam des schilders kennen.

Aan de zuidzijde van den kruisbeuk ontwaart men het groote glasraam met de wapens van Ant-

werpen (1), welke stad, bij middel van het O.-L.-V. kapittel, sedert het jaar 1286 het patronaat over de kerk van Hoogstraten uitoefende. Gelijk wij in onze hooger vermelde brochuur schreven, aanzien wij dit laatste venster zonder tegenspraak als eene gift van het Antwerpsch Magistraat. Ten onrechte hebben wij verondersteld, dat de wapens van de Lalaing en van zijne echtgenoote er later werden bij geschilderd; wij hebben sedertdien bevonden, dat de graaf talrijke diensten aan de stad Antwerpen bewees, vooral gedurende eene lange tijdruimte, dat hij, in den naam des keizers, de Wet aarlijks aan- of afstelde. Antwerpen, zoowel als de Staten van Holland, zal zich dankbaar hebben willen toonen, zooals zij het nog in 1533 deed, wanneer zij op 15 Augustus, feestdag der patroners van Antwerpen, een ander geschilderd raam aan Hoogstraten ten geschenke gaf (2).

De Ste-Katharinakerk bezit nog andere kunststukken, die verdienen vermeld te worden. Vooreerst de prachtige grafstede van Antonius de Lalaing en zijne echtgenoote, in het midden van het koor geplaatst. De vervaardiger van dit schoone werk is tot nu toe onbekend; wij hebben elders de namen opgegeven van KOENRAAD MYT (3) en WILLEM BOYEN, de voornaamste beeldhouwers van

(1) Wij hebben deze wapens beschreven in ons *Wapenboek der Antwerpsche gemeente-instellingen*, blz. 192.

(2) Zie onze verhandeling : *Over eenige kunstwerken der oude collegiale kerk van Hoogstraten*, bl. 8.

(3) *Dietsche Warande*, 1895, bl. 267.

dit tijdvak, doch wij verklaren dat dit slechts eene gissing is, die door nasporingen in de archieven der familie of der gemeente kan gewettigd worden.

De grafstede der familie Salm-Salm is het werk van den uitmuntenden Antwerpschen beeldhouwer PEETER SCHEEMAECKERS den Oude, die hier wederom een blijk van zijn talent heeft gelaten.

De wandtapijten, almede voortkomende van de familie de Lalaing, worden onder de schoonste gerekend, die in de XVIe eeuw werden voortgebracht.

Blijft nog het sierlijk houtwerk, zooals de gestoelten en de biechtstoelen, die menig model van snijwerk vertoonen.

Het boek eindigt met echt nationale beschouwingen op de feiten, in Hoogstraten voorgevallen, en waarvan er verscheidene tot de algemeene geschiedenis behooren.

Kleurrijk en sierlijk geschreven is de geschiedenis der Ste-Katharinakerk; het is een werk, dat geroepen is om door de menigte gelezen te worden. De Kempenaar, fier op de geschiedenis zijns lands, toont met vreugde het grootsche gebouw, dat zoo wel zijne geschiedenis vertegenwoordigt. De vriend der kunst heeft in de talrijke schilder- en snijwerken stof gevonden om den geest van het schoone bij eene schrandere gemeente wakker te houden.

Wij wenschen de schrijvers geluk met den goeden uitslag hunner moeilijke taak, en hopen dat zij navolgers mogen vinden.

P. GÉNARD.

Jhr. de Pauw vraagt het woord.

Hij verlangt van het Bestuur te weten of er nog geene beslissing bekend is van den heer Minister van Landbouw, Nijverheid en Schoone Kunsten aangaande de vraag tot het bekomen eener geschikte zaal voor het houden der jaarlijksche plechtige zittingen van de Academie en, zoo ja, of deze zaal nog dit jaar te onzer beschikking zal kunnen gesteld worden.

Namens het Bestuur wordt door den bestendigen secretaris het volgende medegedeeld :

In de maand Maart ll. heeft het Bureel der Academie zich bij genoemden heer Minister begeven om een bepaald antwoord te hebben op de bedoelde vraag. De achtbare heer L. de Bruyn ontving de Leden van het Bureel op de minzaamste wijze en gaf staandevoets aan het bestuur der werken bevel om het in 1895 door hem goedgekeurde plan onmiddellijk ter uitvoering te leggen. Het achtergebouw (vroeger stalling en koetshuis) zal in twee groote zalen worden veranderd : de benedenzaal zal dienen voor de plechtige zittingen en ongeveer twee honderd personen kunnen bevatten ; de bovenzaal is bestemd tot Bibliotheek. Het plan is opgemaakt door den heer J. de Waele, bouwmeester te Gent, die het heeft opgevat in den stijl van het voorgebouw. Men is thans bezig met het opmaken des besteks voor de metsel- en timmerwerken. Eerstdaags zullen de openbare aanbestedingen plaats hebben, en men zal de werken binnen

de twee, hoogstens binnen de drie maanden trachten ten einde te brengen; kan er met deze, wat goed mogelijk is, omtrent half-Mei begonnen worden, dan zal de zittingzaal gereed zijn omtrent half Augustus.

Om deze reden stelt het bestuur voor, de jaarlijksche zitting, welke gewoonlijk in Juni plaats heeft, een drietal maanden te verschuiven, ten einde voor dit jaar het ontworpen feest — viering van het tienjarig bestaan der Academie — in de nieuwe zaal te laten plaats hebben.

Onder toejuiching der vergadering wordt dit voorstel aangenomen

Dagorde.

De vergadering gaat over tot het vaststellen der openstaande plaatsen.

Er zijn te benoemen: twee briefwisselende leden, ter vervanging namelijk van den heer Claes, gekozen tot werkend lid, en van wijlen Frans Willems. Verder is eene plaats open van buitenlandsch eerelid ter vervanging van wijlen Dr. Moltzer.

Worden gekozen om, samen met de leden van het bureel, candidaten voor te stellen: de heeren Coopman, Daems en Willems.

De heer Segers, briefwisselend lid, leest eene verhandeling, getiteld: *Het Nationalismus van Vondel*, welke, op voorstel van den heer bestuurder, in de *Verslagen en Mededeelingen* zal worden opgenomen.

De zitting eindigt te 4 uren.

Lezing.

HET NATIONALISMUS VAN VONDEL

door GUSTAAF SEGERS.

Prof. Dr Jan ten Brink sprak, op 15 Januari ll., in de Koninklijke Vlaamsche Academie eene redevoering uit, waarin hij de vraag beantwoordde: « Wat leert de geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde omtrent het gemeenschappelijke Volkskarakter in Zuid- en Noord Nederland? »

Volgens het beknopt verslag, hetwelk in de laatst verschenen *Verslagen en Mededeelingen* voorkomt, zou de begaafde spreker o. a. gezegd hebben: « Zelfs bij een dichter, die door zijn genie zich een geheel eigenaardigen weg schijnt te banen, zelfs bij Vondel, vindt men het zuiver nationale karakter in zijne hekeldichten, in zijn « *Roskam,* » zijn « *Rommelpot,* » zijn *Otter in 't Bolwerk.* » Ik weet niet, of de heer J. ten Brinck dit gedeelte zijner voordracht eenigszins nader heeft toegelicht; ik althans vraag de toelating u, zoo beknopt mogelijk, te bewijzen, dat men, niet alleen in de hekeldichten, door den Leidschen professor opgenoemd, het zuiver nationale karakter aantreft; ik wensch insgelijks te doen uitschijnen, dat, indien onze letterkunde eenen dichter kan aanwijzen, in wiens werken het gemeenschappelijk volkskarakter van Zuid- en Noord-Nederland doorstraalt, het wel zeker in die van den grootsten van allen is, die onze taal heeft verheerlijkt.

Het kon wel niet anders zijn, of de tijd, waarin Vondel leefde, zoo wel als zijne bijzondere voorliefde tot de Ouden, moest op zijn kunstenaarsgemoed eenen invloed uitoefenen, waaraan geen dichter kon ontsnappen.

De letterkundige opvoeding van den schepper van *Lucifer* was uiterst verwaarloosd geweest. Te Utrecht had hij een weinig leeren lezen en schrijven; zeer jong had hij zijnen vader in de winkelnering ter zijde moeten staan. Ware hij niet met den geest der Renaissance in aanraking gekomen, zoo zou hoogst waarschijnlijk het gansche werk onzes dichters de weerspiegeling onzer nationale zeden geweest zijn. Doch op dertigjarigen leeftijd besefte hij, dat zonder de kennis der Oudheid, zijn talent nooit tot rijpheid zou komen. Hij begon dus de studie der Latijnsche taal, bij welke hij later die der Grieksche voegde; uit zijne werken, en zelfs uit zijne stelligste verklaringen, blijkt, dat hij, tot zijn laatsten snik, in de studie van de meesterstukken der klassieke letterkunde, zijn reinste genoegen vond. De onophoudelijke beoefening der oude literatuur en de kunstsmaak zijns tijds hadden den overwegendsten invloed op Vondels kunstkarakter; zelfs was het doel van zijn streven den geest der Ouden in een Nederlandsch gewaad te doen herleven. Hij zelf verklaart uitdrukkelijk, dat hij het Roomsche en Grieksche tooneel in Nederland poogde te stichten. Wanneer men mij echter, diep overtuigden, rechtzinnigen bewondenaar van Vondel, moest vragen,

of de groote man er wezentlijk in slaagt de verheven grootheid en statige kalmte der Ouden weer te geven, zou ik ontkennend moeten antwoorden; mij schijnt althans dat de Fransche klassieken, uit hetzelfde tijdvak, in dit opzicht, hooger staan. Dezen waren dan ook, sinds hunne prilste kinderjaren, met Latijnschen en Griekschen kost gevoed; zij onderhielden menigvuldige betrekkingen met lieden, die zelven in de studie der Oudheid waren vergrijsd; het eigenlijke volk, dat verre van alle hofleven werkte, bleef hun vreemd.

Vondel, daarentegen, de zoon van een hoedenstoffeerder, het kind van Antwerpsche kleinhandelaars, bleef heel zijn leven zijnen oorsprong getrouw. Hij woonde te Amsterdam in de Warmoesstraat, was koopman in passementen; de stoffelijke behoeften lieten hem zelden geheel vrij.

Het levendigste belang stelde hij in alles wat rond hem plaats had, hij had vele vrienden en betrekkingen tusschen al de standen der maatschappij, en nam rechtzinnig deel aan hun lijden, zoo wel als aan hunne vreugde. Hij was een man van gezelschap; gulle vriendenkout, dit schijnt mij onbetwistbaar, was hem in de hoogste mate lief. Het leven, gelijk het zich voordeed, de natuur, die zich rond hem uitstrekte, de dagelijksche gang der zaken, trokken hem aan. De drukte der Amsterdamsche straten, het sjouwen aan de haven, de frissche tuinen aan de Beverwijk behaagden hem meer, dan velen zich voorstellen. Hij bood een tweede blauw kousje aan

een vriend, die een blauw scheentje had opgeloopen; hij stond in geestverrukking voor alle groote, edele daden, en liet zich door geene berekening van eigenbelang leiden; waar het gold onrechtvaardigheden te hekelen, trad hij op, al mochten zich dan ook zijne beste vrienden zich daaraan schuldig gemaakt hebben.

Hij beminde, met eene hartstochtelijke liefde, geheel Nederland, het Noorden zoowel als het Zuiden; hij voelde de rechtzinnigste bewondering voor al de uitingen der Schoone Kunsten; niets wat waardig is den man, in de edelste beteekenis van het woord, te treffen, liet hem onverschillig.

Ik vraag u verschooning, eenigszins uitvoerig bij deze zijde van Vondels karakter te blijven stilstaan; gij zult er onmiddellijk uit afleiden dat dit hoogst ontwikkeld geestes- en gemoedsleven, dit door en door Vlaamsch, Nederlandsch karakter, deze liefde voor het Nederlandsche volk, dit aandachtig toekijken van wat in de nabijheid gebeurt, dit werkzaam deelnemen aan een leven, dat in zoo hooge mate vormend mag genoemd worden, dit verkeer in eene maatschappij, welke een zoo verheven zelfbesef van hare eigenwaarde bezat; dat dit alles den levendigsten invloed op Vondels geaardheid als dichter moest uitoefenen; gij zult begrijpen, dat het vooral eene moeilijk te overwinnen terugwerking op de opvatting zijner kunst moest hebben, die hij als gevolg zijner studie, en als karakterschets van zijnen tijd, voor de ware moest houden. De zoo eigenaardige Vlaamsche, Nederlandsche gemoedsaard van den goeden

ronden Joost breekt dan ook onweerstaanbaar in zijne schriften door, evenals het wezen van zijn volk en de maatschappij, waarin hij leefde, zich als in eenen spiegel voor ons ontrolt. Vondel had van nature een der scherpst afgeteekende karakters, welke de geschiedenis der letterkunde oplevert, en wellicht besefte geen zijner kunstbroeders, dat het uit zijne meesterstukken straalde; de maatschappij was, zoowel in het Noorden als in het Zuiden, hoogst merkwaardig; niemand oordeelde, in die dagen, dat het weergeven daarvan een hoofddoel van elke kunst is, Vondel niet meer dan een ander; doch nog eens, de invloeden waren te sterk, opdat hij er aan kon ontsnappen; aldus was de groote Joost, ondanks zich zelven, wellicht, een nationale dichter bij uitmuntendheid. De bewijzen en voorbeelden liggen inderdaad al te talrijk voor de hand.

Het algemeen gekend treurspel *Gysbrecht van Amstel* is, in dit opzicht, eene kostelijke bron voor de studie van het karakter des dichters. Hij wilde stellig een nationaal werk leveren. De aard der stof, zoo wel als de gelegenheid, waarbij het vervaardigd werd, noopte hem daartoe. Hij verklaart uitdrukkelijk, dat de gebeurtenissen, aan de geschiedenis des vaderlands ontleend, hem belangrijker voorkomen dan die der andere staten. « Het is oock de reden niet ongelijck, » zegt hij, « dat onze eîge zaecken ons meer ter harte gaen dan die van vreemden en uitheemschen. » Onmid-

dellijk daarachter toont hij ons echter zijn voornemen de bij uitstek nationale stof naar het klassieke model te verwerken. De herinnering van Ilions val liet hem geene rust; hij wilde « den schoonen brand van Troje t' Amsterdam in het gezicht zijner ingezetenen stichten, nae het voorbeeld des goddelijken Mantuaens. » In zijn voorspel van Gysbreght van Amstel, « den schout, Burghemeesters, Schepens en Raed van Amsterdam » legt de dichter uit hoe al zijne persoonaadjes en handelingen aan het wereldberoemd epos van Virgilius ontleend zijn.

Gysbreght bevat dan ook talrijke klassieke toestanden. Doch, het is niets minder dan een klassiek treurspel. Joost van den Vondel's Nederlandsche, ik zegde liever Vlaamsche persoonlijkheid, is er overal in te bemerken. Zijn open blik voor alles wat rond hem gebeurde, zijn gestadige omgang met zijne medeburgers zijn haast in elk vers voelbaar. Tevergeefs verzekert Vondel in hoogervermeld treurspel, dat de 'schalcke Vossemeer Sinons aert in 't stoffeeren nabootst : wij weten allen, dat de spie een der treffendste, der meest Nederlandsche karakters is, die ooit werden geschetst. « Vosmeer wordt krijgsgevangen genomen, en voor Gysbreght gevoerd. Hij begint te verklaren, dat hij den dood verdiend heeft, daar hij niets onverlet heeft gelaten om Aemstels stad ten onder te brengen. Doch, zijn dood zal aangenaam zijn aan de Kennemers en Waterlanders; hij zal

zich troosten, daar zijn eigen volk zich zoo ondankbaar voor zijne bewezen diensten toont. Door nieuwsgierigheid aangedreven vraagt Gysbreght :

« Wat zijt ghe voor een gast, of in wat land geboren?

Vosmeer verklaart, dat hij uit Gooiland afkomstig is. Te Haarlem werd hij opgevoed. Als kind gedroeg hij zich vrij slecht. Hij verliet zijne ouders, volgde vreemde heeren, en was wel verplicht bij hen te leeren, wat hij te huis niet wilde doen. De armoede heeft zijne hersens gewet; menig stuk heeft hij verzonnen, en zich daarnaar gedragen. Ten nadeele van anderen heeft hij zijn geluk beproefd; doch tevergeefs; de mensch vermag niets tegen het noodlot Met lust en rijpen raad was de aanslag op Amsterdam voorbereid, en hadde hij het schip mogen sturen, dat tot dit einde gereed lag, zoo ware de stad in een uur door list gewonnen, welke in een jaar niet door geweld te veroveren was.

« Sta op, zegt Gysbreght, en heel. mij niets van alles wat ghij weet. »

Daarop verklaart Vosmeer, dat hij van den eed ontheven is, dien hij zijne oversten gezworen heeft. Egmond heeft hem niets meer te bevelen, noch te verbieden. Hij is in Gysbrechts handen, deze kan hem tot vader verstrekken; op die voorwaarde zal hij hem geheel het verraad mededeelen. Gysbreght is door zooveel rechtzinnigheid geheel voor Vosmeer ingenomen. Deze deelt mede, dat

de hoofden van het leger menigmaal wenschten het beleg op te breken, daar verscheidene stormloopen gedurende het geheele jaar niets hadden opgeleverd dan verspilling van tijd en moeite en verlies van volk. Dit werd den veldheer dikwijls verweten; dergelijke smaad was pijnlijk om verduren, en ware hij door zijne eer en eed niet weerhouden geweest, zoo hadde hij sinds lang de ankers gelicht. Ware dit gebeurd, zoo ware ook Vosmeer thans niet in het ongeluk. Eene maand geleden stelde de spie inderdaad aan den legeroverste voor, hem op bei zijne handen in de stad te dragen, hij moest daarvoor slechts weinig volk opofferen. Herhaalde malen was Vosmeer bij duisteren nacht over de gracht gezwommen. Hij had de wacht bespied, het rondeel beklommen, en de overtuiging opgedaan, dat het mogelijk was. recht waterpas, door den muur te boren, zoodat niemand hem kon hooren. Wanneer aldus een krijgsman door de breuk kon geraken, zou men tusschen de dappersten van het leger eenigen uitkiezen of bij loting aanduiden : dezen zouden, gedurende den Kerstnacht, de gracht met rijs dammen, op de plaats waar ze ondiepst was Zij zouden in het rondeel kruipen, de eerste poort rammen, en de wacht afmaken. Alsdan zou heel het leger « over dam en door geramde poort » binnenstormen en alles neerhouwen, wat zich op de straat vertoonde, terwijl de burgerij zich in de kerken en kapellen bevond. Ten bewijze dat Vosmeer waarheid spreekt,

wijst hij het schip *Zeepaerd* aan, dat inderdaad, met rijshout geladen, in de gracht ligt, en dat de Hollanders in hunne vlucht vergeten hebben. De hoofden van het insluitingsleger wilden echter naar Vosmeers raad niet luisteren; de spie laat te dezer gelegenheid eene opmerking ontvallen, die van Vondels door en doorgezond verstand getuigt:

Wat werdt er niet al tijds met kibbelen versleten!

Het ging er hevig toe in den krijgsraad. Deze was in twee partijen verdeeld, aan de eene zijde beweerde men, dat Vosmeer het volk op de vleeschbank wilde brengen, en allen in den dood jagen; de anderen ondersteunden zijn voorstel, doch dolven het onderspit. Hij werd van tooverij beticht, aangehouden, en op de pijnbank gelegd. Vosmeer werd ter dood veroordeeld. Een vriend brak zijne boeien los, hij zelf vluchtte langsheen den dijk, en « sloeg tèr zijen af ». Hij bleef echter in de biezen van een moeras steken, tot Gijsbreghts soldaten voorbijtrokken, die hem, op zijn hulpgeschrei, uit dien benarden toestand redden.

Het valt hem geenszins hard het leven, dat hem overigens weinig aantrekkelijkheid oplevert, door de hand des Amstelheers te verliezen. Zelfs ware hem dit aangenamer dan door zijn eigen volk ter dood gebracht te worden, dat hem met onrecht haat ».

Dit tooneel bewijst niet alleen Vondels rijkdom aan vinding, kruimigen humor en schalksch vernuft;

het tintelt daarenboven van schranderen volkszin en doortrapte kloekheid, die zelden worden geëvenaard Eveneens toont het ons, dat, waar het het scheppen van oorspronkelijke, echt Nederlandsche karakters gold, onze dichter eene macht bezat, die zelden werd geëvenaard.

De verwoesting van het klooster en de moord van zuster Klarisse en bisschop Gozewijn zijn, in mijne oogen, wonderen van nationale, waarlijk verheven kunst. Zoo ergens, dan toont de dichter hier vooral, dat hij met Rubens allernaast is verwant. Met den Vorst onzer schilders heeft de groote Joost zijne liefde gemeen voor schoone, streelende kleuren. De uitwendige kant der zaken trekt hem in hooge mate aan. Hij wil de oogen een feest bereiden, terwijl hij den geest bevredigt en het hart treft. Hij is een schilder, in de beste beteekenis van het woord. Zijne behoefte om personen en zaken uitvoerig, aanschouwelijk voor te stellen, is zoo groot, dat hij er niet zelden de raschheid der handeling aan opoffert. Rijkdom, weelderigheid is zijne hoofdeigenschap.

Het tooneel in het klooster, zoo weergaloos schoon, bewijst, als vele andere overigens, dat het Antwerpsch bloed door de aderen des dichters vloeide; het bewijst daarbij, durf ik meenen, dat de grootste onzer dichters vóór 1641 tot de Roomsche Kerk was overgegaan; de kleur, waarmede de tafereelen gemaald zijn, is stellig geene protestantsche kleur Wat er van zij, het tooneel is door en

door oorspronkelijk, geheel en al Vlaamsch, en niemand zal beweren, dat de invloed der Ouden er op te bespeuren is.

Het gesticht is op het punt door *Haemstede* te worden ingenomen. Bisschop Gozewijn verklaart, dat hij oud is en machteloos, en het hem niet voegt te wijken; zooveel moeite is het leven hem niet waard. Maar de nonnekens, wien nog het leven lust, in het bloeien hunner jonge jaren, zet hij aan te vluchten; vooral *Klarisse,* Velzens dochter, zal, vreest de Kerkvoogd, aan Haemstedes woede blootgesteld wezen.

Deze geestelijke zuster heeft Vondel in eene bekoorlijke figuur van Memlinck herschapen. Vooral de zedigheid en godvruchtigheid onderscheiden de maagdekens van den grooten Hans van Brugge.

Zien wij, hoe Vondel ze ons voorstelt :

O edel maeghdeken, hoe zijtghe soo gelyck
Van aerd die Klaere zelf, nae wie ghy heet Klaerisse;
Waer vind ick onderscheid in dees gelijckenisse,
Doen 't Serafynsche heyr vermeesterde al de stad,
Daer Sinte-Klaere was; wat deedze toch? zij trad
Grootmoedigh in de poort van 't klooster, daerze woonde;
En zagh den vijand wegh, soo ras hij zich vertoonde;
Haer moed, haer sterck geloof en yverigh gebed
Verstreckte haer een zwaerd, en harnas en helmet.
Ghy mooght dan, nu ghy hebt die zelleve gedachten,
Met my voor dit autaer de vyanden verwachten.

Daarop verschijnt Gozewijn, de statige Rubensfiguur.

Men treckme (dat mijn dood zij ver van schande en smaed),
Eerst aan dit lamme lijf mijn prachtigste gewaed,

Gelyck een Bisschop voeght, aleer zij ons verrasschen.
Set my den mijter op, hy sal niet qualijck passen
Op mijn gesalfde kruin. Breng hier den gouden ring,
En steeck aen deze hand, die beeft, den vingerling,
Daer ik de bruid van 't Sticht, de Roomsche Kerk, meê trouwde.
Geef my den harderstaf, tot steunsel van myn oude,
Daer ick Gods kudde meê gehoed heb en geweit.

De moord van den grijzen priester en de kloosterzusters is een letterkundig wonder.

GOZEWIJN

Zat
In 't midden van den rey, die even vierigh bad,
En door een vast geloof op God zoo moedigh steunde,
Dat niemant zich het woên der vyanden en kreunde.
Hy scheen een son gelijck, en zy de klaere maen;
Al d'andre starretjes, die bly ten reye gaen,
En juichen om dees twee, daer zy haer glans uit scheppen,
Men zaghze naulix yet dan kuische lippen reppen.
Maer Haemstêe vaert hem toe met opgestroopten arm,
Beklad, en rood, en van Kristijnes bloed noch warm,
En vat hem by den baerd met d'eene, met den degen
Gereed in d'andre hand, bebloed en bloot.

Op dit gezicht stijgen de nonnen verontwaardigd op : allen omringen Gozewijn; Klarisse omhelst hem vurig. Dit doet de woede van Haemstede in dolle razernij ontaarden :

Hy stiet eerst door de borst
Met zyn bemorste poock dan d'eene non, dan d'ander.
Zy vielen overhoop, en lagen bij elckander
In 't rond, gelijck een krans van roozen wit en rood.
Doen stond Klaerisse daer, bij Gozewijn, ontbloot
Van menschelijcke hulp. Ghy zoudze bey sien proncken
Als bloemen op haer steel, in eenen beemd, verdroncken
Van eenen rooden plas. d'Een zuchte noch, en d'een
Vertrock het hoofd, die d'arm en deze noch haer been.
Een ander had den geest zoo daetelijck gegeven.

Tot dan toe was de kerkvoogd onbeweeglijk in zijnen zetel gebleven, hopende alle oogenblikken den dood te ontvangen; het ijselijke bloedbad der nonnekens doet hem in verontwaardiging losbarsten.

De Bisschop, schoon hy stond op d'oever van zijn leven,
En toomde zich niet in van gramschap en van rouw :
Uw vader ley de hand wel eerloos aen een vrouw,
Maer zoop noit vrouwenbloed, of is daerom gelastert,
Dus blijckt het, dat ghe zijt een overwonnen basterd,
Na lichaem en na geest, nu ghy uw aerd betoont
Aen nonnen, die altyt in 't woeden zijn verschoont.

De woestaard vreest niet de hand aan den indrukwekkenden grijsaard te slaan. Hij

ruckte hem om veer
Met stoel en al in 't bloed : de mijter viel er mede.
Klaerisse viel er by, doen zij haer beste dede,
En hiel hem even sterck om zijnen hals gevat,
En scheen gevormt albast met purper overspat.
Hy duwde 't bloedigh zwaerd in 's grijzen loome zijde,
Tot aen 't verguld gevest.

Had ik ongelijk dit tafereel een waardigen tegenhanger van Rubens aangrijpende marteltooneelen te noemen? Het pronken met weelderigen kleurenrijkdom, de grootschheid, kracht en kloekheid, de dramatische verhevenheid, gevoegd bij de kalme majesteit, de lust tot het scheppen van gezonde, bloedrijke personages, de zucht om de oogen te streelen, en vooral de ware heldengrootheid, die in de gewrochten des dichters doorstraalt, dit alles verheft Vondel tot een waardigen broeder van Rubens, tot een der beroemdste zonen der Scheldestad.

Nog ijselijker is de dood van Klaerisse dan die van Gozewijn. Hier neemt Vondel zijne toevlucht tot een verregaand realisme. Het mag zelfs onkiesch genoemd worden, doch evenals Rubens' en Shakespeare's tooneelen doet het ijzen. Geen spoor van klassieke kunst is er in te ontdekken. De verontwaardiging, die zich van ons meester maakt jegens den laffen moordenaar, worstelt er met de bewondering, welke wij jegens den kunstenaar gevoelen. Vooral roep ik de aandacht op het slot van dit onovertroffen verhaal; de weemoedige tint bevat eene zielroerende tegenstelling met de afschuwelijke tooneelen, waarvan wij getuigen geweest zijn.

Zy holp den degen trecken
Uit 's ooms gewyde zy, en zette hem terstond
Den myter op het hoofd; en kust den bleecken mond.
Hy opent pijnelyck zijn half geloken oogen,
En zietze noch eens aen, en schijnt met haer bewogen
Die hem zyn oogen luickt. Hy geeft den lesten sucht.
Zy vangt den veegen geest, en die benaeuwde lucht,
En 'zwijmt een poos van druck. Maer Haemstee, eerze weder
Bekomt, die worrept haer op 't doode lichaem neder,
En boet er schendig mee zijn godvergeten lust.
z'Ontwaeckt in 't ende, en word van 't schellemstuck bewust.
En roept: mijn bruydegom, zie neder hoe ick lye,
En hoe men mij schoffeert. O zuivre Maeght Marije!
O Klaere, aenschouwtghe dit? Vrouw Machtelt, zie uw kind.
De booswicht slaet heur klacht en woorden in den wind.
Gelyck een vogel gryp 't gepiep der simple duyven,
Wen hy er uyt de vlught een vast krijght in sijn kluiven.
Ga henen, zeih hy, klaeght uw moeder uwe smart.
Hy trappeltze op den buyck en op 't benaeude hart,
Dat haer het kloed ten neus en monde uit quam gevlogen.
En zy den doodsnick gaf, en sloot die hemelsche oogen.
En uytginh of ze sliep in 's Bisschops open arm.

Deze plaats is vooral merkwaardig om de verhevenheid en stoute dichterlijke vlucht; ik vertrouw echter, dat de Koninklijke Vlaamsche Academie met mij zal erkennen dat zoowel wat de opvatting als de bewerking betreft, wij hier een meesterstuk van ware, nationale poëzie bezitten.

Wil men nu een staaltje hoe de vaderlandsche geest van onzen grooten dichter, door alle klassieke banden heenbreekt, men leze slechts den te recht beroemden Reizang der Eubeërs uit Palamedes. Het tooneel is voor Troje, welnu het landschap, dat Vondel ons schildert, is een Hollandsch landschap, en wel de Beverwijk, waar Joost zoo gaarne vertoefde. Het tafereel is :

Een schilderij, die swijmt na'et leven.
Hy plant, hy poot, of hy verset :
Belaeght de vooglen met sijn net.
Of, overleenende met ijver,
De spartelvisch treckt wt den vijver,
Met syn gebogen hangelroe;
Of, is hy sulcke spelen moe,
Hy spand sijn paerden in voor 't daegen,
En gaet met honden 't t'knijn belaegen :
Of ryd by klaeren zonneschijn,
Door wegen die gestrengelt sijn
Als voormaels der Cretensen doolhof.
Hier bloeijt een afgetuynde koolhof :
Daer laght een beemd, een klaverwey;
Omcingelt met een boomenrey;
Men leeght de koeyen yyers wacker,
Hier swoeght en ploeght men op den acker,
En ginder hooptmen op 't gewas :
Daer saeyt men boeckweyt, ginder vlas :
Hier groeyt en bloeyt het weeldigh kooren,
Omheynt met steeckelige dooren :

Daer spoeyt een speeljacht over 't meer :
Hier roockt een dorrep : ginder veer
Een slot wil in 't verschiet verflaeuwen.
En hooger op 't gebergte blaeuwen.

« De Leeuwendalers » het zoo verrukkelijke landspel, verdient, in het opzicht van Vondels nationalismus, onze aandachtige studie. Gelijk Dr J. ten Brinck dit heeft aangetoond, volgde de dichter van verre Tasso's Aminta na.

De Grieksche fabelleer speelt er eene aanzienlijke rol in. Toch treft ons onmiddellijk het dubbele verschijnsel, waarop ik herhaalde malen wees: de eigenaardige geest van Vondel is door geheel het stuk voelbaar. Men beseft insgelijks, dat de Nederlandsche wereld haar onweerstaanbaren invloed op hem uitoefende; het lieve stuk is tevens het treffendste bewijs van 's dichters rechtzinnige liefde voor Noord en Zuid. Nergens werden Nederlandsche buitenlieden frisscher, kerniger voorgesteld :

WARNER.

De knechts verguizen nu de meesters, en de bazen :
Dit tuight dees arme haen, met zijn gebroken poot.

GOVERT.

En wat getuight dit lam ? Ick vischte 't uit de sloot,
Daer Warners dogh het joegh. Wat kan een lam verbeuren ?
Zoo 't viel verdroncken waer, ick zou het feest niet steuren
Om zulck een kleinicheit; maer ieder moeit zijn scha.
De hont bast nacht en dagh zoo vee als menschen na:
Hy bijtze oock wel in 't been, en komtze al stil bestoken.

WARNER.

En had mijn haen zijn poot bij ongeval gebroken,
Ick trooste 't my : maer nu komt Goverts knecht zoo wijt,

Dat hij moedtwillighlijck een leicke kneppel smijt
In 't hondert, in den hoop, daer al de hoenders picken,
De boeckweit op mijn werf. Zijn dit geen fraeje sticken?
De kneppel treft den haen, die tuimelt ginder heen.
Men loopt naer Rookam zien, en ziet er hoe zijn been
Bij 't lijf, gelijck een slet, blijft hangen. Wie kan 't heelen?
Nu krijt al 't huisgezin, en steeckt wel vijftien keelen
En klocken t' effens op. Op zulck een buurgerucht
Nam Goverts knecht by tijts, huis uit, huis in, de vlught.
Het was hem oock geraên.

HEEREMAN.

'T Is lang genoeg gekeven.
Laet Govert hem een haen gewilligh wedergeven.
Men vechte om geenen haen, om geen verdroncken lam.

WARNER.

O Rookam, och, hoe hangt uw dubble kroon en kam
Zoo slap gelijck uw baert? Wie kan dees scha vergoeden?
Waer vint men uws gelyck? Neen, Govert, ghy zult bloeden
De moetwil is te groot.

GOVERT.

En wie vergoedt mijn lam?

WARNER.

Men wijte een dollen dogh, dat dit om 't leven quam.

VOLCKAERT.

De meester van den dogh moet zelf de schult vergelden.

WARNER.

Wie weigert hem een lam? Maar zelden, al te zelden
Zagh iemant zulck een haen, als Rookam, in ons vleck.
Wat haen, hoe bits hij was, boot hem vergeefs den beck?
Wie was niet doof of blint, die zich in 't perck liet hooren?
Waar vocht oit haen zoo trots met slaghpen, beck en sporen?

Al stack hy op zijn aêm, al quam langs 't lijf het bloet
Gedropen van het hooft, noch hielt de kamper moedt,
Dat 's vyants veder stoof: dan stont hy als een muurwerck.
Hoe trots was hy van ganck! Wat droegh die gast een uurwerck
In zijnen kop! Hoe klaer en helder plagh
Hy lant en dorp rontom te wecken vóór den dagh!
Bezie zijn pluimen vry, die roode en goude veeren.
O Rookam, wie dit ziet, die moet zich uwes deeren,

GOVERT.

Ghy zwijght nu wat al schade ons Zuidtzy heeft geleên.
Haar honighkorven zijn de kappen afgesneên,
En om wat honighs ging de gansche stock verloren.

WARNER.

Ghy liet uw waterhont ons vogelkoien stooren
Om eenen teelingk, en verjoeght de gansche vlught.
Zoo wert de koi geschent: de vogel schuwt dees lucht.

GOVERT.

Ghy houwt van boven neer, dat boom en stam verwatert,
En uitgaet, is 't niet fraey? dan lacht men, dat het schatert.

WARNER.

Ghy licht eens anders fuick, en zinckt haer in de kil
Of vischt in 's buurmans sloot en wateringe al stil.

GOVERT.

Ghy zet bij schemering 't verlaet al heimlijck open,
En laet een bracken vloet in velt en ackers loopen,
Die quijnen jaren lang vergeven door dien wrock.

WARNER.

Hoe dikwijls taste uw herck wel over in ons block?

GOVERT.

Ghy tast wel achterom naer iemant schaer en kouter,
Of draeght ons koren van den molen: wie is stouter?

WARNER.

Ghy melckt een anders koe bij klaren lichten dagh :
Dat bleeck niet lang geleên, toen Melcker quam op slagh.

GOVERT.

Jck wist dien buit zoo stil by avont niet te morssen.
Als Grijp, die 's nachts wel durf op 't veld ons gerven dorssen.

WARNER.

Had Gijs den springhengst korts den staert niet afgeknipt
Om 't paertshair ? Evenwel is hy 't gevaer ontslipt.

GOVERT.

Wie stack den driescht in brant? wie queet zich lest zoo wacker,
En wierp bij doncker nacht dat onkruit in den acker ?

WARNER.

Wie groef ons knijnshol op? Wie dorst ons watering
Vergeven, dat men niets als doode visschen ving?

GOVERT.

Wie zagh ter middernacht, wanneer de menschen droomen,
Die nachtrave Eerijcks ooft afschudden van de boomen?

WARNER.

Waer vont men ooit in 't lant een visschers maet zoo kloeck
Dat hy op 't lant een hoen kon visschen met eèn hoeck?

GOVERT.

Niet waer, die toen het sneeu aen boom en tack bleef hangen,
De duiven op het voêr kon met zijn slaghnet vangen?

Gansch deze samenspraak acht ik een meesterstuk van lief, bekoorlijk realismus : de helden

zijn als het ware met een penseel geschilderd. Allersmakelijkst, en met het oog van een echten Nederlander afgezien, is stellig Warner :

Men vint er meer dan ick, die passen wat te hebben.
Een ieder vlamt op winst. De spinne spint haer webben
Om winst : om winning vlieght de bye naar beemt en bosch.
Om loutre winning zit de vliegh op koey en ros.
Om winning zweeten ze al, de kleinen en de grooten.
Om winst pickt d'ooievaer de kickers uit de slooten.
Om winning loopt de kat uit muizen in het velt.
Als ick er vet bij wordt, wat roert my wien het gelt.

In Gysbreght, zoowel als in de Leeuwendalers, is intusschen de klassieke invloed op zeer vele plaatsen zichtbaar. Wij bezitten echter een aantal stukken van Vondel, waarin dit geenszins het geval is. Ik wijs hier in de eerste plaats op zijne talrijke gedichten, ter eere van vrienden en bekenden, ter gelegenheid van blijde of treurige gebeurtenissen vervaardigd. Niet alleen straalt het argeloos, echt Nederlandsch karakter van Vondel er in al zijnen luister in door; ook de nationale zeden, de eigenaardige gebruiken van het land komen er tot hun volle recht. Soms heeft de behandeling eene min of meer klassieke tint; andere malen is zij ook geheel en al zuiver Nederlandsch. Enkele voorbeelden zullen dit, mijn gevoelen staven. Het schaatsenrijden was te allen tijde een geliefkoosd vermaak der Nederlanders; de ongelukken, die het teweeg bracht, worden door Joost van den Vondel in gedichten herdacht, die nergens worden overtroffen.

De Uitvaert van mijn Dochterke is het werk van een diepvoelend schilder. Joost van den Vondel herinnert zich zijn *Saertje,* terwijl ze vlug te voet in 't slingertouwtje sprong, zoete liedekens zong, of door wakkere maatjes vergezeld, den rinkelenden hoepel door de straten dreef, met pop of bikkels speelde. Het gansche is een voorbeeld van echt nationalisme : het slottafereel, waar de vriendinnetjes rond het doodsbeddeken geschaard staan, en een kransje roosmarijnen op het hoofdje van hun kaartje vlechten, treft als een meesterstuk onzer vaderlandsche schilderkunst.

Wat zal ik nu zeggen over de krijgs- en zegezangen van onzen beroemden dichter?

Is het niet waar, wat ik U in mijne voorlaatste lezing getuigde, dat de toon van Vondel nooit forscher klonk, dan wanneer hij de bazuin stak ter eere van de helden, die zijn vaderland hadden verheerlijkt? Is het niet waar, dat zijn hart van liefde blaakte, niet alleen voor het land waar hij streefde en dichtte, maar voor het minst in dezelfde mate voor de streek, waar zijne ouders hadden geleefd en gewerkt? Is het niet waar, dat hij de groote mannen van Nederland en van Vlaanderen op eene wijze verheerlijkte, die hem en hun volkomen waardig was? De helden des vredes en van den krijg bracht hij in weergalooze verzen zijne lyrische hulde; en altijd, zonder dat men eene enkele uitzondering kunne aanhalen, stelt hij zich op een rein nationaal standpunt :

zijne ziel gaat op in vreugde, waar Nederlanders roem behalen, en Nederland gelukkig is; zij kwijnt en lijdt als vernedering of rampen ons deel zijn.

In mijne verschillende Vondelstudiën ben ik herhaalde malen op deze zijde van des dichters karakter teruggekomen : verscheidene gedichten ter eere van Nederlands helden en kunstenaars heb ik daarin medegedeeld : zonder tegenspraak meen ik u te mogen bevestigen, dat niet alleen de zuiverste vaderlandsliefde, doch tevens het wezenlijke nationalismus van Vondel er in bewezen wordt. Ik wil hier slechts op het bijschrift op het borstbeeld van Joan Huydecoper van Amsterdam door Quellyn verwijzen; de slotregels vooral doen mij opgaan in bewondering :

Het lust den burger hem in marmersteen t' aenschouwen,
Maer schooner staet de man in 't hart des volcx gehouwen.

In mijn boek « *Joost van den Vondel*, » en later in mijne studie *Vondel een man van gezond verstand* heb ik een aantal spreuken en aphorismen opgenomen, welke haast uit al de werken van onzen dichter zijn saamgelezen. Ten einde niet in herhalingen te vervallen, durf ik er heen verwijzen, ik meen, dat zij u niet alleen als modellen van kernig vernuft en stoute beeldspraak zullen voorkomen, gij zult er tevens den eigenaardigen, oorspronkelijken geest van Vondel in terugvinden.

De dichter, met zijne ongeëvenaarde vlucht en scherp afgeteekende persoonlijkheid; zijne ver-

heven stoutheid en schalkschen humor verraadt zich nooit. Niet alleen zich zelven alleen vertoont zich Joost van den Vondel in deze spreuken; ik zie daarin ook ons volk op eene wijze geschetst en geschilderd, die niet kan nalaten ons in de hoogste mate te treffen.

Slechts één voorbeeld.

Faëton had van zijnen vader de toelating gekregen met den zonnewagen om de aarde te rijden. De jongeling brengt de grootste ongelukken te weeg, en komt om het leven. De Rei verklaart, dat Faëton de gevaarlijke onderneming had gewaagd zonder eerst op de moeilijkheden te letten. Als een echte Nederlander, wiens hoofddeugd stellig voorbedachtzaamheid is, zingt hij:

Het wagen ging vóor 't wegen.

Op deze laatste uitdrukking roep ik de bijzondere aandacht, te meer daar zij ons de kenspreuk van Moltke herinnert: Erst wägen, dan wagen.

Vooral bewijst Vondel ons zijn diepen zin voor nationalismus door zijne taal. In dit opzicht, dit ten minste, is mijne innige overtuiging, overtreft hij al de dichters en prozaschrijvers, waarop wij ons verhoovaardigen. Niet alleen beheerscht hij onze moedertaal, beter dan wie ook. door zijne oneindige verscheidenheid van vormen en uitdrukkingen, door de aanschouwelijkheid zijner voordracht en de schilderachtigheid van zijnen stijl, door den zwier zijner zinnen en de wellui-

dendheid zijner verzen; hij is ons aller meester door het eigenaardige en het zuiver Nederlandsche van zijnen vorm, zoodat wij allen, vooral in dit opzicht, bij hem ter school moeten gaan.

Dit werd dan ook door de meesters onzer taal erkend « Ook hij, » zegt Dr Beets, die er prijs op stelt, een zuiver, klaar, gekuischt en logisch Nederlandsch te schrijven, bevrijd van die spraakwendigen, welke ook de beste Nederlandsche schrijvers, ten gevolge hunner gewoonte om Engelsch, Fransch of Hoogduitsch te lezen, maar al te dikwerf, en doorgaans onwillekeurig van elders overnemen, leere van Vondel zijne moedertaal gebruiken; van hem den rijkdom kennen, dien zij aanbiedt; van hem nooit verlegen te zijn met de keus der uitdrukkingen, die hij behoeft, met de schikking van woorden en volzinnen, met de vormen van betoog en perioden. »

Hier vertoont Vondel zich inderdaad als de beste taalmeester, dien wij bezitten; de studie zijner werken in de gestichten van middelbaar onderwijs levert dan ook uitslagen op, die niet genoeg naar waarde kunnen geschat worden. Onze leerlingen zijn verplicht vreemde talen te studeeren, en stellig moet worden erkend, dat, behalve de noodzakelijkheid van stoffelijk belang, deze studie, al vormend middel van geest en hart, ten hoogste moet aangeprezen worden. Doch, voor het behoud van het oorspronkelijk karakter, en dus van den eigenaardigen stijl in de moedertaal,

is deze studie van vreemde talen niet zonder gevaar. Het beste behoedmiddel hiertegen is zeker de aandachtige studie van Vondels werken; het is daar, dat de Nederlandsche taal in al hare frissche oorspronkelijkheid, in al hare verrukkelijke natuurlijkheid leeft en bloeit.

Men diene dan ook wel te weten dat Vondel er zich vooral op toelegde om onze moedertaal vloeiend, zuiver en eigenaardig te schrijven. Hier past eene beschouwing, die ik van het grootste gewicht houd met het oog op 's dichters diepen zin vòor nationalismus. Hij gaat bij de levende volksspraak te rade. Zijne werken leeren ons, dat hij, bij de studie derzelve, eenen ijver, een geduld aan den dag legde, waardoor de groote man zich overigens onderscheidde. Iedereen weet, dat Joost zich te Amsterdam veel tusschen de burgers en werklieden begaf om hunne eigenaardige uitdrukkingen op te vangen. Doch, ik heb het vroeger opgemerkt en ben er dieper van overtuigd dan ooit : hij bepaalde zich bij de Amstelstad niet. Hij bestudeerde de volkstaal van geheel Nederland, vooral van het Zuiden.

De dichter erkent dit zelf. « Deze spraeck wort tegenwoordigh in 's Gravenhage, de Raetkamer en het hof van hunnen Stedenhouder, en t' Amsterdam, de machtigste koopstadt der werelt allervolmaeckst gesproken, bij lieden van goede opvoedinge, indien men de hovelingen en kooplieden en pleiters onduitsche termen uitsluite ;

want out Amsterdamsch is te mal, en plat Antwerpsch te walgelijck, en niet onderscheidelijck genoeg. Hierom moeten wij deze tongen matigen en mengen en met kennisse besnoeien, oock niet te Latijnachtig, nochte te naeugezet, nochte te nieuwelijck Duitsch spreken, maer zulcks dat de tong haere eigenschap niet en verlieze, waervan de hervormers onzer spraecke niet geheel vrij zijn. Men vermijde, gelijck eene pest, de woorden tegen den aert onzer taele te verstellen, een evel, daer de doorluchtige Italianen, Spanjaerden en Franschen oock van zieck zijn. Wij mogen hierin nochte Griecken, nochte Latijnen navolgen. Wort hiertegen gezondight, terstont verliest de spraeck haeren luister, en ons oor wraeckt dat geluit, eenen valschen klanck, die de muziek der tale bederft. » Ik denk, dat Vondel, waar hij van dit Latijnachtige spreekt, vooral het oog heeft op Hooft, wiens prachtige prozastijl al te zeer den invloed van Tacitus verraadt; men ziet in elk geval, dat, wat zijne taal betreft, de groote dichter eerst en vooral nationaal wilde wezen. Hij was het ook inderdaad : zijne werken vormen de heerlijkste galerij, waarin onze eigenaardige vormen pralen, en wat vooral moet opgemerkt worden, is het groot aandeel, dat Zuid-Nederland in deze kunsthalle heeft. Vondels taal heeft eene Zuidnederlandsche tint, die niet te miskennen valt. Dat zij, die beweren dat wij al de keurige, smakelijke wendingen en zegswijzen, welke zoo

overvloedig in onze streken gehoord worden, als goed zonder waarde over boord moeten werpen, Vondels werken met aandacht bestudeeren, en zij zullen zien, dat hij hen terecht wijst. Herhaalde malen heb ik deze stelling voorgestaan, doch hoe meer ik met deze puikwerken vertrouwd ben geraakt, en vooral hoe meer ik ze met mijne leerlingen heb ontleed, des te levendiger springt de Zuidnederlandsche tint des grooten dichters mij in het oog. Tegenwoordig is dit vooral het geval. In de Normaalschool van Lier wordt *Lucifer* verklaard. Gelijk men weet, vloeit Vondels verhevenste meesterstuk over van eigenaardige volksuitdrukkingen, welke om hunne schilderachtigheid en gepastheid terecht onze bewondering opwekken. Welnu, mijne leerlingen vinden er, op elke bladzijde, spreekwoorden, metaphorische zegswijzen in, welke juist, in dezelfde bepaalde beteekenis, dagelijks in hunne streek gehoord worden. Niet alleen de Antwerpenaars treffen in de ongeëvenaarde verzen van onzen dichtervorst bestanddeelen van hun plaatselijk taaleigen aan; dit is ook het geval met de leerlingen van Limburg, van de Kempen, van Loven, van de omstreken van Oudenaarde. Het feit is zeker hoogst merkwaardig, doch er is niet aan te twijfelen, aangezien ik er dagelijks de stelligste bewijzen van heb. Het valt mij onmogelijk er eene voldoende verklaring van te geven ; ik vergenoeg mij met u slechts te herinneren, dat in Vondels dagen de uitwijking van Vlamingen naar Amsterdam

zoo talrijk was, dat zij op de volkstaal der prachtige koopstad een onloochenbaren indruk heeft uitgeoefend. Eene zaak is zeker. De volksspraak, met haren onuitputtelijken kleurenrijkdom, werd door het genie van Vondel tot een letterkundig werktuig zonder weerga gekneed; zij blijft steeds het zuiverste beeld van onzen landaard; wij vinden er tevens ons zelven, opgeluisterd en verheerlijkt, doch geenszins vervalscht, in weder; ik meen aldus te mogen zeggen, dat de groote dichter, die dacht en gevoelde, sprak en zong gelijk ik dit poogde te doen uitschijnen, wel degelijk een nationale dichter was.

Zitting van 20 Mei 1896.

Aanwezig de heeren E. Gailliard, bestuurder, baron de Maere, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Hansen, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, Claes, werkende leden;

de heer F. van der Haeghen, binnenlandsch eerelid; de heeren de Ceuleneer, jhr. de Gheldere en Simons, briefwisselende leden.

Verontschuldigt zijne afwezigheid, de heer Janssens, briefwisselend lid.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk goedgekeurd wordt.

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Bibliographie de Belgique, 1896, nrs 7 en 8.

Bijdragen tot Taal- en Stijlzuivering, door J. MUYLDERMANS. Mechelen, 1893.

Cours de philosophie, par D. MERCIER, 2 dln. 1894-1895.

Compte rendu des séances de la Commission royale d'histoire, 1896, nr 1.

A travers passions et caprices, door EMILE GREYSON. Brussel, 1896.

Institut colonial international. Compte rendu de la session tenue à La Haye en 1895.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1896, nr 3.

Wallonia, 1896, nrs 1-4.

Revue néo-scolastique, 1896, nr 2.

Bulletin van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Gent, 1895, nrs 5-9. — 1896, nr 1. — *Handelingen*, nrs 2 en 3.

Door den heer Dr. L.-A.-J. BURGERSDIJK :

Het Kruidmoes, of een vroege morgen van een Romeinsch boertje. Naar het Latijn.

De werken van William Shakespeare. Vertaald door Dr. *L.-A.-J. Burgersdijk*. Twaalf deelen, 8°.

Door den heer ALFONS GOOVAERTS :

Bernard Mawd, Ballard, Gifford et Gratley, quatre des agents employés par Walsingham contre Marie Stuart. Brussel, 1896.

Les Ordonnances données en 1480 *à Tournai aux métiers des peintres et des verriers* Ibid. 1896.

Door den heer Dr. M.-N.-J. MOLTZER :

Het Kunstbegrip der Nieuwe-Gids-school. Nagelaten rede van Dr. H.-E. MOLTZER, *hoogleeraar te Utrecht*.

Door de Académie d'Archéologie de Belgique :

Annales, 1896, nr 1.

Bulletin » »

Door den Oudheidkundigen Kring van Dendermonde :

Graf- en gedenkschriften der stad Dendermonde, verzameld door J. BROECKAERT, 1896.

Door het Historisch Genootschap te Utrecht :

Bijdragen en Mededeelingen, XVIIe deel.

Door den eerw. heer E. SOENS :

La théorie de Hume sur la connaissance et son influence sur la philosophie anglaise. Loven, 1896.

Door den heer Arseen van der Schelden :

Nederduitsche Spraakkunst voor kinderen, gegrond op de Spraakkunst van P. WEILAND, door L. NIEUMEIJER. Amsterdam, 1806.

Levens der heylige, salige, vermaerde dienaers en dienerssen Godts van de orde der Eremyten van den Heylighen vader Augustinus. 1709.

Doorluchtige voorbeelden der Ouden, leerzame zinnebeelden, nevens 't treurspel van L. Junius Brutus en verscheide gedichten, door R. VAN LEUVE, Amsterdam, 1725.

Door de Société belge de Librairie :

Revue bibliographique, 1896, n^{rs} 1-5.

Door den Uitgever van *Biekorf* :

De 8e aflevering, 7e jaar.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1896, n^{r} 5.

Bij brief van 18 Mei 1896 bedankt mevrouw weduwe Fr. Willems de Academie voor dezer deelneming in het afsterven van haren echtgenoot, en voor de blijken van toegenegenheid, haar te dezer gelegenheid gegeven.

Jhr. de Maere wenscht, namens de Academie, de heeren van Even en de Potter, door Z. M. den Koning bevorderd tot officier, en de heeren Gailliard, Hansen en Micheels, benoemd tot ridder der Leopoldsorde, geluk met die onderscheiding. (*Toejuichingen*).

De heer Gailliard dankt, in eigen naam en in dien van genoemde medeleden, den heer onderbestuurder voor zijne gelukwenschen, en de vergadering voor hare hartelijke bijtreding.

De heer Coopman brengt verslag uit over het verhandelde in de buitengewone zitting, gehouden den 20^{n} Mei, door de vereenigde Commissiën van Nieuwere Taal- en Letterkunde en van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie. De medegedeelde ministerieele brieven van den 24^{n} en den 25^{n} April ll., betreffende de eindinrichting van beide nieuwe bestendige Commissiën, werden door haar besproken. Zij stellen voor dat het Bestuur der Academie en de heeren Voorzitters der drie bestendige Commissiën belast worden met het opstellen van het

antwoord, hetwelk zij, als afgevaardigden der Academie, den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs persoonlijk zullen overhandigen en uitleggen, opdat hij enkele bepalingen van voornoemde eindinrichting zou gelieven te wijzigen.

Tevens wordt verlangd dat het Bestuur der Academie de heeren volksvertegenwoordigers Coremans en Janssens, leden der Academie, verzoeke de afvaardiging bij den heer Minister in te leiden.

Door den heer Coopman wordt verslag uitgebracht over de buitengewone zitting, gehouden den 20n Mei, door de bestendige Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Deze stelt voor, dat de Koninklijke Vlaamsche Academie zou uitgeven het door Prudens van Duyse nagelaten werk : *Verhandeling over den driedubbelen invloed der Rederijkers.*

Die uitgave zou bezorgd worden door den heer Fr. de Potter, met medewerking van den heer Florimond van Duyse.

De Commissie uit den wensch, dat het werk uitgegeven worde in de thans algemeen gevolgde spelling. — De vergadering neemt het voorstel aan.

Door den bestendigen Secretaris wordt eene bibliographische nota gelezen over het werk van den heer E. Pâque, S. J., getiteld : *De Vlaamsche*

volksnamen der Planten van België, Fransch-Vlaanderen en Zuid-Nederland, met aanduiding der toepassingen en der genezende eigenschappen der planten, en van hetwelk door Schrijver een afdruksel aan de Academie ten geschenke is gegeven. — De aanteekening zal in de *Verslagen en Mededeelingen* worden opgenomen.

Jhr. de Pauw vraagt het woord en leest eene aanteekening, getiteld : *Herstelling en uitleg van een Middelnederlandsch Grafschrift*, naar aanleiding van eenen zerk, voorzien met een opschrift in onze taal en jaarteekenende van 1290. De vergadering beslist, deze aanteekening in de *Verslagen en Mededeelingen* der Academie op te nemen.

De heer Willems legt een handschrift neder, getiteld : *Plaatsnaamkunde der gemeente Bilsen*, door de heeren J. Cuvelier en Cam. Huysmans. -- Verzonden naar de Bestendige Commissie van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie.

Bibliographische aanteekeningen.

Namens den eerw. heer E. Pâque, leeraar van Plantenkunde aan de faculteit der Wetenschappen, te Namen, heb ik de eer, de Academie

een exemplaar aan te bieden van zijn onlangs verschenen boek : *De Vlaamsche Volksnamen der Planten van België, Fransch-Vlaanderen en Zuid-Nederland* (sic), *met aanduiding der toepassingen en der genezende eigenschappen der planten*, een boek van 569 bl., 8°, versierd met 675 figuren in den tekst, ten jare 1887 door het Kruidkundig Genootschap van België bekroond met den 1n prijs.

Dit werk begrijpt drie deelen.

Het eerste, wel het voornaamste, behelst het *Vlaamsch* Woordenboek : men vindt daar de Vlaamsche *volksnamen* der planten (kruiden, bloemen, struiken, heesters, boomen), zooveel mogelijk geschreven zooals het volk ze uitspreekt ; de aanduiding van hun geslacht, en van de gemeenten, waar die benamingen gekend zijn ; hunnen Latijnschen, Franschen, Vlaamschen, Duitschen, Engelschen en somtijds ook hunnen Italiaanschen, Spaanschen, Portugeeschen, Griekschen, Deenschen, Zweedschen of Slavischen naam. Deze laatsten worden daar alleen opgegeven als zij eenige vergelijking met andere talen toelaten of anderszins eenig belang opleveren. Daarop volgen verklaringen of uitleggingen van den volksnaam, de legenden of volkssprookjes, waar zulks tepas kan komen.

Het tweede deel betreft het *Fransch* Woordenboek. De Fransche wetenschappelijke namen en volksnamen der planten zijn er aangegeven en verzenden nar het derde deel, bij middel van den Latijnschen naam.

Het derde deel bestaat uit het *Latijnsch* Woordenboek. Na iederen Latijnschen naam duidt het, volgens alphabetische orde, al de Vlaamsche volksnamen aan, die in Zuid-Nederland (Fransch-Vlaanderen inbegrepen) aan eenige plant of gewas gegeven worden. Daarna volgt de aanduiding van de *eigenschappen* der plant, van hare toepassing in nijverheid of geneeskunde, alsook de *manier* van ze te gebruiken, de hoeveelheid of dosis, en zoo verder.

Gelijk men ziet kan, bij middel dezer Woordenboeken, iedereen, zelfs degene die geen kennis bezit van Kruidkunde, de planten zijner gemeente met het meeste gemak er dadelijk leeren kennen ; hunne wetenschappelijke benaming vinden ; hunne eigenschappen aanleeren en benuttigen, 't zij voor eigen genoegen of bate, 't zij om medemenschen behulpzaam te zijn. — Daartoe is 't voldoende den Vlaamschen volksnaam in het *Vlaamsch* Woordenboek te lezen, waar verzonden wordt naar den *Latijnschen* naam ; en, met het *Latijnsch* Woordenboek open te slaan, zal men aanstonds de eigenschappen, toepassingen enz. der plant leeren kennen. — In geval men zich den *Vlaamschen* volksnaam niet herinnert, maar den *Franschen* wetenschappelijken of volksnaam kent, kan men allergemakkelijkst hetzelfde doel bereiken : In plaats van te beginnen met het *Vlaamsch* Woordenboek, raadplege men het *Fransche*, en de uitkomst zal dezelfde zijn.

Deze korte ontleding van het werk des heeren Pâque bewijst genoeg, meenen wij, zijn groot nut en ongemeene waarde. Schrijver is een alleszins bevoegd man, die aan zijne studie de meeste zorg heeft besteed. Ten bewijze hiervan zij gezegd, dat de volksnamen der planten verzameld zijn in niet min dan 271 gemeenten of gehuchten van Zuid-Nederland.

Het boek is eenvoudig, goed, niet zonder taalkennis geschreven. Eéne aanhaling hier ten bewijze.

Bij *Hekelteer*, bekend in de Kempen (Geel en omstreek) zegt Schrijver : « De uitgang *teer* is hetzelfde als *laar*, *leer* ; men vindt note*laar*, en note*lteer*, mispe*laar* en mispel*teer*. » Inderdaad, en *teer*, voorkomend in den gemeentenaam Appel-*terre* (Appel*teer*) heeft geene andere bediedenis dan Appel*boom*.

De geleerde Opstellers van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* zullen het boek des heeren Pâque met vrucht raadplegen ; althans men vindt er vele planten- en bloemennamen, levende in den mond des volks en alleszins verdienende bewaard te blijven. Enkele zijn in de reeds verschenen afleveringen vergeten, zooals :

Aaronsooren (Arum maculatum, Fr. *Pied-de-veau*, in het Nederlandsch ook geheeten *Aaronsbaard*, *Aaronskelle*, *Aaronswortel* ; *Achtuurbloem (L. Tigridia Pavonia)* en bekend te Gent, Egsaarde en Zaffelare ; *Akefeep* (Fr. *Narcisse des Poètes)* ;

het *Woordenboek* geeft nochtans *Akelei* (Fr. *Ancolie*; *Allerheiligenbloem* (Land van Waas en Oostham) *(L. Chrysanthemun Sinense)*; *Alverdreef*, Limburgsche benaming voor de Goud- of Ganzebloem; *Appelkwint (Euphorbia Lathyris)* gekend te Egsaarde en Zaffelare); *Boereroos (Rosa centifolia)*; *Boerinnekens (Zinnia elegans)* en andere meer. Van zijnen kant is den Schrijver van het boek, niettegenstaande zijn zorgvollen arbeid en vrij groot getal medewerkers in verschillige gewesten des lands, hier en daar wel eene benaming onbekend gebleven, zooals:

Beekpunge (*Veronica Beccabunga*); *Adonisroosje*, bij DODOENS; *Bruinetteken*, in Zuid-Vlaanderen *Duivelsoog*; *Bolderik* (*Lychnis Githago*); *Ingroen* of *Senegroen* (*Ajuga reptans*); *Kleefkruid* (*Galium Aparine*). Schrijver nochtans vermeldt o. a.: *Kleften*, *Plakkruid*.

Dat er in de verzameling, hier en daar, een woord ontbreekt — wien zal dit verwonderen? Het getal planten en kruiden, in zoo een vruchtbaar land als België, is schier oneindig, evenals het getal namen, waar het volk die mede aanwijst. Laten wij den heer Pâque dank zeggen voor het verbazend vele, dat hij op den weligen akker der Belgische Flora en Pomona heeft saamgelezen.

Bij een nieuwen druk — want het boek zal ongetwijfeld de eer eener tweede uitgave genieten — zal de achtbare geleerde wel aanvullen wat er te kort mocht in bevonden worden; en zal dit

het geval zijn, dan raden wij hem aan, de spelling te herzien der door hem aangehaalde Vlaamsche plaatsnamen, en deze volgens de regelen der algemeen gevolgde spelling te wijzigen. Gansch verouderde vormen zijn daar niet noodig. Waar men de dubbele *a* en *u*, de *i*, *j* in plaats van *y*, enz. stelt, mag men ook, zonder het minste bezwaar, de nuttelooze *c* (als in don*c*k, dij*c*k, bee*c*k), de *h* (als in Vlamerting*h*e, Ingoyg*h*em, enz.), de *y* (in Maase*y*ck), over boord werpen.

Schrijver neme onze opmerking ten goede; zij vermindert, in geenen deele, de wetenschappelijke waarde van zijn boek; wij deelen ze alleen mede omdat, sedert eenigen tijd, vlaamschonkundige beambten, vooral te Brussel, voor onze Vlaamsche gemeentenamen eene spelling hebben heringevoerd, welke sedert jaren door allen verworpen was Ze doen zulks op grond, dat, volgens hen, aan de oude schrijfwijze dier woorden geene wijziging is toe te brengen, evenwel vergetende te zeggen, aan welke vormen de voorkeur dient gegeven : aan deze der XIIIe, XIVe, XVe, XVIe, XVIIe of XVIIIe eeuw : immers de spelling der plaatsnamen veranderde hier, gelijk overal elders, van eeuw tot eeuw ! De heer Pâque schrijft wel niet, gelijk sommige bureelmannen, *A*elst, *A*erschot, enz. met *ae*, maar hij gebruikt andere verouderde vormen, die door het geleerd *Aardrijkskundig Genootschap* van Noord-Nederland, en hier door de meeste taalkundigen, voorgoed verlaten zijn.

Nog ééne opmerking.

Zal het boek van den heer Pâque al het nut opleveren, welk er in besloten ligt, dan is er een vierde gedeelte bij te voegen, in hetwelk, beknoptelijk, alphabetischgewijze, de nijverheden, alsook de ziekten en ongesteldheden opgegeven worden, voor welke zekere kruiden, bloemen en bladeren heilzaam kunnen werken. Wel is waar houdt het boek die allen in, maar ze zijn nu, als 't ware, verloren in de duizende benamingen, welke de 568 compact gedrukte bladzijden vullen.

Ten slotte : is het boek hoogst verdienstelijk te achten voor den liefhebber der kruidkundige wetenschap en voor den beoefenaar onzer taal, niet minder dienstig zal het zijn aan de liefhebbers van *Folklore*, uithoofde der talrijke wetenswaardige bijzonderheden, sprookjes, legenden, volksbijgeloof enz., enz , die men er vereenigd vindt.

Den heer Pâque zij lof gezegd voor het openbaar maken van de belangrijke vrucht zijner studie, alsmede voor de bereidwilligheid, met welke hij die aan de Koninklijke Vlaamsche Academie ten geschenke heeft geboden.

FR. DE POTTER.

Dagorde.

De rekening over het dienstjaar 1895, door de Commissie van Rekendienst onderzocht en goedgekeurd, wordt door de vergadering aangenomen.

Aan de vergadering worden de namen bekend gemaakt der Candidaten voor de openstaande plaatsen, welke door de Commissie zijn voorgesteld. Andere namen worden nog opgegeven. De Leden zullen de volledige lijst vóór de Junizitting ontvangen.

De bestendige Secretaris leest twee brieven van den heer Fr. Schollaert, Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, aangaande de door hem gewijzigde begrooting voor 1896 en de Wetten der beide Bestendige Commissiën 1° van Nieuwere Taal- en Letterkunde, 2° van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie. — Op dit tweevoudig schrijven zullen den heer Minister eenige bedenkingen worden medegedeeld, in den zin als de vergadering der beide gemelde Commissiën heeft aangenomen.

Door den heer F. van der Haeghen wordt lezing gedaan van twee opstellen, getiteld : 1° *Een pleidooi ten voordeele van het Vlaamsch in de XVIe eeuw*, en 2° *Marbaron*, treurspel. Op voorstel van den heer Bestuurder zullen beide stukken in de *Verslagen en Mededeelingen* opgenomen worden.

De zitting eindigt te 4 uren.

Lezingen.

Herstelling en uitleg

VAN EEN

MIDDELNEDERLANDSCH GRAFSCHRIFT.

Onder het zestigtal middeleeuwsche grafzerken die over eenige jaren in het metselwerk van eene onzer Gentsche sluizen, namelijk de *Braemgaten*, werden hervonden, later uitgetrokken, in de *Sint-Baafspuinen* neêrgelegd en zorgvuldig door Bon BÉTHUNE beschreven, bevond zich een fragment der XIIIe eeuw, dat voornamelijk mijne aandacht opwekte, zoo wel onder het oogpunt der geschiedenis en kunst als onder dat der taalkunde. Het was namelijk het bovenstuk van eenen grafsteen, alwaar nog slechts de gekroeselde kop van eenen man onder een ooghoekvormig verhemelte met gekanteelde torens en tinnen verbeeld was, terwijl rondom de lijst nog, volgens het afschrift, de volgende woorden overbleven :

† ARME VALLEN, DIE MI ANEMEN. IC, JHAN BLOME WAS DOETGHESLEGHEN.... ANNO DOMINI M.CC. XC. IN SENTE MARCK DAGHE TER CRUSEN (1).

---

(1) *Messager des sciences historiques*, Gand, 1891-92, en overdruk : *Dalles funéraires retrouvées à l'écluse des Braemgaten*. Zie 1891, blz. 268, (overdruk bl. 35), N[r] XII.

De geleerde beschrijver van dat kostbaar kunststuk, alwaar een Gentsche burger van over zes honderd en zes jaar den dag en de oorzaak zijner dood deed kennen, trok uit het begin van het grafschrift de nog al natuurlijke gevolgtrekking dat het slachtoffer tevens eenen vloek tegen zijne moordenaars uitbraakte (1).

Nadat ik vruchteloos in de schaarsche overgeblevene perkamenten onzer stad, zoowel in die onzer kerken, godshuizen en kloosters als neringen en broederschappen, eenig spoor van dezen wraak-roependen moord had gezocht, kwelde mij de gedachte den zin van die geheimzinnige zegswijze « Arme vallen die mi anemen » nader te bepalen. Het viel wel onder het oog dat de vermoorde van 1290 kon wenschen dat de *armen*, die hem hadden *vastgenomen* en *doodgeslagen*, zouden *vallen!* Doch het *anemen* voor *anenamen* kwam mij verdacht vóor, en ik begaf mij naar Sint-Baafs Puinen, om dit raadsel op te klaren.

Daar verwachtte mij eene dubbele, aangename verrassing, die mij om zoo te zeggen, de *armen* van het lijf deden *vallen* (2). De grafsteen was nu

(1) Elle semble faire allusion à quelque évènement tragique, dont les annales de la ville n'ont pas, croyons-nous, gardé le souvenir, et débute par un anathème lancé par la victime à ses meurtriers. *Ibidem.*

(2) *Les bras m'en tombèrent, j'en fus stupéfait* Larousse. — *Et jacet in gremio languida facta manus.* Ovidius.

opgericht, en onder het bovengedeelte was hij volledigd door een ander fragment, namelijk hetgene door Bon Béthune onder een ander nummer beschreven (1), en dat, zonder den minsten twijfel, èn de gedaante van den Gentschen burger èn het randschrift zelf, met uitzondering van eenige letters, kwam voltooien en uitleggen. Ten andere, het verdacht ANEMEN was eene slechte lezing, verontschuldigd door de omstandigheid dat te dier plaats eene lichte scheur in den steen bestond; na eenige aarzeling loste ik, met behulp van den schranderen Oudheidkundige, den heer LACQUET, lid der stedelijke Commissie van Monumenten, het belangrijke raadsel op; er stond duidelijk te lezen : ANEZIEN. Het geheele randschrift, dat wij nu hadden hervonden, luidde dus alzoo :

L ARME V ALLEN DIE MI ANEZIEN. IC, JHAN BLOME WAS DOETGHESLEG(HEN......)INGE; BID DER ONTFARMICHEDEN GODS DAT HARE MINS ONTFARME ENDE VERGHEVE MINE SONDEN; DAT DU BEST WAS IC, ENDE WAT IC BEM DAT SALTU WERDEN: STANT ENDE BIDT;... ANNO DOMINI M.CC.XC, IN SENTE MARCK DAGHE TER CRUSEN.

Indien, gelijk Bon Béthune bij de beschrijving van het tweede stuk het zeer wel zegde, de erin

---

(1) *Messager*, 1892, blz. 264, n[r] *XLVIII*, overdruk blz. 87.

gebruikte middelnederlandsche vormen DU BEST, SALTU, bewijzen dat zij dan in de volkstaal bestonden (1), de samenvoeging der twee steenen deed twee nieuwe vraagstukken oprijzen: de aanvulling der ontbrekende letters, en de beteekenis van het gewijzigde en goed gelezen begin, dat nu geheel anders bleek te moeten heeten.

Het eerste punt was van geringe waarde; men kan den doodslag, ofwel *in eene wapen*INGE ofwel *binnen zoend*INGE laten gebeuren, twee omstandigheden, verlichtend of verzwarend, die in ons oud strafrecht en in de ruwe zeden der middeleeuwen niet zeldzaam voorkomen; doch deze aanvulling doet niets ter zake. De groote moeilijkheid ligt in het uitleggen van den nu echt vastgestelden tekst:

ARME V ALLEN DIE MI ANEZIEN!

Er kan nu geene spraak meer zijn van eenen vloek van het slachtoffer tegen zijne moordenaars. Het zijn de armen van den *toeschouwer* die, bij eerste zicht, schijnen te moeten *vallen*; doch, daar die lidmaten geene oogen hebben om te *zien*,

---

(1) Dans ce texte, d'une rédaction simple et belle, se rencontrent des termes intéressants pour la philologie thioise. Les formes archaïques DU BEST, SALTU, que l'allemand a gardées, mais qui ne sont plus en usage en Neêrlande, étaient donc couramment employées par les Flamands du XIIIe siècle, même dans le style épigraphique et lapidaire. *Ibidem*, blz. 88.

noch brein om te *anezien*, zit er wellicht iets anders in dit woord *arme* of in het volgende *vallen*.

Arme is ook *behoeftige*, *ellendige* (1); van dien kant kon de oplossing komen; *vallen* beteekent in zekere omstandigheden *sterven* (2). Heeft de doode van 1290, die verder een gebed aan zijne even broossche toeschouwers verzoekt, willen zeggen dat zij ook, ellendigen, moesten sterven? — Die uitlegging scheen mij de natuurlijkste, wanneer ik mij de verbetering herinnerde, in den tekst van een mnl. gedicht door eenen modernen criticus, van het onverstaanbare *vallen* in *u allen*. Men weet, inderdaad, dat in mnl. geschrift de *u* meest overal door eene *v* verbeeld wordt, en omgekeerd. En bij verder nasporen stelde ik vast dat er inderdaad een totnogtoe onopgemerkt punt in den steen tusschen *v* en *allen* stond. De zegswijze moet dus luiden: « ARME, U ALLEN, DIE MI ANEZIEN », en *arme* kon eene uitroeping wezen, waarvan men voorbeelden heeft in *ach arme! och arme! wach arme!* reeds gebruikt in den *Reinaert* (II, 4486), *Piramus* (327, 395), *Lancelot* (III, 12056, 15621, 19146), enz, enz. (3) Het komt zelfs voor, zonder het tusschenwoord, in den *Rijmbijbel* (2878 :

---

(1) VERDAM, *Mnl. Wdb.*, I, 147-8.

(2) WEILAND, *Ned. Wdb.*, II, 433. « Hi quam te vallen, so w ende onse kindre vallen. »

(3) VERDAM, *Mnl. Wdb.*, I, 456.

Armen! Waer es dit kint ?), in *Ziel en Lichaem* (43 : *Ay, aerme!*) in een ander mnl. stuk, *Belg. Mus.*, X, 95,219). In een afschrift van den *Rijmbijbel* der XVe eeuw wordt het vervangen door *Lacen* (1).

In plaats van een tusschenwerpsel zou men aldus een tot nog toe onbekend werkwoord hebben, hetwelk de vermoorde burger van 1290 ons uit zijn graf van over zes honderd jaren zou aanleeren, en dat in verband zou staan met het bekende *erbarmen* en het verder door hem zelven gebruikte *ontfarmen.*

Doch, er is eene laatste veronderstelling die wel de natuurlijkste van allen zal wezen, en die mij, door eene nadere bezichtiging van den nu uit het stof der herstellingswerken opgerichten grafsteen, mij nog natuurlijker voorkwam. Hetgeen de geleerde beschrijver van het grafschrift, vóór het woord *arme*, als de voet van een kruis had uitgelegd, is waarschijnlijk het overblijfsel der letter F, terwijl vóór dit fragment de hoek van den steen derwijze is afgebroken dat er plaats is voor drie of vier andere letters. De geheele uitroeping van den vermoorde zal dus doodeenvoudig geweest zijn :

ONTFARME U ALLEN, DIE MI ANEZIEN!

---

(1) Uitg. DAVID, I, 129; III, XXIII.

Ziedaar de verschillige vragen die zich bij het ontleden van dit kostbaar grafschrift opdoen.

Daar ik echter, gelijk men weet, op dit terrein slechts een *dilettante* ben, en mij hier verlang te vergenoegen met loutere gissingen, heb ik de eer deze veelvoudige bedenkingen aan de schrandere aandacht mijner geliefde en geleerde medebroeders der Koninklijke Vlaamsche Academie voor te stellen, alsook aan de oplettendheid der hooggeleerde taalkundigen van Noord- en Zuid-Nederland.

Indien ik binnen kort een antwoord op deze vragen kon ontvangen, daar de bewaarplaats der gemelde grafsteenen op het Oudheidskundig Congres van Gent in Augustus naastkomende moet ingehuldigd worden, zou ik er hun uiterst dankbaar over zijn.

20 *Mei* '96. N. DE PAUW.

Een pleidooi

TEN VOORDEELE VAN HET VLAAMSCH,

IN DE XVIe EEUW.

Boudewijn Ronssaeus, Ronss, of beter nog Ronsse, werd geboren te Gent vóór het jaar 1530. Hij studeerde te Loven de medecijnen, onder de leiding van Doctor Jeremias Thriverius of De Drijvere. Na eenige jaren te Loven en te Gouda gepractiseerd te hebben, trok hij naar Duitschland, werd daar lijfarts van den hertog Hendrik van Brunswijk-Lunebourg, en bleef er in die hoedanigheid, zeer waarschijnlijk, totdat hij uit Gouda zijne aanstelling kreeg als stadsgeneesheer.

Ronsse was een bekwaam man, die over de geneeskunde verscheidene latijnsche werken schreef, zoo in verzen als in proza, en daarbij niet onbedreven was in de Grieksche taal. Voor meer bijzonderheden hierover verwijzen wij naar Paquot en Van der Aa. Ons doel toch voor 't oogenblik is enkel, naar aanleiding van den twee-en-veertigsten brief zijner *Miscellanea seu epistolae medicinales* (1), Ronsse nader te doen kennen als voorstander van de Nederlandsche taal.

De brief is gericht tot Georgius Cassander, een

---

(1) Leiden, Fr. van Raphelingen, 1590

beroemd schrijver, geboortig van Brugge en gestorven in 1566. Hij is dus, of ook van dat jaar, of ouder. De vriendschapsbetrekkingen tusschen Cassander en Ronsse, zooals blijkt uit het schrijven zelf van dezen, dagteekent van minstens achttien jaar vroeger, als ze samen te Parijs verbleven.

Beiden stelden dan reeds een levendig belang in de oudere geschiedenis van Vlaanderen en waren warme verdedigers hunner moedertaal, tegenover de geringschatting van andere volkeren. Cassander verdroeg noode den trots van diegenen, die, ofschoon slechts afstammend van de Gothen of van de Wandalen, hun geslacht terugvoerden tot Pompeius, de Fabiussen of de Scipio's, en op alle anderen als op Barbaren met medelijden neerzagen. Ronsse stemde met hem in, en nu, achttien jaar later, is hij niet van gevoelen veranderd. In zijne oogen maken Spanjaard en Toscaan zich bespottelijk, als ze spreken van de oudheid en de zuiverheid hunner taal, evenzeer als de Franschman die zich inbeeldt dat de Gallen zijne taal spraken. Veel waarschijnlijker, meent hij met Glareanus, moet in het Vlaamsch de spraak van 't oude Gallië gezocht worden, daar deze toch verscheidene door Plinius bewaarde woorden bevatte, zooals *ganza* en andere, die in het Nederlandsch worden teruggevonden, maar heel en al strijden met den aard van het Fransch.

In allen gevalle is het Nederlandsch, zoo in minachting bij het volk en bij de onwetenden,

veel ouder en zuiverder dan het Spaansch, het Italiaansch, het Fransch en het Engelsch. In vroegere tijden was het zelfs in gebruik bij vorstelijke personen. Getuigen hiervan de twee Nederlandsche handschriften uit de negende eeuw, het *Nieuw Testament* en de *Psalmen*, die thans nog bewaard worden, het eene in de Koninklijke Bibliotheek, het andere in de St.-Donaaskerk te Brugge (1). Beide werden geschreven ten dienste van Karel den Groote. In beide treft men eene taal aan, bewonderenswaardig door haren zinbouw, hare uitdrukkingen, hare zuiverheid en haren rijkdom.

Het Vlaamsch bezit daarenboven tal van woorden, die aan de taal van Griekenland en van Rome doen denken. *Dingen*, *rasen*, *roncken*, *helpen*, *lus*, *licken*, *spoeden*, om slechts eenige voorbeelden aan te halen, bestaan, zuiver of gewijzigd, in het Grieksch; *erve*, *ketene*, *muer*, *strate*, *ponte*, *rape*, enz., hebben hunne gelijken in het Latijn,

---

(1) De Psalmen in quaestie doen natuurlijk denken aan de Psalmen van Wachtendonk, die omtrent eene halve eeuw later te Luik werden bewaard. Is dit eene andere copij, dan bestaat er eene kans te meer dat we eens eene volledige verzameling van die oude psalmvertaling zullen bezitten. Een *Nieuw Testament* van denzelfden tijd vonden we tot hiertoe nergens vermeld. Ronsse zegt niet met zekerheid, dat dit handschrift in de bibliotheek des Konings wordt bewaard; hij voegt er bij : *si bene memini*. Is er geene vergissing van zijnentwege, dan moet het in de eerste plaats in de Bibliotheek van Burgondië worden gezocht.

of vinden hunne verklaring in die taal. Glareanus, Petrus Nannius, Adrianus Junius hebben dit reeds ingezien, maar er mag wel eens te meer op gewezen worden, opdat onze rechtsgeleerde haarklovers eindelijk eens ophouden het Vlaamsch met afgebedelde fransche woorden te bezoedelen.

Dat is, in 't kort, de zakelijke inhoud van den hooger vermelden brief. Natuurlijk kan hier geene spraak zijn van wetenschappelijk etymologisch materiaal, dat heden nog zou bruikbaar zijn. Het stuk is veeleer een historisch document dat ons aantoont hoe hoog, of hoe laag, de Nederlandsche taalgeleerdheid in 't midden der zestiende eeuw stond bij de weinigen, die zich hunne moederspraak aantrokken. Als dusdanig werd het hier in het licht gesteld. Als dusdanig ook verdient het, zelfs na onze korte ontleding, meenen wij, *in extenso* medegedeeld te worden.

Vocabula nonnulla Belgica è Græco Latinóque manare fonte : ad Georgium Cassandrum. XLII.

Dici vix potest, mi Cassander, quanto antiquitatum Flandricarum iamdudum abs te promissarum desiderio tenear· scio enim annis octodecim, aut eo amplius, dum Lutetiæ Parisiorum familiariter conuiueremus, quàm iniquo animo quarundam gentium supercilium ferre solebas, qui etsi ab ipsa Gotthorum, aut Vandalorum confusa barbarie originem traherent; non vererentur tamen genus suum ad Pompeios, Fabios, Scipiones, atque adeò ipsos Eteobutadas referre, et summatim præ se omnes

tanquam barbaros, et ab auita nobilitate degenerantes contemnere. Audimus enim iam passim Castilianos, cum Tuscanis de linguæ puritate et antiquitate altercari, quum hac utraque nihil impurius, nihil magis aut mixtum, aut corruptum sit : quod facilè animaduertet, qui utriusque linguae phrases expendet. Videmus etiam Gallofrancos, si Dıs placet, vel doctissimo Budæo, atque Bayfio assertoribus, ad Græcismum quendam aspirare, atque originem vocabulorum nonnullorum Græcis acceptam ferre : quod quidem etsi ita esse demus, non tamen hinc inferendum erit, phrasi illa qua nunc utuntur Gallofranci, olim etiam priscos Gallos usos fuisse; quum verisimilius sit Flandricam, atque eam qua reliqui utuntur Belgæ, ut disertissimè disserit Glareanus, verè esse Gallicam linguam. Argumento esse Gallicas nonnullas dictiones Plinio familiares, quæ à Gallofrancica illa lingua abhorreant plurimum : nam et nos anserem sicut prisci illi Galli, *ganzam* vocamus, et Lutetiæ Parisiorum regium illud magnificumque ad Sequanam opus prisca illa, et verè Gallica lingua *à l'ouure* appellatur, quòd videlicet ad ripam Sequanae situm sit : nos etenim ripam *eenen ouvre* appellamus, ut alia multa omittam : adeo ut hinc certum sit linguam nostram Belgicam (licet à vulgo, et imperitis qui meliora fere temnunt, pro nihilo habeatur) Italica, Hispanica, Gallofrancica, atque Anglica multo tum esse puriorem, tum antiquiorem, atque adeò Principibus viris qnondam maximè fuisse familiarem : quod facilè constat ex duobus illis sacris voluminibus Belgica lingua in Caroli Magni usum conscriptis, quorum alterum quod nouum Testamentum continebat, in bibliotheca, si bene memini Regia; alterum, quod Psalmos Dauidicos habet, Brugis in Diui Donatiani summa cura atque diligentia asseruatur. In quibus, bone Deus, quas phrases, quas dictiones, quam sermonis puritatem, ubertatemque linguae animaduertimus! Illic videre erat Græcismum quendam, ac,

si fas est dicere, Romani eloquij commercium aliquod: quod etsi ante nos animaduerterint doctissimi viri Glareanus, ac Petrus Nannius, reliquisque non infœlicius Hadrianus Iunius, nos quoque in nonnullis demonstrare conabimur, ut tandem caueant legulei aliquot, qui lites ex litibus serere consueuerunt, antiquissimam nostram linguam Gallofrancorum emendicatis vocibus conspurcare. Et ne Græca cum Latinis confundam, primùm Græcas aliquot dictiones proferam, quæ cum nostris communionem aliquam sortitæ sunt, ac deinceqs Latinas subnectam. *Dingen* igitur, hoc est intendere litem in iudicio, deductum est ἀπὸ τῆς δίκης. *rasen* dicimus pro non constare mente, ἀπὸ τοῦ ῥαζεῖν latrare, quòd videlicet omnibus oblatrent. *roncken* à ῥόγχος. ab ἕλπω dicimus *helpen* : quòd confidentiores fiant quibus auxiliares submittimus manus. *Lus* pro sinistro, à λαιός. *lampe* à λαμπάς. sic *lampers douck*, à λαμπρός, quasi περιφανής. *clincken*, à κλάγγω. *eenen sack*, σάκκος. *licken* à λείχω. *vianden* à βιάομαι. *brammen* idem est quod τὸ βραμέομαι, hoc est per iram clamo. *brassen* idem est quod τὸ βράξαι. *grynsen* ἀπὸ τοῦ γρύζειν, quod lugere, ac mutire significat. *spoeden*, à σπεύδειν. à σπιλόω fit *spiilen*, quòd ea quæ maculantur ac sordescunt, fere in nihilum redigantur. *stenen* à στένειν, eiusdem significati verbo, nulla literarum immutatione facta eiusdem planè notæ est *stellen* à στέλλειν. *schole*, σχολή. *een theme*, θέμα. *telen* à τελέειν, hoc est à germinando. *thoren* pro iracundia dicimus à θορυβέω, quòd qui irascantur, magna ex parte tumultuari soleant. *strangen* à στραγγεύω. *vallen* à σφάλλειν. item θρώσσειν, quod Græcis generare significat, nostri *trossen* dicunt. à θρόνος *eenen throon*. à θύρα, *een deure*, hoc est ianuam, dicimus. à μάτιον mensuræ genere nos omnem mensuram *een mate* appellamus Græci ὄλλειν pro perdere, ac perire dicunt. nos *ollen* efferimus, quoties equi quaquauersum discurrunt, neque frenis coërceri aut cohiberi possunt. tardos, pigrosque, et quasi elumbes, *lour-*

daux appellamus, à morbo quem λόρδωσιν vocant. à θησαυρός, *een thesoor. thesorier*. à μῦς *een muys. nemen* per antiphrasin à νέμειν. *obelyen* ab ὀβελίζειν. *dolen* à δολόω. *louter*, hoc est purum, à λουτρόν deductum est, quòd qui è balneis veniant, mundi ac à sordibus puri esse soleant. *een clooster* à κλῆθρον. Nec desunt ciuitatibus atque prouinciis propriæ dialecti. nam Leydenses *eenen stien* pro lapide efferunt, à στίον eiusdem significati dictione *mancop* Hollandi papauer appellant, à μήκων. *reynen* Flandrica dialectos est à ῥαίνω, quòd videlicet pluuia humectet ac aspergat. *keissen* à καῦσις vel ἀπὸ τοῦ καυσίμου. vnde manifestum est Flandros hîc rectiùs etymon vocabuli exprimere quàm reliquos Belgas, qui cum R in hunc modum *kairssen* scribendum mordicus asserunt. Fornacem, aut caminum, Gandenses *een cane* [sic, pro *caue*], Brugenses *een cafkoen* dicunt à κάντον. Sed neque insulsè quis *schepenen* ἀπὸ τοῦ σκηπανίου, quod sceptrum Græcis sonat, Scabinos nostros vulgo dictos, deriuatos asserat. Neque aberrarit qui à σπάω *een spa* instrumentum fossorium deducat. Atque hactenus quidem de Græcis. nunc ad ea quæ cum Latinis cognationem habent deueniamus. Ab aruo deductem est *een erve*, dictio omnibus Belgis passim communis. ab arando *eyeren*. à cathena *een ketene*. à murus *eenen muer*. à viis stratis, *een strate*. à lancea, *een lance*, Gellius tamen lanceam Hispanicum non Latinum verbum esse suspicatur à ponte, *een ponte*, nauium quoddam genus est, quòd pontis vices in transuehendis equis aliisque impedimentis suppleat. ἱππαγωγοῦς Græci vocant. *Venen* Hollandis peculiarem dictionem doctissimus Nannius à fœno deductam suspicatur. Ego, ni quid obstet prælectoris aliquando mei auctoritas, à venis ortam dicam, quòd videlicet ex his Batauorum venis cespites effodiantur, non secus ac ex aliis terræ venis visceribusque metalla eruuntur. Clauam *een kolue* appellamus; rapum *een rape*. à molendino deriuatur *een moelen*. Possemus et alia multa in medium proferre : verùm quoniam in

infinitum excresceret numerus, his contenti erimus. Tu interim tuo non desis officio, Flandricasque illas antiquitates, iamdudum abs te inchoatas, absoluere ac tandem in publicum emittere ne graueris rogo, atque auitam nostram linguam à nonnullis calumniatoribus asserere pergito, facturus te dignum, et nostris longè gratissimum opus.

MARBARON, treurspel.

Men kent een groot getal programma's van dramatische voorstellingen, welke in vroegere eeuwen door Kamers van rhetorijke van den buiten werden gegeven. Ze bestaan meestal uit een enkelen korten inhoud, die maar een flauw denkbeeld geeft van het vertoonde stuk. Zeldzamer, veel zeldzamer zijn de stukken zelven, daar de meeste ongedrukt bleven, en na 't afschaffen of wegsterven der Kamers aan honderden gevaren van vernietiging waren blootgesteld. Daarom ook zal het misschien niet ongepast zijn terloops de aandacht te roepen op een dergelijk handschrift, dat onlangs op een zolder op de Hoogpoort te Gent werd teruggevonden, en door den eigenaar, den heer De Meulenaere, vrijgevig aan de Bibliotheek der Gentsche Hoogeschool werd geschonken.

Het handschrift verkeert niet in den besten staat. Het heeft door tijd en vochtigheid veel geleden. Het schrift, op sommige bladzijden verbleekt, is echter zeer zelden onleesbaar geworden. De

randen zijn hier en daar beschadigd. Op enkele plaatsen zijn op den kant of in het midden van het blad, door verrotting, brokjes weggevallen, waardoor in den text leemten zijn ontstaan. Verder is blad 12 half weggesneden, zoodat men van 26 lijnen maar de eerste helft van het vers heeft, en van 24 andere maar de laatste helft met het rijm, Het stuk, een soort van treurspel, is getiteld *Marbaron*, naar de hoofdpersonnage, den heidenschen koning Marbaron, wiens dochter christen was.

Deze naam kwam mij nog niet voor, en ondanks mijne opzoekingen heb ik niet kunnen vinden of wij vóór ons een oorspronkelijk stuk hebben ofwel eene navolging naar het Fransch. Aan het einde der tragedie leest men : *Dit spel is geschreven desen 26 Januarij 1743, Joannes de Munter, f⁹ Geeraer, tot Masseme op de plaetse.* Oogenschijnlijk is dit van de hand van den copist, en moet de tragedie zelve ouder zijn. De laatste bladzijden van het handschrift bevatten, in kroniekstijl, eenige historische aanteekeningen loopende over de jaren 1740 tot 1743 : *Over eenige geschiedenissen tsedert den jaere 1740 voorgevallen in dese landen.*

Geheime zitting 17 Juni 1896.

Aanwezig de heeren Gailliard, bestuurder, baron de Maere, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Gezelle, Hiel, Snieders, Willems, Daems, Alberdingk Thijm, Hansen, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, Claes, werkende leden.

De heer Génard verontschuldigt zijne afwezigheid.

Na vaststelling van het verslag over de voorgaande zitting deelt de bestendige secretaris de lijst mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs :

Bibliographie de Belgique, 1896, nrs 9 en 10.

Biographie nationale, 14e deel, 1e aflevering. (Massez-Mercy).

Wallonia, 4e jaar, nr 5.

Bulletin de l'Agriculture, 1895, afl. 5-7.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1896, nr 4.

Door den heer Minister van Oorlog :

Carte topographique de la Belgique (uitgave

in kleur), de 5e en laatste aflevering. (Uitgave van het Ministerie van Oorlog, door het *Institut Cartographique militaire.*)

Door jhr. N. DE PAUW :

Herstelling en uitleg van een Middelnederlandsch grafschrift. Gent, 1896.

Door den heer K. DE FLOU :

Cartularium van Kerk en Armendisch van St-Michiels, met aanteekeningen, uitgegeven door K. DE FLOU, 1896.

Door den heer J. MUYLDERMANS :

Sansculot en Brigand, 1896.

Door den heer W. DE VREESE :

Van der Schueren's Theutonista opnieuw uitgegeven.

Door den heer F. BUITENRUST HETTEMA :

Taal en Letteren. 6[e] jaargang, 3[e] aflevering.

Door de Uitgevers van *Biekorf* :

De 9[e] aflevering, 6[e] jaar.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1896, n[r] 6.

Briefwisseling.

Mededeeling wordt gedaan van een schrijven van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs aangaande den vijfjaarlijkschen

Staatswedstrijd voor vaderlandsche geschiedenis, ten antwoorde op den brief, daarover namens de Academie aan genoemden heer Minister toegestuurd.

De bestendige secretaris deelt de vergadering mede, dat de werken voor het bouwen der feestzaal aangevangen zijn.

De nieuwe zaal zal eene lengte hebben van $14^{m}47$, eene breedte van $7^{m}35$, hetzij eene oppervlakte van 106 vierkante meters. De hoogte zal $5^{m}80$ bedragen.

Daarboven zal eene tweede zaal zijn, van gelijke grootte, bestemd voor Archief of Bibliotheek. Deze zaal komt op het plan voor met eene hoogte van $2^{m}73$. Daar nu de locarissen der Bibliotheek 3 meters hoog zijn, heeft het Bureel bij het Bestuur der Werken aangedrongen om de hoogte een vijftigtal centimeters te vermeerderen. Deze lichte wijziging van het plan is gereedelijk toegestaan.

Vóór einde Augustus zullen de werken vermoedelijk niet voltooid zijn, zoodat de jaarlijksche openbare vergadering nog eenige weken zal moeten verdaagd worden.

De Academie werd plechtig ingesteld den Zondag 10 October 1886. Er zal te beslissen zijn of zij haar tienjarig jubelfeest zal vieren in de maand September, ofwel op het juiste tijdstip der verjaring.

Eene andere verbetering aan het lokaal, op verzoek van het Bureel, zal insgelijks eerstdaags verwezenlijkt zijn.

De twee onbeduidende, onnutte kamertjes links van de ingangpoort zullen veranderd worden in éene groote spreekplaats, waar de personen zullen ontvangen worden, die den bestendigen Secretaris of den lokaalbewaarder verlangen te spreken.

Bibliographische aanteekening.

Vóór eenige weken verscheen, onder den titel: *Uit Bosch en Beemd*, een bundel gedichten, dien ik de eer heb, namens den Schrijver, den heer Aug. Vermeiren, leeraar te Lier, de Koninklijke Vlaamsche Academie ten geschenke aan te bieden. Tevens neem ik de vrijheid, er de aandacht mijner hooggeachte medeleden op te vestigen. Het werk is zoo goed als een eersteling, al verscheen allicht hier of daar een enkel afzonderlijk stukje van dezelfde hand; maar het is de eersteling van eene echte dichterziel, wie, met studie en volharding, gepaard aan strenge eischen nopens eigen geesteswerk, eene schoone toekomst openstaat.

Dat de heer Vermeiren over uitmuntende dichtergaven beschikt, zal, meen ik, niet één onbevooroordeelde kunstrechter loochenen. Hij bezit meesterschap over de taal, en tevens — wat bij sommigen weleens ontbreekt — draagt hij haar immer diepen eerbied toe. Als dichtsoort biedt de bundel groote verscheidenheid aan: eenvoudige gemoedelijke stukjes naast statige en verhevene zangen, beschrij-

vingen en verhalen naast bespiegelingen en zangdichten. Evenzoo voor den verzenbouw : uitheemsche of verouderde, maar opnieuw in zwang gebrachte vormen wisselen af met onze meer gewone, stukken in het metrum der Ouden met stukken in de ons eigenaardige versmaten.

Meer dan één stuk — en kan het in een heelen dichtbundel wel gemakkelijk anders zijn? — loopt over menigmaal bezongen onderwerpen, onderwerpen, die men afgesleten kan stempelen, en toch weet de dichter er zoo iets eigenaardigs over te zeggen, ze zoo te behandelen, dat zij nog met genoegen gelezen worden. De Schrijver heeft veel hart en gevoel; 't heeft hem echter niet verhinderd zijnen vorm met oplettende zorg af te werken en te kuischen : hij wijdt aan de prosodie zooveel eerbied als aan de taal.

Met een woord, naar mijn bescheiden oordeel is Vermeiren's *Uit Bosch en Beemd* een der beste tusschen al de bundels gedichten, die sedert geruimen tijd in Vlaamsch België werden uitgegeven.

S. DAEMS.

De vergadering benoemt den heer C.-J. Hansen, werkend lid, tot afgevaardigde der Koninklijke Vlaamsche Academie bij het aanstaande Nederlandsch Letterkundig Congres, te Antwerpen.

Door den heer Coopman wordt, namens de Commissie voor het onderzoek van het *Woordenboek*

der Nederlandsche Taal, verslag uitgebracht over de twee laatstverschenen afleveringen van dit werk. De heer Bestuurder dankt de Commissie voor hare werkzaamheid en den heer Coopman voor zijn alleszins leerrijk en verzorgd opstel, dat bestemd is voor den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs.

De heeren Willems en Claeys deelen eenige opmerkingen mede aangaande de nota des heeren de Pauw betrekkelijk het opschrift van eenen XIIIe eeuwschen grafsteen.

Dagorde.

De Leden der keurraden voor de letterkundige wedstrijden dezes jaars leggen de verslagen neder over de door hen beoordeelde handschriften.

De vergadering gaat over tot het kiezen van twee briefwisselende leden ter vervanging 1° van den heer Claes, benoemd tot werkend lid; 2° van den heer Frans Willems, overleden.

Worden gekozen : de heeren, Dr. W. de Vreese, leeraar te Gent, en kanunnik J. Muyldermans, letterkundige te Mechelen.

Tot buitenlandsch eerelid, ter vervanging van wijlen Dr. Moltzer, wordt gekozen de heer Karl Tannen, letterkundige te Bremen.

De heer bestuurder verklaart daarna de zitting geheven.

VERSLAGEN OVER DE WEDSTRIJDEN

(1896)

TWEEDE PRIJSVRAAG.

Men vraagt eene taalkundige studie over het middelnederlandsch Proza (Oost- en West-Vlaanderen), gelijk het voorkomt in ambtelijke bescheiden en andere opstellen, die geene letterkundige strekking vertoonen, zooals : charters, diplomas, renteboeken, rekeningen, akten van allen aard, brieven, verslagen, opschriften, enz. (± 1200 *tot* ± 1500).

Aanmerking. — *De Schrijver zal zorg dragen al de door hem geraadpleegde stukken of verzamelingen nauwkeurig aan te stippen.*

Verslag van den heer K. DE FLOU, eersten verslaggever.

Twee antwoorden werden ingezonden. Het eene draagt voor kenspreuk : « Elc doet 't sine oft hi mach »; het andere : « Gheminde Heeren, God zi met joe altoes ».

De Schrijver van het werk nr 1 heeft ons eene vergelijkende klankleer van een groot getal mnl. schriften geleverd; en uitgaande van de meening, dat er, buiten het letterkundig vak, eene nagenoeg alge-

meen gangbare schrijftaal, naast vaste formulen, bestond, heeft hij maar weinig acht geslagen op tijd en plaats van vervaardiging der oorkonden en op de dialectische indeeling der Vlaamsche gewesten. Zoo moest hij als vanzelf komen tot het vergelijken van 16e eeuwsche vormen met andere uit de 13e en 14e eeuw. Dit nu zal vast tot verkeerde gevolgtrekkingen leiden. Echter heeft Schrijver over van gelijk wanneer hij wijst op de wankelbaarheid van de spelling in een zelfde stuk; doch hij schijnt zoowat uit het oog verloren te hebben, dat, wanneer men op tijd en plaats let, men nooit meer dan enkele vormen met elkander ziet afwisselen, en dat het eene leemte in zijn werk zou zijn, als er geene scheidslinie getrokken werd tusschen oorspronkelijke oorkonden en andere, die slechts uit verzamelingen van latere dagteekening bekend geworden zijn, of als gevidimeerde akten dienst behoorden te doen. Meest alle cartularia behelzen alzoo opstellen van onderscheiden tijdvakken, en er is niet al te danig veel ervaring van noode om te merken, hoe de afschrijvers, in den regel, de spelling van vroegere dagen zoowat verjongden en trachtten te « verbeteren », onder den invloed van de heerschende spel- en stelformulen. Vele *gh-*, *dt*, *oo* voor *o* en *oe*, *ue* voor *o* en *eu*, alsook uitgangen op *gk-*, *tt*,- *ncx*, enz. zijn wel aan anders niet toe te wijten dan aan de verjongingskuur, die zekere oorkonden van ± 1375-1475 ondergaan hebben. Bewijzen daarvoor zijn er bij de macht.

Wij zagen gaarne, dat de Schrijver de indeeling

maakte van de verschillende dialecten van Oud-Vlaanderen, en voor elke dier gewestspraken de opeenvolgende spel- en schrijfwijzen duidelijk voor oogen stelde; ook, dat hij zijne, overigens methodisch opgevatte, verhandeling uitstrekte tot de renteboeken, brieven, graf- en opschriften, die hij, vast bij gemis aan de noodige tijdruimte, niet heeft kunnen raadplegen. Ook willen wij hem aanraden kennis te nemen van Veurnesche en Nieuwpoortsche oorkonden, die, wat den invloed van het dialect op de schrijftaal betreft, niet over het hoofd mogen gezien worden.

Het 2de antwoord, met het opschrift : « Gheminde Heeren ... enz. » is, jammer genoeg, onvoltooid gebleven, al is het nu reeds eene even lijvige als belangrijke studie, waar ontzaglijk veel materiaal in verwerkt en ontelbare bewijsplaatsen in opgenomen werden.

Het door den Schrijver gevolgde plan is vrij uitgebreid : klank- en vormleer beide worden er tot in uiterst kleine bijzonderheden in behandeld, terwijl ook met zorg op de grenzen der gewestspraken gelet werd.

Ook hier zien wij duidelijk, dat de hem toegemeten tijd den Schrijver ontoereikend geweest is om hem in staat te stellen te geven wat hij geven kon.

Hoe nu een eindoordeel te vellen over twee, in verschillende opzichten, onvolledige werken? Wii vinden er geene aanleiding toe, en stellen dan ook liefst voor, de prijsvraag voor eenen volgenden termijn aan te houden, — wel overtuigd zijnde, dat er de toekomende maal een harden kamp tusschen twee bekwame en met bewijsplaatsen toegeruste schrijvers zal gestreden worden, een kamp, die vermoedelijk voor beiden op eene gelijke onderscheiding uitloopen zal. Den aangevangen arbeid mag geen van beide mededingers laten onderblijven!

K. DE FLOU.

Ik denk mij in hoofdzaak te moeten aansluiten bij het verslag van mijnen collega de Flou.

Het ware metterdaad alleszins wenschelijk, dat de schrijvers van beide ingezonden studiën hun werk indeelden per tijdvak en per dialectgebied; dat zou veel nalezing overbodig maken en tot meer duidelijke besluiten kunnen leiden.

EDW. GAILLIARD.

Ik treed het besluit bij, dat door de twee heeren Verslaggevers voorgesteld wordt.

P. WILLEMS.

DERDE PRIJSVRAAG.

De geschiedenis der Nederlandsche Taalkunde in de Zuidelijke Nederlanden van de XVIe eeuw tot 1886.

Verslag van den heer Th. COOPMAN, eersten verslaggever.

De Schrijver, die over deze prijsvraag 30 bladzijden (kenspreuk : *Bataven ! kent uw' taal en heel haar overvloed.* — Bilderdijk) heeft ingezonden, verklaart in een *Bericht aan de Jury* « ...We « hebben met het inzenden van deze weinige blad- « zijden geen ander doel dan gelegenheid te geven « aan de K. Vl. Academie tot het aanhouden « van de prijsvraag indien er geen bekronenswaardig « antwoord daarop ingekomen is. Persoonlijke om- « standigheden maakten het ons onmogelijk den « eens op touw gezetten arbeid geregeld voort te « zetten en het onderwerp zoo te bestudeeren, dat « de behandeling van ten minste een onderdeel « mogelijk werd. We zenden deze weinige bladzijden « in, omdat we, werd het niet behandeld, het « onderwerp gaarne verder zouden bestudeeren en « behandelen, waartoe ons de toekomst wel den « tijd zal geven ; we beseffen volkomen het belang « er van en wanhopen niet er een degelijke studie « over te leveren... »

Ik dank den Schrijver voor zijne belangstelling in de gestelde vraag, en betreur dat onverwachte

omstandigheden hem belet hebben naar den prijs te dingen.

Hij duide mij niet kwalijk, dat ik zijn verzoek om « dit gedeelte (blz. 10-30) als maatstaf te nemen tot het beoordeelen van de wijze, waarop hij het werk verstaat », kort afzeg; niet omdat het aangeboden weinige onverdienstelijk is; het tegendeel is waar; doch omdat hij al te veel van mijne verbeelding vergt; immers, om uit die kleine brok, nauwelijks eenen wijsvinger groot, tot de waarde van het door hem nog te maken beeld van de verlangde geschiedenis der taalkunde in Zuid-Nederland te kunnen besluiten, zou ik wenschen over iets anders en meer te beschikken dan over de gave der welwillendheid.

Met zijn verzoek maakt hij, gansch onvrijwillig, mijne stelling zeer moeilijk tegenover het tweede ingezonden antwoord (kenspreuk :

«Maar zijt ge niet wat streng?—'t Is mooglijk. Doch
Het zij de vraag voor alles : of ik waar ben. »
Multatuli.)

Aan dit stuk, dat 205 blz. bedraagt, werd veel tijd en kunde besteed; doch alles wel ingezien, is het vooralsnu niet veel meer dan eene schets, die breeder is uitgevoerd dan opgevat.

In alles, wat de Vervaardiger geeft, steekt veel, dat in meerdere of mindere mate aanspraak maakt op bruikbaarheid; zelfs komen er gedeelten in voor, die ik ongaarne zou missen in het vollediger en rijper werk, dat de Schrijver, — een

schrandere geest en een beslagen taalgeleerde. — leveren zal, bij aanhouding der prijsvraag voor het jaar 1898.

Om dat volwassen werk, dat ik reikhalzend te gemoet zie, in den hoek te zetten, zal de Mededinger, die zich aangekondigd heeft, heel wat kracht en kennis mogen inspannen; een vooruitzicht dat, naar ik hoop, hem eerder bemoedigen dan ontmoedigen zal.

Echter zij gezegd, dat de Schrijver van nr 2, die streng tegen anderen recht, zijn eigen' arbeid met eenigszins minder vaderlijke toegevendheid dient te bejegenen. Hiermede bedoel ik niet in 't bijzonder de ontoereikendheid zijner stof; ook niet zijne neiging tot ietwat liefhebberen in de tweede helft van de verhandeling; maar een ernstiger gebrek: zijn al te los omhakken in het onderwerp, waardoor de gang der geschiedenis al te dikwijls onderbroken wordt, en dat aanleiding geeft tot sprongen, die moeilijk te rechtvaardigen zijn. Of is dit alles misschien te wijten aan onvoldoende orde en regelmaat in de bewerking? — of het natuurlijk gevolg van de keuze van het standpunt des Schrijvers, dat zich òf al te diep in het Noorden bevindt òf te hoog op de *algemeene* nederlandsche taalkunde?

Om zulks naar behooren uit te maken, zou ik, noodwendiger wijze, zijn plan dienen bloot te leggen, of, ten minste, de indeeling zijner hoofdstukken te ontsluieren, en, daar de Kon.Vl.Academie

ongetwijfeld de prijsvraag opnieuw zal uitschrijven, mag ik, onpartijdigheidshalve, noch het een noch het ander doen; zoodat het mij niet past er hier meer over te zeggen.

Schrijver heeft reeds mijnen wenk begrepen; en dat is mij voldoende. Wilde ik mij bepaalder uitdrukken en duidelijk wijzen op hetgeen mij niet goed toeschijnt als opvatting, of minder aanbevelenswaardig als methode, dan zou ik mij blootstellen aan het gevaar ook de aandacht te vestigen op hetgeen allerbest gelukt is; en, door mijn gemis aan overleg, wellicht den Schrijver berooven, al ware het maar voor een deel, van de vrucht zijner zorg en studie, ten voordeele van anderen, die mijne handelwijze insgelijks zouden afkeuren.

Op minder raadselachtige wijze mag ik evenwel spreken over sommige leemten. Ik laat diegene onverlet, welke rechtstreeks ontstaan zijn uit het hoofdgebrek.

Zoo bevreemdt het mij, dat hij niet of niet genoeg drukt op den invloed der Latijnsche grammatica op het Nederlandsch.

Wat hij Heremans en van der Haeghen naschrijft over de « grondbeginsels » van Joas of Joost Lambrecht, kan de vergelijking niet doorstaan met het (onvolledig) opstel van zijnen toekomenden Mededinger. Hiermede worden bedoeld dezes bladz. 10 tot 30. Dat de verlenging der *a* met haarzelve, « alstoen eene nieuwigheid was », is waar; doch men vergete niet, dat men reeds in oorkonden uit het einde der XIIIe eeuw *aa* aantreft.

Van Ph. van Marnix wordt, zooals bij Ypeij, niets anders vermeld, dan dat hij in zijn' tijd « de eerste was, die het spraakkundige der Nederlandsche taal opzettelijk beoefend had, om hetzelve te verbeteren. » — Juist omdat hij de eerste was, mocht m. i. een breeder betoog niet ontbreken.

In dit opzicht zou ik meer voorbeelden van onvolledigheid kunnen aanhalen. Wel is het werk rijk aan biographische aanteekeningen; doch doorgaans worden de mannen en hun werk niet zóo treffend gekarakteriseerd als het geval zou geweest zijn, indien Schrijver ze beter beschouwd had in verband met hun midden en hunnen tijd. Natuurlijk zijn er zeer loffelijke uitzonderingen, b. v. in de eerste helft, Kiliaan, en verder Bormans. Dit is, op weinig na, meesterlijk werk.

Wil Schrijver de beteekenis van andere hoofdfiguren krachtiger doen uitkomen, dan hoeft hij deze behoorlijker te omgroepen; maar hiertoe is vaster en duidelijker omschrijving der onderscheiden tijdvakken noodig.

Naar mijne meening mag hij, nu en dan, eens afdalen van de hoogte van zijn « wetenschappelijk standpunt », om, in lageren kring, datgene te zoeken of te zien wat, wel is waar, van weinig of geen belang meer is voor den gestrengen taalgeleerde, maar wel eenige waarde bezit voor den geschiedschrijver. Wat hij vindt zal hem zeker dienstig zijn, al ware het enkel als vulsel, tot demping van de wijdgapende kloven tusschen de door hem behandelde tijdvakken.

Zoo mag, onder meer, met een enkel woord melding worden gemaakt van een werkje, dat eene halve eeuw vóor de *Spraekkonst* van Desroches het licht zag, en door J.-Fr. Willems werd aangehaald in zijne « Verhandeling over de Nederlandsche tael- en letterkunde » : het « Ontwerp van eene nederduytsche spraekkonst, voornamelyk voor het landschap van Vlaenderen, opgedragen aen de schoolmeesters der stadt van Gendt, door E. C. P., inboorling der zelve stadt » (1). Bilderdijk — dien Schrijver een « would be » taalkundige noemt — nam het meer dan eens in aanmerking, o. a. in zijne « Verhandeling over de geslachten der naamwoorden ».

Natuurlijk is het mijne bedoeling niet eene lans te breken voor Desroches. Dit is niet eens denkbaar. Maar nu dat de strijd sedert lang en gelukkig is doorstreden, vraag ik, of de tijd nog niet gekomen is tot kalmer overleg en gezetter oordeel. « Desroches, *kluchtiger* gedachtenis » — zegt Schrijver — « stichtte de school der « *scheurmakers*, die vele aanhangers telde en eene « eeuw later nog weerklank zou vinden bij de « taalparticularisten... Desroches *hadde beter gedaan*, « hier voor de *gezamenlijke Nederlandsche* taal « op te treden dan een *geleerd* en officieel zegel

---

(1) Tot Meenen, voor Theodorus Van den Eynden, boekverkooper, 1713.

« te hechten aan eene spraak, die weinig meer « was dan een slecht bewerkten tongval, die *uit* « *den aard der gebeurtenissen de voorkeur moest* « *erlangen boven de alhier verleerde en ver-* « *vreemde Hollandsche taal* ».

Kortheidshalve onderstreep ik eenige woorden, en acht het onnoodig mij te verdiepen in hunne tegenstrijdigheid. die weeral voortvloeït uit het niet genoegzaam overwogen vraagstuk van « midden en tijd ». Schrijver heeft niet onderzocht hoe ellendig het hier gelegen was met onze taal en haar onderwijs, toen Desroches opdaagde. Zeggen « wat hij had moeten doen » is heel gemakkelijk; het wordingsproces van zijn stelsel nagaan, ontleden en duidelijk voorstellen, vrij wat moeilijker; maar, wie dit halveling beproeft, denkt al spoedig aan het wijze woord, dat Dr. H.-J. Nassau, in zijne voortreffelijke *Taalmijmeringen*, neerschreef over de harlekijnsbonte taal van de Witt : « ... d (i) e tijd zag er geen kwaad in, en wist niet beter ».

Dat het besproken stelsel, na eene eeuw, aan krachten winnen kon, getuigt minder tegen den XVIIIe-eeuwschen Desroches dan tegen de geringe ontwikkeling onzer XIXe-eeuwsche taalkennis of het tijdelijk verlies van ons stambewustzijn. Met 1830 werd het Desrochesisme eene staatszaak, en weldra voor velen eene gevoelszaak. Gelukkig voor onze Moedertaal had de « Hollandsche tijd » zijne vruchten afgeworpen en veler zinnen gescherpt; zoodat het gezond oordeel krachtiger werkte dan kuiperij en kwalijk begrepen vaderlandsliefde.

Edoch, men vergete niet, dat reeds in 1811-1812, toen de *Fonteinisten*, te Gent, eenen wedstrijd uitschreven, de dubbele *a* (*aa*) gebruikt werd in een en twintig ingezondene stukken; *ae* in de overige *zes*.

Dit schijnbaar geringe feit is, mijns erachtens, meldenswaardiger dan de uitgaaf, in dezelfde stad, (1806) van « *République des Champs Elysées ou monde ancien* » van Ch.-J. de Grave, die door Schrijver wordt voorgesteld als de verpersoonlijking van den treurigen toestand, waarin de taalstudie alsdan verkeerde. Tot het schetsen van dien toestand onder het Fransch bewind liggen bedroevender dingen voor de hand; want die zonderlinge « République » heeft voor ons geene grootere bediedenis dan het koddig werk van baron P. de Ryckholt, dat in 1868 te Luik het licht zag (1).

Een der aanhangers van Desroches, Fr. Bôn, is maar flauwtjes geschilderd. Die driftige kampioen van *Le flamand moderne belge*, die op de schaamtelooste wijze, voor de samenstelling van zijne *Grammaire*, den Dortschen « taalmeester » van der Pijl (1816) bestal, verdiende meer; want zijne boeken werden al te lang in onze scholen gebruikt.

Leo d'Hulster, die het stelsel van Siegenbeek

---

(1) « La province de Liége, les cinq Gaules, l'Italie, la Grèce » enz., *et le Flamand, langue primordiale mère de toutes les langues.*

verdedigde en ook als lid zetelde in de commissie van 1836, schreef, in deze hoedanigheid : « *Verslag over de Verhandeling van den heer Behaegel, ter oplossing van het vraegstuk in* 1835 *door het Staetsbestier voorgesteld over de geschilpunten ten aenzien der Spelling en Woordverbuiging der nederduitsche tael* » (1).

In de verhandeling wordt te vergeefs gezocht naar een spoor van de poging van den Duitscher Dr. J.-W. Wolf, die, in zijne *Broederhand* (1845), wel een deel van de spelling der Koninklijke Commissie wilde aannemen, doch tevens « de Fransche *z* opgeven voor de Germaansche *s*, » en wel om verscheidene redenen : « omdat er by Cats, by Zevecote, by al onse oude schryvers geene *z* te vinden is »; — « men in Braband en Antwerpen nog vele lieden aantreft, die *s* besigen »; en ook om met die *s* toenadering tusschen Vlaamsch-België en Duitschland te bewerken!

Velen togen te velde tegen die *s*, o. a. Dr. Jan Nolet de Brauwere van Steeland. Hij verweet in den *School- en Letterbode* Dr. Wolf zijn « mofferikaansche » (!) afkomst, en riep uit : « Geene verfransching; maar ook geene verduitsching! »

Het spijt mij, waarlijk, dat Schrijver er niet op bedacht is geweest eenige bladzijden te wijden aan den beruchten *Spellingoorlog*, die zooveel tijd

(1) Gent, Annoot-Braeckman, 1836.

en krachten in beslag heeft genomen. Wel werd die oorlog door Prudens van Duyse vernuftig berijmd; doch hij heeft beslissenden invloed uitgeoefend op de taal en taalkunde in Zuid-Nederland; immers, te midden van al 't geschreeuw en 't geharrewar over *y* en *ij* enz., werd de droom van Bormans langzamerhand werkelijkheid; kiemde de *eenheid in spelling*, die door de Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen gevoed en gekoesterd werd. In 1860, te 's Hertogenbosch, liet Heremans het « Éene taal, éene spelling! » weder schallen. Snellaert, Blommaert, de Potter, M[w] Courtmans, August Snieders, Renier Snieders enz., de *Gazet van Dendermonde* van E. Ducaju volgden de Noordnederlandsche spelling. In deze gaf J.-J.-M. van Langendonck de eerste eene *Nederlandsche Spraakkunst* uit. Op 't Congres te Brugge stonden de ridders van *ae*, vertegenwoordigd door den grijzen hoogleeraar David, en de kampvechters voor *aa*, aangevoerd door M. de Vries, Heremans en Vuylsteke, nogmaals tegenover elkander. De uitslag is bekend. Dr. Beets zalfde de wonden van de overwonnenen en matigde de vreugde der overwinnaars met zijne zinspeling op den Brugschen beiaard : « Ik roep de levenden — dat zijn de Congresleden; « ik belui de dooden — dat zijn de laatste oorzaken « van wantrouwen tusschen ons; ik breek den « brand — ik bedoel de uitdooving van den partij- « twist; en alles worde nu een carillon van eendracht « en vrede! »

En daarop begon eene stille, minder bekende werking, die, met beleid aan kracht gepaard, werd doorgedreven; zoodat in het heuglijk jaar *1866*, op voordracht van den minister Alf. van den Peereboom, datgene tot stand mocht komen, waar de tijd van Desroches zich geen begrip had kunnen van vormen, d. i. de vereeniging in den geest door de eenheid in taal, iets dat de binnenlandsche vijanden en de buitenlandsche benijders van den Dietschen stam, in hunnen roes van 1830, meenden onmogelijk te hebben gemaakt voor immer!

Ik verlang natuurlijk niet dat de Schrijver meer gewicht hechte aan de historische dan aan de philologische zijde van het vraagstuk. Evenwel zij gezegd, dat, naar mijne opvatting, een helder en treffend tafereel van de taalstudie in Zuid-Nederland tot de onmogelijkheden behoort, indien het niet afgeteekend is op eenen met zorg aangelegden historischen achtergrond, en in volkomen overeenstemming met dezen.

Kon ik den Schrijver bewegen om zijn werk in dien zin met frisschen moed te hervatten, dan zou het in waarde merkelijk toenemen; wat thans daarin leutert, zou vastheid verwerven; uit tal nieuwe bijzonderheden zou nieuwer licht stralen.

Hij verwijze mij niet naar zijn plan. Ik heb, immers, bij den aanvang dezer regelen eene belofte afgelegd, die ik houden wil, alhoewel ze mij, ter beoordeeling van de tweede helft van zijne verhandeling, bijna geheel en al van mijne vrijheid

berooft. Onbelemmerd stapte ik door de eerste helft, die ik best vergelijken zal met eene verdienstelijke schets van eenen hoogeschoolcursus. Met of na Desroches ben ik het spoor bijster : het wordt eene bonte verzameling van biographiën, die stellig veel goeds bevatten, doch geplaatst of gegroepeerd zijn op zulke wijze, dat vele mannen vreemd zouden opzien, indien zij eens rond konden kijken onder de personen, die hen omringen. Een enkel voorbeeld: omdat Vercoullie, vóor 1886, eene « Spraakleer van het West-Vlaamsch dialect » schreef, wordt hij gesteld tusschen Feys en Tuerlinckx aan de linker-, en Schuermans en Lanssens aan de rechterzijde. Hoe ondeugend grinnikt onze Dr. Jan Nolet tusschen de conterfeitsels van den zedigen Feys en den zachtzinnigen Baes!

Daar het Schrijver volstrekt niet te doen is geweest om het contrast, wel om nauwgezet te beantwoorden aan zekere eischen van zijn algemeen plan, zal hij begrijpen, — te meer daar zijn besluit of slot tamelijk zwak, om niet te zeggen onbeduidend is, — dat de begeerde geschiedenis hem grondige wijziging opdringt; dat nieuwe hoofdstukken, ter vollediging, dienen ingelascht en eene betere onderverdeeling, in historisch en tevens in wetenschappelijk opzicht, onontbeerlijk is.

Hij verlieze niet uit het oog, dat de mannen, die, na 1830, ten onzent de taalstudie hebben beoefend, twee hoofdgroepen vormen. De eerste, samengesteld uit de geleerden, de philologen, wier

naam en werken te huis behooren in de ***algemeene*** geschiedenis der Nederlandsche taalkunde, is verreweg de kleinste. De andere is eigenlijk de louter Zuidnederlandsche, welke geene wortels heeft in 1815-1830, en werkt onder den onmiddellijken invloed der gebeurtenissen en toestanden, die hier geen middelbaar en hooger volledig Nederlandsch onderwijs dulden. Uit den aard der zaak, of om die redenen, wordt de tweede, grootere groep gesplitst in een aantal kleinere, waarvan de voornaamste aangespoord, soms geleid worden door de uitstekendsten onder de eerste. Zoo Bormans, David en anderen; zoo Heremans, die gewichtige diensten heeft bewezen als hoofd — laat ik hier een afgrijslijk ***schuimwoord*** bezigen! — der ***vulgarisatie-afdeeling***.

Eerst in 1870 — Schrijver heeft dit gansch uit het oog verloren — is men weder op meer eenheid in de werking bedacht. Met Bormans, als eere-voorzitter, Heremans, als voorzitter, P. Willems, als ondervoorzitter, en Th. Roucourt, die het ambt van secretaris waarneemt, wordt te Mechelen de ***Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde*** gesticht. Deze sluit zich vaster aan het Noorden, verwaarloost geenszins het Zuiden, en wil alhier voor de toekomst, eene Academie voor Nederlandsche taal- en letterkunde weder mogelijk maken.

Om de wederzijdsche verdiensten van de hooger bedoelde hoofd- en bijgroepen, hunne kracht of zwakheid, duidelijker te kenmerken en klaarder in het licht te stellen, is vooral noodig : eene diepere

studie van 1815-1830 en van het tweeledig vraagstuk der spelling; ook eene onbenevelde vergelijking tusschen den arbeid, die hier in het eerste tijdvak na 1830 beproefd en volbracht werd op het gebied der oudere taal, en dien van de *gelijktijdige* navorschers en bezorgers van uitgaven in het Noorden. Tevens eene juiste schatting van het aandeel der Vlamingen in het werk der *eerste* Taalcongressen, en in het leggen van de grondslagen, op dewelke M. de Vries, de nooit volprezen vriend der Vlamingen, en zijne begaafde Medewerkers het Woordenboek der Nederlandsche taal zullen bouwen. — Uit de nalezing van onze tijdschriften, zooals *Broederhand*, *Middelaer*, *Eendragt*, *Taelverbond*, *Vaderlandsch Museum*, *Toekomst* enz., enz., zal Schrijver eenen oogst korenaren verzamelen. Hij ga met geduld de wording en de uitingen na van het *Provincialisme* en het *Taalparticularisme*, waarmede hij, naar het mij toeschijnt, vooralsnu niet genoegzaam vertrouwd is ; beide nemen in onze geschiedenis eene vrij aanzienlijke plaats in.

Indien hij meent de studie der Vlaamsche plaatsnamen te mogen aanraken, dan bepale hij zich niet, zooals thans het geval is, bij Willems, de Smet en de Deyn. — Chottin, Kreglinger, de Corswarem, Ternest, Beernaerts enz. hebben zich daarmede insgelijks onledig gehouden. Meynne-Van de Kasteele smeedde zelfs eenen wonderbaren « *Sleutel om op het eerste zicht de echte en on-*

wederleggelijke etymologiën te vinden van de benamingen der steden, dorpen, gehuchten enz.» !(1)

Ten slotte verbanne hij uit zijn werk alles, wat weinig, of, zooals *Onze Dichters* en andere boeken, niets te maken heeft met taalkunde, en vulle de daardoor beschikbaar geworden ruimte gedeeltelijk aan door de vermelding van hetgeen Ledeganck, d'Hondt, Obrie, de Hoon enz. hebben verricht op het veld der Nederlandsche rechtstaal.

Ik stel voor, de prijsvraag opnieuw uit te schrijven voor het jaar 1898, en uit hoofde van hare belangrijkheid den prijs tot duizend frank te verhoogen.

Brussel, 2 April 1896.

Verslag van den heer D. CLAES, tweeden verslaggever.

't Is met de geschiedenis der taalkunde gelijk met die der staatkunde; om eenen helderen oogslag op hare verschijnselen te kunnen werpen, en deze naar waarde te schatten, moeten wij ons verplaatsen in den tijd waarin, en acht geven op de omstandigheden onder welke zij plaats grepen.

Dit heeft de Schrijver van het tweede ingezonden antwoord (het eerste dat ik te lezen heb gekregen)

(1) 2e Uitgave: Kesteloot en zoon. Nieuwpoort, 1862.

niet altijd in acht genomen. Vele der pogingen, door zuidnederlandsche taalkundigen in vroegere tijden aangewend om aan het dietsch eenen vasten vorm te geven, zijn onvoldoende gebleken, dat is waar; doch hunne verdiensten worden niet verminderd, omdat wij het thans beter weten of meenen beter te weten. Zien wij zelven, na den strijd, dien wij tot het vaststellen der eenvormige spelling in Zuid- en Noord-Nederland hebben meegekampt, in het Noorden niet reeds eenen nieuwen spellingsoorlog voeren, door wel toegeruste aanvoerders en met aanzienlijk verbeterde wapens? En vinden de opstandelingen tegen het de Vries-te Winkel-stelsel reeds geene aanhangers hier in het Zuiden, misschien wel, wie weet! in den schoot zelf dezer Academie? Het zou echter niet heusch heeten de verdiensten der strijders van vóór 1864 daarom te willen miskennen.

Ook zij, die zich in vroegere eeuwen met de studie der taalkunde bezig hielden en den uitslag hunner studiën aan hunne tijdgenooten mededeelden onder den vorm van een spellingstelsel of anderszins, beoogden daarmee doorgaans een loffelijk doel, en hun arbeid, schoon ook al onvolmaakt, verdiende met wat minder strengheid beoordeeld te worden.

Na de scheiding der Nederlanden was het verkeer tusschen beiden zoo goed als afgebroken, en dit heeft schier tot in 't begin dezer eeuw voortgeduurd. Doch de studie der taalkunde was daarom hier evenmin geheel verwaasloosd als die der let-

terkunde; en met vlijtig zoeken zal men er allicht toe komen te bewijzen, dat deze of die tijdruimte niet « geheel wegvalt uit de geschiedenis der Zuidnederlandsche taalkunde ».

Ik ben het overigens met den heer Coopman, den eersten Verslaggever, volkomen eens in de waardeering van dit handschrift. Het levert een bewijs van uitgebreide kennissen en groote belezenheid bij den schrijver, maar tevens, vooral in het tweede deel, van groote overhaasting, bij zooverre dat het op den duur voorkomt als eene niet altijd verzorgde reeks van levensschetsen en aanhalingen uit allerlei schrijvers.

Op vele plaatsen is er insgelijks gebrek aan geleidelijken samenhang; talrijke oversprongen laten gapende leemten, welke de schrijver, met wat minder overijling, hadde kunnen aanvullen.

Integendeel zijn sommige min belangrijke plaatsen uiteengezet met eenen overvloed van bewijzen, die, tot herstelling van het evenwicht, gevoeglijk zullen worden ingekort.

Ook de redeneeringen en gevolgtrekkingen laten hier en daar te wenschen, evenals de stijl, die daarenboven nog ontsierd wordt door harde of spotachtige zetten tegen onze vroegere taalkundigen, iets wat den geschiedschrijver minder past. Daarbij stelt hij somtijds de geschiedenis naar zijne eigene beschouwing voor. Gewis zal b. v. iedereen van zijn gevoelen niet zijn, waar hij zegt, bij gelegenheid van de Fransche overheersching (1794-

1814) : « Ons volk was echter onmondig geworden; « de vreemdeling had ons land beschouwd als een « wingewest, waar hij zijne twisten kwam slechten. « Het was ontaard, verstompt door zijnen over- « gang van Frankrijk naar Spanje, vervolgens naar « Oostenrijk en dan weer naar Frankrijk ». Want (de ouderen onder ons hebben daar getuigen van gekend) bij ons volk werd gelezen; tot zelfs in de boerenwoning en de werkmanshut lag naast den Bijbel een Cats, een Poirters en nog wel andere werken van zuid- en noordnederlandsche schrijvers. Alleen de twintigjarige Fransche overheersching heeft dezen toestand kunnen veranderen, toen de jongelingen naar de slagvelden werden gesleept en de minderjarigen, in plaats van naar school te gaan, hunne ouders moesten helpen het brood verdienen. Dit was de oorzaak onzer achterlijkheid in 1815. En zoo koning Willems stelsel bestreden werd ook in Vlaamsch-België, dat kon niet anders, daar al de ontwikkelde jonge Vlamingen hunne studiën in 't Fransch gedaan, ja zelfs in Frankrijk gestudeerd hadden, en bijgevolg hunne moedertaal niet kenden. Bezadigdheid alleen vanwege den koning zou in staat geweest zijn eene heilzame verandering in dezen toestand te brengen. Dat heeft Willem niet willen begrijpen, evenmin als de weinige personen, die hem raden mochten.

En daarom was (verre van mij zulks te verschoonen!) toen de Omwenteling uitbrak, heel het besturend gedeelte der Belgische natie, Vlamingen

en Walen, zoozeer ingenomen tegen de taal, door den koning zoo onbehendig beschermd, als tegen den koning zelven; en daarom wilde het Bestuur, onmachtig om de Vlamingen opeens te verfranschen, hunne moedertaal kost wat kost van die der Hollanders vervreemden. Ja, zooverre was 't gekomen, dat de beste taal- en letterkundigen in 't graven van die klove het Bestuur eene behulpzame hand leenden, en jaren lieten voorbijloopen, eer zij er aan dachten het onmogelijk stelsel van Desroches door een beter te vervangen. Daaruit vloeide de Spellingsoorlog voort.

Deze strijd, waarvan ééne partij door van Duyse zoo luimig gehekeld, en door Straetman (J. Pieterz en Cie) in *Reis van Meester Jochem naar Gheel* zoo belachelijk gemaakt werd, verdiende beter toegelicht te worden. De *Reis van Meester Jochem* wordt zelfs niet genoemd, evenmin als Pastoor M. Davidts' *Taelsleutel*, een zeer verdienstelijk werkje, opgedragen aan zijnen gewezen leeraar, den eerw. heer J. de Jonghe, en in 1855 bij Milis te Hasselt herdrukt. Want ook in oostelijk Brabant en Limburg hield men zich met de taalstudie bezig (1); dat bewijzen ook onderscheiden maatschappijen, die daar bloeiden en eenige

---

(1) De drukker *de Wilde*, van Tienen, stelde in 1841 voor 20 centiemen verkrijgbaar : *Essai sur les langues française et nationale par M. J. J. Decloet, Instituteur du jeune Duc de Brabant.*

niet onverdienstelijke schriften in 't licht zonden.

Al dat samenwerken heeft geleid tot de eenheid van spelling, in 1864 tot stand gekomen.

En waar nu de schrijver in « Algemeene beweging der taalkunde » zulk eene lange reeks van zuidnederlandsche schrijvers aanhaalt, tot zelfs Pol de Mont, die (met A. Gittée) eerst na 1886 ***Volkskunde*** begon uit te geven, daar mocht de ***Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde*** niet vergeten blijven, in wier zittingen Heremans, P. Willems, Roersch en vele anderen zulke belangrijke studiën voorlazen, en die de ***Bijdrage tot het Hagelandsch taaleigen*** van Tuerlinckx (1) bekroond heeft en uitgegeven ; immers zij mag aangezien worden als de voorloopster der Kon. Vl. Academie.

Behalve die tekortkomingen betrapt men den schrijver ook op kleine verstrooidheden. B. v., waarom, indien « het stelsel der vertaling bij de studie der levende talen wezenlijk uitgediend heeft », en op dien grond het vertalend woordenboek van Sleeckx en van de Velde (te onrechte, volgens mij) wordt afgekeurd, waarom worden dan bij Heremans en van Droogenbroeck soortgelijke werken geprezen? En indien de ***Spraakleer*** van van Beers zooveel lof verdient, waarom dan van Langendonck niet aangehaald en de Paeuw, daar zij toch alle

---

(1) En de ***Bijdrage tot een Haspengouwsch idioticon*** van A. Rutten, maar dit laatste werk na 1886.

drie met volle maten bij Brill en andere taalkundigen van Holland en Duitschland geput hebben? Dit ware beter geweest dan, b. v., den invloed te wikken en te roemen, dien Heremans « op de nieuwe Normaalschool bij de Hoogeschool van Gent (eerst na 's mans dood tot stand gekomen) zou uitgeoefend hebben, *indien hij geleefd had* », of aan den klokreep te hangen dat Julius Sabbe « thans waarschijnlijk hoofdopsteller is van *De Brugsche Beiaard* ».

Na deze opmerkingen geloof ik met mijnen collega den heer Coopman te mogen besluiten, dat de uitgeloofde prijs niet kan toegewezen worden; doch ingezien de belangrijkheid van het onderwerp, verzoek ik mede de Kon. Vl. Academie de vraag tegen 1898 *geheel of gedeeltelijk* (en dit ware misschien beter (1)) opnieuw uit te schrijven, ten einde den inzender van nr 2 aan te sporen om zijnen verdienstelijken arbeid met zorg te overzien en aan te vullen, en om aan den schrijver van het dertigtal bladzijden, die nr 1 uitmaken, de gelegenheid te verschaffen om den zijnen te voltooien.

't Is jammer, dat deze schrijver het niet de moeite waard heeft geacht zijn paar hoofdstukken door eene vreemde hand te laten afschrijven of

---

(1) B. v., de geschiedenis der taalkunde in Zuid-Nederland gedurende de laatste eeuw.

dat hij zich de moeite heeft gegeven dat eigenhandig geschreven brokstuk, hetwelk van degelijke bekwaamheid, maar tevens van groote overhaasting getuigt, in te zenden, « om aan de Academie gele« genheid te geven tot het aanhouden van de prijs« vraag, indien er geen bekronenswaardig antwoord « daarop ingekomen is ». De Academie kon daarzonder ook de vraag wel aanhouden; nu is hij, om zijn schrift, door mij ten minste, gekend, en ik hadde liever dat zulks het geval niet ware.

Wat er ook door de Academie beslist worde, ik hoop dat zij in 't vervolg onder de voorwaarden tot mededinging, in welken wedstrijd ook, zal begrijpen, « dat het werk door eene andere hand dan die van den inzender geschreven zij ».

Verslag van den heer J. MICHEELS, derden verslaggever.

Het antwoord, met de kenspreuk :

« Maar zijt gij niet wat streng? 't Is mogelijk. Doch
« Het zij de vraag vóór alles of ik waar ben.

(Multatuli).

heb ik aandachtig en nauwgezet, gelijk een ernstig werk dat verdient, gelezen, de voornaamste plaatsen herlezen en aan de eischen der opgegeven vraag getoetst. Jammer dat ik de Koninklijke Vlaamsche Academie niet mag voorstellen den Schrijver, die

daarin zooveel kennis, zooveel vlijt aan den dag gelegd heeft, den uitgeloofden prijs toe te kennen.

Van het opgeven der beweegredenen kan ik mij onthouden, daar deze in hoofdzaak met die mijner achtbare medebeoordeelaars, vooral ten opzichte van den aanleg en den samenhang van het opstel, dat een harmonisch geheel zou moeten vormen, overeenstemmen.

Met zijne werkzaamheid, luidens den tekst der opgave, tot de Zuidelijke Nederlanden te beperken, zal Schrijver meer kans hebben om het doel der Academie te bereiken.

Nochtans is het schier onmogelijk de Noord-Nederlanders, die na de scheuring der beide landen in de XVIe eeuw niet zonder invloed op het gebruik der taal in het Zuiden gebleven zijn, met stilzwijgen voorbij te gaan. Zij moeten ten minste in het kort vermeld en meer of min besproken worden. Doch omslachtige bibliographische mededeelingen, gelijk wij b. v. over Junius te lezen krijgen, kunnen wij best missen.

In eene verhandeling over een zoo belangrijk onderwerp moet de staatkundige geschiedenis niet uit het oog verloren worden, zij moet zelfs tot grondslag dienen. Op die wijze alleen kan verklaard worden hoe de taal der Vlamingen, na vijftien jaren als koningin den troon bekleed en alom welvaart en beschaving verspreid te hebben, op eens van hare kroon beroofd en door de samenspanning van verwaande weetnieten en berooide

inlandsche en vreemde gelukzoekers naar de achterbuurten, waar zij verkwijnen moest — daarop rekenden toch die edelmoedige bevrijders — verbannen werd.

Op taal en stijl valt in het algemeen weinig aan te merken; Schrijver behoort tot de zoogenoemde jonge school, die in Noord-Nederland haar hoofdkwartier heeft en volgt dus het stelsel van diegenen, welke onze taal in hare woordvoeging liefst Romaansch of liever Fransch maken en zoo doende haar het Germaansch kenmerk geheel ontnemen willen. Eene Academie voor Nederlandsche taal- en letterkunde kan aan een dergelijk prijsgeven der schoonste hoedanigheid onzer taal bezwaarlijk hare goedkeuring hechten; des noods zou zij zich in dit geval bij eene wijze vereeniging der oude en nieuwe schrijfwijze kunnen aansluiten.

Het ligt ook in den aard van hooger vermelde school op onze grootste dichters en prozaschrijvers — de schilders zullen volgen — uit de hoogte neer te zien en hen naar de rommelkamer te verwijderen. Zoo noemt Schrijver Bilderdijk eenen « would be » taalkundige. Zeker kunnen al zijne verklaringen van de geslachten der zelfstandige naamwoorden heden voor geene gangbare munt meer gehouden worden, doch zijn zoo hoog ontwikkeld gevoel voor het schoone, zijn diep doordringende, wijsgeerige blik verspreiden over zijne beschouwingen op dat gebied eenen zoo

schitterenden glans, dat alwie in de taal iets hoogers dan bloote woorden ziet, onweerstaanbaar tot bewondering genoopt en medegesleept wordt. Overigens kan de zanger, uit wiens brein eene beschrijving, ja schildering van de macht der taal, gelijk hij die in « De Dieren » neergeschreven heeft, gevloeid is, ook de strengste proef doorstaan en verwekken minachten en misprijzen van zijn verheven geest, in dit opzicht wel te verstaan, bij alle bezadigde, bevoegde mannen slechts eenen glimlach.

Nog zou ik eenige feilen betreffende zekere woorden en uitdrukkingen kunnen aanstippen, doch ik verkies dat te laten, omdat ik met mijne achtbare medeleden het aanhouden dezer prijsvraag en het vermeerderen der belooning wensch te zien vaststellen.

Hetzelfde is mijne zienswijze aangaande het fragment, dat wij insgelijks te onderzoeken gehad hebben.

VIERDE PRIJSVRAAG.

Welken invloed hebben de Zuidnederlandsche uitgewekenen van de XVIe eeuw gehad in Noord-Nederland op taal- en letterkunde, onderwijs, schoone kunsten, handel, nijverheid en staatkundige ontwikkeling?

Verslag van den heer TH. COOPMAN, eersten verslaggever.

Twee antwoorden.

Het handschrift (kenspreuk : *De krachten vermeerderen met te gaan*) beslaat 28 kleine bladzijden. Met inbegrip van de nota's en de aangehaalde talrijke verzen, bedraagt elke bladzijde, gemiddeld, 25 regeltjes. Aan het ONDERWIJS wordt een vijftien-, en aan de SCHOONE KUNSTEN een elfregelig hoofdstuk gewijd.

Vorm en gehalte?

Lamartine's « *se taire et laisser comprendre son silence, c'est l'éloquence des situations difficiles* » indachtig, zal ik den Schrijver, die het overigens wel meent met de toekomst van Zuid en Noord, zwijgend, doch zonder eenige onhoffelijke bedoeling, afwijzen, en hem aldus vriendschap betuigend, bemoedigd zijns weegs laten gaan.

Het is duidelijk dat de tweede verhandeling (kenspreuk : « *Beide deelen van een door taal, aard en zeden, door kunsten, wetenschap en lettervruch-*

ten onverbroken gehéél, draag ik ongescheiden en met voorliefde in mijn hart ») werd opgesteld door iemand, die dadelijk gelaarsd en gespoord was toen de prijsvraag werd uitgeschreven, en die zijne alleszins moeilijke taak met liefde heeft aangevat.

Vooraf zij dan ook gezegd, dat er uit dit werk van eenen Noorderbroeder den Vlaamschen lezer iets verkwikkends toewuift; hem een hartige toon tegenklinkt éenstemmig met het woord en den zin van het verkozen motto : eene aanhaling uit de *Openingsrede* door den betreurden J. Nolet de Brauwere van Steeland uitgesproken bij het Nederlandsch Congres te Brussel in 1851. En de ondubbelzinnige ingenomenheid van den Schrijver met ons verleden en ons voorgeslacht, is den Vlaming te bekoorlijker, daar deze al spoedig gewaar wordt dat de pen gevoerd wordt door iemand, die, zonder het te laten blijken, over de geschiedenis van zijn vaderland, en inzonderheid van de XIVe eeuw, tamelijk veel boeken heeft gelezen; die gebeurtenissen warm schetst, feiten klaar voorstelt, zijne gedachte nauwkeurig en zijne meening bezadigd uitdrukt; tevens eene taal schrijft die bogen mag op menige loffelijke hoedanigheid.

Om al het goede, dat de Schrijver biedt, smart mij de bekentenis dat hij, in weerwil van zijne gewaardeerde krachtinspanning, het gestelde doel niet bereikt heeft.

Is zulks wellicht te wijten aan zijne opvatting van de prijsvraag?

« Van deze prijsvraag » — zegt hij — « is « zeker door velen met bizondere belangstelling « kennis genomen, maar waarschijnlijk het meest « door hen, die de geschiedenis der toongevende « provinciën Holland en Zeeland tijdens het ont- « staan der Nederlandsche Republiek meer in bizon- « derheden hebben nagegaan. Deze hebben daarbij « kunnen opmerken, hoe de uit hun vaderland « geweken Zuid-Nederlanders in geene geringe mate « hebben medegewerkt om de grondslagen te leg- « gen en te bevestigen van een' Staat, ontsproten « uit nietige beginselen, maar na niet vele jaren « opgewassen tot een wonder in de wereldgeschie- « denis. In hare ruimste beteekenis opgevat, zou « de beantwoording dier vraag geene verhandeling « maar boekdeelen vorderen. Dit kan echter de « bedoeling der Academie niet zijn, die, naar mijne « opvatting, slechts wenscht om in een lijst van « den tijd een overzicht te ontvangen van wat « het Noordelijk landsdeel aan het Zuidelijk te « danken heeft.

« Een blik op den maatschappelijken toestand « van de gewesten waaruit de landverhuizers kwa- « men en op de gebeurtenissen, welke tot hun « vertrek aanleiding gaven, diende vooraf te gaan « om dien invloed dier uitgewekenen aan te wijzen.

« Het scheen mij niet noodig dit werk te « bezwaren met de opgaaf der bronnen, waaruit is « geput en daardoor een schijn van diepgaand « onderzoek en belezenheid bij te zetten. De wer-

« ken over de geschiedenis onzer Nederlandsche « gewesten in die dagen zijn algemeen bekend; « waar echter minder gelezen boeken werden aan- « gehaald of bizonderheden uit de archieven ont- « leend, heb ik dat in den tekst opgegeven. »

Terstond zij aangemerkt dat ik niet onvoorwaardelijk instemmen kan met de zienswijze van den Schrijver betreffende het niet opgeven van zijne bronnen. Wel hoeft dit niet in eene nutsverhandeling; maar bij het samenstellen van een louter historisch werk, waar alles, ook het geringste, uit den aard der zaak, moet steunen op kracht van waarheid, is dat stilzwijgend voorbijgaan geenszins veroorloofd. De meening dat « de werken over de geschiedenis onzer Nederlandsche gewesten in die dagen algemeen bekend zijn » geldt hier niet : de belangstellende lezer wil weten over welk en over hoeveel materieel de Schrijver beschikt heeft; hij verlangt dat de bouwmeester hem vooraf in de gelegenheid stelle tot het schatten, al zij het bij benadering, van het draagvermogen, van de meerdere of mindere vastheid of broosheid der verbruikte bouwstof. Voor dien lezer is een welgemeend woord of de beste bedoeling nog geen pand : wie prijs stelt op zijn onverdeeld vertrouwen, vereere hem klare en bare waarborg.

Gereedelijk geef ik toe, dat hij, na luttel zoekens, meer dan één werk, dat voor het optim-

meren van de vier eerste, wellicht al te uitgebreide hoofdstukken nuttig werd gebruikt, zelf zou kunnen aanwijzen. Edoch, ik vrees dat hem, bij die aangedwongen oefening, gaandeweg de lust bekruipe tot het opsommen van andere boeken, welke een schrijver, die over den XVIe-eeuwschen strijd in de zuidelijke Nederlanden tamelijk breedvoerig wil uitweiden, kennen moet of althans niet verwaarloozen mag. Met zulken slag of stoot zou de keurende lezer het vriendelijk aangeboden werk van den Samensteller, mogelijks naar het hart steken. En, dit ware onvergeeflijk, daar dit hart al te warm klopt voor ons, den stamgenoot en taalbroeder. Het ware tevens weinig ridderlijk: want uit het Ve hoofdstuk der verhandeling blijkt wel het best, dat den Schrijver de gunstige gelegenheid of de noodige tijd ontbroken heeft tot het opsporen en aandragen van al de noodige bouwstoffen voor wat hij noemt zijn « overzicht », alhoewel zijn stuk, naar mijne wijze van beschouwen, veeleer eene voortreffelijke nutsvoorlezing is, welke, naar den indruk, dien zij maakt, eenige gelijkenis heeft met eene lofrede.

Tot nadere toelichting mijner zienswijze, zij eenvoudig verwezen naar de prijsvraag. Zij luidt : « *Welken invloed hebben de Zuidnederlandsche uitgewekenen van de XVIe eeuw gehad in Noord-Nederland...?* — Mij dunkt dat zij, naar den letterlijken zin opgevat, lichtklaar is : dien bewusten invloed stap voor stap nagaan op ieder gebied ;

hem met zijn « waarom? » en « daarom » vaststellen, en elke richting doorkruisen om, ten slotte, zijne hoegrootheid en gevolgen te kunnen uitmeten, ziedaar het bestek in den breedsten zin van het woord. Doch zeer te recht zegt Schrijver « dat de beantwoording dier vraag boekdeelen zou vorderen », en even schrander voegt hij er bij « dat dit de bedoeling der Academie niet zijn kan. »

Inderdaad, waar, over het besproken onderwerp, reeds zooveel en velerlei stoffe voor de hand ligt, dat ten minste één lijvige foliant vol zaakrijke aanhalingen uit oudere en nieuwere boeken en tijdschriften gelezen; — dat van honderden der voornaamste uitgewekenen een boeiend verhaal hunner lotgevallen geschetst; — aan ieders daden en roerselen eene diepgrondige studie kan gewijd worden;. — waar wijd en zijd, in Noord en Zuid, volgens het oordeel of de gissing van bevoegde mannen, in de donkerste hoeken van menig archief, nog veel wetenswaardigs den slaap der vergetelheid slaapt; — waar, zooveel te zoeken en te zeggen, te schiften en te schrijven valt, zou het vrij ongunstig pleiten vóor den ernst van hem, die, onbesuisd of overmoedig, naar de pen zou grijpen met het voornemen in weinige maanden eene reuzentaak te volvoeren, welke den ervarensten geschiedkundige jarenlang onafgebroken inspanning zou kosten.

Dus werd, — dit spreekt van zelf — maar één boek, eene verhandeling, of, laat ik zeggen met den Schrijver, die de vraag zoo goed begrepen

heeft, een overzicht verlangd. Doch het vervaardigen van dit overzicht was juist de kunst, omdat, bij zulk werk, de volledigste kennis van het onderwerp de allereerste voorwaarde van welslagen is.

Wel kent de Schrijver het voorheen zoo bloeiend land, dat de uitwijkelingen, wanhopig of in arren moede vaarwel zegden, en de gewesten waar zij zich vestigden ; wel is hij vertrouwd met den geest van dien veelbewogen tijd, en, over het algemeen, op de hoogte van de gebeurtenissen. Doch ik zoek te vergeefs in zijnen arbeid die noodige scherpzinnigheid in het kiezen, zelfs en ja vooral uit de « bizonderheden », en in het vooruitzetten van het eigenaardigste en treffendste ; of, nauwkeuriger uitgedrukt wellicht, de kunstvaardigheid tot het samenvatten van veel in een beperkt bestek ; tot het vormen, verlichten en beschaduwen van meer of minder kenmerkende groepen van personen en feiten ; kortom, de uitgebreidste kennis, die er hoeft, en de kunst, die er doorgaans uit voortspruit, tot het teekenen en kleuren, met zorg en vaste hand, van eene reeks kleine, boeiende tafereelen, die, te zamen genomen, een leerzaam en opwekkend geheel uitmaken.

Misschien loop ik te hoog met mijne eischen of heb ik het mis met de beteekenis van het woord « overzicht ». Dit is mogelijk. Edoch, gesteld dat Schrijver er eene andere meening op nahoudt, zal ik met de zijne niet kunnen instemmen, om de, mijns

erachtens, afdoende reden, dat iemand, die geschiedenis schrijft, al zij het maar een overzicht van veel dat algemeen bekend is; die daarbij, uit vrees voor te groote uitvoerigheid, zijne bronnen niet aanwijst, juist daarom het bewijs dient te leveren, dat hij al zijne vermogens heeft ingespannen om het gezegde van Michelet : « *un livre est un moyen de faire un meilleur livre* », zooveel mogelijk te logenstraffen, en zijne meesterschap te laten blijken ten minste in de wetenschappelijke verdeeling of de vernuftige en gepaste indeeling der stof waarover hij beschikt.

In dit dubbel opzicht kan de verhandeling niemand bevredigen, alhoewel zij vele verzorgde bladzijden bevat, welke getuigen vóor de belezenheid en de kennis van den Schrijver, die, met ietwat meer tijd en geduld, volmaakter werk leveren zal, en wel zonder eens zijne eerste proeve geheel en al tot leiddraad te nemen, inzonderheid niet als geregeldheid en vastheid van plan.

Schrijver vangt zijn overzicht aan met eene *Inleiding* (groot 12 bladzijden), waarin hij tracht de gedachte te ontwikkelen « dat de vereeniging « van Hollanders en Vlamingen, wier karakter bij « een diep gevoel van stamverwantschap elkander « merkwaardig aanvult, heeft teweeggebracht, « dat overal waar zij zich in de middeleeuwen « als kolonisten vestigden » — Zuid-Afrika. Engeland (XIe, XIIe, XIVe eeuw), Oostzee-gewesten

(XIIe, XIVe eeuw), Noord-Amerika — « hun stem-« pel als het ware eeuwen lang werd bewaard « en hun invloed voortdurend merkbaar bleef ».

— Daarna laat hij een tweede hoofdstuk (Zuid-Nederland in het midden der XIVe eeuw), en een derde (Begin en voortgang der onlusten) volgen ; te zamen 44 bladzijden. Met al te veel voortvarendheid begroet Schrijver, reeds op blz. 68, de komst van Albert en Izabella ; zoodat hij genoopt is op zijne stappen terug te keeren, en wel tot in Maart en April 1567, toen, volgens profr. J. van Vloten zegt in : « Neerlands opstand tegen Spanje », de eerste algemeene uittocht der Zuid-Nederlanders plaats had na de zege der Spaansche wapenen. Eindelijk, na een vierde hoofdstuk (Uitwijkingen naar Engeland, Duitschland en Frankrijk), begint het eigenlijke werk : « De uitgewekenen naar Noord-Nederland en invloed aldaar ».

Indien dit werk nu bestond uit evenveel hoofdstukken als in de prijsvraag is aangewezen (taal- en letterkunde, onderwijs, schoone kunsten, handel, nijverheid en staatkundige ontwikkeling), zou men, in zekeren zin, vrede kunnen hebben met de 80 voorafgaande bladzijden. Edoch, wat men na deze te lezen krijgt, is niets anders dan een vijfde en laatste hoofdstuk, waaraan de schrijver enkel 51 bladzijden wijdt !

Die onevenredige verdeeling is niet verdedigbaar, en zij vergroot in niet geringe mate de ordeloosheid, welke sommige gedeelten van het werk ontsiert.

Schrijver had het in 't geheel niet mis, toen hij in zijn voorbericht verklaarde, dat « een blik op den maatschappelijken toestand van de gewesten waaruit de landverhuizers kwamen en op de gebeurtenissen, welke tot hun vertrek aanleiding gaven, diende vooraf te gaan. » Dit kon niet anders, en ik hoef niet eens te verwijzen naar S. Styl, die in « *De opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden* » zegt dat : « in de beschouwing der Nederlandsche lotgevallen, het (te ontwinden) kluwen, dikwijls op dien bodem (Vlaanderen) gelijk mede in Brabant, moet gezocht worden. » (1) — Doch die blik, eene vluchtige schets, is hier de geschiedenis van den opstand in de zuidelijke Nederlanden geworden ; een verhaal, dat, in historisch opzicht, onvolledig is, en tevens al te breed uitgewerkt, met het oog op de engheid der aangeboden verhandeling.

Bijgevolg is het evenzoo gegaan met de hooger bedoelde « lijst van den tijd. » Het goud der taal, waarmede zij opgesierd is, dwingt meer dan eens bewondering af. Doch dit gevoel maakt spoedig plaats voor eene minder aangename gewaarwording, wanneer men beproeft in die lijst het (daarnevens) geleverd tafereel te vatten.

De onderneming van den Schrijver zou ongetwijfeld beter uitgevallen zijn, indien hij zijnen

---

(1) Derde druk, blz. 30.

weinigen tijd en zijne groote vlijt besteed had aan de hoofdzaak. Zooals zijn werk thans is, kan het best vergeleken worden met sommige vruchten onzer hedendaagsche bouwkunst, die indrukwekkende voorgevels optrekt, doch met kamertjes daarachter, die nauwelijks een spanne breed zijn, en waarin men vergeefs naar eenen zonnestraal uitziet en om een beetje lucht hapt.

Wat in de beknopte verhandeling hoofdzaak wezen moest, blijkt, na nauwkeurig berekende uitkomst, bijzaak geworden.

De hier en hooger uitgesproken overtuiging, dat de Schrijver meer en beter kan, is ook gesteund op zijn vijfde hoofdstuk.

In weerwil van dezes onvolkomenheid, schat ik het niet te laag, omdat ik er liefde voor opsporing en onderzoeking in bespeur. Ik schat het niet te hoog, omdat het verdienstelijkste, dat het bevat, vereenigd met de beste brokken uit de andere afdeelingen, ten slotte niets anders is dan een klein doch lezenswaardig toevoegsel aan het werk van M. V. Gaillard: « *De l'influence exercée par la Belgique sur les Provinces-Unies sous le rapport politique, commercial, industriel, artistique et littéraire, depuis l'abdication de Charles-Quint jusqu'à la paix de Munster* », dat, den 8n Mei 1854, door de Koninklijke Academie van België met goud werd bekroond.

Alhoewel ik den Schrijver dit boek niet geheel en al durf aanbevelen als een voorbeeld van bewer-

king, voorstelling en ontwikkeling, is het zijner aandacht overwaardig. Het zal hem laten oordeelen over de ontoereikendheid van zijn eigen stuk, en hem tevens verwijzen naar verscheidene hem onbekende, of door hem niet genoegzaam benuttigde bronnen.

Edoch, sedert de welverdiende bekroning van Gaillard's arbeid in het jaar 1854, werden omtrent het leven en de daden van velen der duizenden en duizenden, die in het Zuiden de hartroerende klachte klaagden :

> Wat stat, wat velt, wat vremde lant,
> Wat bosch, of onbekende kant,
> Zal ons een vaste woning geven ;
> Daer wy verlost van moordery
> En van de spaensche tiranny,
> Met ruste sullen mogen leven ? (1)

nog vele bijzonderheden aan het licht gebracht; werd er sedertdien, uit het verleden zooveel en velerlei broksgewijze opgedolven, dat in de Nederlandsche gewesten hier en daar werd aangedrongen op een volledig onderzoek, eene alzijdige beschouwing, eene treffende behandeling en alleszins bevredigende oplosssing van het vraagstuk.

---

(1) Uit Zevecote's : *Beleg van Leyden*, ook door Gaillard aangehaald.

Inderdaad, nauwelijks was ruchtbaarheid gegeven aan de prijsvraag der Koninklijke Vlaamsche Academie, of uit het Noorden kwam de verheugende tijding, dat ook aldaar, — wellicht denzelfden dag, en zonder dat iemand, hier of ginder, van het elders gevormde voornemen iets wist, — een prijs was uitgeloofd voor het beste werk over hetzelfde onderwerp, en wel, indien ik het goed voorheb, door het Historisch Genootschap, te Utrecht, dat sedert lang rijk is aan verdienste en rijk aan roem.

Daar de mededingers aldaar over ruimeren tijd beschikken, is het uitschrijvend genootschap ongetwijfeld meer geluk weggelegd; hetgeen dan ook van harte gewenscht wordt door allen, die sedert lang beseffen, dat het verleden van Noord en Zuid een gemeenschappelijk goed is, en dat de gemeenschappelijke studie van dat verleden oneindig veel vermag tot hunne heilzame vereeniging in den geest door onderlinge waardeering en liefde.

Ook de geleerde Schrijver van de verhandeling « *Beide deelen van een door taal, aard en zeden, door kunsten, wetenschap en lettervruchten onverbroken geheel, draag ik ongescheiden en met voorliefde in mijn hart* », is in dien zin werkzaam geweest; doch hij heeft zijn onderwerp al te zeer uit de hoogte beschouwd, en is niet diep genoeg afgedaald in bizonderheden.

Hem, die wellicht het XVIe-eeuwsche spreekwoord kent : « De wereld is een ring, en daarvan is

Antwerpen de diamant », mag de vraag gesteld worden, waarom hij geen woord rept over de diamantnijverheid, die, na den val van Antwerpen, overging naar Amsterdam, waar zij in het begin van de tweede helft der eeuw die wij beleven, 246 slijperijen, 25 kloverijen, 50 snijderijen en een 12 tal zetterijen telde?

Lof verdient zijne bladzijde gewijd aan Zeeland; doch niet zonder vrucht wellicht zou hij *Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis, inzonderheid van Zeeuwsch Vlaanderen, door H. G. Janssen en J. H. van Dale*, kunnen doorbladeren hebben.

Om zijn opstel over Simon Stevin mag hij geprezen worden; maar hij verdient berisping wegens het weglaten van vele namen en lichtgevende levensbijzonderheden der Zuid-Nederlanders, die te Franeker, Groningen, Harderwijk, Leiden, Utrecht als leeraars optraden.

Wat hij schrijft over Plantin en Elzevier, over de boekdrukkunst, den luister van het Holland der XVIIe eeuw, is in 't geheel niet onverdienstelijk; en graag beken ik, dat het vrij wat arbeid zou gevergd hebben om alles op te sporen en te lezen wat daarover, na Gaillard (1854), verschenen is, te beginnen met : « *Het geslacht van Waesberghe. Eene bijdrage tot de geschiedenis der boekdrukkunst en van den boekhandel in Nederland, door A. M. Ledeboer*, (1859). (1)

(1) 's Gravenhage, M. Nijhoff.

Edoch, ik word gewaar, dat ik mijne stijgende belangstelling in zijn werk beteugelen moet, indien ik mij niet vergrijpen wil aan de voorschriften der ridderlijkheid, onder wier hoede ik zelf, bij den aanvang dezer beoordeeling, het overzicht van den schrijver heb gesteld.

Wel zou ik aanteekeningen kunnen maken tot aanvulling van groote leemten in de verhandeling; zooals b. v. op de bijbelvertalers; op uitgewekene rederijkers, plaatsnijders, penning- en aardrijkskundigen; op admiraal Joris van Spilbergen en de Oost-Indische Compagnie, welke, ter loops gezegd, in het jaar 1616, op het eiland Ternata 5 kapiteins in haren dienst had, waaronder 4 Brabanders; op adellijke familiën, waarvan enkele niet vermeld staan bij Gaillard; op bekende wederwaardigheden, welke sommige voorname Zuid-Nederlanders beleefd hebben in het Noorden, en wier lijden en strijden ook aldaar niet zonder nut is gebleven; — doch dan zou ik gevaar loopen vruchteloos te verwijzen naar een aantal feiten en personen, waarmede Schrijver misschien beter vertrouwd is dan ik, alhoewel hij gemeend heeft dit niet te moeten laten blijken, daar het hem, oogenschijnlijk, bij de samenstelling van zijn overzicht, meer te doen is geweest om het uitwendige dan het inwendige; meer om den indruk van het warme woord, dan om de les en leering van het beredeneerd betoog.

Mocht de Koninklijke Vlaamsche Academie,

na ingewonnen inlichtingen over den Noordnederlandschen wedstrijd of dezes uitslag, er toe besluiten de prijsvraag opnieuw uit te schrijven, dan zal, naar ik hoop, de Opsteller van de aangeboden en besproken verhandeling er niet tegen opzien zijn werk van de meet af aan te herbeginnen, volgens een doeltreffender plan. Menige degelijke bladzijde, menig gaaf stuk uit zijne eerste proeve zal hem daarbij zeer te stade komen.

Brussel, 19 Maart 1896.

Verslag van den heer EDWARD VAN EVEN, tweeden verslaggever.

Het antwoord met kenspreuk : *De krachten vermeerderen met het gaan*, is te onvolledig om in aanmerking te komen.

Het antwoord met kenspreuk : *Beide deelen enz.*, is de arbeid van een in de Vaderlandsche Geschiedenis belezen man. Met mijn veelgeachten Collega den heer Coopman, betreur ik dat hij met zijne anders goed geschrevene verhandeling de gestelde vraag op geene volledigere wijze heeft opgelost. Van den eenen kant is zij te lang, van den anderen kant te kort; te lang omdat op 131 bladzijden, waaruit zij bestaat, er 80 ingenomen zijn door het schier niet gevraagde; te kort omdat slechts 50 bladzijden gewijd zijn aan het zakelijke der vraag, het in over-

zicht nemen der Zuid-Nederlanders die zich in Holland verdienstelijk maakten. Het spreekt van zelf dat die ruimte te eng is om de noodige inlichtingen over elken persoon op te geven.

De Academie verlangde een bronnenwerk, waarin elk gewichtig feit in een oorspronkelijk stuk kan worden nagegaan. In plaats van een bronnenwerk bepaalt de Schrijver zich bij het leveren van een overzicht, en dan nog een beknopt overzicht. Een voorbeeld : meer dan iemand bracht onze Justus Lipsius bij tot den bloei der toenmaals pas gestichte Hoogeschool van Leiden. Europa vervulde hij met zijnen roem. Douza, de moedige beschermer van Leiden in het beleg van 1574, — hij had ook te Loven gestudeerd, — verklaarde, dat hij het zich tot eene veel grootere eer aanrekende onzen landgenoot aan de Academie verbonden te hebben dan het anders zoo ruime aandeel dat hij genomen had aan de verdediging zijner vaderstad. Dien man wijdt de Schrijver slechts elf regels, en wat hij er van zegt blijft te bespreken. Uit zulke korte vermeldingen valt er niets te leeren.

In eene verhandeling als degene, gevraagd door de Academie, heeft Schrijver de verplichting de treffendste feiten der levensgeschiedenis van elken man aan te stippen, met opgave zijner werken en der bronnen, die kunnen geraadpleegd worden. Zulks heeft de mededinger verwaarloosd.

De ingezondene verhandeling is mede onvolledig in het opzicht van de opgave der namen. Zoo

wordt er geen woord gezegd van den bekenden dichter Jacob Duym, uit Loven, die, na hopman in het leger van den prins van Oranje te zijn geweest, zich in 1587 te Leiden vestigde en veel toebracht tot den bloei der Vlaamsche Rederijkkamer de *Oranjelelie*, waarbij hij den post van « Keizer » waarnam. Hij was de vriend van B. Vulcanus, Daniel Heyns, C. van Mander en andere schrijvers. De man liet verscheidene tooneelstukken in dichtmaat achter.

De Schrijver gewaagt ook niet van den Cartesiaan Arnold Geulincx, een anderen Brabander, die beurtelings te Loven en te Leiden leeraarde, en waarvan mijn vriend Professor Land een in 't Vlaamsch opgesteld werk over wijsbegeerte komt te laten herdrukken.

In de verhandeling is er spraak van den schilder Jacob Jordaens. Ook onze Rubens bezocht Holland en had er goede betrekkingen. Hij was namelijk de vriend van de lieve Anna Roemers Visscher, de Nederlandsche Sapho, die hem met een schoon gedicht vereerde. Reeds vroeg (vóór 1620) had de onvergelijkelijke meester van de Staten der Vereenigde Provinciën de toelating bekomen om de schoone platen zijner samenstellingen in Holland verkrijgbaar te stellen. Alzoo oefende hij in het Noorden een weldadigen invloed op de ontwikkeling van den kunstsmaak uit.

Ik heb de eer aan de Academie voor te stellen de vraag te vernieuwen, ten einde den Schrijver der besprokene verhandeling in de gelegenheid te

stellen zijnen arbeid om te werken en te volledigen in den hooger aangewezen zin.

Verslag van den heer J. BROECKAERT, derden verslaggever.

Toen de Koninklijke Vlaamsche Academie in 1894 hare prijsvraag uitschreef, was het haar onbekend dat eene andere geleerde vergadering, het Historisch Genootschap te Utrecht, eenen prijs voor de behandeling van hetzelfde onderwerp had uitgeloofd.

Of de tijd ter inzending van de antwoorden aan dit laatste genootschap reeds verstreken is, dan wel of de mededingers nog in het krijt staan, zou ik niet kunnen zeggen. Te vermoeden is het, in allen gevalle, dat de oproep onzer Noord-Nederlandsche taalbroeders meer dan éénen belangstellende zal wederhouden hebben de vraag der Koninklijke Vlaamsche Academie te beantwoorden. Immers, in plaats van zich over den gewenschten bijval, ten aanzien van het aantrekkelijke des onderwerps, te mogen verheugen, werden haar slechts twee verhandelingen ingezonden en is er eigenlijk maar ééne, die de aandacht van den keurraad verdienen mocht.

Tot mijn groot spijt moet ik met mijne geachte medeleden, de heeren Coopman en Van Even, de

verklaring afleggen dat de verhandeling met kenspreuk : *Beide deelen* enz., hoe verdienstelijk anders ook, niet genoeg is uitgewerkt om er den eerepalm aan toe te kennen. Inderdaad, terwijl de schrijver breedvoerig de gebeurtenissen verhaalt, welke in de tweede helft der XVIe eeuw tot de uitwijking der Zuid-Nederlanders aanleiding gaven, bepaalt hij zich met in een vijftigtal bladzijden den invloed te schetsen, dien onze voormalige landgenooten in de noordelijke gewesten hebben uitgeoefend. Welnu, het is onmogelijk in eene zoo beperkte ruimte het onderwerp op voldoende wijze te behandelen. Het is dan ook blijkbaar dat de mededinger, wien het aan geene belezenheid en voorstellingsgave ontbreekt, de vraag in eenen geheel anderen zin dan de prijsuitschrijvende Academie heeft opgevat. Deze toch verlangde niet enkel een beknopt overzicht van den bedoelden invloed, maar een werk in den aard van dat des heeren V. Gaillard, ten jare 1854 door de Koninklijke Academie van België der bekroning waardig gekeurd, met bijvoeging en benuttiging van wat er sedertdien op dit gebied der vaderlandsche geschiedenis is ontdekt en toegelicht geworden. Niet alleen blijkt het dat de schrijver in geen enkel archief ongekende bijzonderheden heeft opgehaald, maar de lijst der in Holland gevestigde Zuid-Nederlanders, welke zich in de verschillige vakken der menschelijke bedrijvigheid wisten te onderscheiden en tot den bloei en de welvaart der jonge republiek

medewerkten, hadde hij aanmerkelijk kunnen vermeerderen. Zoo mist men er onder de namen der beroemde geneeskundigen : *Andries de Backer*, van Poperinge, wiens grafschrift in de St.-Pieterskerk te Leiden de lofspraak inhoudt dat hij de eerste was onder zijne vakgenooten ; *Joost Balbiaen*, van Aalst, schrijver van een werk getiteld : *De lapide philosophico* en van een ander over de geneeskunst, te ter Gouw overleden in 1616; alsmede den Antwerpenaar *Jan Feyens*, wiens uitgebreide verhandeling, ten jare 1582 uitgegeven onder den titel : *de flatibus humanum corpus molestantibus*, herhaalde malen om hare belangrijkheid is herdrukt geworden. Ook *Paschaas Joostens*, van Eekloo, evenzeer ervaren in de geneeskunst als in de wijsbegeerte, en van wien bekend is dat hij den prins van Oranje in 1584, door eene gelukkige behandeling, het leven redde, mocht als lijfarts van den markgraaf van Bergen-op-Zoom niet onvermeld gebleven zijn.

In de verhandeling wordt mede geen enkel woord gerept van verscheidene verdienstelijke kunstschilders, die hun talent naar Holland overbrachten, als daar zijn : *Gillis van Coninxloo*, een der beste landschapschilders van zijnen tijd, geboren te Antwerpen en in 1610 te Amsterdam overleden ; *Jan Bol*, van Mechelen, leermeester van den Kortrijkschen landschap- en dierenschilder *Jacob Savery*, die insgelijks zijne geboortestad verliet om zich te Amsterdam te gaan vestigen, alwaar hij 't kunst-

onderricht gaf aan den Antwerpenaar *Willem van Nieulant*; *Gillis Coignet*, wiens kleine tafereelen vooral zeer werden opgemerkt, en meer anderen, welke, met een weinig te zoeken, zouden kunnen worden aangehaald.

Behalve den Lovenschen dichter *Jacob Duym*, had er ook wel mogen gesproken worden van *Abraham de Koningh* en *Jan Siewertsen Colm*, die beiden in 't begin der XVII[e] eeuw te Amsterdam deel maakten van de rederijkkamer *'t Wit Lavendel*, uit Vlamingen en Brabanders uitsluitelijk samengesteld. Eerstgenoemde, naar allen schijn geboren te Belle, in Fransch-Vlaanderen, gaf, onder andere, een drietal aan den bijbel ontleende treurspelen in het licht en mag als zoodanig, zegt Snellaert, als de voorlooper beschouwd worden van Vondel, die in de zielsbehoeften zijner lotgenooten voorzag, met bij voorkeur uit de heilige bladen de stoffen zijner treurspelen te putten. De andere, vermoedelijk een Antwerpenaar, maakte zich insgelijks, alhoewel in mindere mate, verdienstelijk genoeg om niet stilzwijgend te worden voorbijgegaan. Dezelfde opmerking betreft den Oudenaardschen tooneelschrijver *Rijkaard van Spiere*, die omstreeks 1566, met zoovele anderen, naar Holland week, alwaar hij zijne voornaamste gewrochten schreef. Hij was in 1571 factor der rederijkkamer *de Goudbloem* te Gouda.

Te vergeefs zocht ik verder in de verhandeling naar bijzonderheden omtrent de Zuidneder-

landsche tapijtwevers. Het is nochtans stellig dat er ook zulke in de tweede helft der XVIe eeuw naar de noordelijke gewesten zijn uitgeweken, ten nadeele onzer weleer zoo beroemde, goud opbrengende kunstnijverheid. Uit Oudenaarde alleen vertrokken er na het beleg dezer stad in 1582 niet min dan 80 familiën, en dat er onder deze verscheidene tapijtwevers waren, is uit de eventijdige oorkonden genoegzaam op te maken. Geen twijfel, of een onderzoek in de handvesten der Noordnederlandsche steden zou desaangaande, gelijk over meer andere het onderwerp betreffende punten, tot merkwaardige uitkomsten hebben geleid.

Met mijne geachte collegas besluit ik dan ook dat de prijsvraag, in de hoop van eenen beteren uitslag, worde aangehouden.

Buitengewone prijskamp.

VIJFDE PRIJSVRAAG.

A.

Men vraagt eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den Timmerman, zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen.

In het antwoord zullen de Mededingers zooveel mogelijk de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen mededeelen.

—

Verslag van den heer TH. COOPMAN, eersten verslaggever.

DRIE antwoorden.
Kenspreuken :
1° *Studie baart kennis*;
2° *Werken is leeren;*
3° *Niets is verloren. Alles is verspreid.*

Ik meen elke verzameling te mogen vergelijken met eenen zwerm bijen om den bloeienden boom van het timmermansambacht.

Zonder honigzoete woorden huldig ik de ongemeene vlijt der vervaardigers, wier werk de korven onzer taal wellicht verrijken zal met menigen vakterm, die in geene woordenboeken voorkomt, of ten onzent in het ongereede geraakt of minder bekend is.

Bij het volbrengen van hunne lastige taak, zijn zij, — evenals de drie Mededingers naar den ook al te geringen prijs uitgeloofd voor het metselaarsambacht, — ongetwijfeld werkzaam geweest volgens het wijze voorschrift van vader Cats :

« Met wijsheit kiesen,
Geen moet verliesen,
Maer staêgh volherden :
Soo sal 't eens werden. »

Waar reeds zoo velen zich inspannen om, van wijd en zijd, het hunne bij te dragen tot het vermeerderen en louteren van den schat der Nederlandsche vak- en kunsttaal in het tegen verfransching worstelend Vlaamsch-België, mogen wij beginnen te berekenen, — zonder eenige vrees voor verijdeling onzer wiskundige en zedelijke hoop, — dat het werk door de Koninklijke Vlaamsche Academie ondernomen, stilaan, doch zeker WORDEN ZAL.

Tot haarfijn onderzoek van de honderden schetsen en de duizenden woorden met hunnen uitleg, welke de aangeboden verzamelingen bevatten, zouden er, natuurlijk, geene weinige weken, maar maanden tijds noodig zijn.

Om die reden, en ter behartiging van ieders belang, ben ik zoo vrij te verzoeken, dat de dag, bepaald voor het inzenden van de begeerde vakwoordenlijsten, voortaan vervroegd worde, en wèl zonder eenige verkorting van den tijd, welke den

Mededingers vergund wordt tot het samenstellen van hunne prijsverhandeling.

Om tot de zaak te komen, is vooreerst eene algemeene aanmerking niet overbodig, daar zij van toepassing is op de drie te beoordeelen stukken : mijne drie vrienden zijn, in hunnen ijver, ook aan het timmeren geraakt op eens andermans erf, tot licht begrijpelijk ongenoegen van den man van den lijmpot en lijmkwast, dat is de SCHRIJNWERKER; tot verbolgenheid van hem, die uit de hoogte neerziet op de bedrevendste timmerlui : ik bedoel den kunstenaar, den echten, onvervalschten TRAPMAKER.

Ik bid beiden de daad, door hunne gezellen gepleegd, niet uit te krijten als eene onhandigheid, alhoewel ze niet bijzonder pleit voor hunne vakkennis. Om bestwil zij gezegd, dat eene prijsvraag voor den MEUBELMAKER reeds uitgeschreven is. Ik voeg erbij, dat de Kon. Vl. Academie, die het *Vlaamsch huis* opbouwt, eerlang een beroep zal doen op de verlichte medewerking van den TRAPMAKER, die over zijn ambacht vollediger en feilloozer werk schenken zal dan hetgeen ik daarover aantref, als toemaat, in de drie vóor mij liggende lijsten te zamen.

N[r] 2, *Werken is leeren*, heeft mij eene hoofdbrekende taak opgelegd. In een afzonderlijk boek geeft hij zijne woorden op; in een ander, den uitleg,

en, in een lijvig album, de schetsen. Deze zijn met veel zorg nageteekend. Daaraan werden meer tijd en geduld besteed dan aan de *woorden* en dezer *uitleg*. In dit dubbel opzicht laat het werk veel te wenschen over. Onnoemlijk veel Nederlandsche, en nog meer Fransche, Hoogduitsche en Engelsche termen ontbreken. Naar ik bespeur, werden door den Samensteller weinig of geene vakwerken geraadpleegd. Hij heeft er ook geen enkel vermeld.

Nr 3, *Niets is verloren. Alles is verspreid*, schrijft over het algemeen eene zuivere Nederlandsche taal. Dit is niet het geval met nr 1, *Studie baart kennis*; doch beide handelen verkeerd met al te veel *uitleggingen* letterlijk over te nemen uit *Idioticons*. Zoodat de eigenlijke *tekst* van hun werk, inzonderheid die van nr 1, eene kakelbonte mengeling is van goed en minder goed Nederlandsch en West-Vlaamsch. Wel is waar zal de « taalkundige » daar geen bezwaar tegen hebben; doch dit volslagen gemis aan eenheid maakt nr 1 bijna ongeschikt tot zelfonderricht voor hem, die niet vertrouwd is met gewestelijke eigenaardigheden.

Studie baart kennis is op geen goeden voet met de spelling; ook niet met het geslacht van vele zelfstandige naamwoorden : BALK, m., komt voor als *v.*: BANK, v, als *m.*; DRAAIBANK, als *v.* en *m*; het o. BLOK wordt *m*; BOOR, v., *het* boor. LIJM, v., is goed; doch op de eerstvolgende bladzijde

staat *het* lijm. Dit is insgelijks het geval met vele andere woorden : *het* SLOTSCHUIF enz., enz..

Schrijver vergeet dat TRAP = éene trede, *m* is en TRAP = eene reeks treden of al de treden te zamen, *v*.

Het zou mij, waarlijk, al te ver leiden, indien ik hier mijne menigvuldige aanteekeningen betreffende *woorden*, *uitleg* en *schetsen* wilde overschrijven. Ik zou dit graag doen; edoch, de tijd, den verslaggever toegestaan, is kort, en reeds merkelijk overschreden. Derhalve is beperking wet geworden.

Op nr 1 valt oneindig meer af te dingen dan op nr 3.

AANEENNAGELEN — zegt nr 1, twee stukken aan malkander *vestigen*. — Beter is het woord : *bevestigen*.

AANEENKOPPELEN is goed. *Koppelen* mocht niet ontbreken, aangezien er *gekoppelde balken* zijn. Fransch : *moises*.

De in deze lijst overbodige woorden, welke behooren tot het ambacht van den *trapmaker*, laat ik onverlet. Zij zijn, overigens, meestal onvoldoende of niet genoegzaam toegelicht. Nr 1 geeft op b. v. :

AANTREDE; vergeet echter TREEBREEDTE, en deze verwart hij met *aantrede*; want de *treèbreedte* is de breedte van de *trede* tusschen de beide wangen of boomen.

AANZETSELS, AANZETSTUK, LENGSEL tref ik aan. Het bijna algemeen Zuidnederlandsch en tevens Noordbrabantsch VERLENG niet.

Bij AFNEMEN, komt het Hoogduitsch *abhobeln* mij minder juist voor, wanneer de besproken bewerking met de *zaag* geschiedt.

AFROEFELEN werd, ten onrechte, in stede van AFROFFELEN als hoofdwoord aangeteekend. Schrijver geeft, trouwens, ROFFELSCHAAF.

Dit geldt insgelijks voor

ROEFELAAR : het algemeen Nederlandsch woord is ROFFEL of ROFFELZAAG.

BALKBAND. — De *balkband* van schets nr 14 kan onmogelijk *crampon* zijn; wel wat men in het Fransch noemt *étrier* of *molle-bande.*

BALKVERBINDING is eigenlijk *assemblage de poutres*. Wat Schrijver hier bedoelt is eene RAVEELING, een woord dat hij niet opgeeft. Nu is, wel is waar, eene *raveeling* ook eene balkverbinding; doch alle balkverbindingen zijn geene raveelingen.

BAND. De uitlegging is teenemaal mis : *aa* van schets nr 15 zijn STEEK*banden* of STEEK*schoren.*

BANDIJZER is ook, in het Fransch, *fer plat;* in het Engelsch *flat iron.*

Schrijver vermeldt

BANKVIJS; niet het algemeen Nederlandsch BANKSCHROEF. Het Hoogduitsche *Schraubstock*, dat hij wèl aanteekent, gaf hem nochtans eenen wenk.

Bij BEKLEEDEN = BEDEKKEN [hier past beter het Fransch *revêtir*] wordt weeral een algemeene term met een bijzonderen term verward. De *Schrijnwerker* zal wel meer over *bekleeden* zeggen.

Bij BELEGGEN dient gevoegd BESLAAN; want BESLAGEN *balken* [*poutres armées*] zijn overal bekend. *Belegde balken* kan misschien goed zijn; maar die uitdrukking heb ik tot heden niet gehoord of nergens aangetroffen.

BELEGRIGGEL is ongetwijfeld West-Vlaamsch. Of bedoelt Schrijver het algemeen Nederlandsche *Deurstijl*? dat hij niet geeft.

BERD heet in 't Fransch *volige*.

BERST, ook BORST, zegt Schrijver. — 't Zal wel BARST zijn?

Over BINDHOUT ben ik het niet eens met nr 1. — Een *kalf* is een *bindhout*, alhoewel alle *bindhouten* geene *kalven* zijn. Het *kalf* is, naar ik meen, het waterpas aangebrachte bindhout tusschen de stijlen van venster of deur.

Ik herhaal dat, in de uitleggingen, de West-Vlaamsche of gewestelijke *vormen* doorgaans gebezigd worden, in stede van de Nederlandsche. Dat daarmede niet zeer bedachtzaam is te werk gegaan, wordt, om één voorbeeld aan te halen, bewezen door het volgende: VEURST verwijst naar VORST, wat goed is; maar overal waar de NOK of VORST te pas komt, staat VEUST geschreven.

NOKBALK is niet vermeld als VORST of VORSTBALK; maar verwijst naar DAKSTOEL, waarbij de NOKBALK wèl afgeteekend, doch niet vernoemd is.

Bij VORST staat hier ten onrechte het Fransch woord *arêtier*, wat heel wat anders is als FAITAGE. — *L'arêtier* is eigenlijk de *hoekbalk* of *hoekkeper*.

Ik zoek te vergeefs naar den DUIVELJAGER of de GERFSCHAAF.

Waarom BOEIBORD als hoofdwoord opgeven, en niet BOEIPLANK? — In België heet dit ook, in het Fransch, *planche de pied*.

Sommige schetsen zijn niet al te best gelukt : zoo zie ik in de schets nr 260 wel het *schaafblok*, doch geen SCHAAFIJZER, de hoofdzaak.

In de schetsen nr 263-269 zijn verscheidene *schaafijzers* of *-beitels* afgebeeld. Daarbij zou ik graag òf de afzonderlijke benaming òf de bestemming van elk ijzer vermeld zien. Want, zooals het nu is, geraakt men er niet wijs uit, tenzij met moeite.

ASTERVAL zal ongetwijfeld eene verbastering zijn van *Astragale*.

Bij BLOK komt niets voor over BLOKSCHIJF enz. : *poulie*, *mouffle*. De timmerman gebruikt die ook, al ware het maar tot het *zolderen* van hout.

Bij BOOR staat *opruimer* als *fraise*. Dit is het niet. De *opruimer* dient tot het afscheren van de binnenvlakte van buizen enz., niet tot het maken van kegelvormige gaten.

BORST. Goede uitlegging. Teekening mis. De *borsten* zijn de deelen, die ik de vrijheid neem met de letters *e f* te merken op het handschrift. Zie *schets* nr 41.

BOSSING is wellicht goed als uitlegging. Niet wat Fransch en Engelsch betreft. Het Fransch is hier m. i. *tenon*; de gleuf, waarin die zoogenaamde

bossing steekt, heet *la mortaise*. — *Assemblage à tenon et mortaise.*

BOVENDORPEL is vergeten. Bij BOVENDREMPEL wordt verwezen naar BOVENZULLE, BOVENZILLE. *Zulle* is nog, wel is waar, bijna algemeen Zuidnederlandsch.

DAKLUIK. DAKVENSTER. — Er bestaat een zeer groot verschil tusschen LUCARNE en TABATIÈRE. Het *dakvenster*, hoofdwoord, (schets nr 56) is *tabatière* of *plat* dakvenster. *Lucarne* is een *staand* dakvenster.

DUIVEL, — KOVEINNAGEL. Schrijver bedoelt KONVIJNAGEL?

DIESEL zal zeker DISSEL zijn?

Met *bloc à scellement* = DOOK, zal Schrijver ongetwijfeld willen zeggen: *doguet, doc de scellement.*

DWARSHOUT. — Het Fransch is *traverse* en het hier opgegeven dwarshout is *geen* kalf.

DWARSVEZELIG ... is niet *bois rebours*. Naar ik meen, is de Fransche benaming *bois retord*.

DAKSTOEL is niet hetzelfde als de *kap*. *Dakstoel* is *ferme*; en *kap* = *la charpente.*

Bij GOOTBODEM ontbreekt het Fransch: *fond de chenal.*

GREEP verwijst naar KAVEL; en kavel is, indien ik het goed voorheb, niets anders dan het algemeen Nederlandsch KEEP.

Het artikel HAMER komt mij teenemaal onvoldoende voor.

HOUT. — PITCH-PINE is eigenlijk Ameri-

kaansch grenenhout, pek pijn (hout). *Grenenhout*, als algemeene term vertalen door *pitch-pine* is, derhalve, glad verkeerd. Het Engelsch is *read-deel*. *Teakhout*, dat uit Oost-Indië wordt aangevoerd, heet *Djattihout*.

Schrijver teekent HAAKLASCH, LIPLASCH aan, niet LASCH; en *lasch* is toch de algemeene term voor *verbinding*.

KLEINHOUT = houten of *ijzeren* lijstjes »? — Dit begrijp ik niet.

KLOET is West-Vlaamsch. Het algemeen Nederlandsch woord, dat schrijver niet opgeeft, is KLOS.

KNOOP. — Hoe of waardoor de *kwasten* ontstaan, diende uitgelegd. Dat moet de timmerman kennen.

ZAAGSNEDE, Fransch : *trait de scie* ontbreekt. 't Is van belang. Zoo wordt o. a. in de spoorweglastkohieren (België), niet zelden bepaald, « dat de stukken hout op twee-, driemaal de verlangde lengte mogen geleverd worden, doch mits eene overlengte van ten minste 5 c. M. per *zaagsnede* ».

KRUK. — Er bestaat verschil tusschen een *appel* en eene *kruk*. — Schets nr 189 is een *appel* (Fransch : *crosse*) — Schets nr 190 is eene halve kruk. De ware kruk (Fransch : *béquille*) heeft nagenoeg dezen vorm : —|

LADDER. — Er zijn *enkele* en *dubbele* ladders, *staande*, *liggende*, *vaste*, *beweegbare* ladders.

LADE. — SCHOF. Laten wij nu maar zeggen en schrijven SCHUIF; want *schof* heeft reeds zooveel andere beteekenissen.

INHANGEN wordt ook gezegd voor *placer*.

DAKGERAAMTE ontbreekt. — Ook JUK; JUFFER insgelijks.

KASSIJN, KAZIJN, KOZIJN beteekent eigenlijk *cadre dormant*.

KIJKDEURKEN heet in het Fransch *guichet* (winket), niet *vasistas* (kijk*ruitje*).

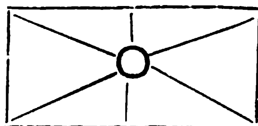
KIST. — De uitlegging « een langwerpig vierkant *ruim* » komt me tamelijk gewaagd voor.

Daarbij is het Engelsche *trunk* minder goed; want dit woord wordt hoofdzakelijk gebezigd voor *malle*.

LIJMSCHROEF. — Mogelijk wordt de *sergeant* (Fransch : *serre-joint*) ergens zoo genoemd : doch het algemeen Nederlandsch woord is het hier ontbrekende *lijmtang*. — (Zie Van Dale :. *Lijmtang*, v (-en), klemhaak der schrijnwerkers.)

— Ik lees LOSVIJZEN, niet LOSSCHROEVEN.

— De LUWER of LUIER wordt hier, en indien ik mij niet vergis, soms in Noord-Nederland, ook SPINNEKOP geheeten, wanneer hij dezen vorm heeft :

MAKELAAR. (in België verfranscht als MAUCLAIRE) tref ik niet aan in deze lijst.

MAZEGAT. Schrijver bedoelt ongetwijfeld het

MAASGAT, d. i. het gat, waarin de *maashouten* gestoken worden.

MESVIERKANTTE. Wat leelijk woord!.. Ik heb het nooit gedrukt gezien, tenzij bij De Bo, *Idioticon*, bl. 602. Het Nederlandsche, algemeen gebruikt woord is MESKANT.

NEEP. — Het Fransch is *tourne-à-gauche*, niet *tourne-gauche*.

PASSER. — De *dansmeester* 8 mocht er wel bij zijn.

PLAAT is niet *planche;* maar doorgaans *madrier*.

REVEN; de algemeene beteekenis is INHALEN (b. v. : de zeilen inhalen, vastmaken). Ik meen dat het echte woord, dat Schrijver bedoelt, maar niet opgeeft, RITSEN is.

SCHEEF is goed. SCHEEFGETROKKEN bleef achterwege.

TANG en TREKTANG zijn aangeteekend. NIJPTANG is mij wellicht ontsnapt : ik heb ze bij de ontbrekende woorden aangemerkt.

SERGEANT (verbastering van het Fransche *serre-joint*) wordt in België algemeen gebruikt. Om die reden begrijp ik, dat Schrijver *sergeant* als hoofdwoord voorstelt. Minder vat ik waarom hij *sergent* als Fransche term opgeeft.

De *Schoudering* is verkeerd aangewezen op de schets. — N[r] 3 begaat die feil niet.

Over het *zagen* of *klieven* van het hout mocht datgene gezegd worden, wat de timmerman weten moet, daar de hoedanigheid van het hout ook in

verband staat met die bewerkingen. Beknoptheidshalve en zonder eenige inbreuk te maken op de rechten van de hand- of stoomzagerij, die vele eigene vakwoorden bezit, had Schrijver de gebruikelijke wijzen tot het zagen van den boom door een drietal kleine schetsen kunnen toelichten.

Ook betreur ik dat nr 1 er niet op bedacht is geweest eene duidelijke teekening te maken van de voornaamste timmerwerken, als b. v. van eene ***kap***, eene ***roostering*** enz., met aanwijzing van de deelen waaruit elk geheel bestaat. Dit zou de onduidelijke, ondoeltreffende en vaak verkeerde uitleggingen verholpen hebben.

Doch genoeg. — ***Studie baart kennis*** zal van mij niet vergen, dat ik alles neerschrijf wat in het werk ontbreekt, en wat mij niet of minder goed toeschijnt ; ook niet. dat ik de hulp van eenen teekenaar inroepe om mijne zienswijze door middel van schetsen op te helderen.

Ik mag echter den samensteller niet ontmoedigen. Hij verzamelde ± **1030** woorden en leverde **353** schetsen.

Alhoewel zijn werk ook veel goeds bevat, kan het niet gedrukt worden. Het verdient niettemin eene EERVOLLE VERMELDING.

Over nr 3, ***Niets is verloren. Alles is verspreid***, heb ik reeds een woord gezegd. Het komt insgelijks uit West-Vlaanderen, en heeft derhalve dezelfde hoedanigheden en gebreken als nr 1 ;

doch deze in mindere en gene in hoogere mate.

De geraadpleegde boeken en schriften zijn vrij talrijk, en lieten een deugdelijk werk te gemoet zien, alhoewel ook uit deze lijst blijkt, dat geene Engelsche of Hoogduitsche *vakwerken* werden benuttigd.

Voor het Nederlandsch vestig ik de aandacht van nr 3 : op **De practische Timmerman** van SCHOLTEN (G. A.) : *Handboek voor timmerlieden, onderbazen, opzichters en aanstaande architecten ; met atlas*) ; voor het Fransch, en over het algemeen voor het ambacht, op het nieuw en hoogst belangrijk werk : **Charpente en bois** *et menuiserie par* J. DENFER.

Nr 3 bevat meer woorden dan nr 1 en minder schetsen : **216** ; doch deze zijn netjes afgewerkt en beter gekozen. Te zamen genomen, geven zij eene nauwkeuriger gedachte van den stiel. Edoch, zij mogen ook al niet bogen op oorspronkelijkheid. Vooralsnu mag men echter niet te streng of te veeleischend zijn.

De ontwikkelde vakman zal, evengoed als hij eenen cirkel beschrijft, de grens van dit ambacht bepalen, en, derhalve, niet instemmen met de meening van nr 3, « dat het vak van den timmerman om zoo te zeggen *oneindig* is », daar hij het juist onderscheid kent tusschen betimmering, in den breedsten zin, en schrijnwerk, en omdat hij, gesteld dat van hem eene woordenlijst werd verlangd, daarin niet opnemen zou : *aalkar,*

kandelaar, *kalkbad*, *kanscl* en meer andere termen van dien aard, welke nr 3, naar ik hoop, zich verhaasten zal te schrabben.

Niet alleen cntbreken in *Niets is verloren*, *Alles is verspreid*, evenals in *Studie baart kennis*, vele Engelsche en Duitsche woorden, maar ook vele Fransche.

Ik noem er eenige op :

Aanpunten. – Fr. : AFFÛTER.

Aanslag, aanslagsteen. — Fr. : HEURTOIR.

Afdisselen. — *Couper avec un* ASSEAU, zegt nr 3. Dat Fransch woord is mij niet onbekend. Sleeckx geeft het op : *Asseau=schaliedekkershamer* of *dissel.* — Bij *dissel* vermeldt nr 3 enkel het Fr. : DOLOIRE ; niet eens HERMINETTE.

Afsnuiten. — Zou het Fransch hier niet heeten MOUCHER ?

Avegaar. — Het Fr.: TARRIÈRE à CUILLER zie ik niet vermeld.

Boor. — Het opgegeven BIÈRE is onjuist. De Verzamelaar heeft ongetwijfeld *tarière* willen schrijven.

Bij BAND is het woord CONTREFICHE overbodig ; want *contrefiche* is eigenlijk *Schoor.*

Kalfstand heet in het Fransch DENTICULE.

Lint- en *lijstenschaafmachine.* — De Fransche benaming is FRAISEUSE. Maar of dit weeral tot het vak van den timmerman behoort is eene andere vraag, die eveneens van toepassing is op de regelen, waarin het woord LOOPMAND voorkomt (blz. 159).

De loopmand is niet hetzelfde als de LOOPWAGEN of de LEIBAAN. Het eerste is niets anders dan eene wisschen mand, heel breed langs onder en smal toeloopende langs boven, waarin het kind tot onder de armen vastzit.

Ongetwijfeld een *lapsus calami* wat volgt:

Bij *abeelenhout:* Espe, espenboom: **abeel.** Fr.: *peuplier blanc* (*populus* **nigra**).

Het artikel over HOEKVERBINDINGEN is zuiver *overgeschreven*. Nr 3 had echter practischer gehandeld met die verschillende soorten van verbindingen te vergelijken met die, welke b. v. in Roret staan. Uit die vergelijking had hij zonder eenige moeite, de Fransche benamingen kunnen afleiden.

Het opstel *Hout* is niet zóo volledig als in nr 1. Verscheidene mijner vluchtige aanmerkingen op dezes werk gelden insgelijks voor nr 3. Zoo is het noodzakelijk, dat hij zich gestrenger aanstelle tegenover de geslachten der zelfst. nw.; ook tegenover de uit *Idioticons* letterlijk overgenomen uitleggingen, die soms onvolledig zijn en niet duidelijk genoeg. Hij versmade dezer gewestwoorden niet; doch legge ze zelf uit ter bevordering der eenheid in zijn werk, en in goed Nederlandsch. Dat nr 3 dit kan, blijkt uit zijnen stijl en uit de overvoldoende beschrijving van menig voorwerp.

Mag ik hem verzoeken, bij het schiften, aanvullen en verbeteren, de laatste, vermeerderde druk

van J.-H. van Dale's voortreffelijk Woordenboek der Nederlandsche taal te bezigen, en sommige aangehaalde woorden nauwkeuriger te toetsen? — Zoo, b. v., blz. 98 : HERDAKEN. Of bestaat er wellicht, in 't West-Vlaamsch, nevens de ww. ***dekken***, ***bedekken***, dus ***herdekken***, of het z. nw. ***dekker***, een ww. ***daken*** en een z. nw. ***daker***? - Hij vrage zich af of VOEGPRANG (voor *Sergeant* geeft van Dale ook *lijmtang*) geene slaafsche vertaling is van *serre-joint*? — Mochten *voegprang* en dergelijke woorden te Brugge en elders in 't West-Vlaandersche inheemsch zijn, dan heb ik er natuurlijk niets tegen dat zij vermeld worden.

Ik besluit : om nr 1 bruikbaar te maken, ware eene algeheele omwerking noodig. Dit hoeft niet voor nr 3 : na zorgvuldige schifting en vollediging zal het werk kunnen bogen op menige verdienste.

Derhalve verzoek ik de Koninklijke Vlaamsche Academie dat zij aan het werk : *Niets is verloren. Alles is verspreid*, den PRIJS (300 fr.) toekenne; aan *Studie baart kennis* eene *eervolle vermelding* (150 fr.), en dat zij het eerste, na bewerking en vollediging, uitgeve onder toezicht van hare Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Brussel, 8 April 1896.

Verslag van den heer A. JANSSENS, tweeden verslaggever.

De Academie mag zich verheugen in het welgelukken van den nieuwen prijskamp, uitgeschreven voor de kunst- en vakwoordenlijst van den Timmerman.

De drie mededingers geven blijken van ongemeene vlijt.

Nr 2, *Werken en leeren*, deelt een overgroot getal afbeeldingen en woorden mede. De benamingen zijn niet altijd juist. Ik lees er *bedane* voor *bec d'âne* en *fermoorbeitel* voor *kapbeitel*. Men zou zeggen dat Schrijver zijne woorden heeft geleerd veeleer in eenen winkel van timmermansgerief dan in het werkhuis van eenen timmerman, en in de bestaande vakwerken. Vandaar die commercieele benamingen en die overvloed van afbeeldingen, al de verschillende nummers gevende van een en 't zelfde gereedschap. Die overvloed zou niet schaden ware het gebruik van elk gereedschap even goed weergegeven, en ware er meer orde in de rangschikking van al deze opgaven. Nu is het den lezer onmogelijk te vinden, wat hij zoeken wil.

Nr 1, *Studie baart kennis*, en nr 3, *Niets is verloren, alles is verspreid*, zijn met meer orde en kennis van zaken opgesteld. Ik zal ze niet in al hunne bijzonderheden onderzoeken.

't Weze genoeg dat ik verklaren mag, na rijp onderzoek, de besluitselen van den heer Coopman te kunnen bijtreden.

Ontegensprekelijk is Nr 3 het beste geschikt om een juist en volledig begrip te geven van den timmermansstiel.

Voor hetgeen de uitgestrektheid van den kampstrijd aangaat, zal ik mij de vraag veroorloven of het den mededingers duidelijk genoeg was bekend gemaakt dat zij niet op het gebied van den *trapmaker* noch op dat van den *meubelmaker* hoefden te hazen. Mochten zij de woorden opgeven van *den kuiper*, van den *scheepstimmerman*, van den *wagenmaker*, van den *molenmaker* enz? Al die stielen loopen ineen, en het gereedschap, hetzelfde in den grond, scheelt weinig van naam en van vorm.

Is het uit vrees van het vak eenigszins te buiten te gaan dat Nr 1 en Nr 3 de *bijl* verzwijgen? 't Is bijna anders niet uit te leggen. Nochtans gebruikt de timmerman de *bijl*. Nr 2 geeft er een tiental verschillende soorten op, en nog is de lijst niet volledig: ik zoek er vruchteloos naar de *Lieve-Vrouwbijl* en naar de *grauwbijl*, en ook naar de onderdeelen der bijl: het *blad*, den *steel* en het *huis*.

Wat ook de reden van dit verzwijgen zij, treed ik gansch de meening van den heer Coopman bij, wanneer hij zegt dat Nr 3, om uitgegeven te worden, zou moeten bijgewerkt en volledigd worden.

Met het oog op die volledigen zij het mij geoorloofd de aandacht van den Schrijver en van de Commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde in te roepen op de noodwendigheid van de volks-

taal te raadplegen, door plaatselijke opzoekingen, in de streken, die nog geen *Idioticon* bezitten. Indien zulks niet gedaan wordt, zullen de prijskampen voor vakwoorden maar half werk zijn. De algemeene Vlaamsche taalschat zal onbekend blijven, en de woordenboekmakers zullen menige woorden, wendingen en geslachten blijven verzwijgen, die bij het grootste deel der Vlaamschsprekende Belgen in gebruik, en bijgevolg, zoo goed zijn, als geijkt Nederlandsch en voor den Vlaming boven anderen verkiesbaar.

Verslag van den heer Fr. de POTTER, derden verslaggever,

(ter vervanging van jhr DE GHELDERE.)

Daar mij slechts een drietal dagen werd gelaten om de handschriften over het timmerwerk te beoordeelen, heb ik mij moeten bepalen bij een vluchtig onderzoek. Met de meeste voldoening stel ik vast, dat de vragen der Koninklijke Vlaamsche Academie, met betrekking tot de Vakwoorden, door ernstige mannen worden beantwoord, en alzoo het groote nut, bij het stellen der onderwerpen beoogd, bereikt wordt. Overigens komt het mij voor, dat het verslag van den achtbaren heer Coopman, in zijn geheel, door de Academie kan aangenomen worden, en de Opsteller der Woordenlijst, onder nr 3, den lof verdient, hem nog al breed toegemeten.

Eéne opmerking.

De teekeningen, die het bestgekeurde werk versieren, zijn met potlood vervaardigd; al de afbeeldingen in het nabeste, insgelijks. In het vervolg zal de Academie wel doen, als voorwaarde tot het bekomen van den prijs, te bepalen, dat de teekeningen in *zwarten inkt* moeten zijn. Immers om ze te kunnen drukken, moeten ze eerst gephotographiëerd en dan op zink overgebracht worden, wat bezwaarlijk te doen is met potloodteekeningen, tenzij die bijzonder klaar en duidelijk zouden zijn.

In het huidige geval zal de Schrijver van bedoeld handschrift — beslist de Academie, dit in druk te geven — moeten verzocht worden de teekeningen in inkt te stellen, gelijk door den verzamelaar van den bundel *Werken is leeren* gedaan is.

B.

ZESDE PRIJSVRAAG.

Men vraagt eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den « Metselaar ». Zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der voorwerpen en werken.

N. B. — *In het antwoord zullen de Mededingers ook zooveel mogelijk de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen mededeelen.*

Verslag van den heer TH. COOPMAN, Eersten verslaggever.

Drie antwoorden. — Kenspreuken :

1° *Voor Taal en Volk;*

2° *In alle Metsery, Past op u Loot en Ry;*

3° *Vakmanswelzijn.*

Van deze drie ingezonden stukken, zijn er blijkbaar twee herkomstig uit het werkzame West-Vlaanderen : nr 1 en nr 3.

Reeds een vluchtige oogslag is voldoende om tusschen beide te beslissen.

Voor Taal en Volk bevat enkel 118 weinig beduidende schetsen of potloodteekeningen, waarvan vele, om niet te zeggen de meeste, niets te stellen hebben met het eigenlijk metselaarsambacht.

Taal en spelling zijn in 't geheel niet verzorgd, en de Hoogduitsche benamingen dikwijls onnauwkeurig. Tegen het geslacht der nw. wordt erg gezondigd.

Voor het overige, is *Voor Taal en Volk* eene zeer beknopte samenvatting van uitleggingen, geput uit woordenboeken, en klaarblijkend bewerkt zonder kennis van het vak. Verscheidene hoofdzaken worden niet eens behandeld : ik noem slechts *hoek* of *muurhoek*. Aan het rijke woord *boog* worden maar twee regels gewijd. Schrijver geeft niet meer dan zes benamingen van *baksteen* op. Het artikel *gewelf* is teenemaal onvolledig. Al te dikwerf wordt het algemeen Nederlandsch woord niet vermeld. Kortom, de Samensteller van *Voor Taal en Volk* heeft gepoogd eene woordenlijst op te maken zonder voorafgaande behoorlijke studie van het ambacht, en is daarbij niet eens bedacht geweest op het gevaar, dat het gebruik van woordenboeken en idioticons, — die in het opzicht van de vak- en kunstwoorden soms niet zeer nauwkeurig zijn, — voor minder bevoegden oplevert. Dit blijkt uit menige bladzijde, en b. v. uit :

« BENTHEMSTEEN, ook KALKSTEEN. »

Zoo iets blindelings naschrijven is geene kunst. *Bentheimsteen* of *Bentheimsche* steen is eene soort *Duitsche* kalksteen.

Vakmanswelzijn is dubbel rijk in woorden en vollediger als uitlegging dezer. Ook de schetsen

zijn beter gekozen en, over het algemeen, beter geteekend.

Na zorgvuldig overzicht, noodige aanvulling en wijziging, zal *Vakmanswelzijn* een verdienstelijk werk worden.

Op enkele uitzonderingen na, is de stijl overal bondig en duidelijk. De samenstellers schrijven goed Nederlandsch.

Hoe jammer dat zij, in hunne opgaven uit *Idioticons*, zich niet bepalen bij het aanhalen van gewestwoorden! — Waarom ook deze niet uitgelegd in de algemeene Nederlandsche taal? En waarom, bij menig gewestwoord niet verwezen naar het echt Nederlandsch woord?

Aan Fransche, Hoogduitsche en Engelsche woorden is, ook hier, groot gebrek. Vele aangehaalde zijn uit algemeene woordenboeken genomen, en dit is doorgaans niet aanbevelenswaardig. Vooral de Fransche mogen niet ontbreken; immers, een van de doeleinden, beoogd met het samenstellen en uitgeven van vak- en kunstwoordenlijsten, is : den baas en den werkman goede Nederlandsche uitdrukkingen in den mond te leggen, en daarmede de Fransche termen en bastaardwoorden te weren, die zij, vooral in onze steden, maar al te veel gebruiken, tengevolge van hunnen omgang met Waalsche ingenieurs en Franschsprekende bouwmeesters. Dit blijkt trouwens, uit de vele bastaardwoorden, welke de Verzamelaars aanteekenen.

Derhalve is het noodig eerst het algemeen

Nederlandsche woord op te geven; daarna het gewestwoord en het bastaardwoord.

Vakmanswelzijn is niet synthetisch genoeg bewerkt. Bij artikelen als *boog*, *gewelf*, *steen* enz., dienden, duidelijkheidshalve, al de woorden opgegeven, welke daarmede in verband staan. Dus doende, is het verschil van beteekenis dadelijk merkbaar. Het spreekt vanzelf, dat in zulk geval, die onderscheidene uitdrukkingen, op hare plaats, A. B. C-wijze herhaald worden, met verwijzing naar het *hoofdwoord*.

In hun *voorbericht*, zeggen de Schrijvers dat hun werk vooralsnu onvolledig is. Zij beloven het te zullen bijwerken. Daarom meen ik hunne aandacht te mogen vestigen op eenige bijzonderheden.

AANMETSELEN. Van de drieërlei beteekenis van dit woord wordt maar eene enkele in 't Fransch vermeld. Evenzoo bij.

AANPLEISTEREN. Het Fransche *crépir* is verkeerd. Aanpleisteren beteekent : *Réfection des enduits.*

AARDBOOG is goed; edoch de « omgekeerde » *aardboog* ontbreekt.

BASKAMER. WVl. — Volgens de Bo : beer, aal, Fr. *gadoue*. Of wordt *baskamer* hier vermeld als eene verbastering van *bestekamer*?

BASTERDTRASSOORTEN. — Waarom niets gezegd over de samenstelling van *slappe* of *sterke basterdtras*? — Het Fransch ontbreekt.

BEKLEEDINGSMUUR. — Het Fransch is : *mur de revêtement.*

BETON verwijst naar *Steenmortel*. Dit laatste woord is niet zeer nauwkeurig meer, en wordt nu doorgaans afgekeurd door de mannen van het vak, in weerwil van het Hoogduitsche *Steinmörtel*.

BLUSSCHER. — Het Fransche woord is *incuit*.

BOEGSPIJKER. Het echte woord is *voegspijker*.

BOOG. — Uiterst onvolledig.

BOOGRIB. — Het Engelsche *nerve* en het Hoogduitsche *Rippe* ontbreken.

BORDES is eveneens het algemeen woord voor het Fransche *palier*. — Met *traprust* heb ik geen vrede; 't komt mij al te gesmeed voor, of te letterlijk vertaald. In 't Fransch zegt men, immers, ook : *escalier à repos*.

BORST — Naar de Bo. — Waarom niet *barst*?

BREUKSTEEN. — Met de Fransche benamingen zijn de samenstellers geheel en al mis. Zij begaan die fout naar *Harres* en *Van Ghendt*, hetgeen mij nogmaals bewijst, dat zij niet bijzonder te huis zijn in het vak.

Het 1° heet in 't Fransch : *maçonnerie en moëllons bruts*;

Het 2° heet in 't Fransch : *maçonnerie en moëllons débrutis*;

Het 3° heet in 't Fransch : *maçonnerie en moëllons piqués*.

BROEIKAS en BROEIBAK mogen gerust achterwege blijven, evenals eenige andere woorden, die weinig of niets te maken hebben met het vak.

GEDRUKT GEWELF = voûte surbaissée; niet *voûte en anse de panier*; want dat is de *korfboog*.

.˙. De schets 71 mag geschrapt worden.

GEVELSPITS is niet *poinçon*; wel *pointe de pignon;* soms kortweg gezegd *pignon*, alhoewel dit minder juist is. —

.˙. Schets 72 maakt mij niet duidelijk genoeg wat de gevelspits is.

GEWELFSTEEN heet in Hoogduitsch *Gewölbstein*, niet *Schluss-stein* en nog veel minder *Schlufstein* (?). — *Schluss-stein* beteekent *clef de voûte.*

.˙. GOOT is in alle opzichten een bijzonder goed artikel.

GRONDSTEEN en EERSTE STEEN is, naar mij dunkt, hetzelfde niet.

HOUWHAMER verwijst naar fig. 98. — Die schetst ontbreekt. Ik zoek te vergeefs naar het woord HUIS en de daarmede samengestelde woorden.

Ik lees HYDRAULISCHE KALK = WATERKALK.
Waarom tref ik niet aan
HYDRAULISCHE MORTEL, WATERMORTEL?

Blz. 49 : hier, en ook elders, zijn de schetsen niet duidelijk genoeg. Men wijze hier den eigenlijken *impost* met eene letter aan. Edoch wat de teekenaar mij als een *impost* voorstelt, is niets anders dan een *ankersteen.*

Bij KELDERWINDE (blz. 58) is *cric à vis de forte dimension* onjuist.

KLAMPLAAG en STROOMLAAG zijn goede woorden. Edoch, ik meen te weten dat die wijze

van werken in Zuid-Nederland niet of althans weinig gevolgd wordt; wel in Noord-Nederland. Ten onzent is ze niet toegelaten voor de werken uitgevoerd voor Staats rekening.

ŒIL DE BŒUF. — Weeral een Fransch woord als hoofdwoord aangeteekend! Ter loops zij gezegd dat *œil de bœuf* niet noodzakelijk een *rond* DAKvenster hoeft te zijn.

PATROON der metselaars. — Dit opstel is niet zeer nauwkeurig. Ook het *wapen* of *schild* der metselaarsneering komt mij vreemd voor. In het ingezonden werk nr 2 staat het goed afgebeeld. Wat de Opstellers van nr 3 geven is veeleer, indien ik mij niet vergis, het wapen der *vier gekroonde ambachten*.

PLATTENGROND. — Men schrijft *plattegrond*.

POMP. — De schets verbeeldt eene hoospomp.

POMPELIJF. — Wat leelijk woord! het is, immers, eene letterlijke vertaling uit het Fransch : *corps de pompe*. — Te oordeelen naar de schets, geeft nr 3 wat in Noord- Nederland genoemd wordt : de *bemetseling* eener pomp.

PORTUGAAL (zie *Schuermans*, *bijvoegsel*, blz. 249) mag achterwege blijven. Ik weet niet meer waar ik ergens gehoord of gelezen heb, dat *portugaal*, in de aangemerkte beteekenis, eene Mechelsche uitdrukking is. Ik acht het nutteloos aan te stippen waaraan zij aldaar haar ontstaan te danken heeft gehad. Met het oog op het hier besproken werk, is dat, overigens, waardeloos.

CEMENTATIE wordt alleen gebruikt als er spraak is van *metaal*, en in dit geval, is *harding* het echte woord.

CEMENT is een onvolledig artikel.

SNEL VERHARDEND CEMENT is de Nederlandsche uitdrukking.

CERAMIEK. — De Nederlandsche benaming van *Jurbise* is JURBEKE.

CHAMBRANLE. — Zoo iets als hoofdwoord aanteekenen is niet veroorloofd. — Men schrijve DEUR- of VENSTEROMLIJSTINC.

DAKKEEL of eenvoudig KEEL is goed voor *noue*; maar de teekening (schets 55) is geene *dakkeel*. Op blz. 87 ontbreekt eene aanduidingsletter; want een oningewijde zal uit de schets niet wijs worden; de verlangde letter wijze hem de eigenlijke *muurkeel* aan.

DAKTEGEL. — In strijd met de bewering der Schrijvers, worden die tegels nogwel gebakken, inzonderheid in Frankrijk.

EZELSRUG (blz. 23) wordt ook gezegd voor ARC EN ACCOLADE.

FOYER is, natuurlijk, geen Nederlandsch, en moet, als hoofdwoord, verdwijnen.

GAT is niet slecht (blz. 28); doch OPENING is beter.

GEBOORTE is goed; AANLOOP insgelijks; maar BOCHT in 't geheel niet, al verwijzen de Verzamelaars naar Kramers. -- De *bocht* van een *gewelf* is la *voussure*.

PORTAAL. — Schets 205 is mislukt. Zoo een portaal valt overeind.

SCHEREN is een goed woord. De uitlegging (de Bo) zou echter laten onderstellen dat het West-Vlaamsch is. — Het is algemeen Nederlandsch. Zie o. a. van Dale.

STEEN. — Uit de vakwoordenlijst over de *Steenbakkerij* nemen de Verzamelaars al te veel over. Zij vergeten dat de metselaar hoofdzakelijk dient vertrouwd te zijn met de afkomst, de soort, de hoedanigheden en gebreken van de baksteenen, ook met de prijzen en de afmetingen. Het overige behoort niet tot zijn vak. — Zulks is mede het geval wat betreft de *natuursteenen*, het *hout* enz — In het werk nr 2 is dit alles veel beter begrepen. Voor de *dakpannen* geven de Verzamelaars insgelijks te veel en te weinig. Ik koester de hoop, dat een *daklegger* ons eene volledige woordenlijst over zijn ambacht schenken zal.

TAND noem ik een goed artikel.

SPOUWMUUR. -- Het Fransch *double mur* of *mur gouttereau* ontbreekt.

VENSTER. — Schets 244 is een *tweelingvenster*. Dit hoeft vermeld, om alle verwarring te vermijden.

VOORZICHT, — ACHTERZICHT zijn kreupele uitdrukkingen. Men schrijve *Voor*AAN*zicht*, *Achter*AAN*zicht*. De aanteekeningen bij de schetsen mogen gewijzigd worden.

VERGAARBAK is niet goed opgesteld. De schrijvers kunnen beter.

VERSNIJ is m. i. een gepaster woord dan INTREKKING voor het Fransch *retrait: « De muren* VERSNIJDEN *om de drie lagen een halven steen.* »

Naar het mij toeschijnt is het artikel VERBAND geheel en al op zijn Hollandsch bewerkt, zonder acht te geven op de in België gebruikte wijzen van verband.

VERDIEP. Waarom *verdieping* niet vermeld?

Met spijt vestig ik nogmaals de aandacht der Schrijvers op vele Fransche woorden, die zij halvelings, als *hoofdwoorden* aanteekenen: *chèvre, citerne, colonne, crépie, jambage, rampe* enz. — Dat, te Brugge, evenals te Brussel, Vlaamsche ambachtslieden, die geen woord Fransch machtig zijn, niettemin zulke woorden, welke zij slecht uitspreken, gebruiken, pleit eens te meer voor het nut van de prijsvragen der Kon. V. Academie; doch juist om die reden dient met nadruk gewezen op de echte Nederlandsche uitdrukkingen.

Nog één woord, en wel over MUURDIKTE.

Wat de Schrijvers daarover zeggen is geheel onvolledig. *Muurdikte* is niet alleen het Fr. *jouée;* maar insgelijks de dikte of de *zwaarte* van den muur. Dit is zeer gewichtig in de bouwkunde; want ter berekening van de dikte of zwaarte van den muur komen vele factoren in aanmerking: de aard van den grond, de hoogte van den muur, of van het gebouw, de aard van den steen, de drukking van den wind of van de aanaarding enz., enz.

In de uitlegging betreffende *Pilaster* en in andere opstellen komen spelfouten voor. Ook wordt niet geschreven *metsersrei* wel *-rij*. Blz. 28, 5e regel, staat een *echten* in stede van een *hechten*. Waarom mortel en moortel?

Heiblok is onz., niet mn.; *Penant* (zie art. *impost*) onz., niet vr.. Blz. 23 en 58 zie ik herhaaldelijk *cement* vr.; blz. 29, *het* kalk. In het art. *Gips* staat 1e regel, *het* gips, 7e regel, *de* gips. Kortom, spelling en geslachten vergen verbetering.

Het onderscheid tusschen nr 3, *Vakmanswelzijn*, en nr 2, *In alle Metsery, Past op u Loot en Ry*, springt dadelijk in het oog. Het bijzonderste kenmerk van nr 3 is het gewestwoord; dat van nr 2 het algemeen Nederlandsch woord. *Vakmanswelzijn* is de, in menig opzicht, gelukkige uitslag van de verduldige lezing en nasporing, tot dewelke twee of meer werkers zich hebben ingespannen, zonder geene of althans met zeer beperkte kennis van het ambacht. *In alle Metsery* is niet alleen, in zijnen aard, eene rijke verzameling: doch eene merkwaardige studie tevens.

In technisch opzicht, is er, in de verste verte, geene vergelijking mogelijk. Zelfs in de onderstelling, dat nr 3 zou opgesteld zijn door eenen West-Vlaamschen vakman, zou zijne verzameling zoover beneden nr 2 staan als het werk van eenen ervaren ambachtsman tegenover dat van eenen bouw-

meester of van eenen theoretisch en practisch ontwikkelden ingenieur. Dit kan wel niet anders, te oordeelen naar de opvatting en de bewerking.

In alle Metsery, Past op u Loot en Ry is de eenige verzameling, die oogenschijnlijk samengesteld werd naar een bepaald plan. Wat dit plan is, kan ik, natuurlijk, niet met zekerheid opmaken uit de woordenlijst; doch uit alles, zelfs uit het geringste, stralen de kunde en de kunst van den bouwmeester zoo helder door, dat ik mij het gevolgde plan, het eenig mogelijke, het eenig doeltreffende, zonder moeite voorstellen kan. Hier werd, naar mijne meening, niet begonnen met het opzoeken van woorden; wel met het maken van de teekeningen of schetsen van een huis, eene brug, eene kaai, een toren enz., enz. Volgens deze, werden bestekken voor het metselwerk opgemaakt, of talrijke bestaande bestekken geraadpleegd, en daaruit de *woorden* genomen. Elk woord werd daarna toegelicht; ook de uitlegging door een *voorbeeld* opgehelderd, waar het nuttig bleek.

Het spreekt vanzelfs dat zulke wijze van werken veel kennis vergt en veel tijd. Tevens is het licht te begrijpen, waarom de Schrijver, in zijn *Woord vooraf* zegt, dat het lastig valt met juistheid te bepalen, waar het metselaarsvak begint, en meer nog, waar het eindigt. Immers, hij geeft ons niet alleen wat de metselaar, practisch, kent; doch wat deze, theoretisch, zou moeten kennen.

Hij behandelt het ambacht en alles wat daarmede in verband staat, zooals een bouwkundige het begrijpt. Hij schenkt den werkman, opdat deze zich in zijn vak bekwame, een voortreffelijk handboek, en biedt tevens den Vlaamschen bouwmeester en ingenieur, die in het Fransch zijn opgeleid en de Nederlandsche vaktaal niet of niet genoegzaam machtig zijn, een uitstekend Nederlandsch leerboek.

In alle Metsery, Past op u Loot en Ry, bevat 2470 behandelde woorden, en 423 schetsen.

Door den Schrijver werden de volgende werken geraadpleegd :

ADELINE J. — Lexique des termes d'Art. Paris. Libr. Quantin.

BERGHUIS F. — Beknopt handboek voor Burgerlijke Bouwkunde. Groningen, J.-B. Wolters, 1884.

BOSC. — Dictionnaire raisonné de l'Architecture. Paris.

BOUDIN. — Technologie des professions élémentaires. De Vestel, Gand.

CLOQUET. — Cours d'Architecture civile professé à l'Ecole spéciale du Génie Civil. Gand, 1894.

COOPMAN TH. — Vak- en Kunstwoorden, nr 1. Steenbakkerij. Siffer, Gent.

DE VIGNE. — Métiers et corporations de la ville de Gand.

GILLES A. — Le Ciment Portland artificiel etc. Anvers, 1895.

HARRES B. — J.-W. VAN GHENDT JGZ. De behandeling en zamenstelling der voornaamste metselwerken. Gouda, 1862.

HARTMAN. — Handboek voor den ambachtsman. Amsterdam.

HAEFER. — Fransch-Nederlandsch Militair woordenboek. Arnhem, 1881.

KRAMERS. — Nieuw woordenboek. 2de uitgave. Gouda.

LEXTON. — Lexton's price book.

MINARD-VAN HOOREBEKE. — Description de méreaux, etc. des gildes et métiers. Gand, 1877.

MOLESWORTH. — Pocket-book of engineering formulæ.

PAULI. — Cours d'Architecture civile, professé à l'Ecole spéciale du Génie Civil. Gand, *(niet uitgegeven)*, 1880.

RÖHRIG. — Dictionnaire technologique français-allemand-anglais. Wiesbaden, 1887..

VAN DEN HANE. — Keuren ende Costumen, enz. van den Lande van den Vryen. Gendt, 1767.

VAN HOUCKE A. en LANGEROCK P. — Oude Bouwwerken in Vlaanderen. Gent.

VAN HOUCKE A. — Eléments de l'Histoire de l'Architecture, Gand.

WINKLER PRINS A. — Geïllustreerde Encyclopœdie, woordenboek voor wetenschap en kunst, beschaving en nijverheid. Amsterdam, 1870.

WOLTERS. — Cours de construction professé à l'Ecole spéciale du Génie Civil. Gand, 1880. *(Niet uitgegeven.)*

WEBSTER. — Webster's Condensed Dictionary of the English language.

WALKER J. — Brickwork : a practical treatise, embodying the general and higher principles of bricklaying, cutting and setting. London, Crosby Lockwood and Son, 1891.

BESTEKKEN EN VOORWAARDEN voor aannemingen van werken (Noord-Nederland).

LASTKOHIEREN voor aannemingen van werken voor het Ministerie van Spoorwegen, Posterijen en Telegrafen (Zuid-Nederland).

WOORDENBOEKEN van Van Dale, Callewaert, Heremans. enz., enz.

Die keuze pleit reeds gunstig voor den ernst van het werk. Alhoewel geene *Idioticons* werden benuttigd, komen niettemin in de verzameling een aantal volksuitdrukkingen voor, welke grootendeels tot het Gentsche of Oost-Vlaamsche taaleigen behooren, en welke tot heden in geene woordenboeken of -lijsten werden opgenomen.

Voor mij is het duidelijk, dat de geleerde Vakman niet alleen beschikt heeft over eene volledige verza-

meling der tweetalige lastkohieren van het Belgisch Ministerie van Spoorwegen, Posterijen en Telegrafen; maar tevens over de plans, waarvan de opschriften en aanwijzingen, sedert een viertal jaren, insgelijks in het Fransch en in het Nederlandsch worden opgesteld, en wel krachtens eene beschikking van den heer Minister J. van den Peereboom, die daardoor den dank van alle Vlaamsche aannemers verworven heeft.

Edoch, uit geen der voornoemde werken werd iets slaafsch nagevolgd. De uitleggingen zijn eigen werk; uit eigen ondervinding putte de Samensteller zijne welgepaste voorbeelden en belangwekkende bijzonderheden. Kortom, zijn arbeid is teenemaal oorspronkelijk, zelfs zijne nette schetsen.

Tot de beste stukken van het werk, behooren de medegedeelde wetenswaardigheden over :

BETON — samenstelling, bewerking, gebruik, weerstandsvermogen enz.;

BOK — volledige beschrijving;

BOOG — de meest gebruikte vormen van *bogen;* practische wijze om ze te trekken;

BOUWGROND — verdeeling;

BOUWORDE — eene (leerrijke) algemeene beschrijving;

CEMENT — verdeeling, samenstelling, bewerking, gebruik enz.;

FORMEEL — beschrijving en schetsen;

FUNDEERING — KAPSTANDER — KELDERVIJS

— ONDERSCHRAGING — ONDERZOEK VAN DEN BOUWGROND — SCHIETLOOD — STELLING — STEUNBOOG — VENSTER — VERBAND — VOEGIJZER — WATERPAS — ZUIL — beschrijving en schetsen;

GEWELF — soorten en beschrijving;

GRONDTEEKENING — wijze om eenen gewonen muur af te teekenen;

GRONDSLAG — wijze van aanleg;

HUIS — beschrijving;

KALK — soorten, samenstellingen en kenmerken, gebruik;

KATROL — soorten, beschrijving, gebruik;

MORTEL — soorten, beschrijving;

PLAN — velerlei plans, uitlegging;

PUT — bouwwijzen, schetsen;

SCHOORSTEEN — vereischte, beschrijving, soorten;

VOEG — soorten;

Meesterlijk wordt gehandeld over het soms zeer moeilijk vraagstuk der HOEKVERBINDINGEN.

Waar zooveel degelijks gegeven wordt, mag de beoordeelaar den Woordenverzamelaar, den Schrijver en den Vakman hoogere eischen stellen, niet tot beknibbeling of afkeuring; wel tot hoogere waardeering, en wellicht tot mogelijke volmaking.

Wanneer ik, van het standpunt uit, dat de bouwmeester gekozen heeft, zijn omvangrijken arbeid in oogenschouw neem en ontleed, bespeur ik enkele

leemten, welke kunnen aangevuld worden. Om deze mijne zienswijze te staven, zal ik in geene bijzonderheden treden, daar het mij nuttiger toeschijnt den vakgeleerde, tot aandachtige vergelijking, te verwijzen naar het nieuw en in alle opzichten kostelijk werk : « *Maçonnerie,* par J. DENFER, architecte, professeur de l'Ecole centrale. Paris; 2 boekdeelen in 8°, met 794 teekeningen in den tekst. »

De taal is over het algemeen zuiver.

Alhoewel de stijl goed is, verzoek ik den Schrijver daaraan nog meer zorg te besteden. Ik zag hem graag vaster en gespierder. In de uitleggingen is niet altijd het juiste woord getroffen. Eenvoud mag niet ontaarden in alledaagschheid, allerminst waar een onderwerp behandeld wordt, dat uitnemend rijk is aan schilderachtige zegswijzen en beeldelijke uitdrukkingen, welke, met smaak en kennis aangewend, de taal zwieriger maken, den stijl kleuren en de duidelijkheid bevorderen.

Ik houd mij voor overtuigd dat de Schrijver mijne wenken vatten zal, en zich toeleggen, met geduld en ijver, op het volledigen en verbeteren van zijn werk, dat alsdan niet alleen eene kostbare bijdrage tot het beoogde « Algemeen Vak- en Kunstwoordenboek » worden zal, doch tevens een boek, dat alleszins aanspraak maken mag op eene plaats in de vaklessen over de kleinere ambachten, of in het Nederlandsch hooger onderwijs in de burgerlijke bouwkunde, dat met klimmende belangstelling wordt te gemoet gezien door allen, die in de gelegenheid

gesteld of in staat zijn te beseffen van hoeveel gewicht het is, dat de t. k. Rijksingenieurs, die eene aanstelling in de Vlaamsche gewesten verlangen, in de Nederlandsche technologie worden ingewijd.

Het uitmuntend werk nr 2 verdient meer dan den uitgeloofden prijs. Derhalve neem ik de vrijheid aan de Koninklijke Vlaamsche Academie voor te stellen :

1° eenen prijs van 500 frank te verleenen aan *In alle Metsery, Past op u Loot en Ry ;*

2° den prijs van 300 frank aan *Vakmanswelzijn*;

en 3° beide werken : nr 2 na vollediging, nr 3 na ernstige overwerking, te laten drukken en, daar van versmelting geen sprake kan zijn, afzonderlijk uit te geven onder toezicht van de Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Brussel, 6 Mei 1896.

Verslag van den heer Dr AM. DE VOS, tweeden verslaggever.

Ons achtbaar medelid, Heer Coopman, heeft, naar gewoonte, zulk breedvoerig en doorwerkt verslag, nopens de mededingende woordenlijsten van metsel- en timmerwerk geleverd, dat ik niet waan daar iets aan te moeten toevoegen of erop te mogen afdingen.

Om dergelijke woordenlijsten met volle bevoegd-

heid te kunnen keuren, wat het zakelijk deel betreft, ware grondige kennis van en ervaring in elk bijzonder vaknoodzakelijk; ofwel, bij gebreke hieraan, een ruime voorraad verhandelingen en leerschriften, aangaande de stielen en bedrijven in quæstie; en wel vooral, dunkt me, volkomen vertrouwdheid, althans met onze bijzonderste gewestspraken. En hiertoe zijn de middelen aan eenieder niet gegeven.

Als puur letterkundige, nochtans, den meerderen of minderen overvloed van opgegeven woorden, de hoedanigheden van vorm en stijl der mededingers, de verdienste der afbeeldingen kunnende nagaan; en toch ook in staat om de ingekomen handschriften, zelfs in opzicht van den inhoud, met elkander te vergelijken en er, zooniet de volstrekte, dan toch de betrekkelijke waarde van te schatten; — zoo deel ik in de zienwijze van den eersten beoordeelaar en sluit mij bij zijne beslissingen aan, wat de belooningen en de rangorde dezer, voor beide wedstrijden aangaat.

Een paar bedenkingen wensch ik, bij gelegenheid van deze prijskampen te berde te brengen.

Vooreerst zou ik oorbaar achten, dat bij elke jury ter beoordeeling van vakwoordenlijsten, een vakgeleerde, — desnoods van buiten de Academie, — zou aangesteld worden.

Ten tweede, roep ik de aandacht mijner geachte medeleden op de beperking, welke, mijns inziens, in dezen uit het oog niet zou mogen verloren worden. Ik meen, dat wij geene volledige, zuiver

Nederlandsche woordenlijsten mogen eischen. Zeer schoone, compleete leerboeken bestaan er, die beantwoorden aan die vraag; wij hoeven die zeker niet meer te herschrijven of te verbeteren. Maar wat mij, voor ons, vooral belangwekkend schijnt, is het opsporen van eigenaardige Vlaamsche vaknamen en uitdrukkingen, in de gezamenlijke taal nog weinig of niet gekend en bekend, en welker gemeenmaking den taalschat van Zuid en Noord mdt betrekking tot bedrijf en ambacht, meer gepastheid, afwisseling en uitbreiding zou geven.

Geheime zitting van 15 Juli 1896.

Aanwezig de heeren Gailliard, bestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Gezelle, Hiel, Willems, Daems, Alberdingk Thijm, Hansen, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Cooremans, Bols, de Flou, Claes, werkende leden;

de heeren baron de Maere, Génard, Janssens en Muyldermans verontschuldigen hunne afwezigheid.

Het verslag over de voorgaande zitting wordt gelezen en goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN

Door de Regeering :

Bulletin de l'Agriculture, 1896, 1e afl.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1896, *n.* 5.

Door het Institut international de Bibliographie :

Publications de l'Office international de Bibliographie, nr 5.

Door jhr N. DE PAUW :

Jean de Merchtem. (Uit de *Biographie nationale.*)

Door den heer MORIZ HEYNE :

Deutsches Worterbuch : Schnach-Schnitt.

Door den heer PH. COLINET :

Leuvensche Bijdragen op het gebied van de Germaansche Philologie en in 't bijzondèr van de Nederlandsche dialectkunde. 1e jaar, 8e afleving.

Door den heer CAM. HUYSMANS :

Over Plaatsnaamkunde.

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden :

G. van der Schueren's Teuthonista of Duytschlender, nieuwe bewerking door J. VERDAM.

Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, 1896, n. 1.

Handelingen en Mededeelingen van genoemde Vereeniging, over het jaar 1894-1895.

Levensberichten der afgestorven Medeleden. 1894-1895.

Door het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, het 67e *Verslag der Handelingen.* (1894-1895.)

Door de Juffrouwen M.-E. BELPAIRE en HILDA RAM :

Wonderland. Vertellingen. Derde reeks.

Door de *Société d'Emulation*, van Brugge :

Annales, 1896, de 4 eerste afleveringen dezes jaars.

Door den Uitgever van *Biekorf*, de 10e en 11e aflevering dezes tijdschrifts, loopende jaar.

Door den heer Em. Ergo, muziekleeraar te Antwerpen :

Eene ingrijpende hervorming op muzikaal gebied. Eene studie over de théorieën van Dr. H. Riemann en Dr. C. Fuchs. 1887.

Door den heer J. Splichal, te Turnhout : *Kempisch Museum,* 3e jaargang, nr 5.

Door den heer A. Siffer :
Het Belfort, 1896, n. 7.

Le Dualisme harmonique, door denzelfde, 1891.

Handboek der Harmonieleer van Dr. Hugo Riemann, voor de beide Nederlanden bewerkt, door denzelfde.

Leerboek voor het Contrapunt. Eerste deel, *Elementair-leer en Harmonie-leer.* 1896.

Briefwisseling.

Mededeeling wordt gedaan van een afschrift des koninklijken besluits, gedagteekend 1 Juli, waarbij de benoeming der heeren W. de Vreese en J. Muyldermans, tot briefwisselende leden, en die des heeren Karl Tannen, tot buitenlandsch eerelid, worden goedgekeurd.

De heeren W. de Vreese, J. Muyldermans en K. Tannen gebben geschreven, dat zij, met dank-

betuiging voor de eervolle onderscheiding, het lidmaatschap der Academie aannemen.

Op voorstel van het Bureel wordt besloten, de jaarlijksche plechtige zitting te houden op Zondag 11 October, tijdstip van 't verjaren der plechtige openbare instelling van de Academie. De maandelijksche vergadering zal plaats hebben daags nadien.

Dagorde.

De vergadering gaat over tot de stemming over de besluitselen van de verslagen over de letterkundige wedstrijden.

De besluitselen, wat betreft de 2e, 3e en 4e prijsvragen, worden aangenomen.

In den vijfden wedstrijd (*Vakwoordenlijst van den Timmerman*) wordt bekroond, met den uitgeloofden prijs, het opstel, voorzien met de kenspreuk : *Niets is verloren, alles is verspreid.* Na opening van het naambriefje blijkt het werk geschreven te zijn door de heeren Juliaan en Victor van Keirsbilck, te Brugge.

Een tweede prijs (150 fr. of eene gouden medaille van gelijke waarde) wordt toegekend aan de lijst, met kenspreuk : *Studie baart kennis.* Het gesloten briefje geopend zijnde, wordt de naam uitgeroepen van den heer Jozef Vuylsteke, snelschrijver te Brugge, reeds vroeger door de Academie bekroond.

In den zesden wedstrijd : *Vakwoordenlijst voor het ambacht van den Metselaar*, worden insgelijks twee prijzen toegekend :

de eerste (300 fr.), aan het werk, met kenspreuk : *In alle Metserij, Past op U loot en rij*, waarvan Schrijvers blijken te wezen de heeren Alfons van Houcke, bouwkundig Ingenieur, te Laken, en J. Sleypen, eerste klerk bij het Ministerie van Spoorwegen, Posterijen en Telegrafen, te Schaarbeek ;

de tweede (150 fr.), aan het opstel, met kenspreuk : *Vakmanswelzijn*, geschreven door de heeren Juliaan en Victor van Keirsbilck, voornoemd.

Tot leden der Commissie, die gelast wordt prijsvragen voor te stellen voor het jaar 1898, duidt de vergadering aan : de heeren Coopman, de Flou, de Potter, Gailliard en Willems.

Namens den heer Génard leest de bestendige Secretaris een opstel over den Antwerpschen dichter Pauwels, hetwelk de vergadering beslist te laten opnemen in de *Verslagen en Mededeelingen*, met een aantal gelegenheidsdichten van dien schrijver.

Nadat de heer Hiel een gedicht heeft voorgedragen, getiteld : *de Wekkerin des Levens*, verklaart de heer Bestuurder de zitting geheven.

De Patriot J.-A.-F. PAUWELS als gelegenheidsdichter herdacht.

In 1887 plaatste onze al te vroeg gestorven Collega de heer L. Mathot, in de *Verslagen der Kon. Vlaamsche Academie*, eene lezenswaardige verhandeling over den Antwerpschen dichter JAN-ANTOON-FRANS PAUWELS, gekend onder den naam van den *poeet-patriot*, die in 1747 werd geboren en in 1823 overleed.

In breede trekken schetste Mathot het leven van den zonderlingen man af, die, bij zijnen haat jegens de Fransche overheersching, de edelste vaderlandsliefde, naast echte vroomheid voegde.

Professor C.-P. Serrure en Jan-Frans Willems handelden beurtelings over Pauwels, en Mathot stelde de lijst der werken op, door den goeden man gedurende het tijdverloop eener halve eeuw vervaardigd. Bijna elk jaar gaf hij een boek uit, waarvan verscheidene bladzijden aan den godsdienst waren toegewijd. Eene buitengewone gelegenheid stelde mij in het bezit van een aantal gedichten van Pauwels, in 1815-16 en 17 uitgegeven.

Aanleiding daartoe was zijne vurige vaderlandsliefde, met zijne godsdienstige gevoelens gepaard. Inderdaad volgens het werk : *Geschiedenis der St.-Andrieskerk*, door wijlen mijnen vriend P. Visschers uitgegeven, werd in de maand November 1813 het jubelfeest der Instelling van de broederschap van *O. L. Vrouwe van Bijstand en Victorie*

met buitengewonen luister in de St.-Andrieskerk gevierd (1). Korts daarna gaf de val van Napoleon aanleiding tot menige ontboezeming.

Pauwels vervulde, als het ware, het ambt van *factor* of dichter van het genootschap. Wij hebben hier vóór ons liggen de gedichten, die hij *maandelijks* gedurende bijna drie jaren in het licht zond, en wij moeten bekennen, dat er verscheidene tusschen zijn, welke zich onderscheiden door die hoedanigheden, welke wij reeds hebben vermeld. De voornaamste hebben wij afgeschreven en wij denken dat zij zullen bijdragen niet alleen om 's dichters karakter, maar tevens zijn trant van versificatie, te doen gelden.

Het eerste stukje dagteekent van 1 Maart 1815; het laatste van December 1817. Vreemd genoeg, de man, bekend voor zijne strenge zeden, maakt soms gedichten, waarin hij, zooals weleer de geniale Anna Bijns, zich als den grootsten zondaar afschetst (2).

Inderdaad in zijn gedichtje van Juny 1816 zegt hij het volgende :

« Hoe ben ik van de regte baen
Door myne zonden afgegaen !
Hoe ben ik om een korte vreugd
Gewéeken van de waere deugd ! »
. . . .

---

(1) Blz. 71 van het *derde deel.*

(2) Wij hopen eensdaags eene levensschets dezer dichteres in het licht te geven, waarin wij over onlangs ontstane praatjes, haar betreffende, zullen handelen.

En in zijn stukje van December 1817:

« 'k Ben in zonden blyven stéeken,
'k Heb volherd in d'overdaed,
En in drinken zonder maet,
In het looven van gebreken;
Weelde streelde mij het hert,
Wellust bragt mij in de smert.
. . . .
'k Heb het schepsel aengebeden,
'k Leefde voor de zinn'lykheid.
. . . .

Tot welke zonderlinge gevolgtrekkingen komt men niet wanneer men voor waarheid neemt, wat de schrijvers ons voordichten! Alles was ijdelheid in Pauwels oogen; doch op het tijdstip, dat hij beleefde, werden zijne, voor ons, droge zedelessen gretig aanhoord, en genoot hij eene zekere befaamdheid, die hem toeliet zijne uitgaven voort te zetten.

Het zij eens en vooral gemeld, dat de broederschap van O. L. V. van Bijstand thans nog eene van de voornaamste is, aan den dienst der Patrones van Antwerpen toegewijd. Men mag zeggen dat een gevoel van eerbied zich ondanks ons zelven van ons meester maakt, terwijl men deze gedichten leest. De vrome man, die de gruwelen van het Fransch bestuur van nabij had gekend, zocht troost in de beoefening onzer nationale letteren, waarin hij zijne diep godsdienstige gevoelens, benevens zijne gehechtheid aan onze reine Vlaamsche zeden en aan onze vrije instellingen uitdrukte.

P. GÉNARD.

BROEDERSCHAP VAN O. L. V. VAN BIJSTAND.

Meert A° 1815.

TROOSTELIJK GEBED TOT MARIA.

Maagd en Moeder uitgeleézen,
Wilt ons doch genadig weézen
In dit droevig traenen-dal!
Uwen Bystand kan ons geeven
Een gerust en zalig leven
Als den Peys beklyven zal...

Hoe zal ik u 't beste roemen?
Zal ik David's Toren noemen,
Of een' onverwinb're Borgt?
Gy zyt magtig boven maeten,
Tot geluk van alle Staeten,
Die vóór onze Landen zorgt!

Gy verdreéft de legerschaeren,
Die bynaer ontelbaer waeren,
Doór de kragt van uw gebed:
Hier van gaeft Gy meermaels blyken
In de groótste koningryken,
Daer gy alles hebt gered.

Lieve moeder, toont de kragten
(Zoo wy deézen tyd verwagten)
Van Uw' oversterke Hand;
En wy zullen zegepraelen
Schoon op ons nog plaegen daelen:
Bid voor 't lieve Vaderland!

Geeft ons in het droevig lyden,
Geeft ons in het hevig stryden
Van den troósteloózen tijd,

Tegen die den godsdienst haeten,
En het waer geloóf verlaeten
Sterkte, moet, standvastigheid.

Onz' godvrugtig' Iveraeren,
Die u danken alle jaeren
Op de volle plechtigheid,
Gaen U maendelyks vereeren,
En dus uwen Lof vermeeren,
Die voór uwe Dienaers strijd.

April A° 1815.

GEBED VAN ERKENTENISSE TOT MARIA.

Geen' Moeder was er, die haer kind
Met zulke teêrheyd heeft bemind
Als Gy, Maria, die altyd
Ons van den vyand hebt bevryd;
Den vyand die ons lastig is,
En waekt tot ons bedervenis;
Den vijand, die na zielen tragt,
Om ons te brengen in zyn' magt;
Den vyand, die ons langen tyd
Den Peys en Vrede heeft benyd;
Den vyand, die den godsdienst haet,
En door de zyne tegenstaet...
Op deézen Godvergeeten tyd,
Daer menig mensch vervolging lyd,
Rykt Gy uw' moederlyke Hand,
En trekt ons uyt gevaer en schand:
Gy geéft ons sterkte tegen al,
Dat ons misschien nog plaegen zal,
En toónt doór uwe minzaemheyd
Dat Gy een' waere Moeder zyt.
In lyden, kwelling en verdriet
Elk uwen Bystand haest geniet
Zegt Hy met een opregt gemoed:
Maria weest van my gegroet.

Mey A° 1815.

VERSTERKENDE GEBED TOT MARIA.

Lieve Moeder, zoete Maegd,
Die den Schepper hebt behaegd,
Staet ons by in allen nóód,
En versterkt ons in de dóód.
Is' er iemand ooyt geweést,
(Daer men zeker niet van leést)
Dien Gy niet hebt bygestaen,
Schoón zijn' hóópe was vergaen?
Gy hebt zondaers uyt het kwaed,
Als 't berouw ter herte gaet,
Tot den regten weg gebragt
Door uw' moederlijke magt!

Gij hebt and're, lieve Maegd,
Daer Gij staege zorg vóór draegt,
Doen volherden in het goed
Met een welgesteld gemoed!

Blyft den Christen u getrouw,
Gy, ô zegenryke vrouw!
Zult voor hem als Borge staen,
Schoón de wereld zou vergaen.

October A° 1816.

Ongeschonde, lieve maegd,
Die den Schepper hebt behaegd,
En dus alles kont bekóómen!
Hoort de wenschen onzer schaer,
Die wy stieren door het jaer,
Door erkent'nis ingenomen,
Tot U, Moeder van genâ;
Niemand kóómt tot U te spâ.

Troóst der Belgen! uw gebed
Heeft zoó menig mensch gered
    Uyt verdrukking, angst en lyden;
't Is op deézen bangen tyd,
Dat gy onz' Beschermster zyt,
    En verdedigster in 't stryden;
Toónt, dat Gy ons nog behoed
In vervolging, tegenspoed!

Hall', daer Gy nog word geëerd,
En den toeloóp staeg vermeerd
    Uyt verscheyde van onz' Landen,
Doet ons peyzen allen dag,
Dat uw Voórspraek helpen mag,
    Als ons iemand aen zou randen:
Satan, die nog strikken legt,
Word door uwe magt geslegt.

Scherpenheuvel doet ons zien,
In verlaete, kranke liên,
    Dat gy ieder wit behoeden;
Hanswyck heeft 'er veel' gered
Op uw smeéken en gebed,
    Alles keerde meest ten goeden;
't *Neerland* heeft u troóst gevraegd
En gy hebt ons onderschraegd.

Lieve moeder! dan voórtaen
Zullen onz' gebeden slaen
    Doór de wolken, om te toónen,
Dat wy uw' milddadigheyd,
Die des zondaers toevlugt zyt
    Gaen met dankbaerheyd beloónen:
Wilt gy blyken van 't gemoed?
Onz' beschermster weest gegroet.

November A° 1815.

Landsbehoedster, die gestreéden
Hebt voor ons, en onze steden,
Nooyt volpreéze Moeder-Maegd!
Laet u dit gebed behaegen
In onz' nog beroerde dagen,
Gy die voor ons zorge draegt.

Stadverdedigster! wy koómen,
Door groótagting ingenomen,
U bedanken voor het goed,
Dat gy ons zoo — menig' werven
Blyken deed in leeven, sterven,
En ons allen dag nog doet.

Wierd' er ooyt een volk gevonden,
Dat uw' lof met volle monden
Mogt verbreyden overal;
't Zyn de Belgen, die U noemen,
Hunnen troóst : zy moógen roemen
Dat U dit behagen zal.

Trouwe maegd', dus nooyt volpreézen,
Gy zult ons een bolwerk weézen
Tegen vyand, groot en kleyn,
En gy zult in deéze dagen,
Daer wy ook uw' hulp' om vraegen,
Onze troóstersse zyn.

December A° 1815.

Gy, Lieve moeder, reyne maegd,
Die uwen Schepper hebt behaegd,
Aenhoórt de zugten van ons hert,
Beneepen door den angst en smert,
Van all' die wisselvalligheden.

Gy hebt de lydende gered,
De droeve sterkte bygezet:
Gy hebt de goede vóórgestaen,
Gy hebt de godloósheyd verslaên,
Gy hebt den vyand staeg bestreéden!

Voor all' die gunst, voor all' dat goed,
Dat gy ons zonder eynde doet,
En dat de Belgen heeft geleyd,
En dat de Belgen nog bevryd,
Word U van ons ook dank gegeéven.

Ondankbaer zyn, word steeds gelaekt;
Vergeetendheyd dient ook gevraekt,
Verdreéven alle laffigheid;
Die Jesus eert, en voor U stryd,
Is zonder vrees in dood en leven.

Januarius 1816.

INLEYDINGE VAN DEN TYD.

Onze landen veél geleéden,
Onze borgers veél gestreéden,
Is de kalmte nader by :
Listen, laegen, stroóperijen
Stelden wij allang ter zyen,
En wij doemden slaeverny....
Maer wie hoór ik tegenstreéven?
Is ons dan de Rust gegeven?
Is men hier op vasten voet?
Veel' die zouden 't wederleggen;
Maer ik moet er toch op zeggen :
Ider- een schepp' goeden moed....
'K laet het, zoo 't zou moógen weézen;
Gy die myn bewys zult leézen,
Hoopt in God op beter' tyd;
Denkt : den Heer zal ons verlichten,

En den tegenspoed doen zwigten :
    Wie verwint?... de lydzaemheyd.
Leed Hy niet de groótst ellenden,
Dien wy voor onz' meester kenden?
    Had hy niet den hoógsten noód?...
Droeg hy niet de zwaerste plaegen,
Die een' sterveling kan dragen?...
    Stierf Hy niet de vreedste doód?
Waerom zouden wy dan klaegen
Van verdrukking in onz' dagen?...

Meert 1816.

Christen mensch! wat is uw' wensch?
    Uwen albehaegen,
En in deugd van uwe Jeugd
    Ziele-zorge draegen.

Zoekt gy God, uw beste lot,
    Van uw' teêre jaeren,
Denkt dan vry, geloóft aen my,
    Dat gy wel zult vaeren.

Jonge spruyt! maekt dit besluyt,
    Dat gij God moet vreézen,
En altijd, in smert en strijd,
    Hem getrouw moet weézen.

Jongeling! daer is een ding,
    't geen gy moet betragten;
't is uw Ziel, of 't zoo geviel,
    Van de zonde wagten.

Vader! tragt, uyt all' uw' magt,
    't Huysgezin te stigten,
Houd uw kind, dat gy bemint,
    In zyn' nauwe pligten.

Moeder zoet! schept nieuwen moed
In uw' oude dagen :
Doet uw kind, 't welk gy bemint
Voor zig zorge draegen.

Burger! peyst, wat u bewyst
Hier uw' pligt te kwyten,
Om uw' tyd, ter zaligheyd
Wel en vroóm te slyten.

Ryken mensch! all' uwen wensch
Is 't wellustig leven;
Waerom niet, aen leed, verdriet,
Oók wat toegegeéven?

Wie gy zyt, op deézen tyd,
Moet gy dit bemerken,
Uwen schat, als gy 't bevat,
Zyn uw' goede werken.

Vlugt gy 't kwaed, dat altyd schaed,
't zal u nimmer rouwen;
Vreest gy God, uw beste lot,
Ge zult veylig bouwen.

Uwen Heer, (wenscht gy nog meer?)
Zal u zalig maeken :
Doet gy wel? vreest dan geen hell'
Trouw doet alles staeken.

April 1816.

Als gy moet uw kruysken draegen,
Waerom dat niet neémen aen?
Waerom uyt den weg gegaen?
Waerom van de zwarte klaegen?
Weet gy niet : daer is geen huys,
Of men vind daer ook een kruys!

Uwen staet, wie hy mogt weézen,
Is van kruyskens niet bevryd.
(Peyst op deézen droeven tyd)
Maer wie kan den last geneézen?
Gy, door uw verduldig zijn;
Besten middel vóór de pyn!

Klaegt gy nog, en blyft gy klaegen,
Dat gy 't niet verdraegen kont,
Peyst op uw' vóórleéde zond'
En gy zult niet langer vraegen;
Maer wat zeg ik?... gy versmaed,
Deezen welgegronden raed.

Slappe ziel! wilt u bedaeren;
Gij moet lyden, dat gaet vast,
't Lyden eenen christen past,
Kwam Hy zelfs tot hóóge jaeren...
Zegt gy nog 't ben onbekwaem,
Waerom draegt gy dan den Naem?

Mey 1816.

Hoe de menschen u behaegen,
Gy moet altyd zorge draegen,
Dat gy nooit te veel betrouwt,
Of op hunne wóórden bouwt.

't Zyn bywyl' geveynsde vrinden,
Die by u hun vóórdeél vinden,
Of die uytzyn op bedrog;
Egter gy betrouwt — ze nog.

Moet ik u de waerheyd uyten,
Gy zult hier met my besluyten,
Dat 'er nu een groot getal
U al-ligt bedriegen zal.

Proev' zyn d'hedendaegsche treken,
Waer' er veel' zyn door bezweëken;
Proev' de wellust, linkerny,
Voegt' er ook de vryheyd by.

Philosoophen, Antheïsten,
Die den tyd onnuttig kwisten,
Stellen lyf en ziel te pand
Tot verdriet van 't Vaderland.

'k Zeg genoeg, en laet het blyven,
Want myn' penn' zou verder dryven,
Dan ik ondernomen had;
't Is genoeg voor die vat.

Junius 1816.

Hoe ben ik van de regte baen
Door myne zonden afgegaen!
Hoe ben ik om een korte vreugd
Geweëken van de waere deugd!
De wereld bood my hare gunst,
Zoo fraei besteëken nae de kunst;
Het vleesch bedroóg my door gevley,
En satans list die kwam 'er by :
Dus heb ik, blinden mensch, den tijd,
Versleéten in onnuttigheid,
En hoorde nae den kwaeden raed
Van menig' die het goed verlaet;
Myn leven is zoo doorgegaen;
Ik luyster niet naê goed vermaen;
Ik peys niet meer op mynen God;
Want ik verliet zyn hoog Gebod :
Dat my de kerk gebied, is spel;
Ik denk niet meer op dood, of hel;
Want 'k leef, als — of ik zonder straf
Zou daelen in het duyster graf...
Verlaete ziel! is dit den dank,
Verschuldigd g'heel uw leven lank

Aen Jesus, die u zoo bemind',
Dat Hy u aennam voor zyn kind?
Is dit den loón, die gij Hem geeft,
Omdat Hy u gezuyverd heeft,
En vrygekogt door zyne Doód,
En dus getrokken uyt den noód.

Julius 1816.

Mint gy de waerheyd, gaet ze zoeken,
Gy vind die zelfs in donk're hoeken :
    Hoórt gy de kerk, gy hoort den raed
    Van die de waerheyd wel verstaet...
De logentael moet u verdrieten;
Zy laet u nimmer rust genieten;
    Bedriegt' er veel' door vleyerey;
    De logentael maekt niemand vry...
Van over meer als duyzend jaeren,
Dat wy alhier nog heydensch waeren,
    Heeft dit gebleéken, toen ons land
    Was zonder toóm, en zonder band...
't Bedrog, door satan aengestoóken,
Hield iders oogen toegeloóken;
    Het waer Geloóf was niet bekend;
    God heeft dit onheyl afgewend :
Amandus heeft ons 't licht ontsteéken;
De duysternis is afgeweéken :
    Eligius die leende d'hand,
    En Willibrord' gaf onderstand...
't Geloóf is meer en meer gaen groeyen,
En zynen welstand bleef ook bloeyen,
    Het Evangelie wierd verbreyd;
    In weerwiel van den haet en nyd...
Men zag daer-naer Gods afgezanten
Het waer Geloóf nog elders planten,
    Den Godsdienst nam geduerig aen;
    Het ongeloóf had reeds gedaen.
Onze vad'ren zouden 't konnen toónen
Aen die zig vrugteloos verschoónen,
    Want deeze zyn ons voórgegaen :
    Waerom dien weg niet ingeslaen?

Augustus 1818.

Als de looze ketteryën
Ons de waere rust benyën,
En geduerig tegenstaen,
Zyn het tróóstelooze tyden,
Die wy moeylyk konnen meyden,
Egter moedig tegengaen...

Satan, vader van de logen,
Heeft' er dus al-veel' bedroógen,
En tot hun verderf geleyd:
Zy, die aen 't bedrog geloóven,
Speelen meéstendeel den doóven,
Als men voor de waerheyd pleyt;

Deeze volgen hunnen vader,
Of zy koómen hem al nader
Door hunn' opgeblaezendheyd,
Stryden tegen goede wetten,
Blyven zich met smaed verzetten,
Tegen een opregt beleyd...

Zulke moet men tegenspreéken,
En veryd'len hunne treken;
Zulke worden overtuygd:
Zulke konnen nyet gedeyen,
Of zy dreygen, of zy vleyen,
Logen voor de waerheyd buygt.

Luystert nooyt naer hunne raeden;
Blyft op d'oude zek're paden,
God getrouw, en zyne Kerk:
Laet ons zonder wank'len treéden,
Al verslappen hier de zeden,
't Goed betrouwen maekt ons sterk.

September 1816.

Als gy waerelyk geloófd
Word uw' trouw niet ligt gedoófd,
Maer neemt stadig toe in kragten;
Daer een' ongeloóvig' man
Die 't nogtans wel vatten kan,
Zig voor 't ongeloóf moeste wagten.
Vat gy, wat ik zeggen will'?
Dit was altyd ketters-bril,
Tegen waerheyd in te vaeren;
Onz' bewyzen vast en goed,
En ons welgesteld gemoed
Konnen 't even-eens verklaeren :
Is de waere kerk een' rots,
Daer het hevig zeegeklots
Tegenloopt, doch af-moet-wyken;
Wie zal dan vóór onzen kant,
Die al-verr' de kroóne spant,
Niet een' billyk oórdeél stryken?
Dat de boósheyd ons belaeg',
Dat het ketterdom ook klaeg',
Dat wy altyd tegenstreéven;
Nooyt bezwykt een regt gemoed,
Dat door proeven word gevoed,
Om aen God het zijn' te geéven.
Die zyn' kerk eens heeft gestigt,
En ons klaerlyk onderrigt
Dat wy over harde slagen,
Die men zeker lyden moet
In een' tyd van tegenspoed,
Zegepraelen zonder klaegen
Zal ons sterken in 't gevaer :
Wat nog meér?... den loón hier naer.

October 1816.

Lieve Jesu, onzen vader,
Uwe Liefde koómt ons nader,

Als wy denken aen het goed,
Dat g' ons alle dagen doet!...
Gy laet U door Priesters-handen,
Alle tegenspraek tot schande
Voor ons off'ren allen dag;
't Groótste wonder, dat men zag!
Arme Slaeven, wy, die leéven,
Konnen U niets wedergeéven
Voor die gunst, zoo overgroót,
Onzen troost in allen nood;
Want hier zyn de beste schatten,
Die geen breyn kan overvatten,
Voor een' zuyv're ziel bereyd :
Heer! wat een' milddaedigheyd!
Uwe Liefd' of uw genade
Koómt een' deugdzaem mensche te stade;
Kwelling, lyden, tegenspoed
Wyken hier op staenden voet...
Jesu! Jesu! dat uw lyden
Ons vóortaen ook mag bevryden
Van de snoóde zonden-smet,
Vraegen wy doór dit gebed.

November 1816.

« Christen mensch! om uwe zonden
Kreeg ik duyzend diepe wonden,
Dat geen' mensch begrypen kan;
Smaed, vervolging, stooten, slagen,
Die geen' sterv'ling kan verdraegen;
Maer ik kloeg' er nimmer van.

« By Pilatus rondgesleépen,
Wierd myn hert als toegenepen;
'k Was van ider-een versmaed;
'k Wierd beschuldigd zonder reden;
'k Heb dit al voor u geleéden,
Die my dagelyks verraedt!...

Kon ik meer verdrukking lyden,
Kon ik beter voór u stryden,
Die alleenig hebt misdaen?
Egter kan ik niet bekoómen,
Dat gy t' mywaerts ingenomen,
Maer zoud' storten eenen traen!

« Uwen hoógmoed blyft my tergen,
En als nieuwe smerten vergen;
Uwen moedwill', dertelheyd,
Geéven my vernieuwde slagen,
Doen my dobb'le geessels draegen;
Maeken nieuwen tegenstryd.

« Nog kan ik op u niet winnen,
Dat gy met bedaerde zinnen
U zoud' keeren tot de boet;
Geenen traen kan ik verwerven,
Die my voór den mensch ziet sterven;
Zoo verhard blyft uw gemoed! »

December 1816.

Wanneer een slaef is vrygekogt,
Is saemen haer geluk gevrogt,
Wilt deeze slaef trouwhertig blyven;
Dit doet zy door de wedermin;
Haer' dankbaerheyd bestaet 'er in;
De Liefde moet haer henendryven.

Het opgaen van den held'ren dag
Dien zy alnog genieten mag,
Doet haer gedenken aen het geéven
Van haere vryheyd, die voortaen
Haer nooyt mag uyt 't geheugen gaen;
En ook het schenken van haer leven.

Den avond brengt haer in 't gedagt,
Hoe zy, als uyt een' donk'ren nagt,

Getrokken is door Gods-genade,
En hoe zy angst en bitterheyd,
Verdrukking, tegenspoed en stryd
Ontkoomen is, niet meer belaeden.

Dus is zy dankbaer zonder eynd',
Geen oógenblik, die haer verschynt,
Of zy vernieuwt haer kinder-pligten:
Dank Hemel! roept haer' blyde stem,
En haere wenschen hebben klem,
Mits zy haer' dankbaerheyd verrigten.

Zy roept somtyds : ô lieven God!
Myn erfdeel en myne beste Lot!
U moet ik gantsch myn leven minnen;
U geéft ik 't hert, dat Gy my gaeft,
Die myne dorre ziele laeft;
U geef ik, Heer, all' myne zinnen.

Januarius 1817.

Liefde wenschen voor de menschen,
Die in nood zijn overal,
Is onz' pligten wel verrigten
Als men ieder troósten zal.

Zyn de tyden, die wy lyden,
Tegenstrydig en bezwaerd,
d'Armen helpen, kwaelen stelpen
Is den christen zynen aerd.

Onze Heere deed vermeeren
Zynen bystand in den noód;
Maer wy blyven als verstyven,
Al waer 't lyden nog zoo groót...

Kort gesproken, niets gedoken,
Onze liefde die verflouwt;
Onzen handel, onzen wandel,
Onze herten zyn verkoud!

Februarius 1817.

Jesus roept u om te stryden,
Jesus roept u om te lyden,
Jesus roept u tot het goed;
Maer gy laet de regte wegen,
Blyft het wereldsch meest genegen,
Die geen werk van deugden doet.

Hoe kan de liefde wel beklyven
Als zy maer alleen blyft dryven,
Op de vriendschap van den mensch?...
Zy moet zeker hoóger vliegen,
Als men zig niet wilt bedriegen,
Maer eens koómen tot zyn' wensch!

Ledig-gaen en dronken loópen,
Is dit zynen welstand koópen?
Is dit weézen Jesu's vriend?
't Is zyn' leering gantsch verlaeten,
't Is den meester zelver haeten,
Worden een afvallig kind!

Beter zult gy uwe dagen
Aen den Schepper op gaen draegen,
En verlaeten 't zonden-pad :
Gy zult denken, en bevroeden,
Dat u alles strekt ten goeden,
Als gy dit alleen bevat.

Om dit wel en vast te weéten,
Moogt gy nooit uw Pligt vergeéten.

Meert 1817.

Uwen hoogmoed dient vertreéden,
Alle waenzugt dient gemeéden;
Want zy leyden tot het kwaed :

Hoóge geesten zig bedriegen,
Laeten hen het eerste wiegen,
En verzuymen hunnen staet;
Hunnen handel doet ons kennen,
Dat zy zig aen wind gewennen.

Onze droeve blinde tyden,
Zullen hem het eerst verleyden,
Die te veel op zig betrouwt;
Hy moet zeker kwaelyk vaeren,
Die den goeden raed wilt spaeren,
En op losse gronden bouwt :
Libertinen en Sophisten;
Zullen 't vrugteloós betwisten.

Die ons 't ned'rig zyn kwam leeren,
Om ook ned'rig te verkeeren,
In wat staet het wezen mag,
Kan u tot een vóorbeéld strekken,
Om, als christen' op-te-wekken,
Tot een stil, en vroóm gedrag :
Hy stond nimmermeer verlegen,
Die de waerheyd bleef genegen.

April 1817.

Jesus, die ons waerheyd leért,
Jesus leert ons saemen lyden;
Schoón het lot ons tegenkeért,
Waerom zouden wy niet stryden?...
Jesus is ons voorgegaen,
Waerom anders hier gedaen.

Menig' mensch op dezen tyd,
Zoo wy daegelyks ondervinden,
Schaemt de minste bitterheyd,
Laet zig door een' niet verblinden;
Hy nogtans, die willig lyd,
Wint eens eyndelyk den stryd.

Schaemt u, christen, die zoo doet,
Want 't is uwe pligt vertraegen;
Denkt altyd in uw gemoed,
'k Hoop een eynde van het klaegen;
Naderhand is 't zegeprael,
Dus bereykt gy 't altemael.

Om dit voórds te maeken goed,
Zou de preuv' als vreugtloos weézen;
Hebt gy een verlicht gemoed,
G'hebt de waerheyd hier geleézen :
Als gy dit nu wel bevat,
Gy verkrygt een' groóten schat.

Mey 1817.

All' uw lyden, en uw stryden,
Is kortwylig, als gy vat,
Dat het draegen van de plaegen
Uytmaekt uwen besten schat.

Tegenspreken zyn gebreken,
Daer gy u van wagten moet;
Dwaeze zinnen die verwinnen
Nimmermeer den tegenspoed.

Onzen Heere doet u leeren,
Dat gy eens verwinnen zult
All' de plaegen, die, deez' dagen,
Ons bezwaeren om onz' schuld.

Zou 't versmaeden u nog schaeden,
Peyst : het lyden neemt een end';
Uwen handel, uwen wandel
Zyn aen God het best bekend.

Gy zult blyven, en beklyven;
Zy verdwynen als een' niet;
Kwaede menschen die verslenschen,
Zoó men alle dagen ziet.

Junius 1817.

Word gy nog dagelijks gevoed,
Waerom zoekt gy den overvloed?
Den gulzigaerd die leeft niet lank,
D'onmaetigheyd die maekt hem krank.

Gy ziet het allen dag geschiên,
En wilt nogtans den strik niet vliên,
Gy houdt van eene volle feest,
Somtyds nadeelig aen den geest.

Al-wie de maetigheyd bemint,
Zig meestendeel bevredigd vind,
Hy leeft gerust, en schikt dit al,
Gelyk het God behaegen zal.

Vraegt deézen, wat hy meer begeert,
Daer hem geen ongenoegen deert?...
Hy zal u zeggen, dat hy leeft
In rust, dat geenen koning heeft.

Voegt by dit alles, tot een slot :
Een christen lett' op dit gebod,
Dat hy, als Christus, leéven moet,
Zoekt hy alleen, 't bestandig Goed.

Julius 1817.

Als u de zonde valt aen boórd,
Blyft op de Wet des Heeren peyzen.
Die u de middels aen zal wyzen,
Dat zy voórtaen u nimmer stoórt.

Van jongs-af-aen is u geleérd,
Dat zy u duyvels slaef kan maeken;
Zoud gy de boósheyd niet verzaeken,
Eer zy u teen' mael overheért.

Uw' jaeren zyn gevoórderd, vrind,
Maer hebt gy 't kwaeddoen willen haeten?
Hebt gy gelegenheyd verlaeten,
En naderhand uw' pligt bemind?...

Geloóft my, hier in 't kort gezeyd,
Niets zoó verblind, als zulke menschen,
Die haere ziels-verderfnis wenschen,
Verzint u dan : gy hebt nog tyd.

Augustus 1817.

Gy klaegt en denkt te gaen bezwyken;
Gy schouwt den druk en tegenspoed,
En zyt beangst in uw gemoed;
Maer waerom laet gy teekens blyken?...

Als u vervolging zou bezwaeren,
Waerom u niet gekeerd tot God?
Waerom ontwykt gy 't pyn'lyk lot,
't Geen u by-wylen zou vervaeren?

Gy zyt een' mensch, die in het lyden
Moest denken, dat gy stryden moet,
Gelyk een' vroómen christen doet,
Zoo-lang Hy nêerwaerts blyft verbeyden.

Zyt gy dan eyndelyk vergeéten,
Dat God u als op d'ermen draegt,
Die tegen zyne schikking klaegt?...
Of hebt gy dit nooyt wel geweéten?

Verschoónt u niet; gy moet de wegen,
Die Jesus u is voórgegaen,
In dank en agting neémen aen :
Dus krygt gy sterkte, moed en zegen!

September 1817.

Kan een' mensch de regte wegen
Blyven wand'len, als hy God
Heeft verlaeten, en, genegen
Tot de wereld, dryft den spot
Met vermaening, goede raeden,
En met christelyke daeden...

Veel' op onz' verloópen tyden,
Zyn geweéken van de baen,
Die, om zonden te vermeyden,
Ider-een dient in-te-gaen;
Maer! wat zal 't die dwaeze baeten,
Die hun eyge welzyn haeten?...

Kent-u-zelven; 't is te zeggen :
Doet den blinddoek van 't gezigt...
Als ik u moest wederleggen,
Gantsch de zaek was haest verrigt;
Laet uw vry losbandig leven;
Gaet u tot de deugd begeéven.

Laet-ze lachen, laet-ze spotten,
Die zig noemen welverlicht;
Houd-ze voor de groótste zotten;
Want zy wyken van hunn' pligt.
Laet ook blinde ketters twisten;
Blyft maer een' getrouwen christen.

October 1817.

't Wereldsch zoeken, 't wereldsch minnen,
Is het werk van slappe zinnen;
God beminnen, dat is al;
Om zyn' liefde te betragten,
Moet gy 't tyd'lyk minder agten,
Dat u eens verlaeten zal.

Overweégt uw' jonge dagen.
En gy zult die ook beklaegen,
    Als gy die hebt omgebragt,
In de menschen te behaegen,
En naê hunne gunst te vraegen,
    Wel zoó-blind, als onbedagt.

Uw' nu-meer-gezette jaeren
Zyn oók seffens doórgevaeren;
    Maer gy hebt altyd gedagt :
Myne vrienden zyn verdweénen,
En de vriendschap was verscheénen
    Eer dit iemand had verwagt.

Oud geworden, blyft gy klaegen,
Dat gy niet en kont verdraegen,
    Hunne groót' ondankbaerheyd;
Dat zy u te gaer verlaeten
Daer hunn' vriendschap nog kan baeten
    In zoo troósteloózen tyd!...

Alles ryplyk overwoógen,
    Wierd uw hert omhoóg-getoógen
    En gekeérd tot uwen al;
Gy bekende, dat de menschen,
Als een' teere bloem verslenschen,
    Dat u altyd smerten zal.

God! verzugt gy alle dagen,
    Gy zult weézen myn behaegen,
    Mynen troóster, mynen Heer:
Gy verdient, dat myne zinnen,
Die wat veel het aerdsch beminnen,
    U verkiezen zonder meer.

November 1817.

God is bermhertig, zonder maet,
    Want God is goed, en vol medoógen;
Verfoeyt den mensch het zondig kwaed,
    En houd den Opperheer voor oógen,
Hy word geholpen; 't is Gods-hand,
Die hem bezorgt den onderstand.

Word gy gekwollen van den tyd,
    Die wy allang in smert beleéven,
Waerom toónt gy u zonder vlyt,
    Daer God u zynen troóst kan geéven?
Een' smeéking, of een kleyn verzoek,
Die maeken slappe christ'nen kloek.

Het duert, zegt gy, en neémt geen eynd;
    De plaegen blyven my nog drukken;
Daer is al veél, dat ons nog pynt,
    Een groót getal van ongelukken;
Het een by 't ander toónt ons aen,
Dat onzen welstand is vergaen.

T'is waer, gelyk men ondervind,
    Dat ons de straffen overlaeden;
Maer welk is d'oórzaek, dat een' kind
    Gestraft word? Zyn 't niet d'oude paden,
Die 't kind bewandelt luy en kwaed,
Als 't aen zyn' Ouders wederstaet?

Besluyt dan tot uw' eyge schand,
    Dat gy, die zonden blyft bedryven,
Ook niet meer vreest Gods straffe hand,
    Die zynen vyand zoekt te blyven
Het koómt niet van den kant van God,
't Is d'overtreéding van 't Gebod.

December 1817.

Heér! ik heb, myn' levens dagen,
Veel genoóten van uw' Hand,
Die my gaf een goed verstand,
My bevryd heeft van de plaegen,
    In myn jongheyd, ouderdom;
    Maer wat gaf ik u weérom?...

Heér! gy hebt my menig' werven,
    Van den ondergang bevryd,
    En geholpen uyt den stryd,
Zelfs gered uyt ziekte, sterven;

Maer wat dankbaerheyd hier voór?...
Ik betrad het zelve spoór!

'k Ben in zonden blyven steéken,
'k Heb volherd in d'overdaed,
En in drinken zonder maet,
In het looven van gebreken;
Weelde streelde my het hert,
Wellust bragt my in de smert.

O! ik heb zoo veéle jaeren
Nu geleeft voor eer en baet,
Buyten pligt, en boven staet:
Myn gewiss' blyft my bezwaeren;
Heer! ik ben, in 't kort gezegd,
Waerlyk een' onnutten knegt!

G'hebt zoó veel voor my geleéden;
Ik was op 't gemak gezind;
'k Heb 't vergangelyk bemind;
'k Heb het schepsel aengebeden;
'k Leefde voor de zinn'lykheid,
Daer een christen tegen stryd.

Uwe peynen, uwe wonden,
Waeren spiegels, die my staeg
Deéden deéze korte vraeg,
Of ik afliet van myn' zonden?
Maer ik bleef er in versteénd,
Want ik heb niet eens geweénd.

Ach! wilt my genadig weezen,
Want ik toón een' waere boet
Met een nederig gemoed,
Uyt erkent'nis opgereézen:
Doet my, Jesu, nog genaê;
Geenen mensch kwam u te spaê.

Zitting van 19 Augustus 1896.

Aanwezig de heeren Gailliard, bestuurder, baron de Maere, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, Génard, Gezelle, Hiel, Sniedérs, Alberdingk Thijm, Daems, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Coremans, Sermon, Bols, de Flou en Claes, werkende leden;

de heeren de Ceuleneer, de Gheldere, Segers en de Vreese, briefwisselende leden.

Verontschuldigen hunne afwezigheid : de heeren Willems en Hansen, werkende leden; Muyldermans en Janssens, briefwisselende leden.

Het verslag over de vorige zitting wordt gelezen en goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Anthologie des Poètes wallons par Charles et Joseph Defrecheux et Ch. Gothier.

Histoire de Dinant, par H. HACHEZ, 2 vol.

Cartulaire des Comtes de Hainaut de 1337 *à* 1436. Tome VI, 1re partie. — Idem 2e partie. (Glossaire et tables.)

Documents pour servir à l'histoire des relations entre l'Angleterre et la Flandre, de 1341 à 1473.

Le Cotton Manuscrit Galba, b. 1. transcrit sur l'original par M. Edouard Scott et annoté par M. L. Gilliodts-van Severen. Brussel, 1896, 4°.

Compte rendu des séances de la Commission royale d'Histoire ou Récueil de ses Bulletins. 1896, 2e en 3e afl.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts. 1896, nr 6.

Le Roman en France pendant le XIXe siècle, par EUG. GILBERT. Deuxième édition.

Door den heer G. GEZELLE :

't Groot Waerelds Tafereel in konst-prenten en uitleggingen verbeeld. Amsterdam, 1715.

Ter nagedachtenis van Eugeen Zetternam, door Vrouwe van Ackere, geb. MARIE DOOLAEGHE.

Aen den eerwaerden heere abt Carton, door PRUD VAN DUYSE.

Fragment van den Spiegel historiael, berustende in de archieven der stad Brugge, uitgegeven door ALOIS NELIS.

Proeven van bewerking van een Friesch Woordenboek en van eene lijst van Friesche Eigennamen.

Aen den eerwaerden heer Ivo Vermeersch.

Vondel herdacht in de Normaalschool van den Staat, te Lier, 1887.

Clergé paroissial de la Flandre maritime en 1802 *et* 1803, par l'abbé VAN COSTENOBLE.

Ontwerp van eene Grond-wet voor het koningrijk der Nederlanden.

Verrières de l'église de Flêtre, par l'abbé VAN COSTENOBLE.

Welsprekendheid en tale. Redevoeringen van de eerweerde heeren DE BO *en* J. BOLS, *uitgesproken te Brugge den* 1 *Mei* 1876.

Ter blijde indachtigheid van de plechtigheid der kloosterbeloften door Marie Volcke (Zuster Andrea) in 't hospitaal van Oostende.

Ter gelegenheid van de eerste Communie van Paulus Robberecht...

Een brief van Ph. Blommaert aan Lanssens, schrijver der *Geschiedenis der stad Thourout.* (1 December 1847.)

Door den heer J. BROECKAERT :
Dendermondiana. IVe afl.

Door den Bestendigen Secretaris der Academie :
De Toekomst. Tijdschrift voor opvoeding en onderwijs. 1889-1896 (8 deelen).

Door het Stadsbestuur van Oudenaarde :
Verslag over het bestuur en den toestand der stadszaken gedurende het jaar 1894-1895.

Door de *Académie d'Archéologie de Belgique :*
Annales, 1896, nr 2. — *Bulletin*, 1896, nr 27.

Door den heer EM. GIELKENS :
Open brief aan den heer Gevaert, bestuurder der hoogere Muziekschool van Brussel.

Door den heer F. van Loo, bestuurder der Katholieke Bibliotheek te Gent :

Lexicon latino-belgicum novum door SAMUËL PITISCO. Amsterdam, 1729.

Door de heeren VICT. VAN GHELUWE en EDW. VAN DOOREN :

Jaarboek van den Vlaamschen Bieënteler. 1896, (1e jaar).

Door de Société belge de Librairie :

Revue bibliographique belge. 1896, nrs 6 en 7.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1896, nrs 7 en 8.

Guide illustré de Gand, par VARENBERGH.

Door den heer H. FOURNIER, drukker te Wijtsgate :

Dauwpereltjes of Dichtkransje voor de brave kinders van Vlaanderen. 1894.

Door den Uitgever van *Biekorf*, de afleveringen 12-13-14 des huidigen jaars.

Door den heer F. BUITENRUST HETTEMA :

Taal- en Letteren, 6e jaar, nr 4.

Door de Koninklijke Bibliotheek van 's Gravenhage :

Verslag over den toestand der Kon. Bibliotheek, in het jaar 1895.

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden :

Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde. 15° deel, 2° aflev.

De heer Bestuurder deelt aan de vergadering de brieven mede, namens het Bureel geschreven aan Z. M. den Koning en aan kolonel Jungbluth, aide-de-camp van Z. K. H. Prins Albrecht, met betrekking tot het ontworpen feest van 11 October ter herdenking van het stichten der Academie, op welk feest Z. K. H. zou uitgenoodigd worden. Daar de 11 October de verjaardag is van het afsterven van Hare Majesteit Louisa-Maria, eerste koningin der Belgen, en dien dag de Koninklijke Familie eene godsdienstplechtigheid bijwoont in de kerk van Laken, zal het verjaarfeest der Academie acht dagen later, den 18 October, plaats hebben.

Door den bestendigen secretaris wordt een brief gelezen vanwege het Snellaerts-Comiteit, waarbij de Academie uitgenoodigd wordt tot het bijwonen der plechtige onthulling van het gedenkteeken te St.-Amandsberg ter eere van Dr. Snellaert, en vastgesteld op den 20 der maand September. — De vergadering duidt den heer Coopman aan om de Academie bij gemelde plechtigheid te vertegenwoordigen.

De heer Coopman, secretaris der Commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde, stelt in dezer

naam voor, het werk der heeren JEF CUVELIER en CAM. HUYSMANS : ***Plaatsnaamkunde der gemeente Bilsen***, door de Academie te laten drukken.

De heer Claes biedt namens den heer J. Kleyntjens een afdruksel aan van dezes studie : ***Een Eddalied vertaald en opgehelderd.*** — De vergadering stemt bedankingen aan den Schrijver.

Dagorde.

De vergadering stelt het program vast der letterkundige wedstrijden voor het jaar 1898, en gedeeltelijk voor 1899, waarna in behandeling komt een voorstel, neergelegd door de heeren Bols, Claes, Claeys, Daems, de Flou, Génard, Gezelle en Sermon, strekkende tot het aannemen van een onderscheidingsteeken, door de Leden der Academie in plechtige omstandigheden te dragen.

Het uur te ver gevorderd zijnde om dit vraagpunt eene oplossing te geven, wordt beslist het aan de dagorde te stellen van de eerstvolgende vergadering.

Daarna verklaart de heer bestuurder de zitting gesloten.

LETTERKUNDIGE WEDSTRIJDEN

voor 1898.

EERSTE VRAAG.

Oudgermaansche Taal- en Letterkunde.

Beredeneerd overzicht der jongste stellingen over den oorsprong der Edda's.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning van gelijke waarde.

TWEEDE VRAAG.

Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde.

Men vraagt eene taalkundige studie over het middelnederlandsch Proza (Oost- en West-Vlaanderen), gelijk het voorkomt in ambtelijke bescheiden en andere opstellen, die geene letterkundige strekking vertoonen, zooals: charters, diplomas, renteboeken, rekeningen, akten van allen aard, brieven, verslagen, opschriften enz. (± 1200 *tot* ± 1500).

Aanmerking. — De Schrijver zal zorg dragen al de door hem geraadpleegde stukken of verzamelingen nauwkeurig aan te stippen.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

DERDE VRAAG.

Nieuwere Taal- en Letterkunde.

De geschiedenis der Nederlandsche taalkunde in de zuidelijke Nederlanden van de XVIe eeuw tot 1886.

Prijs : 800 frank, of een gouden gedenkpenning.

VIERDE VRAAG.

Germanismen.

Men vraagt eene zoo volledig mogelijke lijst van de « Germanismen », die heden gebruikt worden door de Nederlandsche schrijvers, met aanwijzing van den aard, alsmede van de echt Nederlandsche woorden of uitdrukkingen.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

VIJFDE VRAAG.

Geschiedenis.

Welken invloed hebben de Zuidnederlandsche uitgewekenen van de XVIe eeuw gehad in Noord-Nederland op taal- en letterkunde, onderwijs, schoone kunsten, handel, nijverheid en staatkundige ontwikkeling.

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

ZESDE VRAAG.

Zuidnederlandsche Folklore.

Men vraagt eene zoo volledig mogelijke verzameling en nauwkeurige beschrijving van de oude en hedendaagsche « Kinderspelen » in Vlaamsch-België, met aanteekening der daarbij gezongen liederen (woorden, en in zoo ver het mogelijk is, de muziek).

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

ZEVENDE VRAAG.

Onderwijs.

Eene studie over de vraag : « Waarom eischen de opvoedkunde, het vaderlandsch en het maatschappelijk belang dat het kind onderwezen worde door middel van zijne moedertaal ? »

Prijs : 600 frank, of een gouden gedenkpenning.

ACHTSTE VRAAG.

Vak- en Kunstwoorden.

Men vraagt eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den « Trapmaker ». Zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen en werken.

In het antwoord zullen de Mededingers, zoo veel mogelijk de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen mededeelen.

Prijs : 300 frank, of een gouden gedenkpenning.

NEGENDE VRAAG.

Men vraagt eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den « Loodgieter en Zinkbewerker ». Zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen.

In het antwoord zullen de Mededingers ook, zoo veel mogelijk, de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen mededeelen.

Prijs : 300 frank, of een gouden gedenkpenning.

Wedstrijden voor 1899.

Een « Handwoordenboek van Nederlandsche Synoniemen » met uitleg (1) *en toelichtende voorbeelden, zooveel mogelijk uit de beste Nederlandsche schrijvers.*

Prijs : 1000 frank, of een gouden gedenkpenning.

Men vraagt eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den Huis- en Versierschilder en Glazenmaker. Zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen en met de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche benamingen.

Prijs : 300 frank, of een gouden gedenkpenning.

---

(1) Voor dezen zij als voorbeeld aanbevolen : JOHANN AUGUST EBERHARD'S *Synonymisches Handwörterbuch der deutschen Sprache.* — Dreizehnte Auflage. Leipzig, 1882, Th. Grieben's Verlag.

VOORWAARDEN.

Voor de wedstrijden worden enkel handschriften en niet te voren uitgegeven stukken aanvaard. De werken moeten leesbaar in het Nederlandsch geschreven zijn.

De Schrijver stelt zijnen naam op zijn opstel niet; hij voorziet dit slechts van eene kenspreuk, welke hij, met opgave van zijnen naam en woonplaats, in een gesloten briefje, dat dezelfde spreuk tot opschrift heeft, herhaalt. Voldoet hij aan de laatste bepaling niet, dan kan de prijs hem geweigerd worden.

De mededingende handschriften voor den wedstrijd van 1898 moeten *vrachtvrij* ten huize van den bestendigen Secretaris (den heer Fr. de Potter, Godshuizendreef, 29) ingezonden zijn vóór den 1 Januari 1898; deze voor den wedstrijd van 1899, vóór den 1 Januari van dat jaar.

De stukken, na den voorgeschreven dag ontvangen, of zulke, welker Opstellers zich op eenige manier zullen doen kennen, worden uit den wedstrijd gesloten.

Den mededingeren wordt aanbevolen een volledig afschrift van hun werk te bewaren, om dit te kunnen benuttigen in geval de keurraad het bekronenswaardig zou oordeelen, maar wijzigingen of bijvoegingen zou vorderen aleer het te laten drukken. In geen geval wordt het bekroonde handschrift aan den Inzender teruggegeven.

Zijn er aan eenig bekronenswaardig gekeurd werk wijzigingen toe te brengen, dan zal het bedrag van den prijs niet eèrder gegeven worden dan nadat de keurraad het drukvaardig zal verklaard hebben.

De Academie eischt voor de werken de grootste nauwkeurigheid in de aanhalingen en vraagt uit dien hoofde dat de Mededingers de uitgaven, alsook de bladzijde der door hen aangehaalde boeken, aanduiden. — Zij meent den Mededingeren te moeten berichten dat al de handschriften, aan haar oordeel onderworpen, als haar eigendom in hare archieven bewaard blijven, en zij zich het recht voorbehoudt deze, geheel of gedeeltelijk, in druk te geven.

Van de niet ter uitgave aangenomen stukken zullen de Mededingers, op hunne kosten, een afschrift kunnen bekomen, mits overeenkomst met den bestendigen Secretaris.

De bestendige secretaris,
FR. DE POTTER.

De bestuurder,
EDW. GAILLIARD.

Zitting van 16 September 1896.

Aanwezig de heeren Gailliard, bestuurder, baron de Maere, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Génard, Gezelle, Hiel, Willems, Hansen, Micheels, Obrie, Coopman, Broeckaert, van Even, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, Claes, werkende leden;

de heeren de Vreese, Janssens en Segers, briefwisselende leden.

Afwezig met kennisgeving, de heeren Alberdingk Thijm, Daems en de Vos.

De bestendige Secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk goedgekeurd wordt, en legt daarna de lijst neder der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

De Hagelander. 3e jaargang.

Grondbeginselen van het Belgisch strafrecht, door Mr. DE HOON.

La Chambre des Représentants, en 1894-1895.

Bulletijn van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Gent. 4e jaar, nº 2.

Lexique française hiéroglyphique, par G. HAGEMANS.

Het gebruik der Talen in burgerlijke Zaken, door O. PYFFEROEN.

Bibliographie de Belgique, 1896. Nrs 11-16.

Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Mémoires couronnés et mémoires des savants étrangers. Tome LIV, 4°.

Revue Néo-Scolastique, nr 11.

Réalités, par EM. GIELKENS.

Wallonia, 4e jaar, nr 6.

L'Etat de l'Eglise ou les deux Puissances, par FERDIN.-J. MOULART. 4e édition.

Mémoires pour servir à l'histoire du Traditionalisme ou de l'Ontologisme en Belgique, de 1834 *à* 1864.

De St.-Martenskerk te Kortrijk, door TH. SEVENS.

Bibliotheca Belgica. 133e-136e afleveringen.

Door den heer TH. VAN HOOGSTRATEN, Dominikaan :

Studiën en kritieken. 2 deelen. 1890.

Door de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam :

Jaarboek van de Kon. Akademie over het jaar 1895.

Zur Lexicologie des altwestfriesischen, von W.-L. VAN HELTEN.

Die altindischen Todten-und Bestattungsgebräuche, von Dr. W. CALAND.

Door de Opstellers van het Woordenboek der Nederlandsche taal :

De 2e aflevering, 11e deel. (*Oorlogspantser-Op.*), en de 8e aflevering, 2e deel : ***Bed-Beek.***

Door den bestendigen secretaris der Academie :

Alphabet irlandais, précédé d'une notice historique, littéraire et typographique, par J.-J. MARCEL.

Reglement voor de maetschappy van Vlaemsche Letteroefening : de Taal is gansch het Volk, opgerigt te Gent, den 10 ***Februari*** 1836.

Verslag over den toestand der maetschappy gedurende het bestuer-jaer 1836-1837. — Idem tot 1856-1857. — Idem over 1859-1860, 1860-1861, 1861-1862, 1864-1867.

Door de Uitgevers van *Biekorf*, de 16e en 17e afleveringen dezes tijdschrifts.

Door den heer Arseen van der Schelden :

Louisa-Maria. Nieuwjaerswensch aen de Ryken, door C-H. VAN BOEKEL. 1856.

Briefwisseling.

Door den heer Paul ver Eecke, ingenieur te Antwerpen, is aan de Academie een fragment gezonden (in lichtdruk) van een middeleeuwsch handschrift, door hem onder den ouden omslag van een boek ontdekt, en bevattende een fragment van Jacob van Maerlant's *Spieghel historiael.* De

heer ver Eecke zal, zoo de Academie het verlangt, een lichtdruk bezorgen van geheel het handschrift, hetwelk wel niet onuitgegeven, maar toch van belang is om te onderzoeken welke varianten het met de gekende teksten oplevert. — Den heer P. ver Eecke zal namens de Academie, bij voorbaat, dank worden gezegd voor de bereidwillige mededeeling.

De heer Gailliard, secretaris der bestendige Commissie van Middelnederlandsche letteren, deelt mede dat de heer W. de Vreese aan gemelde Commissie voorstelt, het hs. van *Sydrac*, persvaardig gemaakt door Dr. STOETT, door de Academie te laten uitgeven. — Dit voorstel zal in eene volgende zitting onderzocht worden.

Gezegde commissie heeft beslist, onder voorbehoud van de goedkeuring der Academie, de heeren de Flou en Gailliard te gelasten met de uitgave van het dichtwerk : *Spieghel van 's menschen behoudenisse*, hetwelk men veronderstelt uit de pen gevloeid te zijn van JACOB VAN MAERLANT, en waarvan het eenig bekende hs. door beide leden te Londen is afgeschreven.

De vergadering gelast het bestuur, alsmede de heeren jhr. de Pauw en de Vreese, met het regelen des bankets op 17 October aanstaande, na de gewone maandelijksche vergadering.

Dagorde.

Het voorstel, in de vorige zitting neergelegd tot het aannemen van een onderscheidingsteeken voor de leden der Academie, op plechtige vergaderingen, wordt, na mededeeling van een paar opmerkingen ingezonden door de heeren Alberdingk Thijm en de Vos, en na eene korte wisseling van gedachten, in beginsel aangenomen, maar de bespreking er van tot later verschoven.

Aangaande de erkenning der beide nieuwe bestendige commissiën door den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, zal dezen hoogen ambtenaar antwoord gevraagd worden op het vertoog, hem namens de Academie daarover toegestuurd.

Het voorstel der Commissie van nieuwere Taal- en Letterkunde, strekkende om, op het gunstig verslag der heeren Bols, Coopman en Micheels, het handschrift der heeren J. Cuvelier en C. Huysmans (*Plaatsnaamkunde. Gemeente Bilsen*), door de Academie uit te geven, wordt aangenomen.

Te vier ure verklaart de heer bestuurder de zitting gesloten.

Zitting van 17 October 1896.

Aanwezig de heeren Gailliard, bestuurder, baron de Maere, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Gezelle, Hiel, Snieders, Alberdingk Thijm, Daems, Hansen, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, Claes, werkende leden;

de heeren de Ceuleneer, de Vreese, briefwisselende leden.

Verontschuldigt zijne afwezigheid, de heer Muyldermans, briefwisselend lid.

Het verslag over de vorige zitting wordt gelezen en goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN :

Door de Regeering :

Le livre de l'abbé Guillaume de Ryckel (1249-1272), publié par H. PIRENNE.

Recueil de travaux d'érudition offert à Mgr. Ch. de Harlez à l'occasion du vingt-cinquième anniversaire de son professorat à l'Université de Louvain.

Coutumes des pays et comté de Flandre. Quartier de Gand, tome sixième.

Geschiedenis van Ternath, door Dr. THEOFIEL POODT.

Antwerpen's St.-Willebrordskerk, door J.-B. STOCKMANS.

Bulletijn van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Gent. 1896, nr 3.

La Seigneurie de Renaix, par le Dr. OSCAR DELGHUST.

Bulletin de l'Agriculture, 1896, tome XII.

Bulletin de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1896, nos 7 et 8.

Door den heer W. DE VREESE :

Een spel van Sinne van Charron, de helsche schippere. 1551. Uitgegeven en toegelicht door Dr. W. de Vreese. Tweede druk.

Door de Redactie van het *Woordenboek der Nederlandsche taal*, de 6e aflev., 3e deel, dezer uitgave.

Door de Académie d'Archéologie de Belgique :

Annales, tome IX, 4e série, 3e — 4e aflevering.

Door den heer F. Buitenrust Hettema :

Taal en Letteren, 1896, nr 5.

Door den heer EM. GIELKENS :

De kwaal des Tijds.

Door de Société belge de Librairie :

Revue bibliographique belge, 1896, nrs 8 en 9.

Door den heer Arseen vander Schelden :

Verslag ingediend aan den Minister van Binnenlandsche Zaken door de Jury, gelast met de

toewijzing van den driejaarlijkschen prijs van Vlaamsche tooneelletterkunde. 1868.

Lijst der Tooneelwerken welke deelachtig erkend zijn der aanmoedigingen door het Koninklijk besluit van 31 *Maart* 1860 *ingesteld.* 1867.

Idem 1870.

Door den heer A. Siffer :

Jaarboek der gilde van St.-Lukas en St.-Jozef, te Gent. 1895.

Het Belfort, 1896, n° 9-10.

Traité de la capacité de disposer, la quotité disponible et son calcul, par C. DE BOCK.

Dit zijn Vlaamsche Wondersprookjes, naverteld door P. DE MONT en ALF. DE COCK.

Histoire abrégée de la Peinture et des peintres anciens et modernes les plus célèbres, par l'abbé F. TIMMERMANS.

Ook een Ideaal, door P. DANCO.

Segher van Eedtvelde, drama, door K. VERBERCKT.

Essai sur la philologie musicale, par PAUL D'ACOSTA.

De bestendige Secretaris deelt de namen mede der heeren Ministers en andere hooge Ambtenaren, die hem bericht hebben de plechtige zitting van den 18 October te zullen bijwonen (*Zie het verslag over deze zitting*, bl. 613 en 614.)

Hebben schriftelijk gemeld, verhinderd te zijn de hun toegestuurde uitnoodiging tot het bijwonen der gezegde feestelijke vergadering te beantwoorden : de heeren : P. de Smet de Naeyer, minister van Finantiën; L. de Bruyn, minister van Landbouw en Openbare Werken ;

A. Eeman, A. Ligy en J. van der Linden, volksvertegenwoordigers ; D. Fiévé, senator ;

de Procureur-Generaal bij het Beroepshof te Gent; van Wambeke, Ch. van Praet, H. van Maele, J. de Cock, A. de la Kethulle de Ryhove en A. Roels, raadsheeren bij hetzelfde Beroepshof;

de Ruyter, generaal-majoor; Fisch, kolonel ; van der Marlière, luitenant-kolonel ; de Croos, luitenant-kolonel; A. Malengraux, majoor bij het geschut; Thile, majoor; Plevoets, krijgsintendant; Fontaine, hoofdgeneesheer bij het leger ;

de heeren hoofdingenieur de Heem, en van Haute, ingenieur van bruggen en wegen ;

van Cauwenberghe, rector der Gentsche Hoogeschool.

O. van de Walle, arrondissements-commissaris van Oudenaarde ;

Oct. Bruneel en J. de Vigne, schepenen der stad Gent.

Bij brief van 23 September l. l. bericht de heer Minister van Landbouw en Openbare Werken, dat hij den heer B. Comein, te Schaarbeek, gelast heeft met het beitelen des marmeren borstbeelds

van den XVIe eeuwschen dichter en geschiedschrijver Mark van Vaernewijck, hetwelk door het bureel der Academie, voor hare galerij, was gevraagd.

De heer Coopman brengt verslag uit over de zitting, gehouden door de Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Werden gekozen, voor de jaren 1897 en 1898, tot voorzitter dier Commissie, de heer Daems; tot ondervoorzitter, de heer Hansen; tot secretaris, de heer Coopman.

De Commissie uit den wensch, dat de Koninklijke Vlaamsche Academie den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs verzoeken zou ten spoedigste eene bepaalde beslissing te nemen betreffende het spellen en het rechtschrijven van onze plaatsnamen.

Daarna geeft de heer Coopman een kort verslag over het feest ter herdenking aan Dr Snellaert, te St.-Amandsberg, den 20 September laatstleden, en leest de redevoering, welke hij aldaar namens de Academie, die hem benoemd had tot haren vertegenwoordiger op die plechtigheid, heeft uitgesproken :

Mijne Heeren,

De Koninklijke Vlaamsche Academie van Nederlandsche taal- en letterkunde heeft mij de vereerende taak opgelegd haar bij deze feestelijke gelegenheid te vertegenwoordigen.

Tot heden wilde het gebruik, dat de vertegenwoordigers der Academie in haren naam niet het woord zouden voeren op eene Vlaamsche bijeenkomst of eene vaderlandsche plechtigheid, buiten den kring van het genootschap gehouden of gevierd.

Edoch, geen regel zoo vast of hij duldt wel eene uitzondering. Indien ik, derhalve, voor ditmaal afbreek met de voorzichtige en wijze gewoonte, geef ik enkel gehoor aan de inspraak van mijn hart, en vertrouw, dat ik, dus doende, beantwoord aan het innigste verlangen mijner achtbare Medeleden. Immers, hier wordt, door taalbroeders uit alle gouwen van het Vlaamsche land, met de hoogste vereering en den warmsten dank een vereeuwigden man gehuldigd, wiens nagedachtenis door de Koninklijke Vlaamsche Academie wordt bewaard met onverzwakte en rechtmatige dankbaarheid.

Wel werd, in 1836, door Jan-Frans Willems op hare stichting aangedrongen; maar die wensch zou eerst na eene halve eeuw worden vervuld; en wie de geschiedenis van den Vlaamschen taalstrijd doorbladert, zal den roem van den vader der Vlaamsche Beweging, of van geen zijner eerbiedwaardige medewerkers en volgelingen, te kort doen, indien hij een voornaam deel van die late zegepraal toekent aan Ferdinand-Augustijn Snellaert.

Dat getuigt menig opstel in zijn verdienstelijk *Kunst- en Letterblad.* Wij lezen het in het algemeen gekend vertoogschrift van 1840, dat hij met Willems, Jonkheer Blommaert en Baron de St-

Genois in het licht zond; mede in zijne brieven aan het Brusselsch Midden-Comiteit; het staat geprent in de tallooze verzoekschriften, die hij voor Vlaamsche kringen ontwierp, o. a. voor het *Vlaemsch Verbond* en *de Tael is gansch het Volk*; voor die gedachte trad hij overal in 't krijt, zelfs in de Koninklijke Academie van België, waarvan hij een der werkzaamste leden was, en waar hij, zijn recht als Vlaming willende doen gelden, de eerste, en trots alle tegenkanting, het Nederlandsche woord manmoedig liet klinken.

Immers, Snellaert was niet alleen een overtuigd Vlaming; hij was tevens een ziende, waakzame en denkende geest. Het was hem, in dien strijd, niet te doen om het verwerven van eene officieele instelling meer of min; maar zijn diep gevoel van wat recht is, kon niet dulden dat den Franschsprekenden landgenoot iets gulweg en rijkelijk geschonken werd, wat den Vlaamschen burger zou ontzegd blijven als eene schadelijke, eene verboden vrucht; hij betrachtte daarbij de hoogere erkenning, het hooger leven en streven onzer moedertaal; eischte voor haar eene bestemde plaats, een eigen werkkring in den tempel der wetenschap : eene Vlaamsche Academie was voor hem de tweelingzuster van eene Vlaamsche hoogeschool.

« Bij het hooger onderwijs » — schreef hij in zijn merkwaardig verslag over de handelingen der Vlaamsche Grieven-Commissie van 1856, — « scharen zich als van zelf de geleerde genootschap-

« pen onder den naam van academiën of instituten « bekend, welke met de .hoogescholen de verhe- « venste uitdrukking zijn van den staat der weten- « schap, letteren en kunsten in een land. Door den « Staat ingesteld en geldelijk ondersteund, zijn zij « tot wachters geplaatst, om den geestelijken toe- « stand der natie tevens te peilen en voor te « lichten, terwijl zij, hand aan hand gaande met « de diplomatie, het land in nuttige betrekkingen « stellen met andere volkeren... Het recht, zoowel « als het algemeen belang, vordert dat ook in het « hooger onderwijs het Nederduitsch naast het « Fransch op gelijken voet sta... Het bestaan van « een Vlaamsch hooger onderwijs kan maar een « vraagstuk van tijd en middelen meer zijn; in « de geesten zit het reeds... »

Zoo sprak Snellaert. Zijn droom, de droom van de onvergetelijken, die hier op Sint-Amands-heuvel, zijde aan zijde rusten, is gedeeltelijk waarheid geworden; en de Vlaming, de lang vergetene en verguisde, is geen ondankbare. Wel is dit gedeeltelijk weinig in verhouding tot hetgeen hij nog winnen moet, vooraleer hij zich geheel en al beschouwen mag als een vrije burger in zijn eigen vrije vaderland; maar dat gedeeltelijke is reeds voor hem eene verkwikkende oase in de uitgestrekte zandige heide der ongerechtigheid, waarin, 40 à 50 jaren geleden, door eene kleine schare edele mannen, schier hopeloos het eerste ploegijzer werd gedreven.

In de gerechtszaal, in het licht van het Christusbeeld, wordt de Vlaming niet meer geoordeeld en veroordeeld in eene taal, die hij niet begrijpt; weldra hoeft hij geene ambtenaren meer te voeden die, o wreede spotternij! het Nederlandsch opschrift van zijn zuurgewonnen Vlaamschen penning niet eens kunnen lezen; morgen wellicht, zal hij, in het fier besef zijner eigenwaarde, gehoorzaamheid mogen zweren aan wetten die, in zijne taal gesteld, rechtsgeldig zullen zijn; in den raad zijner gemeente en provincie schemert het zonnig en krachtig Vlaamsche leven van voorheen; 't scheen hem toe als vernam hij, onlangs, te Brussel, uit de Wetgevende Kamer, het manend Vlaamsche woord, hem zóo zoet als het wekkend lied, dat eene nieuwe Vlaamsche lente kondigt; in het middelbaar onderwijs, wordt zijn kind, de zoon der burgerij, niet stelselmatig meer opgekweekt tot een vijand van zijn eigen volk en ras; in de Koninklijke Vlaamsche Academie worden de schatten onzer aloude taal nagespoord en in 't licht gesteld, wordt rusteloos geijverd tot loutering en verrijking van onzen taalschat; talrijke land- en gouwdagen geven, elk jaar, aanleiding tot krachtige wrijving van gedachten, tot bezielende bemoediging; op de Nederlandsche *Taal- en Letterkundige Congressen*, — die Snellaert hielp stichten en aan dewelke wij veel, o. a. de onwaardeerbare eenheid in spelling, verschuldigd zijn, — groeit en bloeit de boom der verbroedering

onder taalgenooten en stamverwanten immer voort; — een *Algemeen Nederlandsch Taalverbond* is in wording, een verbond dat zich uitstrekken zal over Europa, Amerika, Afrika en Indië; dat ongeveer 20 millioen menschen, in den geest der liefde voor de in België zoo lang verwaarloosde en miskende, Nederlandsche taal, vereenigen zal; — op de hoogeschool te Gent en te Loven wordt onze jeugd, de hoop der toekomst, onder de leiding van bekwame en geëerde leeraars, vertrouwd met de schoonheden, ingewijd in de kennis van de schatten der Nederlandsche en Germaansche philologie.

Voorwaar, dat weinige is, alles wel beschouwd, reeds veel. Wij hebben reden tot juichen; edoch, vooraleer wij het groote, vaderlandsche doel bereikt hebben, dat Willems en Snellaert, Conscience en Ledeganck, van Rijswijck en Bormans, David en van Duyse en zoovele andere verdienstelijke mannen, geleerden en dichters, ons aanwezen en betrachtten in een tijd van onmacht en rouw, mag die juichkreet niets anders beduiden dan een kreet, die de erkentelijkheid ons slaken doet; een kreet, waarin eene bede trilt om kracht, en gericht is tot de goede, onsterfelijke geesten, laat me zeggen tot de uitverkorenen van ons Vlaamsch geloof, opdat wij daarin sterkte mogen putten tot vervulling van ons aller plicht, de algeheele verwezenlijking, tot heil van taal en volk, van ons aller leus, die ook de levensleus van Dr Snellaert was : *In Vlaanderen Vlaamsch!*

De heer Bestuurder dankt, namens de vergadering, den heer Coopman, die zijne taak verdienstvol gekweten heeft. (*Toejuichingen.*)

Dagorde.

Door de heeren Gailliard en Alberdingk Thijm wordt mededeeling gedaan van de redevoeringen, welke in de plechtige zitting van den 18 October door hen zullen voorgedragen worden.

Het voorstel der Commissie van Middelnederlandsche letteren, strekkende tot het uitgeven van « *de Spieghel van 's menschen behoudenisse* », wordt aangenomen.

De heer Bestuurder deelt vervolgens inlichtingen mede aangaande de ontvangst van Z. K. Hoogheid Prins Albrecht en de plechtige vergadering van den volgenden dag.

Te 4 uren wordt de zitting geheven.

Na de zitting vereenigden zich de Leden aan het jaarlijksch banket.

De heer Bestuurder droeg er den volgenden heildronk voor aan Z. M. den Koning, beschermheer der Academie :

Mijne Heeren,

Het is voor den Bestuurder der Koninklijke

Vlaamsche Academie een onwaardeerbaar voorrecht, de eer te hebben op het jaarlijksch feestmaal eenen heildronk ter eere van Z. M. den Koning en van de Koninklijke Familie te mogen voordragen.

Aan den Koning! mijne Heeren!

Aan den verlichten Vorst, aan wiens verstandig beleid ons vaderland zoo vele jaren van vrijheid, voorspoed en vrede te danken heeft.

Aan onzen Koninklijken Beschermheer, die aan de Vlaamsche Academie zoo menig blijk van belangstelling gaf, en ons morgen een nieuw, onschatbaar bewijs geeft van die belangstelling, wijl Hij zijnen Koninklijken Neef Prins Albrecht, zijnen vermoedelijken opvolger op den troon van België, machtigt de plechtige zitting der Academie en de inhuldiging van onze feestzaal met zijne tegenwoordigheid te vereeren.

Aan Leopold den IIe, hulde en dank!

Hij leve!

Aan Hare Majesteit Koningin Maria-Henrietta!

Aan de Koninklijke Familie!

Het Vlaamsche volk, het vrijheidslievende en trouwe Vlaamsche volk weet, welke diepe genegenheid ons Vorstelijk Stamhuis voor zijne taal en voor zijnen landaard koestert, en het is hem daarvoor dan ook uit ganscher harte erkentelijk.

Onze wenschen van geluk en voorspoed voor de Koninklijke Familie vinden weerklank in de harten aller Vlamingen.

Leve de Koninklijke Familie!

Op dezen dronk, aan Z. M. overgeseind, werd het volgende antwoord ontvangen :

« De Koning gelast mij de heeren Leden der Koninklijke Vlaamsche Academie zijnen oprechten dank te betuigen om op haar jaarlijksch banket op de gezondheid en het heil Zijner Majesteit en der Koninklijke Familie gedronken te hebben, alsook voor de vaderlandsche gevoelens, die zij bij deze gelegenheid aan den Koning uitgedrukt hebben. Zijne Majesteit zendt zijne beste wenschen van voorspoed aan de Koninklijke Vlaamsche Academie.

De Adjudant des Konings van dienst. »

Plechtige Openbare Zitting van den 18 October 1896.

Bezoek van Zijne Koninklijke Hoogheid PRINS ALBRECHT.

Te 1 ure wordt de poort van het Academisch paleis geopend.

De Leden der Academie vergaderen in de voorzaal, waar zij aan Z. K. H. zullen voorgesteld worden.

Zijn aanwezig : de heeren Gailliard, bestuurder, baron de Maere, onder-bestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr de Pauw, Génard, Gezelle, Hiel, Snieders, Alberdingk Thijm, Daems, Hansen, Micheels, Obrie, van Droogenbroek, Coopman, de Vos, Broeckaert, Sermon, Coremans, Bols, de Flou, Claes, werkende leden;

de heeren De Ceuleneer, jhr de Gheldere, de Vreese, Janssens, Prayon van Zuylen, Seghers, briefwisselende leden.

Verontschuldigde zijne afwezigheid, de heer Edw. van Even, werkend lid, ter oorzake van het overlijden zijns broeders.

Bij de Leden der Academie hadden zich gevoegd de heeren ministers Begerem en Schollaert, Zijne Hoogw. de Bisschop van Gent, de heeren van Cleemputte, Maenhout, Huyshauwers, de Guchtenaere, L. de Hemptinne en J. de Vriendt, volksver-

tegenwoordigers; de heeren Léger, Lammens, Cooremans, Herry, Claeys Bouúart, de Kerckhove d'Ousselghem, senators; de luitenant-generaal de Faudeur, bevelhebber der 2e ruiterij-afdeeling en der eerste krijgs-circonscriptie: de luitenant-generaals van Eechout en Kraus; de luitenant-kolonel Vent, stafoverste der 2e ruiterij-afdeeling; de kolonel-bevelhebber van het 4e lansiersregiment; de luitenant-kolonel Nolet en de major Jacoby.

Te 1 uur 20 minuten kondigt het krijgsmuziek de aankomst van Z. K. Hoogheid PRINS ALBRECHT aan. Het bureel der Academie begeeft zich naar de poortzaal, waar het, beneden aan de trap, door den heer R. de Kerchove, gouverneur der provincie Oost-Vlaanderen, aan Z. K. H. wordt voorgesteld.

Binnen het salon geleid, waar de ontvangst plaats heeft, verwelkomt de heer Bestuurder den Prins in de volgende bewoordingen :

Koninklijke Hoogheid!

Bij de eerste woorden van hartelijk welkom, waarmede ik de eer had uwe Koninklijke Hoogheid zooeven in naam van het Bestuur der Koninklijke Vlaamsche Academie te begroeten, moet ik nu, vanwege de heeren Leden der Academie, die U hier eerbiedig afwachten, eenige woorden voegen van verwelkoming, en tevens van welgemeenden dank voor het zoo vereerend bezoek door Uwe Koninklijke Hoogheid aan onze hoogst nationale instelling gedaan.

De dag van heden, Monseigneur, zal voor de Koninklijke Vlaamsche Academie als een der heuglijkste dagen geboekt blijven. Wees verzekerd, Monseigneur, dat het blijk van genegenheid, door Uwe Koninklijke Hoogheid aan de Vlaamsche taal en aan den Vlaamschen stam gegeven nooit zal vergeten worden, en dat het vruchten van erkentelijkheid en van verkleefdheid in de harten der Vlamingen zal aankweeken.

Na deze toespraak, door de aanwezigen luid en hartelijk toegejuicht, stelt de heer Bestuurder de Leden der Academie, beurtelings, voor aan Zijne Koninklijke Hoogheid, die ieder met eenige vriendelijk woorden van den Prins bejegend worden.

Nadat ook de andere in het salon aanwezige personen door den heer Gouverneur aan Z. K. H. zijn voorgesteld, leidt het bureel der Academie den Prins naar de zittingszaal, die proppensvol is met uitgenoodigden, waaronder vele personen, die van buiten de stad gekomen zijn om de plechtigheid bij te wonen. Uitbundige toejuichingen en dikwijls herhaalde kreten van *Leve Prins Albrecht!* begroeten, bij het binnentreden in de zaal, Z. K. Hoogheid, die met het bureel en de hoogere overheden plaats neemt op het verhoog.

Dáár zetten zich aan de tafel neer :

PRINS ALBRECHT, hebbende aan zijne rechter zijde : den heer Begerem, minister van Justitie; baron de Maere, onderbestuurder; hoogleeraar Alber-

dingk Thijm en Dr H. Claeys, pr.; aan zijne linker zijde : de heeren Gailliard, bestuurder, Schollaert, minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, en de Potter, bestendige secretaris.

Verder namen plaats op het verhoog : de heeren Gouverneur van Oost-Vlaanderen, Mgr. Stillemans, bisschop van Gent, de luitenant-generaals de Faudeur, van Eechout en Kraus; de heeren Braun, burgemeester van Gent; van Loo, generaal der Gentsche Burgerwacht.

Achter Z. K. H. namen plaats de kolonel Jungbluth, aide-de-camp, graaf de Grünne, ordonnans-officier, en Bosmans, secretaris van den Prins.

De heer Bestuurder richt tot den Prins de volgende woorden :

Koninklijke Hoogheid!

Het vreugdegeroep, waarmede gij hier onthaald wordt, zal U wellicht aangenaam zijn.

Dit vreugdegeroep voorspelt U, Monseigneur, vanwege het heele Vlaamsche volk — want ik mag het wel zeggen, hier is de ziel van Vlaanderen tegenwoordig — dit vreugdegeroep voorspelt U, vanwege het Vlaamsche volk rechtzinnige genegenheid voor U en tevens, liefde, verkleefdheid en trouw in de toekomst.

Hou ende trou was immer de leus der Vlamingen en zal immer de leus der Vlamingen blijven.

Hou ende trou!

Nadat de warme toejuichingen en luide bravokreten, op deze laatste woorden gevolgd, hebben opgehouden, verklaart de heer Bestuurder, met goedkeuring van Zijne Koninklijke Hoogheid, de zitting geopend.

Hij geeft het woord aan den eerw. heer Claeys, die het volgende dichtstuk voordraagt :

Koninklijke Hoogheid,

Het uur, dat naadrend ons met blijde hoop vervulde,
Biedt U den welkomgroet van 't hartlijkst Vlaamsch onthaal.
Dees Stichting is een koningshulde
Aan onze koninklijke Taal,
Die de eêlgesteenten van de Kracht en van het Schoone
In 't kunstig loofwerk draagt van haar Vorstinnekrone,
En, zeetlend in haar macht en recht,
Aan 't Wetboek van haar volk haar zegel heeft gehecht.

Ons Taalkring, mild beschermd van Landsbestuur en Koning,
Duur aan het Vlaamsche Volk, bestendigd door den Tijd,
Ruim aadmend in deze adelwoning,
Brengt, met de garven uit zijn vlijt
Gegroeid, het hoofd omkranst van frissche lauwerblâren,
Al jubel vierend om zijn eerste tiental jaren,
Aan zijn' Beschermheer hulde en dank...
Hoe deelt het Vlaamsche land in onzen Jubelklank !

Ons Kroonprins! Belgie's hoop in lentebloei van dagen!
Laat ook ons Vlaamsche hulde U danken voor uw daad.
Het woord, dat, van uw lippen weggedragen,
Straks doór het luistrend Vlaandren gaat,

Geseind naar elke gouw, zal geestdrift ongemeten
Verwekken onder 't volk, bij duizend zegekreten :
Heil! heil! Ons Vorstenhuis stemt met den Vlaming meê!
In Artevelde's oude steê,
Waar Willems, Ledeganck, van Duyse, Snellaert streden
Heeft Jonkvorst Albrecht ons zijn Vlaamsch geloof beleden.

Luide en langdurige toejuichingen bekrachtigen de woorden van den dichter. Als de stilte hersteld is, staat de heer Bestuurder recht en drukt zich volgenderwijze uit :

Koninklijke Hoogheid!

Het is voor mij eene groote vreugde, Uwe Hoogheid, namens de Koninklijke Vlaamsche Academie, in de feestzaal van ons Academisch paleis te mogen welkom heeten.

De Academie weet sinds lang — en het heele Vlaamsche volk weet het ook — hoe zeer onze Koninklijke Beschermheer de belangen zijner trouwe Vlamingen ter harte neemt. Nog immer hebben wij de woorden in het geheugen, die Zijne Majesteit uitsprak ter gelegenheid van onze eerste voorstelling aan het Hof :

« Zijne Koninklijke Hoogheid de Graaf van « Vlaanderen », zoo sprak de Koning, « heeft op « mijn uitdrukkelijk verlangen en ook toegevende « aan zijne eigene bijzondere genegenheid, gewild « dat zijne kinderen zich met de Vlaamsche taal « zouden vertrouwd maken ».

Het bezoek, waarmede het Uwe Koninklijke Hoogheid behaagt ons heden te vereeren, dit blijk van belangstelling in onze werkzaamheden en in ons streven, zal gewis vreugde baren in de harten van allen, die ons volk, zijne taal en zijne geschiedenis liefhebben.

De Academie, Monseigneur, zegt u daarom uit ganscher harte dank.

Koninklijke Hoogheid,
Mevrouwen,
Mijne heeren,

Bij het inhuldigen onzer nieuwe feestzaal is het mij een plicht in de eerste plaats hulde te brengen en dank te zeggen aan het Hooger Bestuur, dat reeds zoo veel voor onze instelling deed en dat ons nu ook deze prachtige zaal schonk.

Eenen heel bijzonderen dank zijn wij verschuldigd aan de hoogedele Heeren Ministers de Bruyn en Schollaert, die het op zich namen alle bestuurlijke moeielijkheden uit den weg te ruimen, om het vervullen van onzen wensch te bespoedigen; aan den hoogedelen Heer Kabinetsoverste de Smet de Naeyer, onze voorspraak bij zijne collegas in het ministerie; aan de Heeren Senatoren en leden der Gentsche afvaardiging in de Kamer, die zoo bereidwillig het Bestuur der Academie met al hunnen invloed steunden.

De tegenwoordige Bestuurder, wien de aangename taak te beurt valt de nieuwe zaal in te

huldigen, vergeet intusschen niet hoeveel zijne voorgangers, vooral de eerw. heer Claeys en de ijvervolle heer Hansen, er toe hebben bijgedragen, opdat het hem zou gegeven zijn voor de eerste maal in deze prachtige zaal een hartelijk welkom toe te roepen aan de medewerkers en vrienden uit Noord en Zuid, die door hunne tegenwoordigheid op dit feest aan de Academie een blijk van genegenheid en achting, aan de Vlaamsche Beweging een bewijs van trouw en van welgemeende ondersteuning komen geven.

De dag van heden zal in de geschiedenis van ons genootschap een heuglijke dag heeten en dat niet alleen wegens het plechtig inhuldigen onzer feestzaal : immers, heden viert de Academie haren tienden verjaardag!

Mijne hooggeachte voorgangers op den bestuurderszetel hebben het als tot eene overlevering gemaakt, dat de aftredende bestuurder een kort overzicht geeft van de werkzaamheden der Academie gedurende het afgeloopen jaar.

Ik kan echter aan den lust niet weerstaan om eenen oogslag te werpen op dat heele tijdvak van tien jaren, dat wij reeds achter den rug hebben; niet dat ons bestuurjaar geene voorname werkzaamheden hebbe aan te wijzen, maar ons dunkt dat die tiende verjaardag als een rustpunt vormt, hetwelk ons uitnoodigt om den afgelegden weg eens te overzien en, uit het beschouwen van het

reeds afgewerkte, vreugde, kracht en moed te scheppen voor den arbeid die volgt.

De Koninklijke Vlaamsche Academie werd opgericht door koninklijk besluit van 8 Juli 1886, als een nieuw bewijs, zoo zegt de inleiding, van de bezorgdheid des Konings voor de belangen der Nederlandsche letteren.

Een tweede besluit, van denzelfden dag, benoemde de achttien eerste leden en het eerste bureel.

Op 10en October werd de Academie plechtig ingehuldigd.

Na het betuigen van onzen innigsten dank jegens onzen Koninklijken Stichter, moet ik in de eerste plaats aan de hooggeachte mannen herinneren, die met Zijne Majesteit de stichting der Koninklijke Vlaamsche Academie bewerkten, die inderdaad aan onze instelling het leven schonken, de heeren senatoren Lammens en Solvyns en den heer staatsminister Beernaert, den toenmaligen kabinetsoverste.

Met vreugde herinner ik mij nog hoe wij allen vol hoop en begeestering de redevoering toejuichten van den heer Ridder de Moreau, den Waalschen minister, die zich gelukkig achtte geroepen te zijn om de Vlaamsche Academie te openen; en die van den heer Gouverneur de Kerchove, die in echt sierlijke taal liet hooren dat « in « de stichting der Koninklijke Vlaamsche Acade-

« mie de Vlaamsche letteren hare noodige en
« hoogste bekroning ontvingen ».

En inderdaad, het mocht een feit van het grootste belang heeten, eene beslissende zegepraal in den strijd voor taal en volk, dat het Hooger Bestuur, spijts allerlei tegenkanting, er toe besloot officiëel te erkennen dat de taal van de meerderheid der Belgen lang genoeg stiefmoederlijk was behandeld geweest; dat het oogenblik daar was om hulde en steun, aanmoediging en medewerking te brengen aan de wakkere Vlamingen, die, alleen op eigene krachten rekenend, er toch in gelukt waren het volk uit den loomen slaap, waarin eeuwen vreemde overheersching het gedompeld had, krachtig herop te wekken, en voor hunne geliefde taal een tijdperk van luister te scheppen, zooals deze tot nog toe niet beleefd had.

Doch, hoe lang had men moeten vragen, bidden, smeeken, eischen!

Onze eerste bestuurder heeft ons in welsprekende woorden dien langen strijd verhaald, om ons aan te toonen hoe onze wakkere aanvoerders Willems, David, Bormans, Snellaert, altijd de inrichting der Academie betrachtten, als een onmisbare factor, zonder welken de eindelijke zegepraal, het volledig in eere stellen van onze taal, niet te verhopen was.

Was eindelijk dit onmiddellijk doel bereikt, het was ons niet onbekend dat de Academie eene zware taak op zich nam, dat zij, van het oogen-

blik harer stichting, zich tegenover het Vlaamsche volk verantwoordelijk stelde voor het verwezenlijken van het grootsche plan der Vlaamsche Beweging : heropbeuring van den landaard door en met de taal. Doch waren wij niet vol moed? Moest juist het behalen eener groote zegepraal ons niet overtuigen dat ook nieuwe hinderpalen ons niet moesten afschrikken? Was de ervaren heer P. Willems onze voorman niet?

Aanstonds werd dan ook de hand aan het werk geslagen : in den loop van het eerste jaar werden onze wetten gestemd, onze eerste prijsvragen uitgeschreven, onze eerste binnen- en buitenlandsche briefwisselende leden benoemd, en het veld onzer werkzaamheden nader afgebakend en voorbereid.

Wij willen niet eens herinneren aan de moedwillige tegenkantingen, die wij in den beginne langs verscheidene zijden ontmoetten. Terwijl de eenen beweerden dat de nieuwe Academie geene werkzaamheden in den geest van haar programma vinden zou, meenden anderen dat hare taak te veelomvattend was en dat zij voor die taak niet eens opgewassen scheen. Vol moed zijn wij echter vooruitgegaan. En dat dit het goede antwoord was, bewijst de hoogschatting, die de Academie thans allerwege geniet.

« Op de Koninklijke Vlaamsche Academie drukt « bijzonder de plicht, krachtig te werken tot het

« heropwekken van de Nederlandsche taalstudie in « België. » In die woorden vatte de Heer P. Willems de roeping der Academie samen, en die gedachte uitbreidend, somde hij op wat, zijns inziens, tot dien werkkring behooren moest :

« Den geheimnisvollen sluier, die de Neder« landsche taal onzer oude voorvaderen nog bedekt, « trachten op te lichten; de wetten vast te stellen « der Middelnederlandsche spraak, hetzij zij zich « vertoone in Limburgsch gewaad bij Hein van « Veldeke, of in Vlaamsch gewaad bij Jacob van « Maerlant; onder het stof der archieven, biblio« theken of waar zij ook sedert eeuwen in het « duistere schuilen, de Middelnederlandsche ge« wrochten op te zoeken; ze in het licht te stellen; « de veranderingen te bestudeeren, die de geschre« ven taal van eeuw tot eeuw onderging tot op « onze dagen; en naast de thans heerschende alge« meen Nederlandsche taal, onze talrijke volksdia« lecten te onderzoeken, zoowel de vormrijke, « bontgekleurde volksspraak der oude Maasgouw, « als de klankvolle, zwaartonige van Brabant en « Tessenderland en de liefelijk zoetvloeiende der « kustbewoners; aldus, naast den algemeenen woor« denschat, talrijke aan iedere gouw bijzondere « hoogst schilderachtige woorden en zegswijzen aan « te teekenen; naast de algemeen gebruikte vormen, « merkwaardige, oude, maar onbekende taalvormen « op te zamelen, — woorden en vormen, wier « kennis niet alleen van 't hoogste nut is voor de

« Germaansche taalkunde, maar ook éénmaal, hoop « ik, helder licht zal verspreiden over de nog zoo « duistere en toch zoo belangrijke vraag : Wie « waren onze voorvaderen? »

Laat mij toe, Koninklijke Hoogheid, Mevrouwen, Mijne Heeren, in korte woorden aan te stippen wat tot nog toe de Academie in die richting heeft volbracht.

Ingevolge artikel 14 der wetten werd reeds in de eerste zittingen eene bestendige Commissie benoemd, die gelast werd met alles wat de bevordering betreft van de studie der oudgermaansche en middelnederlandsche talen, zoowel als met het uitgeven van middelnederlandsche werken en met het bevorderen der gewestspraken.

Met fierheid mogen wij op de werkzaamheden dier Commissie wijzen : ze gaf inderdaad niet min dan 21 boekdeelen uit, waarvan verscheidene van onbetwiste waarde.

Tweemaal oordeelde de Commissie het nuttig en noodzakelijk een of meer harer leden met eene zending in het buitenland te gelasten. Uw onderdanige dienaar werd met de opdracht vereerd in Duitschland, op het kasteel van graaf von Loe, een handschrift van Maerlant's *Istory van Troyen* te gaan afschrijven, en reeds driemaal gelastte hem de Academie, op voorstel der Commissie, om in gezelschap van zijnen geleerden vriend Karel de Flou, in de bibliotheken van Engeland, en name-

lijk in die van het British Museum te Londen, te gaan opzoeken wat daar nog aan oude handschriften onder het stof der vergetelheid begraven lag. De eerste zending stelde de Academie in staat aan den heer Jhr. de Pauw en aan mij eene nieuwe en volledige uitgave, op diplomatische wijze bewerkt, van Maerlant's gewrocht toe te vertrouwen. In de drie zendingen in Engeland, hebben wij, de heer de Flou en ik, het geluk gehad de hand te leggen op waarlijk hoogst belangrijke handschriften, die tot nog toe meerendeels volstrekt onbekend waren en met wier uitgave de Academie zich bij alle taalkundigen hoogst verdienstelijk moet maken.

Totdaar wat het Middelnederlandsch betreft.

In de zitting van 20 Juni 1888 gaf onze bestendige secretaris, de heer Frans de Potter, in zijnen naam en in dien van den heer Theophiel Coopman, lezing van een uitgebreid plan van werkzaamheden voor de Academie.

De geachte onderteekenaren stelden voor :

1°) Voor de studie der tongvallen : de samenstelling en de uitgave van een algemeen Zuid-Nederlandsch Idioticon;

2°) Voor de XVIIe en XVIIIe eeuwen : de uitgave van eene bloemlezing uit de werken van de schrijvers dier tijden;

3°) Voor de algemeene geschiedenis der letterkunde : het opmaken en uitgeven van een biogra-

phisch woordenboek van al de Vlaamsche schrijvers;

4°) Voor de algemeene studie der taal : het uitgeven van een algemeen Nederlandsch Vak- en Kunstwoordenboek, hetwelk een waardige tegenhanger zou zijn van het heerlijke Woordenboek der Nederlandsche taal, dat wij Noord-Nederland zullen te danken hebben;

5°) En eindelijk het bewerken van eene algemeene Vlaamsche Bibliographie sedert 1830 en die om de tien jaren zal bij te houden zijn.

Het reuzenwerk, dat deze voorstellen in zich dragen, schrikte de Academie niet af. Reeds in de volgende zitting werden die voorstellen grondig besproken en in grondbeginsel aangenomen. Als eerste uitvoering werd de aanstelling beslist van twee nieuwe bestendige Commissiën, de eene voor geschiedenis, biographie en bibliographie, en de andere voor nieuwere taal- en letterkunde.

Deze beide Commissiën zouden ieder een deel op zich nemen van de taak, in de voorstellen der heeren de Potter en Coopman vervat. Al dadelijk hebben zij zich aan het werk gesteld en machtig veel bouwstof hebben zij reeds bijeengebracht. Eerstdaags zal de tijd daar zijn om te rangschikken en uit te geven, en dan eerst zal men zien, dat zij, die zoo mildelijk hunnen tijd en hun talent ter beschikking der Commissiën stelden, recht hebben op ons aller dank.

Doch, hoe belangrijk ook het werk onzer drie bestendige Commissiën geweest zij, daartoe mochten zich de werkzaamheden der Academie niet bepalen.

Uit den geest onzer instelling en uit onze wetten volgt, dat de Academie, om tot haar doel te komen, jaarlijks wedstrijden zou uitschrijven.

In 1887 werd dus een eerste wedstrijd geopend en deze gelukte boven alle verwachting. De uitgeschrevene prijsvragen, voor welker behandeling wij den ijver en de studeerzucht van Noord en Zuid opriepen, verdienden ieders goedkeuring door den ernst en de zorg, waarmede zij opgesteld waren, en wij aarzelen niet te zeggen, dat, door het uitlokken van de studie dier prijsvragen, de Academie veel, zeer veel goeds stichtte.

Wie aan eenen literarischen wedstrijd deelneemt, heeft natuurlijk de overtuiging dat zijn werk goed is en koestert vaste hoop op het bekomen der toegezegde onderscheiding. Voor velen, eilaas! volgt ontgoocheling, en, verwekt dat bij eenigen aansporing tot grondiger studie, het veroorzaakt weleens ontevredenheid, zelfs wantrouwen jegens de rechters: de beoordeelingen onzer verslaggevers worden *in extenso* in onze *Verslagen* overgedrukt en, de Academie mag er fier op zijn, nog nooit heeft de beslissing harer keurraden in de wedstrijden de minste tegenspraak opgewekt.

Hetzelfde mag gezegd worden nopens de beoordeeling van den driejaarlijkschen Staatsprijskamp voor tooneelletterkunde en van den vijfjaarlijkschen Staats-

wedstrijd voor Vlaamsche letterkunde. De Academie heeft van het Hooger Bestuur bekomen, dat de jury voor die prijskampen uit haar midden zou samengesteld zijn, en de eerlijkheid, de onpartijdigheid en de zorg, waarmede de verslagen werden opgemaakt, bewijzen ten overvloede dat zij het vertrouwen van het Hooger Bestuur en van de Vlaamsche schrijverswereld verdient en waardig is.

Ik zou nu nog moeten handelen over de belangwekkende voorlezingen, waarop wij nagenoeg iedere maand vergast werden : wetenswaardige mededeelingen over taal en geschiedenis, zoowel als over de mannen en de voorvallen van den vroegeren strijd; boeiende studiën of medeslepende gewrochten van verheven poëtischen aard ; dit alles, zoovele proeven van werkzaamheid en studie bij de voordragers, kostelijke bijdragen voor de algemeene studie van taal en geschiedenis, tevens voorbeelden ter aanwakkering van de jongeren, die immer verzekerd zijn bij ons vriendelijk onthaald te worden.

Op die wijze had de Academie in de tien eerste jaren van haar bestaan gelegenheid handelend op te treden op ieder terrein van de Vlaamsche Beweging, 't zij door hare eigene werkzaamheden, 't zij door haar bijtreden of medewerken in hetgene romdom haar geschiedde.

Alzoo kom ik er toe, te herinneren welk aandeel de leden der Academie namen in de beraadslagingen der laatste Nederlandsche taal- en letter-

kundige Congressen. Wij zijn de allerlaatsten om den machtigen invloed te loochenen, dien de Nederlandsche Congressen op de ontwikkeling van den taalstrijd in België en op de toenadering tusschen Noord en Zuid hebben uitgeoefend. Al zouden zij niets anders bewerkt hebben dan dit gezellige bijeenkomen van de geleerden uit de twee broederlanden, wat natuurlijk eene vriendelijkere verstandhouding tusschen de twee volkeren medebrengen moest, dan nog zouden de inrichters der Congressen dank en vereering van onzentwege verdienen. Maar wij vergeten niet, dat jaren lang die congressen als de officieele bekrachtiging waren van den vooruitgang van het letterkundige leven in Vlaanderen, dat uit die Congressen het groot Woordenboek geboren werd, dat de inrichters Snellaert en David heeten, en dat deze die Congressen in het leven riepen juist omdat zij alle hoop opgaven om van het toenmalig staatsbestuur het stichten eener Vlaamsche Academie te bekomen.

Men heeft beweerd, dat de stichting van de Academie de Congressen nutteloos maakte. Wij denken het niet. Zekerlijk heeft de Academie vele punten van het programma der Congressen voor hare eigene werkzaamheden voorbehouden, maar het is niet onmogelijk den werkkring der Congressen uit te breiden en te wijzigen, zoodat zij nog veel goeds stichten kunnen. Daarom is het ook wel, dat de Academie zich op de Congressen officieel laat vertegenwoordigen, dat hare leden in de afdeelingen en in de

openbare vergaderingen zich zooveel mogelijk verdienstelijk maken, en wanneer de Academie den heer Baron de Maere tot werkend lid koos, dacht zij niet alleen aan de letterkundige verdienste van den overtuigden Vlaming, maar gewis wilde zij ook de aandacht vestigen op den man, dien de letterkundigen van Noord en Zuid, tot driemaal toe, met de leiding van het Nederlandsch Congres gelast hadden en die zich van die moeilijke taak gekweten had met eene kieschheid, die boven allen lof verheven is.

Intusschen hebben mijne achtbare voorgangers op den bestuurderszetel de geldelijke en stoffelijke belangen der Academie niet verwaarloosd. Hoe zouden zij die belangen ook uit het oog verliezen, met eenen zoo ijverigen secretaris als de heer de Potter is, die niet schijnt te willen rusten vóór dat hij de Academie zoodanig zal gehuisvest zien, dat er niets meer te wenschen blijft?

Onze plechtige instelling geschiedde in de feestzaal der Gentsche Hoogeschool: immers de Academie had om hare werkzaamheden te beginnen niet eens een eigen lokaal en voorloopig moesten de zittingen in de boekenzaal der Hoogeschool plaats grijpen. Maar reeds de zitting van 21 Maart 1888 werd gehouden in een nieuw lokaal, totdat wij, op 18n Mei 1892, het oude *Dammansteen* binnentrokken, een historisch gebouw, wiens geschiedenis de heer de Potter zelf opmaakte en in onze *Verslagen* liet overdrukken. De eene zaal na de andere werd nu

ingericht en versierd, als vergaderzaal voor de Academie, als zittingzaal voor de commissiën, als secretariaat, als boekenzaal, tot het eindelijk de beurt kwam aan de groote feestzaal, waar wij heden, voor de eerste maal, onze openbare vergadering houden.

Wat onze bibliotheek betreft, dank aan de vrijgevigheid van het Staatsbestuur en van vele vrienden, groeide onze boekenschat zoo snel aan, dat wij thans de zaal, waar tot heden onze maandelijksche vergaderingen gehouden werden, voor den dienst der boekerij moeten inrichten.

Met een bijzonder genoegen mag ik nog vermelden, dat, gedurende het afgeloopen bestuurjaar, de Academie haar eerste geldelijk bezet ontving. De begiftiger was een eenvoudige Vlaming, de heer Karel Boury, griffier bij het vredegerecht te Brugge. Alhoewel geheel vreemd aan de strijdende Vlaamsche Beweging, volgde hij toch met belangstelling al wat ten voordeele van het Vlaamsche volk gedaan werd. Meer dan eens had hij zijn spijt er over uitgedrukt, dat de volksliederen der vroegere eeuwen, onze schoone Vlaamsche liederen, zoo vol gevoel en melodie, geheel verloren gingen, terwijl de liederenreeksen van het Willems-Fonds en het Davids-Fonds zoo moeilijk aangeleerd worden; alzoo moesten wel de onbeduidende Fransche romances en de gemeene straatliedjes overal indringen en den kunstsmaak bij ons volk helpen bederven. Verschillende

malen onderhield hij zijne beide zusters, die met hem woonden, over zijn inzicht om aan de Academie een bezet te doen, ten einde haar in staat te stellen tot het heropbeuren en verspreiden van het Vlaamsche lied krachtig mede te werken.

De dood trof den braven man nog eer hij zijn inzicht tot uitvoering brengen kon, doch zijne zusters rekenden het zich ten plicht den wensch van haren broeder te vervullen. Alzoo werd de prijs van het Vlaamsche lied gesticht onder den naam van PRIJS VAN BOURY, ter herinnering aan den deugdrijken man, die door zijne mildheid eene eereplaats verdient onder de weldoeners der Koninklijke Vlaamsche Academie.

Koninklijke Hoogheid,
Mevrouwen,
Mijne Heeren,

Dit overzicht der tien eerste jaren ware noodzakelijk onvolledig, zonder een woord van eerbiedige en rouwende herinnering aan de vrienden, de medeleden, welke de dood ons ontrukte. O! zij is lang de lijst dergenen, die ons naar het betere vaderland voorgingen; sommigen bekroond met jaren, maar ook met wijsheid en roem; anderen nog jong, maar reeds strijdvaardig voor ons goed recht, toegerust met geleerdheid en kundigheden, die vroeg de aandacht op hen getrokken hadden. Wij hebben ze allen betreurd als trouwe vrienden, wien wij met hart en ziel genegen waren.

Het eerste verlies vooral trof ons allen diep: het was dit van den vriendelijken, dienstvaardigen Delcroix, die veel tot de eerste inrichting der Academie had bijgedragen en die reeds 't jaar nadien voor immer de pen neerlegde om elders te gaan uitrusten van het vele en lange strijden voor zijne geliefde moedertaal.

Jaar op jaar groeide de lijst onzer afgestorvenen aan. Nu eens sloeg de onverbiddelijke dood in de rangen onzer werkende leden en ontrukte zij ons Dr. Nolet de Brauwere van Steeland, den alomgevierden dichter en prozaschrijver, die op zoo scherpe wijze de Academie tegen kleingeestige bespottingen wist te verdedigen; — Geeraard Dodd, den gemoedelijken dichter en ervaren tooneelschrijver; — Eugeen Stroobant, den moedigen Vlaming, wien onze tooneelletterkunde zooveel te danken heeft; — Jan de Laet, den kloeken strijder, die tot op den laatsten dag zijns levens op den Vlaamschen akker werkzaam bleef; — pastoor Lodewijk Schuermans, den geleerden schrijver van het *Algemeen Vlaamsch Idioticon*; — Lodewijk Roersch, den uitmuntenden leeraar, die door de Academie met verschillende uitgaven van belang gelast was; — Karel Stallaert, den schranderen bewerker van het *Glossarium van verouderde rechtstermen*; — en eindelijk Lodewijk Mathot, den kundigen geschiedschrijver van de Oostenrijksche Nederlanden, die onze instelling menigen dienst bewezen heeft.

Dan was het de beurt van briefwisselende leden of van buitenlandsche eereleden, en alzoo hadden wij den dood te betreuren van Dr. Renier Snieders, van Dr. Lodewijk Delgeur, van Jozef Alberdingk Thijm, van Ingenaas de Coussemaker, van Jan-Jacob ten Kate, van Dr. Campbell, van Jan Scherpenseel, van professor Mathias de Vries, van pastoor Brouwers, van Jozef Habets, van Dr. Nuyens, van Dr. Moltzer, en van Frans Willems.

Wij voelen ons harte tot weemoed gestemd bij het herdenken dier vrienden, dier broeders, die te vroegtijdig van het veld van den arbeid werden weggroeepen en die nog zoo veel goeds hadden kunnen stichten. Wat zij achtergelaten hebben zal immer getuigenis afleggen van hunne oprechte vaderlandsliefde, van hunne grondige kennissen en voorbeeldige vlijt.

De Academie zal het zich tot een plicht rekenen hunne nagedachtenis te bewaren als die van mannen, die eervol hunne levenstaak vervulden, die bij het doortrekken van hunnen levensweg, door hun voorbeeld en door hunne aanmoediging tot het goede en het ware opwekten, en alzoo recht hebben op onze dankbare herinnering.

Hier eindigt de taak, die ik mij gesteld had, namelijk het leveren van een kort overzicht van de tien eerste jaren van ons genootschap.

Uit dit overzicht moet blijken, dat deze eerste levensjaren voor ons jaren zijn geweest van regel-

matige ontwikkeling, van toewijding en vlijt, maar ook jaren van onverhoopten voorspoed en van immer toenemenden vooruitgang.

Getrouw aan het princiep harer stichting heeft de Academie zich voortdurend opgehouden in de zuivere sferen der wetenschap, totwaar het gewoel van de politieke twisten niet doordringen kan : daarom óok is haar arbeid vruchtbaar geweest.

Met vreugde en met innige zelftevredenheid mogen wij dan ook den blik op den afgelegden weg werpen, overtuigd dat de Academie, den arbeid van Willems en David heropnemend en voortzettend, geen oogenblik het doel uit het oog verloor, waarvoor het Hooger Bestuur haar in het leven riep; dat zij ten volle beantwoord heeft aan de verwachting, die deze groote mannen, deze beroemde Vlamingen, van de stichting eener Vlaamsche Academie koesterden; dat zij derhalve recht verwierf op de achting, op de waardeering, op de erkentelijkheid van allen, die de liefde voor taal en volk tot leiddraad van hun handelen kozen.

Moge God onzen arbeid zegenen en aan onze Academie steeds eene nuttige, weldoende en glorierijke toekomst voorbehouden!

Moge de Academie, om de woorden te gebruiken van onzen hoogedelen onderbestuurder, steeds het heiligdom zijn en blijven van den geheelen Vlaamschen stam, tevens een tempel van wetenschap en een tempel van verzoening, van eendracht en verdraagzaamheid!

Moge het nageslacht van de Koninklijke Vlaamsche Academie getuigen, dat zij eervol aan hare roeping beantwoordde, dat zij de leerares was van eenen eeredienst, die het geloof, de hoop en de liefde der Vlamingen leidt naar het goede, het schoone en het ware! (*Langdurige toejuiching.*)

De heer Bestuurder verleent thans het woord aan den heer Alberdingk Thijm, die spreken zal over *de Kunst, een steun van den troon.*

De heer Alberdingk Thijm drukt zich volgender wijze uit :

In 1886 riep de Regeering de Koninklijke Vlaamsche Academie in het leven, « ter verspreiding en veredeling der taal », en, gelijk de heer de Kerchove, gouverneur van Oost-Vlaanderen, daarbij voegde, « *ter bevordering van de geestontwikkeling des volks* » (1).

Die stichting was eene daad van gerechtigheid jegens het Vlaamsch gedeelte der Belgische bevolking, en tevens eene handeling van **wijze staatkunde**, om het volksgeluk, en daarmede den eerbied voor orde en gezag, te bevestigen.

Aldus zou *de Kunst een steun worden van den Troon.*

Vergunt mij, Koninklijke Hoogheid, geachte Hoorders, dit door eenige voorbeelden duidelijk te maken.

---

(1) *Jaarboek der Academie*, 1887, bl. 44.

Er bruischt over de wereld eene beweging, die de grondwetten, de maatschappelijke orde in 't algemeen, en daarmede zelfs het Christendom bedreigt. Deze woeling kan, door verhooging van loon en vermindering van werkuren, slechts tijdelijk worden bedaard.

Reeds het aloude Romeinsche, heidensche volk smachtte, in den weelderigsten keizerstijd, niet alleen naar brood, maar ook naar min lichamelijk voedsel, naar genoegen, naar zielsaandoeningen, al waren 't dan ook soms bloedige tooneelen — naar *panem et circenses*.

In christelijker tijdperk verlangt het volk, soms half bewust, nog edeler genot en streeft naar hooger, want *de mensch leeft niet alleen van brood* (1).

Welnu, er bestaat een voedsel voor hoofd en hart, dat het midden houdt tusschen de dagelijksche spijs en den troost van Gods woord.

Dat is het voedsel van den schoonheidszin, door woord en daad.

Het gewone onderwijs verschaft dit zelden; de beoefening der kunsten levert dit op.

Zoo heeft men in de eeuwen vóór 1500 de opvoeding ook steeds verstaan.

Toenmaals waren alle kunsten *algemeen goed*, eene volkszaak; in latere eeuwen werd de kunst *eene zaak, een artikel van weelde*.

---

(1) MATTH. IV, 4. DEUTER. VIII, 4.

Dat was voor het volk een beklagenswaardige **achteruitgang**, daardoor veroorzaakt, dat men, eerst in Italië, naderhand in Frankrijk, en eindelijk ook in Germaansche streken, de voorbeelden van schoonheid uitsluitend aan de oude volken is gaan ontleenen, met eene hartstochtelijkheid, waarvoor alle nationale kunst moest wijken.

Alleen de toonkunst ontsnapte aan de verdelging, en België bleef daarin toenmaals boven alle volken uitmunten.

De **dichtkunst** ging met andere kunsten voor het volk zoo verre verloren, dat zij eerst in onze eeuw weer tot haar recht begon te komen...

« Doch, wat heeft men dan eigenlijk door die kunst te verstaan, welke het volk moet beschaven, dat geen gelegenheid heeft tot grondig lezen, en nog minder tot het aanschaffen van beeldwerk of schilderij? »

« Dáár ligt de knoop niet, die ontbonden moet worden » is mijn antwoord.

Niets is meer algemeen en op het volk berekend dan kunstwerken; **want overal ontstaat** een kunstwerk, **daar waar de geest en de hand des menschen de stof heeft trachten te bezielen**, hetzij deze uit leem, verw, steen, woorden of tonen besta.

Daar waar de houthakker den eersten bijlslag door 't woud doet dreunen, om den boom te vellen, die een deel van het gebouw moet worden, — daar is het begin van een kunstwerk. Niet

alleen het paleis van den vorst, of het stadhuis, of het door kleuren en lijnen betooverd paneel, ook de nederigste woning, de mast van 't oorlogschip, het kanon, de klok, ja zelfs het **kleinste onaanzienlijkste voorwerp** — kortom, *alles* wat door 's menschen hand vorm en beteekenis heeft gekregen, behoort tot de kunstwerken, *min* of *meer* verheven, naar gelang van den adel der gedachte, die het werk wil teruggeven, en de wijze waarop die is uitgedrukt...

« En de eigenlijke dichtkunst dan? » hoor ik vragen.

...Daar waar de stille wandelaar, onder den zonnig blauwen hemel, of midden in 't geklater van den donder, bij storm of bij regenboog, bewonderend de natuur aanschouwt, innig vergenoegd fluistert, of « met een oog

Dat vlammen schiet naar God en tranen plengt op de aard, (1) »

luide uitgalmt: « Ze is schoon, ze is schoon, de natuur », daar viert de lyrische dichtkunst feest.

Daar ligt het begin van het gedicht; maar staat natuurlijk tegenover een afgewerkt kunstgeheel als de kindsheid tegenover den mannelijken leeftijd (2).

---

(1) J.-A. Alb. Th. *De Geboorte der kunst.*

(2) Wij behoeven hier voor den verstandigen lezer niet bij te voegen, dat wij tot het begin der kunst geenszins het klavierrammelen rekenen, wat onze jonge dochters, *qui ont achevé leur éducation* van de kostschool mede naar huis brengen.

Oudere en nieuwere eeuwen leeren ons wat wij door kunstbeoefening des volks hebben te verstaan.

Alle Grieksche jongelingen droegen een zelf bewerkt afschrift van de *Iliade* en andere gedichten bij zich; dat was een voorschrift.

In latere eeuwen, onder Karel den Grooten, leefden de heldenzangen der voorouders op de lippen des volks, van welke de koning die liet opteekenen; niet om ze voor de tekstcritiek der geleerden als *curiosum* weg te sluiten, maar om ze des te meer te doen leven en ze te bezigen als middel van onderwijs en kunstoefening.

Springen wij weder eenige eeuwen over, dan vinden wij bij voorbeeld de volkszangers, de bouw- en beeldhouwersgezellen aan het hof van Frederik Roodbaard, een' der meest populaire keizers van het middeleeuwsche Duitschland. Zij ontvingen geregelde bezoldiging (1) voor kerk-, voor bruggenbouw, enz. Die bescherming ontvonkte den algemeenen kunstgeest.

Het geheele volk, zoo te zeggen, begon mede te bouwen, te schilderen, te zingen. De geschiedenis der steden leert ons hoe de burgerij bouwstoffen schonk, paarden en wagens uitleende, enz., en met zulke stoute verbeelding meesterwerken in

(1) VON RAUMER, *Gesch. der Hohenstaufen*, 1e uitg. VI, 455.

het leven riep, dat de nazaat zich verbeeldde: de duivel hebbe bij den bouw dier werken de hand in 't spel gehad. In 1300 bouwden Vlaamsche metsers het paleis van Karel IV te Praag en zongen het lied van den heiligen Graal daarbij. In de dichtkunst waren, behalve de ridderromans, de werken aan alledaagsche indrukken herinnerend, natuurlijk nog veel meer door het volk gekend. Zoo bij voorbeeld was geen onderwerp van dichtkunst meer verspreid, bezongen en ten tooneele gebracht, dan *De strijd der jaargetijden*, *De zomer en de winter*, van de 5e tot de 15e eeuw in alle landen van westelijk Europa onder het volk algemeen gezocht.

De dichters zijn niet alleen op de kasteelen welkome gasten — op de straat verzamelen zich de scharen rond de zangers der heldendaden van de Heemskinderen of der liefdegeschiedenis van Floris en Blancefloer.

Velen dier volksdichters zijn nog bij name bekend (1).

Die dichters leefden met het volk en behoorden er toe.

Het Oud-dietsche : *In zuchten froh*, was een hoofdbeginsel voor alle kunst, en alle kunst was volkskunst. *In zuchten froh*, dat wil zeggen : men geniete het kunstleven vroolijk, maar ingetogen. *Zucht*, wat met ons *tucht* zou overeenstemmen, had

(1) SCHULZE, *Das höfische Leben*, I, 440, der 1e uitg.

toenmaals eene ruimere en diepere beteekenis dan *tucht*, d. i. *disciplina*, welk woord meer aan de school herinnert. *Zucht* was een eigenschap van het hart, niet minder dan van het uiterlijk gedrag.

Doch reeds van de 14e eeuw af aan begon de *Frohe zucht* met de natuurlijke kunstbeschaving te vervallen. Zij ging zich tot een kleiner getal personen bepalen.

Het zinnelijke in de kunst, de uiterlijke glans nam toe, door de hartstochtelijke studie van heidensche voorbeelden, welke de plaats kwamen innemen van meer nationale kunst en eindelijk aan het volk der 16e en 17e eeuw voorgehouden werden als uitsluitend schoon.

Dat was de zoogenaamde *Renaissance*.

Zoo was ook het Romeinsche recht voor velen een ideaal; ofschoon reeds, van het einde der 2e eeuw af, paus Eleutherus tegen het gebruik van die rechtsbegrippen in Germaansche landen gewaarschuwd, en in de 7e eeuw de west-gotische koning Chindaswinth het Romeinsche recht in zijnen staat verboden had(1).

Maar de Duitsche keizers der dertiende, veertiende en vijftiende eeuw zagen in het gebruik van dat recht eene bevestiging en uitbreiding hunner macht. Wel verzette zich het volk heftig tegen de advocaten, die uit baatzucht de processen rekten; de advocaten werden soms met geweld uit

(1) Zöpfl, *Rechtsgeschichte*, I, 123, n. 1. Verder t. a. p. 89, 114, n. 8, 118.

de rechtszaal geworpen; het Romeinsche recht werd een der oorzaken van den Boerenkrijg in 1522 — maar tóch bleef het gehandhaafd, totdat in onzen tijd b. v. von Savigny ernstig op de misbruiken en de vervalsching van het Romeinsche recht kwam wijzen.

De kunsten volgden nu eenen zelfden weg, namelijk het volk werd ervan vervreemd.

Tallooze voorbeelden uit de kunstgeschiedenis der 15e en 16e eeuw zijn daar, om dit te bewijzen. Als zinnebeeldig voorbeeld moge het karakteristieke verhaal van den 16e-eeuwschen humoristischen dichter Guarna (1) dienen, die lachend mededeelt, hoe Bramante, de groote Romeinsche bouwmeester, in de eeuwigheid gestraft werd, dewijl hij de aloude middeleeuwsche, door 't volk geliefde St.-Pieterskerk te Rome afgebroken, en in de plaats daarvan eenen Griekschen tempel, een Parthenon, had willen stichten. Guarna verhaalt dat St. Pieter, als portier des hemels en ware volksman, aan Bramante deswege de deur niet wilde ontsluiten, vóór dat eene nieuwe St.-Pieterskerk zou zijn voltooid.

In de Nederlanden kreeg, in de dichtkunst der 16e eeuw, de afgetrokken taal, met heidensche zinspelingen opgevuld, door de voorstellingen der rederijkers, de overhand.

---

(1) Simia, Milaan, 1516.

Of het volk al riep : « Om zulke waar geven wij geene myte (1 centiem),... men rijmelde maar voort.

Eenige dichters beproefden hunne krachten aan onderwerpen uit het middeleeuwsche volksdicht geput, doch maakten zich belachelijk, want zij verstonden den geest dier tijden niet meer.

De volkskluchten hadden hunnen oorspronkelijken humor verloren en ontaardden in aanstootelijke platheid.

Van den anderen kant moest de groote Vondel, om aan alle partijen te Amsterdam genoegen te geven, en een deftig, bevallig blijspel te schrijven ter eere van den Munsterschen vrede, sommige personaadjes aan de oudheid ontleenen.

Andere groote dichters, als Corneille en Racine, schreven tooneelwerken in verzen, welluidend als zilveren klokken, doch waarvan het geluid geen weergalm vond in het gemoed des volks.

Ook de **Staatkunde verloor den volksgeest** van vroegere eeuwen. De macht werd meer tot een middenpunt vereenigd, de centralisatie nam toe.

Zoo werkte de staatkunde met de zoogenaamde *Renaissance* in schilder-, bouw-, beeldhouw- en dichtkunst, benevens de rechtsbegrippen, de verbittering in de hand, die in 1789 vreeselijk losbarstte.

Merkwaardig! De uitdrukking *Tiers état* werd toen opgehemeld als eene **nieuwe ontdekking.** Met het volk moest voortaan weder gerekend worden. De volkskunst was verdwenen, de oprechte humor

van vroeger eeuwen had plaats gemaakt voor het gerimpeld fronsen der ontevredenheid, zooals Auguste Barbier terecht zong :

« Nous avons tout perdu, tout jusqu'à ce gros rire,
. . . . ce rire des aïeux. »

Dezen lach, dezen gullen lach van tevredenheid weder op de lippen van het volk tooveren kan de kracht van den scepter der nieuwere en wettige gezagvoerders.

Reeds begint de werkman te gevoelen dat hij eigenlijk deel uitmaakt van de groote, algemeene kunstenaarsgilde, gelijk er vroeger voor elk ambacht een bestond, toen het onderscheid tusschen den steenhouwer en den bouwmeester, den liedjeszanger en den dichter niet afgebakend was.

Reeds vertoonen zich hier en daar teekenen van den volksgeest in den bouwtrant.

Enkele school- en kloosterlokalen houden reeds op, door kaalheid van kleuren, eentonigheid van vorm, akelige strafplaatsen te schijnen.

Kerken en stadhuizen herwinnen hier en daar het oude leven in vorm en kleur.

De kunstzin, het kunstgenot is, bij het dagelijksch brood, het genot van hooger orde, waartoe elk onsterfelijk wezen den aanleg in zijnen boezem gevoelt. Zóó houdt het kunstwerk, het kunstgenot op uitsluitend eene *zaak, een artikel van weelde* te zijn, alleen bereikbaar voor de veelvermogenden, en wordt weder, als vroeger, algemeen maatschappelijk goed.

Langs dezen weg voelt het volk troost en hulp tot zich komen, en acht zich gelukkiger.

Zijne zucht tot het schoone wordt ontwikkeld. Hij ziet in alle menschelijk werk een begin dier schoonheid. Geest en hart openen zich in dezelfde mate voor het woord des dichters, als deze de taal des volks op edelen toon doet klinken en haar doet dienen tot het inboezemen van edele gedachten.

Hoe meer de zin voor het kunstschoon is aangewakkerd, des te meer zal de werkman, in het gevoel van eigenwaarde, fier maar **dankbaar** tot de gezagvoerders opzien; de liefde voor huis en vaderland zal groeien met die voor het gesteld gezag, en *De kunst wordt een steun van den Troon.*

Daarom sluit ik ook met de woorden, in 't begin mijner toespraak dankbaar geuit, dat de stichting der Vlaamsche Academie eene daad is van christelijke staatswijsheid.

De Academie zal, ik ben ervan overtuigd, van hare zijde steeds blijven bedenken, **dat zij niet alleen** voor de **geleerden-kunst**, maar vooral, gelijk bij de stichting is gezegd, in 't leven is geroepen « **voor de ontwikkeling** van den kunstzin bij het VOLK », waardoor ook zij zal strekken *tot een steun van den Troon.* (*Toejuichingen.*)

De heer Bestuurder verleent nu het woord aan den bestendigen Secretaris, die den uitslag

bekend maakt der letterkundige wedstrijden van de Academie voor 1896.

UITSLAG VAN DE LETTERKUNDIGE WEDSTRIJDEN DER ACADEMIE IN 1896.

Voor 1895 waren zes prijsvragen gesteld.

De eerste vraag : *Beredeneerd overzicht der ionste stellingen der Edda's*, benevens de tweede vraag : *Eene taalkundige studie over het Middelnederlandschch proza in Oost- en West-Vlaanderen, gelijk het voorkomt in bestuurlijke bescheiden en andere opstellen*, zijn zonder antwoord bleven.

Ter beantwoording van de derde vraag : *Geschiedenis der Nederlandsche Taalkunde in de Zuidelijke Nederlanden van de 16e eeuw tot 1886*, is éénе verhandeling ingezonden, welke niet bekroond werd. — Deze drie vragen zullen opnieuw uitgeschreven worden.

De twee ingekomen hss. over de vierde prijsvraag : *Welken invloed hebben de Zuidnederlandsche uitgewekenen van de 16e eeuw gehad in Noord-Nederland op taal- en letterkunde, onderwijs, schoone kunsten, handel en nijverheid, en staatkundige ontwikkeling*, werden mede niet voldoende geacht ter bekroning.

Als vijfde prijsvraag was gesteld : *Eene volledige Kunst- en Vakwoordenlijst over het ambacht van den Timmerman, zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen.*

Drie antwoorden zijn ingezonden.

De uitgeloofde prijs is met algemeene stemmen toegewezen aan het werk der heeren Juliaan en Victor van Keirsbilck, van Brugge.

Eén tweede prijs is toegekend aan den heer Jozef Vuylsteke, snelschrijver te Brugge, vroeger reeds door de Academie bekroond.

Eindelijk de zesde prijskamp heeft ook een zeer gunstigen uitslag opgeleverd. De vraag was: *Vakwoordenlijst over het ambacht van den Metselaar, zooveel mogelijk met bijvoeging van de afbeelding der opgegeven voorwerpen.*

Met algemeene stemmen van den keurraad is de prijs toegewezen aan de heeren Alfons van Houcke, bouwkundig Ingenieur, te Laken, en J. Sleypen, eerste klerk bij het Ministerie van Spoorwegen, Posterijen en Telegrafen, te Brussel.

Een tweede prijs wordt verleend aan het opstel ingezonden door de heeren Juliaan en Victor van Keirsbilck, zooeven nog door de Academie bekroond.

De prijswinnaren komen beurtelings, onder de warme toejuichingen van de vergadering, uit de handen van Z. K. Hoogheid PRINS ALBRECHT, het diploma ontvangen, dat van hunne bekroonde studie en vlijt bewijs geeft.

Nu staat Prins Albrecht op, en houdt tot de vergadering de volgende toespraak:

Mijnheeren,

« Met eene groote vreugde heb ik deze « plechtige zitting der Koninklijke Vlaamsche « sche Academie bijgewoond.

« Heden, nu het geleerde en letterkun- « dige genootschap zijn tienjarig bestaan « viert, mag het met fierheid achteruit zien « op de baan, die het tot hiertoe doorloopen « heeft.

« Van de werkzaamheid der Leden ge- « tuigen de belangrijke verslagen uwer « zittingen; van den weldoenden invloed « op taal en letterkunde uitgeoefend, is de « steeds toenemende bloei der Vlaamsche « letterkunde een genoegzaam bewijs.

« Zeker zal ik de tolk uwer eenstem- « mige gevoelens zijn, als ik aan de heeren « Claeys, Gailliard en Alberdingk Thijm « mijne bijzondere achting uitdruk, ter « gelegenheid van het schoon gedicht en de « geleerde redevoeringen, die zij in deze « vergadering voorgedragen hebben.

« Mijne gelukwenschen ook aan de « vlijtige schrijvers, die heden van U de « welverdiende belooning van hunnen ar- « beid hebben ontvangen.

« Gij hebt allen, Mijnheeren, tot dit « edel doel meêgewerkt, om de taal van « onzen Vlaamschen stam in eere te houden « en dit doende, draagt Gij bij tot het « gezag en den luister van ons dierbaar « vaderland.

« Het verledene der Koninklijke Vlaam- « sche Academie, dat ons zoo even door « den heer Bestuurder voorgesteld is gewor- « den, waarborgt hare toekomst.

« Onder hare hooge bescherming en « met de hoede onzer instellingen, die de « vrijheid der talen, zonder voorrecht en « zonder verdrukking, verklaard hebben, « zullen de Nederlandsche letteren bij ons « niet ophouden te glanzen en te gedijen.

« Het Vlaamsche land, dat ten allen « tijde aan wetenschappen, aan kunst en « letteren eene zoo talrijke en roemrijke « schaar van verdienstelijke mannen heeft « geleverd, zal de vaan der beschaving en « der edele geestesgewrochten altijd hoog « en ongeschonden dragen.

« De Vlamingen van heden blijven « waardig hunner voorouders, die een on- « zer dichters, van wien wij eerlang het

« standbeeld in Vlaanderen zullen zien op-
« rijzen, in onsterfelijke woorden aldus heeft
« afgeschilderd :

« Zij wilden wat was recht, en wonnen wat zij wilden! »

Deze redevoering, in de eerbiedigste stilte aanhoord, werd door de begeesterde menigte met uitbundig gejuich en het dikwijls herhaalde : *Leve Z. K. Hoogheid!* begroet.

Onmiddellijk daarna staat de heer Bestuurder op en richt tot den Prins de volgende woorden :

Koninklijke Hoogheid !

Gij hoort, Monseigneur, met welke levendige toejuichingen, met welke vreugdekreten de rede, door uwe Koninklijke Hoogheid uitgesproken, is begroet geworden.

Meer dan ooit zijn dus heden de banden toegehaald tusschen Uwe Koninklijke Hoogheid, den vermoedelijken troonopvolger van België, en tusschen het trouwe Vlaamsche Volk.

Wanneer ook morgen uwe woorden door de pers geheel het land door zullen bekend gemaakt zijn, zal het vreugdegeroep van zooeven in de harten van allen weerklank vinden.

Ook zullen alle Vlamingen — UWE *trouwe Vlamingen*, Monseigneur — Uwe Koninklijke Hoogheid met ons uit volle borst toeroepen :

Leve de Koning!
Leve de Koningin!
Leve de Koninklijke Familie!
En tot driemaal toe, ja tot driemaal toe :
Leve, Leve, Leve Prins Albrecht!

Nieuwe luidruchtige, dikwijls herhaalde toejuichingen van het geestdriftvolle publiek bekrachtigen deze woorden, en onder diepe ontroering werd, met toestemming van Z. K. H. PRINS ALBRECHT, de zitting geheven.

Zitting van 18 November 1896.

Aanwezig, de heeren Gailliard, bestuurder; de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gezelle, Hiel, Snieders, Alberdingk Thijm, Daems, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, Claes, werkende leden;

de heeren jhr. de Gheldere, Prayon-van Zuylen en de Vreese, briefwisselende leden.

De heeren baron de Maere, Génard, Hansen, werkende leden, en Segers, briefwisselend lid, drukken schriftelijk hun spijt uit, verhinderd te zijn de zitting bij te wonen.

Na lezing van het verslag over de vorige zitting, hetwelk wordt aangenomen, deelt de bestendige Secretaris de titels mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering :

Hoogere Werkraad. Tweede zittijd, 1893-1894, drie deelen, 4°.

Bibliographie de Belgique, 1896, nrs 19 en 20.

Compte rendu de la Commission royale d'histoire, 1896, nr 4.

Les Repos de Jésus et les berceaux reliquaires, par ED. NIFFLE. 1896.

Wallonia, 1896, 9e-10e afl.

Mémoires couronnés et autres mémoires publiés par l'Académie. 50° deel, 8°.

Bulletin van den Geschied- en Oudheidkundigen kring van Gent, 1896, nr 4.

Door den heer DAEMS :

Maria-Almanak voor 1897.

Door den heer J. MICHEELS :

Onze taal en het algemeen Stemrecht. 1896.

Door den heer EM. GIELKENS :

Réalité. Tweede uitgave. 1896.

De Kwaal des Tijds. 1896.

Door Mejuffer MARIA DU CAJU :

De verbreiding der instellingen van vooruitzicht door het Onderwijs. Nieuwe druk. 1896.

Door den heer A. Siffer :

Letterkundige Studiën en Schetsen, door E. PAUWELS, Pr.

De Gouden Vlinder, romanlegende door H. DE MAREZ.

Het Belfort, 1896, nr 11.

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden :

Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde. 15e deel, nr 3.

Door de Académie d'Archéologie de Belgique :

Annales, reeks in-4°, 2e deel, nr 2.

Annales, reeks in-8°, 49e deel, nrs 3 en 4.

Door den heer H. COPPÉ :

Nederlandsche spraakkunst in drie leergangen voor de Middelbare scholen, Colleges, Athenea en Normaalscholen. Brugge, 1896.

Door de Uitgevers van *Biekorf*, n[rs] 18 en 19, 1896, van dit Tijdschrift.

Door de Hoogeschool van Upsala :

Om Samhällsklasser och lefnadssätt under förra hälften af 1600 — *talet, af* CLAES ANNERSTEDT.

*Le subjonctif et les grammaires français du XVI*e *siècle*, par HUGO PHILP.

An Essay on the use in present English prose, of when, after, since, as introducing temporal clauses by FREDR. PALMGREN.

Etudes sur la phonétique de l'ancien dialecte sousselvan, par RICH. TACKHOLM.

Untersuchungen über den Gebrauch des Konjunktivs bei Berthold von Regensburg, von JOHN KJEDERQUIST.

De Tantalo. Commentatio Academica quam scripsit et permissu amplissimi ordinis philosophorum Upsaliensium ad summos in philosophia honores rite Capessendos in publico defendet JOHAN EMIL HYLÉN.

Uber di Sprache der Gottschedin in ihren Briefen, von ADOLF LANGE.

Untersüchungen über die Syntax der Sprache Albrechts von Eyb, von A.-E. ROSENDAHL.

Smålandslagens Ljudlära... av ERIK BJÖRKMAN.

Inbjudningsskrift till afhörande af den offentliga Föreläsning ... door TH.-M. FRIES.

Le suffixe-Arius dans les langues modernes, door ERIK STAAFF.

Hedvig Charlotta Nordenflycht, *af* JOHN KRUSE.

De cæsuris quarti et quinti trochæorum hexametri apud latinos poetas conjunctis, door CLEMENS CAVALLIN.

Bibliographische aanteekeningen.

Ik heb de eer aan de Academie, namens de Schrijvers, aan te bieden :

1° *Letterkundige Studiën en Schetsen*, door E. PAUWELS, Pr., een boekdeel van 240 bl., 8°, in hetwelk de schrijver een aantal hedendaagsche Fransche dichters en novellisten in overzicht neemt, als, onder andere, V. Hugo, de Lamartine, L. Veuillot, Flammarion, Freppel, Paul Bourget, Villiers de l'Isle-Adam, Guy de Maupassant, alsmede eenige Fransch-Belgische letterkundigen. Dit boek, niet zonder belang voor degenen die verlangen op de hoogte te zijn van het geestespeil in Frankrijk, op onze dagen, en van de richting door de hoofdmannen der verschillige scholen aldaar genomen, is goed geschreven en geeft bewijs van oordeel en smaak.

2° *De gouden Vlinder*, roman-legende door HENDRIK DE MAREZ, met penteekeningen door Alfred van Neste.

Dit werk behoort tot het heden nog betrekkelijk gering getal schriften, welke niet alleen in de boekenkamer, maar ook in het salon eene plaats mogen hebben. Het is opgeluisterd door twaalf platen buiten tekst, en door evenveel ten hoofde van ieder kapittel, alle geteekend door eene zeer bedreven hand en met groote zorg overgebracht op zink. Is deze uitgave, in louter kunstopzicht, van belang, als literarisch gewrocht verdient *De gouden Vlinder* mede in aanmerking te komen. De heer de Marez hanteert eene goede pen, en belooft, op het gebied der Nederlandsche romanliteratuur, eene goede aanwinst te zullen zijn.

3° *De verbreiding der Instellingen van vooruitzicht door het Onderwijs, de Spaarkas, de Lijfrentkas, den Onderlingen Bijstand in de School*, door MARIA DU CAJU. (Nieuwe druk.)

Dit klein, maar allernuttigst boekje zou dienen in de hand te zijn van al de onderwijzers der volksscholen, van de werkbazen en ambachtslieden. Gebrek aan vooruitzicht, geest van besparing ontbreken ten eenenmale bij het grootste deel der arbeiders, die jaar-uit, jaar-in, hunne zuurgewonnen penningen, zooals men zegt, « opmaken, » zich geene uitspanning hoegenaamd meer ontzeggen, zich veelal kleeden boven hunne middelen, en al de genoegens najagen, welke de meer begoede burger

zich mag veroorloven, weinig denkende aan den dag, op welken hun de kracht of de gelegenheid zal ontbreken om in hun onderhoud en dat huns gezins te voorzien.

Het schrift van Mej. du Caju strekt om dien toestand, alleszins beklaaglijk, zoo niet te doen ophouden, ten minste zooveel mogelijk in het voordeel der werklieden te wijzigen. De schrijfster oordeelt de medewerking der school allerkrachtigst om de verschillende vormen van het vooruitzicht onder het volk te leeren kennen en waardeeren, om de vooroordeelen en dwalingen uit te roeien, welke daaromtrent algemeen verspreid zijn.

Hoe de school, *door het onderwijs*, kan werken ter verspreiding der gedachten van vooruitzicht, wordt beknoptelijk, maar klaar, uiteengezet, evenals de middelen om *op practisch gebied* de gewoonte van sparen en vooruitzien te bevorderen. Deze middelen zijn namelijk : de Schoolspaarbank, de inrichtingen der Lijfrentkas en van den Onderlingen Bijstand.

Schrijfster drukt de meening uit dat, de Schoolspaarbank streven moet naar eene min werktuiglijke toepassing, als doorgaans beperkt blijvende bij bloot sparen, zonder dat er begrepen wordt wàt sparen is, hoe, en waarom men spaart. Eindelijk wat de School voor de verspreiding der Lijfrentkas en de genootschappen van Onderlingen Bijstand kan doen, wordt met voorbeelden gewezen : stichten van Schoolmaatschappijen, uitdeelen van lijfrentboekjes als belooning aan uitstekende leerlingen enz.

Den dag, dat de meeste werklieden het loffelijke voorbeeld zullen volgen van enkele hunner gezellen, die door sparen alléén, bezitters geworden zijn van een klein kapitaal en van huis en have — dien dag zal eene groote maatschappelijke kwaal, zullen ontevredenheid, onrust en vijandschap tusschen de verschillige standen der samenleving nagenoeg ophouden. Allen, die met dit doel tot het volk spreken, verdienen dank en aanmoediging.

FR. DE POTTER.

—

De heer Alberdingk Thijm overhandigt het bestuur de door hem opgestelde levensschets van wijlen Dr. H.-E. Moltzer, buitenlandsch eerelid der Academie, bestemd voor het *Jaarboek* van 1897. — De heer bestuurder dankt schrijver voor zijne mededeeling en verzoekt meteenen de leden, die levensschetsen van afgestorven Academieleden voor gemelde uitgave beloofd hebben, deze vóór 15 December e. k. te willen zenden aan den bestendigen Secretaris.

Dagorde.

De vergadering gaat over tot de kiezing van den bestuurder en den onderbestuurder der Academie voor 1897.

Worden gekozen, de heeren baron de Maere, tot bestuurder, de heer Alberdingk Thijm tot onderbestuurder.

De heer Prayon-van Zuylen, briefwisselend lid, leest eene verhandeling getiteld : *Charybdis en Scylla*, waarna namens den heer Genard wordt aangeboden eene korte schets, getiteld : *Hoffmann von Fallersleben bij H. Conscience.* - Beide stukken zullen in de *Verslagen* opgenomen worden.

Te 4 uren verklaart de heer bestuurder de zitting geheven.

Lezingen.

CHARYBDIS EN SCYLLA.

Verfransching of verduitsching ?

door

Mr. A. PRAYON-VAN ZUYLEN, briefwisselend lid.

> Wij ook, wij zullen Fransch,
> noch Duitsch, noch Engelsch wezen,
> maar blijven, als voordezen,
> voor eeuwig Nederlandsch.
> JULIUS VUYLSTEKE.

Wanneer de Vlamingen zich met natuurlijke verontwaardiging verzetten tegen het verdringen van onze moedertaal ten voordeele van het Fransch, wordt hun telkens minachtend toegesnauwd dat het Nederlandsch, buiten België en Holland, weinig of niet verspreid is, dat de kennis ervan dus geen practisch nut oplevert en dat ons volk er zonneklaar zou bij winnen die kleine onbeduidende spraak tegen het Fransch te verwisselen, hetwelk in alle

opzichten eene wereldtaal en een der voornaamste voertuigen der beschaving blijkt te zijn.

Die redeneering berust op eene *petitio principii*, want eerst vooral zou men dienen te bewijzen dat het mogelijk is in eenen betrekkelijken korten tijd geheel een volk van taal te doen veranderen. Immers is de overgangsperiode voor de verstandelijke ontwikkeling van het volk noodzakelijk verloren, niet alleen omdat dezes geesteskrachten hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend, aan het aanleeren van de nieuwe taal worden besteed, maar ook omdat de geletterde en beschaafde standen lang voor de anderen den omzwaai ten uitvoer brengen en er aldus tusschen hen en de massa eene tijdelijke verwijdering ontstaat, die op den zedelijken en zelfs op den stoffelijken vooruitgang van de gansche natie zeer nadeelig werkt. Blijft die staat van stilstand, ja, van wezenlijken achteruitgang voortduren, dan wordt het weldra uiterst moeielijk het verval te stuiten en het land, door zijne buren hopeloos overtroffen, de stelling te doen hernemen, die het vroeger bekleedde. En ongelukkiglijk heeft ons de ondervinding geleerd dat men de nationaliteit van een volk niet bij tooverslag kan veranderen, dat zoo'n werk eeuwen vergt en daarbij het aanwenden van dwangmiddelen, die noch met onze wetten, noch met onze zeden strooken (1).

(1) De thans zoo goed als voltrokken verengelsching van Ierland strekke tot voorbeeld. De Ieren, op eene zeer kleine

Het is overigens bepaald onjuist onze Nederlandsche taal eene kleine, onbeduidende taal te noemen. In Vlaamsch-België en in Noord-Nederland wordt zij door meer dan acht millioen menschen gesproken en buiten Europa — in Zuid-Afrika namelijk en in de uitgestrekte Hollandsche bezittingen — door minstens een ander millioen, zonder van de omstandigheid te gewagen dat zij aldaar, evenals het Engelsch in Indië, de bestuur- en hoogere cultuurtaal is voor dertig à veertig millioen inboorlingen. En wij zullen zelfs de Platduitschers niet mederekenen, ofschoon hunne tongvallen met onze taal zoo nauw verwant zijn dat het niet onuitvoerbaar schijnt naar middelen uit te zien om de spraakkundige eenheid, die vroeger bestond, geheel of althans gedeeltelijk te herstellen.

Welnu, zulk eene taal, die, ter uitzondering van Engelsch, Fransch, Duitsch, Italiaansch, Spaansch en Russisch, alle Europeesche talen in belangrijk-

---

minderheid na, spreken allen Engelsch en hebben hunne eigene taal verleerd. Maar de eeuwenlange worsteling heeft het land uitgeput, de veerkracht van het volk gebroken. Zedelijk en stoffelijk staat Ierland verre achteruit en zijne zonen, een mild begaafd ras nochtans, moeten er van afzien op eigen bodem den strijd om het bestaan tegen hunne beter toegeruste Schotsche en Engelsche buren voort te zetten. En het bewijs dat zoo iets, niet aan de personen, maar wel aan de algemeene toestanden des lands te wijten is, spruit uit het feit dat diezelfde Ieren in een ander midden — in Amerika, in Spanje, in Engeland zelf — verplaatst, doorgaans met glans door het leven komen en niet zelden tot den top van de maatschappelijke ladder klimmen.

heid overtreft, is zekerlijk geschikt om in alle verstandelijke behoeften van ons volk te voorzien. Of zal men beweren dat Denen en Zweden, Tschechen en Polakken, Magyaren en Roemenen, Grieken en Portugeezen hunne moedertaal moeten verzaken en zich eene andere eigen maken, indien zij op de baan der beschaving niet willen achter blijven?

Het vooroordeel is echter zoo diep ingeworteld dat er enkele Vlamingen zijn, die van geene verfransching willen hooren en toch aan de mogelijkheid wanhopen om bij middel van het Nederlandsch ons volk op te leiden. Zoo was het dat, een veertigtal jaren geleden, de heer Vermeiren, van St-Nicolaas, een vlugschrift in het licht zond om ons aan te raden het Hoogduitsch als schrijf- en beschaafde omgangstaal aan te nemen (1).

Die beruchte poging, welke, in de wandeling gezegd, op eenen sisser afliep, schoot mij dadelijk in 't geheugen als ik onlangs, met gevoelens van zeer gemengden aard, kennis nam van eene trouwens alleszins lezenswaardige bijdrage van Dr. Harold Graevell (*De Vlaamsche Beweging uit Al-Dietsch* (2) *standpunt*), die in het Antwerpsch weekblad *Vlaamsch en Vrij*, nummers van 9 en 16 Augustus 1896, is verschenen.

---

(1) *La guerre des langues ou la germanisation de la Belgique.* Gent, Hoste, 1860.

(2) Al-*Dietsch* is hier onnauwkeurig; Al-*Duitsch* ware het juiste woord.

Deed het mij, van den eenen kant, aan het harte goed te zien hoe een Duitscher, die zich de moeite heeft getroost onze toestanden ernstig te onderzoeken, zijne warme deelneming in onzen taalstrijd betuigt en de aandacht van zijne landgenooten tracht te vestigen op eene zaak waarvan velen de belangrijkheid niet eens schijnen te vermoeden, — van den anderen kant, moet ik tot mijn innig leedwezen verzet aanteekenen, niet alleen tegen de middelen door Dr. Harold Graevell aanbevolen, maar tegen de stelling zelve, welke hij uiteenzet en met vuur en overtuiging verdedigt.

Die stelling immers is onvereenigbaar met het hoofdbeginsel der Vlaamsche beweging.

Wij, Vlamingen, gaan van het princiep af dat *de taal gansch het volk is.* Wij beweren — en die bewering is op de gegevens der philologische wetenschap gesteund, — wij beweren dat het Nederlandsch wel eene Germaansche taal is, doch geenszins een tot schrijfspraak verheven dialect van het Duitsch, dus dat onze taal even weinig als het Deensch, het Zweedsch of het Engelsch als eene onderafdeeling van het Duitsch, bepaaldelijk van het tegenwoordig letterkundig Hoogduitsch, mag beschouwd worden.

Die onafhankelijkheid der Nederlandsche taal leidt, krachtens ons grondbeginsel *de taal is gansch het volk*, tot het logische besluit dat het Nederlandsche volk eveneens zelfstandig en onafhankelijk is en bijgevolg tegenover alle andere volken, ook

tegenover de Germaansche, zijn recht op volkomen *Ebenbürtigkeit* mag doen gelden. Wij zijn noch Duitschers, noch Zweden, noch Denen, noch Engelschen; wij zijn Nederlanders, broeders, als men wil, van het volk aan gene zijde van den Rijn, maar broeders, die sedert lange eeuwen van dat volk gescheiden zijn, op hun eigen leven, hunne eigene zaken zelven regelen en alhoewel er geene redenen bestaan waarom zij met geheel de Germaansche familie in de beste verstandhouding niet zouden omgaan, toch nooit zullen dulden dat een lid van het huisgezin, wie het ook zij, zich de heerschappij over de anderen aanmatige en de zwakkeren mogelijk wegcijfere.

Een tweede gevolg van ons grondbeginsel is dat wij het recht, waarop wij zelven aanspraak maken, ook aan anderen toekennen. Om dezelfde redenen, die ons nopen in Vlaanderen de verfransching te bekampen, juichen wij den strijd toe der Zuidafrikaansche Boeren tegen de verengelsching, der Polen, Tschechen en Slovenen tegen de verduitsching.

Dr. Harold Graevell redeneert zoo niet. Volgens hem heeft het Duitsche ras een soort van goddelijke zending te vervullen : het is geroepen om de wereld te beheerschen. Het Duitsche volk, wien hij met begrijpelijke partijdigheid den allereersten rang onder de beschaafde natiën toekent, moet zich ten koste van zijne naburen uitbreiden. *Drang nach Osten, Drang nach Westen, Drang*

nach Süden, Drang nach Norden! Aan die overstrooming is er geen weerstand te bieden : Slaven, Romanen en niet-Duitsche Germanen zullen teruggedreven worden, uitgeroeid of tegen wil en dank verduitscht. Schrijver gaat zelfs zoo ver dat hij Zuid-Afrika, Congoland en Marokko wenscht in te palmen en voorspelt dat geheel Zuid-Amerika « eenmaal door Duitschers in 't groot zal bevolkt worden ». Of de tegenwoordige inwoners van Zuid-Amerika, die Spaansch of Portugeesch spreken, daarmede vrede zullen hebben en of de Vereenigde-Staten zulk een radicaal miskennen der Monroeleer zullen gedoogen, is intusschen eene andere vraag.

Die chauvinistische droomen van eenen Duitschen Déroulède worden door de gebruikelijke bewijsvoering verrechtvaardigd. Tegen de Slaven worden de belangen der cultuur ingeroepen : de Duitschers, naar zij zeggen, verbeelden daar het *bildende Princip;* het is hun plicht en hun recht hunne oosterburen te « beschaven » en, indien deze ondankbaar genoeg zijn om weerstand te bieden, zonder aarzelen te verdelgen. *Vous leur fites, seigneur, en les croquant beaucoup d'honneur.* Zoo vroeger de Duitsche Zwaardridders, die uit zuivere kristelijke liefde de heidenen van de Oostzeegewesten gingen bekeeren, de wederspannigen over de kling joegen en de gedoopten tot lijfeigenen maakten.

Waar het niet mogelijk blijkt dien eigenaardigen cultuurkamp als voorwendsel te bezigen,

wordt natuurlijk het « historisch recht » vooruitgezet. Dr. Graevell verwart het Heilige Roomsche Rijk met het tegenwoordige Duitsche Rijk (1) en vergt voor het laatste al de gewesten, die ooit aan het eerste hebben behoord. In zijne bijdrage spreekt hij slechts van de Nederlanden, van Zwitserland, van Oostenrijk, van Burgondië en van de « oude rijkssteden » Nancy, Toul en Verdun. Wil hij logisch wezen, dient hij er nog Savooië, Provence en Dauphiné, alsmede gansch Italië bij te voegen.

Eindelijk zijn er eischen, ter staving waarvan er geene andere redenen worden aangewend dan degene, welke Schinderhannes hadde kunnen opgeven om zijne strooperijen te billijken, namelijk dat hij geld noodig had en dus niet laakbaar was indien hij de reizigers dwong hem hunne beurs te overhandigen. Zoo vraagt Dr. Graevell dat, na den « volgenden oorlog », als Frankrijk en Engeland voor goed zullen platgeslagen en onschadelijk gemaakt zijn, Duitschland de stad Duinkerke in bezit neme. Duinkerke is geene Duitsche stad; Duinkerke

---

(1) Het Heilige Roomsche Rijk, door Karel den Groote gesticht en door Otto I vernieuwd, was niets anders dan de voortzetting van het Westromeinsche Keizerrijk. De zetel ervan was in Italië, te Rome, waar de Keizers moesten gekroond worden en door de toejuichingen van het Romeinsche volk in hunne waardigheid bekrachtigd. Wettelijk, zoo niet feitelijk, was Duitschland slechts een aanhangsel, eene buitenbezitting van het Rijk. Later veranderde de toestand, maar dan was de keizerlijke macht eene schaduw en het Rijk een ijdele naam geworden.

heeft nooit van het Heilige Roomsche Rijk deel uitgemaakt; om 't even! Duitschland moet « eene krijgshaven voor zijne vloot aan 't Kanaal hebben ». En dat volstaat om de inpalming te wettigen in de oogen van eenen schrijver, die, tegenstrijdig genoeg, de « rooversoorlogen » der Franschen met verdiende strengheid schandvlekt.

Zulke buitensporigheden zijn echter oud nieuws. Sedert lang weten wij dat er enkele Duitschers zijn, die den rassenhaat aanvuren, het vuistrecht en de veroveringspolitiek onbewimpeld prediken, en, wat, dweepzucht en gemis aan rechtvaardigheidszin aangaat, noch voor de Russische panslavisten, noch voor de Britsche *jingo's*, noch voor de Parijzer *chauvins* moeten onderdoen. Maar wij weten ook dat die uitzinnige geestdrijvers in Duitschland dungezaaid zijn, dat de overgroote meerderheid der bevolking met hunne stelsels hoegenaamd niet gediend is en dat inzonderheid de leiders en tolken van het Duitsche volk niet in het minst geneigd zijn zich op dien gevaarlijken en wederrechtelijken weg te begeven. Het schijnt dus volstrekt nutteloos verder over dergelijke hersenschimmen uit te weiden en wij kunnen ons bepalen bij het bespreken der middelen, welke Dr. Graevell aanprijst om den Vlaamschen taalstrijd op te lossen en de toekomst van onzen stam te verzekeren.

Hier stuiten wij weeral op een principieel verschil tusschen Dr. Graevell's zienswijze en de onze.

De Vlamingen vragen de *gelijkstelling* der twee

talen en der twee stammen. Zij willen dat de Walen hun recht eerbiedigen, maar denken er niet aan dat der Walen te krenken. Onze eischen worden samengevat in de gekende spreuk : *In Vlaanderen Vlaamsch, in het Walenland Fransch, in het middenbestuur beide talen.*

Daar wil Dr. Graevell niet van weten. Hij neemt aan dat het bestuur in Vlaanderen Vlaamsch zal wezen en in het Walenland, voorloopig althans, Fransch blijven; maar eene tweetalige middenregeering zou hij als « een groot ongeluk voor den Belgischen Staat » beschouwen. Zelfs zou het dualisme, het vormen van eenen Vlaamschen en van eenen Waalschen Staat enkel door den persoonlijken band des vorsten vereenigd, hem niet bevredigen. Zijns inziens moet noodzakelijk een der twee stammen op geestesgebied de overhand bekomen, den andere overvleugelen en allengs opslorpen. En schrijver herinnert aan de Vlamingen dat « de overwinning aan hem toevalt, die stout vooruittreedt », dat zij aanvallenderwijs dienen te werk te gaan en aan de Walen « den doodsteek moeten geven » om in den Belgischen Staat de « meesters » te blijven.

Men zou allicht hieruit kunnen besluiten dat wat ons Dr. Graevell aanraadt eenvoudig eene nieuwe toepassing is van het *ôte-toi de là que je m'y mette*, dat hetgeen hij wenscht is dat het Vlaamsch in België de stelling zou innemen, welke het Fransch sedert 1830 alhier heeft genoten. In het geheel

niet. Onverwachts komt de aap uit de mouw en wij vernemen dat men ons verzoekt de Walen dood te steken en het Fransch uit te roeien, niet om onze taal onverdeeld te doen tronen, doch enkel om het Hoogduitsch als hoogere bestuurstaal uit te roepen.

Dr. Graevell eischt dat « ieder Belg Hoogduitsch leere », dat het Hoogduitsch in het Belgisch leger het Fransch vervange, dat het Hoogduitsch in het verkeer met het buitenland uitsluitend worde gebezigd, dat het plaatselijk bestuur in Vlaanderen in het Vlaamsch en in de Waalsche gewesten in het Fransch geschiede, maar dat de algemeene zaken des lands, evenals in Zwitserland of in Oostenrijk, in het Hoogduitsch worden behandeld. Die voorbeelden zijn echter slecht gekozen, want in Zwitserland is het Hoogduitsch de moedertaal van de meerderheid en in Oostenrijk (Cisleithanië) van bijna twee vijfden der inwoners, terwijl er in België geene Duitschers zijn, behalve in een hoekje van Luxemburg, welks vereeniging met het Duitsche Rijk Dr. Graevell overigens vraagt.

Het spreekt van zelf dat die eischen gesteld zijn met het oog op eene enge aansluiting, op een innig verbond tusschen België en Duitschland. « Van eene inlijving van België bij het Duitsche Rijk, » zegt schrijver, « mag er geene spraak zijn, al ware 't slechts om die reden dat vele Belgische afgevaardigden de oppositie in den Rijksdag zouden versterken. » Inderdaad! En Dr. Graevell voegt

er bij : « De Walen zouden met Polen, Elzassers, sociaal-democraten gemeene zaak maken ; de ultramontaansche Vlamingen zouden het centrum bijspringen en de doctrinairen tot de progressisten overgaan. Er is zonder dat reeds belemmering genoeg voorhanden... » Nog eens : inderdaad!

Dr. Graevell acht het dus onvoorzichtig ons het Duitsche burgerrecht te verleenen. Hij noodigt ons uit ons te vergenoegen met de stelling, welke de Etrusken en Samnieten onder de Romeinsche republiek bekleedden, de stelling van zoogezegde « bondgenooten », die eenen anderen, veel machtigeren staat met goed en bloed moeten bijstaan, maar van allen welkdanigen invloed op de politiek van dien staat verstoken blijven, terwijl deze integendeel zich met hunne inwendige zaken, zoo vaak het hem lust, mag bemoeien.

Wat Dr. Graevell in het verre verschiet ziet schemeren is een oppermachtig Duitschland door eene gansche rij zulke trawanten omringd. Holland, België, Zwitserland, Oostenrijk, Congoland, Zuid-Afrika — en vermoedelijk Denemarken, Zweden en Noorwegen — zouden Duitschland's bondgenooten, of liever onderdanen, zijn en het genot mogen smaken hunne legers, op Duitschen leest geschoeid, ter beschikking van de Duitsche gezagvoerders te houden. In ruiling zouden zij in het Duitsche Zollverein aangenomen worden en met het Rijk een « eeuwig verbond onder volledige en bepaalde waarborg hunner zelfstandigheid aan-

gaan ». Juist gelijk de Samnieten met Rome. Of, nauwkeuriger misschien, als de staten van den voormaligen Rijnbond met hunnen « beschermheer » Napoleon I. Want de inrichting, die schrijver aan Europa geven wil, is letterlijk dezelfde als het berucht *système fédératif* van den Corsikaanschen dwingeland : het eenig verschil is dat de hegemonie over al de naburige staten, niet aan *l'Empire français*, maar wel aan het Duitsche Rijk zou behooren.

Die ijdele droomerijen zijn niet zeer ernstig. Edoch, als beteekenisvol verschijnsel, verdienden zij aangestipt te worden.

Intusschen, wat België betreft, bestaat er geene de minste kans dat Dr. Graevell's verduitschingsplannen ooit iets anders zullen zijn dan vernuftige schijnbeelden. De Vlamingen immers zouden er zich tegen verzetten, zoo mogelijk met nog meer klem dan de Walen, want wij zijn ietwat te practisch om het voorbeeld te volgen van den vermaarden Gribouille, die uit vrees voor den regen in het water placht te springen (1).

---

(1) Ter staving hiervan diene de volgende brok uit eenen brief door het bestuur van het *Nationaal Vlaamsch Verbond*, den 24 November 1891, aan het Parijzer dagblad *le Temps* geschreven :

« Et, si nous sommes les adversaires résolus de toute annexion quelconque de la Belgique à la France, nous nous déclarons les adversaires également décidés de toute annexion quelconque de la Belgique à l'Allemagne. Annexion française, annexion

Voor ons, Vlamingen, is het Duitsch nog meer dan het Fransch eene vreemde taal. Ik zeg: ***nog meer dan het Fransch.*** Want al behooren wij tot het Germaansche ras, het is een feit dat, zonder de Walen mede te rekenen, ten minste een tiende van ons volk Fransch heeft leeren spreken, terwijl het getal der Duitschsprekende Belgen uiterst gering is. Welnu, indien wij ons tegen het opdringen van het Fransch hebben verzet, het was niet om die vreemde taal door eene andere nog vreemdere taal te vervangen.

Overigens, wanneer het er op aankomt vreemde talen aan te leeren, dient er op iets anders gelet te worden dan op politieke *Schwärmerei* en ziekelijke megalomanie. Het practisch nut en de vereischten der pedagogische wetenschap, ziedaar wat men eerst en vooral in het oog moet houden.

Twee punten staan vast, ten eerste, dat men de studie van eene tweede taal niet mag beginnen, zoolang de leerling geene voldoende kennis zijner moedertaal heeft opgedaan, vervolgens, dat de keus der tweede taal van de omstandigheden afhangt, anders gezegd dat die taal degene zal wezen, die voor den leerling het grootste nut oplevert.

Uit de eerste daadzaak volgt dat er in onze lagere scholen, de eenige die door de overgroote

---

allemande, que pareille catastrophe atteigne notre patrie, et nos annexeurs, quels qu'ils soient, rencontreront, au premier rang des protestataires irréconciliables, les flamingants. »

meerderheid der kinders worden bezocht, geene sprake kan wezen van het grondig aanleeren eener tweede taal: buiten eenige steden en groote gemeenten met gemengde bevolking, kan slechts het onderwijs dier taal in de hoogste klassen beginnen en moet dus noodzakelijk zeer oppervlakkig blijven en zich bij eenige oefeningen in de eenvoudigste omgangsspraak bepalen. Eerst in de gestichten van middelbaar onderwijs kan er met de studie van vreemde talen eenen wezenlijken en doelmatigen aanvang gemaakt worden.

En, met het oog op het practisch nut, lijdt het geenen twijfel dat, in België, de tweede taal, de aangeleerde taal, voor den Waal het Nederlandsch en voor den Vlaming het Fransch dient te wezen. De Walen immers hebben er een groot belang bij onze taal machtig te worden, daar zij buiten de kennis ervan geene ambten meer in de Vlaamsche gewesten kunnen bekleeden en het zelfs hoe langer hoe moeilijker zullen vinden betrekkingen in het middenbestuur te bekomen. Om redenen van denzelfden aard is eene voldoende kennis van het Fransch voor de Vlamingen nog gewichtiger, en wel met het oog, niet alleen op het verkrijgen van ambten, maar ook op de noodzakelijkheden van het dagelijksch leven, in Vlaanderen zelf zooveel als daarbuiten.

Er is meer. Zelfs voor de Belgen, die het geluk hebben eene *derde* taal te mogen aanleeren, is het nog het Duitsch niet, dat de voorkeur

verdient. Het Duitsch immers is geene wereldtaal, in dien zin dat het buiten Duitschland, Zwitserland en Oostenrijk, in geenen tel komt. Dat is zoo waar dat de Duitschers, die zich bij dichte drommen in het buitenland gaan vestigen, hunne moedertaal spoedig verleeren en, in elk geval, dat er bij hunne afstammelingen om zoo te zeggen geen spoor van Duitschdom meer te merken valt. Bewijzen daarvan zou men bij de vleet kunnen aanhalen : men denke slechts aan de millioenen volkomen verengelschte Amerikanen van Duitschen bloede.

De ware wereldtaal, die reeds nu door minstens tweemaal zooveel menschen als het Duitsch wordt gesproken en zich gestadig en wondersnel verspreidt, wier spraakgebied zich over geheel de aarde uitstrekt, omdat zij de taal van handel en zeewezen is geworden, die taal is het Engelsch. Het Engelsch is bovendien de taal van de landen die geroepen zijn om in de toekomst ons uitgeput en afgeleefd Europa als brandpunten der beschaving op te volgen, omdat zij bijkans de eenige zijn waar er nog plaats is om het overschot van onze overvloedige bevolking te ontvangen. Die landen zijn Noord-Amerika, Australazië en Zuid-Afrika (1).

(1) Het is te wenschen — en overigens waarschijnlijk — dat in Zuid-Afrika het Nederlandsch bestanddeel zijne zelfstandigheid zal weten te vrijwaren. De Boeren zullen zich even weinig als de Fransche Canadeezen laten verengelschen. Maar geen van beiden kan beletten dat de Engelschsprekende bevolking

Wij zeggen dus aan de Vlamingen : ziet eerst dat gij uwe moedertaal behoorlijk kent; tracht vervolgens de taal van uwe Waalsche landgenooten machtig te worden, legt u dan op de studie der vreemde talen toe : begint met de wereldtaal — het Engelsch — en dan, maar dan alleen, houdt u met het Duitsch onledig.

Het spreekt van zelf dat alleen zij, die een volledig middelbaar onderwijs genieten, de hoop kunnen koesteren eene practische kennis van *vier* talen op te doen. Voor ons is de taak echter veel minder zwaar dan men denken zou. De leerlingen onzer gestichten van middelbaar onderwijs behooren, in Vlaanderen althans, tot de tweetaligen : zij spreken Nederlandsch en Fransch. Bijgevolg is voor hen het aanleeren van het Engelsch uiterst gemakkelijk, terwijl het Hoogduitsch, niettegenstaande zijne ingewikkelde spraakleer, voor eenen Vlaming geene groote moeilijkheden biedt (1).

---

zich naast hen zal ontwikkelen en voortplanten, zoodat het Engelsch, daar als elders, vroeger of later de algemeene omgangstaal zal worden. Het geldt hier eene wet der natuur, die het onmogelijk is uit den weg te ruimen.

(1) Het Engelsch, alhoewel ontegensprekelijk eene Germaansche taal, bevat duizenden woorden van Romaanschen oorsprong. Vandaar het groote gemak dat de studie ervan oplevert voor hem, die reeds Nederlandsch en Fransch kent. De voornaamste moeilijkheid ligt in de uitspraak, maar, behalve de *th*, is er in het Engelsch geen enkele klank, dien wij in het Nederlandsch, of althans in de tongvallen van het eigenlijke Vlaanderen, niet terugvinden.

Het is in die richting dat men de verstandelijke opleiding van onze jeugd dient te bestieren. Wij zijn niet geroepen om achter den Chineeschen muur, dien men tusschen Germanen en Romanen zou willen opwerpen, post te vatten en, als voorhoede van het Duitschdom, alle gemeenschap met den erfvijand af te snijden. België is geen grensfort; het is een kruisweg, waar de drie groote beschavingen van onzen tijd, de Duitsche, de Fransche en de Engelsche, elkander op onzen onzijdigen grond in vrede ontmoeten en waar het van ons afhangt de vruchten van alle drie te plukken.

Daarmede zal zekerlijk Dr. Graevell geenen vrede hebben. Voor hem is er slechts één beschaving, de Duitsche. De anderen tellen niet, ja vreemdeling en vijand zijn synoniem. Maar die barbaarsche vooroordeelen schijnen ons ietwat verouderd in eene eeuw waar het klimmend besef van onze plichten tegenover het Menschdom, de nationale veeten en de nationale ijverzucht meer en meer naar den achtergrond duwt.

Onbekend maakt onbemind, zegt het spreekwoord. Daarom was het dat vroeger ieder volk zijne geburen met wantrouwen, zoo niet met afkeer gadesloeg. Heden heeft de snelle sn reusachtige ontwikkeling van het verkeer die valsche voorstelling reeds grootendeels uitgewischt. In alle landen, en bepaaldelijk in het westen van Europa, kan men overal eene uniformiseerende strekking vaststellen ; de verschillen in denkwijze, levensopvat-

ting, ja gebruiken en kleederdracht, worden hoe langer hoe onbeduidender. En het is juist bij de beschaafde en geleerde standen dat de verandering het meest in het oog springt.

De gevolgtrekking ligt voor de hand. De tijd is voorbij waar de volken blinde werktuigen waren in de handen van hunne heerschers en op een teeken van den meester elkander verscheurden zonder zelfs te weten om welke reden. In meest alle staten is tegenwoordig de natie of uitdrukkelijk of feitelijk de bron van alle macht en naarmate de verschillende stammen elkaar beter zullen leeren kennen, is het wis en zeker dat het hoe langer hoe moeilijker zal blijken het eene volk tegen het andere op te ruien. De slavernij is verdwenen, ofschoon de eerste die hare afschaffing durfden vragen als zinneloozen werden gebrandmerkt. Eveneens zijn er wijsneuzen, die met hen, welke de verdwijning van den oorlog voorspellen, den spot drijven. Niettemin voelt ieder die redeneert het oogenblik naderen waar de oorlog door geheel de beschaafde wereld als een monsterachtig anachronisme en daarbij als eene practische onmogelijkheid zal beschouwd worden.

Wat er van zij, als besluit kan ik slechts herhalen wat een onzer Vlaamsche strijdgenooten, de Heer Alfred de Smet, den 20 Januari 1884 schreef : (1)

---

(1) *Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle*, 6e jaargang, 9e aflevering, bl. 647.

« Gewis heeft Duitschland ons niet, in de verste verte, het kwaad gedaan wat Frankrijk ons berokkende, onze gewesten nooit geroofd.

De redenen daarvan willen wij thans niet ontleden. Zij behooren immers niet rechtstreeks tot dit onderwerp.

Alleenlijk vreezen wij dat het pangermanisme geene mindere bedreiging inhoudt voor de zelfstandigheid der Hollandsche en Belgische Nederlanden dan de vermaarde *théorie des frontières naturelles.*

Daar bestaan eenige flaminganten — eene heel dunne schaar, gelukkiglijk — wier Duitschgezindheid zoo overdreven blijkt als de Franschgezindheid der franskiljons.

De politiek dier flaminganten is geene flamingantenpolitiek.

Nationalisten zijn wij, anders niet.

De Belgische leus luide : niemands vijand, allemans vriend.

Holland's en Engeland's boezemvriend.

Geen onzer buren op ons boos gemaakt !

Geen onzer buren op ons verlekkerd gemaakt!

Wij gaan niet naar Parijs.

Wij gaan niet naar Berlijn.

Oost, west, t'huis best. »

HOFFMANN VON FALLERSLEBEN EN CONSCIENCE.

(Uit mijne persoonlijke herinneringen) (1)

door P. GÉNARD.

Het was op eenen zomerdag, een veertigtal jaren geleden, omtrent zes uren namiddag. De zon stond schitterend aan den hemel, en ik was voornemens eene kleine wandeling te doen. Er werd gescheld. Daar ik mij in den gang van het huis bevond, opende ik de deur. Vóór mij stond een reusachtige man met grijze haren, gehuld in eenen zwartfluweelen rok, en dragende op het hoofd, wat wij in dien tijd, een Rubenshoed noemden. Ik groette den heer, en verzocht hem binnen te treden. Hij reikte mij een kaartje over, waarop stond : « J. F. J. Heremans beveelt aan zijnen vriend « P. Génard den heer Hoffmann von Fallersleben « aan.» Rechtuit gesproken, mijne vreugde was even groot als mijne verbazing. Op de stadsbibliotheek had ik ten minste den man uit zijne schriften vooral zijne *Horæ Belgicæ* leeren kennen, en ik was fier met hem in betrekking te mogen treden. Ik vroeg den heer Hoffmann, waarmede ik hem dienstig kon zijn. Hij zegde mij, dat hij voornemens was eene nieuwe reeks liederen uit te geven,

---

(1) Getrokken uit mijne Hs. aanteekeningen over de *Vlaamsche Beweging* te Antwerpen.

en dat hij graag de kennis zou maken van een drietal mannen van Antwerpen, die hem, naar allen schijn, eenige oude refereinen zouden kunnen bezorgen. Hij verzocht mij, hem tot den heer Stadsbibliothecaris Mertens en den heer Vleeschhouwer te willen geleiden. Ik antwoordde hem, dat ik zulks volgaarne zou doen, doch dat ik twijfelde, of die heeren wel geschikt waren om hem de verlangde inlichtingen te verschaffen. « Ik wist niet, » zegde ik, « dat Mertens of Vleeschhouwer zich met onze oude liederen hadden beziggehouden. » Om zijn doel te bereiken, zou hij, naar mijne meening, best doen eenige romanschrijvers, te raadplegen die met hunne schriften meer tot het volk doordringen.

Ik stelde hem voor, eerst naar Mertens, dan naar Vleeschhouwer en vervolgens naar Conscience te gaan.

Bij het uitspreken van den naam Conscience zag ik, dat ik eenen ongunstigen indruk op Hoffmann teweegbracht. De man fronste het voorhoofd, en zegde : « Conscience zal mij niet ontvangen. »

Ik antwoordde : « Waarom vreest gij dit? Kent gij Conscience? » De Duitsche geleerde antwoordde ontkennend. « Doch, » voegde hij er bij, « ik heb over dien romanschrijver vrij ongunstig hooren spreken... »

« Toch niet door Heremans? »

« Neen, » zegde hij, « die is een geestdriftige bewonderaar van Conscience. »

« Hij is niet alleen! » vervolgde ik.

« Het spijt mij, » ging Hoffmann voort, « maar ik heb geen lust zijne kennis te maken. »

Die taal was wel zonderling voor mij, die onder de warme vrienden des Vlaamschen romanschrijvers te boek stond. Ik zegde, dat men zonder twijfel Conscience gelasterd had, en dat ik er aan hield, dat mijn bezoeker den grooten man leerde kennen.

« Indien gij mij verzekeren kunt, dat Conscience mij goed zal ontvangen, zal ik u volgen, » zegde Hoffmann ; « ik vraag niet beter dan met hem vriendschap aan te knoopen. »

Wij begaven ons naar de woning van Vleeschhouwer, die eerst op onzen weg lag. Ik moet er bijvoegen dat alle menschen, die mij ontmoetten, in gezelschap van mijnen vreemd gekleeden makker, mij in de straat verwonderd nakeken.

Naast de St.-Jacobskerk woonde Vleeschhouwer. Wij schelden, en de meid ging haren meester de komst van Hoffmann aankondigen. Zoohaast Vleeschhouwer hoorde met wiens bezoek hij vereerd was, wierp hij de deuren open, en begroette den beroemden Duitscher met de grootste vriendschap. Onmiddellijk waren zij in gesprek over de Vlaamsche en Duitsche letterkunde verdiept. De voortbrengselen der jonge en oude dichters werden ontleed, doch over het wezenlijke doel van Hoffmann's bezoek werd zeer weinig gerept. Na eene flesch wijn geledigd te hebben, vertrokken wij, en rechtuit gezegd, wij waren, zooals de Franschen zeggen : « *Gros Jean comme devant* ». Nu stapten wij rechtstreeks naar Mertens, die aan de St.-Joris-

vest verbleef. Daar werden wij wederom met de uiterste vriendschap ontvangen en bij de familie binnengeleid. Vader Mertens had een boek vóór zich liggen; moeder Mertens, die buitengewoon doof was geworden, speelde met hare kleindochter Ida van Beers (1); zij deed het lieve meisje bij den Duitschen dichter komen, die het streelde; maar hier wederom konden wij niet het minste liedje of *loverken* plukken. Na eenigen tijd gekout te hebben, verlangde Hoffmann te vertrekken; de man was waarlijk teleurgesteld, na de twee gulle, maar vruchtelooze bezoeken. « Welnu, » zegde ik tot Hoffmann, « hebt ge geen lust om de reis naar Conscience te wagen? » — « Wel ja, » antwoordde hij, « ik zal mij door u laten geleiden. »

Wij gingen door de zoogenaamde *Poterne*, of Brug, die naar St.-Willebrords geleidde, en rechtuit gezeid, ik was enkel bevreesd, dat wij mijnen vriend niet ten zijnent zouden hebben gevonden. Op dit tijdstip inderdaad had Conscience een deel van de vischvangst in de stadswateren in huur genomen, en hij verlustigde zich met dagelijks lange uren te visschen. Wij gingen door de vesten der voorbolwerken, en kwamen eindelijk ten huize van den romanschrijver, in de Beeldekenstraat, aan.

Intusschentijd was het donker geworden, en de maan glansde als eene zilveren schijf aan het

(1) Men weet dat de dichter Jan van Beers gehuwd was met Mej. Hendrika Mertens, dochter van den Stadsbibliothecaris.

hemelgewelf. Het huis van Conscience rees heel zedig tusschen de buurwoningen op. Wanneer men, op mijn schellen, geopend had, vernam ik tot mijne groote teleurstelling dat Conscience niet te huis was. Gelukkiglijk kwam Mevrouw Conscience aangesneld, en daar ze mij als een vriend haars echtgenoots kende, vertrouwde zij mij toe, dat wij enkel naast de deur hadden te gaan, alwaar, merkweerdige zaak, haar echtgenoot met den ouden heer du Moulin, opsteller van den « Précurseur », aan het kaarten was.

Ik dankte Mevrouw Conscience, en zegde : « Bravo, dan zullen wij onzen lettervriend daar wel vinden! » Wij trokken eene herberg van echt Vlaamschen stijl binnen. In eene groote kamer, waar verscheidene tafels met stoelen stonden, verhief zich in den hoek het *buffet* met tinnen liters en glazen versierd. Daar achter stond eene vrouw van hoogen ouderdom, te Antwerpen gekend onder den naam van Matantje. Eene lamp, die aan de zoldering hing, wierp eenige stralen licht op eenen hoek, waarin twee mannen zaten, de eene met eene pet op het hoofd en eene pijp in den mond, de andere met eene Grieksche muts op. De man met de pet was Vlaanderens groote schrijver. Ik naderde hem, en zegde eenvoudig : « M. Conscience, de heer Hoffmann von Fallersleben komt u bezoeken. » Deze woorden brachten eenen onbeschrijflijken indruk te weeg. Conscience legde zijne kaarten op tafel, wierp pet en pijp

weg, en met geopende armen kwam hij op Hoffmann toegeloopen, zeggende : « Mijn Hoffmann, mijn Hoffmann! de man, die mij het verrukkelijk naïeve onzer Middeleeuwsche Vlaamsche taal heeft leeren waardeeren! » Hoffmann stond verbaasd; de romanschrijver, dien men hem als ongenaakbaar voorgesteld had, betuigde hem niet alleen de warmste vriendschap, maar bewees hem de eer te verzekeren, dat hij hem den geest van het Vlaamsche volk had leeren kennen! Hoffmann sprak eenige bijna onverstaanbare woorden en haaste zich aan Conscience mede te deelen wat hem ten zijnent had gevoerd. Onze romanschrijver riep hierop uit : « Wat, liederen! kom naar mijn huis, ik zal u toonen al wat ik bezit. » « Maar, » voegde de schrijver van « De Leeuw van Vlaanderen » erbij, « gij hebt reeds verscheidene bezoeken afgelegd ; gij moet honger hebben. Ga met mij mede, goede heer Hoffmann, mijne vrouw zal u oogenblikkelijk een vischavondmaal opdienen, want het zal u vreemd voorkomen, ik ben een der pachters van de vischvangst der stadsvesten. »

« Dat zal mij lekker smaken, » antwoordde Hoffmann, « ik eet ongemeen gaarne visch. »

Zondere verdere plichtplegingen nam Conscience zijne pet van de tafel, en bracht ons in zijne woning.

Als personen, die elkander sedert eene halve eeuw kenden, leidde hij Hoffmann von Fallersleben in zijne voorkamer, en na den Duitscher aan Mevrouw Conscience te hebben voorgesteld, werd

de tafel oogenblikkelijk gedekt. Wij hoorden het kraken van den visch, die in de pan bakte, en weinige oogenblikken later liet de Duitsche geleerde, onder het wisselen van eenige aangename woorden, zich den Antwerpschen kost lekker smaken. Conscience en ik, die reeds gegeten hadden, waren noodzakelijk de toeschouwers van den maaltijd. Doch Hoffmann liet geenen tijd verloren gaan; hij verzocht ons beurtelings eenige Antwerpsche liederen te zingen. Wij deden ons best, en haalden al de straatdeuntjes aan, die wij kenden. Onder het drinken van een glas wijn, wilde Hoffmann op zijne beurt eenige liederen zingen. Hij koos er eenige uit zijne verzameling « *Loverkens* », doch droeg met eene zekere voorliefde de twee of drie stukjes van zijn maaksel voor welke een aantal geleerden als de beste zijner verzameling hadden geoordeeld. Conscience kende die insgelijks, en de volmaaktheid der uitvoering werd dapper toegejuicht.

Zoo zingend en koutend brachten wij de uren genoegliijk door. Het uurwerk liet twaalf slagen hooren, zonder dat wij er ons aan verwachtten. Hoffmann sprong recht, en zegde : « Conscience, ik zou tot morgen hier kunnen blijven; ik ga, » vervolgde hij, « doch ik verklaar u rondweg, dat ik heden een der aangenaamste avonden mijns levens heb doorgebracht ! » Conscience drukte den grijzen dichter met vuur de hand, en deed hem uitgeleide tot aan de bruggen der vesting.

De avond was heerlijk ; geen wolkje bevlekte den azuren hemel, die met millioenen sterren bezaaid was ; de heldere maan scheen in al hare pracht boven de sluimerende stad. « Welnu, » zegde ik, « heer Hoffmann, wat dunkt u, is Conscience, in uwe oogen, een zoo onaangenaam mensch, als men hem u heeft afgeschilderd ? » « O, » antwoordde de Duitscher met nadruk, « ik beken u volgaarne, dat men mij heeft misleid. *Es waren Possenspieler, Unsinnmacher !* »

Zitting van 16 December 1896

Aanwezig de heeren Gailliard, bestuurder, baron de Maere, onderbestuurder, de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Claeys, jhr. de Pauw, Gezelle, Hiel, Willems, Alberdingk Thijm, Daems, Micheels, Obrie, Coopman, de Vos, Broeckaert, van Even, Sermon, Bols, de Flou, de Maere, Claes, werkende leden;

de heeren jhr. de Geldere, de Vreese, Janssens, Muyldermans, Prayon-van Zuylen en Segers, briefwisselende leden.

Door den bestendigen secretaris wordt het verslag gelezen over de voorgaande zitting, hetwelk goedgekeurd wordt.

AANGEBODEN BOEKEN.

Door de Regeering:

Paysages étrangers, door CONRAD DE BUISSERET.

Rapport adressé à M. le Ministre de l'Intérieur et de l'Instruction publique sur la situation de la Bibliothèque royale durant les années 1894-1895, par ED. FÉTIS.

Bulletijn van de Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Gent, 1896, nr 5.

Revue néo-scolastique, 3e jaar, nr 4.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1896, nr 9-10.

Wallonia, 1896, nr 11.

Door jhr. K. DE GHELDERE :

Dietsce Rime. Geestelijke gedichten uit de XIIIe, XIVe en XVe eeuwen.

Door den heer CAM. HUYSMANS :

Nog over Haspegouw. (Plaatsnaamkunde).

Door den heer GIELKENS :

La liberté d'association, I en II.

Door de *Société belge de librairie* :

Revue bibliographique belge, 1896, nr 10.

Door de Uitgevers van *Biekorf*, de nrs 20, 21 en 22 jaargang 1896.

Door den heer A. Siffer :

Het Belfort, 1896, nr 12.

Door den heer Arseen van der Schelden :

Dichtbundel der stukjes, den eerw. heer K.-L. de Vos aengeboden. Geeraardsbergen, 1842.

Voorlezingen van Hollandsche dichtstukjes. Mechelen, 1824.

Redevoering over het beoefenenswaardige der Nederlandsche tale, zou om haar zelve als om hare voortbrengselen. 1818.

Publius Virgilius Maroos Werken, vertaald door VONDEL. Amsterdam, 1646.

Godsdienstige en Zedekundige lessen voor de Roomsch Catholieke jeugd, door P. VISSCHERS. Antwerpen, 1832.

De bestendige secretaris deelt de vergadering een schrijven mede van den heer de Bruyn, minister van Landbouw en Openbare werken, waarbij bericht wordt dat hij, gevolg gevende aan het verzoek, hem door het bureel der Academie gedaan, maatregelen heeft genomen om de nieuwe zittingzaal te voorzien van het groot geschilderd portret van Z. M. den Koning, hetwelk hij bestellen zal aan den heer L. Maeterlinck. (*Toejuichingen.*)

Naar aanleiding van een voorstel, gedaan door den heer Prayon-van Zuylen, en strekkende om den Senaat te verzoeken dat hij het onlangs door de Kamer der Volksvertegenwoordigers gestemde wetsvoorstel der heeren Coremans en de Vriendt, aangaande het officiëel verklaren van de Nederlandsche taal, voor de afkondiging der wetten, onverminkt stemmen zou, ontstaat eene beraadslaging aan welke de heeren jhr. de Pauw, Willems, Janssens, de Potter, Segers, Claes, Obrie, de Vreese en Micheels deel nemen. Ten slotte wordt door de vergadering, met algemeene stemmen, het volgende voorstel der heeren Prayon en Obrie aangenomen :

De Academie,

Overtuigd dat het belang van het Vlaamsche volk dringend eischt dat het wetsvoorstel betreffende het gebruik der talen in de wetgeving spoedig en onveranderd door den Senaat gestemd worde, gaat tot de dagorde over.

Dagorde.

De heer Muyldermans, briefwisselend lid, leest een opstel, getiteld : *Verarming en verrijking der Taal.*

Dit stuk zal, op voorstel van den heer bestuurder, in de *Verslagen en Mededeelingen* opgenomen worden.

Aleer de zitting te sluiten staat de heer bestuurder, wiens dienstjaar ten einde loopt, recht, en drukt zijnen medeleden zijnen dank uit voor de menige blijken van genegenheid en van vertrouwen, waarmede zij hem gedurende zijn bestuurjaar vereerd hebben. Nu laat ik, zegt hij, den bestuurderszetel over aan ons achtbaar medelid den Heer Baron de Maere, een man wiens bevoegdheid U allen bekend is en onder wiens wijze leiding de koninklijke Vlaamsche Academie hare werkzaamheden met vrucht zal voortzetten. (*Toejuichingen.*)

Lezing.

TAALVERARMING, TAALVERRIJKING,

door J. MUYLDERMANS.

Toen ik het onderwerp mijner lezing bepaalde, en voornam u te spreken over *Taalverarming en Taalverrijking*, of, met andere woorden, over *Beschaafde Taal en Volkstaal*, dacht ik onwillekeurig op de spreuk, zoo oud als de straat : Niets nieuws onder de zon! Dit denkt gij ongetwijfeld ook op dit oogenblik. Doch om het even, zoo gij desniettegenstaande mij uwe aandacht weerdig oordeelt.

Het ware inderdaad onmogelijk op te sommen, wat al pleidooien men ten voordeele hier van de beschaafde taal en ginds van de volkstaal ten gehoore brengt! Dit mocht mij in den eerste wel eenigszins tegenhouden diezelfde stof nog te verhandelen; doch waar velen spreken, gevoelt men al lichtelijk jeukte om een woord tusschen te smijten, op gevaar af iedereens goedkeuring niet te verwerven. Waar echter geene slinksche bedoelingen ons leiden, spreekt men vrij en vrank, en luistert men ook gewillig naar tegenspraak.

Doch ter zake. En vooreerst : wat verstaat men onder de benaming van *beschaafde taal*; wat beduidt men onder die van *volkstaal?*

Beschaven, zoo leert mij het eerst het best

woordenboek (1), is *met de schaaf glad maken*, of, in overdrachtelijken zin, *verbeteren*, *ontwikkelen*, *veredelen*. Past nu die werking op de tale toe, zooals zij op de tong van het volk ligt en toch zoo klankenrijk over zijne lippen rolt, op de gesproken tale of volkstaal, en gij verkrijgt, meen ik, wat men de *beschaafde taal* noemt. Gemakkelijk werk, zal men wellicht denken. In schijn, o ja! doch in der waarheid moet de taak lastigwezen, daar men tot nu toe nog geenen vrede heeft met hetgeen van onder de schaaf der werklieden komt, en hun *beschaven*, zoo beweert men, al te zeer overeenstemt met *schenden* en *verarmen*.

Dit verzet moet wel niemand verwonderen; het is gegrond. Beschaafde taal, letterkundige taal of Nederlandsch heet maar alleen, naar de bepaling die men mij opwierp, « *de beschaafde omgangstaal* « *in Holland, die als boekentaal in al de provinciën* « *van NoordNederland gebruikt wordt, en die ook* « *de Vlamingen moeten gebruiken, op dezelfde wijze* « *als de Franschman van Rijsel en de Fransch-* « *man van Lyon, die allebei als letterkundige taal* « *de beschaafde omgangstaal van Parijs bezigen.* » (2)

---

(1) *Groot Woordenboek der Nederlandsche Taal*, door J.-H. VAN DALE. Uitg. van 1896.

(2) Z. *Belfort*, art. *Taalzuivering*, door L. Scharpé; 1896. I° D.

De Heer Scharpé schreef zijne bijdrage naar aanleiding van mijn werk : *Bijdragen tot Taal- en Stijlzuivering*. Mechelen, bij R. van Velsen, 1893.

En bij Tac.-H. de Beer, nadat hij getuigd heeft, « dat de Noordnederlander dwaas genoeg handelt, « zoo hij den spot steekt met de woorden in « Vlaamsch-België in gebruik, die hij niet ver- « staat, » luidt het nochtans wat verder : « Wil « Zuid-Nederland verbroedering, begrijpen de Zuid- « nederlandsche schrijvers zoo goed als de Noord- « nederlandsche, dat eenheid van taal ons beider « voordeel is, laat ze zich dan evenals wij hou- « den aan het *Woordenboek* en aan de *Woor-* « *denlijst.* » (1)

En de reden staat in nog krasser bewoording bij den Heer J. Koenen uitgedrukt : « In België, » zoo schrijft hij, « wordt in nog vijf provinciën een « taal gesproken, die naar de meest beroemde der « vijf, *Vlaamsch* wordt genoemd. Dit Vlaamsch « is Nederduitsch of Nederlandsch, naar men het « wil noemen, het is dezelfde taal, die eens uitschit- « terde boven die van al de andere gewesten, het « was de taal van een van Maerlant. Thans is « het *Vlaamsch* in *ons* oog een achterlijke taal « geworden, deels door haar voor ons oor minder « beschaafde klanken, deels om haar verouderde « en afgesleten (dialectische) uitdrukkingen, terwijl « haar zuiverheid door de vele gallicismen veel te « wenschen overlaat, en haar spelling, haar woord-

---

(1) Z. *Noord en Zuid*; art. *Eenheid van Taal*, n° 1, 4e jaarg.

« schikking en haar woordgebruik ons ongewoon, « ja soms vreemd voorkomt. » (1)

Eene vleiende bejegening inderdaad !...

Doch verdient België's tale dan waarlijk niet meer eerbied? Hoeven wij zoo maar effen af weg te schoppen al wat zij buiten het gemeenschappelijk eigendom met Noord-Nederland bezit? Geldt zij dan maar louter meer als « volkstaal », die, met den banvloek op het voorhoofd, uit het heiligdom verwezen blijft?

Dit zoude ik moeilijk kunnen bijstemmen. Ik kan niet aannemen, neen, dat Bilderdijk, onwetend en lichtzinnig, zou neergeschreven hebben : « Daar is veel uit het Vlaamsch te leeren, en « een groot deel der domheden onzer Hollandsche « opgeworpen taalleeraars zou dezen nooit in de « hersens gekomen zijn, indien zij zich mede op het « Vlaamsch dialect toegelegd hadden. » (2) — Men denke daarenboven na op hetgeen Matth. de Vries, in 1851, op het Taal- en Letterkundig Congres van Brussel, zoo openhertig getuigde. In den mond van dien kundigen en hooggewaardeerden man hiet onze taal geene « achterlijke » taal, o neen! Luisteren wij een oogenblik : « Bij u » sprak hij, « zijn de wetten der spraakkunst en

---

(1) Z. bl. 14 van 's mans *Woordverklaring*. Tiel, bij D. Mijs, 1891.

(2) Z. *Nieuwe Taal- en Dichtkundige verscheidenheden*. IIe D.

« de schikking der woorden niet evenzeer op de « Latijnsche leest verwrongen als in Holland, den « zetel der klassieke philologie. Bij u is in den « stijl veel van dat losse en natuurlijke, van dat « oud Dietsch overgebleven, dat ten onzent voor « de stijve regelmatigheid eener onhollandsche « grammatica heeft plaats gemaakt. En moge « wellicht de kracht en gespierdheid der taal, zoo-« als zij zich in Holland vertoont, kunnen strekken « om den Vlaamschen stijl in merg en bloed te « versterken, aan den anderen kant wacht het « Hollandsch uit het Zuiden een verkwikkenden « stroom van jeugdige frischheid, een herstel van « dat losse en sierlijke, dat reeds nu voor de « Vlaamsche schrijvers, — wij wijzen slechts op « eenen Conscience, — zoovele opene ooren en « harten in Holland heeft gewonnen. Het strekt « ons tot een wezenlijk genoegen, hier aan de « Vlaamsche letterkunde deze openlijke hulde toe « te brengen .. » (1) En 't verwondere ons ook niet, waar hij volmondig bijvoegt, dat « de rijke « volkstaal der beide Vlaanderen zorgvuldig ge-« raadpleegd, en ter verrijking van den gemeen-« schappelijken taalschat aangewend kan en moet « worden.... »

Zoo verstaan wij het insgelijks. Men kome

(1) Zie daarover bl. XIII van mijne *Bijdragen tot Taal- en Stijlzuivering.*

ons niet zeggen : « *Uw goedbewaarde penning* « *is verjaard en alleen de Hollandsche heeft* « *handelswaarde. Zaak van overeenkomst!..* » (1) Waar echter, waar zijn die penningen verjaard? Zijn zij geene gangbare, geene alledaagsche munt onder ons volk? En verwijst hun opschrift niet rechtstreeks en duidelijk tot de voorgeslachten? Zijn die penningen, of liever, zijn die woorden en uitdrukkingen meestal niet vergroeid in ons openbaar en huiselijk leven, zoodat gij ze er niet kunt uitrukken zonder dat leven te benadeelen?.... Overeenkomst zou die penningen verjaren! Doch welke overeenkomst? Wie sloot en bezegelde die? Waar ge immers van overeenkomst gewaagt, onderstelt gij ten minste twee partijen. Noord-Nederland moge nu zijne taal vooruitzetten, hare rechten verdedigen, hare schoonheden huldigen, haren rijkdom en hare voortbrengselen verheffen : wij misgunnen dit niet, wij juichen zelfs uiter herte toe, want die taal is gemeenschappelijk erfgoed van den Dietschen stamme. Maar het kome toch ons eeuwenoud eigendom niet beschimpen, om reden dat onkunde of onwil zijner woordenboek- en spraakleermakers den schat van het Zuiden verwaarloosde. De kleinoodiën onzer taal verliezen hunne weerde niet, omdat de oogen uit het Noorden er tijdelijk over heenzagen. Ons

---

(1) Zie het vermeld art. van den heer Scharpé.

Zuidnederlandsch volk bewaarde die heilig, en drij millioen herten, waar die zoogezeide « zuidnederlandismen » in vastankeren, drij millioen vlaamschsprekende Belgen zijn zulk onbeduidend getal niet, bij het Noorden vergeleken, om over 't hoofd gezien te worden bij het sluiten eener overeenkomst. O ja! in die overeenkomst, welke ons zou verplichten en verbinden, bespreken wij, Zuidnederlanders, ons recht, het onvervreemdbare recht eener beschaafde natie, die nog, zooals het Vlaamsche volk, niet ontkracht, niet ontzenuwd is, maar, God dank! op eigen en immer krachtiger leven mag bogen; en voere men nog zoovele voorbeelden aan van hetgeen in Frankrijk en elders gebeurt, en die ons tot spraaklooze gedweeheid zouden veroordeelen, wij ontkennen aan die voorbeelden alle wet, omdat zij nooit eenen toestand zullen voorstellen als die, waarmede in Noord- en Zuid-Nederland te rekenen valt. Niet dat wij durven beweren, de les aan het Noorden te spellen, o neen! niet dat wij alles verwerpen wat zijnen stempel draagt, al staat het nog zoo vreemd in onze oogen en klinkt het in onze ooren nog zoo scherp; niet dat wij alle toegeving weigeren en alle terechtwijzing voor onredelijk houden, volstrekt niet! Wij willen met het Noorden eenheid van taal, één Nederlandsch voor één Nederland, omdat wij overtuigd zijn, dat die eenheid eene vereischte is voor den bloei en vooruitgang der gemeenschappelijke moedertaal door onderwijs en

beoefening; wij willen zelfs eenheid van schrijfwijze, eenheid in het bepalen der taal hare vormen, hare woorden en wendingen. Maar in die eenheid worde even onbekrompen opgenomen de woordvoorraad van het Noorden en de degelijke voorraad van het Zuiden, de gelouterde eigenaardigheden van de Zuid- als van de Noordnederlandsche volksspraak.

En 'k en weet niet waarom dit zoude onmogelijk zijn. Zoude men wederzijds geen akkoord kunnen slaan in het beperken der grenzen en het ijken der eigendommen eener gemeenschappelijke taal? Zoude men niet kunnen beslissen, naar wetgevende regels op het gebied der taalkunde erkend, én wat goede waar is, of als uitschot dient ter zij geschoven? Waarom nu dat aanmatigen, al te onredelijk, vanwege het Noorden? Waarom zijne woorden en uitdrukkingen opgedrongen, en die van het Zuiden zoo kleingeestig verstooten, al wordt nog dezer bestaan door eeuwenoude rechten bekrachtigd? Waarom de klankenschat van het Zuiden als wanklanken verwaarloosd, of erger nog, als echte ballast verworpen? Zoo letterkundige of beschaafde taal toch maar *conventie*, maar overeenkomst is, kon men dan niet wat minder omspringen met de opgaven en bewijzen der wetenschap en iedereens rechten eerbiedigen? Zoude dit Nederlands geleerden vernederen? Ik zeg « geleerden »; want het schijnt, volgens de bekentenis der Noordnederlanders zelven, dat hunne schrijftaal

vrij wat verschilt van de gesprokene taal, in allen gevalle, dat de tegenstelling tusschen beide bij ons « op verre na zoo scherp niet is als in Noord-Nederland » (1). Dit zijn de eigen woorden van M. de Vries. En Hoogleeraar J. Verdam, in zijne *Geschiedenis der Nederlandsche Taal* (Leeuwarden, bij Suringar, 1890), bejammert insgelijks die kloof tusschen schrijf- en spreektaal (z. bl. 58), kloof zegt hij, « welke men moest helpen dempen »... « En aan dit euvel », zoo laat hij er op volgen, « gaat ons volk zeer mank ». — Doch als 't er op zulke wijze toegaat in het Noorden, wat komt men ons dan praten, alsof wij de schrijftaal der Noordnederlanders moeten overnemen (1)? Dat heet ik het kwaad aanraden, waarvan men het bestaan in het Noorden zelf betreurt; dat heet ik den afstand tusschen schrijvers en volksstand noodeloos verbreeden. Voorzeker zou ten onzent het eigenlijke volk zich minder nog dan in het Noorden herkennen in die taal zijner schrijvers, en de Fransche taal en letteren zouden des te gemakkelijker nog voortwoekeren in zijnen schoot...

In de geschiedenis der taal van een volk komt bijwijlen een tijdstip voor, dat men gedwongen is zich dichter bij de volkstaal aan te sluiten, om uitlevende krachten in de schrijftaal te verfrisschen.

---

(1) Z. Verslag van 't Taal- en Lett. Cong. van Brussel in 1851.

(1) Z. *Belfort* vermeld art.

Dit gebeurde elders, en dit gebeurde reeds alhier. Die tijd, dunkt mij, is nu wederom gekomen, en de klachten van menigen bevoegden taalkundige bevestigen wat ik denk.

Wij dan, Zuidnederlanders, wij alleen niet moeten om wille der eenheid inschikkelijk en toegevend zijn — en wij waren het altijd tot nu toe; — maar ook de Noordnederlandsche letterkundigen moesten zich om reden van diezelfde eenheid wat gematigder toonen, des te meer, daar hunne eigen spraakmakende gemeente, namelijk de Noordnederlandsche volksklas, in handel en wandel eene taal gebruikt, die in den grond met onze Belgische volksspraak veel overeenkomst oplevert. Is dit niet altijd waar in quæstie van klanken, dan toch is die overeenkomst treffend in spreuken en wendingen, ik durf zeggen, in het innerlijk leven zelf der taal. En wilt gij daar een overtuigend bewijs van, leest dan maar even de bijdragen van dezen of genen Noordnederlander in gewestspraak opgesteld. Mij o. a. trof dit voornamelijk in de Overbetuwsche novellen van Cremer en in de gedichtjes van P. van Meurs S. J.

Nu, van het land der Betuwe gewagend, herinner ik mij eene voordracht over Betuwsche Idiotismen, door Hoogl. Nic.-Christ. Kist, in de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden, gehouden : « In het groote verschil », zegt hij, « het-
« welk tot hiertoe tusschen onze taal, zooals wij die
« schrijven, en zooals wij die spreken, plaats grijpt,

« ligt een niet onduidelijk bewijs, dat zij, bij de
« hoogte waarop zij reeds staat, nog, uit den aard der
« zaak, dien trap van volkomenheid en beschaving
« niet heeft kunnen bereiken, voor welke zij, door
« den rijkdom en de verscheidenheid, welke zij in
« haren eigen schoot bezit, vatbaar is. En heeft
« de doode letter van oude boeken reeds zoovele
« schatten opgeleverd, die aan haren opbouw zijn
« dienstbaar gemaakt; de *levendige* spraak, in hare
« natuurlijke en zoo verschillend gewijzigde uit-
« drukking, sluit voorzeker nog meerdere bouwstof-
« fen in zich. En deze opmerkzaam gadegeslagen,
« en nauwkeurig beoefend en aangewend, zullen ook
« het hare moeten bijdragen tot de ontwikkeling
« van dien rijkdom, die verscheidenheid en die
« natuurlijke gemakkelijkheid, die de Nederlander
« geheel zullen doen schrijven, zooals hij spreekt;
« en het tevens geene belachelijke gemaaktheid meer
« zullen doen schijnen, wanneer hij spreken wil,
« zoooals hij schrijft. (1) »

Ten andere, waar wij van de Nederlanders inschikkelijkheid in zake van taaleigen verzoeken, ligt het geenszins in onze bedoeling, hun eenen voorraad gallicismen op te dringen. Al wie het in het Zuiden met de tale goed meent, zal zijn best doen, om

(1) *Over de Verwisseling van zedelijke en zinnelijke Hoedanigheden in sommige Betuwsche Idiotismen.* Zie *Nieuwe Werken van de* Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde *te Leiden.* III D. 1834.

zijne schriften van dat rijkgepeesd onkruid te zuiveren; hij zal de taal in hare wetten zorgvuldig eerbiedigen. Wij vragen enkel burgerrecht voor woorden, wendingen en spreekwijzen, die onder ons volk nog tintelen van leven en blozen van kracht, al mogen er bij zijn, die in het Noorden slachten van verdorde bladeren; burgerrecht voor hetgeen wij van de voorouders ongeschonden overerfden, en dat zijne wettige afkomst met onvervalschte titels bewijzen kan.

Men heeft mij reeds elders opgeworpen, dat onze schrijftaal dan « *iets heel eigenaardigs* » (1) zoude zijn. Ik kan het niet aannemen, ja beken in gemoede, dat ik niet begrijp waar het onmogelijke en het onredelijke van hetgeen wij vragen, in gelegen is. Afwijzen zonder redenen en schokschouderen uit medelijden kan ten uiterste gelden bij lieden, die hunner rechten en macht niet bewust zijn. Ons voldoet dit niet; en meer dan ooit staan wij in de overtuiging vast, dat wat minder bedilzucht en wat diepere studie van ons taaleigen sommigen Noordnederlanders wel zouden te stade komen; wat zeker is, het zou toch het leven en den bloei der taal meer bevorderen dan het voordurend harrewaren over spelling, waarvan zij nu weer het noodlottig voorbeeld geven.

Hoe zoude ons stelsel *iets eigenaardigs* van

---

(1) Z. het vermeld art. van den Hr Scharpé.

de schrijftaal maken? Met wat inschikkelijkheid, zooals ik zeide, met wat rechtzinnigheid zou men licht t'akkoord vallen : men zou er den afstand tusschen schrijf- en spreektaal mêe inkorten. — Een droombeeld is dat stelsel evenmin, of ik zou, tot oneere van onzen stam, moeten getuigen, dat, sedert 1830 de uitstekendste onzer voorgangers op het gebied der letteren hersenschimmen hebben nagejaagd. Waar wij de rechten van het Belgisch taaleigen binnen de grenzen der billijkheid verdedigen, daar stappen wij in het spoor van het immer eerbiedweerdig drijtal Willens-David-Bormans. Wij huldigen Noord-Nederland, maar beseffen ook eigen weerdigheid. — Toen in den jare 1840 de opstellers van *De Middelaer* hun eerste nummer uitstuurden, schreef de *Redactie*, denkelijk door de hand van Jan David, een programma, dat wij nog als het onze onderteekenen : « Wij zullen » zoo lees ik daarin, « steeds optreden tegen al wat slechts naar taal- « verbastering zweemt; edoch nooit zullen wij een « enkel echt Nederduitsch woord verzaken... Wij « kennen in dezen geene grenzen dan de grenzen « der taal. Nederduitsch, geen Hollandsch, Neder- « duitsch, geen Brabantsch zullen wij trachten te « schrijven... De taal en hare rijkdommen » zeggen zij verder, « zijn gemeen-goed ; ligt in de « mijn of groeve der taal nog iets ter verrijking « verborgen, dit dient opgedolven en gemeen ge- « maakt te worden. Zoo deden de Franschen, « wanneer zij den heerschenden tongval van het

« Noorden (*langue d'oïl*) met alle kostbaarheden,
« van den zuidelijken tongval (*langue provençale*)
« verrijkten; zoo deed onlangs Göthe, wanneer hij
« den bovenlandschen Duitscher de onuitputtelijke
« bron van het Nederrijnsch opende; zoo deed
« een Gessner, wanneer hij de dalen van Duitsch-
« land van Zwitsersche gezangen deed weergalmen;
« zoo deed Schiller, wanneer hij uit het hertje des
« binnenlands de taal van alle Duitsche grenzen
« deed hooren. De gelijkstelling die wij hier
« schijnen te maken, wij voelen het, is ongepast:
« wij zijn geene Corneille's, wij zijn geene Schil-
« ler's; doch de waarheid van hetgeen wij zeggen,
« is onwedersprekelijk: de verschillige dialecten zijn
« het levendig woordenboek eener taal. — Wil men
« aan den opbouw eener taal krachtdadig werken,
« dan moet men alle streekspraken raadplegen; wat
« Nederduitsch is voor den eene, dat is het ook voor
« den andere; wat ievers, dat is het overal. Wil
« men de som van rijkdom eener taal opmaken,
« dan moet men, met uitsluiting misschien der
« allerjongste, *maxime nova*, en der alleroudste,
« *maxime vetera*, alle de overige woorden in reke-
« ning trekken; zoo niet blijft de som onopge-
« maakt... Inheimsche woorden derhalve zullen wij
« handhaven en, desnoods, verlevendigen; woorden,
« die in verschillige streken gebruikelijk zijn, zal
« de schrifttaal alom in zwang brengen of ten minste
« bekend maken. Wat van denzelfden stam komt,
« en op gelijkaardigen bodem wordt voortgeplant,
« tiert overal min of meer... »

Dat programma heeft, met zijne breede trekken, en ja tot vóór geruimen tijd, den besten onzer Belgische letterkundigen tot baken verstrekt. Werd het niet altoos met hunnen naam onderteekend, het werd toch door hunne schrijftaal bekrachtigd, en 't ware nu zekerlijk wat al te verwaand, hun om die reden toe te snauwen : Gij kent uwe taal niet!

— « Men zal noodzakelijk uitloopen op twist en verwarring! » hoor ik mij nog toeroepen.

— Maar neen ! Zuid-Nederland is immers zoo hebzuchtig niet in zijne eischen, noch zoo roekeloos voortvarende, dat verstandhouding en eendracht met het Noorden er onmogelijk zouden door worden. Taalverrijking, gelijk wij die beoogen, is geen werk van één' dag, noch kan dit zijn; doch elke dag brengt zijn steentje bij. Langzaam geschiedt dat werk, maar des te zekerder; met overleg en nooit rustende vlijt wordt daaraan gearbeid, en waar wij zelven de bekroning van ons werk niet mogen begroeten, zullen wij dit met edele zelfvoldoening aan onze neven overlaten, hen aanmanende het grootsche plan hunner ouderen met heilige zorg uit te voeren. Zoo handelden ook onze vaderen, toen zij hunne wondere domkerken en stadhuizen hadden ontworpen en gegrondvest. Waar de onverbiddelijke tijd hun te kort schoot, om het oorbeeld van hunnen vaderlandschen hoogmoed en hunne godsdienstige trouw te voltooien, verlieten zij zich gerust op kinderen, hunner weerdig, en die, die voltrokken, tot eere der vaderen, reuzenwerken,

die nog de trots uitmaken van het hedendaagsche vaderland!...

O neen! — ik herhaal het, — Zuid-Nederland is noch uitsluitend noch roekeloos in zijne eischen. « Het is niet wijs, » sprak vader David in 1861, « het volksgebruik in alles toe te geven « en te schrijven gelijk de menigte spreekt: daar « zou, noodwendig, verloop en bederf het gevolg « van wezen. Men moet veeleer door goeden, alhoe- « wel eenvoudigen stijl, de volksklassen opleiden « tot en gewennen aan de meer beschaafde, de « *littéraire* taal, in alle de gewesten van België « gebruikt en verstaan. Of wil men soms een loca- « lisme, een provincialisme beproeven, zoo dient « zulks, in alle geval, grond te hebben in de « analogie, en getoetst te worden aan de algemeene « regels der Nederduitsche spraakkunst, welke het « nimmer geoorloofd is over het hoofd te zien of « tegen te gaan. (1) » En, twee jaar later, in het Antwerpsche tijdschrift *Noord en Zuid* (1863, 2e jaar, bl. 519) staat daarover, meer uitgebreid doch even bezadigd, het volgende: « Waarom langer uit de « taal verbannen wat nog levend Vlaamsch is en « zelfs van alouden stamme? Wanneer het bewezen « is, dat een dialectwoord voortijds in de schrift- « taal gebruikt werd, of wanneer door afleiding

---

(1) Z. 's mans voorlezing op het Taal- en Lett. Congres van Brugge: *Over Spelling en Stelling*.

« men klaar ziet, dat het echt Nederduitsch is, of
« wanneer het in aanverwante talen in denzelfden
« zin wordt gebezigd, welke redenen bestaan er dan
« nog om zulk woord te verwerpen? — Dat sommige
« lezers het niet zouden verstaan? Zoo deze reden
« geldt, dan zou men maar den geheelen Neder-
« duitschen spraakschat tot een zes à zevenhonderd
« woorden moeten bepalen, daar de gemeene man
« er maar zooveel in der gesproken taal bezit. —
« Ten andere, eene kleine nota helpt alles recht. » (1)

Ondervragen wij echter onze getuigen niet langer. Hun getal zou al te hoog stijgen. Maar ik waag mij eenen stap verder: Ik meen, dat onze volkstaal, die van het Zuiden als van het Noòrden, onontbeerlijk is, waar het leven en verrijking der schrijftale geldt.

Sedert eenige jaren is het « onderzoek naar den taalschat in den mond des volks », is de studie der dialecten met reuzenschreden vooruitgegaan. Zuid-Nederland bracht op dat gebied werken voort, die wellicht huns gelijken in het Noorden niet vinden. Doch met welk doel? En wat nut daarin? « Wendt zich de jongeling tot de Gentsche « hoogleeraars in het Nederlandsch, » — alzoo schrijft de Heer Scharpé in het *Belfort* (ID. 1896), en zij er bijgevoegd, dat hij een van hunne begaafde

---

(1) Dit stuk was met de letters J. F. onderteekend. Naar ik gissen durf, schuilt daar een onzer ervarenste schrijvers onder.

leerlingen is, — « dan wordt hem geantwoord :
« Dialectenstudie, hoe meer hoe liever; maar uit-
« sluitend met wetenschappelijke doeleinden, en in
« 't geheel niet om ze bij het schrijven toe te
« passen. De schrijftaal is conventie. Onze letter-
« kundige taal bestaat : Nederlandsch is haar
« naam. » — Welnu, ik kan in die gedachte niet deelen, en, naar mijne bescheiden meening, zou die geringe uitkomst nooit den zuur besteden arbeid vergoeden, lage in de studie der dialecten geen ander practisch nut. Mijns erachtens moet de schrijftaal onmiddellijk en eerst vooral de vruchten plukken van de studie onzer tongvallen. En met die meening sta ik alleen niet. Uit hoogerop vermelde bewijsstukken blijkt, dat een Bilderdijk, een Kist, een M. de Vries, een David er meê instemmen, en zeker nog menige andere getuigenis zou ik daar kunnen bijhalen.

Dat de taalgeleerde uit de verschillende gewestspraken het verloop der taal afleide; dat hij bij zulke studie tal van merkweerdigheden aanteekene, en ons verbaze door zijne verrassende vonden, vergelijkingen en gissingen, o, daarin huldigen wij zijn schrander vernuft en zijne onvermoeibare vlijt; doch door die studie, door die opdelvingen uit den grond des volkslevens, worden tevens de kleinoodiën blootgelegd, waarmede de schrijftaal moet verrijkt worden. Want, merkt het wel op, de schrijftaal van heden zal de schrijftaal van morgen niet meer zijn; zij, meer dan de volkstaal, heeft met verjaren

en verslijten af te rekenen, uitgerekt als zij wordt op de schraag van duizenden werklieden met de pen, die allen hetzelfde begrip niet koesteren over eerbied voor hun werktuig en hunne werkstof.

Doet maar even oogen en ooren open. Wat gekibbel! Doch ook wat dreigend gevaar! Ziet al rondom u: wat goeds voorspellen die afknottingen? hoe men alreeds met sommige uitgangen omspringt!... O ja! nieuw leven, nieuw bloed moet der schrijftaal op tijd en stond ingegoten worden, zoo niet verschilt zij weldra niet meer van het stijve geraamte, dat in een' hoek der studiekamer van den geneesheer staat op zij geschoven. Conventioneele taal, die schrik heeft van het gelouterde volkswoord, wordt stroef en gewrongen, en moet ongetwijfeld, na korten tijd, tot armoede vervallen. Zij zal nooit het leven van het volk weerspiegelen, en of zij wel ooit tot in het herte des volks zal dóordringen, dat hert zal verwarmen en doen kloppen, dit valt te zien! Ik, ik geloof het niet. Waar zij het beneden hare weerdigheid acht tot het volk neer te dalen, om nieuwen levensvoorraad op te doen, zal zij, onder den drang van het huidig cosmopolitisme of onder den invloed van de uitheemsche talen, hare benoodigdheden met vreemde lompen trachten te vergoeden... Niet dat wij onverzoenlijken haat zweren tegen elk uitheemsch woordje, dat in de tale sluipt. « Wij zijn », zoo schrijven wij M. de Vries uit de inleiding van het *Woordenboek* (z. bl. L) na, « wij zijn evenzeer

« verwijderd van die pedante schoolvosserij, die « elk vreemd woordje angstvallig verbant, en in « het vriendschappelijk verkeer en de wederzijdsche « mededeeling der talen eene doodzonde ziet, als « van die onbeteugelde lichtveerdigheid, die alle « banden slaakt en het zuivere Nederlandsch over- « stelpt met een stortvloed van bastaardij. Wij « erkennen het recht van beschaafde volkeren, om, « bij onderlinge wisseling van voorwerpen en gedach- « ten, ook hunne talen te verrijken .. » Doch bij zulke « billijke toegeeflijkheid » en bleef het in het Noorden niet. « Het Nederlandsch », om de getuigenis van eenen Noordnederlander aan te halen (1), « het Nederlandsch van onze hedendaagsche letter- « kundigen, ook van hen, die het woord voeren, « 'tzij in de raadzaal, in de vergaderzaal of in « den meer bescheiden kring van 't dagelijksch « leven, zoowel als dat van hen, die dag aan dag « tot ons spreken in dagblad, vlugschrift of roman, « — het wordt en is bedorven en ontsierd door « 't overmatig gebruik van vreemde woorden en « uitdrukkingen.... Lees Potgieter » zoo gaat hij voort, « lees de meest geprezen hedendaagsche « schrijvers, als Bosboom-Toussaint, van Lennep, « Schimmel, enz., bij den één meer, bij den ander « minder, zult gij het onkruid vinden, zoo erg, dat « de Vlamingen er den spot meê gaan drijven... »

(1) Z. bl. 173 van M.-J. Koenens *Woordverklaring.*

En, ja wel, wie zou met dat Nederlandsch « mengelmoes » den draak niet steken? Men huivert ginds, wanneer men ons, Zuidnederlanders, een onnoozel gewestwoordje ziet gebruiken; sierlijke Dietsche woorden en spreekwijzen worden er als verjaarde penningen aan den disch gespijkerd, als achterlijke « Zuidnederlandismen » gebrandmerkt, en wij zouden met zulke verregaande waanwijsheid niet spotten? Jammer is het maar, dat die schuimwoorden bij de vleet in onze scholen binnendringen, en, zonder eenig merk van afkeuring, onder de oogen der studiejeugd ten toon gesteld worden. Eenige weken geleden, sloeg ik toevallig de 6e aflevering open der nieuwe uitgave van van Dale's *Groot Woordenboek*, anderszins een zoo degelijk werk, en ik trof daar de volgende pereltjes aan, ruim een zeventigtal! van het zuiverste (?) water: *Galant*, *galanterie*, *galon*, *garandeeren*, *garant*, *garantie*, *gaucherie*, *geabonneerd*, *geaccrediteerd*, *geacheveerd*, *geadopteerd*, *geaffecteerd*, *geaggregeerd*, *gealimenteerd*, *geallieerd*, *gealtereerd*, *geassocieerd*, *geassureerd*, *geautoriseerd*, *geavanceerd*, *gebalanceerd*, *geblameerd*, *geblaseerd*, *geblesseerd*, *gecacheteerd*, *gecollationneerd*, *gecommiteerd*, *gecompliceerd*, *gecompromitteerd*, *geconcessionneerd*, *geconditionneerd*, *geconfedereerd*, *geconserveerd*, *geconsolideerd*, *geconsterneerd*, *gecontrarieerd*, *gedebaucheerd*, *gedecideerd*, *gedeporteerd*, *gedetineerd*, *gedesillusionneerd*, *gedesigneerd*, *gedetacheerd*; *gedevolveerd*, *gedistingeerd*, *gedomicilieerd*, *ge-*

dresseerd, geèchauffeerd, geforceerd, geganteerd, geïllimiteerd, geïmpliceerd, geïncrimineerd, geïndisciplineerd, geïndisposeerd, geïsoleerd, gemaniëreerd, genereeren, gentil, geparenteerd, gepasporteerd, gepassionneerd, gepetrifieerd, gepremediteerd, gepreoccupeerd, geprescribeerd, geprononceerd, geproportionneerd, geprotecteerd, geprotegeerd, gereserveerd, enz., want menig ander laat ik onverlet. En stonde dit leerboek nog alleen met zulken miswas ten toon! O. a. in het *Nederlandsch-Latijnsch Woordenboek* van Dr van Cappelle en Dr Ekker krielt het evenzeer van zulk onkruid. Mocht eene tweede opsomming u niet verdrieten, laat u dan welgevallen wat onder de letter *e* wordt aangehaald, de bastaardwoorden nog daargelaten die reeds min of meer schijnen ingeburgerd, of althans moeilijk zouden af te weren zijn: *Eclat, eclipseeren, economie, economisch, economiseeren, editie, educatie, egoist, electriek, electriseeren, elegant, elegantie, emancipatie, emancipeeren, emballage, emigrant, emigreeren, emulatie, encadreeren, encanailleeren, encourageeren, endosseeren, endossement, energie, energiek, energisch, engageeren, engagement, epidemie, epidemisch, epineus, episode, epoque, equipage, equipement, equivalent, equivoque, eskorte, eskader, essentieel, etablissement, etagère, etaleeren, etui, evaporeeren, evasief, eventueel, eventualiteit, evident, evidentie, evolutie, examineeren, exact, exaltatie, exalteeren, excentriciteit, exceptie, exceptioneel, excerpeeren, excerpt,*

exclusief, *excusabel*, *execrabel*, *executeur*, *executie*, *exemplair*, *exemptie*, *exhalatie*, *existentie*, *exorbitant*, *expectoratie*, *expectoreeren*, *expedieeren*, *expensief*, *experiment*, *expireeren*, *exponeeren*, *extensief*, *extremiteit*,... waarop dan de woorden *ezel* en *ezelachtig* volgen!

Ah! waar plaats is voor zulke gedrochtelijke dingen, al keure men die zelfs nog af, zou daar geene plaats moeten zijn voor hetgene onze Zuid-Nederlandsche tongvallen goeds en keurigs bezitten? Heet dát verrijking der letterkundige taal? Mij komt het betreurensweerdig voor, dat begaafde leeraars zulken « hutsepot » op tafel brengen... Doch zij teekenden ongetwijfeld op wat zij bij hunne landgenooten lazen of te hooren kregen, en hunne verzameling strekt nu tot onwederlegbaar bewijs van het bederf, hetwelk de taal bedreigt in Noord-Nederland. Want, zoo vraagt zich de Heer Koenen (Z. *loco citato*, bl. 181) af: « Wat « is nu het gevolg van al die « *vergoding*, als het « zoo heeten mag, van het uitheemsche, van die « *verwaarloozing*, wat het eigenlijk heeten moet, « van eigen taal? Naar mijn inzien loopt onze « schoone taal gevaar, te verliezen van hare innige « en karaktervolle zeggingskracht. En, als het waar « is, dat de taal de afspiegeling is van den aard « van 't volk, dan is dit voortwoekeren van dat « onkruid een treurig, een onheilspellend teeken. »

Welnu, zoo vragen wij op onze beurt, wat valt daartegen te doen? Moet die verbastering goed-

gekeurd of uitgeroeid? — De taal, die zoogezeide conventietaal, moet tot het volk terug. Daar springt de bronne van nieuw leven en verfrisschende kracht. « Onze schrijftaal », zoo erkende zelf de gezaghebbende M. de Vries (Z. Inleiding van het *Woordenboek*, bl. XLIV) « vertoont nog al te veel de « sporen van de knellende banden, waarin de « schoolsche willekeur en betweterij van vroegere « spraakkunstenaars hare vrije beweging plachten « te belemmeren.... Wij moeten onze schrijftaal « telkens verfrisschen uit de levenwekkende bron « der echte spraak, die ons ongedwongen van « de lippen vloeit. » — Gingen Kiliaan, Hooft en Vondel anders te werk? Voorzeker neen! « Vondel « (volgens de getuigenis van Brandt) heeft, om « de behoorlijke uitdrukkingen te kunnen bezigen, « het niet beneden zich geacht, allerlei soort van « menschen de bijzondere uitdrukkingen en kunst- « woorden van hun beroep af te vragen, welke woor- « den dus, veredeld door zijne poëzij, de schrijftaal « verrijken. » (1) En Kiliaan, zoo leert ons Halbertsma, « had in deze of gene estaminet slechts zijn glas « bier te drinken, en hij zat te midden in de school, « waar hij zijne dialectische woorden kon opdoen. » En van Hooft schrijft de reeds meermaals vermelde Heer Koenen (*loco cit.* bl. 179) : « Men

---

(1) Z. van Kampen's *Geschiedenis der Nederlandsche Letteren en Wetenschappen.* I, 220.

« moge met de taalzuivering (*purisme*) van Hooft « soms een weinig den draak steken;... hij heeft « den Augiasstal van het Burgondisch-Nederduitsch, « volgens Vondel, gezuiverd, een reuzenwerk, waar- « toe de krachten van zulk een Hercules nauwe- « lijks toereikend waren. Laat een tweede Hooft « uit ons midden opstaan, en als een tweede « Hercules den reuzenbezem hanteeren om den « stal te reinigen! » — Den stal reinigen, nooit hadde men daarvan hoeven te gewagen, zoo men wat beter had de ooren opengezet voor de volks- spraak en het gebruik geraadpleegd!

Ik heb mij elders alreeds op hetgeen wij het *Gebruik* noemen, (1) beroepen, en met den bij David hooggeprezen (2) Kluit houden staan, dat onze onkunde geen recht geeft op onwederroepelijk af- keuren. Van die meening wijk ik niet af. « Het « gebruyc eener tale » schreef in de verleden eeuwe van Heule in de voorrede zijner *Spraeckonst*, « stelt de byzonderste en krachtichste wet. Hier « naer volcht de reden, welke alles met toe- « latinge des gebruyx regeert. » (3) Weliswaar « moet dit gebruik niet afgemeten worden naar « de straattaal », en zelfs niet altijd « naar het

(1) Z. bl. XIV van mijne *Bijdragen tot Taal- en Stijl- zuivering.*

(2) Z. *Over Spelling en Stelling.*

(3) Z. bl. 28 van *D. van Hoogstraten's Lijst der ge- bruikelijkste zelfstandige naamwoorden*, door Adriaan Kluit. Amsterdam, 1783.

« dagelijksch spraakgebruik onder meer beschaafde « lieden » (Z. vermeld werk van A. Kluit, bl. CVI); dit gebruik moet voorzichtig toegepast worden; en het ware al even onredelijk, er een onbegrensd oppergezag aan toe te schrijven, als wel door de regels der spraakleer al de verschijnselen willen uit te leggen, die op het gebied der taal zoo menigvuldig voorkomen. Men stoot immers niet zelden op « eene eigenaardige fraseologie (1) », om J. van Lenneps woorden te bezigen, « die met « de gewone spraakkunst niets, en met de logica « dikwijls zeer weinig te maken heeft, eene fras- « eologie, rijk aan tropen en figuren, en welke, « evenals de vrijmetselaarstaal, veelal niet dan « door de ingewijden verstaan wordt. Wie po- « gingen zoû willen aanwenden om haar in het « stijve keurslijf der grammatica te rijgen, zoû « een even dwazen als vruchteloozen arbeid be- « proeven. » — Het gebruik, zooals ik mij dit voorstel, neemt dan in bescherming woorden, spreekwijzen en uitdrukkingen, die men weliswaar uit de zoogezeide conventietaal heeft laten vallen, doch die niettemin in de spraak des volks van levensfrischte tintelen, schilderachtige, zuivere Dietsche woorden en wendingen. Buiten die wettigt het gebruik nog andere, welke het eigenlijke volk van heden wist te scheppen met zijnen vindingrijken

---

(1) Z. bl. 61 van *Magazijn van Nederlandsche Taalkunde*; 5en jaarg. 1851.

geest en zijn gezond verstand, woorden en uitdrukkingen, die, alhoewel zij niet aandruischen tegen het teergevoelig oor der taalkundigen, niettemin onmeedoogend uitgesloten blijven uit het heiligdom der conventietaal. « Imponenda sunt nova rebus novis « nomina », bij nieuwe dingen passen nieuwe namen, zei Cicero in zijnen tijd (Z. *De Finibus bonorum et malorum*, 3. 1-3), en dit blijft waar op onze dagen. « Wanneer dan » zoo schrijf ik eenen Noordnederlander na, « wanneer dan echte Nederlanders, « die zich gevoed hebben met de melk onzer oude « schrijvers, in hunne mannelijke kracht, den rijk« dom hunner gedachten uitstorten in woorden « en vormen nog levende in de volkstaal, herle« vende in hunne geschriften, zoo betaamt het « ons niet, deze als vreemdelingen uit te mon« steren en te verstooten. Willen wij weten of « zij recht van bloedverwantschap hebben ? Och, « wij behoeven daartoe de geslachtstafelen niet « angstvallig na te pluizen ; die de zijnen kent, « weet licht hier of daar een familietrek op te « sporen, en verheugd opent hij den hervonden « broeder den breeden familiekring. Zoo zal onze « taalschat blijven vermeerderen ; zoo zal de breede « tak, uit den krachtigen wortel opgeschoten, « blijven leven en bladeren en vruchten dragen. » (1)

(1) *Eenige losse Opmerkingen over de verachtering onzer Taalvormen*, door J. C. Neurdenberg, in « Nieuw Archief voor Nederlandsche Taalkunde, verzameld door Dr A. de Jager ». I D. 1e st. 1855, bl. 37.

Dit zij nu echter genoeg over *beschaafde taal*. Een woord nog wou ik reppen over *beschaafde uitspraak*. Aldus heet die uitspraak, zegt Dr L.-A. te Winkel (Z. bl. 3 van *De Grondbeginselen der Nederlandsche Spelling*), « die uit de bij- « zondere tongvallen een nieuwen taalvorm afzon- « dert, welke derhalve als een nieuw dialect, dat « der beschaafde standen, kan worden beschouwd. « Dit dialect bestaat dus in de spraak van alle be- « schaafde lieden, door het gansche land verspreid, « maar door de overeenstemming in hunne wijze « van spreken en uitspreken tot ééne groote eenheid « verbonden. »

Ik zal noch de hooge weerde, noch de noodzakelijkheid van zulke uitspraak loochenen. Ik herinner mij nog altijd de vergelijkenis, waarmede een van mijne vroegere leeraars op beschaafde en zuivere uitspraak aandrong : « Men treedt geen salon binnen met beslijkte holleblokken aan », sprak de man, en hij heeft gelijk. Doch in den klankenrijkdom der tongvallen komen er klanken voor, die zoo innig met den oorsprong en het wezen der taal, en ja, met het onderwijs der taal verbonden zijn, dat men ze niet verstooten mag, of men brengt der tale waarlijk nadeel toe. Ik bedoel hier de uitspraak der *e*'s en *o*'s.

Zeker is het, dat wij daarin eenen zachten en eenen scherpen klank waarnemen, en al geef ik toe, dat dit onderscheid dreigt te verdwijnen in streken zelfs, waar het vóór eenige jaren

nog volop bestond, toch houd ik het voor betreurensweerdig, om niet te zeggen onredelijk, dat onze hedendaagsche mannen van conventie en afknotting die klankenschakeering zoo maar roekeloos in den ban slaan, grifweg verklarende : Dat onderscheid verdwijne uit den beschaafden omgang. Ware beschaving is glad maken, ja ; is verbeteren en verfijnen, ja ; is veredelen en ontwikkelen, maar mag niet gelijk staan met verarmen ; en zij die over de taal dienen te waken, taal- en onderwijskundigen, moeten haar heiligdom en haren rijkdom beschutten tegen vermetelen aanslag van buiten en tijdelijk bederf van binnen. Waar gevaar opdaagt en bedreigt, moeten zij niet trachten dit te verijdelen, met de bedreigde bestanddeelen der tale goedsmoeds weg te smijten of prijs te geven aan den vijand. Weerstand is hier plicht en strenge plicht... Wat doet men nu ? Men behoudt den oorsprong der *e*'s en *o*'s als grondbeginsel der vocaalspelling, en in de uitspraak laat men alle onderscheid, dat juist uit dien oorsprong voortkomt, lichtzinnig maar varen, of liever, in de uitspraak veroordeelt men hetgene men huldigt in de spelling. Of dit redelijk heet ! — En ware dan nog dit onderscheid geheel en gansch uit de volkstaal weggevallen ; maar de gouwen waar het nog gehoord wordt, wegen in de schale toch zoo licht niet, dat er geene rekening valt meê te houden. Het onderscheid der *e*'s en *o*'s ligt in den aard der taal, en bijgevolg zou het, dunkt mij, dienen bewaard

te worden... En spreke men mij van toegevend te zijn om wille der eenheid, dan antwoord ik : Voorzeker is toegevend zijn eene schoone deugd; doch tot nu toe heeft het Zuiden niets anders gedaan dan toegegeven; — en wat deed inmiddels onze buurman? wat erkende hij goeds in onzen tongval, en schonk hij van het onze burgerrecht in zijne schrijftaal?... Ongetwijfeld moeten wij in ons spreken die ruwheid en onbeschaafdheid afleggen, welke zoovelen Belgen eigen is; doch ik blijf anderzijds van het gevoelen, dat vader David op het Taal- en Letterkundig Congres van Antwerpen in 1856 uitdrukte : « Ik wil echter « niet beweren, » zeide hij, « dat wij, Belgen, om « wel te spreken, onze noordelijke buren eenvoudig « hebben na te spreken. Neen, ik meen daaren- « tegen, dat hunne gemeene uitspraak, hoe schoon « anders en hoe welluidend, in sommige punten « voor verbetering vatbaar is, en dat zij, bij voor- « beeld, het mis hebben met, in de uitspraak geen « onderscheid te maken tusschen de scherplange « en zachtlange *e* en *o*, onderscheid dat in den « aard der taal, dat in hare etymologische begin- « selen gegrond is, en hetwelk daarom in de spelling « zorgvuldig dient waargenomen te worden, zal de « oorsprong en de afleiding der woorden in vele « gevallen niet te zoek raken. Ik houde het dan « daarvoor, dat de tweevoudige lange *e* en *o*, niet « alleen in het schrift, maar tevens in de uitspraak « dienen herkenbaar te wezen, mits men nochtans « den klank der beide scherplange vokalen niet

« overdrijve, en ze daardoor onaangenaam make « voor het gehoor. » David's stem was geene eenzame, verloren stem in de woestijn. Menigmaal heeft men op de Taal- en Letterkundige Congressen Zuid-Nederlands recht verdedigd en erkend. Of dit nu nog gebeurt in zake van uitspraak en woordvoorraad, blijve althans onverlet. Op het Congres van Loven (1869) sprak de Heer Minnaert : « De Noord-« nederlanders hebben de gewoonte wel in hunne « boeken onderscheid te maken tusschen scherp-« lange en zachtlange *e* en *o*, maar in de toepassing « verzuimen zij haar heel en gansch. Het is nochtans « wenschelijk dit onderscheid te bewaren : Ten « eerste, om reden van den rijkdom der taal; ten « tweede, voor het gemak van schrijven; en ten « derde, in aanzien van de geschiedenis der taal. « Daarin verschillen wij, Zuidnederlanders, hoofd-« zakelijk van onze Noordnederlandsche broeders. » In het *Magazijn van Nederlandsche Taalkunde* (5en jaarg., 1851), schreef L.-A. te Winkel : « Is de onderscheiding van *e* en *ee*, *o* en *oo*, hoe « dikwijls ook gewraakt, en, niet geheel zonder « grond, uitgekreten voor een zwaren last, dien « de Hollandsche taal te torschen heeft, is deze « onderscheiding, zeg ik, toch inderdaad een kos-« telijk overblijfsel der oudheid, dat het Duitsch « grootendeels verwaarloosd heeft, dan moeten wij « dien schat louter en ongeschonden bewaren, en « niet door willekeurige toevoeging of afscheiding « bederven en verminken, zoodat hij alle waarde

« verliest en er niets van zijne drukkende zwaarte « overblijft. »

Ik bepaal mij bij die getuigenissen (1). — Welk ook het oordeel zij, dat men over mijne woorden zal uitbrengen, hoe dieper ik de zaak inzie en de noodlottige strekking van sommige leeraars naga, hoe standvastiger ik overtuigd ben van het goede recht van Zuid-Nederland, en dat recht zal voorstaan. Wil men ons daarom uitkrijten als scheurmakers, wel, men doe het; doch ik meen niet, dat er gegronde reden toe bestaat. In alle geval, schimpen zijn maar kale bewijzen. Evenzeer als wie ook, betrachten wij den bloei onzer edele moedertaal; wij ook willen eenheid, maar eenheid door wederzijdsche toenadering en toegevendheid; en 't zou mij immer tegensteken, moesten wij, Belgen, als ondergeschikte natie, gedwongen toegeven in hetgeen wij op voorhand weten de moedertaal te zullen verarmen.

Toen, op het einde der verleden eeuw, mevrouw Roland naar het schavot gevoerd werd, kon zij zich niet weerhouden uit te roepen : *O liberté! que de crimes ils commettent en ton nom!* En waarlijk, ik zou aldra geneigd zijn haar na te roepen : « O eenheid, wat wordt er nu recht en rede verkracht in uwen naam ! » Gelukkig ja, Vlamingen,

---

(1) Meer uitgebreid handelt daarover onze eerw. vriend J. Bols in : *Verschil in uitspraak tusschen de zachtlange en scherplange e en o.* Gent, A. Siffer, 1891.

dat wij naar de dood nog niet en gaan gelijk die Fransche edelvrouw! Steunende op ons recht, hopen wij den zegedag te beleven, waarop dat recht zal gehuldigd worden door Noord en Zuid, door volk en schrijversgilde, in de zalige eendracht die onze macht moet uitmaken.

INHOUDSTAFEL.

D.

. . . .

W.

